

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૩૯૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ શ્રી પાલ રાખ્યો રાસ

વિષય દ-૪

શ્રી વિનયવિજયજી તથા યશોવિજયજી વિરચિત
શ્રી શ્રીપાલ રાજનો રાસ.

(શ્રી નવ પદ મહિમાવર્ણન૩૫.)

આ પુસ્તક શ્રીચતુર્વિધ સંધને ભણવા વાંચવા અર્થે ઉપયોગી જાણી
રંગીન ચિત્રોનો સુધારો વધારો કરી યથાશક્તિ શુદ્ધ કરાવી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શ્રાવક ભીમસિંહ માણેક,

જૈન પુસ્તક વેચનાર તથા પ્રસિદ્ધ કરનાર.

માંડવી, શાકગઢ્ઘી, મુંબઈ.

મુંબઈમાં

“નિર્ણયસાગર” છાપખાનામાં છાપ્યું.

આવૃત્તિ પાંચમી.

પ્રથમ સંવત્ ૨૪૪૩.

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૩ ભાદરવા સુદિ પંચમી.

સને ૧૯૧૭.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
સામાજીક ભંડોળ-અંગ્રહ

૭૩૮૨

૬-૧૨

આ પુસ્તકની ગુજરાતી તથા શાસ્ત્રી આવૃત્તિના સર્વે હક્ક છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનારને સ્વાધીન છે.

Printed by Ranchandra Yesu Shedge, Nirnaya Sagar
Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Bhanji Maya for Bhimsi Maneck, 225-231, Mandvi,
Sackgalli, Bombay.

એક સમયે જૈન ધર્મની અવર્ણનીય જાહોજલાલીનો સૂર્ય મધ્યાહ્નમાં પ્રકાશમાન હતો, જ્યાં મહારાજાઓ જૈન ધર્મની આજ્ઞા શિરોધાર્ય કરતા હતા અને તન, મન, ધન અર્પણ કરી જૈન શાસનને શોભાપ્રદ બનાવતા હતા. ખરેખર તે જિનશાસનના અલંકારોજ હતા કે જેઓનાં બનાવેલ જિનભુવનો, જૈન પ્રતિમાઓ અને જૈન ભંડારો આપણને દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તદુપરાંત તેઓશ્રીનાં આચરણો એવાં તો મહાન, શુદ્ધ, દૃઢ અને શૌર્યવાન હતાં કે તેઓનું અનુકરણ કરવા શાસ્ત્રકારો આપણને ભલામણ કરે છે અને તે કારણે તેઓનાં અદ્ભુત, અલૌકિક ચરિત્રો સુંદર ગદ્ય અને પદ્યમાં સંસ્કૃત, માગધી અને ગુજરાતી ભાષામાં પૌતાની વિદ્વત્તાથી રચતા ગયા છે. જૈન ધર્મ પ્રતિપાલક રાજેન્દ્ર કુમારપાલ, મહારાજા સંપ્રતિ, મંત્રીશ્રી વસ્તુપાલ, તેજપાલ અને ધર્મચુસ્ત મહારાજા શ્રીપાલ જેવા શ્રાવકો ક્યાં છે કે જેઓ જિન-શાસનની ઉન્નતિ માટે શક્તિ અનુસાર સ્વપરાક્રમવડે ન્યાયોપાર્જિત કરેલ દ્રવ્ય વાપરી વસુંધરા પર લીધેલો જન્મ કૃતાર્થ માનતા હતા. તેમાંના શ્રીપાલ મહારાજાનું આ પદ્યરૂપે ચરિત્ર છે અને તે ચરિત્રની શ્રીવિનયવિજયજીએ પહેલા બે ખંડ તથા ત્રીજા ખંડની ચાર પૂરી અને પાંચમી અધુરી ઢાલ સંવત ૧૭૩૮ માં રાંદેર કરેલા ચામાસામાં લખી અને ચરિત્ર પૂરું કર્યા પહેલાં તે કાળધર્મ પામ્યા. ત્યારપછી તેમનાજ કહેવાથી શ્રીયશાવિજયજીએ આ ચરિત્રનો ઉત્તરાર્ધ ભાગ સંપૂર્ણ કર્યો છે. શ્રીવિનયવિજયજી અને યશાવિજયજી સમકાળે થયા હતા. વિનયવિજયજીએ આશરે સંસ્કૃતમાં પાંચ અને ગુજરાતીમાં વીશેક ગ્રંથ રચેલ છે. યશાવિજયજીના જન્મ સંવત ૧૬૭૦ ની આસપાસ હોવો જોઈએ, પણ તે સંખંધી હકીકત ચોક્કસ રીતે મળી શકતી નથી. તેમણે લગભગ ૧૦૮ ગ્રંથો રચેલા છે એમ કહેવાય છે એટલે ૨૦૦૦૦૦ (બે લાખ) શ્લોક બનાવ્યા છે. એવી રીતે ગુજરાતી ભાષામાં ગ્રંથો લખીને ગુર્જર બંધુઓ ઉપર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. કેમ એમ કહેશે કે તેમના ગ્રંથો જૈન ધર્મને લગતા છે તો કહેવું પડશે કે જેમ પ્રેમાનંદ આદિ અન્યના રચેલા ગ્રંથો વૈષ્ણવ યા હિંદુ ધર્મને લગતા હતા તોપણ ગુર્જર ભાષાના પૌષક હતા તેમ શ્રીમદ્ યશાવિજયજીના ગ્રંથો જૈન ધર્મને લગતા હતા તોપણ ગુર્જર ભાષાના પૌષક હતા. જૈન કવિઓના ગુર્જર ભાષાપૌષક ગ્રંથોમાં માગધી વા સંસ્કૃત શબ્દો આવી જાય છે તેનું કારણ એ છે કે જૈન સાક્ષર મુનિઓને સંસ્કૃત અને માગધી ભાષાનો અભ્યાસ કરવો પડે છે અને તેમાં જૈનાચાર્યોએ હજારો ગ્રંથો લખેલા છે તેના આજે પુરાતન ભંડારો ઠેકાણે ઠેકાણે દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેથી માગધી યા સંસ્કૃત શબ્દોના શબ્દો આવી જાય એ બનવા યોગ્ય છે.

નવ પદની પૂજારૂપ આ રાસ (પદરૂપે ચરિત્ર) છે. નવ પદની ઉત્તમ રીતે પૂજા કરનાર તરીકે મુખ્ય ઉદાહરણ શ્રીપાદ રાજાનું છે. તેમનું ચરિત્ર આ કૃતિની પૂર્વે સંસ્કૃતમાં અને પ્રાકૃતમાં અનેક આચાર્યોએ લખેલું છે અને તે સર્વનો આધાર લઈને આ રાસ રચવામાં આવ્યો હશે. નવ પદ તે શ્રીચરિત્રનું, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સર્વ સાધુ, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ છે. આ નવ પદનો મહિમા અગાધ છે અને તેથી તેનું આ રાસમાં જણાવ્યા પ્રમાણે યથાવિધિ અનુસરણ કરવાથી મુક્તિમાર્ગ સાધી શકાય છે.

આ રાસ ગુજરાતી શાસ્ત્રી અને અક્ષરોમાં છપાવવામાં આવેલ છે અને અનેની મળી કુલ દશ આવૃત્તિ થઈ છે. આ ગુજરાતી અક્ષરમાં છપેલ રાસની પાંચમી આવૃત્તિ છે અને તેમાં ઘણા મુદારો વધારો કરેલ છે. વળી ચિત્રો પણ રંગીન ઘણા મુદારો વધારો સાથે નાખેલાં છે.

આવા ગ્રંથો જૈન પ્રજામાં વધારે પ્રકટ થાય અને છૂટથી વંચાય તો અમારો શ્રમ સફળ થયો માનીશું.

આ ગ્રંથનાં પ્રુદ્ધ તપાસવામાં નજરંદોષથી અથવા મતિદોષથી જે કાંઈ ભૂલચુક રહી હોય તે ક્ષમા કરી લખી જણાવવાથી નવી આવૃત્તિમાં મુદારો કરીશું. કિં બહુના !

લી. પ્રકાશક.

॥ श्रीपंचपरમેष्ठियो नमः ॥

॥ श्रीवीरपरमात्मने नमः ॥ श्रीगૌતમાય નમઃ ॥

॥ અથ શ્રી નવપદ મહિમા વર્ણનરૂપ શ્રીપાલ રાજાનો રાસ ॥

પ્રથમ ગ્રંથારંભમાં ગ્રંથકર્તા મંગલાચરણ કરતા છતા શ્રી તીર્થંકરની વાણી જે સરસ્વતી દેવી તેની પ્રાર્થના કરે છે,

॥ દોહા ॥

કલ્પવેલિ કવિયણ તણી, સરસતિ કરિ સુપસાય ॥

સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાવતાં, પૂર મનોરથ માય ॥ ૧ ॥

અર્થ—જેમ કલ્પવૃક્ષ યુગલિયાને મનોવાંછિત વસ્તુ પૂરે છે, તેમ સરસ્વતી દેવી પણ કવિઓને મનોવાંછિત પૂરવાને પદ્માનુસારિણી લખિવરૂપ છે, માટે કવિયણ તણી કલ્પવેલિ એટલે કવિઓની કલ્પવેલિ એવી હે સરસ્વતિ (માય કે૦) માતા! તું મારા ઉપર સુપસાય એટલે રૂડો ઉત્તમ પ્રકારનો પ્રસાદ કરીને સિદ્ધચક્રના ગુણ ગાવતાં થકા મારા મનોરથ (પૂર કે૦) પૂર્ણ કરે ॥ ૧ ॥ અથ સરસ્વતીવર્ણનમ્ ॥ દુતવિલંબિતવૃત્તમ્ ॥ પ્રકટપાણિતલે જપમાલિકા, કમલપુસ્તકવેણુવરાધરા ॥ ધવલહંસસમા શ્રુતવાહિની, હરતુ મે દુરિતં ભુવિ ભારતી ॥૧॥

હવે કવિ દેવ ગુરુને નમસ્કાર કરે છે.

અલિય વિધન સવિ ઉપશમે, જપતાં જિન ચોવીશ ॥

નમતાં નિજ ગુરુ પયકમલ, જગમાં વધે જગીશ ॥ ૨ ॥

અર્થ—ચોવીશ જિનનો જપ જપતાં થકા (અલિય કે૦) અલીક એટલે માફાં ખોટાં એવાં જે પાપરૂપ વિદ્યો તે સર્વે ઉપશમી જાય, નાશ પામે અને (નિજ ગુરુ કે૦) પોતાના ગુરુના પદકમલને નમસ્કાર કરતાં થકા જગત માંહે (જગીશ કે૦) યશ અને શોભા વધે ॥૨॥ ઉક્તં ચ ॥ રસને વસને અશને, પરપરિવાદે પ્રપંચવાચાલે ॥ જિન ઇત્યક્ષરચુગલં, ન વદતિ મુઘે વૃથૈવાસ્તિ ॥

એવી રીતે દેવ ગુરુનું નમસ્કારરૂપ મંગલ કરીને હવે કથાની ઉત્પત્તિ કહે છે.

ગુરુ ગૌતમ રાજગૃહી, આવ્યા પ્રભુ આદેશ ॥ શ્રીમુખ

શ્રેણિક પ્રમુખને, ઇણી પરે દે ઉપદેશ ॥ ૩ ॥ ઉપગારી

અરિહંત પ્રભુ, સિદ્ધ ભજો ભગવંત ॥ આચારિજ ઉવઝાય

તિમ, સાધુ સકલ ગુણવંત ॥ ૪ ॥ દરિસણ દુર્લભ જ્ઞાન-

ગુણ, ચારિત્ર તપ સુવિચાર ॥ સિદ્ધચક્ર એ સેવતાં,
પામીજે ભવપાર ॥ ૫ ॥

અર્થ—પ્રભુ શ્રી વીર ભગવાનનો આદેશ એટલે આજ્ઞા લઇને ગુરુ શ્રી ગૌતમસ્વામી રાજગૃહી નગરીને વિષે પધાર્યા. તિહાં શ્રેણિક રાજા પ્રમુખ વાંદવા માટે આવેલા એવા સર્વ સભાજનોને (શ્રીમુખ કે૦) પોતાના મુખ થકી ઇણિ પરે એટલે આગલ કહેવાશે તે પ્રમાણે ઉપદેશ દેતા હવા ॥ ૩ ॥ કે હે ભવ્ય જનો! તમે પ્રથમ પદે ઉપકારના કરનાર શ્રી અરિહંત પ્રભુનું અંને બીજે પદે શ્રીસિદ્ધ ભગવંતનું ભજન સ્મરણ કરો, ત્રીજે પદે આચાર્ય પ્રભુ, ચોથે પદે શ્રી ઉપાધ્યાયજી તેમજ પાંચમે પદે (ગુણવંત કે૦) સત્યાવીશ ગુણે કરી સહિત એવા (સકલ કે૦) સર્વ સાધુ જાણવા ॥ ૪ ॥ છઠ્ઠે પદે જે પામવું મહા દુર્લભ છે એવું (દરિ-સણ કે૦) સમકિત દર્શન, સાતમે પદે જ્ઞાનગુણ, આઠમે પદે ચારિત્ર અને નવમે પદે જે (સુવિચાર કે૦) સદા વિચારપૂર્વક કરવું, એટલે કપાયરહિતપણે કરવું એવું તપ જાણવું. એ નવ પદને સિદ્ધચક્ર કહીએ. એ સિદ્ધચક્રને સેવતાં થકા ભવ જે સંસાર તેનો પાર પામીએ ॥ ઉક્તં ચ ॥ ભક્તિબુતાણ સત્તાણ મણકામણું, પૂરણે કપ્પતર કપ્પધેણુવમં ॥ દુક્ખ દાહગ્ગ દારિદ્ર નિત્રાસયં, સિદ્ધચક્રં સયા સંથુણે સાસયં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૫ ॥

ઇહ ભવ પરભવ એહથી, સુખ સંપદ સુવિશાલ ॥ રોગ
સોગ રૌરવ ટલે, જિમ નરપતિ શ્રીપાલ ॥ ૬ ॥ પૂછે
શ્રેણિક રાય પ્રભુ, તે કુણુ પુણ્ય પવિત્ર ॥ ઇન્દ્રભૂતિ તવ
ઉપદિશે, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર ॥ ૭ ॥

અર્થ—એહથી એટલે એ નવ પદના સેવનથી આ ભવને વિષે તથા પરભવને વિષે સુવિશાલ એટલે અત્યંત મોટાં એવાં સુખ અને (સંપદ કે૦) દાલત પામીએ, તથા રોગ, શોક અને (રૌરવ કે૦) મહા બીહામણા વિકટ એવા દુષ્કાલ પ્રમુખના ભય અથવા રૌરવ એટલે નરક તેનું દુઃખ તે ટલી જાય; જેમ શ્રીપાલ રાજા એ નવ પદના સેવન થકી ઋદ્ધિ સિદ્ધિ પ્રત્યે પામ્યો, તેમ તમે પણ પામો ॥ ૬ ॥ એવું સાંભલીને શ્રેણિક રાજા શ્રી ગૌતમ-સ્વામીને પૂછવા લાગ્યા કે હું પ્રભુ! એ પવિત્ર પુણ્યનો ધરનારો એવો શ્રીપાલ રાજા તે કોણ થયો? તેની કથા અમોને કહી સંભલાવો. (તવ કે૦) તે વારે ઇન્દ્રભૂતિ શ્રી ગૌતમસ્વામી તે શ્રેણિક રાજા પ્રમુખને (શ્રી કે૦) કલ્યાણરૂપ લક્ષ્મીવંત એવું શ્રીપાલ રાજાનું ચરિત્ર તે પ્રથમથી માંડીને (ઉપદિશે કે૦) કહે છે ॥ ૭ ॥

॥ ઢાલ પહેલી ॥ દેશી લલનાની ॥

દેશ મનોહર માલવો, અતિ ઉન્નત અધિકાર ॥ લલના ॥
દેશ અવર માનું ચિહું દિશે, પરવરિયા પરિવાર ॥
લલના ॥ દે૦ ॥ ૧ ॥

અર્થ—અત્યંત (ઉન્નત કે૦) ઉંચું છે અધિકારીપણું જેનું એટલે સર્વ દેશોમાં મોટો એવો મનોહર સુંદર માલવ નામે દેશ છે, તે દેશ બીજા સર્વ દેશોની મધ્યમાં આવેલો છે, માટે કવીશ્વર કહે છે કે તે માલવ દેશને (અવર કે૦) બીજા જે ચારે દિશાએ રહેલા દેશો છે તે સર્વ (માનું કે૦) જાણું છું જે માલવ દેશનો પરિવાર છે, તે દેશોના પરિવારે પરવર્યો

થકો, વીંટયો થકો શોભે છે. આમાં “લલના” એ પદ જે છે તે વાક્યાલંકારને અર્થ છે. જેમ આભૂષણે કરી માણસ શોભે, તેમ લલના એ પદ કરી વાક્ય શોભે છે ॥ ૧ ॥

તસ શિર મુગટ મનોહર, નિરુપમ નયરી ઉજેણુ ॥ લ-
લના ॥ લખમી લીલા જેહની, પાર કલીજે કેણુ ॥ લ-
લના ॥ દે૦ ॥ ૨ ॥ સરગપુરી સરગે ગઇ, આણી જસ
આશંક ॥ લલના ॥ અલકાપુરી અલગી રહી, જલધિ
ઝંપાવી લંક ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૩ ॥ પ્રજાપાલ પ્રતપે
તિહાં, ભૂપતિ સવિ શિરદાર ॥ લલના ॥ રાણી સૌ-
ભાગ્યસુંદરી, રૂપસુંદરી ભરતાર ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૪ ॥
સહેજે સોહગસુંદરી, મન માને મિથ્યાત ॥ લલના ॥ રૂપ-
સુંદરી ચિત્તમાં રમે, સૂધી સમકિતવાત ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જેમ મસ્તકને વિષે મુકુટ શોભે છે, તેમ તે માલવ દેશના મસ્તકને વિષે મુકુટ સમાન શોભાની ધરનારી તથા જેને કોઇ વસ્તુની ઉપમા આપી તેની બરાબરી કરી શકીએ એવી ચીજ જગતમાં નથી તેથી નિરુપમ છે, તથા જેની લક્ષ્મીની લીલાની કલના કરી કોણ પાર પામી શકે? એવી ઉજ્જયણી નામે નગરી છે ॥ ૨ ॥ તે ઉજ્જયણી નગરીની શોભા જોઇને સ્વર્ગપુરી નગરીએ વિચાર્યું જે હું જો અહીંયાં રહીશ તો એની આગલ મને કોઇ વખાણશે નહીં, એવી મનમાં આશંકા લાવીને તે સ્વર્ગને વિષે જતી રહી, તથા અલકાપુરી જે ધનદ લોકપાલની નગરી તે પણ આશંકા આણીને ઉજ્જયણીથી અલગી એટલે વેગલી જતી રહી, અને લંકા નગરીથી તો ઉજ્જયણી નગરીનું તેજ ખમાયું નહીં, મારે ઠંડક કરવા સારુ જલધિ જે સમુદ્ર તેમાં (ઝંપાવી કે૦) ઝંપાપાત કર્યો ॥ ૩ ॥ તિહાં તે ઉજ્જયણી નગરીને વિષે સર્વ રાજાઓનો શિરદાર એવો પ્રજાપાલ નામે રાજા તે (પ્રતપે કે૦) પ્રકર્ષે કરીને તપે તેને પ્રતપે કહીએ, એટલે તે રાજ્ય કરે છે. તે રાજા એક સૌભાગ્ય-સુંદરી અને બીજી રૂપસુંદરી એ બે પદરાણીઓનો (ભરતાર કે૦) સ્વામી છે ॥ ૪ ॥ હવે તે બે રાણીઓમાં જે સૌભાગ્યસુંદરી રાણી છે તે તો સહેજે એટલે સ્વભાવે પોતાના મનને વિષે મિથ્યાત્વીઓના ધર્મને માની રહેલી છે, અને રૂપસુંદરીના ચિત્તને વિષે તો (સૂધી કે૦) પાધરી એટલે સારી રીતે સમકિતની વાત રમી રહી છે ॥ ૫ ॥

સુર પેરે સુખ સંસારનાં, ભોગવતાં ભૂપાલ ॥ લલના ॥
પુત્રી એકેકી પામીએ, રાણી દોય રસાલ ॥ લલના ॥ દે૦
॥ ૬ ॥ એક અનુપમ સુરલતા, વાધે વધતે રૂપ ॥ લ-
લના ॥ બીજી બીજ તણી પેરે, ઇન્દુકલા અભિરૂપ ॥
લલના ॥ દે૦ ॥ ૭ ॥ સોહગ દેવસુતા તણું, નામ
ઠવે નરનાહ ॥ લલના ॥ સુરસુંદરી સોહામણી, આણી

અધિક ઉચ્છાહ ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૮ ॥ રૂપસુંદરી રાણી
તણી, પુત્રી પાવન અંગ ॥ લલના ॥ નામ તાસ નરપતિ
ઠવે, મયણાસુંદરી મન રંગ ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—(સુર પરે કે૦) દેવતાની પરે એટલે દેવતાઓ જેમ પોતાની દેવાંગનાઓની સાથે સુખવિલાસ ભોગવે તેની પરે રાજને પણ તે બેહુ રાણીઓની સાથે સંસાર સંબંધી સુખવિલાસ ભોગવતાં થકા તે બેહુ રાણીઓને (રસાલ કે૦) સુંદર મનોહર એવી એકેકી પુત્રી (પાત્રીએ કે૦) પ્રાપ્ત થઇ ॥ ૬ ॥ તેમાં એક પુત્રી તો અનુપમ એવી જે (સુરલતા કે૦) કલ્પવૃક્ષની વેલિ તેની પરે દિવસે દિવસે વધતે વધતે રૂપે કરી (વાધે કે૦) વૃદ્ધિ પામે છે, એટલે કલ્પવૃક્ષની વેલિ જેમ દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતી જાય તેમ તે કુંવરી પણ વધતે રૂપે કરી વૃદ્ધિ પામતી જાય છે, અને બીજી કુંવરી જે છે તે બીજના (ઇંદુ કે૦) ચંદ્રમા તેની કલાની (અભિરૂપ કે૦) તુલ્ય એવી વૃદ્ધિ પામે છે, એટલે જેમ શુક્લપક્ષની બીજના દિવસથી માંડીને દિન દિન પ્રત્યે ચંદ્રમાની કલા વધતી જાય, તેમ તે કુંવરી પણ વૃદ્ધિ પામવા લાગી ॥ ૭ ॥ હવે (સોહગ કે૦) સૌભાગ્યસુંદરી નામે રાણી તેની પુત્રી તો (દેવસુતા કે૦) દેવતાની સુંદરીના જેવી સોહામણી છે, માટે (નરનાહ કે૦) નરના નાથ જે રાજા તે પોતાના મનમાં અધિક ઉત્સાહ આણી (તણું કે૦) તેનું સુરસુંદરી એવું નામ (ઠવે કે૦) સ્થાપે, પાડે ॥ ૮ ॥ અને રૂપસુંદરી નામે રાણીની જે પુત્રી તેનાં અંગપાંગ સર્વ (પાવન કે૦) પવિત્ર સુલક્ષણુ જોધને (નરપતિ કે૦) રાજા તે પોતાના મનને વિષે (રંગ કે૦) હર્ષ આનંદ આણીને (તાસ કે૦) તેનું મયણાસુંદરી એવું નામ (ઠવે કે૦) સ્થાપે, પાડે ॥ ૯ ॥

વેદવિચક્ષણુ વિપ્રને, સૌંપે સોહગ દેવી ॥ લલના ॥
સકલ કલાગુણુ શીખવા, સુરસુંદરીને હેવી ॥ લલના ॥
દે૦ ॥ ૧૦ ॥ મયણાને માતા ઠવે, જિનમત પંડિત
પાસ ॥ લલના ॥ સાર વિચાર સિદ્ધાંતના, આદરવા
અભ્યાસ ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૧૧ ॥ ચતુર કલા ચોસઠ
ભણી, તે બેહુ બુદ્ધિનિધાન ॥ લલના ॥ શબ્દશાસ્ત્ર
સવિ આવડયાં, નામ નિઘંટુ નિદાન ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—(સકલ કે૦) સર્વ કલાગુણુ શીખવાને અર્થે વેદ માંહે વિચક્ષણુ એટલે ડાહ્યો એવો જે શિવભૂતિ નામે (વિપ્ર કે૦) બ્રાહ્મણ, તેને (સોહગ દેવી કે૦) સૌભાગ્યસુંદરી નામે રાણીએ પોતાની પુત્રી જે સુરસુંદરી તેને (હેવી કે૦) તરત સૌંપી, અર્થાત્ સુરસુંદરીને બ્રાહ્મણ પાસે ભણવા મોકલી ॥ ૧૦ ॥ હવે મયણાસુંદરીની માતા તો જૈનસિદ્ધાંતો સંબંધી (સાર કે૦) પ્રધાન ભલા એવા જે વિચાર તેના અભ્યાસ આદરવાને અર્થે શ્રીજૈનમતના જાણુ એવા સુબુદ્ધિ નામે પંડિત જે અધ્યાપક તેમની પાસે (ઠવે કે૦) સ્થાપે છે એટલે ચોકલે છે ॥ ૧૧ ॥ તે કુંવરીઓ સ્ત્રીની ચતુરાઇ સંબંધી જે ચોસઠ કલા તેને ભણીને બેહુ જણી ઘણી એવી જે બુદ્ધિ તેનું (નિધાન કે૦) ભંડાર થઇ, તેને અનેક પ્રકારનાં શબ્દશાસ્ત્ર

જે વ્યાકરણ તથા નામમાલા, નિઘંટુ, આદાન, નિદાન અને ચિકિત્સાદિક તે સર્વ આવશ્યકાં, એટલે તે પૂર્વોક્ત સર્વ પ્રકારનાં શાસ્ત્ર લાણી ગઇ ॥ ૧૨ ॥

કવિત કલાગુણ કેલવે, વાજિત્ર ગીત સંગીત ॥ લલના ॥
જ્યોતિષ વૈદ્યક વિધિ જાણે, રાગ રંગ રસરીત ॥ લલના ॥
દે૦ ॥ ૧૩ ॥ સોલ કલાપૂરણ શશી, કરવા કલા
અભ્યાસ ॥ લલના ॥ જગતિ ભમે જસ મુખ દેખી,
ચોસઠ કલાવિલાસ ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૧૪ ॥ મયણાસુંદરી
મતિ અતિ ભલી, જાણે જિનસિદ્ધાંત ॥ લલના ॥ સ્થા-
દ્વાદ તસ મન વસ્યો, અવર અસત્ય એકાંત ॥ લલના
॥ દે૦ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—તે કુંવરી કવિત કરવાની કલારૂપ ગુણને કેલવતી થકી એટલે સુધારતી થકી વાજિત્ર વગાડવાં, ગીત તે સ્વરબદ્ધ ગીત ગાવાં તથા સંગીત તે વાજિત્ર નાદકનાં ગીત તાલ-બદ્ધ જાણવાં તથા જ્યોતિષશાસ્ત્ર, વૈદ્યકશાસ્ત્ર તેના વિધિ જે પ્રકાર, તે સર્વને જાણે, અને છ રાગ તેના રંગ તથા નવ રસ તેની રીત એ સર્વને જાણે એટલે એ પૂર્વોક્ત સર્વ શાસ્ત્રના રહસ્યની જાણનારી થઇ ॥ ૧૩ ॥ ઇહાં કવિ ઉપદેશ કરે છે કે (જસ કે૦) જે કુંવરીનું મુખ દેખીને સોલ કલાએ કરી પૂર્ણ એવો જે (શશી કે૦) ચંદ્રમા તે વિચાર કરવા લાગ્યો જે આ મયણાસુંદરી તે સંપૂર્ણ ચોસઠ કલાનો વિલાસ છે, અને હું તો માત્ર સોલ કલાએ કરી સહિત છું, માટે હું પણ જે ચોસઠ કલાનો અભ્યાસ કરું તો એના જેવો થાઉં, એવું ચિંતવીને વધારે કલાઓના અભ્યાસ કરવા માટે મયણાનું મુખ દેખીને જગતમાં ભ્રમણ કરવા લાગ્યો, એટલે આકાશમાં ભ્રમતાજ રૂંદે છે, તોપણ તે સોલથી વધતી કોઇ સત્તરમી કલાને પામતો નથી ॥ ૧૪ ॥ વલી મયણાસુંદરીની (મતિ કે૦) યુદ્ધિ તે અત્યંત ભલી છે, શ્રી જિનરાજના સિદ્ધાંતને તે જાણે છે તથા લગવંતે જે સ્થાદ્વાદરૂપ અનેકાંત માર્ગ પ્રરૂપો છે તે તેના મનમાં વસી રહ્યો છે, અને (અવર કે૦) બીજા જે એકાંતવાદ મતની પ્રરૂપણા કરનારા માર્ગો છે તે સર્વને અસત્ય કરી જાણ્યા છે, એવી તે કુંવરી થઇ છે ॥ ૧૫ ॥

નય જાણે નવ તત્ત્વના, પુદ્ગલ ગુણ પર્યાય ॥ લલના ॥
કર્મગ્રંથ કંઠે કર્યા, સમકિત શુદ્ધ સુહાય ॥ લલના ॥
દે૦ ॥ ૧૬ ॥ સૂત્ર અર્થ સંઘયણનાં, પ્રવચનસારોદ્ધાર ॥
લલના ॥ ક્ષેત્રવિચાર ખરા ધરે, એમ અનેક વિચાર ॥
લલના ॥ દે૦ ॥ ૧૭ ॥ રાસ ભલો શ્રીપાલનો, તેહની
પહેલી ઢાલ ॥ લલના ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે, હોજો
મંગલમાલ ॥ લલના ॥ દે૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—વલી નવ તત્ત્વને નિશ્ચય તથા વ્યવહાર નયે કરી યુક્ત જાણે છે, તથા પુરૂષ દ્રવ્યના ગુણ અને પર્યાય સર્વ જાણે છે, અને કર્મગ્રન્થ લાણીને જેણે કંઠે કર્યા છે, એટલે સુખપાઠે કર્યા છે. એવી રીતે તે કુંવરી શુદ્ધ સમકિતે કરી (સુહાય કે૦) શોભાયમાન થઇ છે ॥ ૧૬ ॥ વલી સંઘયણીનાં સૂત્ર એટલે મૂલપાઠ તથા તેના અર્થ, તે સર્વને જાણે છે, તથા પ્રવચનસારોદ્ધાર ગ્રન્થને જાણે છે. વલી ક્ષેત્રસમાસ સંબંધી જે ક્ષેત્રના વિચાર, તેને ખરેખરા ધારી રાખ્યા છે. એ રીતે અનેક પ્રકારના વિચારોને મયણાસુંદરી જાણે છે ॥ ૧૭ ॥ (લલો કે૦) સુટા એવા જે શ્રીપાલ રાજનો રાસ, તેની એ પહેલી ઢાલ સંપૂર્ણ થઇ. શ્રી વિનય-વિનય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે શ્રોતા એટલે સાંભલનારાઓનાં ઘરને વિષે માંગલિકની માલા હોજે ॥ ૧૮ ॥ ઇતિ ॥

॥ દોહા ॥

ઇક દિન અવનીપતિ ઇસ્યો, આણ્યો મન ઉદ્ધાસ ॥

પુત્રીનું જોઉં પારખું, વિદ્યા વિનયવિલાસ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે એક દિવસે અવની જે પૃથ્વી તેના પતિ જે પ્રજાપાલ નામે રાજા, તેણે માંહેલી સભામાં બેઠાં થકા પોતાના મનને વિષે એવોજ ઉદ્ધાસ આણ્યો જે હું મારી બેહુ પુત્રીનું પારખું તો જોઉં જે એ કેવી વિદ્યા લાણેલી છે? તથા વલી વિનયનો વિલાસ પણ એમનામાં કેવો છે? ॥ ૧ ॥

સભા માંહે શાણુગાર કરી, બોલાવી બિહુ બાલ ॥ આવી
અધ્યાપક સહિત, મોહન ગુણમણિમાલ ॥ ૨ ॥ અર્થ
અગોચર શાસ્ત્રના, પૂછે ભૂપતિ જેહ ॥ બુદ્ધિબલે બેહુ
બાલિકા, આપે ઉત્તર તેહ ॥ ૩ ॥ અધ્યાપક આણંદીયા,
સજ્જન સવે સુખ પાય ॥ ચતુર લોક ચિત્ત ચમકીયા,
ફટ્યા મનોરથ માય ॥ ૪ ॥ વિનય વદ્ધલ નિજ બા-
લની, શાસ્ત્ર સુકોમલ ભાખ ॥ સરસ જિસી સહકારની,
સાકર સરસી સાખ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એવો નિર્ધાર કરીને તે બેહુ બાલિકાઓને બોલાવી એટલે તેડાવી, તે વારે તે બેહુ કુંવરીઓ સોલ શાણુગાર કરીને તેમના પોતપોતાના અધ્યાપક જે લણાવનારા ગુરુ, તેણે કરી સહિત સભાને વિષે આવી. તે કુંવરીઓ કેવી છે? તો કે મોહને પમાડનારી એવી ગુણરૂપ મણિની માલા સરખી છે, અને વલી રૂપ લાવણ્યે કરીને શોભાવી છે સભા જેણે એવી છે ॥ ૨ ॥ હવે જે જે શાસ્ત્રના અગોચર એટલે કોઇને ખબર ન પડે એવા અર્થ રાજા પૂછે છે, તેના ઉત્તર તે બેહુ બાલિકાઓ પોતપોતાના બુદ્ધિબલે કરી આપે છે ॥ ૩ ॥ તે ઉત્તર સાંભલીને અધ્યાપક જે લણાવનારા તે ઘણા આનંદ પામ્યા, તથા સજ્જન લોક સર્વ સુખ પામ્યા, અને ચતુર લોકનાં ચિત્ત ચમકાર પામી ગયાં, તથા તે બંને કુંવરીઓની (માય કે૦) માતાઓના મનોરથ પણ ફટ્યા, એટલે સફલ થયા ॥ ૪ ॥ વિનયે કરી યુક્ત મારે વદ્ધલ એવી પોતાની બાલિકાઓની શાસ્ત્રે કરીને સુકોમલ એવી (ભાખ કે૦) વાણી, તે

કેવી મીઠી લાગે છે ? કે જેવી (સરસ કે૦) રસે કરીને સહિત એવી (સહકાર કે૦) આખાની તાજ સાખ તેને વિષે જેમ સાકર બેલી હોય અને તે જેવી મીઠી લાગે, તેવી લાગે ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ બીજી ॥ રાગ ધોરણી ॥ પુણ્ય પ્રશંસીએ ॥ એ દેશી ॥

પ્રશ્નોત્તર પૂછે પિતા રે, આણી અધિક પ્રમોદ ॥ મન
લાગે અતિ મીઠડાં રે, બાલક વચન વિનોદ રે ॥ વત્સ
વિચારબો ॥ દેઇ ઉત્તર એહ રે, સાંસો વારબો ॥ ૧ ॥
એ આંકણી ॥ કુણુ લક્ષણુ જીવિત તણું રે, કુણુ મનમથ
ઘરનારી ॥ કુસુમ કુણુ ઉત્તમ કહ્યું રે, પરણી શું કરે કુ-
મારી રે ॥ વત્સ વિચારબો ॥ ૨ ॥ એકે વયણે એહનો
રે, ઉત્તર એણી પરે થાય ॥ સુરસુંદરી કહે તાતજી રે,
સુણુબો “સાસરે જાય” રે ॥ નૃપ અવધારબો ॥ અરથ
સુણી અમ એહ રે ॥ મોહત વધારબો ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે બાલકનાં વચનનો (વિનોદ કે૦) જે આનંદ તે માતા પિતાનાં મનમાં અત્યંત મીઠા લાગે છે, માટે કુંવરીઓનો પિતા જે પ્રજાપાલ રાજા, તે પોતાના મનમાં અધિક (પ્રમોદ કે૦) હર્ષ આણીને પ્રશ્નના ઉત્તર પૂછે છે કે હે વત્સો ! હે પુત્રીઓ ! તમે તમારા હૃદયને વિષે વિચારજો, અને અમે જે પ્રશ્ન પૂછીએ તેના ઉત્તર આપીને અમારા મનનો સંદેહ નિવારણ કરજો ॥ ઉક્તં ચ ॥ ન તથા શશી ન સલિલં, ન ચંદનં નૈવ શીતલા છાયા ॥ આહલાદ્યંતિ પુરંધ, યથા હિ મધુરાક્ષરા વાણી ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ હવે રાજા પૂછે છે જે હે વત્સ ! એક તો જીવવાનું લક્ષણ શું છે ? બીજું મનમથ જે કામદેવ તેના ઘરની સ્ત્રી કોણ છે ? ત્રીજું સર્વ જાતિનાં ફૂલમાંહે ઉત્તમ ફૂલ કયું કહીએ ? ચોથું કુમારિકા પરણીને શું કરે ? એવા ચાર પ્રશ્ન પૂછ્યા ॥ ૨ ॥ પૂર્વે કહેલા ચાર પ્રશ્નના ઉત્તર તે એક વચને કરીનેજ આપ્યા, તે વારે પ્રથમ સુરસુંદરી કહે છે કે હે પિતાજી ! (સુણુબો કે૦) સાંભલજો (સાસરે જાય) એ એકજ વચનમાં ચારે પ્રશ્નના ઉત્તર સમાધ ગયા છે, તે આવી રીતે કે (સાસ) (રે) અને જાય) એ પૂર્વોક્ત એક વચનમાંથી ત્રણ પદ નીકલે છે, તેમાં પ્રથમ જીવિતવ્યનું લક્ષણ સાસ એટલે શ્વાસ છે, કેમકે જ્યાંસુધી શ્વાસ હોય ત્યાંસુધી તે જીવતું છે એમ કહેવાય, એ પહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર જાણવો, તથા કામદેવની સ્ત્રી (રે કે૦) રતિ એવે નામે છે, એ બીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર સમજવો, વલી સર્વ જાતિનાં પુષ્પમાં (જાય કે૦) જાઇનાં ફૂલ તે ઉત્તમ કહેવાય છે, એ ત્રીજા પ્રશ્નનો ઉત્તર કહ્યો, અને (સાસરે જાય) એ સંપૂર્ણ વચને કરી કુમારિકા પરણીને શું કરે ? તો કે તે પોતાને સાસરે જાય, એ ચોથા પ્રશ્નનો ઉત્તર જાણી લેવો, એ રીતે હે પિતાજી ! તમે જે અર્થ પૂછ્યો, તેના એકજ વચને કરીને મેં ઉત્તર આપ્યો છે, તે હે નરપતિ ! તમે અવધારજો, એટલે માનજો, એ મેં જે અર્થ કહ્યા તે સાંભલીને અમારો (મોહત કે૦) મહત્વ વધારજો ॥ ૩ ॥

મયણાને મહીપતિ કહે રે, અર્થ કહો અમ એક ॥ જો
તમે શાસ્ત્ર સંભાલતાં રે, વાઘ્યો હૃદય વિવેક રે ॥ ૧૦

॥ ૪ ॥ આદિ અક્ષર વિણુ જેહ છે રે, જગ જીવાડણુ-
હાર ॥ તેહિજ મધ્યાક્ષર વિના રે, જગ સંહારણુ-
હાર રે ॥ ૧૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હવે મહીપતિ જે રાજા, તે મયણાસુંદરીને કહે છે કે અમે એક પ્રશ્ન પૂછીએ છીએ તે જો તમે શાસ્ત્ર લખ્યાં છો અને તેને સંભાલતાં થકા તમારા હૃદયને વિષે વિવેકની વૃદ્ધિ કરી છે, તો અમને એનો અર્થ કહો ॥ ૪ ॥ એક શબ્દનો (આદિ કે૦) પહેલો જે અક્ષર છે તે અક્ષર વિના બીજા જે અક્ષરો છે તે સર્વ જગતને જીવાડનારા છે, વલી તેજ શબ્દનો મધ્યાક્ષર એટલે વચમાંનો અક્ષર, તેણે કરી રહિત તે શબ્દને જો કરીએ તો શેષ જે અક્ષર રહે છે તે જગતને સંહાર કરનારા છે ॥ ૫ ॥

અંત્યાક્ષર વિણુ આપણું રે, લાગે સહુને મીઠા ॥ મયણા
કહે સુણુજો પિતા રે, તે મેં નયણે દીઠ રે ॥ નૃપ૦ ॥ ૬ ॥
સુગુણુ સમસ્યા પૂરજો રે, ભૂપતિ કહે ધરી નેહ ॥ અર્થ
ઉપાધ અભિનવો રે, પુણ્યે પામીજે એહ રે ॥ ૧૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—વલી તેજ શબ્દના અંત્યનો અક્ષર કાઢી નાખતાં બાકીના જે અક્ષર રહે છે તે (આપણું કે૦) પોતાનું જે કાજ તે સહુ કોઇને મીઠું લાગે છે. એવું રાજાનું વચન સાંભલીને મયણાસુંદરી કહે છે કે હે પિતાજી! સાંભલજો, તે તો મેં મારાં નયણે દીઠ એટલે ચક્ષુને વિષે દીઠું છે, એટલે ચક્ષુમાં (કાજલ) અંબજ છે તેમાંથી આધનો (કા) અક્ષર કાઢી નાખીએ, તે વારે (જલ) એ બે અક્ષરો રહે, તે જલ એટલે પાણી સર્વ જગતને જીવાડનારું છે, અને મધ્યનો (જ) અક્ષર કાઢી નાખીએ, તે વારે (કાલ) એવા બે અક્ષર રહે, તે કાલ તો જગતને સંહાર કરનાર છે, તથા છેલ્લો (લ) અક્ષર કાઢી નાખીએ, તે વારે (કાજ) એવા બે અક્ષર રહે, તે કાજ એટલે કાર્ય તે તો પોતાનું સહુ કોઇને મીઠું લાગે છે. ઇત્યર્થઃ ॥ યદુક્તં ॥ કિં લવઘ સદરહિયં, કિંચ અદિકું ચ વલ્લહું હોઘ ॥ કિંચ અદિકું મિકું, ભગ્નં કિં સુંદરં હોઘ ॥ ૧ ॥ આ ગાથામાં લખેલા ચારે પ્રશ્નોને ઉત્તર ॥ નારી, જીવ, અમૃત અને કોષ ॥ ઇતિ ॥ ઉક્તં ચ ॥ પ્રથમાક્ષર વિણુ ભૂપતિ સોહું, મધ્યાક્ષર વિણુ સ્ત્રીયાં મોહું ॥ અંત્યાક્ષર વિણુ પંડિત પ્યારો, એ હરિયાલી પંડિત વિચારો ॥ ૧ ॥ ઉત્તર ॥ વાદલ જાણવું ॥ પ્રથમાક્ષર વિણુ ઘર ઘર દીઠી, મધ્યાક્ષર વિણુ સુરા મીઠી ॥ અંત્યાક્ષર વિણુ યોગી જાણે, ત્રિહું અક્ષર શિર નારી વખાણે ॥ ૨ ॥ ઉત્તર ॥ રાખડી ॥ પ્રથમાક્ષર વિણુ સહુને ભાવે, મધ્યાક્ષર વિણુ જગ અસુહાવે ॥ અંત્યાક્ષર વિણુ પંખી મેલો, સો સાજન મોકલજો વહેલો ॥ ઉત્તર ॥ કાગલ જાણવો ॥ ૩ ॥ ૬ ॥ વલી એક (અભિનવો કે૦) નવો અર્થ ઉત્પન્ન કરીને ભૂપતિ જે રાજા તે (નેહ કે૦) સેહ ધરીને બેહુ પુત્રીઓને સમકાલે કહે છે કે હે સુગુણ વત્સો! તમે મારી એક સમસ્યા પૂર્ણ કરજો, જે પુણ્ય થકી આ અમુક વસ્તુ પામીએ એટલે પુણ્યથી શી શી વસ્તુ પામીએ તે કહો ॥ ૭ ॥

સુરસુંદરી કહે ચાતુરી રે, ધન ચૌવન વર દેહ ॥ મન-
વલ્લભ મેલાવડો રે, પુણ્યે પામીજે એહ રે ॥ નૃપ૦ ॥
॥ ૮ ॥ મયણા કહે મતિ ન્યાયની રે, શીલશું નિર્મલ

દેહ ॥ સંગતિ ગુરુ ગુણવંતની રે, પુણ્યે પામીજે એહ
 રે ॥ નૃપ૦ ॥ ૯ ॥ ઇણે અવસર ભૂપતિ ભણે રે, આણી
 મન અભિમાન ॥ હું તૂઠો તુમ ઉપરે રે, દેઉં વાંછિત
 દાન રે ॥ ૧૦ ॥ ૧૦ ॥ હું નિર્ધનને ધન દેઉં રે, કરું
 રંકને રાય ॥ લોક સકલ સુખ ભોગવે રે, પામી મુજ
 પસાય રે ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—એવું રાજાનું વચન સાંભળીને પ્રથમ તો ચતુરપણાથી સુરસુંદરી કહે છે કે હે
 પિતાજી ! એક ધન, બીજું યૌવન, ત્રીજે (૧૨ કે૦) પ્રધાન સુંદર એવો (૯૬ કે૦) શરીર.
 તથા ચોથો મનવદ્ધલ જે ભર્તાર તેનો મિલાપ, એટલાં વાનાં પુણ્ય થકી પામીએ ॥ ૮ ॥
 હવે મયણાસુંદરી ઉત્તર કહે છે કે હે પિતાજી ! એક તો ન્યાયની (મતિ કે૦) બુદ્ધિ, બીજું
 શીલે કરીને નિર્મલ (૯૬ કે૦) શરીર, ત્રીજી રૂઝા ગુણવંત ગુરુની સંગતિ એટલે સમાગમ,
 એ વસ્તુ પુણ્યના યોગે પામીએ ॥ ૯ ॥ એવા અવસરને વિષે રાજા મનમાં અભિમાન આ-
 ણીને (ભણે કે૦) કહે છે જે હું તમારા ઉપર સંતુષ્ટ થયો છું, માટે તમને મનોવાંછિત દાન
 આપું ॥ ૧૦ ॥ હું કેવો છું? તો કે જે નિર્ધન પુરુષ હોય તેને ધન આપીને ધનવંત કહું તથા
 રંકને રાજા કહું, અને સર્વ લોક જે સુખ ભોગવે છે તે મારો પસાય પામીને ભોગવે છે ॥ ૧૧ ॥

સકલ પદારથ પામીએ રે, મેં તૂઠે જગ માંહિ ॥ મેં રૂઠે
 જગ રોલીએ રે, ઉભો ન રહે કોઇ છાંહિ રે ॥ ૧૦ ॥ ૧૨ ॥
 સુંદરી કહે સાચું પિતા રે, એહમાં કિસ્યો સંદેહ ॥ જગ
 જવાડણ દોય છે રે, એક મહીપતિ દૂળે મેહ રે ॥ નૃપ૦
 ॥ ૧૩ ॥ સાચું સાચું સહુ કહે રે, સકલ સભા તેણી
 વાર ॥ એ સુરસુંદરી જેહવી રે, ચતુર ન કો સંસાર રે
 ॥ નૃપ૦ ॥ ૧૪ ॥ રાજા પણ મન રંજિયો રે, કહે સુંદરી
 વર માગ ॥ વાંછિત વર તુજ મેલવી રે, દેઉં સકલ
 સૌભાગ્ય રે ॥ ૧૦ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—જગતમાં જેની ઉપર હું સંતુષ્ટ થાઉં તો તેને સર્વ પદાર્થનું પામવાપણું છે, અને
 જેની ઉપર હું રુઠું તો તેને રોલી નાખું, તેથી કોઇ પ્રાણી તેની છાયામાં પણ ઉભો રહે
 નહીં ॥ ૧૨ ॥ એવું રાજાનું વચન સાંભળી સુરસુંદરી કહે છે કે હે પિતાજી ! તમે જે કહો
 છો તે સાચું છે. એમાં શો સંદેહ છે? જગતને જવાડાનારા બેજ છે, તેમાં એક તો મહી-
 પતિ એટલે રાજા અને બીજો મેહ એટલે વરસાદ ॥ ૧૩ ॥ તે વારે તિહાં સહુ કોઇ સભાના
 શ્રી. રા. ૨

લોક તે સર્વ સાચું સાચું કહેતા હવા, અને એમ કહેવા લાગ્યા કે સંસારને વિષે બીજી કોઈ આ સુરસુંદરીના જેવી ચતુર સ્ત્રી નથી ॥ યહુ સાચી સખહી કહે, રાજા કરે સો ન્યાય ॥ જ્યો એપરકે ખેલમે, પાસા પરે સો દાય ॥ ૧ ॥ બનતી દેખ બનાધરે, પરત ન દીજે ખોટ ॥ જૈસો વાજે વાયરો, તેસી લીજે ઓટ ॥ ૨ ॥ સભા સોહતું બોલીએ, જૈસી સભા સોહાય ॥ જૈસો વાનર પેખણા, જૈસી શિલા તણાય ॥ ૩ ॥ ૧૪ ॥ રાજા પણ મનમાં રંજિત થઇને કહેવા લાગ્યો કે હે સુરસુંદરી ! તું વર માગ, હું તુજને મનોવાંછિત વર મેલવીને સર્વ સૌભાગ્ય આપું ॥ ૧૫ ॥

તિહાં કુરુજંગલ દેશથી રે, આવ્યો અવનીપાલ ॥ સભા માંહે સોહે ઘણો રે, યૌવન રૂપ રસાલ રે ॥ નૃપ ૦ ॥ ૧૬ ॥ શંખપુરી નયરી ઘણી રે, અરિદમન તસ નામ ॥ તે દેખી સુરસુંદરી રે, અંગે ઉપનો કામ રે ॥ વ૦ ॥ ૧૭ ॥ પૃથિવીપતિ તસ ઉપરે રે, પરખી તાસ સનેહ ॥ તિલક કરી અરિદમનને રે, આપી અંગળ તેહ રે ॥ વ૦ ॥ ૧૮ ॥ રાસ રચ્યો શ્રીપાલનો રે, તેહની બીજી ઢાલ ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે રે, હોજો મંગલમાલ રે ॥ વ૦ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે કુરુજંગલ નામે દેશ થકી દમિતારિ રાજાનો પુત્ર (અવની કે૦) પૃથ્વી તેનો (પાલ કે૦) પાલનારો એવો તે રાજા ઉજ્જયણીના રાજાની સેવા કરવાને અર્થે ત્યાં આવ્યો છે. તે યૌવન અવસ્થા તથા રૂપ સૌન્દર્ય તેણે કરી (રસાલ કે૦) સુંદર છે, માટે સભા માંહે ખેટો થકો ઘણું શોભે છે ॥ ૧૬ ॥ તે શંખપુરી નામે નગરીના સ્વામી છે, અને અરિદમન એવું તેનું નામ છે. તેને દેખીને સુરસુંદરીના અંગને વિષે કામ ઉત્પન્ન થયો ॥ ૧૭ ॥ તે વારે પૃથિવીપતિ જે રાજા તેણે અરિદમનની ઉપર સુરસુંદરીનો સ્નેહ પરખીને તિલક કરી પોતાની સુરસુંદરી નામે અંગળ જે પુત્રી, તે તેને આપી ॥ નયન નયનકી પારસી, નયન નયનકો હેત ॥ નયન નયનકે નયનમે, નયન નયન કહુ દેત ॥ ૧ ॥ ૧૮ ॥ એ શ્રીપાલ રાજાના રાસની રચના કરી તેની બીજી ઢાલ પૂર્ણ થઇ. વિનયવિનય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે સાંભલનારાને ઘેર માંગલિકની માલા હોજે ॥ ૧૯ ॥

॥ દોહા ॥

મયણા મસ્તક ધૂણતી, જવ નિરખી નરરાય ॥ પૂછે પુત્રી વાત એ, તુમ મન કિમ ન સુહાય ॥ ૧ ॥ સકલ સભાથી સોગુણી, ચતુરાઇ ચિત્ત માંહિ ॥ દીસે છે તે દાખવો, આણી અંગ ઉત્સાહિ ॥ ૨ ॥ ઉચિત નહીં ઇહાં બોલવું, મયણા કહે મહારાય ॥ મોહે મન માણસ તણાં,

વિરુદ્ધા વિષય કષાય ॥ ૩ ॥ નિર્વિવેક નરપતિ જિહાં,
અંશ નહીં ઉપયોગ ॥ સભાલોક સહુ હાજ્યા, સરિખો
મલ્યો સંયોગ ॥ ૪ ॥

અર્થ—એવા સમયને વિષે મસ્તક ધૂણાવતી એવી મયણાસુંદરીને જે વારે પ્રજાપાલ રાજાએ દીડી, તે વારે રાજાએ પૂછ્યું જે હું પુત્રિ ! એ વાત તમારા મનને વિષે કેમ સોહાતી નથી, એટલે ગમતી નથી ? ॥ ૧ ॥ આ સર્વ સભાથી સોગુણી ચતુરાધ તમારા ચિત્ત માંહે દેખાય છે, તે અંગમાં ઉત્સાહ આણીને જે અસંભવ વાત હોય તે કહી દેખાડો ॥ ૨ ॥ એવું રાજાનું બોલવું સાંભલીને મયણાસુંદરી કહે છે કે હું મહારાજ ! ઇહાં આ સભાને વિષે બોલવું ઉચિત નથી, સંસારમાં (વિરુદ્ધા કે) માફા એવા જે વિષય અને કષાય છે, તેના યોગે માણસોનાં મન મોહને પામે છે ॥ ચાલંતાં કુલવટ્ટી, બોલંતાં કુલન્યાય ॥ અહુવા લચ્છી સાંપડો, અહુવા લચ્છી જાઓ ॥ ૧ ॥ અવસર દેખી બોલીએ, એકે અક્ષર સાર ॥ અવસર વિષુ જે બોલવું, જણુ જણુ કહે ગમાર ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૩ ॥ જે ઠેકાણે રાજાને વિવેક નથી તથા એક અંશમાત્ર પણ શાસ્ત્રનો ઉપયોગ નથી, અને વલી સભાના લોક તો સર્વ હાજી હાજી કરનારા હાજ્યા છે, એવી રીતે સર્વ સંયોગ સરખો મલ્યો છે, તેવી સભાને વિષે બોલવું ઉચિત નથી ॥ ૪ ॥

॥ ઢાલ ત્રીજી ॥ રાગ કેદારો ॥ કપૂર હોવે અતિ-ઉજલો રે ॥ એ દેશી ॥

મન મંદિર દીપક જિસ્યો રે, દીપે જાસ વિવેક ॥ તાસ
ન કહિએ પરાલવે રે, અંગ અજ્ઞાન અનેક ॥ પિતાજી ॥
મ કરો જૂઠ ગુમાન ॥ એ ઋદ્ધિ અથિર નિદાન ॥ પિ-
તાજી ॥ જેહવો જલધિ ઉધાન ॥ પિતાજી ॥ મ કરો
॥ ૧ ॥ સુખ દુઃખ સહુએ અનુભવે રે, કેવલ કર્મ પ-
સાય ॥ અધિક ન ઓછું તેહમાં રે, કીધું કોણે ન જાય
॥ પિતાજી ॥ મ કરો ॥ ૨ ॥ રાજા કોપે કલકલ્યો રે,
સાંભલતાં તે વાત ॥ વહાલી પણ વેરણુ થઇ રે, કીધો
વચનવિઘાત રે ॥ બેટી ॥ ભલી રે ભણી તું આજ ॥
તેં લોપી મુજ લાજ રે ॥ બે ॥ વિણસાડ્યું નિજ કાજ
રે ॥ બે ॥ તું મૂરખ શિરતાજ રે ॥ બે ॥ ભ ॥ ૩ ॥

અર્થ—મનરૂપ મંદિરને વિષે દીપક જેવો જેને વિવેક દીપે છે, તેના અંગમાં અનેક ભતિતું જે અજ્ઞાન છે તે કેવારે પણ પરાલવ કરી શકે નહીં, માટે હું પિતાજી ! તમે જૂઠું અભિમાન મ કરો. એ સર્વ ઋદ્ધિ જે છે, તે (નિદાન કે) નિશ્ચે જેવો (જલધિ કે)

સમુદ્ર તેના (ઉધાન કે૦) ભરતી ઓટ છે, ઓટલે સમુદ્રમાં ખાણી થકે છે અને જેમ આવીને
પાણું વહી જાય છે, તેની પેરે અધિર છે ॥ ધન જોખનકા મ કરેા ગુમાના, જાનો તરુવર
પાકાં પાનાં ॥ લગત વાયુ અંતે જડ પડનાં, તો તે પર એતા ક્યા કરનાં ? ॥ ૧ ॥ સંસારને
વિષે સહુ કોઇ સુખ તથા દુઃખને અતુલવે ઓટલે ભોગવે છે, તે કેવલ એકલાં પોતાનાં
કર્મના પસાયથીજ ભોગવે છે, તેમાં અધિકું તથા ઓછું ઓટલે ન્યૂનાધિક કોઇથી કીધું જાય
નહીં ॥ ૨ ॥ એવી મયણાસુંદરીની વાતને સાંભલતાંજ રાજ કોધે કરી કલકલેા થકેા કહેવા
લાગ્યો કે તું અને ઘણી વહાલી હતી, પણ વેરણ થઇ. જે કારણે તેં મારા વચનનો વિધાત
કર્યો, માટે હે બેટી ! તું તો આજ ભલી (ભણી કે૦) બોલી જે તેં મારી લાજ
ભોપી અને તારૂં પોતાનું કાર્ય (વિજ્ઞાસાડયું કે૦) બગાડયું, તેથી તું સર્વ મૂર્ખ જનાની
શિરતાજ છે ॥ ૩ ॥

પોષીને પોઠી કરી રે, ભોજન કૂર કપૂર ॥ રચણ હિંડોલે
હીંચતી રે, ભોગ ભલા ભરપૂર રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૪ ॥
પાટ પટંબર પહેરણે રે, પરિજન સેવે પાય ॥ જગમાં
સહુ જી જી કરે રે, એ સવિ મુજ પસાય રે ॥ એ૦ ॥
ભ૦ ॥ ૫ ॥ તત્ત્વ વિચારો તાતજી રે, મત આણો મન
રોષ ॥ કર્મે તુમ કુલ અવતરી રે, મેં કિહાં જોયો જોષ
॥ પિ૦ ॥ મ૦ ॥ ૬ ॥ મદહાવો મોટે મને રે, નવ નવ
કરો નિવેદ ॥ તે સવિ કર્મ પસાઉલે રે, એ અવધારો
ભેદ ॥ પિ૦ ॥ મ૦ ॥ ૭ ॥ જો હઠવાદ તુજને ઘણો રે,
કર્મ ઉપર એકંત ॥ તો તુજને પરણાવશું રે, કર્મે આણ્યો
કંત રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—કપૂર સરખા ઉજલા કરનાં ભોજન કરાવી પાલી પોષીને (પોઠી કે૦) માટી
કરી છે, તથા રેભે જડિત હિંડોલાખાટ માંહે હીંચે છે એવા (ભલા કે૦) રુઝા ભરપૂર ઓટલે
પરિપૂર્ણ ભોગ ભોગવે છે ॥ ૪ ॥ વહી એક પાટનાં (પટંબર કે૦) રેશમી ઉંચાં ચીર પટ-
ફલાદિ વસ્ત્રો પહેરવાને મલે છે અને પરિજન જે ચાકર લોક તે તારા પગની સેવા કરે છે,
જગતમાં જ્યાં જાય છે ત્યાં સર્વ કોઇ જી જી કરીને બોલાવે છે, તે સર્વ મારા પસાયથી
જાણુજે ॥ ૫ ॥ તે સાંભલી મયણાસુંદરી બોલી કે હે પિતાજી ! એ વાતનું તત્ત્વ વિચારો,
તમારા મનને વિષે રોષ મ આણો. મેં તમારા કુલમાં ઉપજવાનો ક્યાં જોષ જોયો હતો ?
પરંતુ પૂર્વકૃત કર્મના સંયોગથી તમારા કુલમાં આવી અવતરેલી છું ॥ ૬ ॥ તમે મને માટે
મને કરી મદહાવો છો, અને નવાં નવાં (નિવેદ કે૦) ખાન પાન કરાવો છો, તે સર્વ મારાં
કર્મના પસાયથી છે, એ (ભેદ કે૦) તત્ત્વ તે (અવધારો કે૦) અવધારણુ કરીને માનો
॥ ૭ ॥ તે વારે રાજ કહેવા લાગ્યો કે જો તુજને એકાંતપક્ષે કર્મ ઉપરજ ઘણેજ હઠવાદ છે,
તો કર્મે આણી આપેલો જે (કંત કે૦) ભાર્તાર તેજ તુમને પ્રજ્ઞાવશું ॥ ૮ ॥

માન હણ્યું જો એણીએ રે, માહરું સભા સમક્ષ ॥ ફલ
 દેખાડું એહને રે, સકલ પ્રજા પ્રત્યક્ષ રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦
 ॥ ૯ ॥ સખીએ એ શું શીખવ્યું રે, અધ્યાપક અજ્ઞાન ॥
 સજ્જન લોક લાજે સહુ રે, દેખી એ અપમાન રે ॥
 એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૧૦ ॥ નગરલોક નિંદે સહુ રે, ભણ્યું
 એહનું ધૂલ ॥ જુઓ વાતની વાતમાં રે, પિતા કર્યો
 પ્રતિકૂલ રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૧૧ ॥ મિથ્યાત્વી કહે જૈ-
 નની રે, વાત સવે વિપરીત ॥ જગતનીતિ જાણે નહીં
 રે, અવલા ને અવિનીત રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—રાજા વિચારે છે કે જો એ મયણાએ સર્વ સભા સમક્ષ મારું માન હણ્યું છે, તો તેનાં ફલ પણ સર્વ પ્રજા દેખતાં થકા પ્રત્યક્ષ એહને હું દેખાડું ॥ યદુક્તાં ॥ આજ્ઞાલંગો નરેન્દ્રાણાં, ગુરુણાં માનમર્દનમ્ ॥ પૃથક્કથા ચ નારીણા, મશમ્ભવ ઉચ્યતે ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૯ ॥ અરે! એના સોખતીએ એને આવું તે શું શીખવ્યું? તથા એનો અધ્યાપક જે ભણાવનાર તે પણ અજ્ઞાની દેખાય છે! એવી રીતે રાજાનું અપમાન થયેલું દેખીને સજ્જન લોક જે સગાં સંબંધી તે સર્વ લજ્જા પામ્યાં ॥ ૧૦ ॥ નગરનિવાસી લોક પણ સર્વ નિંદા કરવા લાગ્યાં, અને કહેવા લાગ્યાં કે એ મયણાનું ભણવું તે ધૂલ જેવું થયું, જુઓ તો ખરા? જે સેજસાજ વાતની વાતમાં પોતાના પિતાને પ્રતિકૂલ કર્યો ॥ યતઃ ॥ સ્વસ્તુતિ પરનિંદા વા, કર્તા લોકઃ પદે પદે ॥ પરસ્તુતિ સ્વનિંદા વા, કર્તા કોઽપિ ન વિદ્યતે ॥ ૧ ॥ ૧૧ ॥ વલી મિથ્યાત્વી લોકો કહેવા લાગ્યાં કે જૈનની વાત સર્વે વિપરીત એટલે અવલી છે, જગતની નીતિ કાંઈ પણ એ જાણતા નથી, તેથી અવલા છે અને અવિનીત એટલે વિનયાચાર રહિત છે ॥ ૧૨ ॥

અવસર પામી રાયનો રે, રોષ સમાવણ કાજ ॥ કહે
 પ્રધાન પધારીએ રે, રચવાડી મહારાજ રે ॥ એ૦ ॥ ભ૦
 ॥ ૧૩ ॥ રાસ ભલો શ્રીપાલનો રે, તેહની ત્રીજ ઢાલ ॥
 વિનય કહે મદ પરિહરો રે, જેહથી બહુ જંજલ રે ॥
 એ૦ ॥ ભ૦ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—એવા સમયને વિષે અવસર પામીને રાજાનો ક્રોધ શમાવવા માટે પ્રધાન કહે છે કે મહારાજ! રચવાડીનો અવસર થયો, માટે રચવાડીએ પધારો ॥ ૧૩ ॥ ભલો શ્રીપાલ રાજાનો રાસ, તેની એ ત્રીજ ઢાલ પૂરી થઈ. રાસના કર્તા વિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે જે થકી સંસારમાં બહુ જંજલ થાય છે એવો જે મદ એટલે અહંકાર તેને પરિહરો,

ત્યાગો ॥ યતઃ ॥ જામ કુલ રૂપ બલ સુય, તવ લાલ સિરિય અઠ મય મત્તો ॥ એઆઇં ચિય
બંધેઇ, અમુહાઇં બહુ ચ સંસારો ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૪ ॥

॥ દોહા ॥

રાજ રયવાડી ચઢ્યો, સખલ સેન પરિવાર ॥ મદ્દમાતા
મયગલ ઘણા, સહસગમે અસવાર ॥ ૧ ॥ સુભટ સિ-
પાઇ સામટા, નિસ્યા પંચાયણુ સિંહ ॥ આયુધ આંબર
અધિક, અટલ અલંગ અખીહ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે બલે કરી સહિત એવું સૈન્ય અથવા સખલ એટલે ઘણા એવો જે સૈન્યના
પરિવાર, તેને સાથે લઇને રાજ રયવાડીને અર્થે ચઢ્યો. હવે તે પરિવાર કહે છે. એક તો
મદ્દ કરી ઉન્મત્ત થયેલા એવા મયગલ એટલે હાથી ઘણા છે, અને (સહસગમે કે૦) હજી-
રોગમે સ્વારો છે ॥ ૧ ॥ વલી સામટા એટલે થોડાંધ સુભટ તથા સિપાઇઓ તે જેવા
પંચાનન સિંહ હોય નહીં? તેની સરખા બલવાન છે, તે સિપાઇઓ આયુધ જે હથિયાર
તેના અધિક આંબર તેણે કરીને સહિત થકા ચાલે છે. તે કેવા છે? તો કે અટલ એટલે
કોઇથી પાછા ટલે નહીં, તથા અલંગ એટલે કોઇના લગાવ્યા ભાગી જાય નહીં, અને
અખીહ એટલે કોઇના બીવરાવ્યા બીએ નહીં અર્થાત્ કોઇના ડરાવ્યા ડરે નહીં એવા
સુભટો છે ॥ ૨ ॥

વાઘા કેસરિયા કીયા, રઢિયાલા રજપૂત ॥ મૂછાલા મ-
છરાયતા, યોધ નિસ્યા ચમદૂત ॥ ૩ ॥ પાખરિયા પંખી
પરે, ઉડે અંબર જામ ॥ પંચ વરણુ નેજા નવલ, ગયણુ
ચોક ચિત્રામ ॥ ૪ ॥ સરણાઇ વાજે સરસ, ધૂરે ધોર
નિસાણુ ॥ પુર બાહિર નૃપ આવીયા, ભાલાં ઝલહલ
ભાણુ ॥ ૫ ॥

અર્થ—તથા તેણે કેસરિયા વાઘા કરેલા છે, અને રઢિયાલા એટલે જે હડ લીધો તે મૂકે
નહીં એવા તે રજપૂત છે, તથા મૂછાલા એટલે મોટી મૂછવાલા છે, વલી મછરાયતા એટલે
મત્સર જે પારકી મહત્તા સહન ન કરી શકવી, એવી ઈર્ષ્યાને ધરતા થકા સાક્ષાત્ જેવા
ચમરાજના દૂત હોય તેવા તે ચોદાઓ છે ॥ ૩ ॥ તથા પાખરિયા ઘોડા તે (જામ કે૦) જે
વખતે પંખીઓની પરે અંબર જે આકાશ તેને વિષે ઉડે છે, તે વખતે તે ઘોડાઓની ઉપર
એટલા જે સ્વાર છે તેના હાથમાં પાંચ રંગવાલા (નવલ કે૦) નવા નેજા એટલે વાવટા
રહ્યા છે, તે વાવટાએ કરીને ગયણુ જે આકાશ તેરૂપ થોડાં, તેને વિષે જાણુ ચિત્રામજ
કર્યાં હોય નહીં? એવી શોભા દેખાય છે ॥ ૪ ॥ વલી સરસ સરણાઇઓ વાળ રહી છે,
તથા (ધોર કે૦) ગંભીર શબ્દ કરીને નિસાણુ એટલે નગારાં ધૂરે એટલે ધોર કરી રહેલાં
છે, એવા આંબરે કરી રાજ પુરની બાહિર આવ્યા. તિહાં બરછીઓનાં ભાલાંને ઝલહ-
લાર તે જાણીએ બીજે (ભાણુ કે૦) સૂર્યજ હોય નહીં? એવો દેખાઇ રહ્યો છે ॥ ૫ ॥

॥ હાથ ચોથી ॥ રામચંદ્રકે આગ, ચાંપો મોરી રહ્યો રી ॥ એ દેશી ॥

મારગ સનમુખ તામ, ઉઠે ખેહ ઘણી રી ॥

પૂછે ભૂપતિ દૃષ્ટિ, દેઘ મંત્રી ભણી રી ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે આગલ માર્ગે જતાં થકા સનમુખ ઘણી ધૂલ ઉડતી દીઠી (તામ કે) તે વારે ભૂપતિ જે રાજા તે પોતાના પ્રધાન સામી દૃષ્ટિ કરી પૂછે છે ॥ ૧ ॥

કુણુ આવે છે એહ, એવડા લોક ઘણા રી ॥ કહે મંત્રી
રહો દૂર, દરિસણુ એહ તણાં રી ॥ ૨ ॥ એ કુષ્ઠી સય
સાત, થાઇ એકમણા રી ॥ થાપી રાજા એક, જાયે રાય
રાણા રી ॥ ૩ ॥ મારગ મૂકી જામ, નરપતિ દૂર ટલે
રી ॥ ગલિતાંગુલિ તસ દૂત, આવી તામ મલે રી ॥ ૪ ॥
ઉત્તમ મારગ કાંઇ, જાયે દૂર તણ રી ॥ ઉજ્જેણીના રાય,
હારે કીર્તિ સણ રી ॥ ૫ ॥ નિર્મુખ આશાલંગ, જાયક
જાસ રહ્યા રી ॥ ભારભૂત જગ માંહિ, નિર્ગુણુ તેહ કહ્યા
રી ॥ ૬ ॥ શી જાયો છો વસ્તુ, વિગતે તેહ ભણો રી ॥
રાય કહે અમ આજ, કીરતિ કાંઇ હણો રી ॥ ૭ ॥

અર્થ—હે પ્રધાન ! આ એટલા ઘણા લોક તે કોણ આવે છે ? તે વારે પ્રધાન કહે છે કે એ લોકો જે આવે છે તેનાં દર્શન થકી તમે દૂર રહો ॥ ૨ ॥ એ સાતસેં કોઢીયા તે સર્વ એકમના થઇ પોતાની ઉપર એક રાજા સ્થાપીને રાજાઓ તથા રાણાઓને યાચે છે ॥ ૩ ॥ તે સાંભલી જે વારે રાજા માર્ગ મૂકીને દૂર ટલે એટલે બીજે માર્ગે ચાલે, તે વારે (ગલિતાંગુલિ કે) ગલી ગયેલી એટલે ખવાઇ ગઇ છે આંગલીઓ જેની એવો તે કોઢીયાઓનો દૂત તિહાં આવીને તે રાજાને મલ્યો ॥ ૪ ॥ અને કહેવા લાગ્યો કે હે ઉજ્જેણીના રાજા ! આ ઉત્તમ રાજામાર્ગ તણને તું દૂર કાં જાય છે, એટલે બીજે માર્ગે કેમ જાય છે ? અને તારી ઘણા કાલની સજેલી કીર્તિને આજ તું કેમ હારી જાય છે ? ॥ ૫ ॥ (જાસ કે) જેની પાસે યાચક આવીને નિર્મુખ આશાલંગ થઇ રહે તે પ્રાણી જગતમાં પૃથ્વીને ભારભૂત જેવા નિર્ગુણી કહ્યા છે ॥ ૬ ॥ તે વારે રાજા દૂત પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે તમે શી વસ્તુની યાચના કરો છો ? તે વિગતે કરી ભણો એટલે કહો, પણ આજ અમારી કીર્તિને શામાટે હણો છો ? યતઃ ॥ વર્ પ્રાણપરિત્યાગો, ન માનપરિખંડનમ ॥ મૃત્યોશ્ચ ક્ષણિકં દુઃખં, માન-લંગાદિને દિને ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૭ ॥

દૂત કહે અમ રાય, સઘલી ઋદ્ધિ મલી રી ॥ રાજવદ્
પરગદ્, કીધી અમે મિલી રી ॥ ૮ ॥ પણ સુકુલિણી

એક, કન્યા કોઇ દીએ રી ॥ તો તસ રાણી હોય, અમ
એહ હર્ષ હિયે રી ॥ ૯ ॥ મન ચિંતે તવ રાય, મયણા
દેઉં પરી રી ॥ જગમાં રાખું કીર્તિ, અવિચલ એહ ખરી
રી ॥ ૧૦ ॥ ફલ પામે પ્રત્યક્ષ, મયણા કર્મ તણાં રી ॥
સાલે હિયડા માંહિ, વયણાં તેહ ઘણાં રી ॥ ૧૧ ॥ વલે
રંખ ઘનવુક, દાધાં જેહ દવે રી ॥ કુવયણુ દાધાં જેહ, ન
વલે તેહ ભવે રી ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—તે સાંભલી દૂત કહે છે કે અમારા રાજાને સર્વ ઋદ્ધિ મલી છે, અને રાજવટ્ટ
એટલે રાજકીર્તિ તે પ્રગટપણે અમે સર્વેએ એકઠા મલીને ભેલી કીધી છે ॥ ૮ ॥ પણ અમારા
રાજાને રૂઝા કુલમાં ઉત્પન્ન થયેલી એવી જો એક કન્યા કોઇ આપે તો તેની રાણી થાય,
અમારા હૈયામાં એ હર્ષ છે, એ ઉત્કંઠા રહી છે ॥ ૯ ॥ તે વારે રાજાએ મનમાં વિચારયું જે
મયણાને પરી દેઉં એ શબ્દ મારવાડી ભાષાનો છે, એટલે એ કોઢીયાના રાજાને મયણાસુંદરી
આપીને જગતમાં એ મારી અવિચલ ખરેખરી કીર્તિ રાખું ॥ ૧૦ ॥ વલી મયણાસુંદરી
પણ પ્રત્યક્ષપણે કર્મનાં ફલને પામે, મયણા જે કર્મના પસાય આશ્રયી કુવચન બોલી છે
તે મારા હૈયામાં આડાં અવલાં ઘણાં સાલે છે ॥ યતઃ ॥ ૩૯ ખટકે કાંકરો, નયણુ ખટકે
રેણું ॥ વયણુ ખટકે વાઉલો, ગયો ખટકે સેણુ ॥ ધતિ ॥ ૧ ॥ ૧૧ ॥ જેમ રંખ જે વૃક્ષ તે
(૬૫ કે૦) અગ્નિએ કરી બલ્યાં હોય તે (ઘનવુક કે૦) મેઘવૃષ્ટિ થવાથી વલે એટલે ફરી
નવપક્ષવ થાય, પણ કુવચને કરીને જેનાં મન (દાધાં કે૦) બલ્યાં હોય, તો તે ફરી આ
ભવમાં નવપક્ષવ થાય નહીં ॥ ૧૨ ॥

રોષ તણે વશ રાય, સુદ્ધિ બુદ્ધિ સર્વ ગઇ રી ॥ કહે દૂત
તુજ રાય, અમ ઘર આણુ જઇ રી ॥ ૧૩ ॥ દેઉં રાજ-
કુમારી, રૂપે રંભ જિસી રી ॥ દૂત તણે મન વાત, વિ-
રમય એહ વસી રી ॥ ૧૪ ॥ કિસ્યું વિમાસે મૂઠ, મેં
જે વાત કહી રી ॥ ન ફેરે જગમાં તેહ, અવિચલ સાચી
સહી રી ॥ ૧૫ ॥ શ્રી શ્રીપાલનો રાસ, ચોથી ઢાલ કહી
રી ॥ વિનય કહે નિરવાણુ, કોધે સિદ્ધિ નહીં રી ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—રોષ જે કોધ તેના વશ થકી રાજાની શુદ્ધિ બુદ્ધિ સર્વ જતી રહી છે, તેથી
દૂતને કહે છે કે તું જઇને તારા રાજાને અમારે ઘર તેડી લાવ ॥ ૧૩ ॥ તેને રંભા નામની જે
અમારા તેના જેવી રૂપવાલી એવી રાજકુંવરી હું આપું. એ વાત દૂતના મનમાં વિરમય
જેવી થઇ વસી એટલે લાગી ॥ ૧૪ ॥ દૂતનું વિરમિત ચિત્ત જોઇ રાજા કહેવા લાગ્યો કે હે

મૂઠ ! તું તારા મનમાં શું વિભાસે છે ? જે મેં વાત કરી તે જગતમાં ફરે નહીં, એટલે કેવારે પણ ચલે નહીં, (સહી કે૦) નિશ્ચે સાચી જાણવી ॥ ૧૫ ॥ એ શ્રી શ્રીપાલ રાજાનો રાસ તેની ચોથી ઢાલ કહી, શ્રી વિનયવિજયજી કહે છે કે (નિરવાણુ કે૦) નિશ્ચે ક્રોધ થકી સિદ્ધિ નથી ॥ ૧૬ ॥

॥ દોહા ॥

કોપ કઠિન ભૂપતિ હવે, આવ્યો નિજ આવાસ ॥

સિંહાસન બેઠો અધિક, અતિ અભિમાન વિલાસ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે ક્રોધે કરી કઠિન થયેલું છે હૃદય જેનું એવો રાજા રચવાડીથી પાછો ફરી પોતાના આવાસને વિષે આવીને સિંહાસન ઉપર બેઠો, પણ તેના મનમાં અત્યંત અધિક એટલે ઘણો અભિમાનનો વિલાસ છે ॥ યતઃ ॥ કો પદ્મકો દેહુ ઘર, તિન્નુ વિકાર કરેય ॥ આપ તથે પર સંતથે, ધનની હાણુ કરેય ॥ ઇતિ ॥ ૧ ॥

મયણાને તેડી કહે, કર્મ તણો પખ છોડ ॥ મુજ પસાય

મન આણુ જિમ, પૂરું વાંછિત કોડ ॥ ૨ ॥ મયણા કહે

દૂરે તજો, એ સવિ મિથ્યાવાદ ॥ સુખ દુઃખ જે જગ

પામીએ, તે સવિ કર્મપ્રસાદ ॥ ૩ ॥ બાલકને બતલા-

વતો, હોં ચઢાવે રાય ॥ વાદ કરતાં બાલશું, લઘુતા પામે

ન્યાય ॥ ૪ ॥ કોઇ કહે એ બાલિકા, જુઓ હઠીલી થાય ॥

અવસર ઉચિત ન બોલખે, રીસ ચઢાવે રાય ॥ ૫ ॥

અર્થ—માટે મયણાસુંદરીને તેડીને કહેવા લાગ્યો કે હજી તું તારાં કર્મના પક્ષ છોડી આપ, અને મારા પસાયને વિષે મન આણુ, જેમ હું તારા મનોવાંછિત કોડ સર્વ પૂર્ણ કરું ॥ ૨ ॥ તે વારે મયણાસુંદરી કહેવા લાગી કે હે પિતાજી ! એ સર્વ મિથ્યાવાદ છે, માટે એને તમે દૂરે તજો એટલે એ તમારું બોલવું સર્વ દૂર રાખો, તત્ત્વ એજ છે કે જગતમાં જે સુખ દુઃખ પામીએ છીએ તે કર્મનાજ પ્રસાદ જાણીએ ॥ યતઃ ॥ સેવિતોડપિ ચિરં સ્વામી, વિના ભાગ્યં ન તુષ્યતિ ॥ ભાનારાજન્મભક્તોડપિ, નિત્યં નિશ્ચરણોડરણુઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૩ ॥ હવે કેટલા-એક લોક એમ કહે છે કે બાલકને વારંવાર બતલાવતો એટલે કહેતો થકો રાજા હોં ચઢાવે છે, બાલકની સાથે વાદ કરતાં થકા ન્યાય લઘુતાને પામે છે, અથવા બાલકની સાથે વાદ કરતાં લઘુતા પામીએ એવો ન્યાય છે ॥ યતઃ ॥ નિર્દયત્વમહંકાર, -સ્તુષ્ણા કર્કશભાષણમ્ ॥ નીચપાત્રપ્રિયત્વં ચ, પંચ સ્ત્રીસહચારિણુઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥ વલી કોઇક એમ પણ કહે છે કે આ બાલિકા જુઓ કેવી છે ? કે જેમ જેમ એને રાજા કહે છે તેમ તેમ વધારે હઠીલી થાય છે, પણ આ અવસરે આમજ બોલવું ઉચિત છે, ઘટે છે એવી ચોગ્યતાને બોલખતી નથી, ઉલટી રાજાને રીસ ચઢાવે છે ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ પાંચમી ॥ ઇડર આંબા આંબલી રે, ઇડર દાડિમ દ્રાખ ॥ એ દેશી ॥

ચાણો ઉંબર તિણે સમે રે, આવ્યો નયરી માંહિ ॥ સદિત

કરણ સૂપડ નિસ્યો રે, છત્ર કરે શિર છાંહિ ॥ ચતુર નર ॥
 કર્મ તણી ગતિ જોય ॥ કર્મે સુખ દુઃખ હોય ॥ ચતુર ॥
 કર્મે ન છૂટે કોય ॥ ચં ॥ કર્મ ॥ એ આંકણી ॥ ૧ ॥
 શ્વેતાંગુલિ ચામર ધરે રે, અવિગત નાસ ખવાસ ॥ ઘોર
 નાદ ઘોઘર સ્વરે રે, અરજ કરે અરદાસ ॥ ચં ॥ કર્મ ॥ ૨ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે ઉંખર જે કોઢીયાઓના રાણા તે પણ નગરી માંહે આવ્યો. તે કેવો છે ? તો કે જેનો (કરણ કેં) કાન તે (સરિત કેં) સડીને સૂપડા જેવો મોટો થઇ ગયો છે એવો પુરુષ તે ઉંખર રાણાના મસ્તક ઉપર છાંયડા કરવાને અર્થે છત્ર ધરી રહ્યો છે, માટે હે ચતુર પુરુષો ! તમે કર્મની ગતિ તો જુઓ, આ સંસારમાં કર્મે કરીનેજ જીવને સુખ દુઃખ થાય છે, પણ કર્મથી કોઇ છૂટી શકતો નથી ॥ યતઃ ॥ ભગતિ કરિય વડાની સેવ કીજે જી કાંઇ, અધિક ફલ ન આપે કર્મથી તેતિ કાંઇ ॥ જલધિ તરિય લંકા સીત સંદેશ લાવે, હનુમત કર્મે તે રામ કચ્છોટ પાવે ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧ ॥ તથા ઘોલા કોઢના રોગે કરીને શ્વેત એટલે સફેદ થઇ ગયેલી છે અંગુલિઓ જેમની તેને શ્વેતાંગુલિ કહીએ એવો પુરુષ ચામર-ધારક થકો ચામર ધરી રહ્યો છે, એટલે ચામર વીંજે છે, તથા જેની રોગે કરીને (ખવાસ કેં) ખવાસ (અવિગત કેં) ગયેલી જે (નાસ કેં) નાસિકા, તેથી (ઘોર કેં) ભયંકર છે (નાદ કેં) શબ્દ જેનો એવો પુરુષ ઘોઘરે સ્વરે કરી છીદાર થકો આગલ નેકી પોકારે છે, આગલ ઉભો થકો અરજ કરવાને અરદાસ કરે છે. કેટલેક ઠંકાણે અવગત એટલે માડી ગતિના સુખનો વાસ છે એવો અર્થ કરેલો છે ॥ ૨ ॥

વેસર અસવારી કરી રે, રોગી સવિ પરિવાર ॥ બલે
 આવલીયે પરિવરચો રે, નિસ્યો દગ્ધ સહકાર ॥ ચં ॥
 કર્મ ॥ ૩ ॥ કેઇ ટુંટા કેઇ પાંગલા રે, કેઇ ખોડા કેઇ
 ખીણુ ॥ કેઇ ખસિયા કેઇ ખાસિયા રે, કેઇ દહુર કેઇ દીણુ
 (હીણુ) ॥ ચં ॥ કર્મ ॥ ૪ ॥ એક મુખે માખી બણુ-
 બણુ રે, એક મુખ પડતી લાલ ॥ એક તણે ચાંદાં ચગે
 રે, એક શિર નાઠા વાલ ॥ ચં ॥ કર્મ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જેણે વેસર એટલે ખચ્ચર તેની ઉપર સ્વારી કરી છે તથા જેનો પરિવાર સર્વ રોગી છે એવો ઉંખર રાણા કોઢીયાના પરિવારે પરિવરચો થકો કેવો શોભે છે ? તો કે જેમ (બલે આવલીયે કેં) વન માંહે ઘણાં આવલનાં વૃક્ષો હોય તે સર્વ બલીને ડુંડાં થઇ ગયાં હોય, તેવાં ઘણાં આવલનાં વૃક્ષોએ કરી પરિવરચો એટલે વીંચ્યો થકો (દગ્ધ કેં) બલેલો એવો સહકાર એટલે આંખાતું વૃક્ષ જેવું શોભે તેવો ઉંખર રાણા કોઢીયાને પરિવારે પરિવરચો થકો શોભે છે ॥ ૩ ॥ તે ઉંખરનો પરિવાર કેવો છે ? તે કહ્યું છે. કેટલાએક ડુંડાં છે, કેટલાએક પાંગલા છે, કેટલાએક ખોડા છે, કેટલાએક દીણુ થઇ ગયા છે, કેટલાએક

ખસિયા એટલે અંગ ઉપર ખસ થયેલી છે એવા છે, માટે ખાજુથારા છે, કેટલાએકને ખાંસી થયેલી છે, કેટલાએકને દદુર એટલે દાદર થઇ છે અને કેટલાએક તો રોગને પ્રભાવે કરી (દીણ કેં) રાંક જેવા થઇ ગયેલા છે ॥ પાઠાંતરે (હીણ કેં) રોગે કરીને હીણ શરીર-વાલા થઇ ગયા છે ॥ ૪ ॥ એકના મુખ ઉપર તો માખીઓ બહુબહુટ કરી રહી છે, એકના મુખમાંથી લાલ પડે છે, એકના શરીર ઉપર ચાંદાં એટલે ચાંદાં ચગચગી રહ્યાં છે અને એકના શિર ઉપરના વાલ જે મોવાલા તે પણ રોગના પ્રભાવે નાસી ગયા છે ॥ ૫ ॥

ચહુટા માંહે ચાલતાં રે, સોર કરે સય સાત ॥ લોક લાખ
જેવા મદ્યાં રે, એહ કિસ્યો ઉતપાત ॥ ચ૦ ॥ કર્મ ૦ ॥ ૬ ॥
ઢોર ધસે કૂતર ભસે રે, ધિક ધિક કહે મુખ વાચ ॥ જન
પૂછે તુમે કોણુ છો રે, ભૂત કે પ્રેત પિશાચ ॥ ચ૦ ॥
કર્મ ૦ ॥ ૭ ॥ કહે રોગી તુમ રાયની રે, પુત્રી રૂપનિધાન ॥
તે અમ રાણો પરણુશે રે, એહ જાયે તસ જન ॥ ચ૦ ॥ કર્મ ૦
॥ ૮ ॥ નગરલોક સાથે થયાં રે, કૌતુક જેવા કાજ ॥
ઉંબર રાણો આવીયો રે, જિહાં બેઠા મહારાજ ॥ ચ૦ ॥
કર્મ ૦ ॥ ૯ ॥ મયણાને ભૂપતિ કહે રે, એ આવ્યો તુમ
નાહ ॥ મુખ સંપૂરણુ અનુભવો રે, કર્મે કર્યો વિવાહ
॥ ચ૦ ॥ કર્મ ૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—એવા (સય સાત કેં) સાતસં જણુ કોઢીયા તે ચૌટા માંહે ચાલતાં થકા સોર બકોર કરે છે. તેને લાખોગમે લોક જેવાં મદ્યાં છે, એકાં થયાં છે, તે જોવાવાલાં કહે છે કે આ તે શ્યો ઉતપાત છે ? ॥ ૬ ॥ ઢોર ધસે છે એટલે સામાં શિંગડાં માંડે છે, અને કૂતરાં ભસવા લાગ્યાં છે, તથા ધિકાર છે, ધિકાર છે, એવી મુખ થકી વાણી કહેતાં થકા લોક તેમને પૂછે છે કે તમે તે કોણુ છો ? ભૂત છો ? કે પ્રેત છો ? કે પિશાચ છો ? તે અમને કહો ॥ ૭ ॥ તેને રોગીયા ઉત્તર આપે છે જે તમારા રાજની પુત્રી જે રૂપનું નિધાન છે, ખજનો છે, તેને અમારો રાણો પરણુશે, તેની આ જન જાય છે ॥ ૮ ॥ તે સાંભલી નગરનાં લોક પણ કૌતુક જેવા માટે તેમની સાથે થયાં. એમ કરતાં ઉંબર રાણો પણ જિહાં પ્રજાપાલ રાજ બેઠો છે, તિહાં આવ્યો ॥ ૯ ॥ તે વારે મયણાસુંદરીને રાજ કહે છે કે એ તમારો (નાહ કેં) નાથ આવ્યો. હવે એની સાથે સંપૂર્ણુ મુખનો અનુભવ કરો. એ તમારે કર્મે વિવાહ કર્યો છે, માટે કર્મનો પસાય જોઇ દ્યો ॥ ૧૦ ॥

મયણા મુખ નવિ પાલટે રે, અંશ ન આણે ખેદ ॥ જ્ઞાનીનું
દીકું હુવે રે, તિહાં નહીં કિસ્યો વિભેદ ॥ ચ૦ ॥ કર્મ ૦ ॥ ૧૧ ॥
જેહ પિતાએ પાંચની રે, સાખે દીધો કંત ॥ દેવ પરે

આરાધવો રે, ઉત્તમ મન એ ખંત ॥ ચ૦ ॥ કર્મ૦ ॥ ૧૨ ॥
 કરી પ્રમાણુ નિજ તાતનું રે, વયણુ વિમલ મુખ રંગ ॥
 આવીને ઉભી રહી રે, ઉંઘરને વામંગ ॥ ચ૦ ॥ કર્મ૦
 ॥ ૧૩ ॥ તવ ઉંઘર એણી પરે ભણે રે, અનુચિત એ
 ભૂપાલ ॥ ન ઘટે કંઠે કાગને રે, મુક્તાફલની માલ ॥
 ચ૦ ॥ કર્મ૦ ॥ ૧૪ ॥ .

અર્થ—એવાં પિતાનાં વચન સાંભલીને મયણાના મુખનો રંગ કાંઈ પણ પલટાણો નહીં, તથા અંશ માત્ર લગાર માત્ર ખેદ પણ મનમાં આણતી નથી, અને વિચારે છે જે જ્ઞાનીએ કીડું છે તેજ (હુવે કે૦) થાય છે, અને છે, તેમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી ॥ ૧૧ ॥ જે પિતાએ પાંચની સાથે ભક્તિ આપ્યો તે રાજનો જયો હોય, કિંવા રંકનો જયો હોય તોપણ તેને દેવની પરે આરાધવો. ઉત્તમ કુલની સ્ત્રીના મનમાં એજ ખંત હોય છે ॥ યતઃ ॥ સંતો ન યાંતિ વૈવર્ણ્ય, —માપત્સુ પતિતા અપિ ॥ દુઘેડપિ વહ્નિના શંખઃ, શુભ્રત્વં નૈવ મુચ્યતિ ॥ ૧ ॥ ૧૨ ॥ એમ વિચારી મયણાસુંદરી પોતાના પિતાનું વયણુ જે વચન, તે પ્રમાણુ કરીને પોતાના મુખનો રંગ તે શરદ પૂનમના ચંદ્રની પેરે (વિમલ કે૦) ઉજળવલ નિર્મલ છે એવી થકી પોતે શાસ્ત્રને બલે જે વખતે શુદ્ધ લગ્નની વેલા જાણવામાં આવી, તે વખતે ઉંઘર રાણાના વામંગ એટલે ડાબી બાજુએ આવીને ઉભી રહી, અને પોતેજ પોતાને હાથે હાથ-મેલાવેો કર્યો ॥ ૧૩ ॥ તે વારે ઉંઘર રાણા આવી રીતે કહે છે કે હે ભૂપાલ ! હે રાજન ! આ વાત ઉચિત નથી એટલે અનુચિત છે, કેમકે કાગડને કંઠે કાંઈ મુક્તાફલ જે માતી તેની માલા શોભે નહીં, તો આ કન્યારૂપ રત્નની માલા તે હું જેવા વાયસને ગલે શોભે નહીં. હું એક તો પૂર્વતું કીધું કર્મ આ કોઠ રોગની પીડા પામીને ભોગવું છું. વલી આ તમારી પુત્રીનો જન્મ કુખાવીને કર્મ બાંધું નહીં, માટે અને મારા રૂપ જેવી કોઈ દાસી પ્રમુખની કન્યા હોય તો તે પરણાવી આપો, નહીં કાં કલ્યાણુ છે, અમે જતા રહીશું. તેમજ એક તરફ કન્યાનો મામે અશ્રુપાત કરતો સમજાવે છે, એક તરફ એની માતા રૂપસુંદરી અશ્રુપાત કરતી સમજાવે છે, એક તરફ કુટુંબ પરિવારનાં લોક સર્વ મલી સમજાવે છે, રોવે છે, ખેદ કરે છે, એક બીજાને કહે છે કે આ પુત્રીનો સંબંધ જુઓ, કેવો અયોગ્ય થયો છે !!! તોપણ રાજ પોતાના ક્રોધથી ચલ્યો નહીં. ઘણુંજ કહણ મન કરી બેઠો છે. તેમજ મયણા પણ તત્ત્વની જાણનારી છે, માટે ધૈર્ય મૂકતી નથી ॥ ૧૪ ॥

રાય કહે કન્યા તણે રે, કર્મે એ બલ કીધ ॥ ઘણું કહ્યું મેં
 એહને રે, દોષ ન કો મેં લીધ ॥ ચ૦ ॥ કર્મ૦ ॥ ૧૫ ॥
 રોગી રલિયાયત થયા રે, દેખી કન્યા પાસ ॥ પરમેસર
 પૂરણુ કરી રે, આજ અમારી આશ ॥ ચ૦ ॥ કર્મ૦ ॥ ૧૬ ॥
 સુગુણ રાસ શ્રીપાલનો રે, તિહાં એ (તેહની) પાંચમી

ઢાલ ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે રે, હોજો મંગલમાલ ॥ ચ૦

॥ કર્મ૦ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—તે સાંભલી રાજા કહેવા લાગ્યો કે હે ઉંબર ! આ કન્યાનાં કર્મે એ બલ કયું છે, મેં તો એને ઘણુંએ કહ્યું, પણ એ કાંઈ મારું કહ્યું માને છે ? એ તો નિશ્ચય પોતાનાં કર્મનેજ માને છે, મારે મેં કોઈ વાતનો દોષ મારે માથે લીધો નથી ॥ ૧૫ ॥ ઉંબરની પાસે કન્યાને દેખીને રોગી પુરુષ સર્વ રસિયાયત થયા એટલે ખુશી થયા અને વિચારવા લાગ્યા જે પર-મેન્દરે આજ અમારી આશા પૂર્ણ કરી ॥ ૧૬ ॥ રુઝા શુણ્ણ કરી શોભિત એવો શ્રીપાલનો રાસ તિહાં એ પાંચમી ઢાલ થઈ, વિનયવિજયજી કહે છે કે શ્રોતાને ઘેર માંગલિકની માલા હોજો ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

કોઈ કહે ધિક રાયનો, એવડો રોષ અગાધ ॥ કોઈ કહે
કન્યા તણો, એ સઘલો અપરાધ ॥ ૧ ॥ ઉતારે આવ્યા
સહુ, મુણતાં ઇમ જન વાત ॥ અનુચિત દેખી આથમ્યો,
રવિ પ્રગટી તવ રાત ॥ ૨ ॥ યથાશક્તિ ઉત્સવ કરી,
પરણાવી તે નાર ॥ મયણા ને ઉંબર મલી, બેઠાં લવન
મઝાર ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે એવું કૃત્ય જોઇને કોઈક તો કહે છે કે પોતાના ફરજંદ ઉપર એટલો અગાધ રોષ રાખે છે મારે એ રાજાના રોષને ધિકાર છે, વંલી કોઈક તો એવું કહે છે કે એ સર્વ અપરાધ કન્યાનોજ છે ॥ યતઃ ॥ ઉત્તમસ્ય ક્ષણં કોધો, દ્વિયામં મધ્યમસ્ય તુ ॥ અધમસ્ય ત્વહોરાત્રં, ચિરકોધોઽધમાધમઃ ॥ ૧ ॥ ॥ ૧ ॥ એમ (જન કે૦) લોકોનાં મુખથી વાતો સાંભલતાં થકા સર્વ પોતાને ઉતારે એટલે સ્થાનકે આવ્યા, તે વખતે (રવિ કે૦) સૂર્ય પણ એ અનુચિત એટલે આણુઘટનું કાર્ય થયું દેખીને (આથમ્યો કે૦) અસ્ત પામ્યો, તે વારે રાત્રિ પ્રગટ થઈ ॥ ૨ ॥ રાજાએ હર્ષ વિના તે કન્યા કોઢીયાઓને લલાવી, અને કોઢીયાઓએ પણ યથાશક્તિએ ઉત્સવ કરીને તે કન્યા પોતાના ઉંબર રાજાને પરણાવી દીધી, પછી મયણા અને ઉંબર એ બેહુ સ્ત્રી ભર્તાર મલીને ઉતારાનું લવન જે ઘર, તેમાં જઈ બેઠાં ॥ ૩ ॥

॥ ઢાલ છઠી ॥ કોઇલો પર્વત ધુંધલો રે લો ॥ એ દેશી ॥

ઉંબર મનમાં ચિંતવે રે લો, ધિક ધિક મુજ અવતાર રે ॥
છબીલી ॥ મુજ સંગતથી વિણસશે રે લો, એહવી અ-
દ્ભુત નાર રે ॥ રંગીલી ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે ઉંબર રાણા પોતાના મનમાં ચિંતવે છે કે ધિકાર છે, ધિકાર છે, મારા અ-વતારને ! આ છબીલી મુંદર અદ્ભુત રૂપવાલી રંગીલી એવી સ્ત્રી જે છે તે મારી સંગતિથી વિણસશે એટલે વિનાશ પામશે, એવું શરીર અગડશે ॥ ૧ ॥

સુંદરી હજીય વિમાસજો રે લો, ઉંડો કરી આલોચ રે
 ॥ ૭૦ ॥ કાજ વિચારી કીજીએ રે લો, જેમ ન પડે ફરી
 શોચ રે ॥ રંગીં ॥ સું ॥ ૨ ॥ મુજ સંગે તુજ
 વિણુસશે રે લો, સોવન સરખી દેહ રે ॥ ૭૦ ॥ તું રૂપે
 રંભા જિસી રે લો, કોઢીશું શ્યો નેહ રે ॥ રંગીં ॥
 સું ॥ ૩ ॥ લાજ ઇહાં મન નાણીએ રે લો, લાજે વિણુસે
 કાજ રે ॥ ૭૦ ॥ નિજ માતા ચરણે જઈ રે લો, સુંદર
 વર કર રાજ રે ॥ રંગીં ॥ સું ॥ ૪ ॥

અર્થ—એમ પોતાના મનમાં ચિંતવીને સુંદરીને કહેવા લાગ્યો જે તમે ઉંડા આલોચ
 એટલે વિચાર કરીને વિમાસી જીઓ, કેમકે જે કાંઈ કામ કરવું તે વિચારીને કરવું, જેમ
 ફરીને તે કામ માટે કાંઈ શોચ કરવો પડે નહીં તેવી રીતે કરવું ॥ ૨ ॥ તારી સોના
 સરખી દેહ છે, તે મારી સંગતિ થકી વિનાશ પામશે. તું તો રૂપે કરીને રંભા જેવી છે,
 માટે તારે મારા જેવા કોઢીયાની સાથે શ્યો સ્નેહ કરવો? યતઃ ॥ કુસંગાત્સંગદોષેણ, પરં
 વૈરાગ્યકારણ ॥ એકરાત્રિપ્રસંગેન, કાષ્ઠધંદાવિરંબના ॥ ૧ ॥ ૩ ॥ માટે આ ઠેકાણે મનમાં લાજ
 આણવી નહીં. જો લાજ કરીએ તો તેથી પોતાનું કાર્ય બગડે છે, અને તારે તો તારા
 પિતાની સાથે બિગાડ થયેલો છે, તો હવે તું તારી માતાને ચરણે જઈને જે સુંદર રૂપવંત
 રાજ હોય તેને (વર કે) ભર્તાર કર ॥ યતઃ ॥ ગીતે નૃત્યે પઠે વાદે, સંઘ્રામે વૈરિઘાતને ॥
 આહારે વ્યવહારે ચ, લજ્જામશ્તુ વર્જયેત ॥ ૧ ॥ ૪ ॥

મયણા તસ વયણાં સુણી રે લો, હિયડે દુઃખ ન માય
 રે ॥ વાલેસર ॥ ઢલક ઢલક આંસુ પડે રે લો, વિનવે
 પ્રણુમી પાય રે ॥ વાલેસર ॥ વચન વિચારી ઉચ્ચરો રે
 લો, તુમે છો ચતુર સુજાણુ રે ॥ વાલેં ॥ વચનં
 ॥ ૫ ॥ એહ વચન કેમ બોલીએ રે લો, એણે વચને
 જીવ જાય રે ॥ વાલેં ॥ જીવજીવન તુમે વાલહા રે લો,
 અવર ન નામ ખમાય રે ॥ વાલેં ॥ વચનં ॥ ૬ ॥
 પચ્છિમ રવિ નવિ ઉગમે રે લો, જલધિ ન લોપે સીમ
 રે ॥ વાલેં ॥ સતી અવર ઇચ્છે નહીં રે લો, જાં જીવે
 તાં સીમ રે ॥ વાલેં ॥ વચનં ॥ ૭ ॥

અર્થ—એવાં ઉંબર રાણાનાં વચન સાંભલીને મયણામુંદરીના હૈયાને વિષે દુઃખ સમાતું નથી, તે વારે આંખમાંથી ઢલક ઢલક આંસુ પડતે થકે ઉંબર રાજાને પગે લાગીને એ રીતે વિનંતિ કરે છે જે હે વાલેસર ! તમે ચતુર છો, સુભાણુ છો, મારે જે વચન (ઉચ્ચરે કે) બોલો તે વિચારીને બોલો, જે વચન થકી મારે જીવ દુઃખિત ન થાય એવું વચન બોલો તો સારું ॥ ૫ ॥ હે સ્વામિન ! એવાં વચન મુખમાંથી કેમ બોલો છો ? એ વચનથી તો માણસનો જીવ જાય. હે જીવના જીવન ! મારે તો તમેજ વાલ્હા છો, પરંતુ (અવર કે) બીજા પુરુષનું તો મારાથી નામ પણ ખમાય નહીં ॥ યતઃ ॥ કમલિની જલમાં વસે, ચંદા વસે આકાશ ॥ જે જિહ્વાંરે મન વસે, તે તિહ્વાંરે પાસ ॥ ૧ ॥ તથા ॥ ગતિયુગમથ ચામોત્યત્ર પુષ્પં વરિષ્ઠં, ત્રિનયનતતુપૂર્ણં, વાડ્યવા ભૂમિપાતમ્ ॥ વિમલકુલભવાનામંગનાનાં શરીરં, પતિ-કરકમલં વા, સેવતે સમજિહ્વમ્ ॥ ૨ ॥ પ્રમાણું થો ન જાનાતિ, ભોજને વચનેષુ ચ ॥ અતિ-ભોક્તા ચાતિવક્તા, પ્રાણી સ પ્રાણુઘાતકઃ ॥ ૩ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥ જેમ રવિ જે સૂર્ય છે તે કોઈ વારે પણ પશ્ચિમ દિશાએ ઉગે નહીં, તથા જલધિ જે સમુદ્ર છે તે પોતાની સીમ એટલે મર્યાદા લોપે નહીં, તેમ જે સતી છે તે પણ જિહ્વાં લગે આ શરીરમાં જીવતી રહે, તિહ્વાં લગે પંચની સાથે પરણેલા ભર્તાર વિના (અવર કે) બીજા પુરુષને ઇચ્છે નહીં ॥ દોહા ॥ જિહ્વાં જીવે જીવે અપ્પણા, તિહ્વાં જીવે સખ કોય ॥ દીવે તેલ ઘટી ગયું, તવ અંધિયારા હોય ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૭ ॥

ઉદ્યાચલ ઉપર ચઢ્યો રે લો, માનું રવિ પરભાત રે ॥
વાલેં ॥ મયણામુખ જોવા ભણી રે લો, શીલ અચલ
અવદાત રે ॥ વાલેં ॥ વચનં ॥ ૮ ॥ ચક્રવાક દુઃખ
ચૂરતો રે લો, કરતો કમલ વિકાસ રે ॥ વાલેં ॥ જગ-
લોચન જખ ઉગીયો રે લો, પસર્યો પુહવી પ્રકાશ રે ॥
વાલેં ॥ વચનં ॥ ૯ ॥ આવો દેવ જુહારીએ રે લો,
ઋષભદેવ પ્રાસાદ રે ॥ વાલેં ॥ આદીસરમુખ દેખતાં રે
લો, નાસે દુઃખ વિષવાદ રે ॥ વાલેં ॥ વચનં ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—એમ સ્ત્રી ભર્તારને પોતપોતામાં વાતો કરતાં રાત્રિ વીતી ગઈ, અને પ્રભાતનો (રવિ કે) સૂર્ય તે ઉદ્યાચલ પર્વતની ઉપર ચઢી આવ્યો. ઇહાં કવીશ્વર ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે સૂર્ય જે ઉદ્યાચલ ઉપર ચઢ્યો, તે હું એમ માનું છું કે જેના ચલાયમાન ન થાય એવા અચલ શીલનાં (અવદાત કે) વખાણુ છે એવી જે મયણામુંદરી, તેનું મુખરૂપ જોવાને અર્થેજ જાણે ચઢ્યો હોય નહીં ? ॥ ૮ ॥ (ચક્રવાક કે) ચક્રવા ચક્રવીના વિરહદુઃખને ચૂરતો અને સૂર્યવિકાસી કમલને વિકસ્વર કરતો એવો જગતના લોચન સરખો સૂર્ય જે વારે ઉગ્યો તે વારે પૃથ્વીને વિષે (પ્રકાશ કે) અજવાલું સર્વત્ર પસર્યું ॥ ૯ ॥ ત્યારે મયણામુંદરી ઉંબર રાણાને કહેવા લાગી કે હે સ્વામિન ! તમે મારી સાથે (આવો કે) ચાલો તો આપણે શ્રીઋષભદેવજીના પ્રાસાદને વિષે જઈને દેવ જુહારીએ. ત્યાં શ્રીઆદી-શ્વર ભગવાનનું મુખ દેખતાં થકાજ દુઃખ અને વિષવાદ સર્વ નાશ પામે ॥ યતઃ ॥ ધર્માર્થે ઋણુચ્છેદ, કન્યાદાને ધનાગમે ॥ શત્રુઘાતાગ્નિરોગે ચ, કાલક્ષેપં ન કારયેત્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૦ ॥

મયણાવયણે આવીયો રે લો, ઉંબર જિનપ્રાસાદ રે ॥
 જિણેસર ॥ આદીશ્વર અવલોકતાં રે લો, ઉપનો મન
 આહ્વાદ રે ॥ જિણેસર ॥ તિહુઆણનાયક તું વડો રે લો,
 તુમ સમ અવર ન કોય રે ॥ જિણેસર ॥ તિહુ ॥ ૧૧ ॥
 મયણાએ જિન પૂજ્યા રે લો, કેસર ચંદન (કુસુમ) કપૂર
 રે ॥ જિણે ॥ લાખીણો કંઠે ઠંચો રે લો, ટોડર પરિમલ
 પૂર રે ॥ જિણે ॥ તિહુ ॥ ૧૨ ॥ ચૈત્યવંદન કરી ભાવના
 રે લો, ભાવે કરી કાઉસ્સગ્ગ રે ॥ જિણે ॥ જય જય
 જગચિંતામણિ રે લો, દાયક શિવપુર મગ્ગ રે ॥ જિણે ॥
 ॥ તિહુ ॥ ૧૩ ॥ ઇહ ભવ પરભવ તુજ વિના રે લો,
 અવર ન કો આધાર રે ॥ જિણે ॥ દુઃખ દોહગ દૂરે કરો
 રે લો, અમ સેવક સાધાર રે ॥ જિણે ॥ તિહુ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—એવાં મયણાસુંદરીનાં વચને કરી ઉંબર રાણા શ્રીજિનરાજના પ્રાસાદને વિષે
 આવ્યો. તિહાં જિન જે સામાન્ય કેવલીના ઈશ્વર, શ્રીઆદીશ્વર ભગવાન તેને અવલોકતાં
 એટલે જોતાં થકા મનને વિષે (આહ્વાદ કે) હર્ષ ઉપન્યો, તેથી કહેવા લાગ્યો કે હું
 જિનેશ્વર! હું (તિહુઆણનાયક કે) ત્રણ ભુવનના નાયક! તું મોટો છો, તારા સરખો
 બીજો કોઈ દેવ નથી ॥ ૧૧ ॥ કેસર, ચંદન અને કપૂરે કરી મયણાએ જિનેશ્વરને પૂજ્યા,
 અને પરિમલ જે સુગંધ તેના પૂરે કરી સહિત એવો લાખીણો એટલે લાખ ધૂલનો (ટોડર
 કે) હાર પ્રભુને કંઠે ઠંચો એટલે સ્થાપ્યો ॥ ૧૨ ॥ તે વાર પછી ચૈત્યવંદન કરી, ભાવના
 ભાવીને, ભાવે કરી કાઉસ્સગ્ગ કસ્યો, તેમાં એમ ચિંતવ્યું જે જય જય હું સ્વામિન! તમે
 જગતમાં ચિંતામણિ રત્ન સમાન છો. વલી મોક્ષમાર્ગના દાયક એટલે દેવાવાલા છો ॥ ૧૩ ॥
 આ ભવ તથા પરભવને વિષે તુજ વિના બીજો કોઈ આધાર નથી, મારે અમ સેવકને
 આધાર સહિત થઇને અમારાં દુઃખ દૌર્ભાગ્ય દૂરે કરો ॥ ૧૪ ॥

કુસુમમાલ નિજ કંઠથી રે, લો, હાથ તણું ફલ દીધ રે ॥
 જિણે ॥ પ્રભુપસાય સહુ દેખતાં રે લો, ઉંબરે એ બેહુ
 લીધ રે ॥ જિણે ॥ તિહુ ॥ ૧૫ ॥ મયણા કાઉસ્સગ્ગ
 પારીયો રે લો, હિયડે હર્ષ ન માય રે ॥ જિણે ॥ એ
 સહી શાસનદેવતા રે લો, કીધો અમ્હ સુપસાય રે ॥

જિણેં ॥ તિહું ॥ ૧૬ ॥ સુગુણ રાસ શ્રીપાલનો રે લો,
તિહાં એ છઠ્ઠી ઢાલ રે ॥ જિણેં ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે
રે લો, હોળે મંગલમાલ રે ॥ જિણેં ॥ તિહું ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—તે વારે પ્રભુના કંઠ થકી ધૂલની માલા તથા પ્રભુના હાથ તણું ફલ એટલે પ્રભુના હાથ માંહે રહેલું જે બીજેડું ફલ એ એ વસ્તુ તે શાસનદેવતાએ પરમેશ્વરના પસાયથી સર્વ લોકના દેખતાં ઉંબર રાજને લીધી, એટલે એ વસ્તુ ઉંબર રાજના હાથ નજીક આવી, તેને ઉંબરે લીધી. ઇહાં પ્રભુનો પસાય જે કહ્યો છે તે ઉપચારથી કહ્યો છે ॥ ૧૫ ॥ મય-ણાએ પણ કાઉસગ પાચો, તેના હૈયામાં હર્ષ સમાતો નથી, અને મનમાં એમ ચિંતવે છે જે એ નિશ્ચયથી શાસનદેવતાએ અમને રૂડો પસાય કર્યો ॥ ૧૬ ॥ રૂડા ગુણે કરી સહિત એવો એ શ્રીપાલનો રાસ, તેને વિષે એ છઠ્ઠી ઢાલ પૂર્ણ થઈ. ઇહાં શ્રીવિનયવિજય ઉપા-ધ્યાયજી કહે છે કે શ્રોતાજનોનાં ધરને વિષે માંગલિકની માલા હોળે ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

પાસે પોસહશાલામાં, બેઠા ગુરુ ગુણવંત ॥

કહે મયણા દીએ દેશના, આવો સુણીએ કંત ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે મયણા કહે છે કે દેરાસરની પાસે પોસહશાલામાં ગુણવંત ગુરુ બેઠા છે, તે દેશના આપે છે, માટે હું (કંત કેં) ભર્તાર ! તિહાં મારી સાથે આવો તો આપણે ધર્મોપ-દેશ સાંભલીએ ॥ ૧ ॥

નર નારી બેહુ જણાં, આબ્યાં ગુરુને પાય ॥ વિધિપૂર્વક
વંદન કરી, બેઠાં બેસણુકાય ॥ ૨ ॥ ધર્મલાલ દેઈ ધુરે,
આણી ધર્મસનેહ ॥ યોગ જીવ જાણી હવે, ધર્મ કહે ગુરુ
તેહ ॥ ૩ ॥

અર્થ—પછી સ્ત્રી અને ભર્તાર એ બેહુ જણ ગુરુના પગ આગલ આવી, વિધિપૂર્વક વંદન કરીને બેસવાને સ્થાનકે જઈ બેઠાં ॥ ૨ ॥ ગુરુએ પણ તેમને પ્રથમ ધર્મલાલ દેઈ ધર્મસનેહ લાવી, યોગ્ય જીવ જાણી હવે ધર્મોપદેશ કહેવા માંડ્યો ॥ ૩ ॥

॥ ઢાલ સાતમી ॥ વાત મ કાઢો હો મત તણી ॥ એ દેશી ॥

ભમતાં એહ સંસારમાં, દુલહો નરભવ લાધો રે ॥ છાંડી
નિંદ પ્રમાદની, આપ સવારથ સાધો રે ॥ ચેતન ચેતો રે
ચેતના, આણી ચિત્ત મઝાર રે ॥ ૧ ॥

અર્થ—હું ભવ્યપ્રાણીઓ ! આ પારાવાર સંસારમાં ચોરાશી લાખ જીવને ઉપજવાની યોગિઓ છે, તેને વિષે ભમતાં થકા દોહલો મજબૂનો ભવ પામીને નિંદા તથા પ્રમાદ જે શ્રી. રા. ૪

આલસ અથવા પ્રમાદની માતા જે નિદ્રા, તેને છાંડી ધર્મમાર્ગ આદરીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધો; કારણ કે મનુષ્યલવ સિવાય વડી અન્ય તિર્થચાદિકના લવમાં ધર્મસામગ્રી મલવી તમોને ઉર્લભ થશે; માટે પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્યલવને વ્યર્થ ન ગુમાવો, એ વાત તમારા ચિત્તને વિષે લાવીને ચેતનની ચેતનાને ચેતો, અથવા હે ચેતન! તમે તમારી ચેતનાને ચેતો. ઇહાં “મળ્યા વિસય કસાયા” એ ગાથા કહેવી ॥ તથા ॥ પ્રમાદઃ પરમં દ્વેષી, પ્રમાદઃ પરમં વિષં ॥ પ્રમાદો મુક્તિદસ્તુશ્ચ, પ્રમાદો નરકાયનમ ॥ ૧ ॥ નિદ્રા મૂલમનર્થાનાં, નિદ્રા શ્રેયોવિધાતિની ॥ નિદ્રા પ્રમાદજનની, નિદ્રા સંસારવર્દિની ॥ ૨ ॥ ૧ ॥

સામગ્રી સવિ ધર્મની, આલે જે નર ખોદ રે ॥ માખીની
પેરે હાથ તે, ઘસતાં આપ વિગોદ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૨ ॥
જન લઇ બહુ યુક્તિશું, જેમ કોઇ પરણવા જાય રે ॥
લગનવેલા ગઇ ઉંઘમાં, પછે ઘણું પછતાય રે ॥ ચેતન૦
॥ ૩ ॥ એણી પેરે દેઇ દેશના, કરે ભવિક ઉપગાર રે ॥
ગુરુ મયાણને ઓલખી, ઓલાવે તેણી વાર રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—જે (નર કે૦) મનુષ્ય ધર્મની સર્વ સામગ્રી પામીને (આલે કે૦) મિથ્યા ફાગર ખોદ નાખે છે તે પ્રાણી મધપુડાની માખીની પેરે હાથ ઘસતો પોતાને વિગોદ છે, એટલે છેવટ પશ્ચાત્તાપ કરે છે ॥ યતઃ ॥ પપ્પાસૂં પરચો નહીં, દદો રહિયો દૂર ॥ લલ્લાસૂં લાગી રહ્યો, નત્રો રહ્યો હજૂર ॥ ૧ ॥ હાથ ઘસે ભુંઝ આહણે, જીભે તાલું દીધ ॥ મરણવેલાએ સાંભરે, હા! મેં ધર્મ ન કીધ ॥ ૨ ॥ પાંચે ભૂલો ચારે ચૂકો, ત્રિહું ન જાણ્યું નામ ॥ જગ દંદેરો ફેરવ્યો, આવક મહારું નામ ॥ ૩ ॥ ૨ ॥ તેની ઉપર દુષ્ટાંત કહે છે. જેમ કોઇક પુરુષ ઘણી મોટી યુક્તિથી જન લઇને પરણવા માટે જાય, તિહાં જે વારે લગ્નની વેલા આવે, તે વારે તેને ઉંઘ આવી જાય, તેથી તેની લગ્નવેલા તો ઉંઘમાં જતી રહી, પછી જે વખત જાગ્રત થાય, તે વખત ઘણાજ પશ્ચાત્તાપ કરે. તેમ જે પ્રાણી મનુષ્યલવરૂપ સામગ્રી પામીને પ્રમાદમાં પરચો થકો ધર્મકરણી નહીં કરે તો પછી તેને પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે ॥ ૩ ॥ એ રીતે ગુરુએ ધર્મદેશના આપી ભવ્યજીવોના ઉપકાર કર્યો અને દેશના સમાપ્ત થયા પછી જે વારે ગુરુએ મયાણને ઓલખી, તે વારે તેણીને ઓલાવતા હવા ॥ યતઃ ॥ જલદો ભાસ્કરો વૃક્ષ,—શ્રંદમા ધર્મદેશકઃ ॥ એતેષામુપકારાણાં, નાસ્તિ સીમા મહીતલે ॥ ૧ ॥ ૪ ॥

રે! કુમરી તું રાયની, સાથે સખલ પરિવાર રે ॥ અમ
ઉપાસરે આવતી, પૂછણુ અર્થ વિચાર રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૫ ॥
આજ કિસ્યું ઇમ એકલી, એ કુણુ પુરુષરતન રે ॥ ધુરથી
વાત સવે કહે, મયાણા સ્થિર કરી મન્ન રે ॥ ચેતન૦
॥ ૬ ॥ મન માંહે નથી આવતું, અવર કિસ્યું દુઃખ પૂજ્ય
રે ॥ પણ જિનશાસન હેલના, સાલે લોક અખુજ રે ॥

ચેતન૦ ॥ ૭ ॥ ગુરુ કહે દુઃખ ન આણુજો, ઓછું અંશ
 ન ભાવે રે ॥ ચિંતામણિ તુજ કર ચઢ્યો, ધર્મ તણે પર-
 ભાવે રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—રે ઇતિ સંબોધને એટલે રે એવા સંબોધને બોલાવે છે કે તું તો રાજાની કુમારિકા
 છે, માટે ઘણા પરિવારે પરવરી થકી અમારે ઉપાશ્રયે સૂત્રનો અર્થ વિચાર પૂછવા સારું
 આવતી હતી ॥ ૫ ॥ તે આજે તું એમ એકલીજ કેમ આવી? અને આ ઉત્તમ લક્ષણે
 લક્ષિત, પુણ્યવંત, રત્ન સમાન પુરુષ તારી સાથે કોણ છે? એવું ગુરુનું બોલવું સાંભળીને
 મયણામુંદરીએ પોતાનું મન સ્થિર કરીને જે વાત બની હતી તે સર્વ ધુરથી એટલે પ્રથ-
 મથી માંડીને ગુરુને કહી ॥ ૬ ॥ હે પૂજ્ય! હે પ્રભુ! મારા મનમાં (અવર કે૦) બીજું તો
 (કિરચું કે૦) કંઈ પણ લગાર માત્ર પણ દુઃખ આવતું નથી, પણ અણુજ જે મિથ્યાદષ્ટિ
 મૂર્ખ લોક છે તે જિનશાસનની હેલના એટલે નિંદા કરે છે, અને શિવધર્મની પ્રશંસા કરે
 છે, તે દુઃખ મારા દૃઢ્યમાં સાલે છે, એટલે સાલ જેવું ખુંચી રહું છે ॥ યતઃ ॥ એયં ચિય
 મહદુખમં, જં મિચ્છાદિક્ષિણા ધમે લોભ્યા ॥ નિંદંતિ જિણહુ ધમ્મં, સિવધમ્મં એવ સંસંતિ
 ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૭ ॥ તે સાંભળી ગુરુ કહે છે કે તમે કોઈ વાતનું દુઃખ લાવશો નહીં, ભાવે
 કરી એક અંશ માત્ર પણ ઓખું લાવશો નહીં, એટલે કોઈ વાતે અભાવ લાવશો નહીં, ધર્મને
 પ્રભાવે આ ચિંતામણિ રત્ન સરિખો પુરુષ તારા (કર કે૦) હાથે ચઢ્યો છે ॥ ૮ ॥

વડ વખતી વર એહ છે, હોશે રાયાં રાય રે ॥ શાસન
 સોહ વધારશે, જગ નમશે જસ પાય રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૯ ॥
 મયણા ગુરુને વિનવે, દેઇ આગમ ઉપયોગ રે ॥ કરી
 ઉપાય નિવારીએ, તુમ શ્રાવક તનુરોગ રે ॥ ચેતન૦
 ॥ ૧૦ ॥ સૂરિ કહે એ સાધુનો, ઉત્તમ નહીં આચાર રે ॥
 યંત્ર જડી મણિ મંત્ર જે, ઓસડ ને ઉપચાર રે ॥ ચેતન૦
 ॥ ૧૧ ॥ પણ એ સુપુરુષ એહથી, થાશે ધર્મ ઉદ્યોત રે ॥
 તેણે એક યંત્ર પ્રકાશશું, જસ જગ જગતી જ્યોત રે ॥
 ચેતન૦ ॥ ૧૨ ॥ શ્રીમુનિચંદ્ર ગુરે તિહાં, આગમગ્રંથ
 વિલોઢ રે ॥ માખણની પેરે ઉદ્ધર્યો, સિદ્ધચક્રયંત્ર
 જોઇ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—એ તારો વર તે (વડ વખતી કે૦) મોટા વખતનો ધણી છે, એ રાજાઓનો
 પણ રાજા થશે, જૈનશાસનની શાલા વધારશે, અને જેના પગને સર્વ જગત નમશે એવો
 થશે ॥ ૯ ॥ એવું સાંભળીને મયણા ગુરુને વિનંતિ કરે છે કે હે સ્વામિન! મારા ઉપર પ્રસાદ

કરી (દમ આગમ ઉપયોગ કે૦) સિદ્ધાંતમાં ઉપયોગ દમ કોષ્ઠક ઉપાય કરી આ આવકના (તનુ કે૦) શરીરનો જે રોગ છે તેનું નિવારણ કરો કે જેથી આ મારા સ્વામીનો વ્યાધિ મટી જાય તો લોકનિન્દા રહે ॥ ૧૦ ॥ તે વારે સૂરિ જે આચાર્ય, તે મયણાને કહે છે કે હે ભદ્રે! યંત્ર, જડી, મણિ, મંત્ર, ઔષધ અને ઉપચાર કરવા, એ સાધુનો ઉત્તમ આચાર નથી ॥ ૧૧ ॥ પણ એ સુપુરુષ છે, એથી ઘણા ધર્મનો ઉદ્યોત થશે, મારે જેની જગતમાં જગતી જ્યોતિ છે એટલે જગતો પ્રકાશ છે એવો એક યંત્ર (પ્રકાશશું કે૦) દેખાડશું ॥ ૧૨ ॥ એનું કહીને શ્રીમુનિચંદ્ર સૂરિએ જેમ છાશને વલોવી તેમાંથી માખણ ઉઘરી કાઢીએ તેની પેરે આગમમંથાને વલોવીને તેમાંથી સિદ્ધચક્રનો યંત્ર જોઇ કાઢ્યો ॥ ૧૩ ॥

અરિહંતાદિક નવ પદે, ઓ હ્રીં પદ સંયુત્ત રે ॥ અવર
મંત્રાક્ષર અભિનવા, લહીએ ગુરુગમ તત્ત રે ॥ ચેતન૦
॥ ૧૪ ॥ સિદ્ધાદિક પદ ચિહું દિશે, મધ્યે અરિહંત દેવ
રે ॥ દરિસણુ નાણુ ચરિત્ત તે, તપ ચિહું વિદિશે સેવ રે
॥ ચેતન૦ ॥ ૧૫ ॥ અષ્ટ કમલદલ ઇણી પેરે, યંત્રસકલ
શિરતાજ રે ॥ નિર્મલ તન મન સેવતાં, સારે વાંછિત
કાજ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૧૬ ॥ આશો સુદિ માંહે માંડીએ,
સાતમથી તપ એહ રે ॥ નવ આંખિલ કરી નિર્મલાં,
આરાધો ગુણુગોહ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૧૭ ॥ વિધિપૂર્વક કરી
ધોતીયાં, જિન પૂજો ત્રણુ કાલ રે ॥ પૂજા આઠ પ્રકારની,
કીજે થઇ ઉજમાલ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—તે કેવો યંત્ર ? તો કે અરિહંતાદિક નવ પદને વિષે ઓ હ્રીં એ બીજા અક્ષરપદ સહિત તેમજ (અવર કે૦) બીજા પણ (અભિનવા કે૦) નવા નવા મંત્રાક્ષર ઘણા છે, તેમનું (તત્ત કે૦) તત્ત્વ તે ગુરુગમથી લહીએ એટલે પામીએ ॥ ૧૪ ॥ એમાં સિદ્ધ પદ આદિ દળને એટલે સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ ચારે પદને ચાર દિશાઓને વિષે સ્થાપવાં, અને મધ્ય ભાગમાં શ્રીઅરિહંત દેવને સ્થાપન કરવા તથા દરિસણુ, (નાણુ કે૦) જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર પદ તે ચાર વિદિશાઓને વિષે સ્થાપન કરીને સેવવાં ॥ ૧૫ ॥ એ રીતે આઠ પાંખડીનાં જે આઠ દલ, તદ્દત્ત એ યંત્ર તે સર્વ યંત્રમાં (શિરતાજ કે૦) મોટા છે, એને (નિર્મલ કે૦) શુદ્ધ એવાં તન અને મન તેણે કરી સેવતાં થકા સેવનારનાં મનો-વાંછિત કાર્યને (સારે કે૦) પૂર્ણ કરે ॥ ૧૬ ॥ આશો સુદિ માંહે સાતમના દિવસથી એ તપને માંડીએ એટલે પ્રાદેલીએ, તિહાંથી નવ દિવસ પર્યંત નિર્મલ એવાં નવ આયંખિલ કરીને સર્વ ઉત્તમ પ્રકારના ગુણુનું ઘર એવો જે શ્રીસિદ્ધચક્રયંત્ર, તેને આરાધો ॥ ૧૭ ॥ વિધિપૂર્વક શુદ્ધ ધોતીયાં કરી પહેરીને પ્રભાત, મધ્યાહ્ન અને સાંજ, એ ત્રણુ કાલ શ્રીજિનેશ્વરને પૂજો, તિહાં ઉજમાલ થઇને અષ્ટ પ્રકારી પૂજા કરીએ; અથવા વિધિપૂર્વક શબ્દ ‘પૂજા આઠ પ્રકારની’

એ પદની સાથે જોડી અર્થ કરીએ તો વિધિપૂર્વક અષ્ટ પ્રકારી પૂજા ઉજમાલ થઇને કરીએ ॥ ૧૮ ॥

નિર્મલ ભૂમિ સંચારીએ, ધરીએ શીલ જગીશ રે ॥
જપીએ પદ એકેકની, નોકરવાલી વીશ રે ॥ ચેતન૦
॥ ૧૯ ॥ આઠે થોઇએ વાંદીએ, દેવ સદા ત્રણ વાર રે ॥
પરિક્રમણું દોય કીજીએ, ગુરુ વેચાવચ્ચ સાર રે ॥
ચેતન૦ ॥ ૨૦ ॥ કાયા વશ કરી રાખીએ, વચન વિચારી
બોલ રે ॥ ધ્યાન ધર્મનું ધારીએ, મનસા કીજે અડોલ રે
॥ ચેતન૦ ॥ ૨૧ ॥ પંચામૃત કરી એકઠાં, પરિગલ કીજે
પખાલ રે ॥ નવમે દિન સિદ્ધચકની, કીજે ભક્તિ વિ-
શાલ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—નવ દિવસ પર્યંત (નિર્મલ કે૦) ચોખી જીવાકુલરહિત ભૂમિને વિષે સંચારે કરીએ, એટલે નિઃકેવલ ભૂમિ ઉપર સુષ્પ્ત, તથા (જગીશ કે૦) જગતમાં મોટામને ધારણ કરનારું અથવા જગતમાં યશ અને શોભાકારક એવું શીયલત્રત ધારણ કરીએ, અથવા (જગીશ કે૦) મનની હોંશે કરી શીયલત્રત ધારણ કરીએ, અને એ નવ પદ માંહેલા અનુક્રમે એકેક પદની વીશ વીશ નોકરવાલી પ્રતિદિવસ જપીએ એટલે જપ કરીએ ॥ ૧૯ ॥ વલી (સદા કે૦) સર્વદા એટલે નવે દિવસ પર્યંત આઠે શુષ્પ્ત કરીને પ્રભાત, મધ્યાહ્ન અને સાંજ એ ત્રણ વાર દેવ વાંદીએ એટલે દેવવંદન કરીએ, તથા સવારના અને સાંજના એ બે વખતનાં બેહુ પરિક્રમણું કરીએ, અને (સાર કે૦) શ્રેષ્ઠપણે શ્રીગુરુનું વેચાવચ્ચ કરીએ ॥ ૨૦ ॥ વલી પોતાની કાયાને વશ રાખવી, અને મુખમાંથી જે વચન બોલવું પડે તે વિચારીને ચોચ બોલવું, પણ યદ્વા તદ્વા ન બોલવું, તથા ધ્યાન માત્ર એક ધર્મનું જ ધરવું, અને મનને અડોલ કરવું, પરંતુ કામાડોલ ન કરવું ॥ ૨૧ ॥ દુધ, દહીં, સાકર, ધૂત અને જલ, એ પંચામૃત એકઠાં કરીને (પરિગલ કે૦) બહુ વિધિએ કરી અથવા ઘણી મોટી પરિપૂર્ણતાએ કરી પ્રભુની પ્રતિમાને પખાલ કરીએ, એમ આઠ દિવસ અષ્ટ પ્રકારી પૂજા-પૂર્વક ભક્તિ કરીએ, અને નવમે દિવસે તો વલી શ્રીસિદ્ધચકની (વિશાલ કે૦) મોટી ભક્તિ કરીએ ॥ ૨૨ ॥

સુદિ સાતમથી ઇણી પરે, ચૈત્રી પૂનમ સીમરે ॥ ઓલી
એહ આરાધીએ, નવ આંબિલની નીમ રે ॥ ચેતન૦
॥ ૨૩ ॥ એમ એકાશી આંબિલે, ઓલી નવ નિરમાય
રે ॥ સાઠે ચાર સંવત્સરે, એ તપ પૂરણ થાય રે ॥ ચેતન૦
॥ ૨૪ ॥ ઉજમણું પણ કીજીએ, શક્તિ તણે અનુસાર

રે ॥ ઇહ ભવ પરભવ સુખ ઘણાં, પામીજે ભવપાર રે
 ॥ ચેતન૦ ॥ ૨૫ ॥ આરાધન ફલ એહનાં, ઇહ ભવે
 આણુ અખંડ રે ॥ રોગ દોહગ દુઃખ ઉપશમે, જિમ ઘન
 પવન પ્રચંડ રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—(મુણી પરે કે૦) એજ રીતે એટલે જેમ આશો મુદિ સાતમના દિવસથી નવ આયંબિલ કરવાં, તેમજ ચૈત્ર શુક્લ સપ્તમીથી માંડીને પૂર્ણિમા લગે (સીમ કે૦) મર્યાદા છે ત્યાંસુધી એજ આયંબિલની ઓલીને નિયમે કરી આરાધીએ ॥૨૩॥ એમ એક વર્ષમાં આશો અને ચૈત્ર મહી બે ઓલીમાં અઠાર આયંબિલ થાય. તેવાં એકાદશી આયંબિલ (નિરમાય કે૦) કપટરહિતપણે કરવે કરીને જે વારે નવ ઓલી સંપૂર્ણ થાય, તે વારે સર્વત્ર સાડા ચાર વર્ષે એ આયંબિલ તપ પૂર્ણ થાય ॥ ૨૪ ॥ પૂર્ણ થયા પછી પોતાની શક્તિને અનુસારે ઉજમણું પણ કરીએ કે જે થકી આ ભવ અને પરભવને વિષે ઘણાં સુખ પામીએ, યાવત (ભવ કે૦) સંસાર તેના પાર પણ પામીએ ॥ ૨૫ ॥ હવે એ સિદ્ધચક્રનું આરાધન કરવાથી શું ફલ થાય ? તે કહે છે, એક તો આ ભવમાં તેની આણુ અખંડ રહે, કોઇ લોપી શકે નહીં. વલી રોગ અને દૌર્ભાગ્ય તથા દુઃખ તે સર્વ (ઉપશમે કે૦) શાંત થાય. જેમ (ઘન કે૦) મેઘ તે (પ્રચંડ કે૦) ઘણા આકરે પવન લાગવાથી નાશ પામે છે, તેની પેરે દુઃખ દૌર્ભાગ્ય પણ નાશ પામે ॥ ૨૬ ॥

નમાણુજલે સિદ્ધચક્રને, કુષ્ઠ અઢારે જાય રે ॥ વાય ચોરાશી
 ઉપશમે, રૂઝે ગુંબડ ઘાય રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૨૭ ॥ ભીમ
 ભગંદર ભય ટલે, જાય જલોદર દૂર રે ॥ વ્યાધિ વિવિધ
 વિષવેદના, જ્વર થાયે ચકચૂર રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૨૮ ॥
 ખાસ ખયન ખસ ચક્ષુના, રોગ મિટે સન્નિપાત રે ॥
 ચોર ચરડ ડર ડાકિણી, કોઇ ન કરે ઉપઘાત રે ॥ ચેતન૦
 ॥ ૨૯ ॥ હીક હરસ ને હેડકી, નારાં ને નાસૂર રે ॥ પાઠાં
 પીડા પેટની, ટલે દુઃખ દંતનાં સૂર રે ॥ ચેતન૦ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—એ શ્રીસિદ્ધચક્રનું નહવણુજલ છાંટવે કરી અઠાર જાતના કોઠ રોગ જતા રહે, તથા ચોરાશી જાતના વાયુ સંબંધી રોગ થાય છે તે સર્વ ઉપશમ પામી જાય, તેમજ શરીરમાં ગુંબડાં થયાં હોય, (ઘાય કે૦) ઝાટકા લાગ્યા હોય, તે સર્વ રૂઝે એટલે રૂબાઈ જાય ॥ ૨૭ ॥ વલી (ભીમ કે૦) બીહામણુ એવા જે ભગંદર રોગ સંબંધી ભય તે ટલી જાય, તથા જલોદર રોગ દૂર જતો રહે, વલી વ્યાધિ જે બાહ્ય શરીરની પીડા તથા અંતરની મન સંબંધી પીડા અને વિવિધ પ્રકારનાં (વિષ કે૦) ઝર તેની વેદના, તેમજ સાત પ્રકારના (જ્વર કે૦) તાપ તે સર્વ ચકચૂર થઇ જાય ॥ ૨૮ ॥ તથા ખાંસીનો રોગ, ખેનનો રોગ અને ખસનો રોગ, વલી (ચક્ષુના કે૦) નેત્રોના રોગ તેમજ સન્નિપાત રોગ, એ સર્વ રોગો મટી જાય. શ્રીસિદ્ધચક્રના પ્રભાવ થકી ચોર અને (ચરડ કે૦) ભૂત તથા ડર ડાકિણી એ માંહુલો કોઇ પણ

ઉપધાત કરી શકે નહીં ॥ ૨૯ ॥ તથા હીકનો રોગ, હરસનો રોગ, હેડકીનો રોગ, નારાં પચાં હોય તે રોગ અને નાસૂરનો રોગ, પાઠાનું દરદ અને પેટની પીડા તથા દાંતનાં સૂર એ સર્વ રોગ રલી જાય ॥ ૩૦ ॥

નિર્ધનિયાં ધન સંપન્ને, અપુત્ર પુત્રીયા હોય રે ॥ વિણુ
કેવલી સિદ્ધયંત્રના, ગુણુ ન શકે કહી કોય રે ॥ ચેતન૦
॥ ૩૧ ॥ રાસ રચ્યો શ્રીપાલનો, તિહાં એ સાતમી
ઢાલ રે ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે, હોજો મંગલમાલ રે ॥
ચેતન૦ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—વલી જે નિર્ધન પુરુષો હોય તે ધનવંત થાય તથા અપુત્રીયા હોય તેમને પુત્ર થાય, ઘણું શું કહીએ? એ શ્રીસિદ્ધચક્રના ગુણને કેવલી ભંગવાન વિના બીજે કોઇ કહી શકે નહીં ॥ ૩૧ ॥ શ્રી શ્રીપાલ રાજનો રાસ રચ્યો તેની એ સાતમી ઢાલ સંપૂર્ણ થઇ. રાસના કર્તા શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે શ્રોતાઓને ઘેર માંગલિકની માલા હોજો ॥ ૩૨ ॥

॥ ઢોહા ॥

શ્રી મુનિચંદ્ર મુનીશ્વરે, સિદ્ધયંત્ર કરી દીધ ॥ ઇહ ભવ
પરભવ એહથી, ફલશે વાંછિત સિદ્ધ ॥ ૧ ॥ શ્રી ગુરુ
શ્રાવકને કહે, એ બેહુ સુગુણનિધાન ॥ કોઇક અવસર
પામીએ, સેવો થઇ સાવધાન ॥ ૨ ॥

અર્થ—એમ શ્રીમુનિચંદ્ર નામે મુનીશ્વરે એ શ્રીસિદ્ધચક્રનો યંત્ર કરી દીધો, એના માહાત્મ્યથી આ ભવે અને પરભવે મનોવાંછિત સિદ્ધિ ફલશે ॥ ૧ ॥ પછી પાસે બેઠેલા શ્રાવક-સમુદાયને શ્રીગુરુ કહે છે કે આ બેહુ સ્વામીભાઇ છે, તે રુડા ગુણોના (નિધાન કે૦) ખજાનારૂપ છે, એનાં ઉત્તમ લક્ષણે કરી જાણીએ છીએ જે એ મનુષ્ય નિશ્ચે થોડા દિવસોમાં શ્રીજિનધર્મના પ્રભાવક થશે. એવા સાધર્મીની વાતસલ્યતા ભક્તિ કરવી એ યોગવાઇ કોઇક અવસરે પામીએ છીએ, માટે સાવધાન થઇને એમને સેવો ॥ યતઃ ॥ એએહિ ઉત્તમેહિ, લખ્ખિ-જ્જહ લખ્ખણેહિ એસ નરો ॥ જિણુસાસણુસ્સ નૂણું, અચિરેણુ પભાવજો હોઇ ॥ ૧ ॥ છરપય ॥ અવસર ઘનહર ધુરે, ધૂલ પણુ અવસર ધૂલે ॥ અવસર વારત વલ, ગુહીર નિસાણુ ગઇલે ॥ અવસર સજ્જન મલે, ગીત પણુ અવસર ગાવે ॥ અવસર ચૂકે મૂઠ, પિછે યહ બહુ પછતાવે ॥ અવસર શુંગાર કામિની કરે, અવસર મિત્ત પરખિખયે ॥ કવિ ગદ કહે રે ઠાકુરો, અવસર કબહુ ન ચૂકીએ ॥ ૨ ॥ ગાથા ॥ ઉત્તમપત્તં સાહુ, મજ્જિમપત્તં ચ સાવયા ભણિયા ॥ અવિરય સમદિટ્ઠી, જહત્તપત્તં મુણેયવ્વં ॥ ૩ ॥ મિધ્યાદષિસહસેષુ, વરમેકો હાણુવત્તી ॥ અણુવત્તિસહસેષુ વરમેકો મહાવત્તી ॥ ૪ ॥ મહાવત્તિસહસેષુ, વરમેકો હિ તારિવકઃ ॥ તત્તારિવકઃ સમં પાત્રં, ન ભૂતં ન ભવિષ્યતિ ॥ ૫ ॥ ઇત્યર્થઃ ॥ ૨ ॥

સાહમીના સગપણુ સમું, સગપણુ અવર ન કોય ॥ ભક્તિ
કરે સાહમી તણી, સમકિત નિર્મલ હોય ॥ ૩ ॥ પધરાવે

આદર કરી, સાહમી નિજ આવાસ ॥ ભક્તિ કરે નવ
નવ પરે, આણી મન ઉદ્ધાસ ॥ ૪ ॥ તિહાં સઘલો વિધિ
સાચવે, પામી ગુરુ ઉપદેશ ॥ સિદ્ધચક્ર પૂજ કરે, આંખિલ
તપ સુવિશેષ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જે માટે ભગવંતે કહ્યું છે કે સ્વામીના સગપણ સમાન બીજું કોઇ પણ સગપણ નથી, કેમકે સાધર્મીની ભક્તિ કર્યાથી પોતાનું સમકિત શુદ્ધ નિર્મલ બોનું થાય ॥ ૩ ॥ એવું ગુરુનું વચન સાંભળી તે ભલા શ્રાવકો સંતોષવંત થઇ મોટા આદરે કરીને સાધર્મી ભાઇ-ઓને પોતાના (આવાસ કે) ઘરને વિષે પધરાવતા હવા. તિહાં મનમાં ઉદ્ધાસ આણીને તે સ્ત્રી ભર્તારની ધન, ધાન્ય, વસ્ત્રાદિકે કરી નવા નવા પ્રકારની ભક્તિ કરે છે ॥ ૪ ॥ તિહાં સાધર્મીને ઘેર રહ્યાં થકા સર્વ પ્રકારનો વિધિ સાચવે છે. મયણાના ઉપદેશ કરી ગુરુનો ઉપદેશ પામીને શ્રીસિદ્ધચક્રની પૂજ કરે છે, (સુ કે) ભલું એવું આયંખિલ તપ વિશેષે આદરે છે ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ આઠમી ॥ ચોપાઇની દેશી ॥

આશો સુદિ સાતમ સુવિચાર, ઓલી માંડી સ્ત્રી ભરતાર ॥
અષ્ટ પ્રકારી પૂજ કરી, આંખિલ કીધાં મન સંવરી ॥ ૧ ॥
પહેલે આંખિલ મન અનુકૂલ, રોગ તણું તિહાં દાધું મૂલ ॥
અંતરદાહ સચલ ઉપશમ્યો, યંત્રનમણુમહિમા મન રમ્યો
॥ ૨ ॥ બીજે આંખિલ બાહિર તચા, નિર્મલ થઇ જપતાં
જિન રુચા ॥ એમ દિન દિન પ્રત્યે વાઘ્યો વાન, દેહ થયો
સોવજ સમાન ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે તિહાં સાધર્મિકને ઘેર રહેતાં થકા જે વારે આશો સુદિ સાતમનો દિવસ આવ્યો, તે વારે ભલા વિચારપૂર્વક શુભ મુહૂર્ત જોઇને તે સ્ત્રી ભર્તાર બેહુ જણે આયંખિલ તપની ઓલી માંડી. તિહાં ॥ યતઃ ॥ નહવણુ વિલેપન કુસુમની, ધૂપ દીપ જલકાર ॥ અક્ષત નૈવેદ્ય ફલ તણી, પૂજ અષ્ટ પ્રકાર ॥ ૧ ॥ એ દાહમાં કહેલી આઠ પ્રકારની શ્રીસિદ્ધચક્રની પૂજ કરી, તથા મનને સંવરીને એટલે મનમાં સંવરભાવ આણીને નિરિચ્છકપણે આયંખિલ તપનાં પચ્ચક્રખાણુ કર્યાં ॥ ૧ ॥ તિહાં પહેલેજ આયંખિલે મનને અનુકૂલ લાગે તેવી રીતે શ્રીપાલના શરીરે જે કોઈ રોગ હતો તેનું મૂલ દાધું એટલે બલી ભરમ થયું, તેના થોગે અંતરમાં જે (દાહ કે) દાજ એટલે બલતરા થતી હતી તે સર્વ ઉપશમી થઇ. તે જોઇ શ્રીસિદ્ધચક્ર સંબંધી યંત્રના નમણુનો મહિમા તેમના મનમાં રમી રહ્યો જે એ નહવણુના પ્રભાવથી બલતરા શમી ગઇ, એવું જાણવામાં આવ્યું ॥ ૨ ॥ પછી બીજે આયંખિલે (રુચા કે) રુચિવંત થઇ વધતા ભાવે કરી શ્રીજિનરાજને જપતાં થકા બહારની જે (તચા કે) ચામડી તે નિર્મલ થઇ. એમ દિવસ દિવસ પ્રત્યે શરીરનો વાન વધવા લાગ્યો, તે વધતાં વધતાં અતુકમે કોઢીયાનો દહુ સોના સરખો થયો ॥ ૩ ॥

નવમે આંખિલ થયો નીરોગ, પામી યંત્રનમણુસંયોગ ॥
 સિદ્ધચક્રનો મહિમા જુઓ, સકલ લોક મન અચરિજ
 હુઓ ॥ ૪ ॥ મયણા કહે અવધારો રાય, એ સવિ સહ-
 ગુરુ તણો પસાય ॥ માત પિતા બંધવ સુત હોય, પણ
 ગુરુ સમ હિતુઓ નહીં કોય ॥ ૫ ॥ કષ્ટ નિવારે ગુરુ ઇહ
 લોક, દુર્ગતિથી વારે પરલોક ॥ સુમતિ હોય સદ્ગુરુ
 સેવતાં, ગુરુ દીવો ને ગુરુ દેવતા ॥ ૬ ॥ ધન ગુરુ જ્ઞાની
 ધન એ ધર્મ, પ્રત્યક્ષ દીકો જેહનો મર્મ ॥ જૈનધર્મ પર-
 શંસે સહુ, બોધબીજ પામ્યાં તિહાં બહુ ॥ ૭ ॥

અર્થ—એમ નવમે આંખિલે યંત્રના નહુવણુનો સંયોગ પામીને તેનું સર્વ શરીર રોગ-
 રહિત થયું, માટે હે ભગ્વો! શ્રીસિદ્ધચક્રનો મહિમા જુઓ કે જે દેખીને સમસ્ત જે લોક
 તિહાં હતાં તેમનાં મનમાં આશ્ચર્ય પેદા થયું ॥ ૪ ॥ તે વારે મયણાનુંદરી કહે છે કે હે
 રાજન! (અવધારો કે) જુઓ, વિચારો કે આ તમે રોગરહિત થયા, એ સર્વ સદ્ગુરુનો
 પસાય જાણવો. સંસારમાં માતા, પિતા, બંધવ જે ભાઈ અને છાકરા, એ સર્વ હેતુ હોય છે
 ખરાં, પણ ગુરુ સમાન હિતનો કરનાર કોઈ પણ જાણવો નહીં ॥ યતઃ ॥ અત્ર પખે ત્રાટ
 નહીં, વાણી પખે ભાટ નહીં ॥ ગરથ પખે હાટ નહીં, ગુરુ પખે વાટ નહીં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૫ ॥
 ગુરુ જે છે તે આ લોકને વિષે પણ કષ્ટનું નિવારણ કરે અને પરલોકે દુર્ગતિમાં પડવાથી વારી
 રાખે એટલે માઠી ગતિમાં પડવા દીએ નહીં, સદ્ગુરુને સેવતાં થકા (સુમતિ કે) ભલી
 બુદ્ધિ હોય, માટે ગુરુ દીવા સમાન તથા દેવતા સમાન જાણવા ॥ યતઃ ॥ ગુરુઃ કદંપવૃક્ષો
 ગુરુઃ કામધેનુઃ-ગુરુઃ કામકુલો ગુરુર્દેવરત્નમ્ ॥ ગુરુશ્ચિત્રવદ્ધિર્ગુરુઃ કદંપવાદ્ધિઃ-ગુરુર્દક્ષિણાવર્ત-
 શંખઃ પુનઃ ॥ ઇતિ ॥ ૧ ॥ ૬ ॥ ધન્ય છે એ જ્ઞાની ગુરુને! તથા ધન્ય છે એ ધર્મને! કે
 જેનો (મર્મ કે) રહસ્ય સાર તે પ્રત્યક્ષપણે દીકા. એવી રીતે સહુ કોઈ શ્રીજૈનધર્મની
 પ્રશંસા કરતા થકા (બહુ કે) ઘણા જનો તિહાં બોધ જે સમ્યગ્જ્ઞાન તેના બીજને
 પામ્યા ॥ ૭ ॥

સાતસેં રોગીના રોગ, નાઠા યંત્રનમણુસંયોગ ॥ તે સાતસેં
 સુખીયા થયા, હૃષ્યાં નિજ નિજ થાનક ગયા ॥ ૮ ॥ ઇક
 દિન જિનવર પ્રણુમી પાય, પાછા વલતાં દીઠી માય ॥ હર્ષ
 ધરીને ચરણે નમે, મયણા પણ આવી તિણુ સમે
 ॥ ૯ ॥ સાસુ જાણી પાયે પડે, વિનય કરતાં ગિરુચરિ

ચડે ॥ સાસુ વહૂને દે આશીષ, અચરિજ દેખી ધૂણે
શીશ ॥ ૧૦ ॥ કહે કુંવર માતાજી સુણો, એ પસાય
સહુ તુમ વહૂ તણો ॥ ગયો રોગ ને વાધ્યો રંગ, વલી
લહ્યો જિનધર્મપ્રસંગ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—વલી સાતસે રોગી પુરુષોના જે રોગ હતા તે સર્વ ચંત્રના નહવણનો સંયોગ પામીને નાહા. તે સાતસે કુષ્ઠીઓ જે એની સાથે હતા તેમનો રોગ જવાધી સુખી થઇને ધર્મને વિષે રુચિવંત હોતા હર્ષવંત થયા થકા પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા ॥ ૮ ॥ એક દિવસે સ્ત્રી અને ભર્તાર બેહુ જણ સ્ત્રીજિનરાજના પગને પ્રણામ કરી પાછા વલતાં માર્ગમાં કુષ્ઠીએ પોતાની માતાને દીઠી, તે વારે હર્ષ ધરીને તેના ચરણને નમ્યો. તે સમયે મયણાસુંદરી પણ તિહાં આવી ॥ ૯ ॥ તે પણ પોતાની સાસુ જાણીને પગે પડી, એ રીતે વિનય કરતાં (ગિરુઅરિ ચડે કે૦) મોટાઇ પામે, સાસુએ વહૂને આશીષ દીધી અને આશ્ચર્ય દેખીને મસ્તક ધૂણાવ્યું ॥ ૧૦ ॥ કુંવર કહે છે કે હે માતાજી ! સાંભલો. આ મારો રોગ ગયો, અને શરીરનો રંગ વધ્યો, વલી જૈનધર્મનો પ્રસંગ (લહ્યો કે૦) પામ્યો, એ સર્વ પસાય તમારી વહૂનો જાણજો ॥ યતઃ ॥ સ્ત્રીણાં દોષસહસ્રેડપિ, ગુણત્રયં મનોરમમ ॥ શ્રુત્યાચારઃ સુતોત્પત્તિ, - વિપત્તિઃ પતિના સહુ ॥ ઇતિ ॥ ૧૧ ॥

સુગુણ વહૂ નિર્મલ નિજ નંદ, દેખી માય અધિક આ-
નંદ ॥ પૂનમ પરે વહૂ તેં જશ લીધ, સકલ કલા પૂરણ
પિયુ કીધ ॥ ૧૨ ॥ સુણો પુત્ર કોસંખી સુણ્યો, વૈદ્ય એક
વૈદ્યક બહુ ભણ્યો ॥ તેહ ભણી તિહાં જઈ જામ, જ્ઞાની
ગુરુ મુજ મલીયા તામ ॥ ૧૩ ॥ મેં પૂછ્યું ગુરુચરણે
નમી, કર્મ કદર્થન મેં બહુ ખમી ॥ પુત્ર એક છે મુજ
વાલહો, તે પણ કર્મે રોગે ગ્રહ્યો ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—રૂઠી ગુણવંતી વહૂ અને નિર્મલ શરીરવાલો પોતાનો (નંદ કે૦) પુત્ર, તેને દેખીને માતાને અત્યંત આનંદ ઉપજ્યો. તે વારે વહૂને કહેવા લાગી કે હે વહૂ ! તેં તો પૂન-
મની પેરે યશ લીધો, એટલે જેમ પૂર્ણિમાનો દિવસ ચંદ્રમાને સોલ કલાએ કરી સંપૂર્ણ કરે છે, અર્થાત્ ખીજના દિવસથી માંડીને દિન દિન પ્રત્યે કલાએ વધતો વધતો પૂનમને દિવસે સોલ કલાએ સંપૂર્ણ થાય, તેમ તેં પણ તારા (પિયુ કે૦) ભર્તારને સર્વ કલાએ કરી સંપૂર્ણ કર્યો ॥ ૧૨ ॥ હવે માતાજી પોતાની વીતેલી વાત કહે છે કે હે પુત્ર ! સાંભલો. મેં કોસંખી નગ-
રીને વિષે એક (બહુ કે૦) ઘણાં વૈદ્યક સંખંધી શાસ્ત્રોનો ભણનાર એવો વૈદ્ય સાંભલ્યો. પછી (જામ કે૦) જે વારે કોસંખી નગરીમાં તે વૈદ્ય ભણી જઈ હું, (તામ કે૦) તે વારે માર્ગમાં જતાં મુજને એક જ્ઞાની ગુરુ મળ્યા ॥ ૧૩ ॥ તે ગુરુને ચરણે નમીને મેં પૂછ્યું કે હે સ્વામન ! કર્મની (કદર્થન કે૦) પીડા તે તો મેં બહુ (ખમી કે૦) સહન કરી, અને

મારે એકજ પુત્ર વહાલો છે, તે પણ માઠાં કર્મના યોગે કરીને કોઈ રોગે કરી ગયાલો છે
 ॥ યતઃ ॥ ચંદનં શીતલં લોકે, ચંદનાદપિ ચંદ્રમાઃ ॥ ચંદ્રચંદનયોર્મધ્યે, શીતલઃ સાધુસંગમઃ
 ॥ ૧ ॥ સાધૂનાં દર્શનં પુણ્યં, તીર્થભૂતા હિ સાધવઃ ॥ તીર્થં ક્લતિ કાલેન, સઘઃ સાધુ-
 સમાગમઃ ॥ ૨ ॥ ૧૪ ॥

તેહ તણો કિમ જશો રોગ, કે નહીં જાયે પાપસંયોગ ॥
 દયા કરી મુજ દાખો તેહ, હું છું તુમ ચરણાની ખેહ
 ॥ ૧૫ ॥ તવ બોલ્યા જ્ઞાની ગુણવંત, મ કર ખેદ સાંભલ
 વિરતંત ॥ તે તુજ પુત્ર કુષ્ઠીએ ગ્રહ્યો, ઉંબર રાણો કરી
 જશ લહ્યો ॥ ૧૬ ॥ માલવપતિપુત્રીએ વરયો, તસ
 વિવાહ કુષ્ઠીએ કરયો ॥ ઘરણીવયણે તપ આદર્યું, સિદ્ધ-
 ચક્ર આરાધન કર્યું ॥ ૧૭ ॥ તેથી તુજ સુત થયો
 નીરોગ, પ્રગટયો પુણ્ય તણો સંયોગ ॥ વલી એહથી
 વધશે લાજ, જીતી ઘણાં ભોગવશે રાજ ॥ ૧૮ ॥ ગુરુ-
 વચને હું આવી આજ, તુમ દીઠે મુજ સરિયાં કાજ ॥
 ત્રણે જણુ હવે રહે સુખવાસ, લીલ કરે સાહમી
 આવાસ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—તો હે સ્વામન! તે મારા પુત્રનો રોગ કેમ જશે? કે કોઈ પાપના સંયોગથી
 નહીંજ જાય? તે દયા કરીને મુજને (દાખો કે) દેખાડો, હું તમારા ચરણની (ખેહ કે)
 રજ છું ॥ ૧૫ ॥ તે વારે ગુણવંત જ્ઞાની ગુરુ જ્ઞાન પ્રયુજીને બોલ્યા કે હે બાપ! તું કાંઈ પણ
 ખેદ મ કર, અને હું વૃત્તાંત કહું છું તે સાંભલ, કે તે તારો પુત્ર જે કોઢીયાઓએ ગ્રહણ કર્યો
 હતો તે ઉંબર રાણો એવે નામે કરી જગતમાં યશ પામ્યો ॥ ૧૬ ॥ તેને માલવ દેશના
 રાજાની પુત્રીએ વર્યો એટલે પરણ્યો છે, તેનો વિવાહ કોઢીયાઓએ મલીને કર્યો છે, તેણે
 પોતાની (ઘરણી કે) સ્ત્રી તેના વચને આચંબિલનું તપ આદર્યું અને શ્રીસિદ્ધચક્રનું આરા-
 ધન કર્યું ॥ ૧૭ ॥ તેથી તારો પુત્ર નીરોગી થયો છે, એણે જે પૂર્વ ભવમાં પુણ્ય કર્યું હતું
 તેનો સંયોગ પ્રગટ થયો. વલી પણ એ શ્રીસિદ્ધચક્રના આરાધનથી એની ઘણી લાજ અને
 શોભા વધશે, તથા વલી તે ઘણા રાજાઓને જીતીને રાજ્ય ભોગવશે ॥ ૧૮ ॥ તો હે પુત્ર!
 તે ગુરુને વચને હું આજ ઇહાં આવી ને તમને દીઠા, તેથી મારાં કાર્ય સચ્યાં. હવે ત્રણે જણ
 સાહમીભાષના (આવાસ કે) ઘરમાં મુખે લીલા કરતાં થકા રહે છે, વસે છે ॥ ૧૯ ॥

સિદ્ધચક્રનો ઉત્તમ રાસ, ભણતાં સુણતાં પૂજે આશ ॥
 ઢાલ આઠમી ઇણી પરે સુણી, વિનય કહે ચિત્ત
 ધરજો ગુણી ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—ભો ભગ્યો ! એ શ્રીસિદ્ધચક્રના માહાત્મ્યનો ઉત્તમ રાસ છે, તે ભણતાં તથા સાંભલતાં થકા મનની આશા પહોંચે, એ રીતે એ આઠમી ઠાલ સાંભલીને હે ગુણિજનો ! તમે ચિત્તમાં ધરજો, એમ શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે ॥ ૨૦ ॥

॥ દોહા ॥

ઇક દિન જિનપૂજા કરી, મધુર સ્વરે ઇક ચિત્ત ॥ ચૈત્ય-
વંદન કુંવર કરે, સાસુ વહૂ સુશુંત ॥ ૧ ॥ મયણાની
માતા ઘણું, દુહવાણી નૃપ સાથ ॥ જખ મયણા મત્સર
ધરી, દીધી ઉંખર હાથ ॥ ૨ ॥ પુણ્યપાલ નામે નૃપતિ,
નિજ બંધવ આવાસ ॥ રીસાવી આવી રહી, મૂકે
મુખ નિસાસ ॥ ૩ ॥ જિનવાણી હિયડે ધરી, વિસારી
દુઃખ દંદ ॥ આવી દેવ જુહારવા, તિણ દિન તિહાં
આનંદ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે એક દિવસે શ્રીજિનેશ્વરની પૂજા કરી સાસુ તથા વહૂ એ બહુ જણીએ સાંભલતાં થકા મધુર સ્વરે એકાગ્ર ચિત્તે શ્રીપાલ કુંવર ચૈત્યવંદન કરે છે ॥ ૧ ॥ જે વારે (મત્સર કે૦) ઇર્ષ્યા ધારણ કરીને રાજાએ મયણાસુંદરીને કોઢીયાના હાથમાં દીધી હતી, તે વારે મયણાની માતા જે રૂપસુંદરી છે તે રાજાની સાથે ધણુંજ દુહવાણી ॥ ૨ ॥ તે દિવસે તિહાંથી રીસાવીને એજ નગરમાં પોતાનો (બંધવ કે૦) ભાઇ પુણ્યપાલ નામે રાજા રહે છે તેના (આવાસ કે૦) ઘરમાં મુખ થકી નિસાસા મૂકતી પુત્રીનો શોક કરતી થકી આવી રહી છે ॥ ૩ ॥ તે પણ શ્રીજિનેશ્વરની વાણી હિયડામાં ધરીને એટલે જિનવચન ઉપર સદ્-હૃણાએ વિચારયું જે કેહના પુત્ર અને કેહની પુત્રી, જગતમાં કોઇ કોઇનું નથી. એવો ચિત્તમાં વિવેક લાવીને શોકથી પ્રાપ્ત થયેલાં જે દુઃખરૂપી દંદ, તેને વિસારીને તે પણ તે દિવસે તિહાં આનંદ કરી શ્રીકૃષ્ણભદ્રને દેહરે દેવ જુહારવાને આવી છે ॥ ૪ ॥

માયે મયણા ઓલખી, અનુસારે નિજ બાલ ॥ આગલ
નર દીઠો અવર, યૌવન રૂપ રસાલ ॥ ૫ ॥ કુલખંપણ
એ કુંવરી, કાં દીધી કિરતાર ॥ જિણે કુષ્ટી વર પરહરી,
અવર કીયો ભરતાર ॥ ૬ ॥ વજ પડો મુજ કુખને,
વિક ધિક મુજ અવતાર ॥ રૂપસુંદરી ઇણી પરે ઘણું,
રૂદન કરે તેણી વાર ॥ ૭ ॥ રોતી દીઠી દુઃખભરે, મય-

જાએ નિજ માય ॥ તવ આવી ઉતાવલી, લાગી જનની
પાય ॥ ૮ ॥

અર્થ—તિહાં મયણાની (માય કે૦) માતાએ પોતાની (બાલ કે૦) પુત્રીને અંગચેષ્ટા-
દિકને અનુસારે આલખી, જે આ મારી દીકરી મયણાસુંદરી છે, પણ તેની આગલ તો કોઇ
(અવર કે૦) બીજે પુરુષ યુવાન, સુંદર, અત્યંત રૂપવંત અને પ્રત્યક્ષ દેવકુંવર સરખો,
ચતુરાધથી દેવવંદન સ્તુતિ કરતો દીડો, તેની પૂઠે પોતાની પુત્રીને બેઠેલી દેખીને ॥ ૫ ॥
રૂપસુંદરી વિચારે છે જે હું કિરતાર! કુલને ખોટ લગાડનારી એવી એ કુંવરી તેં મુજને કાં
દીધી? કે જેણે કોઢીઆ વર ત્યાગીને બીજે ભર્તાર કીધો? એણે સતીનો માર્ગ મૂકી દીધો,
ભુઓ, આ કુંવરી જિનમતમાં ચતુર છે, માટે એને અકાર્ય કરવું અસંભવિત છે, તે છતાં
વિષયવિકાર કેવો બલવાન છે કે જેણે એને પણ ભૂલાવી નાખી? માટે રે રે દેવ! આ
સંસારમાં નહીં સંભવે એવાં નાટક થાય છે!! ॥ ૬ ॥ એણી પરે ચિંતવતી દુઃખના સમૂહ
ભરી થકી રૂપસુંદરી તે વખતે દયામણે સ્વરે ધહુંજ રુદન કરતી થકી ચિંતવે છે કે ધિક્કાર
છે, ધિક્કાર છે, મારા અવતારને! કે આ અકાર્યની કરનાર કુંવરી મારી કુખને વિષે આવી
ઉપની, માટે મારી કુખની ઉપર વજ્ર પડો ॥ ૭ ॥ એમ દુઃખભરે રેતી એવી પોતાની
માતાને મયણાસુંદરીએ દીડી, તે વારે માતાનો અભિપ્રાય બહુતી થકી ઉતાવલી માતા પાસે
આવી પગે લાગીને વિકસ્વર વદને કહે છે ॥ ૮ ॥

હર્ષ તણે સ્થાનકે તુમે, કાં દુઃખ આણો માય ॥ દુઃખ
દોહગ દૂરે ગયાં, શ્રીજિનધર્મપસાય ॥ ૯ ॥ નિસિહી
કહીને આવીયાં, જિણુહર માંહે જેણુ ॥ કરતાં કથા સંસા-
રની, આશાતન હોયે તેણુ ॥ ૧૦ ॥ હવણાં રહીએ છે
જિહાં, આવો તિણે આવાસ ॥ વાત સયલ સુણુને
તિહાં, હોશે હિયે ઉદ્ધાસ ॥ ૧૧ ॥ તિહાં આવી બેઠાં
મલી, ચારે ચતુર સુબાણુ ॥ જે દિન સ્વજન મિલાવડો,
ધન તે દિન સુવિહાણુ ॥ ૧૨ ॥ મયણાના મુખથી
સુણી, સઘલો તે અવદાત ॥ રૂપસુંદરી સુપ્રસન્ન થઇ,
હિયડે હર્ષ ન માત ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—કે હું માતાજી! આ હર્ષને સ્થાનકે તમે દુઃખ કેમ આણો છો? આપણાં તો
દુઃખ અને દૌર્ભાગ્ય સર્વ શ્રીજિનધર્મના પસાયથી દૂરે ગયાં ॥ ૯ ॥ (જેણુ કે૦) જે માટે
સંસારની કથા વાર્તા કરવા સંબંધી (નિસિહી કે૦) નૈવેષિકી કહીને જિણુહર માંહે આવ્યા
છીએ, તેથી ઇહાં સંસારની કથા કરતાં થકા આશાતના લાગે, નિસિહીનો ભંગ થાય ॥ ૧૦ ॥
તો હમણાં જે સ્થાનકે અમે રહીએ છીએ તે (આવાસ કે૦) ઘર માંહે માતાજી! તમે

આવો. તિહાં સર્વ વાત સાંભલજે, જેથી તમારા હૈયાને વિષે ઉદ્ધાસ થશે ॥ ૧૧ ॥ પછી જિહાં મયણા રહે છે તિહાં તે ચારે ચતુર સુખણ મલીને આવી બેઠાં. જે દિવસે સ્વજનોના મેલાવડા થાય તે દિવસ ધન્ય (સુવિહાણ કે૦) ભલું વહાણું વહાણું જાણવું ॥ ૧૨ ॥ તિહાં મયણાસુંદરીના મુખ થકી તે સર્વ (અવદાત કે૦) સંબંધ સાંભલીને રૂપસુંદરી ઘણી મુખ-સન્ન થઇ, અને તેના હૈયાને વિષે હર્ષ સમાતો નથી ॥ ૧૩ ॥

॥ હાલ નવમી ॥ અર્ધ મંડિત ગોરી નાગિલા રે ॥ એ દેશી ॥

વર વહૂ બેહુ સાસુ મલી રે, કરે વેવાહણ વાત રે ॥
કમલા રૂપાને કહે રે, ધન તુમ કુલ વિખ્યાત રે ॥
જુઓ અગમ ગતિ પુણ્યની રે ॥ પુણ્યે વંછિત થાય રે ॥
સવિ દુઃખ દૂર પલાય રે ॥ જુઓ અગમ ગતિ પુણ્યની
રે ॥ ૧ ॥ એ આંકણી ॥ વહૂએ અમ કુલ ઉદ્ધરયું
રે, કીધો અમ ઉપગાર રે ॥ અમને જિનધર્મ બુઝવ્યો
રે, ઉતાર્યાં દુઃખપાર રે ॥ જુઓ ॥ ૨ ॥ સૂઘ જિમ
દોરા પ્રતે રે, આણે કસીદે ઠામ રે ॥ તિમ વહૂએ મુજ
પુત્રની રે, ઘણી વધારી મામ રે ॥ જુઓ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે વર તથા વહૂ એ બેહુની સાસુઓ મલી બન્ને વેવાણા માંહોમાંહે વાતો કરે છે, તે વારે કમલપ્રભા જે શ્રીપાલની માતા તે રૂપસુંદરીને કહે છે કે (વિખ્યાત કે૦) પ્રસિદ્ધિ પામેલા એવા તમારા કુલને ધન્ય છે. કવીન્દર કહે છે કે હે ભવ્યો! તમે જુઓ કે પુણ્યની ગતિ કેવી અગમ્ય છે? પુણ્યે કરી મનોવાંછિત કાર્ય સર્વ સિદ્ધ થાય તથા રોગાદિ સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ તે પલાયન કરી દૂર જતાં રહે, માટે પુણ્યની ગતિની જ્ઞાની વિના બીજાને ગમ પડે નહીં ॥ ૧ ॥ વહૂએ અમારા કુલનો ઉદ્ધાર કર્યો, અમને શ્રીજિનધર્મ (બુઝવ્યો કે૦) શીખવ્યો—પમાડ્યો, અને અમે દુઃખરૂપ સમુદ્રમાં પડ્યાં હતાં તેમાંથી પાર ઉતાર્યાં, મારો પુત્ર નીરોગી થયો તે એના પ્રભાવથી થયો, એ સર્વ અમારી વહૂએ અમારા ઉપર ઉપકાર કર્યો, એ તમારી પુત્રીનો પ્રભાવ ચિંતામણિ રત્ન સરખો છે, માટે ધન્ય છે તમને! જે તમારી કુખમાં આવું સ્ત્રીરત્ન ઉત્પન્ન થયું ॥ યતઃ ॥ કાર્યે દાસી રત્નો રંભા, ભોજને જનનીસમા ॥ વિપત્તૌ બુદ્ધિદાત્રી ચ, સા ભાર્યો ભુવિ દુર્લભા ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥ જેમ સોઘ દારાને કસી-દાના ભરતમાં ઠેકાણે આણે, તેમ વહૂએ પણ મારા પુત્રની આબરુ અને શોભા ઘણી વધારીને અમને ઠેકાણે આણ્યાં ॥ ૩ ॥

રૂપા કહે ભાગ્યે લલ્હો રે, અમે જમાઇ એહ રે ॥ રચણ
ચિંતામણિ સારિખો રે, સુંદર તનુ સસનેહ રે ॥ જુઓ ॥

॥ ૪ ॥ સુણવા અમ ઇચ્છા ઘણી રે, એહનાં કુલ ઘર
વંશ રે ॥ પ્રેમે તેહ પ્રકાશીએ રે, જિમ હીંસે અમ હંસ
રે ॥ જુઓં ॥ ૫ ॥ કહે કમલા રૂપા સુણો રે, અંગ
અનોપમ દેશ રે ॥ તિહાં ચંપા નગરી ભલી રે, જિહાં
નહીં પાપ પ્રવેશ રે ॥ જુઓં ॥ ૬ ॥ તેહ નગરીનો
રાજ્યો રે, રાજ ગુણ અભિરામ રે ॥ સિંહ થકી રથ
જોડીએ રે, પ્રગટ હુવે તસ નામ રે ॥ જુઓં ॥ ૭ ॥

અર્થ—એવું સાંભલીને રૂપમુંદરી કહેવા લાગી કે ચિંતામણિ રત્ન સરખો પ્રભાવ છે
જેનો અને વલી સસ્નેહ એવું મુંદર છે (તનુ કે) શરીર જેનું એવા આ જમાઇને અમે
પણ ભાગ્યયોગે પામ્યા છીએ ॥ યતઃ ॥ શર્વરીદીપકશ્વંદ્રઃ, પ્રભાતદીપકો રવિઃ ॥ ત્રિલોકી-
દીપકો ધર્મઃ, મુપુત્રઃ કુલદીપકઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥ તો હવે એનાં કુલ, ઘર અને વંશ સંબંધી
કથા સાંભલવાની અમાને ઘણી ઇચ્છા રહે છે, માટે તે તમે પ્રેમે કરી પ્રકાશો કે જેમ અમારો
(હંસ કે) આત્મા તે (હીંસે કે) પ્રસન્ન થાય ॥ ૫ ॥ તે સાંભલી કમલપ્રભા જે શ્રીપા-
લની માતા તે રૂપમુંદરીને કહે છે કે હે વેવાણુ ! તમે સાંભલો. (અનોપમ કે) ઉપમા
રહિત એવા અંગ નામે દેશ, તેને વિષે જેમાં પાપનો રંચમાત્ર પ્રવેશ નથી એવી (ભલી કે)
સહી ચંપા નામે નગરી છે ॥ ૬ ॥ તે નગરીના રાજ તે રાજ સંબંધી જે ગુણ તેણે કરીને
(અભિરામ કે) મનોહર એવા અને સિંહ થકી રથ જોડતાં એટલે રથમાં સિંહને જોડતાં
જે નામ થાય તે નામે કરી રાજનું નામ પ્રગટ થાય, એટલે શત્રુરૂપ હાથીઆને સિંહ સમાન
એવા સિંહરથ નામે રાજ જાણવા ॥ ૭ ॥

રાણી તસ કમલપ્રભા રે, અંગ ધરે ગુણ સોણ રે ॥ કોંકણ
દેશ નરિંદની રે, જે સુણીએ લઘુ બહેન રે ॥ જુઓં ॥ ૮ ॥
રાજ મન ચિંતા ઘણી રે, પુત્ર નહીં અમ કોય રે ॥
રાણી પાણુ આરતિ કરે રે, નિશિદિન ઝુરે દોય રે ॥ જુઓં
॥ ૯ ॥ દેવ દેહરડાં માનતા રે, ઇચ્છતાં પૂછતાં એક રે ॥
રાણી સુત જનમ્યો યથા રે, વિદ્યા જણે વિવેક રે ॥
જુઓં ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હવે તે રાજની સ્ત્રી અંગને વિષે ગુણોની શ્રેણીને ધરનારી અથવા પાસંતરે
અંગને વિષે ગુણની સેનાને ધારણ કરનારી એવી કમલપ્રભા નામે રાણી છે, તે કોંકણ દેશના
રાજની (લઘુ કે) નાની બહેન (સુણીએ કે) જાણીએ ॥ ૮ ॥ તે રાજ ઘણાં વર્ષ
અપુત્રીયો રહેવાથી નિરંતર તેના મનમાં ઘણી ચિંતા રહેતી હતી જે અમારે કેમ પુત્ર નથી

તેમજ રાણી પણ પુત્રને માટે (આરતિ કે) દુઃખ કર્યા કરે, એમ તે બેહુ જણ રાત્રિ દિવસ ગુરતાં રહે છે. યતઃ ॥ એકેન વનવૃક્ષેષુ, પુષ્પિતેન સુગંધિના ॥ વાસિતં તદ્દનં સર્વે, સુપુત્રેષુ કુલં યથા ॥ ૧ ॥ યસ્ય પુત્રો ન વિદ્વાંશ્ચ, ન શૂરો ન ચ પંડિતઃ ॥ અંધકારઃ કુલે તસ્ય, નષ્ટ્યંદ્રેવ શર્વરી ॥ ૨ ॥ ચોસઃ દીવા જે બલે ॥ અપુત્રસ્ય ગૃહં શૂન્યં ॥ અપુત્રસ્ય ગતિ- નાસ્તિ ॥ એ સર્વ કાવ્ય ઉદાહરણમાં કહેવાં તથા ॥ વિના સ્તંભં યથા ગેહં, યથા ગેહં વિના- ત્મતા ॥ યથા તરુર્વિના મૂલં, તથા પુત્રં વિના કુલમ્ ॥ ૩ ॥ ઇતિ ॥ ૯ ॥ પછી દેવ, દેહરાંની માનતાઓ કરતાં ઇચ્છતાં પૂછતાં થકા (યથા કે) જે પ્રકારે વિદ્યા જે છે તે જેમ વિવેકને જણે છે, એટલે વિદ્યા થકી જેમ વિવેક પ્રગટે છે, તેમ રાણી થકી પુત્ર પ્રગટ્યો, એટલે એક પુત્રને રાણીએ જન્મ આપ્યો ॥ ૧૦ ॥

નગરલોક સવિ હરખીયાં રે, ઘર ઘર તોરણ ત્રાટ રે ॥
આવે ઘણાં વધામણાં રે, શણગારયાં ઘર હાટ રે ॥
જુઓ ॥ ૧૧ ॥ રાજ મન ઉલટ ઘણે રે, દાન દીએ
લખ કોડી રે ॥ વૈરી પણ સંતોષીયા રે, બંદિખાના
છોડી રે ॥ જુઓ ॥ ૧૨ ॥ ધવલ મંગલ દીએ સુંદરી રે,
વાજે ઢોલ નિસાણુ રે ॥ નાટક હોવે નવ નવાં રે, મહો-
ત્સવ અધિક મંડાણુ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૩ ॥ ન્યાતિ
સજ્જન સહુ નોતરયાં રે, ભોજન પટ્ રસ પાક રે ॥ પાર
નહીં પકવાનનો રે, શાલિ સુરહાં ઘૂત શાક રે ॥
જુઓ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—તેથી નગરમાં લોક સર્વ હર્ષિત થયાં, ઘરોઘર તોરણને ખેંચી તાટ કરી આંધ્યાં, ઘણાં વધામણાં આવવા લાગ્યાં, ઘર, હાટ, દુકાન સર્વ શણગાર્યા ॥ ૧૧ ॥ રાજ મનની ઘણીજ ઉલટ કરીને લાખો કરોડોનું દાન દીએ છે. જે વૈરી હતા તેને પણ દાન આપી સંતોષિત કર્યા, બંદિખાનામાં પડેલા ગુનેગારોને બંદિખાનેથી છોડી મૂક્યા ॥ યતઃ ॥ આનંદ- શ્રુષ્ટિ રોમાંચો, બહુમાનઃ પ્રિયં વચઃ ॥ કિંચાનુમોદના પાત્ર, -દાનભૂષણપંચકં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૨ ॥ તે વારે સુંદરી જે સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ તે ધવલ મંગલ ગીત ગાય છે, ઢોલ, નિશાન વાગી રહ્યાં છે, નવાં નવાં નાટક થાય છે. એ રીતે અધિક મંડાણુ મોટા મહોત્સવ કરે છે ॥ યતઃ ॥ વિવાહ પુણ્યકાર્યદૌ, મંગલં સધવાઃ સ્ત્રિયઃ ॥ વિધવા ગર્હિતા લોકે, પ્રામુવંતિ પરા- ભવમ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૩ ॥ પછી ખારખે દિવસે જ્ઞાતિ, સજ્જન સર્વને નોતરીને પટ્ રસ પાક ભોજન નિપજવ્યાં, તેમાં પકવાન કરાવ્યાં તેનો તો પારજ નથી, વલી (શાલિ કે) લાપસી, (સુરહાં કે) સારાં દાલ તથા ઘૂત અને શાક, એ સર્વ નિપજવીને જમાડ્યાં ॥ ૧૪ ॥

ભૂપણ અંબર પહેરામણી રે, શ્રીફલ કુસુમ તંબોલ રે ॥

કેશર તિલક વલી છાંટણું રે, ચંદન ચૂઆ રંગરોલ રે ॥
 જુઓ ॥ ૧૫ ॥ રાજરમણી અમ પાલશે રે, પુણ્યે
 લલો એ બાલ રે ॥ સજ્જન ભૂઆ મલી તેહનું રે, નામ
 ઠબું શ્રીપાલ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૬ ॥ રાસ રૂડો શ્રીપાલનો
 રે, તેહની નવમી ઢાલ રે ॥ વિનય કહે શ્રોતાધરે રે,
 હોજો મંગલમાલ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—વલી આભૂષણ તથા વસ્ત્રની પહેરામણી કરી, ઉપર શ્રીફલ, ફૂલ, પાન, સોપારી
 આપી, કેશરનાં તિલક કરી વસ્ત્રે છાંટણું કીધાં. તથા ચૂઆ અને ચંદને કરી રંગરોલ કરીને
 લણા ખુશી કર્યાં ॥ ૧૫ ॥ હવે આ પુત્ર અમે પુણ્યે કરી પામ્યા છીએ અને અમે અના-
 થની રાજ્યરૂપ જે (રમણી કે) સ્ત્રી અથવા લક્ષ્મી છે તેનું એ પાલન કરશે, માટે સજ્જન
 તથા (ભૂઆ કે) ક્ષત્ર તેઓએ મલીને બાલકનું ‘શ્રીપાલ’ એવું નામ સ્થાપ્યું ॥ ૧૬ ॥ એ
 શ્રીપાલ રાજનો રૂડો રાસ તેની નવમી ઢાલ પૂર્ણ થઈ. શ્રીવિનયવિજય કહે છે કે શ્રોતા-
 જનોને ઘેર માંગલિકની માલા હોજો ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

પાંચ વરસનો જળ હુવો, તે કુંવર શ્રીપાલ ॥ તામ શૂલ
 રોગે કરી, પિતા પહોતો કાલ ॥ ૧ ॥ શિર કૂટે પીટે
 હિયું, રવે સકલ પરિવાર ॥ સ્વામી તેં માયા તણ, કુણ
 કરશે અમ સાર ॥ ૨ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ કુંવર જે વારે પાંચ વર્ષનો થયો તે વારે તે કુંવરનો પિતા શૂલના
 રોગે કરી કાલધર્મ પામ્યો, એટલે મરણ પામ્યો ॥ ૧ ॥ તેના દુઃખથી માથું દૂરતાં, હૈયું પીટતાં
 થકા પરિવારનાં સર્વ લોક રુદન કરે છે. વલી કહે છે કે હું સ્વામિન! તમે અમારા ઉપરથી
 માયા તણ તો હવે અમારી સારસંભાલ કોણ કરશે? ॥ સુખ ગયું જેને સાસરે, પીયર
 રલીયું માન ॥ કંત વિહૂણી કામિની, જિહાં જયે તિહાં રાન ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥

ગયા વિદેશે બાહુડે, વાલહા કોઇક વાર ॥ ઇણ વાટે વોલા-
 વીયા, ન મલે બીજ વાર ॥ ૩ ॥ હેજે હસી બોલાવતા,
 જે ક્ષણમાં કેઇ વાર ॥ નજર ન મંડે તે સજ્જન, કૂટે ન
 હિયા ગમાર ॥ ૪ ॥ નેહ ન આણ્યો માહરો, પુત્ર ન
 થાપ્યો પાટ ॥ એવડી ઉતાવલ કરી, શું ચાલ્યા ઇણ
 વાટ ॥ ૫ ॥

અર્થ—જે વિદેશ એટલે પરદેશ ગયા હોય તે વાદ્દા કોઇક વાર (બાહુડ કે૦) મલે, પણ એ વાટે જેને વોલાવી આવ્યા તે બીજી વાર મલે નહીં ॥ ૩ ॥ હે દૃઢ્ય! અમને હેજે કરી સહિત હસીને એક ક્ષણવારમાં કેટલીએક વખત બોલાવતા એવા (સન્નન કે૦) વહાલા, તે આજ સામી નજર પણ માંડતા નથી, તે માટે હે મારા ગમાર હૈયડા! તું ફાટીને બે ભાગ કેમ થતું નથી? ॥ યતઃ ॥ કેહશું કીજે વત્તડી, કેહશું કીજે કથ ॥ જેહવા સન્નન વીછડ્યા, તેહવા નાવે હત્ય ॥ ૧ ॥ હું કુમલાણી કંત વિણુ, જિમ જલ વિહણી વેલ ॥ વણુ-બજારની આગ જ્યું, ગયો ધખંતી મેલ ॥ ૨ ॥ વાલમીયા મંદિર રહ્યા, ઉણુ લાગી ખેહ ॥ હૈયડે વાદલ પૂરીયાં, નયણે વૂઠા મેહ ॥ ૩ ॥ વિસાચ્યા નહીં વિસરે, સંભાચ્યા ન સમાય ॥ વાલમ તણા સનેહડા, હિયડે વલગા જાય ॥ ૪ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥ વલી હે સ્વામિન! તમે મારા ઉપર સ્નેહ આણ્યો નહીં તે તો રહ્યું, પરંતુ પુત્રને તમારે પાટ એટલે તખતે પણ બેસાડ્યો નહીં! એટલી બધી ઉતાવલ કરીને (વાર કે૦) એ માર્ગે શું ચાલ્યા? ॥ યતઃ ॥ મેં જાણ્યું મન માંય, આતમ રહેશે એકલો ॥ વાલમ તુમ દિલ કોય, માને કો માલુમ નહીં ॥ ૧ ॥ માલીયા મહોટી ખોડ, માણસને મરવા તણી ॥ બીજી છે લખ કોડ, એ સરખી એકે નહીં ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૫ ॥

રોતી હિયડે ફાટતે, કમલા કરે વિલાપ ॥ મતિસાગર
મંત્રી તિસે, ઇમ સમજવે આપ ॥ ૬ ॥ હવે હિયડું કાઢું
કરી, સકલ સંબાહો કાજ ॥ પુત્ર તુમારો નાનડો, રોતાં
ન રહે રાજ ॥ ૭ ॥ કમલા કહે મંત્રી પ્રતે, હવે તુમે
આધાર ॥ રાજ્ય દેઇ શ્રીપાલને, સફલ કરો અધિકાર ॥ ૮ ॥

અર્થ—એ રીતે ફાટતે હૈયડે રડતી થકી કમલપ્રભા વિલાપ કરે છે, તેને મતિસાગર પ્રધાન આવીને એવી રીતે સમજાવે છે, તે આગલ કહે છે ॥ ૬ ॥ હવે તમે તમારું હૈયું કઢિણુ કરીને સર્વ રાજકાજ પોતાને હાથે રાખો, કેમકે તમારો પુત્ર હજી નાનો છે, માટે રોતાં થકા રાજ્ય રહેશે નહીં ॥ ૭ ॥ એવું સાંભલીને કમલપ્રભા રાણી પ્રધાનને કહે છે કે હવે તમેજ અમારા આધારભૂત છો, માટે શ્રીપાલને રાજ્ય આપીને તમારો અધિકાર સફલ કરો ॥ ૮ ॥

॥ ઢાલ દશમી ॥ રાગ રામગ્રી અથવા મારુ ॥ જગદ્ગુરુ હીરજી રે ॥ એ દેશી ॥

મૃતકારજ કરી રાયનાં રે, સકલ નિવારી શોક ॥ મતિ-
સાગર મંત્રીસરે રે, ચિર કીધાં સવિ લોક ॥ દેખો ગતિ
દૈવની રે ॥ દૈવ કરે તે હોય, કુણે ચાલે નહીં રે ॥ ૧ ॥
એ આંકણી ॥ રાજ ઠવી શ્રીપાલને રે, વરતાવી તસ
આણુ ॥ રાજ કાજ સવિ ચાલવે રે, મંત્રી બહુ બુદ્ધિ-
ખાણુ ॥ દેખો ॥ ૨ ॥

અર્થ—પછી રાજાનાં મૃતકાર્ય કરી, સર્વ શોક નિવારીને મતિસાગર પ્રધાને સર્વ લોકને સ્થિર કર્યાં, મારે હે વેવાણુ ! દૈવ જે કર્મ તેની ગતિ તો જુઓ, કેવી વિષમ છે ? જે દૈવ કરે છે તેજ વાત જગતમાં થાય છે, પણ દૈવની ઉપર કોઇનું ચાલતું નથી ॥ ૧ ॥ પછી શ્રીપાલને રાજ્યપાટે સ્થાપી તેની આણુ વર્ત્તાવી અને રાજનું જે (કાજ કેં) કારભાર તે સર્વ બહુ બુદ્ધિની આણુરૂપ જે મતિસાગર નામે પ્રધાન છે તેજ ચલાવે છે ॥ ૨ ॥

છાણુ અવસર શ્રીપાલનો રે, પીતરીયો મતિમૂઢ ॥ પરિ-
કર સઘલો પાલટી રે, ગૂઝ કરે ઇમ ગૂઢ ॥ દેખોં ॥ ૩ ॥
મતિસાગરને મારવા રે, વલી હણુવા શ્રીપાલ ॥ રાજ
લેવા ચંપા તણું રે, દુષ્ટ થયો ઉજમાલ ॥ દેખોં ॥ ૪ ॥
કિમહીક મંત્રીસર લહી રે, તે વૈરીની વાત ॥ રાણીને
આવી કહે રે, નાસો લેઇ અધ રાત ॥ દેખોં ॥ ૫ ॥
જો જાશો તો જીવશો રે, સુત જીવાડણુ કાજ ॥ કુંવરજો
કુશલો હશે રે, તો વલી કરશો રાજ ॥ દેખોં ॥ ૬ ॥
રાણી નાહી એકલી રે, પુત્ર ચડાવી કેડ ॥ ઉવટે ઉભતી
પટે રે, વિષમી જિહાં છે વેડ ॥ દેખોં ॥ ૭ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે મતિએ કરીને મૂઢ એવા શ્રીપાલનો પીતરીયો કાકો, તેણે સઘલો પરિકર જે લશ્કર, સામંત પ્રમુખને લાંચ વિગેરે આપી ભેદ પાડી ફેાડીને પલટાવ્યા, એટલે ફેરવી નાખ્યા, એમ (ગૂઢ કેં) ગુપ્તપણે તેણે ગુહ્ય કર્મ કર્યું ॥ ૩ ॥ મતિસાગર પ્રધાનને મારવાને, વલી શ્રીપાલને પણ હણવાને તથા ચંપા નગરીનું રાજ્ય લેવાને તે દુષ્ટ ઉજમાલ થયો ॥ ૪ ॥ હવે તે દુશ્મને કરેલી ગુહ્ય વાતને કોઇક રીતે કોઇકના મુખથી મતિસાગર પ્રધાને જાણી તે વારે રાણી પાસે આવીને કહેવા લાગ્યો જે તમે મહાંથી અર્ધ શત્રિ લઇને નાસી જાઓ ॥ કહ્યું છે કે ॥ શકટ પંચ હસ્તેન, દશ હસ્તેન વાજિન ॥ કુંજરં શત હસ્તેન, દશત્યાગેન દુર્જનમ્ ॥ ૫ ॥ જે નાસી જશે તો જીવતા રહેશે અને તમારા પુત્રને જીવાડવા કાજે એ કામ કરો, કેમકે તમારો કુંવર જે કુશલ ક્ષેમ હશે તો ફરી રાજ કરશે ॥ યતઃ ॥ ભાનુશ્ચ મંત્રી દયિતા સરસ્વતી, મતંગનાશાત્રુપ કૌતુકેન ॥ ગંગાતટેડભ્રુપુન-
રેષ લાભો, જીવન્નરો ભદ્રશતાનિ પશ્યતિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥ એવું મંત્રીનું વચન સાંભલીને રાણી એકલી પુત્રને કેડ ઉપર ચડાવીને નાહી. તેણે (ઉવટ કેં) અવલી વાટે એટલે ધાસ્તીને લીધે સરલ માર્ગ મૂકીને ઉજડ જંગલમાં જિહાં વિષમ માર્ગ છે તે રસ્તે ચાલવા માંડ્યું ॥ ૭ ॥

જાસ જડો જડ ઝાંખરાં રે, ખાખર ભાખર ખોહ ॥ ફણિ-
ધર મણિધર જિહાં ફેરે રે, અજગર ઉંદર ગોહ ॥ દેખોં
॥ ૮ ॥ ઉજડ અખલા રડવડે રે, રચણી ઘોર અંધાર ॥

ચરણે ખૂંચે કાંકરા રે, વહે લોહીની ધાર ॥ દેખોં ॥ ૯ ॥
 વરૂ વાઘ ને વરઘડાં રે, સોર કરે શીયાલ ॥ ચોર ચરડ
 ને ચીતરા રે, દીએ ઉછલતી ફાલ ॥ દેખોં ॥ ૧૦ ॥
 ધૂ ધૂ ધૂ ધૂઅડ કરે રે, વાનર પાડે હીક ॥ ખલહલ પર-
 વતથી પડે રે, નદી નિઝરણું નીક ॥ દેખોં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—(જસ કેં) જે માર્ગમાં (જડા કેં) જડું, (જડ કેં) ભોથાં અને ઝાંખરાં
 ઘણાં પડ્યાં છે. વલી ખાખરાનાં ઝાડ, (ભાખર કેં) પથરા કાંકરા તથા (ખોહ કે)
 ખાડા પડ્યા છે. વલી જે માર્ગમાં ફણિના ધરનાર અને જેના મસ્તકને વિષે મણિ રહેલાં
 છે તેવા સર્પ ઘણા અહીં તહીં ભ્રમણ કરી રહ્યા છે. તેમજ અજગર, ઉંદર અને ગોહ
 નામનાં જનાવર ઘણાં વિચરી રહ્યાં છે ॥ ૯ ॥ એવી ઘોર અંધારી રાત્રિએ ઉજડ માર્ગે
 ચાલતાં અખલા જે સ્ત્રી, તે રડવડે છે અને તેના પગમાં કાંકરા ખૂંચી જાય છે તેને યોગે
 પગમાંથી લોહીની ધારા ઝરે છે ॥ ૯ ॥ વલી જે માર્ગમાં (વરૂ કેં) વરૂ, વાઘ અને
 (વરઘડાં કેં) ચરાખ તથા શીયાલીયાં તે સોર બકોર કરે છે. તથા ચોર અને (ચરડ કેં)
 છલ, ચોર ફાસીગરા અથવા ભૂત તથા ચીતરા જનાવર તો ઉછલતાં થકા મોટી ફાલો મારી
 રહ્યાં છે ॥ ૧૦ ॥ તથા ધૂવડ પક્ષી તે ધૂ ધૂ ધૂ એવો ભયંકર શબ્દ કરી રહ્યાં છે, અને
 વાંકરા (હીક કેં) ચીસો પાડી રહ્યા છે, તથા પર્વત ઉપરથી ખલહલાટ શબ્દ કરતી
 નદીના પાણીનાં નિઝરણુંની (નીક કેં) ધારાએ પર્વત ઉપરથી નીચે આવી પડે છે ॥ ૧૧ ॥

બલીયું બેહનું આઉખું રે, સત્ય શીયલ સંઘાત ॥ વખત
 બલી કુંવર વડો રે, તિણે ન કરે કોઇ ઘાત ॥ દેખોં
 ॥ ૧૨ ॥ રચણહિંડોલે હીંચતી રે, સુતી સોવન ખાટ ॥
 તસ શિર ઇમ વેલા પડી રે, પડો દૈવ શિર દાટ ॥
 દેખોં ॥ ૧૩ ॥ રડવડતાં રચણી ગઇ રે, ચઢી પંથ શિર
 શુદ્ધ ॥ તવ બાલક ભૂખ્યો થયો રે, માગે સાકર દુધ ॥
 દેખોં ॥ ૧૪ ॥ તવ રોતી રાણી કહે રે, દુધ રહ્યાં વત્સ
 દૂર ॥ બે લહીએ હવે કૂકશા રે, તો લહ્યાં કૂર કપૂર ॥
 દેખોં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—પણ માતા તથા પુત્ર એ બેહનું આગુખ્ય બલવાન છે તથા એક સત્ય અને
 બીજું શીલ એ બે જણનો રાણીને સંઘાત એટલે સથવારો છે, વલી કુંવરનો વખત મોટો
 બલવાન છે, તેથી કોઈ તેમને ઉપધાત કરતું નથી ॥ ૧૨ ॥ અરે! જે રાણી રત્નની હિંડોલા-
 ખાટે હીંચતી હતી અને સોનાના પલંગ ઉપર શયન કરતી હતી તેને માથે આવી વેલા

આવી પડી, માટે દેવ જે કર્મ, તેનું શિર જે મસ્તક, તેની ઉપર (દાઢ કેં) ધૂલ પડે, એટલે એ કર્મના માથા ઉપર ધૂલ પડે જે આવી રીતે પ્રાણીને દુઃખી કરે છે ॥ યતઃ ॥ કર્મ પામે કલંકથો ચંદ્ર, મરણ લહ્યો ભાલોડે ચુકુંદ ॥ કર્મ નાવી કુલ નવે નંદ, નીચ વહે રાજા હરિચંદ ॥ ૧ ॥ રાજા કુલવંશુર્વિપ્રા નિયોગી મંત્રિણસ્તથા ॥ સ્થાનભ્રષ્ટા ન શોભંતે, દંતાઃ કેશા નખા નશઃ ॥ ૨ ॥ પૂગીકલાનિ પત્રાણિ, રાજહંસાસ્તુરંગમાઃ ॥ સ્થાનભ્રષ્ટાસ્તુ શોભંતે, સિંહાઃ સત્પુરુષા ગભઃ ॥ ૩ ॥ ૧૩ ॥ એ રીતે રહવડતાં થકા રાત્રિ વ્યતિક્રમી અને પ્રભાતે શુદ્ધ માર્ગે ચડી, તે વારે ખાલક બૂખ્યો થયો, તેણે દુધ અને સાકર ખાવા સારુ માખ્યાં ॥ યતઃ ॥ વાસુદેવજરા કષ્ટમ, કષ્ટં ધનવિપર્યયઃ ॥ વૈધવ્ય ચ મહાકષ્ટં, કષ્ટાકષ્ટતરી ક્ષુધા ॥ ૧ ॥ ધતિ ॥ ૧૪ ॥ તેને રાણી સદન કરતી થકી કહેવા લાગી કે હે વત્સ ! દુધ અને સાકર તો દૂર રહ્યાં, પણ જો હવે આપણને કૂંડા ખાવાને મલે તોપણ બાણીએ જે આપણને કૂંડ કપૂરનાં ભોજન મલ્યાં ॥ ૧૫ ॥

હવે જાતાં માર્ગે મલી રે, એક કુષ્ઠીની ફોજ ॥ રોગી
મલીયા સાતસેં રે, હીંડે કરતા મોજ ॥ દેખોં ॥ ૧૬ ॥
કુષ્ઠીએ પૂછ્યા પછી રે, સયલ સુણાવી વાત ॥ વલતું
કુષ્ઠી ઇમ કહે રે, આરતિ મ કરો માત ॥ દેખોં ॥ ૧૭ ॥
આવી અમ શરણે હવે રે, મન રાખો આરામ ॥ એ
કોઇ અમ જીવતાં રે, કોઇ ન લે તુમ નામ ॥ દેખોં
॥ ૧૮ ॥ વેસર આપી બેસવા રે, ઢાંકી સઘલું અંગ ॥
ખાલક રાખી સોડમાં રે, બેઠી થઇ ખડંગ ॥ દેખોં ॥ ૧૯ ॥
એહવે આવ્યા શોધતા રે, વૈરીના અસવાર ॥ કોઇ સ્ત્રી
દીઠી ઇહાં રે, પૂછે વારોવાર ॥ દેખોં ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—હવે આગલ માર્ગે જતાં થકા એક કુષ્ઠી એટલે કોઢીયાની ફોજ મલી, તે રોગી સર્વ સાતસેં જણ એકઠા મલ્યા, મોજ કરતાં થકા (હીંડે કેં) ફરે છે ॥ ૧૬ ॥ તે કુષ્ઠીએ મુજને પૂછ્યા પછી મેં પણ મારી સર્વ વાત તેમને સંભલાવી, તે વારે વલતું કોઢીયાઓએ એમ કહ્યું કે હે માતાજી ! તમે આરતિ મ કરો એટલે ચિંતા ન કરો ॥ ૧૭ ॥ હવે તમે તમારા મનમાં આરામ રાખીને અમારે શરણે આવી રહો, એ અમે સર્વ જનોમાંથી કોઇ એક પણ જિહાંસુધી જીવતા હશે તિહાંસુધી તમારું કોઇ નામ લેશે નહીં ॥ ૧૮ ॥ એમ કહીને તે કોઢીયાઓએ તેમને એક (વેસર કેં) ખચ્ચર બેસવા માટે આપ્યું. પછી તે રાણી પણ પોતાના ખાલકનું સર્વ અંગ ઢાંકી તેને પોતાની સોડમાં રાખી (ખડંગ કેં) ખડંગ સાવધાન થઇને ખચ્ચર ઉપર બેઠી ॥ ૧૯ ॥ એવા અવસરેજ તેમને શોધવાને માટે વૈરીના સ્વારમાં આવી પહોંચ્યા, તે કોઢીયાઓને વારંવાર પૂછે છે કે કોઇ સ્ત્રીને જતી થકી તમે ઇહાં દીઠી ? ॥ ૨૦ ॥

કોઇ ઇહાં આવ્યું નથી રે, જૂઠું મ ઝંખો આલ ॥ વચન

ન માનો અમ તણું રે, નયણે જુઓ નીહાલ ॥ દેખો ॥
 ॥ ૨૧ ॥ જો જોશો તો લાગશે રે, અંગે રોગ અસાધ્ય ॥
 નાઠા બીહીતા આપડા રે, વલગે રખે વિરાધ ॥ દેખો ॥
 ॥ ૨૨ ॥ કુષ્ઠીસંગતથી થયો રે, સુતને ઉંબર રોગ ॥
 માડી મન ચિંતા ઘણી રે, કઠિન કરમના ભોગ ॥
 દેખો ॥ ૨૩ ॥

અર્થ—તેને કોઢીયાઓ કહેવા લાગ્યા જે ઇહાં તો કોઇ પણ આવ્યું નથી. તમે જૂઠું આલ (મ ઝૂંખો કે૦) મ ખોલો, અને જો અમારું વચન ન માનો તો તમે તમારી નજરે નીહાલીને જુઓ ॥ ૨૧ ॥ પણ એટલું છે કે જો તમે અમારા સમૂહમાં આવીને જોશો તો તમારા અંગમાં પણ અસાધ્ય રોગ લાગી જશે, તેથી તમે પણ અમારા જેવા થશો, એવું સાંભલીને રખેને એ (વિરાધ કે૦) રોગને વ્યાધિ આપણા અંગે આવી વલગે! એમ વિચારીને તે આપડા બીતા થકા તિહાથી નાસી ગયા ॥ ૨૨ ॥ હવે કુષ્ઠીઓની સંગતિ થકી પુત્રને અંગે પણ (ઉંબર કે૦) કોઠ રોગ થયો. ઇહાં ઉંબર રોગ તે જેમ ઉંબરનું ઝાડ તેમાં ઉંબરા નામે ગાંઠા જેવાં ફલ થાય છે, તે ફલ જે વારે પાકે તે વારે પોતાની મેલે ફાટીને તેમાંથી પરુ પાચ જેવો રસ નીકલે છે, તે ઉંબરાનાં ફલની પરે રોગે કરી શરીર ફાટિલું હોય તેમાંથી પરુ પાચ નીકલે તેને ઉંબર રોગ કહીએ. તે રોગ દેખીને માતાના મન માંહે વહી ઘણીજ ચિંતા થઇ પડી અને વિચારવા લાગી કે મારાં કર્મના ભોગ મહા કઠિન છે ॥ યતઃ ॥ ચિંતયા નશ્યતે રૂપં, ચિંતયા નશ્યતે બલં ॥ ચિંતયા નશ્યતે જ્ઞાનં, વ્યાધિર્ભવતિ ચિંતયા ॥ ૧ ॥ ૨૩ ॥

પુત્ર ભલાવી તેહને રે, માતા ચાલી વિદેશ ॥ વૈદ્ય ઓસડ
 જોવા ભણી રે, સહેતી ઘણા કિલેશ ॥ દેખો ॥ ૨૪ ॥
 જ્ઞાનીને વચને કરી રે, સયલ ફલી મુજ આશ ॥ તેહજ
 હું કમલપ્રભા રે, આ બેઠી તુમ પાસ ॥ દેખો ॥ ૨૫ ॥
 રાસ રુડો શ્રીપાલનો રે, તેહની દશમી ઢાલ ॥ વિનય
 કહે પુણ્યે કરી રે, દુઃખ થાયે વિસરાલ ॥ દેખો ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—એમ વિચારી પોતાના પુત્ર તે કોઢીયાઓને (ભલાવી કે૦) સોંપીને વૈદ્ય, ઔષધ જોવાને અર્થે માતા ઘણા કિલેશને સહન કરતી (વિદેશ કે૦) પરદેશે ચાલી ॥ ૨૪ ॥ આગલ માર્ગે જતાં જ્ઞાની ગુરુ મળ્યા, તેમનાં વચને કરીને મારી સર્વ આશા ફલી. તેજ હું કમલપ્રભા આ તમારી પાસે બેઠી છું ॥ ૨૫ ॥ આ ઉત્તમ રુડો શ્રીપાલ રાજાનો રાસ, તેની એ દશમી ઢાલ કહી. શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે પુણ્યે કરીને સર્વ પ્રકારનાં દુઃખ વિસરાલ થાય ॥ યતઃ ॥ અન્નપાનં ચ વસ્ત્રં ચ, આલયઃ શયનાસનં ॥ શુશ્રૂષા વંદનં તુષ્ટિઃ, પુણ્યં નવવિધં સ્મૃતં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૬ ॥

રૂપસુંદરી શ્રવણે સુણી, વિમલ જમાઇવંશ ॥ હર્ષે હિયડે
ગહગહી, ઇણી પરે કરે પ્રશંસ ॥ ૧ ॥ વખતવંત મયણા
સમી, નારી ન કો સંસાર ॥ જિણે બેહુ કુલ ઉદ્ધરયાં,
સતી શિરોમણિ સાર ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે રૂપસુંદરી પોતાના જમાઇનો (વિમલ કે) નિર્મલ પવિત્ર વંશ તેને કાને
સાંભળીને હૈડાને વિષે હર્ષે કરી ગહગહાટ થઇ થકી ઐયલે હર્ષનો ઉભરો આવ્યો તે વારે
ઇણી પરે ઐયલે આગલ કહેશે તે રીતે પ્રશંસા કરતી હુવી ॥ ૧ ॥ વખતવંત ઐયલે મોટા
વખતવાલી ભાગ્યવંત તે આ મયણાસુંદરી સમાન બીજી કોઇ સ્ત્રી સંસારમાં નથી, જેણે
ભાવિતર તથા શ્વશુર મલી બેહુ કુલનો ઉદ્ધાર કર્યો, માટે એ સર્વ સતીઓ માંહે સારભૂત
શિરોમણિરૂપ છે ॥ ૨ ॥

વર પણ પુણ્યે પામીયો, નરપતિ નિર્મલ વંશ ॥ પુત્ર
સિંહરથ રાયનો, ક્ષત્રિયકુલ અવતંસ ॥ ૩ ॥ રૂપસુંદરી રંગે
જઇ, વાત સુણાવી સોય ॥ નિજ બંધવ પુણ્યપાલને, તે
પણ હર્ષિત હોય ॥ ૪ ॥ ચતુરંગી સેના સજી, સાથે
સખલ પરિવાર ॥ તેજી તુરિય નચાવતા, અવલ વેષ
અસવાર ॥ ૫ ॥ રતનજડિત ઝલકે ઘણાં, ધરયાં સૂરિયાં-
પાન ॥ ઢોલ નગારાં ગડગડે, નેજા કુરે નિશાન ॥ ૬ ॥
ભાણેજી વર જિહાં વસે, તિહાં આવ્યા તતકાલ ॥ નિજ
મંદિર પધરાવવા, પુણ્યવંત પુણ્યપાલ ॥ ૭ ॥

અર્થ—એ એના પુણ્યે કરીને (વર કે) ભર્તાર પણ નરપતિ જે રાજાઓનો નિર્મલ
વંશ, તેને વિષે (અવતંસ કે) સુકુટ સમાન એવો પ્રગટ ક્ષત્રિયકુલનો સિંહરથ નામે રાજા,
તેના પુત્ર પ્રત્યે પામી, અથવા ક્ષત્રિયકુલને વિષે (અવતંસ કે) સુકુટ સમાન એવો સિંહ-
રથ નામે જે રાજા, તેના પુત્ર પ્રત્યે પામી ॥ ૩ ॥ એ પ્રમાણે રૂપસુંદરી રાણીએ (રંગે કે)
હર્ષે કરીને આનંદ સહિત ઘેર જઇ તે વાત પોતાના ભાઇ પુણ્યપાલને સંભલાવી, તે વારે તે
પણ ઘણાજ હર્ષવંત થયો ॥ ૪ ॥ પછી ચાર છે અંગ જેનાં એવી ચાર પ્રકારની સેના સજ્જ
કરી સાથે (સખલ કે) ઘણો પરિવાર લઇને, તેજવંતા એવા (તુરિય કે) ઘોડાઓને
નચાવતા એવા અને અવલ વેષના પહેરનારા ઐયલે ઘણાજ સુંદર છે વેષ જેમનો એવા
સ્વાશેને સાથે તેડીને ॥ ૫ ॥ રમે જડેલ ઝલકતાં એવાં ઘણાં (સૂરિયાંપાન કે) સૂર્યમુખાં
ધર્યાં છે, તથા ઢોલ નગારાંનો ગડગડાટ થતે થકે વલી જેનાં નિશાનો ફરકી રહેલાં છે ॥ ૬ ॥
એવા આડંબર સહિત જ્યાં પોતાની ભાણેજી અને વલી તેનો (વર કે) ભર્તાર વસે છે,

રહે છે તિહાં તત્કાલ તેજ વખતે પોતાના મંદિરે તેડી જવાને માટે પુણ્યવંત એવો પુણ્યપાલ
નામે રાજા આવ્યો ॥ ૭ ॥

॥ હાલ અગીયારમી ॥ રાય કહે રાણી પ્રતે ॥ સુણ કામિની ॥ એ દેશી ॥

આવો જમાઇ પ્રાહુણ ॥ જયવંતા ૭ ॥ અમ ઘર કરો
પવિત્ર ॥ ગુણવંતા ૭ ॥ સહુને અચરિજ ઉપજે ॥ જય-
વંતા ૭ ॥ સુણતાં તુમ્હ ચરિત ॥ ગુણવંતા ૭ ॥ ૧ ॥
ગજ બેસારી ઉત્સવે ॥ જય૦ ॥ પધરાવ્યા નિજ ગેહ ॥
ગુણ૦ ॥ માઉલસસરો પૂરવે ॥ જય૦ ॥ ભોગ ભલા
ધરી નેહ ॥ ગુણ૦ ॥ ૨ ॥ ઇક દિન બેઠાં માલીયે ॥
જય૦ ॥ મયણા ને શ્રીપાલ ॥ ગુણ૦ ॥ વાજે છંદે નવ
નવે ॥ જય૦ ॥ માદલ ભુંગલ તાલ ॥ ગુણ૦ ॥ ૩ ॥ રાય
રાણી રંગે જુવે ॥ જય૦ ॥ થેઇ થેઇ નાચે પાત્ર ॥
ગુણ૦ ॥ ભરહ ભેદ ભાવે ભલા ॥ જય૦ ॥ વાલે પરિ પરિ
ગાત્ર ॥ ગુણ૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—અને શ્રીપાલને કહેવા લાગ્યો કે હે પરોણા જમાઇ ! તમે જયવંતા છો, માટે
આવીને અમારું ઘર પવિત્ર કરો. હે ગુણવંતા જમાઇ ! તમારું ચરિત્ર સાંભલતાં થકા સર્વ
લોકને અચરિજ ઉપજે છે ॥ ૧ ॥ એમ કહી શ્રીપાલને હાથી ઉપર બેસાડીને મોટા ઉત્સવે
કરી મામા સસરાએ પોતાને ઘર પધરાવ્યા, તિહાં સ્નેહ ધરીને (ભલા કે૦) રુઠા ઉત્તમ
પ્રકારના ભોગ તેને પૂરવા લાગ્યો છે ॥ ૨ ॥ હવે એક દિવસે મયણામુંદરી અને શ્રીપાલ
કુંવર બેહુ જણ મલીને માલીયા ઉપર ગોંખમાં બેઠાં છે, તિહાં નવ નવા છંદે કરી માદલ,
ભુંગલ અને તાલ વાજે છે ॥ ૩ ॥ તથા થેઇ થેઇકાર કરીને નાટકોનાં પાત્ર નાચે છે, અને
તે પાત્રો (ભરહ કે૦) સમૂહ એટલે નાટકના બત્રીશ ભેદ તેણે કરી સહિત ભલા ભાવે કરી
નાટક કરે છે, (પરિ પરિ કે૦) જૂદી જૂદી રીતે પોતાનાં (ગાત્ર કે૦) શરીરને વાલે છે,
એવી રીતનું નાટક થાય છે. તે રાજા અને રાણી બેહુ જણ (રંગે કે૦) હર્ષે કરી જુવે છે ॥ ૪ ॥

ઇણ અવસર રચવાડીથી ॥ જય૦ ॥ પાછો વલીયો રાય ॥
ગુણ૦ ॥ નૃત્ય સુણી ઉભો રહ્યો ॥ જય૦ ॥ પ્રજાપાલ
તિણ ઠાય ॥ ગુણ૦ ॥ ૫ ॥ સુખ ભોગવતાં સ્વર્ગનાં ॥
જય૦ ॥ દીઠાં સ્ત્રી ભરતાર ॥ ગુણ૦ ॥ નયણે લાગ્યો
નિરખવા ॥ જય૦ ॥ ચિત્ત ચમક્યો તિણી વાર ॥ ગુણ૦

॥ ૬ ॥ તતક્ષણ મયણા ઓલખી ॥ જયં ॥ મન ઉપન્યો
 સંતાપ ॥ ગુણું ॥ અવર કોઈ વર પેખીયો ॥ જયં ॥
 હૈ હૈ પ્રગટયું પાપ ॥ ગુણું ॥ ૭ ॥ ધિક ધિક કોધ તણે
 વશે ॥ જયં ॥ મેં અવિચાર્યું કીધ ॥ ગુણું ॥ મયણા
 સરખી સુંદરી ॥ જયં ॥ કોઢીને કર દીધ ॥ ગુણું ॥ ૮ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે પ્રજાપાલ રાજા રચવાડીથી રમીને પાછા વલ્લે છે, તે પણ
 તે સ્થાનકે (નૃત્ય કેં) નાટકનો રાખ સાંભલીને ઉભો રહ્યો ॥ ૫ ॥ તિહાં સ્વર્ગનાં સુખ
 ભોગવતાં થકાં સ્ત્રી ભર્તારને દીઠાં, તેને રાજા પોતાને નયણે કરી જોવા લાગ્યો, તે જોતાં વારજ
 પોતાના ચિત્તમાં ચમકી ગયો ॥ ૬ ॥ રાજાએ તેજ વખતે પોતાની પુત્રી જે મયણાસુંદરી તેને
 ઓલખી, પરંતુ તેની પાસે પોતે પરણાવેલા કોઢીયા વરને સ્થાનકે બીજે કોઈ વર ખેડેલો
 જોયો, તે વારે હૈ હૈ ઇતિ ખેદ, અરે! આ તે શું પૂર્વકૃત પાપ પ્રગટ થયું? એમ તેના મનમાં
 મોટો સંતાપ ઉપજ્યો ॥ ૭ ॥ તેથી મનમાં ચિંતવે છે કે ધિકાર છે, ધિકાર છે મુજને! જે
 મેં પણ કોધને વશ થઈને આ મયણા સરખી સુંદરી તે કોઢીયાને હાથે જઈ દીધી, એ કેવું
 અવિચાર્યું કામ કર્યું? કે જેમાંથી આ અકાર્ય થયું ॥ યતઃ ॥ લવણસમો નાંધ રસો, વિત્રાણ-
 સમો બંધવો નતિ ॥ ધમ્મસમો નતિ નિહિ, કોહસમો વચરિઓ નતિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૮ ॥

એ પણ હુઈ કુલખંપણી ॥ જયં ॥ મુજ કુલ ભરીયો
 છાર ॥ ગુણું ॥ પરણ્યો પ્રીતમ પરહરી ॥ જયં ॥
 અવર કીયો ભરતાર ॥ ગુણું ॥ ૯ ॥ ઇણી પરે ઉભો
 ઝુરતો ॥ જયં ॥ જવ દીઠો તે રાય ॥ ગુણું ॥ પુણ્ય-
 પાલ અવસર લહી ॥ જયં ॥ આવી પ્રણમે પાપ ॥
 ગુણું ॥ ૧૦ ॥ રાજ પધારો મુજ ઘેર ॥ જયં ॥ જુઓ
 જમાઈ રૂપ ॥ ગુણું ॥ સિદ્ધચક્રસેવા ફલી ॥ જયં ॥ તે
 કહ્યું સકલ સ્વરૂપ ॥ ગુણું ॥ ૧૧ ॥ રાયે આવી ઓલ-
 ખ્યો ॥ જયં ॥ મુખ ઇંગિત આકાર ॥ ગુણું ॥ મન ચિંતે
 મહિમાનિલો ॥ જયં ॥ જૈનધર્મ જગ સાર ॥ ગુણું ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—તેમ વલી એ કુંવરી પણ મારા કુલમાં ખંપણ એટલે કલંક લગાડનારી, કાલી
 દીલી જેવો કાષ્ઠ લગાડનારી થઈ, જેણે મારા કુલ માંહે (છાર કેં) રાખ ભરી, એટલે
 મારું કુલ ભલિન કર્યું, કારણ કે એણે પરણેલો ભર્તાર ત્યાગીને બીજે ભર્તાર કર્યો, એ
 મારા કુલને ખોટ લગાડી ॥ ૯ ॥ એવી રીતે ચિંતવતો પ્રજાપાલ રાજા તિહાં ઝુરતો થકો
 ઉભો છે, તેને જે વારે પુણ્યપાલ રાજાએ દીઠો તે વારે તે અવસર પામીને તેનાં પગને વિષ
 શ્રી. રા. ૭

આવી પ્રજાએ એટલે નમ્યો ॥ ૧૦ ॥ નમીને કહેવા લાગ્યો કે હે રાજન ! મારે ઘર પધારો, અને આપના જમાઇનું રૂપ જુઓ, તથા ગુરુવચને સિદ્ધચક્ર આરાધ્યા તેની સેવા ફક્તી-ભૂત થઇ, તે સંબંધી જે કાંઇ (સ્વરૂપ કે) વૃત્તાંત હોતો તે સર્વ કહી સંભલાવ્યો ॥ ૧૧ ॥ તે વારે રાજાએ આવીને સુખના (દીગિત કે) નિશાની એંધાણીને આકારે જોઇને એાલખ્યો જે એજ મારો જમાઇ છે. એવું જાણીને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો જે મહિમાવંત જે શ્રીજૈન-ધર્મ તેજ જગતમાં સારભૂત છે ॥ ૧૨ ॥

મયણા તે સાચી કહી ॥ જયં ॥ સભા માંહે સવિ
વાત ॥ ગુણું ॥ મેં અજ્ઞાનપણે કહ્યું ॥ જયં ॥ તે
સઘણું મિથ્યાત ॥ ગુણું ॥ ૧૩ ॥ મેં તુજ દુઃખ દેવા
લાણી ॥ જયં ॥ કીધો એહ ઉપાય ॥ ગુણું ॥ દુઃખ
ટલીને સુખ થયું ॥ જયં ॥ તે તુજ પુણ્યપસાય ॥ ગુણું
॥ ૧૪ ॥ મયણા કહે સુણો તાતજી ॥ જયં ॥ ઇહાં
નહીં તુમ વાંક ॥ ગુણું ॥ જીવ સયલ વશ કર્મને ॥
જયં ॥ કુણુ રાજ કુણુ રાંક ॥ ગુણું ॥ ૧૫ ॥ માન
તજી મયણા તણી ॥ જયં ॥ રાયે મનાવી માય ॥
ગુણું ॥ સજ્જન થયાં સવિ ઇકમનાં ॥ જયં ॥ ઉલટ
અંગ ન માય ॥ ગુણું ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—એમ વિચારી રાજા મયણાને કહેવા લાગ્યો કે તે જે કાંઇ સભા માંહે વાત કરી તે સર્વ સાચી થઇ, અને મેં અજ્ઞાનપણે જે તુજને કહ્યું તે સર્વ (મિથ્યાત કે) જૂઠું હતું ॥ ૧૩ ॥ જે માટે મેં તો તુજને દુઃખ દેવા સારુ એ ઉપાય કસ્યો હોતો, પરંતુ તે દુઃખ ટલીને જે સુખ થયું તે સર્વ તારા પુણ્યના પસાયથી જાણવું ॥ ૧૪ ॥ તે સાંભલી મયણાસુંદરી વિનય સહિત કહેવા લાગી કે હે પિતાજી ! તમે સાંભલો. ઇહાં તમારો વાંક કાંઇ પણ નથી. કોણુ રાજા અને કોણુ રાંક ? એટલે રાજા હો અથવા રાંક હો, ગમે તે હો, પણ આ સંસારમાં સર્વ જીવ કર્મને વશ છે, સહુ કોઇ પોતપોતાનાં કરેલાં કર્મોને લોગવે છે ॥ ૧૫ ॥ એવાં મયણાનાં વચન સાંભલીને રાજાને જે પ્રથમ સ્વકર્તાપણાને અહંકાર હોતો તેને ત્યાગી શ્રીજિનેશ્વરનો ધર્મ અંગીકાર કરીને તેણે મયણાસુંદરીની માતાને મનાવી. તે વખત સજ્જન તે સગાં સંબંધીનાં મન જે જૂઠાં પડી ગયાં હતાં તે સર્વ એકમનાં થયાં, તેથી તેમનાં મનમાં એટલો તો ઉલટ એટલો હર્ષ ઉપન્યો કે તે તેમનાં અંગમાં સમાઇ શકતો નથી ॥ ૧૬ ॥

નયર સયલ શણુગારીયું ॥ જયં ॥ ચહુટાં ચોકે વિશાલ
॥ ગુણું ॥ ઘર ઘર ગૂડી ઉચ્છલે ॥ જયં ॥ તોરણુ ઝાક-
ઝમાલ ॥ ગુણું ॥ ૧૭ ॥ ઘરે જમાઇ મહોત્સવે ॥

જયં ॥ તેડી આઘ્યા રાય ॥ ગુણું ॥ સંપૂરણુ સુખ
ભોગવે ॥ જયં ॥ સિદ્ધચક્ર સુપસાય ॥ ગુણું ॥ ૧૮ ॥
નયર માંહે પ્રગટ થઇ ॥ જયં ॥ મુખ મુખ એહીજ
વાત ॥ ગુણું ॥ જિનશાસન ઉત્તતિ થઇ ॥ જયં ॥ મય-
ણાએ રાખી ખ્યાત ॥ ગુણું ॥ ૧૯ ॥ રાસ રુડો શ્રીપાલનો
॥ જયં ॥ તેહની અગ્યારમી ઢાલ ॥ ગુણું ॥ વિનય કહે
સિદ્ધચક્રની ॥ જયં ॥ સેવા ફલે તતકાલ ॥ ગુણું ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—પછી રાજાએ સમસ્ત નગરને શણગાર્યું, તેમાં મોટાં ચૌરાં અને ચોકને વિશાલ-
પણે શણગાર્યાં. ઘર ઘરને વિષે ગુડીઆ ઉછલી રહી છે, તોરણ ઝાકઝમાલ બાંધ્યાં છે
॥ ૧૭ ॥ એમ મોટે ઉત્સવે કરી રાજા પોતાને ઘર જમાઇને તેડી આઘ્યા, તિહાં શ્રીપાલ
કુંવર સિદ્ધચક્રના સુપસાય થકી સંપૂર્ણ સુખ ભોગવે છે ॥ ૧૮ ॥ પછી ઉજ્જયણી નગરીમાં
રહેનારાં લોકોનાં મુખ મુખને વિષે એહીજ વાત પ્રગટ થઇ, એટલે વિસ્તાર પામી, જે શ્રી
જૈનધર્મજ નગતમાં શ્રેયસ્કર છે. એવી શ્રીજિનશાસનની ઉત્તતિ થઇ. એમ મયણાએ પોતાના
મુખમાંથી જે વાત કાઢી હુતી કે જીવ જે મુખ દુઃખ પામે છે તે સહુ પોતાનાં કર્મોનુસારે
પામે છે તેજ વાતની ખ્યાતિ રાખી એટલે પ્રખ્યાતિ કરી ॥ ૧૯ ॥ (રુડો કેં) રમણીય
મનોહર એવો શ્રીપાલ રાજાનો રાસ તેની અગીયારમી ઢાલ પૂર્ણ થઇ. શ્રી વિનયવિજય
ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે શ્રીસિદ્ધચક્રની સેવા તત્કાલ ફલીભૂત થાય છે ॥ ૨૦ ॥

॥ ચોપાઇ ॥

ખંડ ખંડ મીઠો જિમ ખંડ, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર અખંડ ॥
(શ્રી) કીર્તિવિજય વાચકથી લહો, પ્રથમ ખંડ ઇમ વિ-
નયે કહો ॥ ૧ ॥

અર્થ—જેમ (ખંડ કેં) ખાંડના (ખંડ કેં) કટકા માંહે મીઠાશ ઘણી હોય, તેમ આ
રાસના ખંડમાં પણ મીઠાશ ઘણી છે અને આ શ્રીપાલ રાજાનું ચરિત્ર તો અખંડ એટલે સંપૂર્ણ
છે, તેમાં એ પહેલો ખંડ શ્રીકીર્તિવિજય નામા (વાચક કેં) ઉપાધ્યાય તેમના મુખથી જે
પ્રમાણે (લહો કેં) પામ્યો-સાંભલ્યો, (ઇમ કેં) એ પ્રમાણેજ શ્રીવિનયવિજય ઉપા-
ધ્યાયજીએ કહ્યો ॥ ૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાયશ્રીકીર્તિવિજયગણિશિષ્યોપાધ્યાયશ્રીવિનયવિજયવિરચિતે
શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે પ્રાકૃતપ્રખન્ધે શ્રીસિદ્ધચક્રમહિમાધિકારે શ્રીપાલકુમર-
મયણાસુંદરીપાણિમહલે શ્રીસિદ્ધચક્રારાધનાત્ નીરોગત્વપ્રાપ્તિ-
શ્રીકમલપ્રભામિલનસ્વવ્યતિકરકથનેત્યાદિવર્ણનો નામ

પ્રથમ: ખંડ: સમાપ્ત: ॥ ૧ ॥ ૨૮૨ ॥

॥ ઇતિ શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે બાલાવબોધે પ્રથમ: ખંડ: સમાપ્ત: ॥ ૧ ॥

॥ અથ દ્વિતીયઃ ખંડઃ પ્રારભ્યતે ॥

॥ દોહા ॥

સિદ્ધચક્ર આરાધતાં, પૂજે વાંછિત કોડ ॥ સિદ્ધચક્ર મુજ
 મન વસ્યું, વિનય કહે કર જોડ ॥ ૧ ॥ શારદ સાર દયા
 કરી, દીજે વચન વિલાસ ॥ ઉત્તર કથા શ્રીપાલની, કહેવા
 મન ઉદ્ધાસ ॥ ૨ ॥ એક દિન રમવા નીકલ્યો, ચહુટે
 કુંવર શ્રીપાલ ॥ સખલ સૈન્યશું પરવરચો, ચૌવન રૂપ
 રસાલ ॥ ૩ ॥ મુખ સોહે પૂરણ શશી, અર્ધ ચંદ્ર
 સમ ભાલ ॥ લોચન અમિય કચોલડાં, અધર અરુણ
 પરવાલ ॥ ૪ ॥

અર્થ—શ્રીસિદ્ધચક્રનું આરાધન કરતાં થકા મનના વાંછિત કોડ સર્વ પૂર્ણ થાય, માટે
 શ્રીવિનયવિજયજી બે હાથ જોડીને કહે છે કે તેજ સિદ્ધચક્ર મારા મનમાં વસ્યા ॥ ૧ ॥ હવે
 શ્રીપાલ રાજાની (ઉત્તર કે) આગલ કથા કહેવાને મારું મન ઉદ્ધિસિત થયું છે, માટે હું
 (શારદ કે) શારદા માતા! તમે મારી ઉપર (સાર કે) પ્રધાન શ્રેયસ્કારી દયા કરીને
 વચનરચનાનું વિલાસપણું આપો ॥ ૨ ॥ એક દિવસે (સખલ કે) મોટા સૈન્યે કરી પરવસ્યો
 થકો, ચૌવન અવસ્થાવંત તથા રસાલ રૂપ છે જેનું એવો શ્રીપાલ કુંવર રમવાને માટે ચૌદા-
 માંથી (નીકલ્યો કે) જાય છે ॥ ૩ ॥ સંપૂર્ણ પૂર્ણિમાના ચંદ્રમા સરખું તે જેનું મુખ શોભે
 છે અને અષ્ટમીના અર્ધ ચંદ્રમા સમાન જેનું (ભાલ કે) કપાલ શોભે છે, વહી લોચન
 જે નેત્ર તે અમૃતનાં કચોલાં સરખાં શોભે છે તથા અધર જે હોઠ તે પરવાલા સરખા
 (અરુણ કે) લાલ વર્ણે કરી સહિત થકા શોભે છે ॥ ૪ ॥

દંત નિસ્યા દાડિમકલી, કંઠ મનોહર કંબુ ॥ પુરકપાટ
 પરિ હૃદયતટ, ભુજ ભોગલ નિમ લંબુ ॥ ૫ ॥ કેડ લંક
 કેહરિ સમો, સોવન વજ્ર શરીર ॥ ફૂલ ખરે મુખ બોલતાં,
 ધ્વનિ જલધર ગંભીર ॥ ૬ ॥ ચોક ચોક ચહુટે મિલ્યાં,
 રૂપે મોહ્યાં લોક ॥ મહેલ ગોંખ મેડી ચડે, નર નારીનાં
 ચોક ॥ ૭ ॥ મુઘા પૂછે માયને, માએ કુણુ અભિરામ ॥
 દંદ ચંદ કે ચક્કવી, શ્યામ રામ કે કામ ॥ ૮ ॥ માય

કહે મહોટે સ્વરે, અવર મ ઝંખે આલ ॥ જાય જમાઈ
રાયનો, રમવા કુંવર શ્રીપાલ ॥ ૯ ॥

અર્થ—તથા જેવી દાક્ષિની કલીઆ શાલે તે સરખા દાંત શાલે છે, કંઠ તો મનોહર (કંઠુ કેઠ) રાંખના જેવો શાલે છે, (પુરકપાટ કેઠ) નગરના દરવાજાના કમાડની પેરે જેવું દૃઢ્યતર શાલે છે તથા ભોગલ સરખી લાંબી એવી બે ભુજાઓ શાલે છે ॥ ૫ ॥ કેડનો લંક તે કેસરી સિંહ સરખો શાલે છે, શરીરનો વાન સોના સરખો શાલે છે, મુખે બોલતાં જાણીએ ફૂલ ખરી નીચે પડતાં હોય નહીં? તેવાં વચન મુખમાંથી નીકળતાં શાલે છે. વલી (જલધર કેઠ) મેઘ તેના સરખો ગંભીર છે (ધ્વનિ કેઠ) સ્વર જેનો એવો શ્રીપાલ કુંવર ચૌદામાંથી ચાલ્યો જાય છે ॥ ૬ ॥ તે શ્રીપાલના રૂપ ઉપરે મોહ પામ્યાં થકાં તેને જોવા માટે ચોક ચોકને વિષે ચૌદા માંહે ઘણાં લોક એકઠાં મળ્યાં છે. વલી કોઈ એક મહેલ ઉપર, કોઈ એક ગોંખ ઉપર, કોઈ મેડી ઉપર ચડીને, એમ શ્રીપાલને જોવા માટે મનુષ્ય તથા સ્ત્રીઓનાં થોકે થોકે તિહાં એકઠાં થયાં છે ॥ ૭ ॥ તે સમયે કોઈક (મુખ્ય કેઠ) બાલિકા શ્રીપાલને જોઈને પોતાની માતાને પૂછે છે કે હું માતાજી! આ (અભિરામ કેઠ) મનોહર રૂપવંત પુરુષ કોણ છે? ઇંદ્ર છે? કે ચંદ્ર છે? કે ચક્રવર્તી છે? કે (રથામ કેઠ) શ્રીકૃષ્ણ છે? કે રામચંદ્ર છે? કે કામદેવ છે? ॥ ૮ ॥ એવી પોતાની પુત્રીની વાણી સાંભળીને તેની માતા મોટે સ્વરે કરી કહેવા લાગી કે હું વસ! તું (અવર કેઠ) બીજાં આલપંપાલ (મ ઝંખે કેઠ) મ બોલ, એ તો આપણા રાજાનો જમાઈ શ્રીપાલ કુંવર છે તે રમવાને જાય છે ॥ ૯ ॥

વચન સુણી શ્રીપાલને, ચિત્તમાં લાગી ચોક ॥ ધિક
સુસરા નામે કરી, મુજ ઓલખાવે લોક ॥ ૧૦ ॥ ઉત્તમ
આપ ગુણે સુણ્યા, મજિઝમ બાપ ગુણેણુ ॥ અધમ
સુણ્યા માઉલ ગુણે, અધમાધમ સસુરેણુ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—તેનાં વચન સાંભળીને શ્રીપાલને પોતાના ચિત્તમાં (ચોક કેઠ) ચોક લાગી, ચમક લાગી એટલે બાણ લાગ્યાની પેરે વિલખો થઈ ગયો, અને વિચારવા લાગ્યો જે ધિકાર છે અને કે જે સસરાના નામે કરીને મુજને જગતમાં લોક ઓલખાવે છે ॥ ઉક્તં ચ ॥ ધૈશુર-ગૃહનિવાસઃ સ્વર્ગતુલ્યો નરાણાં, યદિ વસતિ વિવેકી વાસરાણિ ત્રિ પંચ ॥ દક્ષિમધુધૃતલોભા-ન્માસયુગ્મં વસેન્નચ્ચ, તસ ભવતિ ખરતુલ્યો માનવો માનહીનઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૦ ॥ નીતિ-શાસ્ત્રમાં તો જે પોતાને ગુણે ઓલખાય તે ઉત્તમ કહ્યા છે; અને જે બાપને ગુણે કરી ઓલખાય તે મધ્યમ કહ્યા છે; તથા જે (માઉલ કેઠ) મામાને ગુણે કરી ઓલખાય તે અધમ જાતિના સાંભળ્યા છે; વલી જે ધૈશુરને ગુણે કરી ઓલખાય તે પુરુષ અધમમાં અધમ બોલવા ॥ ૧૧ ॥

॥ ઠાલ પહેલી ॥ રાજ જેતશ્રી ॥ ચતુર સનેહી મોહના ॥ એ દેશી ॥

કીડા કરી ઘર આવીયો, ચપલચિત્ત શ્રીપાલો રે ॥ ઉચ્ચક
મન દેખી કરી, બોલાવે પુણ્યપાલો રે ॥ કીડા ૦ ॥ ૧ ॥

અર્થ—એમ અપલચિત થકે શ્રીપાલ કુંવર કીડા કરીને પોતાને ઘર આવ્યો, તેનું (ઉચ્ચક કે ૦) ઉદાસ મન દેખી કરીને પુણ્યપાલ નામે માત્રો સસરે બોલાવે છે ॥ ૧ ॥

રાજ કોણે આજ રીસવ્યા, કોણે લોપી તુમ આણુ રે ॥
 દીસો છો કાંઈ દૂમણા, તુમ ચરણે અમ પ્રાણુ રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૨ ॥ ચિત્ત ચાહો તો આપણું, લીજે ચંપારાજ રે ॥
 છડે પ્રયાણે ચાલીએ, સખલ સૈન્ય લઈ સાજ રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૩ ॥ કુંવર કહે સુસરા તણે, બલે ન લીજે રાજ રે ॥
 આપ પરાક્રમ જિહાં નહીં, તે આવે કુણુ કાજ રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૪ ॥ તેહ લાણી અમે ચાલશું, જોશું દેશ વિદેશ રે ॥
 ભુજબલે લખમી લહી, કરશું સકલ વિશેષ રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૫ ॥ માય સુણી આવી કહે, હું આવીશ તુજ સાથ
 રે ॥ ઘડીય ન ધીરું એકલો, તુંહીજ એક મુજ આથ
 રે ॥ કીડાં ૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—કે હે રાજન! આજ તમને કોઇએ રીસવ્યા છે? અથવા કોઇએ તમારી આજ્ઞા લોપી છે કે જે થકી તમે કાંઈક દૂમણા દેખાઓ છો? પણ તમારે ચરણે અમારા પ્રાણ છે, માટે જે હોય તે ખરેખરે અમોને કહો ॥ ૨ ॥ જો તમારા ચિત્તમાં ચાહના હોય તો ઇહાંથી સખલ એટલે મોટા સૈન્યનો સાજ લઈને ચઢે પ્રયાણે ચાલીએ, અને આપણું ચંપા નગરીનું રાજ્ય લઈ લઈએ ॥ ૩ ॥ તે સાંભલી કુંવર બોલ્યો કે સસરાને બલે રાજ્ય લઈએ નહીં, કારણ કે જિહાં પોતામાં પરાક્રમ ન હોય તિહાં પારકું પરાક્રમ તે શા કામમાં આવે? ॥ દોહા ॥ જા નરમે પરાક્રમ નહીં, તા નર પશુ સમાન ॥ બાલ બોલાવે તાહકુ, જૈસે લિખિત ચિત્રામ ॥ ૧ ॥ ખેતી પાંતી વિનતિ, વાંસા કેરી ખજજ ॥ હાથે તુરિ ન પલાણિયા, એ પાંચે નાવે કજજ ॥ ૨ ॥ ૪ ॥ તે લાણી અમે ઇહાંથી ચાલશું, તે દેશ વિદેશ જોશું, અને તિહાં પોતાની ભુજના બલથી લક્ષ્મી પેદા કરીને પછી ચિત્ત માંહે જે ધાર્યું છે તે સર્વ કાર્યવિશેષ કરશું ॥ ૫ ॥ તે વાત શ્રીપાલની માતાએ સાંભલી, તે વારે આવીને કહેવા લાગી કે હે પુત્ર! હું પણ તારી સાથે આવીશ. હવે તો એક ઘડીમાત્ર પણ તુજને એકલો છૂટા મૂકું નહીં, કેમકે મારે તો (આથ કે ૦) પુંજમાં એક તુંજ છે ॥ ૬ ॥

કુંઅર કહે પરદેશમાં, પગબંધન ન ખટાય રે ॥ તિણે
 કારણુ તુમે ઇહાં રહો, ઘો આશિષ પસાય રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૭ ॥ માય કહે કુશલા રહો, ઉત્તમ કામ કરેજો રે ॥
 ભુજબલે વૈરી વશ કરી, દરિસણુ વહેલું દેજો રે ॥ કીડાં ૦

॥ ૮ ॥ સંકટ કષ્ટ આવી પડે, કરજો નવ પદ ધ્યાન રે ॥
 રચણી રહેજો જાગતા, સર્વ સમય સાવધાન રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૯ ॥ અધિષ્ઠાયક સિદ્ધચક્રનાં, જેહ કહ્યાં છે ગ્રંથે રે ॥
 તે સવિ દેવી દેવતા, જતન કરો તુમ પંથે રે ॥ કીડાં ૦
 ॥ ૧૦ ॥ એમ શિખામણુ દેઇ ઘણી, માતા તિલક વધાવે
 રે ॥ શબ્દ શકુન હોયે ભલાં, વિજય મુહૂરત પણુ આવે
 રે ॥ કીડાં ૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—તે સાંભલી કુંવર કહેવા લાગ્યા કે હે માતાજી! પરદેશમાં જો પગબંધન હોય
 તો ખટાય નહીં, એટલે કાંઇ કમાઇ શકાય નહીં, તે કારણે તમે ઇહાંજ રહો, અને મારા
 ઉપર પસાય કરીને આશિષ આપો ॥ ૭ ॥ તે વારે માતાજી કહેવા લાગ્યા કે હે પુત્ર! તમે
 પરદેશમાં કુશલે રહો અને ઉત્તમ કામ કરજો તથા પોતાના ભુજબલે શત્રુને વશ કરી ફરી
 વહેલા આવી અમને દર્શન દેજો ॥ ૮ ॥ પરદેશમાં સંકટ કષ્ટ આવી પડે તો નવ પદનું ધ્યાન
 કરજો, રાત્રિએ જાગતા રહેજો, અને સર્વ સમયે સાવધાન રહેજો ॥ ૯ ॥ વહી જે શ્રીસિદ્ધ-
 ચક્રનાં અધિષ્ઠાયક ગ્રંથો માંહે કહેલાં છે તે સર્વ દેવી, દેવતા પ્રમુખ પંથને વિષે તમારું જતન
 કરો ॥ ૧૦ ॥ એ રીતે માતા ઘણી શિખામણુ આપીને કુંવરને માંગલિકને અર્થે તિલક કરીને
 વધાવતી હુવી. તે વખતે પ્રયાણને અર્થે શબ્દ અને શકુન પણુ સર્વ રૂઠાં થયાં અને મુહૂર્ત
 પણુ વિજય એટલે રુંડું જયનું આવ્યું ॥ ૧૧ ॥

રાસ રમ્યો શ્રીપાલનો, તેહને બીજે ખંડે રે ॥ પ્રથમ ઢાલ
 વિનયે કહી, ધર્મ ઉદય થિતિ મંડે રે ॥ કીડાં ૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—એ શ્રીપાલના રાસની રચના કરી, તેની બીજા ખંડને વિષે પહેલી ઢાલ શ્રી-
 વિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કહી. કવીશ્વર કહે છે કે હે ભવ્યજીવો! જે વારે સ્થિતિનો પરિ-
 પાક થાય તે વારે તે સ્થિતિપરિપાકના ઉદયથી જીવ ધર્મમાં મંડે એટલે જોડાય, ધર્મમાં
 પ્રવર્તે ॥ ૧૨ ॥

॥ દોહા ॥

હવે મયણા ઇમ વિનવે, તુમશું અવિહત નેહ ॥ અલગી
 ક્ષણ એક નવિ રહું, જિહાં છાયા તિહાં દેહ ॥ ૧ ॥ અસિ
 સહેતાં સોહિલો, વિરહ દોહિલો હોય ॥ કંત વિછોહી
 કામિની, જલાણુ જલંતી જોય ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે મયણામુંદરી આવીને આવી રીતે વિનંતિ કરે છે જે હે સ્વામિન! તમારી
 સાથે મારે અવિચલ સેહ છે, મારે એક ક્ષણમાત્ર પણ હું તમારાથી અલગી રહું નહીં.
 જેમ જે સ્થાનકે છાયા હોય તે સ્થાનકે શરીર પણ હોય. એ દૃષ્ટાંતે જિહાં તમારો દેહ હશે

તિહાંજ તમારા દેહની છાયારૂપ હું રહીશ ॥ યતઃ ॥ યત્ર ત્વં તત્ર મે પ્રાણાઃ, શરીરં મમ કેવલં ॥ ધારિતં પ્રેમયોગેન, વારિણા કમલં યથા ॥ ૧ ॥ ૧ ॥ હે સ્વામિન! સ્ત્રીઓને અગ્નિ સહન કરવો પડે તે સુલભ છે, પરંતુ સ્વામીનો વિરહ ખમવો પડે તે મહા દોહલો હોય છે. કંત જે ભર્તાર તેથી વિદોહ પામેલી એવી જે (કામિની કે) સ્ત્રી તે (જલણ જલંતી કે) બલતા અગ્નિ સરખી (જેય કે) જોવી, એટલે અગ્નિની પરે બલતી હોય એવી જાણવી ॥ યતઃ ॥ ગિરિકો ગિરનો વિષયે મરનો, બરનો સખિ પાવકકો જરનો ॥ દરિયા પરનો હરિસેં લરનો, અસિધાર ભલો જ્યકો હરનો ॥ કરીશું અરનો ધરની ગિરનો, હરસેં કરનો રનમેં જરનો ॥ કવિ માન કહે સખહી સુભલો, પણ એક જુરો પિયુ બીછરનો ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥

કહે કુંઅર સુંદરિ સુણો, તું સાસુ પય સેવ ॥ કાજ કરી ઉતાવલું, હું આવું છું હેવ ॥ ૩ ॥ મન પાખે મયણા કહે, પિયુ તુમ વચન પ્રમાણ ॥ છે પંજર શૂનું પડ્યું, તુમ સાથે મુજ પ્રાણ ॥ ૪ ॥

અર્થ—એવું સાંભલી કુંવર કહેવા લાગ્યો કે હે સુંદરિ! હું કહું છું તે તું સાંભલ, હાલ તું તારી સાસુના ચરણની સેવા કર, અને હું ઉતાવલથી મારું ચિંતવેલું કાર્ય કરીને (હેવ કે) તુરંત પાછો આવું છું ॥ ૩ ॥ એવું પતિતું વચન સાંભલીને યદ્યપિ એકલા રહેવાનું મન નથી, તથાપિ સ્વામીનું વચન ઉદ્વેગન ન થાય, માટે મન વિના મયણાસુંદરી કહેવા લાગી કે હે સ્વામિન! તમારું વચન મારે પ્રમાણ છે, પણ આ મારું શરીરરૂપ પાંજરું તે શૂન્ય પડ્યું છે, અને મારા પ્રાણ તો તમારી સાથેજ છે, એમ નિશ્ચયથી જાણું ॥ યતઃ ॥ અરિમન્ પ્રયાણસમયે કુર મંગલાનિ, કિં રોદિષિ પ્રિયસખે! વદ કારણં મે ॥ હા પ્રાણનાથ! વિરહાનલસંગમેન, ધૂમેન વારિ ગલિતં મમ લોચનાભ્યાં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥

॥ દાલ બીજ ॥ રાગ મલ્હાર ॥ કોશ્યા ઉભી આંગણે ॥ એ દેશી ॥

વાલમ વહેલા રે આવજો, કરજો માહરી સાર રે ॥ રખે રે વિસારી મૂકતાં, લહી નવનવી નાર રે ॥ વા૦ ॥ ૧ ॥ આજથી કરીશ એકાસણું, કર્યો સચિત્ત પરિહાર રે ॥ કેવલ ભૂમિ સંથારશું, તજ્યાં જ્ઞાન શાણુગાર રે ॥ વા૦ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હે વાલમ! પરદેશે જાવ છો, પરંતુ મારી સારસંભાલ કરવા માટે તિહાંથી વહેલા આવજો, કેમકે તમે ભાગ્યવંત પુરુષ છો, તેથી દેશ દેશને વિષે નવનવી સ્ત્રીઓ પામીને રખેને મને વિસારી મૂકતા ॥ ૧ ॥ હે સ્વામન! આજથી માંડીને હું ક્ષિન પ્રત્યે એકાસણું કરીશ, વલી મેં સચિત્ત વસ્તુ ખાવાનો પરિહાર કર્યો, તથા સુવાને માટે સંથારો પણ નિઃ કેવલ એક પૃથ્વી ઉપરજ કરીશ, પરંતુ ગોદડા આદિક બિજાના ઉપર નહીં મુર્દે, વલી જ્ઞાન કરવું તથા શાણુગાર સજવો, તે પણ મેં આજથી તજ્યાં એટલે તેનો હું આજથી ત્યાગ કરું છું ॥ યતઃ ॥ કુંકુમે કંજલં કામઃ, કુસુમે કંકણં તથા ॥ ગતે ભર્તરિ નારીણાં, કકારઃ પંથ દુલ્હનાઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥

તે દિન વલી કદી આવશે, જિહાં દેખીશ પિયુ પાયરે ॥
 વિરહની વેદના વારશું, સિદ્ધચક્ર સુપસાય રે ॥ વા૦
 ॥ ૩ ॥ સજ્જન વોલાવી ઘણી પરે, લેઇ ઢાલ કૃપાણુ
 રે ॥ ચંદ્ર નાડી સ્વર પેસતે, કુંવરે કીધ પ્રયાણુ રે ॥ વા૦
 ॥ ૪ ॥ દેશ પુર નગરનાં નવનવાં, જોતો કૌતુક રંગ રે ॥
 એકલો સિંહ પરે મહાલતો, ચઢ્યો એક ગિરિશૃંગ રે
 ॥ વા૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હુ પ્રભુ ! તે દિવસ વલી ક્યારે આવશે ? કે જે દિવસે હું મારા સ્વામીનાં ચરણ-
 કમલ દેખીશ ! પણ એ સર્વ મારી વિરહરૂપ વેદનાને શ્રીસિદ્ધચક્રના સુપસાય થકી (વારશું
 કે૦) નિવારણ કરશું ॥ ૩ ॥ એવી રીતે સજ્જનને વોલાવી એટલે તેમની પાસેથી રજ લઇ
 પાછાં વાલીને હાથમાં ઢાલ તથા કૃપાણુ એટલે તરવાર લઇને ચંદ્ર નાડીના સ્વર પાછા પેસતે
 એટલે સૂર્ય નાડી વહુતે થકે શ્રીપાલ કુંવરે પરદેશ પ્રયાણુ કીધું ॥ ઉક્તં ચ ॥ પૂજાદ્રવ્યાબ્જનો-
 દ્રાહ્ણે, દુર્ગાદિસરિદાક્રમે ॥ ગમાગમે જીવિતે ચ, શૃહે ક્ષેત્રાદિસંગ્રહે ॥ ૧ ॥ ક્યનિકચણે વૃષ્ટૌ,
 સેવાકૃષિવિશેષયોઃ ॥ વિદ્યાપદ્માભિપેકાદૌ, શુભાર્થે ચ શુભઃ શશી ॥ ૨ ॥ પ્રશ્ને પ્રારભણે વાપિ,
 કાર્યાણાં વામનાસિકા ॥ પૂર્ણવાયોઃ પ્રવેશશ્ચે,—તદા સિદ્ધિરસંશયમ ॥ ૩ ॥ તર્કં તૈલં ચુંકં ક્ષારં,
 ક્ષુદ્રં દુઘ્નસ્થ ભોજનં ॥ મુંડનં મૈથુનં મધં, વર્જયેત્ ગમનેડહનિ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥ હવે આગલ ચાલતાં
 માર્ગમાં જે જે દેશ, પુર, નગર આવે છે તેના નવનવા (રંગ કે૦) પ્રકારનાં કૌતુક જોતો થકો
 અથવા નવનવાં કૌતુક અને નવનવા રંગ જોતો થકો એકલોજ નિર્ભયપણે સિંહની પેરે મહાલ-
 તો થકો એક (ગિરિ કે૦) પર્વતના (શૃંગ કે૦) ટુંકની ઉપર ચઢ્યો ॥ ૫ ॥

સરસ શીતલ વન ગહનમાં, જિહાં ચંપક તરુ છાંહ રે ॥
 જાપ જપતો નર પેખીયો, કરી ઊરધ બાંહ રે ॥ વા૦
 ॥ ૬ ॥ જાપ પૂરો કરી પુરુષ તે, બોલ્યો કરીય પ્રણામ
 રે ॥ સુપુરુષ તું ભલે આવીયો, સસ્યું માહરું કામ રે ॥
 વા૦ ॥ ૭ ॥ કુંવર કહે મુજ સારિખું, કહો જે તુમહ કાજ
 રે ॥ ઘણે આગે ઉપગારને, દીધાં દેહ ધન રાજ રે ॥ વા૦
 ॥ ૮ ॥ તે કહે ગુરુ કૃપા કરી ઘણી, વિદ્યા એક મુજ
 દીધ રે ॥ ઘણો ઉદમ કર્યો સાધવા, પણ કાજ ન
 સિદ્ધ રે ॥ વા૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—તિહાં એક નંદનવન જેવા વનને વિષે ઘણાં વૃક્ષોના ગહનમાં રસે કરી સહિત
 શ્રી. રા. ૮

છે ફલ ફલ જેનાં તથા જેની ઉપર કોયલ પ્રસુખ પક્ષીઓ કીડા કરી રહ્યાં છે એવું એક ચંપાનું વૃક્ષ દીકું, તિહાં આવી ઉભો રહ્યો. તેવામાં તે વૃક્ષની નીચે છાયા માંહે જીભાને ઉંચી કરેલી એવી સંજ્ઞાએ બેઠેલા જાપ જપતો એવો એક સુંદર પુરુષ શ્રીપાલ કુંવરે (પે-ખીચો કે૦) દીઠો ॥ યતઃ ॥ અગરુતગરનિખા આગ્રજંબૂકદંખા, વટકુટજકરીરાઃ શાલ્મલીસા-લમાલાઃ ॥ સરલતરલશાલી કેતકીનાલિકેરા, ધવખદિરપલાશાઃ કાનને યત્ર સંતિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥ તે પુરુષ પણ જાપ પૂર્ણ કરી શ્રીપાલ કુંવરને પ્રણામ કરી બોલ્યો કે હે સુપુરુષ ! તું ઇહાં બલે આગ્યો, હવે મારું કામ સચું, એમ હું જાણું છું ॥ ૭ ॥ તે વારે કુંવરે કહ્યું કે મારા સરખું જે તમારું કાંઈ કામ હોય તે મને કહો. શામાટે જે આગલ ઘણા રુડા પુરુ-ષાએ પરોપકારને માટે પાતાનાં (દેહ કે૦) શરીર, ધન અને રાજ્ય પણ દીધાં છે ॥ ૮ ॥ તે સાંભલી સાધક પુરુષ કહે છે કે મારા ઉપર ગુરુએ મોટી કૃપા કરીને મને એક વિદ્યા આપી છે તેને સાધવાનો મેં ઘણાંએ ઉદ્યમ કર્યો, પણ કાર્ય સિદ્ધ ન થયું ॥ ૯ ॥

ઉત્તરસાધક નર વિના, મન રહે નહીં ઠામ રે ॥ તિણે
તુમ એ કરું વિનતિ, અવધારીએ સ્વામ રે ॥ વા૦ ॥ ૧૦ ॥
કુંવર કહે સાવ વિદ્યા સુખે, મન કરી ચિર થોભ રે ॥
ઉત્તરસાધક મુજ થકા, કરે કોણુ તુજ ખોભ રે ॥ વા૦
॥ ૧૧ ॥ કુંવરના સહાયથી તતખિણે, વિદ્યા થઈ તસ
સિદ્ધ રે ॥ ઉત્તમ પુરુષ જે આદરે, તિહાં હોયે નવ નિદ્ધ
રે ॥ વા૦ ॥ ૧૨ ॥ કુંવરને તેણે વિદ્યાધરે, દીધી ઔષધિ
દોય રે ॥ એક જલતરણી અવરથી, લાગે શસ્ત્ર નહીં
કોય રે ॥ વા૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—કારણ કે ઉત્તરસાધક મનુષ્ય કોઈ મારી પાસે ન હોવાથી મારું મન સ્થિર રહેતું નથી, માટે તમને એક વિનંતિ કરું છું તે હે સ્વામિન! તમે અવધારો ॥ યતઃ ॥ યંત્રમેકો દ્વયોર્મત્રં, ત્રિભિર્ગીતં ચતુર્થયં ॥ કૃષિ ચ પંચભિઃ કુર્યા,—ત્સંગ્રામો બહુભિર્જનૈઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૦ ॥ કુંવર કહેવા લાગ્યો કે તારું મન સ્થિર થાલ કરીને સુખે વિદ્યા સાધન કર. હું ઉત્તરસાધક થકા કોણુ તુજને ક્ષોભ કરનાર છે ? યતઃ ॥ યદુત્સાહી સદા મર્ત્યઃ, પરાભવતિ યજ્ઞનાન ॥ યદુદ્ધતં વદેદ્ધાક્યં, તત્સર્વં વિત્તજં બલં ॥ ૧ ॥ વિજેતવ્યા લંકા ચરણતરણીચો જલનિધિઃ, વિપક્ષઃ પૌલસ્ત્યો રણભુવિ સહાયાશ્ચ કપયઃ ॥ તથાપ્યાન્નૈ રામઃ સકલમવધીદ્રાક્ષસ-કુલં, ક્રિયાસિદ્ધિઃ સત્ત્વે વસતિ મહતાં નોપકરણુ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૧૧ ॥ હવે કુંવરની સહાય થકી તત્ક્ષણુ એટલે તેજ ક્ષણમાં તે વિદ્યા તેને સિદ્ધ થઈ. જે માટે ઉત્તમ પુરુષ જે કાર્ય આદરે, તિહાં નવે નિધિ પ્રગટ થાય ॥ ૧૨ ॥ પછી તે વિદ્યાધરે પ્રસન્ન થઈને કુંવરને એ ઔષ-ધિઓ આપી. તેમાં એક જલતરણી એટલે અગાધ પાણીમાં પડે તોપણ ખૂડ નહીં, અને બીજી (અવર કે૦) બીજા પુરુષથી કોઈ શસ્ત્ર લાગે નહીં ॥ ૧૩ ॥

કુંવર વિદ્યાધર દોય જણા, ચાલ્યા પરવત માંહિ રે ॥

ધાતુરવાદી રસ સાધતા, દીઠા તિહાં તરુછાંહિ રે ॥ વા૦
 ॥ ૧૪ ॥ તેહ વિદ્યાધરને કહે, તુમે વિધિ કહ્યો જેહ રે ॥
 તિણે વિધે ખપ અમે બહુ કર્યો, ન પામે સિદ્ધિ એહ
 રે ॥ વા૦ ॥ ૧૫ ॥ કુંવર કહે મુજ દેખતાં, વલી એહ
 કરો વિધિ રે ॥ કુંવરની નજર મહિમા થકી, થઇ તત-
 ક્ષણ સિદ્ધિ રે ॥ વા૦ ॥ ૧૬ ॥ ધાતુરવાદી કહે નીપનું,
 કનકે તુમ અનુભાવ રે ॥ એહમાંથી પ્રભુ લીજીએ, તુમ
 તણો જે મન ભાવ રે ॥ વા૦ ॥ ૧૭ ॥ કુંવર કહે મુજ
 ખપ નહીં, કુણ ઉચલે ભાર રે ॥ અદ્ય તિણે અંચલે
 આંધીયું, કરી ઘણી મનોહાર રે ॥ વા૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—હવે કુંવર અને વિદ્યાધર એ બેહુ જણ આગલ પર્વત માંહે ચાલ્યા. જતાં જતાં
 તિહાં એક વૃક્ષની છાયામાં ધાતુર્વાદી પુરુષો સુવર્ણ રસને સાધતા થકા દીઠા ॥ યતઃ ॥ અતિ-
 વિશાલાઃ સરસાઃ સરસ્વતઃ, પદે પદે આશ્રવનં મનોહરં ॥ પદે પદે કંદકલં ચ ગોરસં, પદે પદે
 નિર્જર્જરચારિપાનં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૪ ॥ તે ધાતુર્વાદીઓ વિદ્યાધરને કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વા-
 મિન! તમે જે વિધિ કહ્યો હતો તે વિધિએ અમે ઘણા (ખપ કે૦) ઉદ્યમ કર્યો, પરંતુ એ
 કામ સિદ્ધિ પામ્યું નહીં ॥ ૧૫ ॥ કુંવર કહેવા લાગ્યા કે વલી એકવાર મારી નજરે દેખતાં
 ફરી તમે એ વિધિ કરો, તે વારે કુંવરે નવ પદનું ધ્યાન કર્યું, તેથી કુંવરની નજરના આહારમ્ય
 થકી તે સુવર્ણ તત્કાલ તિહાં સિદ્ધ થયું ॥ ૧૬ ॥ તે દેખી ધાતુર્વાદીઓ કહેવા લાગ્યા કે તમારા
 અનુભાવ એટલે પ્રભાવ થકી આ કનક નીપનું છે, મારે હે પ્રભુ! જેટલું તમારા મનમાં
 ભાવે તેટલું કનક એમાંથી તમે લ્યો ॥ યતઃ ॥ ગુણદોષસમાહારે, ગુણાન્ ગૃહ્ણન્તિ સાધવઃ ॥
 ક્ષીરનીરસમાહારે, હંસાઃ ક્ષીરમિવાંભસઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૭ ॥ કુંવર કહે છે કે મારે તો
 એનો ખપ નથી, ફાકટ ભાર કોણ ઉપાડે? તોપણ તેણે ઘણી (મનોહાર કે૦) આજીજ
 કરીને અદ્યમાત્ર થાડુંક કુંવરના (અંચલ કે૦) છંદામાં આંધ્યું ॥ ૧૮ ॥

અનુક્રમે કુંવર આવીયો, ભરુઅચ નયર મઝાર રે ॥
 હેમ ખરચી સજાઇ કરી, ભલાં વસ્ત્ર હથિયાર રે ॥ વા૦
 ॥ ૧૯ ॥ સોવને મઢીય તે ઔષધિ, આંધી દોય નિજ
 આંહિ રે ॥ બહુવિવ કૌતુક દેખતો, ફરે ભરુઅચ માંહિ
 રે ॥ વા૦ ॥ ૨૦ ॥ ખંડ બીજો એહ રાસનો, બીજ એ

તસ ઢાલ રે ॥ વિનય કહે ધર્મથી સુખ હુએ, જેમ રાય
શ્રીપાલ રે ॥ વા૦ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—હવે કુંવર તિહાંથી આગલ ચાલ્યો. તે અનુક્રમે ભરુઅચ નગરને વિષે આવ્યો. તિહાં (હેમ કે૦) સુવર્ણ વેચ્યું, તેમાંથી પોતાની ખરચીની સજાઈ સર્વ કરી સુંદર વસ્ત્ર તથા હથિયારો વેચાતાં લીધાં ॥ ૧૯ ॥ તથા સોનાનું તાવિત કરાવી તેમાં તે બંને ઔષધિઓ મઢીને પોતાની (બાંહિ કે૦) ભુજાએ બાંધીને દેવકુંવરની પરે સ્વેચ્છાએ ઘણા પ્રકારનાં કૌતુક દેખતો થકો ભરુઅચ નગરમાં ફરે છે ॥ ૨૦ ॥ એ શ્રીપાલના રાસનો બીજો ખંડ તેની એ બીજી ઢાલ પૂર્ણ થઈ. શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે ધર્મના પ્રભાવથી જીવને સુખ થાય, જેમ શ્રીપાલ રાજાને સુખ થયું તેમ જાણી લેવું ॥ યતઃ ॥ આત્મા નાસ્તિ કુતઃ સીમા, ભાર્યા નાસ્તિ કુતઃ સુતઃ ॥ પ્રજ્ઞા નાસ્તિ કુતો વિદ્યા, ધર્મો નાસ્તિ કુતઃ સુખમ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૧ ॥

॥ દોહા ॥

કોસંબી નયરી વસે, ધવલ શેઠ ધનવંત ॥

લોક અનર્ગલ ધન ભણી, નામ કુબેર કહંત ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે અન્ય અધિકાર કહે છે. એવા અવસરને વિષે કોસંબી નગરીનો વસનારો મહા ધનવંત એવો ધવલ નામે એક શેઠ છે, તેની પાસે અનર્ગલ દ્રવ્ય છે, માટે લોક તેને ઇંદ્રનો ભંડારી કુબેર એવે નામે કરી પ્રસિદ્ધપણે (કહંત કે૦) કહે છે ॥ ૧ ॥

શકટ ઉંટ ગાડાં ભરી, કરિયાણાં બહુ જોડી ॥ તે ભરુ-
અચે આવીયો, લાલ લહે લખ કોડિ ॥ ૨ ॥ વસ્તુ
સકલ વેચી તિણે, અવર વસ્તુ બહુ લીધ ॥ જલવટ
પ્રવહણુ પૂરવા, સખલ સજાઈ કીધ ॥ ૩ ॥ એક જુંગ
વાહણુ કીયું, કુઆ થંભ જિહાં સક ॥ કુઆ થંભ સોલે
સહિત, અવર જુંગ અડસક ॥ ૪ ॥ વડસફરી વાહણુ
ઘણાં, બેડા વેગડ દ્રોણ ॥ શિદ્ધ ખુર્પ આવર્ત ઇમ, ભેદ
ગણે તસ કોણ ॥ ૫ ॥

અર્થ—તે શેઠ (શકટ કે૦) મોટાં ગાડાં, ઉંટની પોઠો અને ગાડાં છાલકાં ભરી તેમાં (બહુ કે૦) ઘણી જાતિનાં કરિયાણાં (જોડી કે૦) લાવીને ભરુઅચ બંદરમાં આવ્યો છે. તિહાં લાવેલી વસ્તુઓ સર્વે વેચીને તેમાં લાખો કોડાનો લાલ લેતો હવો ॥ ૨ ॥ એમ તે શેઠ સર્વ વસ્તુઓ વેચીને ફરી બીજી બહુ પ્રકારની વસ્તુઓ લીધી. વલી પણ ધન પામવાના લોકે કરી પરદ્વીપે જવા માટે જલમાર્ગે પ્રવહણુ પૂરવા માટે (સખલ કે૦) મોટી વહાણો બનાવવાની સામગ્રી કીધી ॥ ૩ ॥ તેણે એક જુંગ જાતિનું મોટું વહાણ તૈયાર કીધું,

જેના સાઠ કુઆ થંભા છે, તથા સોલ સોલ કુઆ થંભાએ કરી સહિત એવાં (અવર કે૦) બીજાં જુગ જાતિનાં અડસઠ વહાણ કરાવ્યાં ॥ ૪ ॥ વલી (વડસફરી કે૦) મોટી સફરના કરનારાં એવાં ધણાં એટલે એકસો વહાણ કરાવ્યાં, તથા (વેગડ કે૦) વેગડી જાતિનાં (બેડા કે૦) વહાણ એકસો આઠ કરાવ્યાં, તથા દ્રોણમુખ જાતિનાં ચારાશી વહાણ કરાવ્યાં, તથા શિદપ જાતિનાં ચોપન વહાણ કરાવ્યાં, તથા ખુરખ જાતિનાં ખુરખાને આકારે હોય તેવાં પાંત્રીશ વહાણ કરાવ્યાં છે, તથા આવર્ત જાતિનાં જે ભમરીમાં પડે તેપણ ભાંગે નહીં એવાં પચાસ વહાણ કરાવ્યાં છે, એમ અનેક જાતિનાં વહાણ કરાવ્યાં છે. તેના ભેદ કોણ ગણી શકે ? અર્થાત્ તે વહાણાનું વર્ણન કરી શકાય નહીં ॥ ૫ ॥

છણી પરે પ્રવહણ પાંચસેં, પૂર્યાં વસ્તુ વિશેષ ॥ બંદર માંહે આણીયાં, પામી નૃપઆદેશ ॥ ૬ ॥ માલિમ પટ પુસ્તક જુએ, સુખાણી સુખાણ ॥ ધ્રૂ અધિકારી ધ્રૂ તણી, દોરી ભરે નિસાણ ॥ ૭ ॥ કરે કિરાણી સાચવણ, નાખુદા લે ન્યાઓ ॥ વાયુ પરખે પંજરી, નેજામા નિજ દાઓ ॥ ૮ ॥ ખરી મસાગતિ ખારુઆ, સજજ કરે સદ દોર ॥ હલક હલેસાં હાલવે, બહુ બેઠા બિહું કોર ॥ ૯ ॥ પંચવર્ણુ ધ્વજ વાવટા, શિર કરે ચામર છત્ર ॥ વાહણ સવિ શણગારીયાં, માંહે વિવિધ વાજિત્ર ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—એ રીતે શ્રીપાલના ચરિત્રમાં એકંદર પાંચસેં વહાણના મેલ કહ્યો છે, તે વિશેષ વસ્તુએ કરી (પૂર્યાં કે૦) ભર્યાં. પછી રાજનો આદેશ પામીને વહાણને બંદરમાં લાવ્યા ॥ ૬ ॥ વલી તે વહાણને વિષે જે માલિમ લોક છે તે પાંજરીએ બેઠા બેઠા પટ તથા પુસ્તક જુએ છે, વલી સુખાણી લોક સુખાણને સંભાલે છે, ધ્રૂ તારે જોવાના અધિકારી તે ધ્રૂ તારાનીજ ખખર રાખે છે, તથા નિશાની પુરુષો છે તે નિશાન તપાસે છે, એટલે વહાણના મુખ આગલ દોરી બાંધી ભુડદા નાખીને નિશાની ભરે છે, તે ધરતીની માટીની શુદ્ધિ તપાસવા સારુ તથા પાણી તાગું છે કે ઉંડું છે તેના થાગ પામવા માટે પાણીના સુમાર કાઢી રહ્યા છે ॥ ૭ ॥ કરાણીઓ માલની સાચવણ કરે છે, તથા જે નાખુદા લોક છે તે સદ પ્રમુખ અનેક કામના ન્યાય લીએ છે, વલી પાંજરીઓ વાયુની પરીક્ષા કરે છે, અને (નેજામા કે૦) પૌરાયત જે છે તે (નિજ દાઓ કે૦) પૌતાને યોગ્ય કામ કરી રહ્યા છે ॥ ૮ ॥ વલી (ખરી મસાગતિ કે૦) ખરેખરી મહેનતના કરનારા એવા ખારુઆ લોક જે છે તે સદ તથા દોરડાંને સજજ કરે છે, અને (હલક કે૦) હલકારા લોક જે છે તે હલેસાં હલાવતા થકા (બહુ કે૦) ધણા જનો (બિહું કોર કે૦) બેહુ બાંજુએ કૌતુકે બેઠા છે ॥ ૯ ॥ વલી વહાણના શિર ઉપર પંચવર્ણી ધ્વજાઓ અને વાવટાઓ ઉડી રહ્યાં છે, ત્યાં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે જાણીએ વહાણાનાં મસ્તક ચામર છત્રે કરી વિરાજિત થયાં હોય નહીં! એવાં થકાં તે વહાણ શોભે છે. એવી રીતે સર્વે વહાણ શણગાર્યાં. વલી તે વહાણ માંહે વિવિધ પ્રકારનાં વાજિત્ર વાગી રહ્યાં છે ॥ ૧૦ ॥

સાત ભૂંઠ વાહણુ તણી, નિવિડ નાલિની પંતિ ॥ વય-
રીનાં વાહણુ તણી, કરે ખોખરી ખંતિ ॥ ૧૧ ॥ સુલટ
સનૂરા સહસ દશ, વડા વડા જૂંઝાર ॥ એઠા ચિહું દિશિ
મોરચે, હાથ વિવિધ હથિયાર ॥ ૧૨ ॥ ઇંધણુ જલ સં-
ખલ ગ્રહી, બહુ વ્યાપારી લોક ॥ સોહે એઠા ગોંખડે,
નૂર દીએ ધન રોક ॥ ૧૩ ॥ હવે નાંગર ઉપાડવા, વડા
જુંગની જામ ॥ નાલ ધડૂકી નાલ સવિ, હુઇ ધડોધડ
તામ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—હવે વહાણમાં સાત ભૂમિ છે, તિહાં એકેકી ભૂમિએ ખરોખર સરખે સરખી
(નિવિડ કે૦) ઘટ એવી (નાલિની કે૦) તોપો એટલે નાલોની (પંતિ કે૦) હારો મૂકેલી
છે. તે કેવી છે? તો કે (વયરીનાં કે૦) શત્રુનાં વહાણુ એટલે ચોરીયાનાં વહાણુ તેમનાં
મનની (ખંતિ કે૦) હોંશ તેને ખોખરી કરી નાખે છે ॥ ૧૧ ॥ વલી તે વહાણુમાં (સનૂરા
કે૦) નૂરે એટલે તેજે કરી સહિત એવા દશ હજાર સુલટ છે, તે સર્વ મોટા મોટા જૂંઝાર
પુરુષો છે, તે સહુ વહાણુની ચાર દિશાએ મોરચાઓ ઉપર હાથમાં વિવિધ પ્રકારનાં હથિ-
યારો લઇ તેણે કરી શાસતા થકા એઠા છે ॥ ૧૨ ॥ તેમજ (ઇંધણુ કે૦) લાકડાં એટલે સરખણુ,
(જલ કે૦) પાણી અને (સંખલ કે૦) લાતું લઇને ઘણા વ્યાપારી લોક તે વહાણુના ગોંખને
વિષે એઠા થકા (સોહે કે૦) શોભે છે, તે સર્વ નૂરતું ધન ધવલ શેઠને રોકડું ચૂકવી આપે
છે ॥ ૧૩ ॥ હવે વહાણુનાં નાંગર ઉપાડવાને અર્થે (જામ કે૦) જે વારે મોટા જુંગ નામે
વહાણુની (નાલ કે૦) તોપ (ધડૂકી કે૦) છૂટી તે વારે સર્વ વહાણુની તોપો છૂટી, તેથી
તિહાં નાલોના સમકાલે ધડોધડ શબ્દ થયો ॥ ૧૪ ॥

સવિ વાહણુના નાંગરી, કરે ખરાખર જોર ॥ પણુ નાં-
ગર હાલે નહીં, સખલ મચ્યો તવ સોર ॥ ૧૫ ॥ ધવલ
શેઠ ઝાંખો થયો, ચિંતા ચિત્ત ન માય ॥ શીકોતર પૂ-
છણુ ગયો, હવે કિમ કરવું માય ॥ ૧૬ ॥ શીકોતર કહે
શેઠ સુણુ, વાહણુ થંભ્યાં દેવિ ॥ છોડે બત્રીશ લક્ષણુ,
પુરુષ તણો બલિ લેવિ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—તિહાં સર્વે વહાણુના નાંગરી, જે નાંગરના ઉપાડનારા પુરુષો, તે નાંગરો ઉપા-
ડવા માટે ખરેખર જોર કરે છે, પરંતુ નાંગરો લગાર માત્ર પણુ હાલતાં નથી, તેથી તિહાં
(સખલ કે૦) ઘણા મોટા સોર બકોર મચી રહ્યો ॥ ૧૫ ॥ તે જોઇ ધવલ શેઠ ઝાંખો થયો,
તેના ચિત્ત માંહે ચિંતા સમાતી નથી એવી અગણિત ચિંતા ઉપની. તે વારે શીકોતર

માતાને પૂછવા ગયો કે હું માતાજી ! હવે મારે કેમ કરવું ? ॥ ૧૬ ॥ તે વારે શીકેતર માતાના પૂજારી દાવ જોઇને કહેવા લાગ્યા કે હું શેઠ ! તું સાંભલ, આ તારાં વહાણુ કોઇ દેવતાએ યજ્ઞલાવ્યાં છે, તે જ્યારે બત્રીશ લક્ષણુ પુરુષનું બલિદાન લેશે ત્યારે તારાં વહાણુને છૂંક કરશે ॥ ૧૭ ॥

॥ દાલ ત્રીજી ॥ ઐશ્વિક મન અચરિજ થયો, હું વડલાગી રાજા રે ॥ એ દેશી ॥

ધવલ શેઠ લેઇ ભેટણું, આવ્યો નરપતિ પાય રે ॥ કહે
એક નર મુજને દીયો, જેમ બલિ બાકુલ થાય રે ॥ ધવલ ૦ ૧

અર્થ—તે સાંભલી ધવલ શેઠ અમૂલ્ય ભેટણું લઇને ભરુઅચના રાજા પાસે આવી કહેવા લાગ્યો કે મુજને એવો એક બત્રીશ લક્ષણુ પુરુષ આપો કે જેમ તેનો બલિ બાકુલ દેવીની આગલ થાય, એટલે દેવીને હું બલિ બાકુલ આપું ॥ ૧ ॥

રાય કહે નર તે દીયો, સગો નહીં જસ કોય રે ॥ બલિ
કરજો ગ્રહી તેહને, જે પરદેશી હોય રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૨ ॥
સેવક ચિહું દિશિ શેઠના, ફરે નયરમાં જોતા રે ॥ કુંવર
દેખી શેઠને, વાત કહે સમહોતા રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૩ ॥
દીઠો બત્રીશ લક્ષણો, પુરુષ એક પરદેશી રે ॥ કહો તો
ઝાલી આણીએ, શુદ્ધિ ન કો તસ લેશી રે ॥ ધવલ ૦
॥ ૪ ॥ ધવલ કહે આણો ઇહાં, મ કરો ઘડીય વિલંબ
રે ॥ બલિ દેઇને ચાલીએ, વહાર નહીં તસ બુંબ રે ॥
ધવલ ૦ ॥ ૫ ॥ સુલટ સહસ દશ સામટા, આવે કુંવરની
પાસે રે ॥ અભિમાની ઉદ્ધતપણે, કડુઆં કથન પ્રકાશે
રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—તે સાંભલી રાજાએ કહ્યું કે હું શેઠ ! જેનો કોઇ સગો સંબંધી મારા નગરમાં ન હોય તથા વલી જે પરદેશી હોય તે પુરુષ મેં તમને (દીયો કે) દીધો, મારે તેને (ગ્રહી કે) પકડીને તેનું બલિદાન કરજો ॥ ૨ ॥ એવી રાજાની આજ્ઞા પાત્રીને ધવલ શેઠના સેવક ભરુઅચ નગરમાં ચારે દિશાએ તેવા માણસને જોતા ફરે છે. એટલામાં શ્રીપાલ કુંવરને દેખીને સેવક પુરુષ (સમહોતા કે) હર્ષ પામતા થકા આવીને શેઠ પ્રત્યે વાત કહેતા હવા ॥ ૩ ॥ કે હું શેઠ ! મને એક બત્રીશ લક્ષણુ પરદેશી પુરુષ દીઠો છે, તેની શુદ્ધિ લેનાર કોઇ પણ નથી, મારે તમે કહો તો તેને પકડી લાવીએ ॥ ૪ ॥ એવું સાંભલી ધવલ શેઠ સેવકને કહેવા લાગ્યો કે જાઓ, તેને અહીં પકડી લાવો. એ કામમાં એક ઘડીનો પણ વિલંબ મ કરો, કેમકે આપણે તે પુરુષનું બલિદાન આપીને તુરત ઇહાંથી ચાલીએ, તેની (વહાર કે)

વહાર કરનાર એટલે સંભાલ લેનાર પણ કોઇ નથી, તથા યુગ્મ પણ કોઇ સાંભલનાર નથી ॥ ૫ ॥ એવો શેઠનો હુકમ થવાથી દશ હજાર સુલટો સામઠા મલીને કુંવરની પાસે આવ્યા. તે અભિમાને કરી (ઉદ્ગતપણે કે) ઉલ્લંઘનપણે કટુક વચન કુંવર આગલ પ્રકાશવા લાગ્યા ॥ ૬ ॥

ઉઠ આવ્યું તુજ આઉખું, ધવલ ધિંગ તુજ રૂઠો રે ॥
 બલિ કરશે તુજને હણી, મ કર માન મન જૂઠો રે ॥
 ધવલ ૦ ॥ ૭ ॥ બલિ નવિ થાયે સિંહનો, મૂરખ હૈયે
 વિમાસો રે ॥ ધવલ પશુનો બલિ થશે, વચને કઇ વિ-
 રાંસો રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૮ ॥ વચન સુણી તસ વાંકડાં,
 શેઠને સુલટ સુણાવે રે ॥ શેઠ વિનવી રાયને, બહોલું
 કટક આણાવે રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૯ ॥ એકલડો દોય સૈન્યશું,
 જવ અતુલી બલ જૂઝે રે ॥ ચહુટા વચ્ચે ધૂંબલ મચ્યો,
 કાયર હિયડાં ધ્રૂજે રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—કે અરે ! ઉઠ, હવે તારું આયુષ્ય આવી પહોંચ્યું છે, કેમકે અમારો સ્વામી જે ધવલ ધિંગ તે તારા ઉપર રુક્યો છે, માટે તુજને હણીને બલિદાન કરશે. એ વાતમાં જૂઠું માનવા-પણું તું તારા મનમાં કાંઇ પણ મ કરજે. એમ મ કહેજે કે મને કશું નહીં, અમે ક્ષત્રી જાણી તુજને કશું છે ॥ ૭ ॥ તે વચન સાંભલી કુંવર કહેવા લાગ્યા કે અરે મૂર્ખાઓ ! તમારા હૈયામાં કાંઇ વિમાસણ કરો કે કેસરી સિંહનું કોઇ ઠેકાણે બલિદાન થતુંજ નથી, પણ તમે જે તમારો સ્વામી ધવલ કહો છો તે પશુ જાતિ છે, માટે તેનું બલિદાન થશે. એમાં કાંઇ સંદેહ આણશે નહીં. ફાકટ વચને કરીને કાં (વિરાંસો કે) બિગાડો છો ? ॥ ૮ ॥ એવાં કુંવરનાં વાંકાં વચન સાંભલીને તે સર્વ વચન સુલટોએ જઇ શેઠને સંભલાવ્યાં, તે વારે શેઠ વલી રાજાને વિનંતિ કરીને રાજાનું (બહોલું કે) ધણું મોટું કટક (આણાવે કે) અણાવ્યું એટલે મંગાવ્યું ॥ ૯ ॥ હવે અતુલ બલનો ધરનારો એવો કુંવર એકલોજ જે વારે બેહુ સૈન્યની સાથે જૂઝવા લાગ્યા તે વારે તિહાં ચૌદાની વચમાં ધૂંબલ ધીંગાણું મચી રહ્યું. તે સમયે કાયર પુરુષોનાં હૈડાં તો થર થર ધ્રૂજવા લાગ્યાં ॥ ૧૦ ॥

કુંત તીર તરવારના, જે જે ઘાલે ધાય રે ॥ કુંવર અંગે
 લાગે નહીં, ઔષધિને મહિમાય રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૧ ॥
 કુંવર તાકી જેહને, મારે લાઠી લોટે રે ॥ લહબહતા લાંબા
 થઇ, તે પુહવીએ પોટે રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૨ ॥ ભેંસા પરે
 રણખેતમાં, ચિહું દિશિ ધિંગડ ધાય રે ॥ જૂડ્યા જોદ્ધ
 વેલા નિસ્યા, શિંગે વિલગા જાય રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૩ ॥

મસ્તક કૂટાં કેઇનાં, પડ્યા કેઇના દાંત રે ॥ કેઇ મુખે
લોહી વમે, પડી સુભટની પાંત રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૪ ॥
કેઇ પેઠા હાટમાં, કેઇ પોલમાં પેઠા રે ॥ કેઇ દાંતે તરણાં
દઇ, ગલિયા થઇને બેઠા રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—હવે તે સુભટો તિહાં (કુંત કે૦) લાલાં, તીર કામઠાં અને તરવારના જે જે
ઘાવ (ઘાલે કે૦) નાખે છે તે સર્વ ઔષધિના મહિમા થકી કુંવરને અંગે લાગતા નથી ॥ ૧૧ ॥
હવે કુંવર જે પુરુષને તાકીને લાઠી અને લોઢે કરી મારે તે વારે તે (લહુખહુતા કે૦) લડ-
થડતા લવતા લવતા લાંબા થઇને પૃથ્વીને વિષે પોલી જાય ॥ ૧૨ ॥ જેમ (લેંસા કે૦)
પાડાઓ ક્ષેત્રમાં લડે તે વારે ચારે દિશાએ ફાડાફાડ કરે, તેથી જખર પ્રમુખના વેલા તેનાં
શિંગડાંમાં વલગતા જાય, તેમ આ રણક્ષેત્રમાં પણ પાડાની પરે ચારે દિશાએ (ધિંગડ કે૦)
જેરાવર યોદ્ધા (ધાય કે૦) ફાડે છે. તે વેલા સરખા હલકા યોદ્ધાને જુડી નાખે છે, એટલે
જખરના વેલા જેમ પાડાનાં શિંગડાંમાં વલગતા જાય તેમ ધહાં જેરાવર યોદ્ધાની આગલ
હલકા યોદ્ધાના હવાલ થાય છે ॥ ૧૩ ॥ ત્યાં કેટલાએક સુભટોનાં મસ્તક કૂટ્યાં, કેટલાએકના
દાંત પડી ગયા, કોઇના મુખ થકી લોહી વમવા લાગ્યું. એ રીતે સુભટોની (પાંત કે૦)
હાર પડતી હતી ॥ ૧૪ ॥ કેટલાક સુભટ નાસીને હાટમાં પેસી ગયા, કોઇએક પોલમાં પેઠા,
કેટલાએક દાંતે (તરણાં કે૦) તુણ પ્રમુખ દઇને કૂટ્યા, કેટલાએક ગલિયા બલદની પેરે થઇને
બેસી રહ્યા ॥ ૧૫ ॥

કેઇ કહે કાયર અમે, કેઇ કહે અમે રાંક રે ॥ કેઇ કહે
મારો રખે, નથી અમારો વાંક રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૬ ॥
કેઇ કહે પેટારથી, અશરણુ અમે અનાથ રે ॥ મુખે દીએ
દશ અંગુલિ, દે વલી આડા હાથ રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૭ ॥
ધવલ શેઠ તે દેખતાં, આવી લાગ્યો પાય રે ॥ દેવસરૂપી
દીસો તુમે, કરો અમને સુપસાય રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૧૮ ॥
મહિમાનિધિ મહોટા તુમે, તુમ બલ શક્તિ અગાધ રે ॥
અવિનય કીધ અજાણુતે, તે ખમજો અપરાધ રે ॥ ધવલ ૦
॥ ૧૯ ॥ અવધારો અમ વિનતિ, કરો એક ઉપગાર રે ॥
થંભ્યાં પ્રવહણુ તારવો, ઉતારો દુઃખ પાર રે ॥ ધવલ ૦ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—કેઇક સુભટ કહેવા લાગ્યા કે હું સ્વામિન! અમે કાયર છીએ, કેઇક કહે છે કે
અમે રાંક છીએ, કેઇક કહે છે કે રખે અમને મારતા, અમારો કાંઈ વાંક નથી ॥ ૧૬ ॥ કેઇક
કહે છે કે અમે પેટાર્થી છીએ, અમને કોઇનું શરણુ નથી, અમે અનાથ છીએ. કેઇકે તો મુખે
શ્રી. રા. ૯

દશ આંગલીઓ દીધી, વહી કેઇકે આડા હાથ દીધા ॥ ૧૭ ॥ ધવલ શેઠ તે કૃત્ય દેખતો થકો
આવીને કુંવરને પગે લાગ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે હું સ્વામિન! તમે તો કેાઇ દેવસ્વરૂપી દેખાવ
છો, માટે અમને રોડો પસાય કરો ॥ ૧૮ ॥ હું મહારાજ! તમે તો મોટા મહિમાના (નિધિ
કેં) હાંકાર છો, તમારું બલ અને શક્તિ તેનો પાર આવે નહીં એવાં અગાધ છે, માટે હું
સ્વામિન! મેં જે અજાણતાં થકા તમારો અવિનય કીધો તે મારો અપરાધ તમે ખમજો ॥ ૧૯ ॥
અમારી વિનંતિ અવધારીને એક ઉપકાર કરો, જે અમારાં વહાણુ યંત્ર્યાં પડ્યાં છે તેને તારી
આપો. એ દુઃખરૂપ સમુદ્રથી અમને પાર ઉતારો ॥ ૨૦ ॥

કુંવર કહે એ કામનું, શું દેશો મુજ ભાડું રે ॥ શેઠ કહે
લાખ સોનેયા, ખૂતું કાઢો ગાડું રે ॥ ધવલ ॥ ૨૧ ॥
સિદ્ધચક્ર ચિત્તમાં ધરી, નવ પદ જાપ ન ચૂકે રે ॥ વડ
વાહણુ ઉપર ચઢી, સિંહનાદ તે મૂકે રે ॥ ધવલ ॥ ૨૨ ॥
જે દેવી દુશ્મન હતી, દુષ્ટ ગઇ તે દૂર રે ॥ વહાણુ
તર્યાં કારજ સર્યાં, વાજે મંગલ તૂર રે ॥ ધવલ ॥ ૨૩ ॥
ખીજે ખંડે ઢાલ એ, ત્રીજી ચિત્તમાં ધરજો રે ॥ વિનય
કહે વાહણુ પરે, ભવિયણુ ભવજલ તરજો રે ॥ ધવલ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—એવાં શેઠનાં વચન સાંભળીને કુંવર કહેવા લાગ્યો કે એ કામ તમારું અમે કરી
આપીએ તો તેનું અમને શું ભાડું આપશો ? તે વારે શેઠે કહ્યું કે લાખ સોનેયા આપીશ.
તમે મારું ગાડું ખૂતું છે તે બહાર કાઢી આપો ॥ યતઃ ॥ સુજનો ન યાતિ વિકૃતિ, પરહિત-
નિરતો વિનાશકાલેડપિ ॥ છેડપિ ચંદનતરું, સુરભયતિ મુખં કુકારસ્ય ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૧ ॥
એવો ઠરાવ કરી સિદ્ધચક્રને પોતાના ચિત્તમાં ધારણુ કરી નવ પદનો જાપ ચૂકતો નથી, એવો
શ્રીપાલ તે મોટા વહાણુ ઉપર ચઢીને સિંહનાદને (મૂકે કેં) કરતો હવે ॥ યતઃ ॥ કૃશોડપિ
સિંહો ન સમો ગર્જેદ્રઃ, સર્વં પ્રધાનં ન ચ માંસરાશિઃ ॥ અનેકવૃન્દાનિ વને ગજનાં, સિંહસ્ય
નાદેન મહં ત્યજંતિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૨ ॥ તેણે કરીને જે દેવી દુશ્મન હતી તે દુષ્ટ દૂર જતી
રહી તે વારે વહાણુ તર્યાં, તેથી સર્વનાં કાર્ય સર્યાં. તે વખત માંગલિકનાં વાજં વાગ્યાં
॥ ૨૩ ॥ એ ખીજા ખંડને વિષે ત્રીજી ઢાલ ચિત્તમાં ધરજો. શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે
છે કે હું ભયો! વહાણુની પરે તમે પણ સંસારસમુદ્રને તરજો ॥ ૨૪ ॥

॥ સેહા ॥

તે દેખી ચિંતે ધવલ, ચઢ્યું ચિંતામણિ હાથ ॥ વડો
વખત જો મુજ હુવે, તો એ આવે સાથ ॥ ૧ ॥ એક
લાખ દીનાર તસ, દેઇ લાગ્યો પાય ॥ કર જોડીને વિનવે,
વાત સુણો એક ભાય ॥ ૨ ॥ વરસ પ્રત્યે એકેકને,

સહસ દીર્ઘ દીનાર ॥ સેવા સારે સહસ દશ, જોધ લલા
જૂંઝાર ॥ ૩ ॥ તુમને મુહ માગ્યું દીર્ઘ, આવો અમારી
સાથ ॥ એ અવધારો વિનતિ, અમને કરો સનાથ ॥ ૪ ॥
કુંવર કહે હું એકલો, લેઈ સર્વનું મોલ ॥ એ સર્વેનું
એકલો, કારજ કરું અડોલ ॥ ૫ ॥ તે ધનનું લેખું કરી,
શેઠ કહે કર જોડ ॥ અમે વણિકજન એકને, કિમ
દેવાયે કોડ ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે એવો બનાવ બનેલો દેખીને ધવલ શેઠ પોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે મારે હાથે ચિંતામણિ રત્ન ચઢ્યું છે, મારે જો મારો વડો વખત હોય એટલે મોટું ભાગ્ય હોય તો આ પુરુષ મારી સાથે આવે ॥ ૧ ॥ એમ ચિંતવી એક લાખ (દીનાર કે ૦) સોનામોહોર તેને આપી પગે લાગીને વિનંતિ કરવા લાગ્યો કે હે ભાઈ! તમે એક મારી વાત સાંભલો ॥ ૨ ॥ હું એકેકા સુભટને એકેક વર્ષે એકેક હજાર સોનામોહોરો આપું છું, એવા દશ હજાર સેવક છે, તે મારી સેવા (સારે કે ૦) કરે છે, તે સર્વ સેવકો લલા ચોદા જૂંઝાર પુરુષો છે ॥ ૩ ॥ પણ તમોને મુખે માગો તે હું આપું, અને તમે મારી સાથે આવો, એટલી વિનંતિ અવધારીને અમને (સનાથ કે ૦) નાથ સહિત કરો ॥ ૪ ॥ એવાં શેઠનાં વચન સાંભલીને શ્રીપાલ કુંવર કહેવા લાગ્યા કે હું એકલો આ સર્વ દશે હજાર સેવકોના પગારની જેટલી રકમ થાય તેટલી લઉં, અને એ સર્વ દશે હજાર મલીને જે કામ કરે છે તે સર્વનું કામ પણ હું એકલોજ અડોલપણે કરું ॥ ૫ ॥ એવું શ્રીપાલનું બોલવું સાંભલી તે દશ હજાર સેવકને જે પગાર અપાય છે તેના ધનનું લેખું કરીને ધવલ શેઠ બે હાથ જોડી કહેતા હતા કે હે મહારાજ! અમે વણિકજન એટલે વાણીયા લોક છીએ, મારે અમારાથી એકજ જણને કોડ સોનાયા કેમ આપી શકાય? ॥ ૬ ॥

કુંવર કહે સેવક થઈ, દામ ન ઝાલું હાથ ॥ પણ દેશાં-
તર દેખવા, હું આવું તુમ સાથ ॥ ૭ ॥ ભાડું લેઈ વહા-
ણુમાં, ઘો મુજ બેસણુ ઠામ ॥ માસ પ્રતે દીનાર શત,
ભાડું પરઠ્યું તામ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તે સાંભલી કુંવર કહેવા લાગ્યો કે હે શેઠ! હું પણ સેવક થઈને તમારો (દામ કે ૦) પૈસો હાથમાં ઝાલું નહીં, પરંતુ દેશાંતર દેખવાની મને ઇચ્છા છે, મારે તે જોવાને અર્થે હું તમારી સાથે આવું છું ॥ ૭ ॥ તે મારે તમે મારી પાસેથી ભાડું લઇને મને વહા-ણુમાં બેસવાની જગ્યા આપો. પછી શેઠ માસ પ્રતે સો સો સોનામોહોર ભાડું લેવાનું પરઠ્યું એટલે ઠરાવ કર્યો ॥ ૮ ॥

॥ હાલ ચોથી ॥ રાજ મહાર ॥ જહો નણ્યું અવધિ પ્રયંજને ॥ એ દેશી ॥

જહો કુંવર બેઠો ગોંખડે, જહો મહોટા વાહણ માંહિ ॥

જહો ચિહું દિશિ જલધિ તરંગનાં, જહો જોવે કૌતુક
ત્યાંહિ ॥ સુગુણુ નર, પેખો પુણ્ય પ્રભાવ ॥ જહો પુણ્યે
મનવાંછિત મલે, જહો દૂર ટલે દુઃખ દાવ ॥ સુગુણુ નર,
પેખો ॥ ૧ ॥ એ આંકણી ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ કુંવર મોટા વહાણના ગોખને વિષે બેઠા થકો ચારે દિશાએ (જલધિ કે) સમુદ્ર તેના કબ્જોલ ઉછલે છે તે સંબંધી કૌતુકને તિહાં જોતો હવો, મારે હે સુગુણુ પુરુષો! તમે પુણ્યનો પ્રભાવ તો જુઓ! કે જેને પુણ્ય સખાથી હોય તેને સર્વ મનોવાંછિત મલી આવે છે, અને વલી તે પ્રાણીના દુઃખના દાવ સર્વ દૂર ટલી જાય છે, એવું પુણ્યનું આહાર્ય છે ॥ ૧ ॥

જહો સઠ હંકાર્યા સામટા, જહો પૂર્યા ઘણુ પવણેણુ ॥
જહો વડ વેગે વાહણુ વહે, જહો જોયાણુ જાયે ખણેણુ ॥
સુ ॥ ૨ ॥ જહો જલહસ્તી પર્વત જિસ્યા, જહો જલમાં
કરે હલ્લોલ ॥ જહો માંહોમાંહે જૂઝતા, જહો ઉછાલે
કલ્લોલ ॥ સુ ॥ ૩ ॥ જહો મગરમત્સ્ય મહોટા ફિરે,
જહો સુસુમાર કેઇ કોડિ ॥ જહો નક ચક દીસે ઘણા,
જહો કરતા દોડાદોડી ॥ સુ ॥ ૪ ॥ જહો ઇમ જતાં
કહે પંજરી, જહો આજ પવન અનુકૂલ ॥ જહો જલ
ઇંધણુ જો જોઇએ, જહો આવ્યું બબ્બરકૂલ ॥ સુ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હવે સમકાલે તે સર્વે વહાણના સઠ સાથેજ હંકાર્યા. તે સઠ ઘણા પવને કરી પૂરાણા. તેના ચોગથી (વડ વેગે કે) મોટી ઉતાવલથી સર્વ વહાણે સમુદ્રમાં (વહે કે) ચાલવા લાગ્યાં. તે કેવાં ચાલે છે? તો કે એક ક્ષણમાત્રમાં એક ચોજનપંથને અતિક્રમી જાય છે, એવાં ચાલે છે ॥ યતઃ ॥ થલ ઉપની જલમાં વસી, જલના જીવ ન ખાય ॥ જીવહ કારણ ખાપડી, ક્ષણ આવે ક્ષણ જાય ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨ ॥ તિહાં સમુદ્રમાં જલહસ્તીઓ જે મોટા પર્વત સરખા જલચર જીવો છે તે પ્રાણીમાં હલ્લોલ કરી રહ્યા છે, વલી તે માંહોમાંહે જૂઝતાં થકા પ્રાણીના કબ્જોલ પ્રત્યે ઉંચા ઉછાલે છે ॥ ૩ ॥ તેમજ મોટા મોટા મગરમત્સ્ય ફરી રહ્યા છે, વલી સુસુમાર જાતિના મત્સ્ય તે કુતરાથી કાંધક મોટા થાય છે, તેવા મત્સ્ય પણ કોઇ કોડોગમે વિચરી રહ્યા છે, તથા નક જાતિના, ચક જાતિના જે જલચર જીવો છે તે પણ સમુદ્રમાં ઘણી દોડાદોડ કરી રહ્યા છે ॥ ૪ ॥ એમ જતાં થકા વાયરાનો પરીક્ષક જે પંજરી છે તે કહેવા લાગ્યો કે આજ પવન અનુકૂલ છે, સાંસતો છે, મારે જો મીઠું જલ તથા ઇંધણુ જે લાકડાં પ્રમુખ વસ્તુ તેનો જો અપ હોય તો બબ્બરકોટ નજીક આવ્યું છે ॥ ૫ ॥

જહો તસ બંદર માંહિ ઉતરી, જહો જલ ઇંધણ દીએ
 લોક ॥ જહો ધવલ શેઠ કાંઠે રહ્યા, જહો સાંભલી સુભટના
 થોક ॥ સુ૦ ॥ ૬ ॥ જહો કોલાહલ તે સાંભલી, જહો
 આવ્યા અતિ સપરાણ ॥ જહો દાણી બખ્ખર રાયના,
 જહો માગે બંદર દાણ ॥ સુ૦ ॥ ૭ ॥ જહો શેઠ સુભટને
 ગારવે, જહો દાણ ન દીએ અબૂઝ ॥ જહો તવ તિહાં
 લાગ્યું તેહને, જહો માંહોમાંહે બૂઝ ॥ સુ૦ ॥ ૮ ॥ જહો
 શેઠ તણે સુભટે હણ્યા, જહો દાણી નાઠા રે જાય ॥ જહો
 સૈન્ય સબલ તવ સજ કરી, જહો આવ્યો બખ્ખર રાય ॥
 સુ૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—પછી બખ્ખરકોટના બંદર માંહે ઉતરીને સહુ લોકો પાણી તથા સરપણ લેવા
 લાગ્યા, અને જેની સાથે સેવાના કરનારા સુભટોના (થોક કે૦) સમૂહ છે એવા ધવલ
 શેઠ પણ બિઝાનાં નાખી કાંઠે આવી રહ્યા ॥ ૬ ॥ તિહાં બંદર માંહે ઘણા લોક ઉતર્યા,
 તેના મોટા કોલાહલ શબ્દ થઈ રહ્યો, તે સાંભલીને બખ્ખર રાજના દાણી પુરુષો જે હતા તે
 (અતિ સપરાણ કે૦) અત્યંત ઉતાવળા આવીને બંદરનું દાણ માગવા લાગ્યા ॥ ૭ ॥ પરંતુ
 (અબૂઝ કે૦) મૂર્ખ એવા જે શેઠ, તેણે પોતાના સુભટોના ગર્વે કરી એટલે મારા આટલા
 સીપાઈઓ છે તો આ દાણી લોકોને દાણ શા વાસ્તે આપું? એવા અહંકારથી તે અબૂઝ
 એટલે મૂર્ખ શેઠ દાણ દીધું નહીં, તેથી તિહાં દાણી અને શેઠના સેવકોને માંહોમાંહે યુદ્ધ
 થવા લાગ્યું ॥ ૮ ॥ તિહાં શેઠના સુભટોએ દાણી લોકોને માર માચ્યો, તેને લીધે તે દાણીઓ
 નાસી ગયા, અને પોતાના મહાકાલ નામે રાજને જાણ કરતા હવા. તે સાંભલી બલે કરી
 સહિત એવું સૈન્ય તૈયાર કરી બખ્ખર દશનો રાજ પોતે તિહાં ચઢી આવ્યો ॥ ૯ ॥

જહો રાજતેજ ન શક્યા સહી, જહો દીધી સુભટે રે
 પૂંઠ ॥ જહો માર પડી તવ નાસતા, જહો બાણ ભરી
 ભરી મૂઠ ॥ સુ૦ ॥ ૧૦ ॥ જહો બાંધ્યો ઝાલી જવતો,
 જહો રૂંખ સરિસો શેઠ ॥ જહો બાંહ બેહુ ઉંચી કરી,
 જહો મસ્તક કીધું હેઠ ॥ સુ૦ ॥ ૧૧ ॥ જહો રખવાલા
 મૂકી તિહાં, જહો વલીયો બખ્ખર રાય ॥ જહો તવ
 બોલાવે શેઠને, જહો કુંવર કરીય પસાય ॥ સુ૦ ॥ ૧૨ ॥

જહો સુભટ સવે તુમ કિહાં ગયા, જહો બાંધ્યા બાંહ
 મરોડ ॥ જહો એવડું દુઃખ ન દેખતા, જહો જો દેતા
 મુજ કોડ ॥ સુ૦ ॥ ૧૩ ॥ જહો શેઠ કહે તુમે કાં દીયો,
 જહો દાધા ઉપર લૂણુ ॥ જહો પડ્યા પછી પાટુ કિસી,
 જહો હણે મુઆને કૂણુ ॥ સુ૦ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—તે વારે રાજતેજ તે વાણીયાના સુભટો સહન કરી શક્યા નહીં, તેથી શેઠના સુભટોએ પૂંઠ દીધી, તે જોઈને રાજના સુભટોએ બાણીની મુડીએ ભરી ભરીને મારવા માંડી. તે જે વારે સારી પેઠે માર પડ્યો તે વારે શેઠના સુભટ નાસી ગયા ॥ ૧૦ ॥ સુભટો સર્વ નાસી ગયા પછી એકલા ધવલ શેઠને જીવતો ઝાલીને રૂખ સરિસો એટલે જેમ વૃક્ષ ઝો નહીં તેમ બેહુ બાહુ ઉંચા કરીને મસ્તક નીચું કરી મરડીને યાદ બાંધ્યો ॥ ૧૧ ॥ તેની પાસે રખવાલા મૂકીને જે વારે બખ્ખરનો રાજ પાછો વલ્યો તે વારે કુંવર આવી પસાય કરીને શેઠને બોલાવે છે ॥ ૧૨ ॥ કે અરે રે શેઠજી! તમારા સુભટ સર્વે કિહાં જતા રહ્યા જે તમે બાહુ મરડીને બાંધ્યા પડ્યો છો? પરંતુ જો મુજને કોડ સોનામહોરો દીધી હોતે તો આજ એટલું દુઃખ તમે દેખત નહીં ॥ ૧૩ ॥ તે સાંભલી શેઠ કહેવા લાગ્યા કે હું કુંવર! તમે બલ્યા ઉપર વલી લૂણુ કાં લગાડો છો? પડી ગયા પછી (પાટુ કે૦) લાત તે વલી શી મારવી? તથા મુવેલાને વલી કોણ મારે? ॥ ૧૪ ॥

જહો કહે કુંવર વૈરી ગ્રહું, જહો જો વાલું એ વિત્ત ॥
 જહો તો મુજને દેશો કિશું, જહો ભાખો થિર કરી ચિત્ત ॥
 સુ૦ ॥ ૧૫ ॥ જહો શેઠ કહે સુણુ સાહિબા, જહો એ મુજ
 કારજ સાધ ॥ જહો વહેંચી વાહણુ પાંચસેં, જહો લેજો
 આધો આધ ॥ સુ૦ ॥ ૧૬ ॥ જહો બોલબંધ સાખી તણો,
 જહો કુંવર પાડી તંત ॥ જહો ધનુષ તીરતરકસ ગ્રહી, જહો
 ચાલ્યો તેજ અનંત ॥ સુ૦ ॥ ૧૭ ॥ જહો જઇ બખ્ખર
 બોલાવીયો, જહો વલ પાછો વડ વીર ॥ જહો શસ્ત્ર સેન
 ભુજબલ તણો, જહો નાદ ઉતારું નીર ॥ સુ૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—તે સાંભલી કુંવર કહેવા લાગ્યા કે હું શેઠ! જો આ તમારા વૈરીએ (ગ્રહું કે૦) ગ્રહણ કર્યું જે દ્રવ્ય એટલે જે તમારું દ્રવ્ય એના કબજામાં આવી ગયું છે તે (વિત્ત કે૦) દ્રવ્ય જો હું પાછું વાલી આપું તો તમે મુજને શું આપશો? તે તમે તમારું ચિત્ત સ્થિર રાખીને (ભાખો કે૦) બોલો ॥ ૧૫ ॥ તે સાંભલી શેઠ કહેવા લાગ્યા કે હું સાહબ! તમે સાંભલો કે જો એ મારું કાર્ય તમે સાધી આપો તો મારાં જે પાંચસેં વહાણુ છે તે અડધો

અહં તમે વહેંચી લેજો. જગતમાં કહેવત છે કે સારા જતા દેખીએ, તો આધા લીજે બાંટ
 ॥ ઇતિ ॥ ૧૬ ॥ પછી તે વાતનાં કુંવરે (બોલબંધ કે) ખતપત્ર લખીને વચમાં સાક્ષીના
 (તંત કે) તાલી પાડીને પોતે ધનુષ્ય તથા તીરના (તરકસ કે) ભાથો સાથે લઇને અ-
 ત્યંત તેજવંત થકો મહાકાલ રાજની પછવાડે ચાલ્યો ॥ ૧૭ ॥ જઇને બખ્ખર રાજને બોલાવ્યો
 કે હે મોટા વીર પુરુષ ! તું પાછો વલ, એટલે ફરીને મારા સામે આવ. હું તારાં જે શસ્ત્ર
 તથા સૈન્ય અને ભુજબોધ બલ, તેનો (નાદ કે) જે અહંકાર છે તેનું (નીર કે) પાણી
 તેને ઉતારું ॥ ૧૮ ॥

જહો તુજ સરિખો જે પ્રાહુણો, જહો પહોતો અમ ઘર
 આય ॥ જહો સુખડલી મુજ હાથની, જહો ચાખ્યા વિણ
 કિમ જાય ॥ સુ૦ ॥ ૧૯ ॥ જહો મહાકાલ જૂએ ફરી,
 જહો દીકો એક જુવાન ॥ જહો ઝાઝાની પરે જૂઝતો, જહો
 લક્ષણ રૂપ નિધાન ॥ સુ૦ ॥ ૨૦ ॥ જહો તું સુંદર સોહા-
 મણો, જહો દીસે યૌવનવેષ ॥ જહો વિણ ખુટે મરવા
 ભણી, જહો કાંઈ કરે ઉદેશ ॥ સુ૦ ॥ ૨૧ ॥ જહો કહે
 કુંવર સંગ્રામમાં, જહો વચન કિસ્યો વ્યાપાર ॥ જહો
 જોધે જોધ મદ્યા જિહાં, જહો તિહાં શસ્ત્રે વ્યવહાર ॥
 સુ૦ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—વલી હે વીર પુરુષ ! તારા સરખો પ્રાહુણો પુરુષ જે અમારે ઘર આવી પ-
 હોંચ્યો તે મારા હાથની સુખડી ચાખ્યા વિના પાછો કેમ જાય ? ॥ ૧૯ ॥ એવાં વચન સાં-
 લલી મહાકાલ રાજ પાછો ફરી જુએ છે તો તેણે લક્ષણ તથા રૂપના નિધાન સરિખા અને
 (ઝાઝા કે) ઘણા પુરુષોની પરે જૂઝતો એવો એક જુવાન પુરુષ દીકો ॥ ૨૦ ॥ તેને જોઇને
 મહાકાલ રાજ કહેવા લાગ્યો કે તું તો ઘણા સુંદર, સોહામણ છે, અને સંપૂર્ણ નવયૌવન વેષ
 દેખાય છે, તેમ છતાં તારું આયુષ્ય ખુટ્યા વિના ફેકટ મરવાનો ઉદેશ શામાટે કરે છે ?
 ॥ ૨૧ ॥ એવાં રાજનાં વચન સાંલલી કુંવર કહેવા લાગ્યો કે સંગ્રામને વિષે વચનનો વ્યા-
 પાર શો કરવો ? જિહાં ચોદાએ ચોદા મલે તિહાં તો શસ્ત્રનોજ વ્યાપાર હોય ॥ ૨૨ ॥

જહો મહાકાલ કોખ્યો તિસે, જહો હલકારે નિજ સેન ॥
 જહો મૂકે શસ્ત્ર ઝડોઝડે, જહો રાતા રોષરસેન ॥ સુ૦
 ॥ ૨૩ ॥ જહો વૂઝા તીખા તીરના, જહો ગોલાના કેઈ
 લાખ ॥ જહો પણ અંગે કુંવર તણે, જહો લાગે નહીં
 સરાખ ॥ સુ૦ ॥ ૨૪ ॥ જહો આકર્ષી જે જે દિશે,

જહો કુંવર મૂકે બાણુ ॥ જહો સમકાલે દશ વીશના,
 જહો તિહાં છંડાવે પ્રાણુ ॥ સુ૦ ॥ ૨૫ ॥ જહો સૈન્ય
 સકલ મહાકાલનું, જહો ભાગી ગયું દહ વદ ॥ જહો
 નૃપ એકાકી કુંવરે, જહો બાંધ્યો બંધ નિઘટ ॥ સુ૦ ॥ ૨૬ ॥
 જહો બાંધીને નિજ સાથમાં, જહો પાસે આણ્યો જામ ॥
 જહો બંધન છોડ્યાં શેઠનાં, જહો રક્ષક નાઠા તામ ॥
 સુ૦ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—એવાં કુંવરનાં વચન સાંભળી મહાકાલ રાજાએ (તિસે કે૦) તેની સાથે કોપ્યા થકો પાતાની સેનાને હલકારો કર્યો. તે વારે તે સુભટો પણ (રોપ કે૦) કોધના (રસેન કે૦) રસે કરીને (રાતા કે૦) તપાયમાન થયા થકા કુંવરની ઉપર ઝડાઝડ શસ્ત્ર નાખવા લાગ્યા ॥ ૨૩ ॥ તિહાં (તીખા કે૦) તીક્ષ્ણ એટલે આકરા એવા તીરના સમૂહ તથા કેધક લાખોગમે ગોલાના મેહુલા કુંવરની ઉપર (વૂઠા કે૦) વરસવા લાગ્યા, પણ કુંવરને અંગે એક (સરાખ કે૦) ફાંસ જેટલું પણ લાગે નહીં ॥ ૨૪ ॥ અને કુંવર તો જે જે દિશાએ આકર્ષીને એટલે તાકી કરીને અથવા ખેંચીને બાણ મૂકે છે તે તે દિશાએ તિહાં સમકાલે દશ વીશ સુભટોના પ્રાણુ છંડાવે છે ॥ ૨૫ ॥ એમ કરતાં મહાકાલ રાજાનું સર્વ સૈન્ય (દહ વદ કે૦) દશે દિશાની વાટે ભાગી ગયું. પછી મહાકાલ રાજા એકલો રહ્યો, તેને શ્રીપાલ કુંવરે (નિઘટ કે૦) આકરાં બંધને કરી બાંધ્યા ॥ ૨૬ ॥ તે બાંધીને (જામ કે૦) જે વારે પાતાના સથવારાની પાસે આણ્યો અને ધવલ શેઠનાં બંધન કુંવરે છાડી નાખ્યાં (તામ કે૦) તે વારે રક્ષક પુરુષો જે શેઠની પાસે ઉભા હતા તે પણ નાસી ગયા ॥ ૨૭ ॥

જહો ખડગ લેઇ મહાકાલને, જહો મારણુ ધાયો રે શેઠ ॥
 જહો કહે કુંવર બેસી રહો, જહો બલ દીકું તુમ ઠેઠ ॥
 સુ૦ ॥ ૨૮ ॥ જહો બંધન બબ્બરરાયનાં, જહો છોડાવે
 તેણી વાર ॥ જહો ભૂષણુ વસ્ત્ર પહેરામણી, જહો કરે
 ઘણો સત્કાર ॥ સુ૦ ॥ ૨૯ ॥ જહો સુભટ જિકે નાઠા
 હતા, જહો તે આવ્યા સહુ કોય ॥ જહો ભાંજે તસ
 આજીવિકા, અહો શેઠ કોપ કરી સોય ॥ સુ૦ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—તે વારે શેઠ ઘણી ઉતાવળથી તરવાર હાથમાં લઇને મહાકાલ રાજાને મારવા માટે (ધાયો કે૦) દોડ્યો. તેને શ્રીપાલ કુંવરે કહ્યું કે હાં હાં શેઠ! તમે બેસી રહો, કેમકે તમારું બલ તો અમે ઠેઠથી દીકું છે. વલી એક તો જે પાતાને ઘેર ચાલી આવ્યો હોય, બીજો આપણે શરણે આવ્યો હોય, ત્રીજો બાંધ્યો થકો પડ્યો હોય, ચોથો જે રોગથી પીડા

પામતો હોય, પાંચમે જે નાસી જતો હોય, છઠ્ઠે જે બુઢો હોય એટલે વૃદ્ધ હોય, અને સાતમે જે બાલક હોય, એ સાતે જણે તે પણ આપણા શત્રુ હોય તોપણ તેને મારવા નહીં એવો ન્યાય છે ॥ ૨૮ ॥ પછી શ્રીપાલ કુંવરે જે બબ્બરના રાજને બંધને બાંધ્યા હતા, તે પણ તેજ વખતે છાડાવ્યા, એટલે પોતાને હાથેજ બંધન છાડ્યાં, અને પોતાના ભાગમાં આવેલાં અઢીસેં વહાણમાંથી ઘણાં આભૂષણ વસ્ત્ર મગાવી પહેરામણી કરીને રાજનો ઘણો આદર સત્કાર કર્યો ॥ ૨૯ ॥ હવે શેઠના મુલદો જે કોઇ પ્રથમ બબ્બર રાજના મુલદોથી બીક પામીને નાસી ગયા હતા તે પણ સહુ કોઇ પાછા ફરી આવ્યા, (સોય કેં) તેના ઉપર શેઠે કોપ કરીને તેમની આજીવિકા ભાંગી નાખી, પગાર આપવાનો બંધ કર્યો, પોતાની ચાકરીમાંથી દૂર કર્યા ॥ ૩૦ ॥

જહો કુંવરે તે સવિ રાખીયા, જહો દીધી તેહને વૃત્તિ ॥
જહો વાહણ અઢીસેં માહરાં, જહો સાચવજો એક ચિત્ત ॥
સુ૦ ॥ ૩૧ ॥ જહો જે પણ બબ્બર રાયનો, જહો નાઠો
હતો પરિવાર ॥ જહો તેહને પણ તેડી કરી, જહો આદર
દીએ અપાર ॥ સુ૦ ॥ ૩૨ ॥ જહો ચોથી ઢાલ એણી
પરે, જહો બીજે ખંડે હોય ॥ જહો વિનય કહે ફલ
પુણ્યનાં, જહો પુણ્ય કરો સહુ કોય ॥ સુ૦ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—તે સર્વ દશે જહાર મુલદોને શ્રીપાલ કુંવરે રાખી લીધા. તેમને (વૃત્તિ કેં) આજીવિકા આપીને કહું કે મારાં અઢીસેં વહાણ છે તેને તમે એકાગ્ર ચિત્તથી સાચવજો, સંભાલ રાખજો ॥ ૩૧ ॥ વલી બબ્બર દેશના રાજનો પણ પ્રથમ જે કાંઇ મુલદો આદિક પરિવાર નાસી ગયો હોતા તે સર્વને કુંવરે તેડી કરીને ઉત્તમ વસ્ત્રાદિકની પહેરામણી આપી. એવી રીતે જતો પાર આવે નહીં એટલું આદર સન્માન આપ્યું ॥ ૩૨ ॥ આ પ્રમાણે બીજા ખંડને વિષે ચોથી ઢાલ પૂર્ણ થાય છે, શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે એ સર્વ પુણ્યનાં ફલ જાણવાં, માટે હે ભવ્યો! તમે સહુ કોઇ પુણ્યોપાર્જન કરો કે જેથી મુખ પામો ॥ ૩૩ ॥

॥ દોહા ॥

મહાકાલ શ્રીપાલનું, દેખી ભુજબલ તેજ ॥ ચિત્ત
ચમક્યો ઇમ વિનવે, હિયડે આણી હેજ ॥૧॥ મુજ મંદિર
પાવન કરો, મહેર કરી મહારાજ ॥ પ્રગટ્યાં પૂરવ ભવ
કર્યાં, પુણ્ય અમારાં આજ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે મહાકાલ રાજા શ્રીપાલ કુંવરની ભુજબળના બલનું તેજ દેખી પોતાના ચિત્તમાં ચમત્કાર પામ્યો થકો હૈયામાં ઘણુંજ હેજ આણીને આવી રીતની વિનંતિ કરે છે ॥ ૧ ॥ કે હે મહારાજ! મારા ઉપર મહેરબાની કરીને નગરમાં આવી તમારા પગે કરી મારા મંદિરને (પાવન કેં) પવિત્ર કરો તો અમે પણ તમારી કાંઇક ભક્તિ કરીએ, અમે શ્રી. રા. ૧૦

જે પૂર્વલા ભવમાં પુણ્ય કર્યા હતાં તે અમારાં પુણ્ય આજ પ્રગટ થયાં એટલે ઉદય આવ્યાં કે જેના યોગથી તમારાં દર્શન થયાં, એમ અમે માનીએ છીએ ॥ ૨ ॥

તુમ સરિખા સુપુરુષ તણાં, અમ દરશન દુલંભ ॥ જિમ
મરુધરનાં લોકને, સુરતરુ કુસુમ સુરંભ ॥ ૩ ॥ વોલાવા
વિણુ એકલો, ચાલી ન શકે દીન ॥ ધવલ શેઠ તવ
વિનવે, ઇણી પરે થઇ આધીન ॥ ૪ ॥ પ્રભુ તુમને વંછે
સહુ, દેખી પુણ્યપદૂર ॥ પણ વિલંબ થાયે ઘણો, રતન-
દ્વીપ છે દૂર ॥ ૫ ॥ કુંવર કહે નરરાયનું, દાખિણ કિમ
છંડાય ॥ તિણે નયરી જેવા ભણી, કુંવર કીયો પસાય ॥ ૬ ॥

અર્થ—કેમકે તમારા જેવા સુપુરુષનાં દર્શન મલવાં તે અમારા જેવા ભાગ્યહીન જનોને ઘણાં દુર્લભ છે. જેમ મરુધર જે મારવાડ દેશ, તેના રહેવાસી લોકોને સુરતરુ જે કદપવૃક્ષ, તેનાં (કુસુમ કેં) ફૂલોના સુરંભ જે સુગંધ, તે પામવો દુર્લભ હોય છે, એ દૃષ્ટાંતે જાણી લેવું ॥ ૩ ॥ એવું બખ્ખરના રાજાનું વચન સાંભલીને જે વારે શ્રીપાલ કુંવરે તે વાત માન્ય કરી (તવ કેં) તે વારે ધવલ શેઠ (આધીન કેં) કુંવરને વશ થઇને આવી રીતની વિનંતિ કરે છે કે જેમ (દીન કેં) રાંક પુરુષ હોય તે વોલાવા વિના એકલો માર્ગમાં ચાલી શકે નહીં તેમ તમારા આવ્યા વિના અમારાથી પણ અમારે ઘર જવાય નહીં ॥ ૪ ॥ માટે હે પ્રભુ! તમારાં પુણ્યનો પદૂર એટલે સમૂહ અર્થાત્ ધણું પુણ્ય દેખીને સહુ કેઇ તમને વાંછે છે, પણ હવે આપણને રત્નદ્વીપે જવું છે, તે ઇલાંથી ઘણા દૂર છે, માટે તેમાં વિલંબ ઘણા થાય છે ॥ ૫ ॥ તે સાંભલી કુંવરે કહ્યું કે હે શેઠ! રાજાનું દાક્ષિણ્યવચન કેવી રીતે ઇંચું જાય? તે માટે નગરી જેવાનો કુંવરે પસાય કર્યો ॥ ૬ ॥

હાટ સંખ્યાં હીરાગલે, ઘર ઘર તોરણ માલ ॥ ચહુટે
ચહુટે ચોકમાં, નાટક ગીત રસાલ ॥ ૭ ॥ ફૂલ બિછાયાં
ફૂટરાં, પંથ કરી છંટકાવ ॥ ગજ તુરંગ શણગારીયા,
સોવન રૂપે સાવ ॥ ૮ ॥

અર્થ—રાજાએ પણ નગરીનાં હાટ સર્વ હીરાગલ એટલે રેશમી વસ્ત્રે કરી (સંખ્યાં કેં) શણગાર્યાં, ઘર ઘરને વિષે તોરણ માલાઓ બાંધી, ચૌરા ચૌરાના ચોકમાં વિવિધ પ્રકારનાં નાટક કરાવ્યાં, (રસાલ કેં) રસે કરી સહિત એવાં ઘણાં સુંદર ગીતો ગવરાવ્યાં ॥ ૭ ॥ રાજમાર્ગમાં તાજાં ફૂટરાં ફૂલ બિછાવ્યાં, પંથ જે માર્ગ તેમાં પાણીનો છંટકાવ કરાવ્યો, તથા સાંચું કરવાને ઘણા હાથી અને ઘોડાઓને (સાવ કેં) માત્ર એક સોના તથા રૂપાના સાજે કરીને શણગાર્યા ॥ ૮ ॥

॥ ઢાલ પાંચમી ॥ રાગ સિંધૂરો ॥ ચિત્રોડા રાજ રે ॥ એ દેશી ॥

વિનતિ અવધારે રે, પુર માંહે પધારે રે, મહોત વધારે

બબ્બર રાયનું રે ॥ કુંવર વડભાગી રે, દેખી સોભાગી રે,
 બેવા રઢ લાગી પગ પગ લોકને રે ॥ ૧ ॥ ઘર તેડી
 આવ્યા રે, સાજન મન ભાવ્યા રે, સોવન મંડાવ્યાં
 આસણુ બેસણું રે ॥ મીઠાઇ મેવા રે, પકવાન કલેવા
 રે, ભગતિ કરે સેવા બબ્બર બહુ પરે રે ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે બબ્બરકોટના મહાકાલ રાજનું મહત્ત્વ વધારવા માટે તેની વિનંતિ અવધા-
 રીને તે પુર માંહે પધાર્યા. તે કુંવર કેવા છે? તો કે (વડભાગી કે૦) મોટા ભાગ્યના ધણી
 છે. તેને સૌભાગ્યવંત દેખીને લોકોને પગલે પગલે બેવાની (રઢ કે૦) હોંશ ઓટલે ઉત્કંઠા
 લાગી ॥ ૧ ॥ એવી રીતે મોટા ઉત્સવ સહિત મહાકાલ રાજ પોતાને ઘર કુંવરને તેડી આવ્યા,
 તે સર્વ સજ્જનનાં મનમાં (ભાવ્યા કે૦) ગમ્યા. પછી કુંવરને બેસવાને માટે સોનાનાં આસન
 મંડાવ્યાં, તેની ઉપર બેસાડીને જમવા માટે મીઠાઇ, મેવા તથા પકવાનને (કલેવા કે૦)
 કેલવતો ભોજન કરાવવાની સામગ્રી કરતો હવો. એમ (બહુ પરે કે૦) ઘણે પ્રકારે બબ્બર-
 કોટનો રાજ શ્રીપાલ કુંવરની ભક્તિ સેવા કરતો હવો ॥ ૨ ॥

ભોજન ધૃત ગોલ રે, ઉપર તંબોલ રે, કેસર રંગરોલ કરે
 વલી છાંટણું રે ॥ સવિ સાજન સાખે રે, મુખે મધુરું ભાખે
 રે, અંતર નવિ રાખે કાંઈ પ્રેમમાં રે ॥ ૩ ॥ દીએ કન્યા-
 દાન રે, દેઇ બહુ માન રે, પરણી અમ વાન વધારો
 વંશનો રે ॥ તવ કુંવર ભાખે રે, કુલ જાણ્યા પાખે રે,
 કિમ ચિત્તની સાખે દીજે દીકરી રે ॥ ૪ ॥ કહે નૃપ
 અવતંસ રે, છાનો નહીં હંસ રે, જાણ્યો તુમ ઉત્તમ વંશ
 ગુણે કરી રે ॥ જાણે સહુ કોઇ રે, જે નજરે બેઇ રે,
 હીરો નવિ હોઇ વિણ વેરાગરે રે ॥ ૫ ॥

અર્થ—હવે ધૃત ગોલનાં ભોજન કરાવી ઉપર (તંબોલ કે૦) પાનનાં બીડાં આપી,
 પછી કેસરના રંગરોલે કરી છાંટણું કન્યાં, તિહાં સર્વ સાજનની સાખે કરી મુખથી મધુરું
 ઓટલે મીઠી વાણી ભાખતો થકો રાજ પોતાના પ્રેમમાં કાંઈ પણ અંતર ન રાખતાં ॥ ૩ ॥
 બહુ માન આપીને કન્યાદાન દેતો હવો, અને કહેતો હવો કે આ કન્યા પરણીને અમારા
 વંશનું (વાન કે૦) તેજ વધારે. તે સાંભલી કુંવર ભાખતા હવા કે હે સ્વામિન! હું પર-
 દેશી છું, માટે માફ કુલ, શીલ જાણ્યા વિના માત્ર ચિત્તની સાખે કરીનેજ પોતાની દીકરી
 કેમ દીલએ? ઓટલે આપીએ? જે કાર્ય કરીએ તે વિચારીને કરીએ તો રૂઢું દેખાય ॥ યતઃ ॥
 કલં ચ શીલં ચ સનાથતા ચ, વિદ્યા ચ વિત્તં ચ વપુર્વયશ્ચ ॥ વરે ગુણાઃ સસ વિલોકની-

યા, સ્તતઃ પરં ભાવ્યવશા હિ કન્યા ॥ ૧ ॥ મૂર્ખનિર્ધનદૂરસ્થ, અહુભાર્યાશિવાર્થિનાં ॥ ત્રિશુ-
ભાધિકવર્ષાણાં, આપિ દેયા ન કન્યાકા ॥ ૨ ॥ કાર્યેષુ મંત્રી શુદ્ધકર્મેદાસી, સ્નેહેષુ માતા ક્ષમયા
ધરિત્રી ॥ ધર્મેષુ ધુર્યા રમણેષુ રંભા, સ્મરાગ્યહં લક્ષમણ! જનકીગુણાન્ ॥ ૩ ॥ ઇતિ સ્ત્રી-
ગુણાઃ ॥ ૪ ॥ તે સાંભલી રાજ કહેવા લાગ્યો કે (અવતંસ કે) સર્વ પદ્મીઓમાં સુકુટ સમાન
એવું જે હંસ પદ્મી છે તે છાનું રહેજ નહીં, તેમ તમારાં વંશ, કુલ, શીલ, એ સર્વ તમારા
ઉત્તમ ગુણે કરીનેજ અમે જાણી લીધાં. અથવા તમારો ઉત્તમ વંશ તમારા ગુણે કરીને જાણી
લીધો, કેમકે જેણે નજરે જોયો હોય તે તો જાણેજ છે કે (વિણ વેરાગરે કે) ખાણુ વિના
હીરો હોયજ નહીં, મારે અમારી પ્રાર્થના તમે સફલ કરો ॥ ૫ ॥

મહોત્સવ મંડાવે રે, સાજન સહુ આવે રે, ધવલ ગવ-
રાવે મંગલ નરવરૂ રે ॥ રૂપે જિસી મેના રે, ગુણપાર
ન જેના રે, મદનસેના પરણાવી ઇણી પરે રે ॥ ૬ ॥
મણિ માણિક કોડી રે, મુગતાફલ જોડી રે, નરપતિ
કર જોડી દીએ દાયજો રે ॥ પરે પરે પહિરાવે રે ॥
મણિ ભૂષણ ભાવે રે, પાર ન આવે જસ ગુણ બોલતાં
રે ॥ ૭ ॥ નાટક નવ દીધાં રે, તિહાં પાત્ર પ્રસિદ્ધાં રે,
જાણે એ લીધાં મોલે સરગથી રે ॥ બહુ દાસી દાસ રે,
સેવક સુવિલાસ રે, દીધાં ઉદ્ધાસે સેવા કારણે રે ॥ ૮ ॥

અર્થ—એમ કહી રાજાએ મહોત્સવ મંડાવ્યો. તિહાં સહુએ સજ્જન આવ્યાં, રાજાએ
ધવલ મંગલ ગીત ગવરાવ્યાં, અને રૂપે કરી મેના અપ્સરા સરખી, જેના ગુણનો પાર નથી
એવી મદનસેના નામે પોતાની પુત્રીને એ રીતે શ્રીપાલ સાથે પરણાવી ॥ ૬ ॥ મણિ, રત્ન
તથા કોડીગમે માણિક, તેની સાથે મુગતાફલ જે માતી, તેને (જોડી કે) મેલાવીને નરપતિ
જે રાજા, તે હાથમેલાપ મૂકતી વખતે હાથ જોડીને દાયજામાં દેતો હોવો. વલી જેના ગુણ
બોલતાં થકા પાર આવે નહીં એવાં અનેક જાતિનાં મણિરત્નમય આભૂષણ તે ભાવે કરીને
(પરે પરે કે) વારંવાર દાયજામાં પહિરાવે છે ॥ ૭ ॥ વલી નવ પેઠાં નાટકનાં દાયજામાં
આપ્યાં. તે પેઠાં કેવાં છે? તો કે (તિહાં કે) તેમાં (પાત્ર કે) ગણિકા પ્રસિદ્ધપણે છે,
એવાં તે જાણીએ એ સ્વર્ગ લોકમાંથીજ (મોલે કે) નાણાં આપીને વેચાતાં લીધાં હોય
નહીં? એવાં છે, તેમજ (બહુ કે) ઘણાં દાસી દાસ પ્રમુખ સેવક લોક પણ (સુવિલાસ કે)
ભલા વિલાસ સહિત મહાકાલ રાજાએ સેવા કરવાને અર્થે આપ્યાં ॥ ૮ ॥

રસભર દિન કેતા રે, તિહાં રહે સુખ વેતા રે, દાન યાચ-
કને દેતા બહુ પરે રે ॥ અમને વોલાવો રે, હવે વાર ન
લાવો રે, કહે કુંવર જાવો અમ દેશાંતરે રે ॥ ૯ ॥ નૃપ

મન દુઃખ આણે રે, કેમ રાખું પરાણે રે, ઘર ઇમ જાણે
 ન વસે પ્રાહુણે રે ॥ પુત્રી જે જાઈ રે, તે નેટ પરાઈ રે,
 કરે સજાઈ હવે વોલાવવા રે ॥ ૧૦ ॥ એક જુંગ
 અલંભ રે, જે દેખી અચંભ રે, ચોસઠ કુચા થંભે સુંદર
 સોહતું રે ॥ કારીગરે ઘડીયા રે, મણિ માણિક જડીયા
 રે, થંભ તે અડીયા જઈ ગયણાંગણે રે ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—એમ કેટલાએક દિવસ (રસભર કે) આનંદભર સુખને ભોગવતા થકા યાચક
 જનને ઘણા પ્રકારે દાન દેતાં થકા તિહાં શ્રીપાલ કુંવર રહ્યા. પછી કુંવર કહેવા લાગ્યા કે
 અમને દેશાંતરે જવું છે, આટે વોલાવવાને હવે વાર લગાડો નહીં ॥ ૮ ॥ એવાં કુંવરનાં વચન
 સાંભળ્યાથી રાજાએ પોતાના મનમાં ઘણું દુઃખ આણ્યું, અને વિચાર્યું જે હવે હું એને
 પરાણે કેમ રાખું? રાજાએ એમ જાણ્યું જે પ્રાહુણે કાંઈ ઘર વસે નહીં. વલી પુત્રી જે જાઈ
 છે તે તો (નેટ કે) નિશ્ચે પારકીજ થાય, એવા વિચાર કરીને હવે વોલાવવાની સજાઈ
 કરવા તત્પર થયા ॥ ચોપાઈ ॥ આશ છાશ ને ભીંત જાજરી, બેટી ધન ભોજન ખાજરી ॥
 ઠાર ત્રેહ ને સ્ત્રીના નેહ, વહેલો દેવ દેખાવે છેહ ॥ ૧ ॥ દોહા ॥ છાશજ કેરો આકરો, દાસી
 કેરો નેહ ॥ ધાખલ કેરો પહેરણું, ધખકી દિખાવે છેહ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૧૦ ॥ હવે જેને દેખતાં
 થકા અચંભો થાય એવું એક અલંભ એટલે અદ્વિતીય જુંગી વહાણ અથવા જુંગ જાતિતું
 વહાણ, તે સુંદર ચોસઠ કુચા થંભે કરી શોભતું છે, તે થંભને કારીગર લોકોએ ઘડ્યા છે,
 અને મણિ તથા માણકે કરી જડ્યા છે, એવા કુચા થંભ છે તે જામને (ગયણાંગણ કે)
 આકાશને વિષે અડ્યા છે એટલા ઉંચા દેખાય છે ॥ ૧૧ ॥

સોવન ચિત્રામ રે, ચિત્રિત અભિરામ રે, દેખીએ ઠામ
 ઠામ તિહાં ગોંખડા રે ॥ ધજ મહોટા ઝલકે રે, મણિ
 તોરણ ચલકે રે, ચંચલ ઢલકે ચામર ચિહું દિશે રે ॥ ૧૨ ॥
 ભૂંઘ સાતમીએ રે, તિહાં ચઢી વિશમીએ રે, બેસીને
 રમીએ સોવન સોગઠે રે ॥ બહુ છંદે છાજે રે, વાળં
 ઘણાં વાજે રે, વાહણ ગાજે રહ્યું સમુદ્રમાં રે ॥ ૧૩ ॥
 પૂરે તે રતને રે, રાજ બહુ જતને રે, સાસરવાસો મન
 મહોટે કરે રે ॥ વોલાવી બેટી રે, હિયડા ભરિ ભેટી
 રે, શીખ ગુણ પેટી દીધી બહુ પરે રે ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—વલી તે વહાણમાં સોનાનાં ચિત્રામણે ચિત્રિત કરેલા અભિરામ એટલે મનોહર
 એવા ગોંખડા તે તિહાં ઠામ ઠામને વિષે દેખીએ એટલે દેખાય છે, વલી કુચા થંભની ઉપર

મોટી ધ્વજ તથા નેજા ઝલકી રહ્યાં છે, અને મણિઓનાં તોરણ ખાંધેલાં છે તે ચલકાર કરી રહ્યાં છે, વહી (ચંચલ કે) હાલતાં એવાં ચામરો તે ચારે દિશાએ ઢલકી રહ્યાં છે ॥ ૧૨ ॥ વહી તે વહાણની સાતમી ભૂમિ જિહ્વા છે તિહાં ચઢીને વિશ્રામ પામીએ અને તિહાં બેસીને સોનાને સોગરે (રમીએ કે) રમત કરીએ, એવી રમણિક છે. એમ તે વહાણ ધણા (છંદ કે) કારણે કરી છાજે છે, શોભે છે, વહી તેમાં ધણા પ્રકારનાં વાજિત્ર વાણ રહ્યાં છે, તેના શબ્દથી તે વહાણ સમુદ્રમાં રહું થકું પણ ગાણ રહું છે, ગર્જનવ કરી રહું છે ॥ ૧૩ ॥ તે વહાણ રાજા બહુ થને કરીને રત્નોથી (પૂરે કે) ભરે છે, સાસરવાસો મોટે મને કરીને રાજા કરે છે. વહી હૈયડાભર ભેટીને બેટીને વલાવી તે વખતે રાજાએ (બહુ પૂરે કે) ધણા પ્રકારની શિખામણરૂપ ગુણની પેટી ભરીને પોતાની પુત્રીને આપી ॥ ૧૪ ॥

સાજન સોહાવ્યાં રે, મિલણાં બહુ લાવ્યાં રે, કાંઠે સવિ
આવ્યાં આંસુ પાડતાં રે ॥ વર વહૂ વોલાવ્યાં રે, માવિ-
તર દુઃખ પાવ્યાં રે, તૂર વજડાવ્યાં હવે પ્રયાણનાં રે
॥ ૧૫ ॥ નાંગર ઉપડાવ્યાં રે, સઢ દોર ચઢાવ્યાં રે,
વાહણ ચલાવ્યાં વેગે ખલાસીએ રે ॥ નિત નાટક થાવે
રે, ગુણિજન ગુણ ગાવે રે, વર વહૂ સોહાવે બેહુ ગોંખડે
રે ॥ ૧૬ ॥ મન ચિંતે શેઠ રે, મેં કીધી વેઠ રે, સાચર
ઠેઠ ફલ્યો જુઓ એહને રે ॥ જે ખાલી હાથે રે, આવ્યો
મુજ સાથે રે, આજ તે આથે સંપૂરણ થયો રે ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—વહી ધણા પ્રકારનાં મિલણાં જે સુખડી પ્રમુખ તેને લાવતાં એવાં સર્વ સજ્જન પણ તિહાં સોહાવ્યાં, શોભતાં થકાં સમુદ્રને કાંઠે આંખમાંથી આંસુ પાડતાં આવ્યાં, અને વર વહૂને વલાવ્યાં તે વારે કન્યાનાં માવિતર ધણું દુઃખ પામતા હવાં. હવે શ્રીપાલે પણ પ્રયાણ કરવાનાં (તૂર કે) વાળું વજડાવ્યાં ॥ ૧૫ ॥ તે વારે વહાણનાં નાંગર ઉપડાવ્યાં, અને સઢનાં દારડાં ઉંચાં ચઢાવ્યાં, ખલાસી લોકોએ (વેગે કે) ઉતાવલે વહાણને સમુદ્રમાં આગલ ચલાવ્યાં. તિહાં શ્રીપાલની પાસે નિત્ય નાટક થાય છે, અને ગુણિજન જે છે તે શ્રીપાલના ગુણ ગાય છે. એમ વર અને વહૂ બેહુ જણાં ગોંખને વિષે બેઠાં થકાં (સોહાવે કે) શોભે છે ॥ ૧૬ ॥ હવે મણિ, રત્ન અને સુવર્ણ કરી પરિપૂર્ણ ભરેલું એવું વહાણ જોઈને ધવલ શેઠ પોતાના દૃઢ્યમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે જુઓ તો ખરા! આ તે શું થઈ ગયું! મેં તો ફોકર વેઠજ કીધી, અને આ સમુદ્રને વ્યાપાર તો (ઠક કે) પ્રથમથીજ (એહને કે) એ શ્રીપાલનેજ ફલીભૂત થયો છે. અરે! જે ખાલી હાથે મારી સાથે આવ્યો હતો, જેની પાસે એક પૈસો પણ ન હતો, અને મારા સેવક જેવો હતો તે આજે તો (આથે કે) લક્ષ્મીએ કરીને સંપૂર્ણ એટલે પરિપૂર્ણ થયો! ॥ ૧૭ ॥

જલ ઇંધણ માટે રે, આવ્યા ઇણ વાટે રે, પરણ્યો રણ
સાટે જુઓ સુંદરી રે ॥ લખમી મુજ આધી રે, ઇણે

મુહિયાં લાધી રે, દોલત વાધી દેખો પલકમાં રે ॥ ૧૮ ॥
 કિમ માગું ભાડું રે, ખતપત્ર દેખાડું રે, દેશે કે આડું
 અવલું બોલશે રે ॥ કુંવર તે જાણી રે, મુખ મીઠી
 વાણી રે, ભાડું તસ આણી આપે દશગણું રે ॥ ૧૯ ॥
 પામ્યા અનુકરમે રે, નરભવ જિનધરમે રે, વાહણુ રચણુ-
 દીવે ખેમે સહુ રે ॥ નાંગર જલ મેલ્યાં રે, સઢ દોર
 સંકેલ્યા રે, હલવે હલવે લોકે સહુ તિહાં ઉતર્યાં રે ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—જુઓ કે માત્ર પાણી અને લાકડાં લેવા માટે સેજસાજ આ બબ્બરકોટની વાટે
 અમે આવ્યા, તિહાં રણસંઘામની સાટે આ સુંદરી પણ એ પરણેલા, વલી મારી લક્ષ્મી
 પણ અડધા અડધ મુહિયાં એટલે સહજમાં એણે (લાધી કે) પામી. આ રીતે જુઓ કે
 એક પલ વારમાં એને કેટલી દોલત વધી પડી ? ॥ ૧૮ ॥ અને હવે તો એ જોરાવર થયો
 છે, માટે મારું એક મહીનાનું ભાડું એની ઉપર ચઢી ગયેલું છે તે પણ શી રીતે માગું ?
 મારી પાસે કાંઈ ખતપત્ર તો નથી, જે એને જમ દેખાડું. શું જાણીએ ભાડું આપશે ? કિંવા
 નહીં આપવા માટે આડું આવલું બોલશે તો મારાથી શું થવાનું છે ? એમ ચિંતવી શ્રીપાલ
 પાસે જઈને ગયા મહીનાનું ભાડું માગવા લાગ્યો, તે વારે કુંવર પણ તેના મનની વાત જાણીને
 મુખથી મીઠી વાણીએ બોલતો થકો ચડેલા ભાડાથી દશગણું ભાડું આણીને શેઠને આપે
 છે ॥ ૧૯ ॥ જેમ શ્રીજિનધર્મના પસાય થકી (નરભવ કે) મનુષ્યનો ભવ પામીએ તેમ
 અનુક્રમે તે વહાણુ પણ સર્વ રવદ્વીપે આવી ખેમ કુશલે પહોતાં, તે વારે વહાણુનાં નાંગર
 પાણીમાં મૂક્યાં, સઢ તથા દોર સર્વે સંકેલી લીધા, અને હલવે હલવે સર્વ લોક વહાણુમાંથી
 તિહાં કાંઠે આવી ઉતર્યાં ॥ ૨૦ ॥

બીજે ઇમ ખંડે રે, જુઓ પુણ્ય અખંડે રે, એકણુ પિંડે
 ઉપાર્જન કરી રે ॥ કુંવર શ્રીપાલ રે, લહ્યા ભોગ રસાલ
 રે, પાંચમી ઢાલ ઇસી વિનયે કહી રે ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—એમ બીજા ખંડને વિષે જુઓ કે જેના પુણ્યમાં કાંઈ ખંડના થઈ નથી એવા
 અખંડ પુણ્યે કરીને (એકણુ પિંડે કે) એકલાજ શ્રીપાલ કુંવરે પોતે લક્ષ્મીને (ઉપાર્જન
 કરી કે) પેદા કરીને (રસાલ કે) મહા મનોહર એવા ભોગ (લહ્યા કે) પામ્યા. એવી
 પાંચમી ઢાલ શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કહી ॥ ૨૧ ॥

॥ દોહા ॥

દાણુ વલાવી વસ્તુનાં, ભરી અનેક વખાર ॥ વ્યાપારી
 વ્યાપારના, ઉદ્યમ કરે અપાર ॥ ૧ ॥ લાલ કિનાયત

જરકસી, ચંદરુઆ ચોસાલ ॥ ઉંચા તંબુ તાણીયા,
પંચરંગ પટશાલ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે વહાણ માંહેલી સર્વ વસ્તુઓ ઉતારી તેનાં દાણુ (વલાવી કેં) આપીને અનેક વખારો ભરી. જે વ્યાપારી છે તે (અપાર કેં) પાર વિનાના અનેક વ્યાપાર સંબંધી ઉદ્યમ કર્યા કરે ॥ ૧ ॥ શ્રીપાલે સમુદ્રને કિનારે આવીને પંચરંગી (પટશાલ કેં) રેશમી વસ્ત્ર તેના ઉંચા તંબુ તાણીને બાંધ્યા, તે માંહે (જરકસી કેં) જરીના બુટાવાલા એવા લાલ કિનાયત એટલે લાલ કિનાયા તેના ચોસાલ ચંદુઆ બાંધ્યા ॥ ૨ ॥

સોવન પટ મંડપ તલે, રચણહિંડોલા ખાટ ॥ તિહાં બેઠા
કુંવર જીવે, રસભર નવરસ નાટ ॥ ૩ ॥ ધવલ શેઠ
આવી કહે, વસ્તુ મૂલ્ય બહુ આજ ॥ તે વેચાવો કાં
નહીં, ભર્યાં અઢીસેં જહાજ ॥ ૪ ॥ કુંવર પલણે શેઠને,
ઘડો વસ્તુનાં દામ ॥ અવર વસ્તુ વિણજો વલી, કરો
અમારું કામ ॥ ૫ ॥ કામ ભલાવ્યું અમ ભલે, હૃષ્યો
દુષ્ટ કિરાડ ॥ આરત ધ્યાને જિમ પડ્યો, પામી દુધ
ખિલાડ ॥ ૬ ॥

અર્થ—તે (પટ કેં) વસ્ત્રના મંડપને તલીયે રહે જડાવ એવી સોનાની હિંડોલા ખાટ બાંધી. તિહાં બેસીને શ્રીપાલ કુંવર (રસભર કેં) રસના સમૂહવાલું એવું નવ રસમય નાટક થાય છે તે જીવે છે ॥ ૩ ॥ એવામાં ધવલ શેઠ આવી કહેવા લાગ્યો કે હું કુંવર! વસ્તુઓનું મૂલ્ય આજે બહુ આકરું છે, મારે ઘણા લાભ થાય છે, તેથી તમારાં અઢીસેં જહાજ ભર્યાં છે તેનાં કરિયાણાં તમે કેમ વેચાવતા નથી? ॥ ૪ ॥ તે સાંભલી કુંવર શેઠને કહે છે કે હું પિતાજી! અમારી વસ્તુઓનાં દામ તમેજ (ઘડો કેં) ઉપજાવો. વલી (અવર કેં) ખીલ જે વસ્તુ લેવા ચોગ્ય હોય તે (વિણજો કેં) લેજો. એટલું અમારું કામ તમે કરો. અમારે તમારે કાંઈ જૂદાઈ નથી ॥ ૫ ॥ તે સાંભલીને શેઠ વિચાર્યું જે ભલે (અમ કેં) અમને એણે કામ (ભલાવ્યું કેં) સોંપ્યું. એ રીતે દુષ્ટ બુદ્ધિનો ધણી શેઠ તે જેમ વનમાં (કિરાડ કેં) ભિક્ષુ હોય તેમ ઇલાં પાપરૂપ વનમાં કિરાડ એટલે વાણીયા સમજાવો, મારે તે દુષ્ટ વાણીયા પોતાના હૈયામાં હુરખ પામ્યો થકો જેમ ખિલાડો દુધ પામીને આર્ત ધ્યાનમાં પડે તેમ શેઠ પણ આર્ત ધ્યાનમાં પડી ગયો, અને ચિંતવવા લાગ્યો કે હવે ઠીક થયું. જેમ મારી મરજીમાં આવશે તેમ હું કરીશ, જે સારો માલ હશે તે મારા માલની સાથે મેલવીશ, અને હલકો ઉતરતો માલ હશે તે એનો કરી વેચી નાખીશ. હું મારા જાણવા પ્રમાણે કરીશ, કેમકે લેવા વેચવાની ખબર તો અમને વાણીયાનેજ હોય, એને શી ખબર છે? એ એમાં શું સમજે છે? યદુક્ત ॥ વૃથિકાનાં કંટકાનાં, દુર્જનાનાં ચ વેધસા ॥ વિભજ્ય નિયતં ન્યસ્તં, વિષં પુચ્છે શુભે દૃષ્ટિ ॥ ૧ ॥ વણિજ ચોદરસ્થેન, માતુર્મોસં ન ભ-
ક્ષ્યતે ॥ ન તત્ર કરુણાહેતુ, સ્તત્ર હેતુરંતતા ॥ ૨ ॥ દોહા ॥ લેતાં ઇંસે કેતાં ઇંસે, ઉપર ચડાવે પાડ ॥ વૈરી વિસહરને વીસસે, પછે મ વીસસે કિરાડ ॥ ૩ ॥ પ્રતિ ॥ ૬ ॥

છાણુ અવસર આવ્યો તિહાં, અવલ એક અસવાર ॥ સુ-
ગુણ સુરૂપ સુવેષ જસ, આપ સમો પરિવાર ॥ ૭ ॥
કુંવરે તેડી આદરે, બેસાસ્યો નિજ પાસ ॥ અદ્ભુત નાટક
દેખતાં, તે પામ્યો ઉદ્ધાસ ॥ ૮ ॥ હવે નાટક પૂરે થયે,
કુંવર પૂછે તાસ ॥ કુણુ કારણુ કુણુ ઠામથી, પાઉ ધાસ્યા
અમ પાસ ॥ ૯ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે તિહાં એક (અવલ કે) ઉત્તમ એવો ઘોડેસ્વાર તે કુંવરના તંબુને દરવાજે આવ્યો, (જસ કે) જેના સુગુણુ એટલે રુઝા ગુણુ છે, રુઝું સ્વરૂપ છે અને ભલો વેષ છે. તે જેવો પોતે છે તેવોજ તેના પરિવાર પણ છે ॥ ૭ ॥ તે તિહાં નાટક જોતો ઉભો છે, તેને કુંવરે આદર સહિત તેડીને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. તે પણ અદ્ભુત આશ્ચર્યકારક નાટક જોઇને ઉદ્ધાસ પામ્યો ॥ ૮ ॥ હવે નાટક પૂર્ણ થયા પછી તેને કુંવરે પૂછવા માંડ્યું કે શા કારણુ માટે અને કયા સ્થાનકથી તમે અમારી પાસે પધાસ્યા છો? તથા કોઇ આશ્ચર્ય દીકું હોય તો તે અમને કહી સંભલાવો ॥ ૯ ॥

॥ ઢાલ છટ્ટી ॥ ઝંઝરિયા મુનિવર, ધન ધન તુમ અવતાર ॥ એ દેશી ॥

તેહ પુરૂષ હવે વિનવે જી, રતન એ દ્વીપ સુરંગ ॥ રતન-
સાનુ પર્વત ઇહાં જી, વલયાકાર ઉત્તંગ ॥ ૧ ॥ પ્રભુ
ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત ॥ એ આંકણી ॥

અર્થ—હવે તે પુરુષ શ્રીપાલ કુંવરને વિનવે છે કે હું મહારાજ! આ (સુરંગ કે) સુશોભિત એવો રત્ન નામે દ્વીપ છે, ઇહાં રત્નસાનુ નામે પર્વત છે. તે કેવો છે? તો કે (વલયાકાર કે) ગોલાકારે છે, વલી (ઉત્તંગ કે) ઉંચો છે. હું પ્રભુ! આ હું જે વાત કહું છું તે મારી વાત તમે ચિત્તમાં ધરીને એકાગ્ર ચિત્તે (અવધારો કે) ધારણ કરો ॥ ૧ ॥

રતનસંચયા તિહાં વસે જી, નયરી પરવત માંહ ॥ કનક-
કેતુ રાજ તિહાં જી, વિદ્યાધર નરનાહ ॥ પ્રભુ ॥ ૨ ॥
રતન નિસી રલિયામણી જી, રતનમાલા તસ નાર ॥
સુરસુંદર સોહામણી જી, નંદન છે તસ ચાર ॥ પ્રભુ ॥
૩ ॥ તે ઉપર એક ઇચ્છતાં જી, પુત્રી હુઇ ગુણુધામ ॥
રૂપ કલા રતિ આગલી જી, મદનમંજૂષા નામ ॥ પ્રભુ ॥
૪ ॥ પર્વત શિર સોહામણો જી, તિહાં એક જિન-

પ્રાસાદ ॥ રાયપિતાએ કરાવીયો જી, મેરુશું મંડે વાદ ॥
પ્રભુ ॥ ૫ ॥

અર્થ—તિહાં તે પર્વત માંહે રત્નસંચયા નામે નગરી વસે છે, તિહાં કનકકેતુ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે, તે વિદ્યાધર રાજાઓનો (નરનાહ કે ૦) સ્વામી છે ॥ ૨ ॥ તે રાજાને રત્ન જેવી રસિયામણી રત્નમાલા નામે પદ્મરાણી છે, તેને (સુરસુંદર કે ૦) દેવતાના પુત્રની પરે સુંદર સોહામણા એવા ચાર પુત્ર છે, તેનાં નામ કહે છે. એક કનકપ્રભ, બીજો કનકશેખર, ત્રીજો કનકધ્વજ અને ચોથો કનકરુચિ, એ ચારેનાં નામ શ્રીપાલ ચરિત્રમાં લખ્યાં છે ॥ ૩ ॥ તે ચાર પુત્રની ઉપરે ઇચ્છતાં થકા રૂપ, કલા અને રતિએ કરી (આગલી કે ૦) વધે એવી જોવા યોગ્ય અને ગુણનું (ધામ કે ૦) સ્થાનકરૂપ એક પુત્રી થઇ. તેનું મદનમંજૂષા એવું નામ છે ॥ ૪ ॥ હવે એ પર્વતના (શિર કે ૦) શિખર ઉપર મસ્તકરૂપ ધણેજ સોહામણો શોભિતો મનનો હરનાર અને રાજાના પિતાનો કરાવેલો એવો રત્નમય એક શ્રીજિનપ્રાસાદ છે, તે એટલો તો ઉંચો છે કે મેરુ પર્વતથી પણ વાદ કરવાને મંડી જાય એવો છે ॥ ૫ ॥

સોવનમય સોહામણા જી, તિહાં રિસહેસર દેવ ॥ કનક-
કેતુ રાજા તિહાં જી, અહનિશિ સારે સેવ ॥ પ્રભુ ॥
૬ ॥ ભક્તે ભલી પૂજા કરે જી, રાજકુંવરી ત્રણ કાલ ॥
અગર ઉખેવે ગુણુ સ્તવે જી, ગાયે ગીત રસાલ ॥
પ્રભુ ॥ ૭ ॥ એક દિન જિન આંગી રચી જી, કુંવરીએ
અતિ ચંગ ॥ કનકપત્ર કરી કોરણી જી, વિચ વિચ રતન
સુરંગ ॥ પ્રભુ ॥ ૮ ॥ આવ્યો રાય જુહારવા જી, દેખે
સુતા વિજ્ઞાન ॥ મન ચિંતે ધન મુજ ધુઆ જી, ચડિસઠ
કલાનિધાન ॥ પ્રભુ ॥ ૯ ॥ એ સરિખો જો વર મલે
જી, તો મુજ મન સુખ થાય ॥ સાચી સોવન મુદ્રડી
જી, કાચ તિહાં ન જડાય ॥ પ્રભુ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—તિહાં તે પ્રાસાદને વિષે સોહામણા શોભિતા મનને હરણુ કરનારા એવા (શ્રીરિ-
સહેસર દેવ કે ૦) શ્રીઋષભદેવજી, તેની રત્ન જડિત સોનામય પ્રતિમાની સ્થાપના છે, તેની
કનકકેતુ નામે રાજા રાત્રિ દિવસ સેવા કરે છે ॥ ૬ ॥ તથા તે રાજાની કુંવરી જે મદનમંજૂષા
છે તે પણ વિશેષ કરી પ્રભાત, મધ્યાહ્ન અને સંધ્યા મલી ત્રણે કાલે ભલી ભક્તિએ કરી
અદ્યપ્રકારી પૂજા કરે છે, તથા અગર ઉખેવે છે, રસાલ એટલે સુંદર ગીત ગાઇને પ્રભુના ગુણની
સ્તવના કરે છે ॥ ૭ ॥ એક દિવસે તે કુંવરીએ પરિવાર સહિત તિહાં આવીને અત્યંત (ચંગ
કે ૦) મનોહર એવી શ્રીજિનરાજાની આંગી રચી, તેણે (કનક કે ૦) સોનાનાં પત્રાં લઇ તેમાં
કોરણી કરીને તેની વચ્ચવચમાં રત્નો જડ્યાં, તેણે કરી સુરંગ એટલે સારા રંગે શોભત કપડાં.

એવી રીતે ઘણી વિસ્તારિત વિધિપૂર્વક આંગીની રચના કરીને ભાવ સહિત દેવવંદન કરે છે ॥ ૮ ॥ તે આંગી જીહ્વારવાને માટે કનકકેતુ રાજા તિહાં આવ્યો, તે પોતાની પુત્રીને પૂજા કરતી દેખી તેણે કરેલી આંગી રચના સંબંધી ચતુરાઇને દેખીને પછી તેનું (વિજ્ઞાન કે) જ્ઞાન જાણી મનમાં ચિંતવના કરવા લાગ્યો કે ધન્ય છે મારી (ધુઆ કે) પુત્રીને ! એ પુત્રી તો ચોસઠ કલાનું (નિધાન કે) ઘર છે, એણે આજ આશ્ચર્યકારી, અપૂર્વ એવી પોતાની ચતુરાઇ દેખાડી છે ॥ ૯ ॥ માટે જેવી એ ચતુર છે તેવો એને એના સરખોજ જો વર મલી જાય તો મારા મનમાં ઘણું સુખ થાય, કેમકે જે સાચી સોનાની મુદ્રિકા હોય તેમાં કાચ જડાય નહીં, પરંતુ હીરા, માણિક, પાનાં જડાય તોજ તે શોભાને પામે ॥ ૧૦ ॥

એમ ઉભો શૂને મને જી, ચિંતાતુર નૃપ હોય ॥ ઇણુ
અવસરે અચરિજ થયું જી, તે સુણુજો સહુ કોય ॥
પ્રભુ ૦ ॥ ૧૧ ॥ ઓસરતી પાછે પગે જી, જિનમુખ
જોતી સાર ॥ આવી ગભારા બાહિરે જી, જવ તે રાજ-
કુમારી ॥ પ્રભુ ૦ ॥ ૧૨ ॥ તામ ગભારા તેહનાં જી,
દેવાણાં દોય બાર ॥ હલાવ્યાં હાલે નહીં જી, સલકે
નહીંચ લગાર ॥ પ્રભુ ૦ ॥ ૧૩ ॥ રાજકુંવરી ઇમ ચિંતવે
જી, મન આણી વિષવાદ ॥ મેં કીધી આશાતના જી,
કોઇકે ધરી પ્રમાદ ॥ પ્રભુ ૦ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—એમ કન્યાના ભર્તારની ચિંતા ચિંતવતો ચિંતાતુર થયો થકો રાજા શૂન્ય મને ઉભો છે. એવા સમયને વિષે એક આશ્ચર્ય થયું, તે સહુ કોઇ સાંભલો ॥ ૧૧ ॥ તે રાજ-કુંવરી જિનરાજની પૂજા કરી, ત્રણ વાર પ્રણામ કરી પાછે પગે ઓસરતી, પ્રધાન શ્રીજિન-રાજનું સુખ જોતી થકી જે વારે તે ગભારાથી બહાર આવી ॥ ૧૨ ॥ તે વારે તે ગભારાનાં બેહુ બારણાં દેવાણાં એટલે બંધ થઇ ગયાં, એવાં જડાઇ ગયાં કે કોઇ બલવંત પુરુષ જો તેને હલાવે તોપણ તેના હલાવ્યાં હાલે નહીં, લગાર માત્ર (સલકે કે) ચસકે નહીં ॥ ૧૩ ॥ તે જોઇ રાજકુંવરી પોતાના મનમાં ઘણોજ વિષવાદ લાવીને એમ ચિંતવવા લાગી કે મેં કોઇકે પ્રમાદ ધરીને પ્રભુની આશાતના કીધી છે ॥ ૧૪ ॥

ધિક મુજ જિન જોવા તણો જી, ઉપનો એહ અંતરાય ॥
દોષ સયલ મુજ સાંસહો જી, સ્વામી કરી સુપસાય ॥
પ્રભુ ૦ ॥ ૧૫ ॥ દાદા દરિસણુ દીજીએ જી, એ દુઃખ
મેં ન ખમાય ॥ છોરુ હોય કુછોરુઆં જી, છેહ ન દાખે
માય ॥ પ્રભુ ૦ ॥ ૧૬ ॥ રાય કહે વત્સ સાંભલો જી,

દોષ નહીં તુજ એહ ॥ દોષ ઇહાં છે માહરો જી, આણી
તુજ પર નેહ ॥ પ્રભુ ॥ ૧૭ ॥ વરની ચિંતા ચિંતવી
જી, જિણુહર માંહિ જેણુ ॥ તે લાગી આશાતના જી,
બાર દેવાણાં તેણુ ॥ પ્રભુ ॥ ૧૮ ॥ જિનવર તો રૂપે
નહીં જી, વીતરાગ સુપ્રસિદ્ધ ॥ પણ કોઇક અધિષ્ઠાયકે જી,
એ મુજ શિક્ષા દીધ ॥ પ્રભુ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—માટે મારે જિનરાજના મુખ જોવાપણાને ધિક્કાર છે કે જે થકી એ અંતરાય
ઉપન્યો. એમ પોતાને નિંદતી થકી ઘણા પશ્ચાત્તાપ કરતી પ્રભુને વિનંતિ કરે છે કે હે
સ્વામિન! હું મંદભાગિણી છું. મારા ઉપર મુપસાય કરીને જે મેં મધ્ય ગભારામાં દોષ
આચર્યા હોય તે સર્વ દોષ મુજને (સાંસહો કે) માફ કરો ॥ ૧૫ ॥ હે દાદાજી! તમે
મુજ પુણ્યહીન દીનને દર્શન આપો. એ દુઃખ તો મારાથી ખમાતું નથી. કદાપિ છારુ
તો કુછારુ હોય, તોપણ માતપિતા તેને છહ દેખાડે નહીં ॥ ૧૬ ॥ એવી રીતે તે પુત્રીને
રોતી થકી દેખીને રાજ કહે છે કે હે વત્સે! તું મારી વાત સાંભલ કે એ તારો દોષ નથી,
પણ ઇહાં તો મારો દોષ છે. જે મેં તારા ઉપર સ્નેહ આણીને ॥ ૧૭ ॥ શ્રીજિનેશ્વરના ધર
માંહે તારા વરની ચિંતા ચિંતવી તેની આશાતના લાગી, તેથી બારણાં દેવાણાં છે ॥ ૧૮ ॥
તો હે પુત્રી! શ્રીજિનવર તો નિરાગી સુપ્રસિદ્ધપણે વીતરાગ છે, તે તો કોઇની ઉપર રૂપે નહીં,
પણ કોઇએક અધિષ્ઠાયિક દેવતાએ એ મુજને શિક્ષા દીધી છે ॥ ૧૯ ॥

એ કમાડ વિણુ ઉઘડે જી, જાઉં નહીં આવાસ ॥ સપ-
રિવાર નૃપને તિહાં જી, ત્રણ હુઆ ઉપવાસ ॥ પ્રભુ ॥
૨૦ ॥ ત્રીજે દિન નિશિ પાછલી જી, વાણી હુઇ
આકાશ ॥ દોષ નથી ઇહાં કોઇનો જી, કાંઇ કરો રે વિષાદ
॥ પ્રભુ ॥ ૨૧ ॥ જેહની નજરે દેખતાં જી, ઉઘડશે
એ બાર ॥ મદનમંજૂષા તણો થશે જી, તેહજ નર ભર-
તાર ॥ પ્રભુ ॥ ૨૨ ॥ ઋષભદેવની કિંકરી જી, હું
ચક્કસરી દેવી ॥ એક માસ માંહે હવે જી, આવું વરને
લેવી ॥ પ્રભુ ॥ ૨૩ ॥ સુણી તેહ હરખ્યાં સહુ જી,
રાયને અતિ આણુંદ ॥ પ્રેમે કીધાં પારણાં જી, દૂર ગયાં
દુઃખ દંદ ॥ પ્રભુ ॥ ૨૪ ॥ દિન ગણતાં તે માસમાં

જી, ઓછો છે દિન એક ॥ તિણે જીવે સહુ વાટડી જી,
વિકલ્પ કરે અનેક ॥ પ્રભુ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—તે માટે હવે એ કમાડ ઉઘડ્યા વિના મારે (આવાસ કે) ઘર જવું નહીં. એમ કહી રાજ પરિવાર સહિત તિહાં દેરાસરમાં રહ્યો, તેને ત્રણ ઉપવાસ થઈ ગયા ॥ ૨૦ ॥ પછી ત્રીજા દિવસની પાછલી રાત્રિએ આકાશને વિષે એવી વાણી થઈ કે હું લોકો ! ઇહાં કોઈનો દોષ નથી, માટે તમે વિષાદ શા વાસ્તે કરો છો ? ॥ ૨૧ ॥ આ ગભારાનાં બારણાં જે દેવાઈ ગયાં છે તેનું કારણ એટલું જ છે કે જે પુરુષની નજરે દેખતાં વારમાં આ બારણાં ઉઘડી પડશે તેજ નર એ મદનમંજૂષા કુંવરીના ભર્તાર થશે ॥ ૨૨ ॥ હું શ્રીકૃષ્ણભદ્રેવ સ્વામીની કિંકરી એટલે દાસી ચક્કેસરી નામે દેવી છું. હવે હું એક મહીનામાં વરને લઈને આવું છું ॥ ૨૩ ॥ એવી દેવીની વાણી સાંભલીને સહુ કોઈ હર્ષવંત થયાં અને રાજને પણ અત્યંત આનંદ ઉપન્યો. તે વારે પ્રેમે કરી પારણાં કીધાં, સર્વના દુઃખના (દંડ કે) દગલા દૂર ગયા ॥ ૨૪ ॥ તિહાંથી દિવસ ગણતાં હવે એક મહીનામાં બાકી એક દિવસ ઓછો છે, તે માટે સહુ કોઈ વાટડી જોઈ બેઠાં છે, અને અનેક પ્રકારના વિકલ્પ કર્યા કરે છે ॥ ૨૫ ॥

પુત્ર શેઠ જિનદેવનો જી, હું શ્રાવક જિનદાસ ॥ પ્રવહણુ
આવ્યાં સાંભલી જી, આવ્યો ઇહાં ઉદ્ધાસ ॥ પ્રભુ ॥
૨૬ ॥ સુણી નાદ નાટક તણો જી, દેખણુ આવ્યો
જામ ॥ મનમોહન પ્રભુ તુમ તણું જી, દરિસણુ દીકું
તામ ॥ પ્રભુ ॥ ૨૭ ॥ જાણું દેવી ચક્કેસરી જી, તુમે
આણ્યા અમ પાસ ॥ જિણુહર બાર ઉઘાડતાં જી,
ફલશે સહુની આશ ॥ પ્રભુ ॥ ૨૮ ॥ પૂજ્ય પધારો
દેહરે જી, જુહારો શ્રી જગદીશ ॥ ઉઘડશે તે બારણાં જી,
જાણું વિસવા વીશ ॥ પ્રભુ ॥ ૨૯ ॥ બીજે ખંડે
એણી પરે જી, સુણતાં છઠી ઢાલ ॥ વિનય કહે શ્રોતા-
ઘરે જી, હોજો મંગલમાલ ॥ પ્રભુ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—વલી હું એજ નગરનો રહેવાસી જિનદેવ નામે શેઠનો પુત્ર જિનદાસ નામે શ્રાવક છું. તે બાજે પ્રવહણુ આવ્યાં સાંભલીને ઉદ્ધાસથી ઇહાં તમારી પાસે યટ આવાસમાં આવ્યો છું ॥ ૨૬ ॥ ઇહાં નાટક થતું હતું તેનો (નાદ કે) શબ્દ સાંભલીને (જામ કે) જેહવે હું દેખવા આવ્યો (તામ કે) તેહવેજ હું મનમોહન પ્રભુ ! મેં તમારું દર્શન દીકું ॥ ૨૭ ॥ પણ હું જાણું છું જે શ્રીચક્કેસરી દેવીએ ગભારા ઉઘાડવા સારું તમનેજ અમારી પાસે આણ્યા છે, માટે શ્રીજિનધરનાં બારણાં ઉઘાડતાં થકા સહુની આશા ફલશે

॥ ૨૮ ॥ તો હું પૂજ્યજી ! તમે દરને વિષે પધારો, અને શ્રીજગદીશ જે જગતના ઇંદ્ર તેને (જીહારો કે) પ્રણામ કરો. હું વીશે વિદ્યા જાણું છું જે તમારી નજરે દખતાં તે આરણ્ય અવશ્ય ઉઘડશે. તેની સાથે અમારાં પુણ્ય પણ ઉઘડશે ॥ ૨૯ ॥ બીજા ખંડને વિષે એ રીતે છઠ્ઠી ઢાલ કહી. તે સાંભલતાં થકા શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે ઓતા-જનોનાં ઘરને વિષે માંગલિકની માલા હોજે ॥ ૩૦ ॥

॥ કોહા ॥

તવ હરખે કુંવર ભણે, ધવલ શેઠને તેડી ॥ જઇએ દેવ
જીહારવા, આવો દુર્મતિ ફેડી ॥ ૧ ॥ શેઠ કહે જિનવર
નમો, નવરા તુમે નિચિંત ॥ વિણ ઉપરાજે જેહની,
પહોંચે મનની ખંત ॥ ૨ ॥ અમને જમવાનો નહીં,
ઘડી એક પરવાર ॥ સીરામણ વાલુ જિમણ, કરીએ
એકજ વાર ॥ ૩ ॥ હવે કુંવર જવા તિહાં, જળ થાયે
અસવાર ॥ હરખ્યો હેપારવ કરે, તેજી તામ તુખાર
॥ ૪ ॥ સાથ લેઇ જિનદાસને, અવલ અવર પરિવાર ॥
અનુક્રમે આવ્યા કુંવર, ઋષભદેવ દરખાર ॥ ૫ ॥

અર્થ—એ વ્યતિકર સાંભલ્યો તે વારે શ્રીપાલ કુંવર ધવલ શેઠને તેડીને હુપે કરી કહે છે કે હું શેઠજી ! હું પિતાજી ! તમે દુર્મતિ જે માઠી મતિ તેને ફેડીને મારી સાથે આવો તો દેવ જીહારવા જઇએ ॥ ૧ ॥ તે સાંભલી શેઠ કહેવા લાગ્યો કે તમે નિરંતર કામકાજ કસ્યા વિના નવરા એકા છે. વલી વિણ ઉપરાજે એટલે ઉપાર્જન કસ્યા વિના પોતાની મેલે લક્ષ્મી મલતી જાય છે, તમારા મનની ખંત પૂર્ણ થાય છે, માટે તમે નિશ્ચિંત છો, તેથી તમે સુખે શ્રીજિનવરને (નમો કે) નમસ્કાર કરો ॥ ૨ ॥ અમને તો વ્યાપારનાં કામકાજ કરવામાંથી જમવાને માટે એક ઘડી વાર પણ પરવારી શકીએ તેમ બનતું નથી, તેથી સીરામણ, વાલુ અને જમણ, એ ત્રણે એકજ વાર કરીએ છીએ ॥ ૩ ॥ હવે જે વારે શ્રીપાલ કુંવર તિહાં જવાને માટે ઘોડા ઉપર સ્વાર થયા (તામ કે) તે વખતે (તેજ કે) કોઇ દિવસ ચાલુક મારવો ન પડે એવી જાતિનો (તુખાર કે) ઘોડો તે હુપે પામતો હતો (હેપારવ કે) હણહણાટ શબ્દ કરે છે. અર્થાત્ તે ઘોડો પોતાના હણહણાટ શબ્દ કરી કુંવરને સારાં શકુંન આપે છે ॥ ૪ ॥ પછી ધવલ શેઠને તિહાંજ મૂકી જિનદાસ શેઠને સાથે લઇ તથા (અવર કે) બીજે પણ જે (અવલ કે) સુંદર પરિવાર, તેણે કરી સહિત કુંવર તિહાંથી ચાલ્યા. તે અનુક્રમે શ્રીઋષભદેવ સ્વામીના દરખાર પાસે આવ્યા ॥ ૫ ॥

એકેકો આવો જઇ, સહુ ગભારા પાસ ॥ કુંવર પછી
પધારશે, ઇમ બોલે જિનદાસ ॥ ૬ ॥ જિમ નિર્ણય
કરી જાણીએ, બાર ઉઘાડણહાર ॥ ગભારે આવ્યા જઇ,

સહુકો કરે જુહાર ॥૭॥ હવે કુંવર કરી ધોતીયાં, મુખ
આંધી મુખકોશ ॥ જિણહર માંહે સંચરે, મન આણી
સંતોષ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તિહાં જિનદાસ શેઠ એમ બોલ્યા કે પ્રથમ સર્વ શ્રીસંઘ માંહેલો એકેકો પુરુષ થઇને પ્રભુના ગભારા પાસે જઇ આવે અને શ્રીપાલ કુંવર પછી પધારશે ॥ ૬ ॥ જે થકી આરણાંના ઉઘાડનાર પુરુષને નિશ્ચે કરી જાણી લઇએ. એવું સાંભલી સર્વ કોઇ ગભારા પાસે જઇ જઇને પ્રભુને જુહાર કરતા આવ્યા ॥ ૭ ॥ હવે શ્રીપાલ કુંવર પણ શુદ્ધ ધોતીયાં કરી પહેરીને મુખે મુખકોશ આંધી મનમાં હર્ષવંત થકો સંતોષ આણીને શ્રીજિનેશ્વરના ઘરને વિષે સંચર્યો ॥ ૮ ॥

॥ ઢાલ સાતમી ॥ રાગ મહાર ॥ એ એ મુનિવર વિહરણુ પાંગર્યાં જી ॥ એ દેશી ॥

કુંવર ગભારો નજરે દેખતાં જી, એહુ ઉઘડીયાં બાર રે ॥
દેવ કુસુમ વરષે તિહાં જી, હુવા જયજયકાર રે ॥
કુંવર૦ ॥ ૧ ॥ રાયને ગઇ તુરત વધામણી જી, આજ
સફલ સુવિહાણુ રે ॥ દેવી દીયો વર ઇહાં આવીયો
જી, તેજે ઝલામલ ભાણુ રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૨ ॥

અર્થ—તિહાં શ્રીપાલ કુંવરે પોતાની નજરે ગભારો દેખતાં થકાજ તરત તે ગભારાનાં એહુ આરણાં ઉઘડી પડ્યાં, તે વારે દેવોએ કુસુમની વૃષ્ટિ કરી, અને તે વખતે જયજયકાર શબ્દ થયો ॥ ૧ ॥ રાજાને પણ તુરત વધામણી ગઇ કે હે મહારાજ! આજનો દિવસ તો સફલ સુવિહાણુ ઉગ્યો, દેવીએ જે વર દીધો હતો તે ઇહાં આવ્યો, તે તેજે કરીને તો જેવો ઝલામલ કરતો સૂર્ય હોય નહીં? તે સમાન દેખાય છે ॥ ૨ ॥

સોવન ભૂષણુ લાખ વધામણી જી, દેઇ પંચાંગ પસાય
રે ॥ સફલ સજન જન પરવસ્યો જી, દેહરે આવે નરરાય
રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૩ ॥ દીઠો કુંવર જિન પૂજતો જી, કેસર
કુસુમ ઘનસાર રે ॥ ચૈત્યવંદન ચિત્ત ઉદ્ધેસે જી, સ્તવન
કહે ઇમ સાર રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૪ ॥ દીઠો નંદન નાભિ
નરિંદનો જી, દેવનો દેવ દયાલ રે ॥ આજ મહોદય મેં
લલ્યો જી, પાપ ગયાં પાયાલ રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૫ ॥ દેવ
પૂજને કુંઅર આવીયા જી, રંગમંડપ માંહિ જામ રે ॥

રાય સજ્જન જને પરવસ્યા જી, બેઠા કરીય પ્રણામ રે ॥
કુંવર૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વધામણીયાને સોનાનાં આભૂષણ તથા લાખ પસાય કરી વધામણીના પંચાંગ પસાય દ્વંધને સર્વ સજ્જન જનના પરિવારે પરવસ્યો થકો (નરરાય કે૦) મનુષ્યોનો રાજા દેરે આવ્યો ॥ ૩ ॥ તિહાં કેશર, કૂલ અને ધનસાર જે બરાસ, તેણે કરી શ્રીજિનેશ્વરને પૂજતા એવા કુંવરને રાજાએ દીઠા, કુંવરે પણ પૂજા કરી રહ્યા પછી ચિત્તને ઉદ્ધાસે કરી ચૈત્ય-વંદન કર્યું. એમજ વહી (સાર કે૦) પ્રધાન ઘણાં શ્રેષ્ઠ એવાં સ્તવનો કહ્યાં ॥ ૪ ॥ તિહાં કુંવર પ્રભુની સ્તુતિ આવી રીતે કરે છે કે હે નાભિ રાજના પુત્ર શ્રીનૃપભદ્રેવજી! હે દેવના દેવ! હે દયાલ! મેં તમોને દીઠા, તેથી આજ મેં મોટા પુણ્યનો ઉદય લહ્યો, અને મારાં જે પાપ હતાં તે તો સર્વ પાતાલમાં પેસી ગયાં ॥ ૫ ॥ એવી રીતે દેવ પૂજીને બહારના રંગમંડપ માંહે જે વારે શ્રીપાલ કુંવર આવ્યા તે વારે રાજા પણ સર્વ સજ્જન જનના પરિવારે પરવસ્યો થકો છે, તેને હાથને પ્રણામે પ્રણામ કરીને સર્વે બેસતા હવા ॥ ૬ ॥

જિનહરબાર ઉઘાડતાં જી, અચરિજ કીધી તુમે વાત રે ॥
દેવસ્વરૂપી દીસો આપણું જી, વંશ પ્રકાશો કુલ જાત રે ॥
કુંવર૦ ॥ ૭ ॥ ન કહે ઉત્તમ નામ તે આપણું જી, નવિ કરે આપ વખાણુ રે ॥ ઉત્તર ન દીધો તેણે રાયને જી, કુંઅર સયલ ગુણુ જાણુ રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૮ ॥ દેખો અચંભો ઇણે અવસરે જી, હુઓ ગયણે ઉઘોત રે ॥ ઉંચે વદને બેવે તવ સહુ જી, એ કુણુ પ્રગટી જ્યોત રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૯ ॥ વિદ્યાચારણુ મુનિ આવીયા જી, દેવ ઘણા તસ સાથ રે ॥ જઈ ગભારે જિન વાંદીયા જી, થુણ્યા શ્રીજગનાથ રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૧૦ ॥ દેવરચિત વર આસને જી, બેઠા તિહાં મુનિરાય રે ॥ દીએ મધુર ધ્વનિ દેશના જી, ભવિકશ્રવાણુ સુખદાય રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—પછી રાજા કુંવરની સમસ્ત પ્રકારે સ્તુતિ કરીને કહેવા લાગ્યો કે શ્રીજિનશ્વરનાં આરણ્ય ઉઘાડતાં તમે અચરિજ જેવી વાત કરી, તેથી તમે કોઇ દેવસ્વરૂપી દેખાઓ છો, મારે કૃપા કરીને આપનાં વંશ, કુલ, જાતિ એ સર્વનો પ્રકાશ કરો ॥ ૭ ॥ એવી રાજાએ પ્રાર્થના કરી, પરંતુ ઉત્તમ પુરુષ પોતે પોતાને મુખે પોતાનું નામ માત્ર પણ કહે નહીં અને પોતાનાં વખાણુ પણ કરે નહીં. એવા સર્વ ગુણનો જાણુ શ્રીપાલ છે, મારે તેણે રાજાને કાંઈ પણ ઉત્તર દીધા નહીં ॥ ૮ ॥ ૯ ॥ ૧૦ ॥ ૧૧ ॥ ૧૨ ॥ ૧૩ ॥ ૧૪ ॥ ૧૫ ॥ ૧૬ ॥ ૧૭ ॥ ૧૮ ॥ ૧૯ ॥ ૨૦ ॥ ૨૧ ॥ ૨૨ ॥ ૨૩ ॥ ૨૪ ॥ ૨૫ ॥ ૨૬ ॥ ૨૭ ॥ ૨૮ ॥ ૨૯ ॥ ૩૦ ॥ ૩૧ ॥ ૩૨ ॥ ૩૩ ॥ ૩૪ ॥ ૩૫ ॥ ૩૬ ॥ ૩૭ ॥ ૩૮ ॥ ૩૯ ॥ ૪૦ ॥ ૪૧ ॥ ૪૨ ॥ ૪૩ ॥ ૪૪ ॥ ૪૫ ॥ ૪૬ ॥ ૪૭ ॥ ૪૮ ॥ ૪૯ ॥ ૫૦ ॥ ૫૧ ॥ ૫૨ ॥ ૫૩ ॥ ૫૪ ॥ ૫૫ ॥ ૫૬ ॥ ૫૭ ॥ ૫૮ ॥ ૫૯ ॥ ૬૦ ॥ ૬૧ ॥ ૬૨ ॥ ૬૩ ॥ ૬૪ ॥ ૬૫ ॥ ૬૬ ॥ ૬૭ ॥ ૬૮ ॥ ૬૯ ॥ ૭૦ ॥ ૭૧ ॥ ૭૨ ॥ ૭૩ ॥ ૭૪ ॥ ૭૫ ॥ ૭૬ ॥ ૭૭ ॥ ૭૮ ॥ ૭૯ ॥ ૮૦ ॥ ૮૧ ॥ ૮૨ ॥ ૮૩ ॥ ૮૪ ॥ ૮૫ ॥ ૮૬ ॥ ૮૭ ॥ ૮૮ ॥ ૮૯ ॥ ૯૦ ॥ ૯૧ ॥ ૯૨ ॥ ૯૩ ॥ ૯૪ ॥ ૯૫ ॥ ૯૬ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮ ॥ ૯૯ ॥ ૧૦૦ ॥

ભવંતિ કીર્તયે ॥ ન સૌખ્યસૌભાગ્યકરા ભવંતિ તે, સ્વયં શુદ્ધીતૌ શુવતીક્રિયાવિવ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૮ ॥ (દેખો કે૦) જીઓ. એવા અવસરને વિષે એક અચંપો દેખ્યો તે કહે છે. (ગયણે કે૦) આકાશે ઉઘોત થયો, તે વારે ઉંચું મુખ કરી સર્વ જોવા લાગ્યા કે આ તે કયા પ્રકારની જ્યોતિ પ્રગટ થઇ છે? ॥ ૯ ॥ એવામાં ઘણા દેવો જેમની સાથે છે એવા વિદ્યાચારણ મુનિ આકાશથી નીચે ઉતરતા તિહાં આવ્યા. તેમણે પ્રથમ તો ગભારા આગલ જઈ શ્રીજિનને વાંદીને શ્રીજગત્રયના નાથને શુભ્યા એટલે સ્તવ્યા ॥ ૧૦ ॥ પછી દેવોએ પ્રધાન સિંહાસન રચ્યું, તે સિંહાસન ઉપર મુનિરાજ આવી બેઠા. તિહાં ભવિક જીવના શ્રવણ જે કાન, તેને મુખની દેનારી એવી દશના મધુર ધ્વનિએ એટલે મીઠા શબ્દ કરી દેવા લાગ્યા ॥ ૧૧ ॥

નવ પદ મહિમા તિહાં વરણવે જી, સેવો ભવિક સિદ્ધ-
ચક્ર રે ॥ ઇહ ભવ પરભવ લહીએ એહથી જી, લીલાલહેર
અથક્ર રે ॥ કુંવર૦ ॥ ૧૨ ॥ દુઃખ દોહગ સવિ ઉપ-
શમે જી, પગ પગ પામે ઋદ્ધિ રસાલ રે ॥ એ નવ
પદ આરાધતાં જી, જિમ જગ કુંચર શ્રીપાલ રે ॥
કુંવર૦ ॥ ૧૩ ॥ પ્રેમે સયલ પૂછે પરપદા જી, તે કોણ
કુંચર શ્રીપાલ રે ॥ મુનિવર તવ ધુરથી કહે જી, તેહનું
ચરિત્ર રસાલ રે ॥ કુંવર ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—હવે મુનિરાજ તિહાં દશના માંહે નવ પદના માહાત્મ્યનું વર્ણન કરતાં થકાજ કહે છે કે ભો ભો ભવ્યો! હે મહાનુભાવો! તમે જે થકી આ ભવ અને પરભવને વિષે અથાગ એટલે પાર વિનાની જેનો થાગ નહીં એવી લીલાની લહેર (લહીએ કે૦) પામીએ એવા શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનને સેવો. ઇહાં શ્રીઅરિહંતાદિક નવ પદના સમુદાયને સિદ્ધચક્ર કહીએ, જે માટે શ્રીજિનેશ્વરે કહેલાં દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વ, એ ત્રણે તત્ત્વ આરાધવા યોગ્ય છે, તે ત્રણે તત્ત્વ એ નવ પદને વિષેજ છે, તેમાં એક શ્રીઅરિહંત અને બીજા સિદ્ધ ભગવાન, એ બે પદ દેવતત્ત્વરૂપ જાણવાં, તથા એક આચાર્ય, બીજા ઉપાધ્યાય અને ત્રીજા સાધુ, એ ત્રણ પદ ગુરુતત્ત્વરૂપ જાણવાં, તથા એક દર્શન, બીજું જ્ઞાન, ત્રીજું ચારિત્ર અને ચોથું તપ, એ ચાર પદ ધર્મતત્ત્વરૂપ જાણવાં. એમ ત્રણ તત્ત્વના ઉત્તર ભેદ નવ થયા. તેજ નવ પદને તમે પરમ ભક્તિએ કરી આરાધો ॥ ૧૨ ॥ એ થકી દુઃખ અને દૌર્ભાગ્ય સર્વ ઉપશમી જાય, અને પગલે પગલે રસાલ ઋદ્ધિ પામે. એ નવ પદને આરાધતાં થકા જેમ જગત માંહે શ્રીપાલ કુંવર મુખ પામ્યા તેમ તમે પણ પામે ॥ ૧૩ ॥ તે સાંભલી સર્વ પરપદનાં લોક તિહાં પ્રેમપૂર્વક પૂછવા લાગ્યાં કે હે મહારાજ! તે શ્રીપાલ કુંવર કોણ થયો? તેનું ચરિત્ર કહી સંભલાવો. તે વારે મુનિરાજે પણ તે શ્રીપાલ કુંવરનું રસાલ ચરિત્ર ત્યાં (ધુરથી કે૦) પ્રથમથી માંડીને દેશસરમાં ગભારાનાં કમાડ આવી ઉઘાડ્યાં તિહાંમુઘી કહી સંભલાવ્યું ॥ ૧૪ ॥

તે તુમ પુણ્યે ઇહાં આવીયો જી, ઉઘડ્યાં ચૈત્ય દુવાર

રે ॥ તેહ સુણીને નૃપ હરખીયો ॥, હરખ્યો સવિ
પરિવાર રે ॥ કુંવર ॥ ૧૫ ॥ ઇમ કહીને મુનિવર
ઉતપત્યા ॥, ગયણુમારગ તે જાય રે ॥ ઉભા થઇ ઉંચે
મુખે ॥, વંદે સહુ તસ પાય રે ॥ કુંવર ॥ ૧૬ ॥
ઢાલ સુણી ઇમ સાતમી ॥, ખંડ ખીજની એહ રે ॥
વિનય કહે સિદ્ધચકની ॥, ભક્તિ કરો ગુણુગેહ રે ॥
કુંવર ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ તમારાં પુણ્યે કરી ઇહાં આવ્યો, જેના દેખવાથી ચૈત્યનાં દ્વાર
ઉઘડ્યાં. એ કથા સાંભલીને રાજ ઘણા હર્ષવંત થયો, તથા સર્વ પરિવાર પણ હર્ષ પામ્યો
॥ ૧૫ ॥ એવી રીતે શ્રીપાલનો સંબંધ કહી તિહાંથી મુનિવર આકાશમાર્ગે (ઉતપત્યા કે ૦)
જતા હવા, તેમના પગને સર્વ લોક ઉભા થઇને ઉંચે મુખે કરી વાંદવા લાગ્યાં ॥ ૧૬ ॥
એમ ખીજ ખંડની એ સાતમી ઢાલ સાંભલીને હે ભવ્યો ! તમે સર્વ ઉત્તમ ગુણોના ઘર-
રૂપ એવા જે સિદ્ધચક ભગવાન છે તેની ભક્તિ કરો, એમ શ્રીવિનયવિજય ઉપા-
ધ્યાય ॥ કહે છે ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

એઠા જિનહર બારણે, મુખ મંડપ સહુ કોય ॥ કુંવર
નિરખી રાયનું, હૈદું હરપિત હોય ॥ ૧ ॥ ધન રિસહેસર
કદપતરુ, ધન ચક્રેસરી દેવી ॥ જાસ પસાયે મુજ
ફલ્યાં, મનવાંછિત તતખેવિ ॥ ૨ ॥ તિલક વધાવી
કુંવરને, દેઇ શ્રીફલ પાન ॥ સજ્જન સાખે પ્રેમે કરી,
દીધું કન્યાદાન ॥ ૩ ॥ શ્રીફલ ફોફલ સયણુને, દેઇ
ઘણાં તંબોલ ॥ તિલક કરીને છાંટણાં, કીધાં કેસર ઘોલ
॥ ૪ ॥ નિજ ડેરે કુંવર ગયા, મંદિર પહોતા રાય ॥
એહુ ઠામે વિવાહના, ઘણા મહોત્સવ થાય ॥ ૫ ॥ વડી
વડારણુ દે વડી, પાપડ ઘણા વાણાય ॥ કેલવીએ પક-
વાજ બહુ, મંગલ ધવલ ગવાય ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે શ્રીજિનઘરની બહિર મુખ મંડપને વિષે સંહુ કોઇ આવી એઠા છે, તિહાં

કુંવરને નિરખીને રાજનું હૈયું હર્ષિત થાય છે ॥ ૧ ॥ રાજ કહે છે કે કદપતરુ સમાન એવા શ્રીઋષભેશ્વર એટલે આદિનાથ ભગવાન તેને ધન્ય છે, વલી ચક્રેશ્વરી દેવીને પણ ધન્ય છે કે જેના પસાયથી મારાં મનોવાંછિત તતખેવિ એટલે તુરત ફલીભૂત થયાં ॥ ૨ ॥ એમ ચિંતવી શ્રીપાલ કુંવરને તિલક વધાવી, શ્રીફલ તંબોલ આપી, સર્વ સજ્જનોની સામે પ્રેમ કરી રાજ્યે કન્યાદાન દીધું ॥ ૩ ॥ તથા સયણ જે સ્વજન જેના તેમને પણ શ્રીફલ જે નાલિયેર અને ફેફલ એટલે સોપારી તથા ઘણાં (તંબોલ કે) પાન દઈ, તિલક કરી, કેશર ઘોડીને છાંટણાં કીધાં ॥ ૪ ॥ હવે કુંવર પોતાને (ડેર કે) તંબુમાં ગયા, અને રાજ પોતાને મંદિરે પહોંતા. તિહાં બન્ને પક્ષમાં પોતપોતાને સ્થાનકે વિવાહ સંબંધી ઘણા મહોત્સવ થાય છે ॥ ૫ ॥ (વડી વડારણ કે) મોટી વડારણ એટલે ખવાસણ જે છે તે વડીએ દે છે એટલે આપે છે, ઘણા પાપડ વણાય છે, (ખડુ કે) ઘણા પ્રકારનાં પકવાન તેને (કેલવીએ કે) કેલવીને કરે છે. માંગલિકનાં ધવલ એટલે ઘોલ ગીત ગવાય છે ॥ ૬ ॥

વાઘા સીવે નવનવા, દરજી બેઠા બાર ॥ જડિયા મણિ
માણિક જડે, ઘાટ ઘડે સોનાર ॥ ૭ ॥ રાય મંડાવ્યો
માંડવો, સોવન મણિમય થંભ ॥ થંભ થંભ મણિપૂતલી,
કરતી નાટારંભ ॥ ૮ ॥ તોરણ ચિહું દિશિ બારણે, નીલ
રયણમય પાન ॥ ઝૂમે મોતી ઝુમખા, જાણે સરગ
વિમાન ॥ ૯ ॥ પંચ વરણને ચંદ્રવે, દીપે મોતીદામ ॥
માનું તારામંડલે, આવી કીયો વિશારામ ॥ ૧૦ ॥ ચોરી
ચિહું પખે ચિતરી, સોવન માણિક કુંભ ॥ ફૂલમાલ
અતિ ફૂટરી, મહકે સખલ સુરંભ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—દરજી લોકો બારણે બેઠા થકા નવનવા વાઘા સીવે છે અને જડિયા લોકો છે તે મણિ અને માણિક જડે છે, તથા સોનાર લોકો નવનવા ઘાટ ઘડે છે ॥ ૭ ॥ હવે રાજ્યે માંડવો મંડાવ્યો છે તે કેવો છે? તો કે પ્રથમ તો તે મંડપમાં સંપૂર્ણ મણિરત્ને જડાય એવા સોનાના થંભ ઉભા કીધા છે, તે મણિરત્નમયજ દેખાય છે, એવા થંભે મંડપ વિરાજિત છે. વલી તે થંભ થંભને વિષે મણિરત્નની પૂતલીઓ ખનાવી છે તે જાણીએ નાટારંભ કરતી હોય નહીં? એવી મુખમુદ્રાએ રહી થકી શાભે છે ॥ ૮ ॥ તથા તે મંડપની ચારે દિશાઓનાં બારણાંઓને વિષે નીલાં રત્નમય પાનાંએ કરી શોભિત એવાં તોરણો બાંધ્યાં છે. તે તોરણોમાં વલી માતીના ઝુમખા કુંખી રહ્યા છે, તેથી લટકતાં દેખાય છે, તે જાણીએ સ્વર્ગનાં વિમાનજ લટકતાં હોય નહીં? એવાં થકાં શાભે છે, અથવા તે તોરણો નીલાં પાનાંનાં છે તે વિમાન જેવાંજ છે, અને વિમાનોમાં માતીઓના ઝુમખા કુંખી રહેલા હોય છે, માટે તે તોરણો પણ વિમાનસદૃશ શોભતાં થકાં દેખાય છે ॥ ૯ ॥ વલી તે મંડપમાં પાંચ વર્ણના ચંદ્રવા બાંધ્યા છે, તે ચંદ્રવાને વિષે માતીઓની (દામ કે) માલાઓ બાંધેલી છે તે કેવી દીપે છે? તિહાં કવીશ્વર કહે છે કે હું એમ માતું છું જે આકાશમાં રહેલા તારાઓના મંડલે આવીનેજ ધહાં વિશ્રામ કીધો હોય નહીં? એવાં તે માલાઓનાં

મોતીઓ દેદીપ્યમાન થકાં શોભે છે ॥ ૧૦ ॥ તથા વલી રાજ્યે ચોરી અંધાવી છે તે કેવી છે? તો કે ચારે બાજુએ મણિરત્ને જડાવ એવા સોનાના (કુંડલ કે) ઘટ, તેણે કરી ચિતરેલી છે. તે ઘડાઓને વલી અત્યંત ફટરી એટલે ઉંચી સરસ એવી ફૂલોની માલાઓ પહેરાવેલી છે, તે (સખલ કે) ઘણી એવી જે (સુરંભ કે) સુગંધ તેણે કરી મહુકી રહી છે ॥ ૧૧ ॥

॥ હાલ આઠમી ॥ રાગ ખંભાવતી ॥ કરડો તિહાં કોટવાલ ॥ એ દેશી ॥

હવે શ્રીપાલ કુમાર, વિધિપૂર્વક મજ્જન કરે ॥ ૫-
હેરે સવિ શણુગાર, તિલક નિલાડે શોભા ધરે ॥ ૧ ॥
શિર ખૂણાલો ખૂંપ, મણિ માણિક મોતી જડયો ॥ ૨ ॥
હસે હીરાને તેજ, જાણે હું નૃપ શિર ચડયો ॥ ૩ ॥
કાને કુંડલ દોય, હાર હૈયે સોહે નવલખા ॥ ૪ ॥ જડ્યાં
કંદોરે રતન, બાંહે બાજુઅંધ બહેરખા ॥ ૫ ॥ સો-
વન વીંટી વેઠ, દશ આંગુલિએ સોહીએ ॥ ૬ ॥ મુખ
તંબોલ સુરંગ, નર નારી મન મોહીએ ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ કુંવર વિધિપૂર્વક સ્નાન મજ્જન કરે, તે કરીને પછી સર્વ પ્રકારનાં આભૂષણ આદિક શણુગાર પહેરે, તે પહેરીને પછી લલાટે તિલકની શોભા ધરતા હવા ॥ ૧ ॥ વલી શ્રીપાલ કુંવરના શિર અટલે મસ્તકને વિષે ખૂણાવાલો ખૂંપ બાંધ્યો છે, તે મણિ, માણિક અને મોતીએ કરી જડ્યો છે, તેમાં જે હીરા જડેલા છે તેના તેજે કરી ખૂંપ હસે છે, અર્થાત્ જાણીએ હસતોજ હોય નહીં? એવા દેખાય છે. તિહાં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે તે ખૂંપ એવું જાણે છે જે હું (નૃપ કે) રાજાના પણ શિર ઉપર ચડયો છું, માટે હું સર્વ અલંકારમાં ઉત્તમ છું, અથવા રાજાઓ કરતાં પણ હું મોટો છું એવા ગર્વ આણીનેજ જાણીએ હસતો હોય નહીં? ॥ ૨ ॥ વલી બે કાનને વિષે બે કુંડલ પહેર્યાં છે, હૈયાને વિષે નવલખા હાર શોભી રહ્યા છે, કેડને વિષે રત્ને જડાવ કંદોરો બાંધ્યો છે, ભુજ-ઓને વિષે બાજુઅંધ બહેરખા બાંધ્યા છે ॥ ૩ ॥ બે હાથની દશ આંગુલિએ સોનાની વીંટીઓ તથા વેઠ શોભી રહ્યા છે, તથા મુખ તો પ્રથમથીજ મહા તેજસ્વી છે, વલી તંબોલ ચાવવાથી વિશેષ સુરંગ એટલે સારા રંગવાલું દેખાય છે. એવા દેદીપ્યમાન કુંવરને બોધને તિહાં નર નારીનાં મન મોહને પામે છે ॥ ૪ ॥

કર ધરી શ્રીફલ પાન, વરઘોડે જળ સંચર્યા ॥ ૫-
બેલાં શ્રીકાર, સહસ્રગમે તવ પરવર્યાં ॥ ૬ ॥ વાજે
ઢોલ નિશાન, સરણાઈ ભુંગલ ઘણી ॥ ૭ ॥ રથ બેઠી
સચબદ્ધ, ગાયે મંગલ જાનણી ॥ ૮ ॥ સાવ સોનેરી

સાજ, હયવર હીસે નાચતા ૭ ॥ શિર સિંદૂર સોહંત,
 દીસે મયગલ માચતા ૭ ॥ ૭ ॥ ચહુટે ચહુટે લોક,
 જુવે મહોત્સવ નવનવે ૭ ॥ ઇમ મહોટે મંડાણ,
 મોહન આવ્યા માંડવે ૭ ॥ ૮ ॥

અર્થ—હવે હાથમાં શ્રીફલ પાન લઇને જે વારે વરઘોડામાં સંચર્યા તે વારે હજારોગમે (શ્રીકાર કે૦) શોભાને ધરનારાં એવાં સાંખેલાં તેની સાથે (પરવર્યાં કે૦) આગલ આલ્યાં ॥ ૫ ॥ ઢોલ, નગારાં, નિશાન તથા શરણાધરો અને ભુંગલો ઘણાં વાજે છે, વલી (સય-
 બદ્ધ કે૦) સેંકડાગમે સ્ત્રીઓ જનરડીઓ જે છે તે રથમાં બેઠી થકી માંગલિકનાં ગીતો ગાય છે ॥ ૬ ॥ (સાવ કે૦) કેવલ સોનેરીનો સાજ નાખ્યો છે જેમની ઉપર એવા (હય-
 વર કે૦) શ્રેષ્ઠ ઘોડાઓ નાચતા થકા આનંદમાં મગ્ન થયા થકા હીસે એટલે હજીહણાટ કરે છે. વલી જેમના (શિર કે૦) મસ્તકને વિષે સિંદૂર શોભે છે એવા (મયગલ કે૦) હાથીઓ તે (માચતા કે૦) મલપતા થકા (દીસે કે૦) દેખાય છે ॥ ૭ ॥ તિહાં ચોટા ચોટાને વિષે લોક નવનવે મહોત્સવે કરી જુવે છે. એવી રીતે મોટે મંડાણે કરી (મોહન કે૦) શ્રીપાલ કુંવર માંડવાને વિષે આવી પહોંચ્યા ॥ ૮ ॥

પોંખી આણ્યા માંહિ, સાસુએ ઉલટ ઘણે ૭ ॥ આણી
 ચોરી માંહિ, હર્ષ ઘણો કન્યા તણે ૭ ॥ ૯ ॥ કર મેલાવો
 કીધ, વેદપાઠ બાંભણ ભણે ૭ ॥ સોહવ ગાયે ગીત,
 બિહું પખે આપ આપણે ૭ ॥ ૧૦ ॥ કરી અગ્નિની
 સાખ, મંગલ ચારે વરતીયાં ૭ ॥ ફેરા ફરતાં તામ,
 દાન નરિંદે બહુ દીયાં ૭ ॥ ૧૧ ॥ કેલવીયો કંસાર,
 સરસ સુગંધો મહમહે ૭ ॥ કવલ ઠવે મુખ માંહિ, માંહો-
 માંહે મન ગહગહે ૭ ॥ ૧૨ ॥ મદનમંજૂષા નારી, પ્રેમે
 પરણી ઇણી પરે ૭ ॥ બિહું નારીશું ભોગ, સુખ વિલસે
 સુસરાધરે ૭ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—તેમને સાસુએ ઘણા ઉલટ સહિત પોંખીને માંહે આણ્યા. વલી કન્યાને પણ ચોરી માંહે આણી, તે વારે તેના મનમાં પણ પરણવાનો હર્ષ ઘણો છે ॥ ૯ ॥ પછી (કર મેલાવો કે૦) હાથ મેલાવો કીધો તે વખત આદ્યણ વેદપાઠ ભણે છે, વલી બેહુ પક્ષવાલાની (સોહવ કે૦) સુવાસણ સ્ત્રીઓ આપ આપની તરફનાં ગીત ગાય છે ॥ ૧૦ ॥ પછી અગ્નિની સાખે કરી ચારે મંગલ વર્ત્તાવીને વર કન્યાને ફેરા ફેરવ્યા, તે વખતે રાજાએ ઘણાં પ્રકારનાં દાન દીધાં ॥ યતઃ ॥ દાનહ વેલા ઉજલા, જગ વિરલા કો હોય ॥ જલહર જલ

દેવા સમે, રથામ વદનધર જોય ॥ ૧ ॥ દાનં મહિમનિદાનં કુશલનિદાનં કલંકકરિસિંહઃ ॥
 શ્રીકલંકકુંભૂતં, સિદ્ધિવૃદ્ધસંગમે દૂતઃ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૧૧ ॥ પછી સરસ સુગંધે કરી મહમહાટ
 કરી રહ્યો છે એવો કંસાર કેલવ્યો છે એટલે બનાવ્યો છે, તેના (કવલ કેં) કોલીયા તેને
 હુપ સહિત સ્ત્રી ને ભર્તાર બેહુ જણ મલી માંહોમાંહે મનના ગહગહાટે કરી એકેકના
 મુખમાં મૂકે છે ॥ ૧૨ ॥ એ રીતે મદનમંજૂષા સ્ત્રીને પ્રેમે કરી પરણ્યા. હવે શ્રીપાલ કુંવર
 સસરાને ઘેર રહ્યા થકા બેહુ સ્ત્રીઓની સાથે મુખને (વિલસે કેં) ભોગવે છે ॥ ૧૩ ॥

ઋષભદેવ પ્રાસાદ, ઉચ્છવ પૂજા નિત કરે ॥ ગીત
 ગાન બહુ દાન, વિત્ત ઘણું તિહાં વાવરે ॥ ૧૪ ॥ ચૈત્ર
 માસે સુખવાસ, આંબિલ ઓલી આદરે ॥ સિદ્ધચક્રની
 સાર, લાખીણી પૂજા કરે ॥ ૧૫ ॥ વરતાવી અમાર,
 અઢાઇ મહોત્સવ ઘણો ॥ સફલ કરે અવતાર, લાહો
 લીએ લખમી તણો ॥ ૧૬ ॥ ઇક દિન જિનહર માંહિ,
 કુંઅર રાય બેઠા મલી ॥ નૃત્ય કરાવે સાર, જિનવર
 આગલ મન રલી ॥ ૧૭ ॥ ઇણે અવસર કોટવાલ,
 આવી અરજ કરે ઇસી ॥ દાણચોરીએ ચોર, પકડ્યો
 તસ આજ્ઞા કીસી ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—ઇહાં કુંવર શ્રીઋષભદેવજીના પ્રાસાદને વિષે મોટા આનંદે કરી નિત્ય પ્રત્યે
 ઉત્સવ સહિત પૂજા કરે છે, તથા ઘણું ગીત ગાન કરે છે, બહુ દાન આપતો થકા તિહાં ઘણું
 (વિત્ત કેં) દ્રવ્ય વાવરે છે ॥ ૧૪ ॥ ફરી ચૈત્ર મહીના આવ્યો તે વારે મુખના આવાસરૂપ
 આંબિલની ઓલી આદરીને શ્રીસિદ્ધચક્રની પ્રધાન લાખીણી પૂજા કરે છે ॥ ૧૫ ॥
 આઠ દિવસ પર્યંત અમારીના પડહુ વર્તાવીને એટલે વગડાવીને ઘણા મોટા અઢાઇ મહોત્સવ
 કર્યો. એવી રીતે કુંવર પોતાનો મનુષ્યઅવતાર સફલ કરે છે, અને લક્ષ્મી પામ્યાનો
 લાહો લીએ છે ॥ ૧૬ ॥ એક દિવસે જિનેશ્વરના દેરા માંહે કુંવર અને રાજા એ બેહુ જણ
 સાથે મલી બેઠા છે, અને (મન રલી કેં) મનની મગ્નતાએ શ્રીજિનેશ્વરની આગલ
 ઉત્તમ નૃત્ય કરાવે છે ॥ ૧૭ ॥ એ અવસરે કોટવાલ આવીને રાજાને એવા પ્રકારની
 અરજ કરવા લાગ્યો કે હું મહારાજ! દાણચોરીએ ચોર થયેલો એટલે દાણચોરીના કર-
 નાર ચોર અમે પકડ્યો છે, તેને આપ કેવા પ્રકારની શિક્ષા કરવા હુકમ કરો છો?
 તે કહો ॥ ૧૮ ॥

વલી ભાંગી તુમ આણુ, બલ બહુલું ઇણે આદર્યું ॥
 અમે દેખાડ્યા હાથ, તવ મહોદું ઝાંખું કર્યું ॥ ૧૯ ॥
 રાજા બોલે તામ, દંડ ચોરનો દીજ્યે ॥ જિણહરમાં એ

વાત, કહે કુંઅર કિમ કીજ્યે જી ॥ ૨૦ ॥ નજરે કરી હજુર,
પહેલાં કીજે પારખું જી ॥ પછે દેઇને દંડ, સહુએ ન
હોયે સારિખું જી ॥ ૨૧ ॥ આણ્યો નિસે હજુર, ધવલ
શેઠ તવ જાણીયો જી ॥ કહે કુંઅર મહારાજ, ચોર ભલો
તુમે આણીયો જી ॥ ૨૨ ॥ એ મુજ પિતા સમાન, હું
એ સાથે આવીયો જી ॥ કોટિધ્વજ સિરદાર, વાહણુ ઇલાં
ઘણું લાવીયો જી ॥ ૨૩ ॥ છોડાવી તસ બંધ, તેડી
પાસે બેસાડીયો જી ॥ ગુનહ કરાવી માફ, રાયને પાય
લગાડીયો જી ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—વલી તમારી આણા દીધી તે પણ એણે ભાંગી નાખી, તથા અમારી સાથું
ઘણું બલ આદર્યું, પરંતુ અમે જે વારે ખરેખરા હાથ દેખાડ્યા તે વારે તેણે પોતાનું મુખ
ઝાંખું કર્યું ॥ ૧૯ ॥ તે સાંભલી રાજા બોલ્યો કે એને ચોરનો દંડ આપો, તે વારે કુંવર
કહેવા લાગ્યો કે હે સ્વામિન! જિનઘરમાં એ વાત કેમ કરીએ? ॥ ૨૦ ॥ વલી જે ચોર
હોય તેને પ્રથમ તો પોતાની નજર આગલ હજુર કરીને તેની પરીક્ષા કરીએ, અને પછી
જે કાંઈ તેને દંડ દેવો ઘટે તે આપીએ, શામાટે જે સર્વ માણસ કાંઈ સરખાં ન હોય
“સહુને હોયે સારિખું જી” એવો પાઠાંતર પણ છે ॥ ૨૧ ॥ પછી જે વારે રાજાની હજુરમાં
તેને લઈ આવ્યા તે વારે એ ધવલ શેઠ છે એવું જાણીને કુંવર રાજાને કહેતો હવો કે
મહારાજ! આ ચોર તો તમે ઘણો ભલો આણ્યો ॥ ૨૨ ॥ એ તો મારા પિતા સમાન છે,
હું એની સાથેજ ઇલાં આવ્યો છું, વલી એ તો કાંઈ સામાન્ય માણસ નથી, પરંતુ કોટિ-
ધ્વજ જે છે તેનો પણ એ સિરદાર છે, અને ઇલાં તમારા બંદર માંહે ઘણું વહાણુ લઈ
આવ્યો છે ॥ ૨૩ ॥ એમ કહી તેનાં બંધન છોડાવી શેઠને તેડી પોતાની પાસે બેસાડ્યો, અને
તેનો ગુનહો માફ કરાવી રાજાને પણ લગાડ્યો ॥ ૨૪ ॥

રાય કહે અપરાધ, એહનો પરમેસર સહો જી ॥ અજરા-
મર થયો એહ, જેહ તુમે બાંહે ગ્રહો જી ॥ ૨૫ ॥ એક
દિન આવી શેઠ, કુંવરને એમ વિનવે જી ॥ વેચી વહા-
ણુની વસ્તુ, પૂર્યાં કરીયાણે નવે જી ॥ ૨૬ ॥ તુમે
અમને ઇણુ ઠામ, કુશલ ખેમે જિમ આણીયા જી ॥ તિમ
પહોંચાડો દેશ, તો સુખ પામે પ્રાણીયા જી ॥ ૨૭ ॥
કુંઅરે જાણુવ્યો ભાવ, નિજ દેશે જવા તણો જી ॥ તવ

નૃપને ચિત્ત માંહિ, અસંતોષ ઉપજ્યો ઘણો જી ॥ ૨૮ ॥
 માગ્યાં ભૂષણ જેહ, તે ઉપર મમતા કીસી જી ॥ પર-
 દેશીશું પ્રીત, દુઃખદાયી હોયે ઇસી જી ॥ ૨૯ ॥ સાસુ
 સુસરો દોય, કર જોડી આદર ઘણે જી ॥ આંસુ પડતે
 ધાર, કુંવરને ઇણી પરે લણે જી ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—રાજાએ કહ્યું કે એના અપરાધ તો પરમેશ્વરે સહન કર્યો, એટલે માફ કર્યો, એ તો હવે અજરામર થયો જાણવો, કારણ કે જે તુમે (ખાંહે પ્રશ્નો કે) હાથે આદ્યો તે અજર અમર થયો એમાં કાંઇ નવાઇ નથી ॥ ૨૫ ॥ હવે એક દિવસે ધવલ શેઠ આવીને શ્રીપાલ કુંવરને એમ વિનવે છે કે હે સ્વામિન! વહાણની વસ્તુ સર્વે વેચીને ફરી નવાં કરીયાણાં લઇ તેણે કરી વહાણ (પૂર્યાં કે) ભર્યાં ॥ ૨૬ ॥ મારે તમે અમને આ ઠેકાણે જેવી રીતે કુશલે ખેમે લાવ્યા છે તેવી રીતે ફરી પાછા અમારે દેશ પહોંચાડો તો પ્રાણી સર્વ સુખ પામે ॥ ૨૭ ॥ તે સાંભલી કુંવરે પણ પોતાને દેશ જવાનો ભાવ સસરાને જણાવ્યો, તે વારે રાજાના ચિત્તને વિષે ઘણે અસંતોષ ઉપજ્યો ॥ ૨૮ ॥ તથાપિ વહી વિચાર્યું જે માગી લાવેલાં આભૂષણો હોય તેની ઉપર ફાકટ મમતા શી કરવી? તે પણ એવીજ દુઃખદાયી હોય ॥ ૨૯ ॥ એમ નિર્ધારી સાસુ અને સસરો ખેહુ જણ બે હાથ જોડી ઘણા આદરે કરી આંખમાંથી આંસુની ધારા પડતે થકે કુંવર પ્રત્યે એવી રીતે (લણે કે) કહેતાં હવાં ॥ ૩૦ ॥

મદનમંજૂષા એહ, અમ ઉત્સંગે ઉછરી જી ॥ જન્મથકી
 સુખ માંહિ, આજ લગે લીલા કરી જી ॥ ૩૧ ॥ વાહાલી
 જીવિતપ્રાય, તુમ હાથે થાપણ ઠવી જી ॥ એહને મ દેશો
 છેહ, જો પણ પરણો નવનવી જી ॥ ૩૨ ॥ પુત્રીને કહે
 વત્સ, ક્ષમા ઘણી મન આણુજો જી ॥ સદા લગે ભરતાર,
 દેવ કરીને જાણુજો જી ॥ ૩૩ ॥ સાસુ સુસરા જેઠ,
 લજ્જા વિનય મ ચૂકજો જી ॥ પરિહરજો પરમાદ, કુલ-
 મરજદા મ મૂકજો જી ॥ ૩૪ ॥ કંત પહેલી જાગ, જાગંતાં
 નવિ ઉંઘીએ જી ॥ શોક્ય બહેન કરી જાણુ, વચન ન
 તાસ ઉઘંઘીએ જી ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—કે હે રાજન! એ મદનમંજૂષા નામે પુત્રી, તે અમારા ખોલામાં ઉછરી છે, એણે જન્મથકી માંડીને આજ દિવસ સુધી સદાય સુખ માંહેજ લીલા કરી છે ॥ ૩૧ ॥ એ પુત્રી પ્રાય: અમારા જીવથી પણ અમને ઘણીજ વહાલી છે, તે આજ તમારે હાથે જેમ

આપણુ (૬વી કે૦) સ્થાપી હોય તેમ આપી છે, માટે જો પણ તમે નવનવી સ્ત્રીઓ પરણા તોપણ એને છેલ્લું દેશો નહીં ॥ ૩૨ ॥ હવે પોતાની પુત્રીને શિખામણ આપવા માટે રાજા રાણી કહે છે કે હે વત્સે ! તમે તમારા મનમાં ઘણી ક્ષમા આણજો, ક્રોધ કરશો નહીં, અને સદા લગણુ ભર્તારને તો દેવ કરીનેજ જાણજો ॥ ૩૩ ॥ વલી સાસુ, સસરા અને જેઠા, તેમની લજ્જા વિનય કરવાનું કેવારે પણ ચૂકશો નહીં. તથા પ્રમાદને પરહરજો, ત્યાગ કરજો અને કુલની મર્યાદા ચૂકશો નહીં ॥ ૩૪ ॥ વલી ભર્તાર જાગ્યાથી પહેલી જાગજો, તથા ભર્તાર જાગતો હોય તિહાંસુધી ઉંઘીશ નહીં, શોક્ય હોય તેને બહેન જેવી જાણજો, શોક્યનું વચન ઉલ્લંઘન કરીશ નહીં ॥ ૩૫ ॥

કંત સયલ પરિવાર, જમ્યા પછી ભોજન કરે ॥ દાસ દાસીજણુ ઢોર, ખખર સહુની ચિત્ત ધરે ॥ ૩૬ ॥ જિનપૂજા ગુરુભક્તિ, પતિવ્રતા વ્રત પાલજો ॥ ૩૭ ॥ કહીએ તુમ શિખ, ઇમ અમ કુલ અનુવાલજો ॥ ૩૮ ॥ રચણુ ઋદ્ધિ પરિવાર, દેઇ નૃપે વાહણુ ભર્યાં ॥ ૩૯ ॥ મયણુ મંજૂષા ધૂમ, વોલાવા સહુ નીસર્યાં ॥ ૪૦ ॥ કાંઠે સયલ કુટુંબ, હૈડાં ભર ભેટી મલ્યાં ॥ ૪૧ ॥ તસ મુખ વારોવાર, જોતાં ને રોતાં પાછાં વલ્યાં ॥ ૪૨ ॥ કુંચર વાહણુ માંહિ, બેઠા સાથે દોઇ વહૂ ॥ ૪૩ ॥ કામ અને રતિ પ્રીતિ, મલીયાં એમ જાણે સહુ ॥ ૪૪ ॥ બીજે ખંડે એહ, ઢાલ થુણી ઇમ આઠમી ॥ ૪૫ ॥ વિનય કહે સિદ્ધચક્ર, ભક્તિ કરો સુરતરુ સમી ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—પોતાનો ભર્તાર તથા બીજો પણ પરિવાર જે હોય તે સર્વે જમી રહ્યા પછી તું ભોજન કરજો. વલી દાસ, દાસીજન તથા ઢોર પ્રમુખ સહુની ખખર લેવી, એવું ચિત્ત ધરે, એટલે ચિત્ત રાખજો ॥ ૩૬ ॥ શ્રીજિનેશ્વરની પૂજા તથા ગુરુની ભક્તિ કરજો, પતિવ્રતા વ્રત પાલજો, બીજી વધારે શિખ તમને અમે શી કહી દેખાડીએ ? તમે એમ શુભાચરણ આચરીને અમારા કુલને અનુવાલજો ॥ ૩૭ ॥ એવી રીતે પુત્રીને શિખામણ આપીને પછી રાજાએ રત્ન, ઋદ્ધિ તથા બીજો પણ ઘણો પરિવાર આપીને વહાણુ ભર્યાં, અને મદનમંજૂષા પુત્રીને વોલાવવાને માટે સર્વ કોઇ નીસર્યાં ॥ ૩૮ ॥ બંદરને કાંઠે સર્વ કુટુંબ આવી હૈડાં ભરી ભેટીને મલ્યાં, પછી તે પુત્રીનું મુખ વારંવાર જોતાં જોતાં અને રોતાં થકાં પાછાં વલ્યાં ॥ ૩૯ ॥ હવે શ્રીપાલ કુંવર વહાણુ માંહે પોતાની બે સ્ત્રીઓ સાથે બેઠા, તે સહુ કોઇ એમજ જાણે છે કે આ તો કામદેવ અને તેની રતિ તથા પ્રીતિ એ બે સ્ત્રીઓ તેજ ધહાં આવી એકઠાં મલ્યાં છે, એ કવિએ ઉત્પેક્ષા કરી છે ॥ ૪૦ ॥ બીજા ખંડને વિષે એ આઠમી ઢાલ એવી રીતે સ્તવી, માટે ભો ભગ્યો ! તમે (સુરતરુ કે૦) કલ્પવૃક્ષ સમાન

મનોવાંછિતની દેવાવાદી એવી શ્રીસિદ્ધચક્ર મહારાજની ભક્તિ કરો, એમ શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી કહે છે ॥ ૪૧ ॥

॥ ચોપાદ ॥

ખંડ ખંડ મધુરો જિમ ખંડ, શ્રી શ્રીપાલચરિત્ર અખંડ ॥
કીર્તિવિજય વાચકથી લહ્યો, ખીજો ખંડ ઇમ વિનયે કહ્યો ॥૧॥

અર્થ—એ રાસના ખંડ ખંડ (મધુરો કે૦) મીઠાશવાલો છે, જેમ (ખંડ કે૦) ખાંડના કરકા કરકા માંહે મીઠાશ ઘણી હોય તેમ એ રાસના પણ ખંડ ખંડમાં મીઠાશ ઘણી છે, અને શ્રી શ્રીપાલ રાજનું સંપૂર્ણ ચરિત્ર તો અખંડરૂપ છે. તે જે પ્રમાણે શ્રી કીર્તિવિજય ઉપાધ્યાયજીના મુખથી (લહ્યો કે૦) સાંભળ્યો (એમ કે૦) એજ પ્રમાણે આ ખીજો ખંડ શ્રી વિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ કહ્યો ॥ ૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાયશ્રીકીર્તિવિજયગણિશિષ્યોપાધ્યાયશ્રીવિનયવિજયવિરચિતે
શ્રીસિદ્ધચક્રમહિમાધિકારે શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે પ્રાકૃતપ્રબન્ધે વિદેશગમને કન્યા-
દ્રવ્યપાણિબ્રહ્મણ્યાદિવર્ણનો નામ દ્વિતીયઃ ખંડઃ સમાપ્તઃ ॥ ૨ ॥

પ્રથમ ખંડે ગાથા ॥ ૨૮૨ ॥ દ્વિતીય ખંડે ગાથા ॥ ૨૭૫ ॥ સર્વ ગાથા ॥ ૫૫૭ ॥

॥ ઇતિ શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે બાલાવબોધે દ્વિતીયઃ ખંડઃ સમાપ્તઃ ॥ ૨ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ ॥

॥ અથ તૃતીયઃ ખંડઃ પ્રારભ્યતે ॥

॥ દોહા ॥

સિદ્ધચક્રના ગુણુ ઘણા, કહેતાં નાવે પાર ॥ વાંછિત પૂરે
દુઃખ હરે, વંદું વારોવાર ॥ ૧ ॥ સભા કહે શ્રીપાલને,
સમુદ્ર ઉતારો પાર ॥ અમને ઉત્કંઠા ઘણી, સુણુવા મ
કરો વાર ॥ ૨ ॥

અર્થ—શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનના ગુણુ ઘણા છે, તે મુખથી કહેતાં થકા તેનો પાર આવે નહીં. એ શ્રીસિદ્ધચક્ર કેવા છે? તો કે સેવનારનાં મનોવાંછિત પૂર્ણ કરે અને દુઃખને હરણ કરે, માટે તે શ્રીસિદ્ધચક્રને હું વારંવાર વાંદું છું ॥ ૧ ॥ હવે આ રાસના સાંભલનારા સભાસ્થ જનો કવીશ્વરને કહે છે કે શ્રીપાલ કુંવરને સમુદ્રથકી પાર ઉતારો, એટલે શ્રીપાલ કુંવર સમુદ્રપાર ઉતરીને કાંઠે આવે. એ વાત મુણુવાની અમને ઘણી ઉત્કંઠા છે, માટે વાર મ કરો, એટલે વ્યાખ્યાન કરવાનો વિલંબ ન કરો ॥ ૨ ॥

કહે કવિયણ આગલ કથા, મીઠી અમીય સમાન ॥ નિદ્રા
વિકથા પરહરી, સુણુને દેઇ કાન ॥ ૩ ॥ ધવલ શેઠ
ઝુરે ઘણું, દેખી કુંવરની રિદ્ધ ॥ એકલડો આવ્યો હતો,
હૈ હૈ દૈવ શું કીધ ॥ ૪ ॥

અર્થ—એવું સભાજનોનું બોલવું સાંભલીને કવીશ્વર પણ શ્રીપાલની આગલ કથા
એટલે સમુદ્રમાં પડ્યા પછીની જે કથા કહેવાની છે તે કહે છે. તે કથા કેવી છે? તો કે
અમૃત સમાન મીઠાશની આપનારી છે, માટે હે શ્રોતાજનો! તમે નિદ્રા અને વિકથાને
પરહરી એટલે ત્યાગીને એકાગ્ર ચિત્તે કાન દબને સાંભલજો ॥ ૩ ॥ હવે શ્રીપાલ કુંવરની
ઋદ્ધિ દેખીને અદ્વૈતો બિચારો ધવલ શેઠ ઘણું ઘણું ઝુલ્યા કરે છે કે અરે! આ તો એક-
લોજ મારી સાથે ચાકર દાખલ આવેલો હતો તો હૈ હૈ ઇતિ ખેદે, હૈ દૈવ! હૈ કર્મ! આ
તે તે શું કીધું? ॥ ૪ ॥

વહાણ અઢીસેં માહરાં, લીધાં શિરમાં દેઇ ॥ જોઉં ઘર
કિમ જાયશે, ઋદ્ધિ એવડી લેઇ ॥ ૫ ॥ એક જીવ છે
એહને, નાખું જલધિ મઝાર ॥ પછી સયલ એ માહરું,
રમણી ઋદ્ધિ પરિવાર ॥ ૬ ॥ દેખી ન શકે પારકી,
ઋદ્ધિ હિયે જસ ખાર ॥ સાયર થાયે દુખલો, ગાજંતે
જલધાર ॥ ૭ ॥ વરસાલે વનરાઇ જે, સવિ નવપદ્મવ
થાય ॥ જાય જવાસાનું કીસ્યું, જે ઉભો સૂકાય ॥ ૮ ॥

અર્થ—એમ ધવલ શેઠને કુંવરની ઋદ્ધિ દેખવાથી અદ્વૈતો ઉપની, તેથી વિચાર કરવા
માંડ્યો કે આ અઢીસેં વહાણ તો મારા માથામાં દબને એણે લઇ લીધાં, પણ હવે જોઉં
તો ખરો કે આ આટલી ઋદ્ધિ લઇને કેવી રીતે પોતાને ઘર જાય છે? ॥ ૫ ॥ એ એકજ
જીવ છે તેને હું (જલધિ કે) સમુદ્રમાં નાખી દઉં, પછી એ (રમણી કે) બે સ્ત્રીઓ
તથા ઋદ્ધિ અને બીજા જે એના પરિવાર છે તે સર્વે મારુંજ છે, એ બાપડા ક્યાં લઇ
જવાનો છે? એવા દુષ્ટ અધ્યવસાય શેઠના થયા ॥ ૬ ॥ ઇહાં કનિષ્ઠ પુરુષનાં લક્ષણ ઉપર દૃષ્ટાંત
કહે છે કે જેમ (જલધાર કે) મેઘ તે ગાજંતે એટલે ગર્જન કરે તે વારે (સાયર કે)
સમુદ્ર દુર્બલ થઇ જાય. એ દૃષ્ટાંતે પુરુષના હૈયામાં (ખાર કે) અદ્વૈતો હોય તે પુરુષ પણ
પારકી ઋદ્ધિ દેખીને ખમી શકે નહીં ॥ યતઃ ॥ પરવાદે દશવદનઃ, પરદોષનિરીક્ષણે સહ-
સ્રાક્ષઃ ॥ સંવૃત્તવિત્તહરણે, બાહુસહસ્રાર્જુનો નીચઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૭ ॥ વલી બીજા દૃષ્ટાંત
કહે છે. જેમકે વરસાદના દિવસોમાં અઘાર ભાર વનરાજી એટલે વનસ્પતિની પંક્તિ જે છે
તે સર્વ નવપદ્મવ થાય છે, પરંતુ તેમાં એક બિચારા જવાસાના ઝાડનું શું જાય છે કે જે ઉભો
ને ઉભો સૂકાય જાય છે? કાંઇજ નહીં, પરંતુ જે અદ્વૈતો માણસ છે તે બીજાની સારી સ્થિતિ
થયેલી જોઇને પોતે દુઃખી થાય છે એમ જણવું ॥ ૮ ॥

જે કિરતાર વડા કીયા, તેશું કેહી રીસ ॥ દાંત પડ્યા
ગિરિ પાડતાં, કુંજર પાડે ચીસ ॥ ૯ ॥

અર્થ—પણ ખરી વાત તો એજ છે કે જેને કિરતારે મોટા કસ્યા તેની સાથે વલી કેવી રીસ કરવી? તેની સાથે રીસ કરવાથી ઉલટું રીસ કરનારનેજ દુઃખી થવું પડે છે. કોની પેઠે? તો કે જેમ (કુંજર કે) હાથી જે છે તેણે પોતાને મોટો સમજીને દાંતે કરી ગિરિ જે પર્વત તેને પાડી નાખવા માટે ઉદ્ધમ કર્યો, પરંતુ તેને પાડવા જતાં ઉલટા પોતાનાજ દાંત ત્રુટી પડ્યા, તે વારે મોટી ચીસો પાડીને નાસવા માંડ્યું. એ દૃષ્ટાંતે અહીં ધવલ શેઠ પણ શ્રીપાલ કુંવરને દુઃખી કરવા માટે ઉદ્ધમ કરે છે, પરંતુ તેને દુઃખી કરવા જતાં પોતાનેજ દુઃખી થવું પડશે તે વાત આગલ કહે છે ॥ ૯ ॥

॥ ઢાલ પહેલી ॥

॥ રાગ મહાર ॥ શીતલ તરુવર છાંહિ, કે આંહ વાલંબની રે ॥ કે આંહ ० ॥ એ દેશી ॥

દેખી કામિની દોય, કે કામે વ્યાપીયો રે ॥ કે કામે
વ્યાપીયો ॥ વલી ઘણો ધનનો લોભ, કે વાઘ્યો પાપીયો
રે ॥ કે વાઘ્યો ० ॥ લાગ્યા દોય પિશાચ, કે પીડે અતિ
ઘણું રે ॥ કે પીડે ० ॥ ધવલ શેઠનું ચિત્ત, કે વશ નહીં
આપણું રે ॥ કે વશ ० ॥ ૧ ॥

અર્થ—એમ તે શેઠ દુષ્ટ અધ્યવસાયને યોગે એક તો શ્રીપાલની (દાય કે) બે (કામિની કે) સ્ત્રીઓ છે તેમને દેખીને કામે કરી વ્યાપ થયો, તથા બીજું વલી શ્રીપાલની પાસે ઘણું ધન છે તે લાઇ લેવાનો લોભ શેઠને લાગ્યો. તદ્વપ જે પાપ તેણે કરીને વાઘ્યો, અથવા ધન લેવાના લોભે કરી તે પાપી શેઠ વાઘ્યો. એમ તે શેઠને કામ અને લોભ, એ બે (પિશાચ કે) ભૂત આવીને વલગ્યાં, તેણે કરીને અત્યંત ઘણાજ પીડાય છે, તેથી તે ધવલ શેઠનું ચિત્ત પણ પોતાને વશ રહ્યું નહીં ॥ ૧ ॥

ઉઠક ન ભાવે અન્ન, ન આવે નિદ્રડી રે ॥ ન આવે ०
ઉઢ્ઠસ વાલસ થાય, કે જક નહીં એક ઘડી રે ॥ કે જક ० ॥
મુખ મૂકે નિસાસ, કે દિન દિન દુખલો રે ॥ કે દિન ० ॥
રાત દિવસ નવિ જાય, કે મન બહુ આમલો રે ॥ કે
મન ० ॥ ૨ ॥ ચાર મહ્યા તસ મિત્ર, કે પૂછે પ્રેમશું રે ॥
કે પૂછે ० ॥ કોણ થયો તુમ રોગ, કે ઝુરો એમ શું રે ॥
કે ઝુરો ० ॥ કે ચિંતા ઉતપન્ન, કે કોઇક આકરી રે ॥ કે

કોઇકે ॥ ભાઇ થાઓ ધીર, કે મન કાઠું કરી રે ॥ કે
મન ॥ ૩ ॥

અર્થ—તેમ (ઉદક કે ૦) પાણી તથા અન્ન પણ ભાવતું નથી, વલી નિદ્રા પણ આવતી નથી, ઉદ્વેગ વાલસ એટલે આલસ વિલસ થયા કરે છે, એક ઘડી માત્ર પણ જીવને (જક કે ૦) જંપ વલતો નથી, મુખથી નિસાસા મૂકતો થકો દિવસે દિવસે દુર્બલ થતો જાય છે. વલી મનમાં બહુ (આમલો કે ૦) આમલસેરડા લીધા કરે છે, તેનાં રાત દિવસ જતાં નથી ॥ યતઃ ॥ પ્રવાસિકો વ્યાધયુતઃ સરોષો, વિદ્યાર્થચિત્તઃ પરદારક્તઃ ॥ યસ્યાસ્તિ વૈરી હિ વિચોગિતોઽપિ, હ્યષ્ટો લભંતે મનુજા ન નિદ્રામ ॥ અર્થ—એક પરદેશ ફરનાર, બીજે વ્યાધિમાન, ત્રીજે ક્રોધ-યુક્ત, ચોથો વિદ્યાભ્યાસને વિષે તત્પર, પાંચમો ધન મેલવવામાં આસક્ત ચિત્તવાલો, છઠ્ઠો પારકી સ્ત્રીમાં આસક્ત, સાતમો જેને માથે દુશ્મન છે તે, આઠમો પોતાના પ્રિય જનથી વિચોગ પામેલો, એવા આઠ પ્રકારના મનુષ્યો નિદ્રાને પામતા નથી ॥ ૧ ॥ ૨ ॥ એમ દુઃખને લીધે ધવલ શેઠ અર્ધી રાત્રે મુતો ઉઠી ટલવલતો ફર્યા કરે છે, તે જોઇને તેના ચાર મિત્ર છે તે તેને મદદ્યા, અને પ્રેમપૂર્વક પૂછે છે કે હું શેઠ! તમોને શ્યો રોગ ઉત્પન્ન થયો છે કે તમે આમતેમ જુરી રહ્યા છો? અથવા તમોને ઘણીજ આકરી એવી કેઇક ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે? કે શું થયું છે? જે કાંઇ થયું હોય તે પણ હું ભાઇ! મન કઠિણ કરીને ધીરજવાન થઇને ॥ ૩ ॥

દુઃખ કહો અમ તાસ, ઉપાય વિચારીએ રે ॥ ઉપાય ॥
ચિંતાસાયર એહ, કે પાર ઉતારીએ રે ॥ કે પાર ॥
લજ્જા મૂકી શેઠ, કહે મન ચિંતવ્યું રે ॥ કહે મન ॥
તવ ચારે કહે મિત્ર, કે ધિક એ શું લવ્યું રે ॥ કે
ધિક ॥ ૪ ॥

અર્થ—તમોને જે દુઃખ પેદા થયું હોય તે અમોને કહો તો અમે (તાસ કે ૦) તેનો ઉપાય વિચારીને આ ચિંતારૂપ સમુદ્રમાંથી તમોને પાર ઉતારીએ. તે વારે શેઠે પણ લજ્જા મૂકીને ઉંડો નિસાસો નાખી પોતાના મનનું ચિંતવેલું કામ જે હું તે મિત્રોને કહ્યું કે અરે ભાઇઓ! મારે શરીરે કોઇ પણ રોગ પીડા કરતો નથી, પરંતુ આ શ્રીપાલને મારી નાખવો એ મારા મનની પીડા છે તે મને પીડે છે, દુઃખ આપે છે, એ સર્વ વૃત્તાંત તેણે પોતાના મિત્રો આગલ કહી સંભલાવ્યો. એવી વાત સાંભલી તે વારે તે ચારે મિત્રો કહેવા લાગ્યા કે અરે ધિકાર છે તુજને! કે આ અમારા કાનને શૂલ લાગે એવું તું શું (લવ્યો કે ૦) બોલ્યો? આ તે શું તારી અક્કલ ઠેકાણે નથી? કે બીજા કોઇ સામાન્ય માણસના ધનનું હરણ કરવું તે પણ ઉત્તમ પુરુષને યોગ્ય નથી, તો આ તો તારો સ્વામી છે, વલી તારા ઉપર મોટા ઉપકારકર્તા છે, તેનું ધન હરણકરવું એ કાર્ય તો મોટા કષ્ટનું દેવાવાલું સમજવું. તેમજ અન્ય કોઇ પુરુષની સ્ત્રી ભોગવવી તથા કોઇ જીવ માત્રને હણવો તે પણ ઉત્તમ પુરુષને મહા નિંદનીય છે, તો આ જે ઉપકારકર્તા સ્વામી તેની સ્ત્રી ભોગવવી તથા તેને હણવો, એથી અવશ્ય નરકે જવાનો અંધ પડે. એવું પાપકર્મ મનમાં ચિંતવીને આ જીભે અમોને કહેતાં થકા તારી જીભ પણ કેમ ચાલી? મોટે આજ દિવસ સુધી તો અમારે ને તારે મિત્રાચારીનો નાતો હતો, પણ હવે આપું દુષ્ટપણું તે ચિંતવ્યું તેથી વર્તમાનકાલે તો તું અમારા દુશ્મન તુલ્ય છે કે જે તે આવા

સર્વ શિરોમણિ મસ્તકના મણિ સરખા મહાપુરુષની ઉપર માઠી ચિંતવના કરી ॥ ૪ ॥

પરનારીને પાપ, ભવોભવ બુડીએ રે ॥ ભવોં ॥ કિમ
સુરતરુની ડાલ, કુહાડે બુડીએ રે ॥ કુહાડેં ॥ પરઉપ-
ગારી એહ, નિસ્યો જગ કેવડો રે ॥ નિસ્યોં ॥ દીઠો
પ્રત્યક્ષ જાસ, કે મહિમા એવડો રે ॥ કે મહિમાં ॥ ૫ ॥
છોડાવ્યા દોય વાર, ઇણે તુમે જીવતા રે ॥ ઇણેં ॥
ઉગરીયાં ધન માલ, જો પાસે એ હતા રે ॥ જો પાસેં ॥
તાસ્યાં થંભ્યાં વાહણુ, ઇણે આગલ રહી રે ॥ ઇણેં ॥
એહવો પુરુષરતન, કે જગ બીજો નહીં રે ॥ કે જગં
॥ ૬ ॥ કરી એહશું દ્રોહ, જો વિરુઓ તાકશો રે ॥ જોં ॥
તો અણખૂટે કિહાંઇક, અંતે થાકશો રે ॥ કે અંતેં ॥
ભાગ્યે લાધી ઋદ્ધિ, ઇણે જો એવડી રે ॥ ઇણેં ॥
પડી કાંઇ દુર્બુદ્ધિ, ગલે તુમ જેવડી રે ॥ ગલેં ॥ ૭ ॥

• અર્થ—વલી તે મિત્રો કહે છે કે હે શેઠ ! એક તો પરમ્પરીને પાપે ભવોભવ સંસાર માંહે બુડીએ, વલી એવો મૂર્ખ પણ કોણ હોય કે જે (સુરતરુ કે) કલ્પવૃક્ષની ડાલને કુહાડે કરી બુડી નાખે ? તેમ એ પુરુષ તો કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, વલી એ પુરુષ તો જગત માંહે જેવો કેવડો પરોપકારી છે તેની સમાન પરોપકારી છે. જેનો એટલો મહિમા તો પ્રત્યક્ષ તમેજ દીઠો છે. (તે આગલ કહે છે) ॥ ૫ ॥ એક બખ્ખરકૂટના બંદર ઉપર અને બીજા રત્ન-દ્વીપે, એ બે ઠેકાણે તો તમને મારવાની તૈયારી થઇ હતી, તે બે સ્થાનકેથી બે વાર તમેજે જીવતા (છોડાવ્યા કે) મૂકાવ્યા, તથા જો એ પાસે હતા તો તમારાં ધન માલ સર્વે ઉગસ્યાં, નહીં તો આજ તમારી પાસે એક કોડી પણ રહેત નહીં ને તમે પણ જીવતા રહેત નહીં. વલી તમારાં વહાણુ થંભાણાં હતાં તે પણ એણે આગલ રહીને તાસ્યાં, તે સર્વ ઉપકાર તમે ભૂલી ગયા કે શું ? માટે એવો રત્ન સરખો પુરુષ જગતમાં બીજો કોઈ નથી ॥ ૬ ॥ તેથી અમે તમને કહીએ છીએ કે જો તમે એની સાથે દ્રોહ કરીને (વિરુઓ કે) માઠું (તાકશો કે) ઇચ્છશો, વિચારશો, તો અંતે તમે પોતેજ ક્યાંઇક વગર ખૂટે (થાકશો કે) મરણ પામશો એટલે આવરદા ખુટ્યા વિના મરણ પામશો. અરે ! જો એને ભાગ્યે એણે એટલી ઋદ્ધિ (લાધી કે) પામી તો તમારા ગલાને વિષ (જેવડી કે) એટલી દુર્બુદ્ધિ કેમ આવીને પડી ? અથવા એટલી દુર્બુદ્ધિ આવીને તમેજે કેમ ગલે પડી છે ? માટે અમે તો કહીએ છીએ કે તારું ધવલ નામ છે તે ખોટું છે, પણ તું મલિન કઠોર સ્વભાવવાલો છે, માટે કૃષ્ણ લેશ્યાના યોગે કરી તારું કાલો એવું નામ જોઇએ. તુજને દખવાથી અમારો આત્મા પણ મલિન-પણાને પામે ॥ ૭ ॥

ત્રણ મિત્ર હિતશિખ, તે એમ દેઇ ગયા રે ॥ તે એમ ॥
 ચોથો કહે સુણ શેઠ, કે એ વૈરી થયા રે ॥ કે એ
 વૈરી ॥ ગણીએ પાપ ન પુણ્ય, કે લખમી જોડીએ રે ॥
 કે લખમી ॥ લખમી હોયે જો ગાંઠ, તો પાપ વિછો-
 ડીએ રે ॥ તો પાપ ॥ ૮ ॥

અર્થ—એવી રીતે ત્રણ મિત્ર હિતની શિખામણ આપીને પોતપોતાને સ્થાનકે ગયા (તવ કેં) તે વારે ચોથો કપટસ્વભાવી મિત્ર હુતો તે ફરી પણ તે શેઠની પાસે બેઠો અને કહેવા લાગ્યો કે હે શેઠ ! તમે સાંભલો, કે એ ત્રણ મિત્ર તો ઉલટા તમારા વૈરી થયા, કારણ કે જેણે કરી તમારી મોટાઇ થાય તેવું એ ચિંતવતા નથી, માટે ગયા તો જવા ધો. હું એક-લોજ તમારાં મનોવાંછિત પૂર્ણ કરીશ, તમે કોઇ વાતે ચિંતા કરશો નહીં. મારો મત તો એવો છે કે પાપ અને પુણ્ય કાંઇ પણ ગણીએ (ન કેં) નહીં, પરંતુ લક્ષ્મી જોડીએ એટલે એકડી કરીએ, કારણ કે જો લક્ષ્મી ગાંઠમાં હોય તો પુણ્ય કરીને પાપને વિછાડી નાખીએ ॥ ૮ ॥

ઉપરાજી ઇણે ઋદ્ધિ, તે કાજે તાહરે રે ॥ તે કાજે ॥
 ધણી થાયે લાગ્યવંત, કમાઇ કોઇ મરે રે ॥ કમાઇ ॥
 કરશું ઇસ્યો ઉપાય, કે એ દોલત ધણી રે ॥ કે એ ॥
 અને સુંદરી દોય, કે થાશે તુમ તણી રે ॥ કે થાશે ॥
 ॥ ૯ ॥ જિમ પામે વિશ્વાસ, મલો તિમ એહશું રે ॥
 મલો ॥ મુખે મીઠી કરો વાત, કે જાણે નેહશું રે ॥
 કે જાણે ॥ મીઠી લાગી વાત, તે શેઠને મન વસી રે ॥
 તે શેઠને ॥ આવ્યો ફીટણકાલ, તે મતિ તેહની ખસી
 રે ॥ તે મતિ ॥ ૧૦ ॥ દુધજ દેખે ડાંગ, ન દેખે માં-
 કડો રે ॥ ન દેખે ॥ મસ્તકે લાગે ચોટ, થાયે તવ
 રાંકડો રે ॥ થાયે ॥ રોગી કરે કુપથ્ય, તે લાગે મીઠું
 રે ॥ તે લાગે ॥ વેદન વ્યાપે જામ, તે થાયે અનીઠું
 રે ॥ તે થાયે ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હે શેઠજી ! હું એમ ધારું છું જે એ શ્રીપાસે એટલી ઋદ્ધિ જે ઉપાર્જન કરેલી છે તે સર્વ તારેજ કાજે છે, એમ જાણજે. તે ઉપર દૃષ્ટાંત કહું છું તે સાંભલ. જેમ કોઇ નિર્ભાગ્ય પુરુષ હોય તે કમાઇ એટલે સંચય કરીને મરી જાય. પછી તેની કમાયેલી લક્ષ્મીના ધણી

તો કોઇ ભાગ્યવંત પુરુષ હોય તેજ થાય, માટે આપણે કોઇ એવો ઉપાય કરશું કે જેથી એ ઘણી જે દાલત છે તે અને વલી આ બે સુંદરી છે તે પણ સર્વ તમારી થશે ॥ ૯ ॥ માટે હવે જેમ એ તમારા ઉપર વિશ્વાસ પામે તેવી રીતે તમે એની સાથે મલો તથા જેમ એ જાણે કે કોહું કરીનેજ મને કહે છે તેમ તમે તમારા મુખે એની સાથે મીઠી વાત કરો, એ ચોથા મિત્રની વાત તે શેઠને મીઠી સાકર જેવી લાગી, અને શેઠના મનમાં પણ વસી જે આ ઠીક કહે છે, કારણ કે તેના ફીટણકાલ આવ્યો તે વારે (તેહની કે૦) તેની મતિ પણ ખસી ગઈ ॥ ૧૦ ॥ તેની ઉપર દષ્ટાંત કહે છે, જેમ (માંકડા કે૦) વાંદરો અથવા ઉપચારથી બિલાડા જે છે તે દુધનેજ દેખે છે, પણ (ડાંગ કે૦) મારવા તૈયાર કરી ઉગામી રાખેલી લાકડીને દખતો નથી. પછી જે વારે મસ્તકે ચોટ લાગે તે વારે આપડા રાંક થઇ જાય, તથા વલી જેમ કોઇ રોગી પુરુષ હોય તે કુપથ્ય કરે એટલે ખારું ખાડું ખાય તે તેને મીઠું લાગે, પછી જે વારે તેના ચોગે શરીરમાં વેદના વ્યાપે તે વારે અનિષ્ટ થઇ પડે, તેમ શેઠ પણ માંકડા અને રોગીની ધેરે તત્પર થઇ રહ્યા છે ॥ ૧૧ ॥

એસે કુંઅર પાસ, કે વિનય ઘણો કરે રે ॥ કે વિનય૦ ॥
તું પ્રભુ જીવ આધાર, કે મુખે ઇમ ઉચ્ચરે રે ॥ કે
મુખે૦ ॥ પૂરવ પુણ્ય પસાય, કે તુમ સેવા મલી રે ॥
કે તુમ૦ ॥ પગ પગ તુમહ પસાય, કે અમહ આશ ॥ ફલી
રે ॥ કે અમહ૦ ॥ ૧૨ ॥ જોતાં તુમ મુખચંદ, કે સવિ
મુખ લેખીએ રે ॥ કે સવિ૦ ॥ રખે તુમારી વાત, કે
વિરુદ્ધ દેખીએ રે ॥ કે વિરુદ્ધ૦ ॥ કુંવર સઘલી વાત,
તે સાચી સદહે રે ॥ તે સાચી૦ ॥ દુર્જનની ગતિ
ભાતિ, તે સજ્જન નવિ લહે રે ॥ તે સજ્જન૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હવે શેઠ તે ચોથા મિત્રની આપેલી શિખામણ મુજબ કુંવરની પાસે આવીને એસે અને ઘણા વિનય કરે તથા મુખથી એમ કહે કે હું પ્રભુ! તમે મારા જીવના આધાર છો, પૂર્વકૃત પુણ્યના પસાયથી તમારી સેવા મને મલી છે, પગલે પગલે તમારા પસાયથી અમારી આશા ફલી છે ॥ ૧૨ ॥ તમારા મુખરૂપ ચંદ્રમાને જોઇને અમે સર્વ મુખ (લેખીએ કે૦) જાણીએ છીએ, માટે રખેને તમારી કોઇ (વિરુદ્ધ કે૦) માઠી વાત અમને દખવી પડે એમ કોઇ વારે થાશે માં. એવી રીતે કપટથી વાતો કરે, તે સર્વ વાતોને કુંવર તો સાચી કરીને સદહે છે, કારણ કે દુર્જન માણસની ગતિની રીત જે છે તે સજ્જન માણસ લઇ શકે નહીં, એટલે જાણી શકે નહીં ॥ ૧૩ ॥

જે વાહણની ડોર, કે માંચા બાંધીયા રે ॥ કે માંચા૦ ॥
દોર તણે અવલંબે, તે ઉપર સાંધીયા રે ॥ તે ઉપર૦ ॥
તિહાં બેસીને શેઠ, તે કુંઅરને કહે રે ॥ તે કુંઅરને૦ ॥

દેખી અચરિજ એહ, કે મુજ મન ગહગહે રે ॥ કે મુજ ૦
 ॥ ૧૪ ॥ મગર એક મુખ આઠ, કે દીસે જૂજૂઆં રે ॥ કે
 દીસે ૦ ॥ એવાં રૂપ સરૂપ, ન હોશે ને હુઆં રે ॥ ન
 હોશે ૦ ॥ જોવા ઇચ્છો સાહેબ, કે તો આવો વહી રે ॥ કે
 તો ૦ ॥ પછે કાઢશો વાંક, જે કાંઈ કહ્યું નહીં રે ॥ જે
 કાંઈ ૦ ॥ ૧૫ ॥ કુંઝર માંચે તામ, ચઢ્યો ઉતાવલો રે ॥
 ચઢ્યો ૦ ॥ ઉતરીયો તવ શેઠ, ધરી મન આમલો રે ॥
 ધરી ૦ ॥ બિહું મિત્રે બિહું પાસે, દોર તે કાપીયા રે ॥
 દોર ૦ ॥ કરતાં એહવાં કર્મ, ન બીએ પાપીયા રે ॥ ન
 બીએ ૦ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે એક દિવસે તે ચાથા મિત્રની સલાહ પ્રમાણે પ્રથમથી જે વહાણની કોરે
 માંચા બાંધ્યા છે તેને જીનાં દોરડાંનું આલંબન કરીને પોતાથી સહેલાઈએ કપાય એવી રીતે
 ઉપર સાંધી મૂક્યા છે. તિહાં શેઠજી પોતે બેસીને કુંઝરને કહેતા હવા કે હું સ્વામિન! એહ
 અચરિજ દેખીને મારું મન ગહગહે છે, એટલે તમાને તે અચરિજ દેખાડવાને મારું મન
 ઉત્સાહ ધરે છે ॥ ૧૪ ॥ તે અચરિજ એ છે કે મગરમત્સ્ય તો એક છે, પણ તેનાં મુખ આઠ
 છે, તે સર્વ જૂદી જૂદી જાતિનાં દેખાય છે, માટે એવાં રૂપ સ્વરૂપવંત તો થયાં પણ નથી
 અને થશે પણ નહીં, એ અપૂર્વ કૌતુક મેં પૂર્વે કેવારે પણ દીધું નથી, માટે હું સાહેબજી!
 જે જોવાને ઇચ્છતા હો તો વહેલા અહીં આવો, નહીં કાં પછી અમારો વાંક કાઢશો કે અમને
 કેમ કહ્યું નહીં? કારણ કે “ઘણું જીવ્યાથી જોયું ભલું” એમ લોકમાં કહેવત છે ॥ ૧૫ ॥ એવી
 વાત સાંભલીને કુંઝર પણ ઉતાવલો માંચા ઉપર ચઢ્યો, તે વારે શેઠ મન માંહે આમલો
 એટલે કપટ ધરીને માંચા ઉપરથી ઉતર્યો અને બિહું મિત્રે બિહું પાસે ઉભા રહીને દોરડાં
 કાપી નાખ્યાં, કવિ કહે છે કે જે પાપી દુષ્ટ પ્રાણી છે તે એવાં નીચ કર્મ કરતાં થકા જરા પણ
 બીતા નથી ॥ ચતઃ ॥ ભલી કરત લગત વિલંબ, વિલંબ ન ખૂરે વિચાર ॥ ભવન બનાવત
 દિન લગત, ઢહત ન લાગત વાર ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૬ ॥

પડતાં સાચર માંહિ, તે નવ પદ મન ધરે રે ॥ તે ૦ ॥
 સિદ્ધચક્ર પ્રત્યક્ષ, કે સવિ સંકટ હરે રે ॥ કે સવિ ૦ ॥
 મગરમત્સ્યની પૂંઠ, કે બેઠો ચિર થઈ રે ॥ કે બેઠો ૦ ॥
 વહાણુ તણી પરે તેહ, કે પહોતો તટ જઈ રે ॥ કે
 પહોતો ૦ ॥ ૧૭ ॥ ઔષધિને મહિમાએ, કે જલભય

નિસ્તરે રે ॥ કે જલ૦ ॥ સિદ્ધચક્ર પરભાવે, કે સુર
સાનિધ કરે રે ॥ કે સુર૦ ॥ ત્રીજે ખંડે ઢાલ, એ
પહેલી મન ધરો રે ॥ એ પહેલી૦ ॥ વિનય કહે ભવિ
લોક, કે ભવસાયર તરો રે ॥ કે ભવ૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—દાર કાખ્યાથી કુંવર સમુદ્રમાં પડ્યા, તે પડતાં વેંતજ નવ પદનું ધ્યાન ધરતા હવા,
અને એ નવ પદ જે સિદ્ધચક્ર તે તેા સર્વ સંકટ હરવાને પ્રત્યક્ષજ છે, માટે પડતાં વાર તેજ
સમયે એક મગરમત્સ્યની પૂંઠ ઉપર પડ્યા, તેની ઉપર સ્થિર થઇને બેઠા, તે વારે વહાણની
પેરે તે મગરમત્સ્ય પણ એક ક્ષણવારમાં (તટ કે૦) સમુદ્રને કાંઠે જઇ પહોંતો ॥ ૧૭ ॥ શ્રીપાલ
કુંવર ઔપધિના મહિમાએ કરીને જલના ભયનો નિસ્તાર પામ્યા તથા વલી શ્રીસિદ્ધચક્ર-
જ્ઞના પ્રભાવે કરી (સુર કે૦) દેવતા આવી સાન્નિધ્ય કરે છે. એમ ત્રીજા ખંડને વિષે એ
પહેલી ઢાલ તે હે શ્રોતાજનો ! તમે તમારા મનને વિષે ધરો. શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી
કહે છે કે હે ભવ્ય લોકો ! જેમ શ્રીપાલ સમુદ્રને તરી પાર પામ્યો તેમ તમે પણ (ભવ કે૦)
સંસારરૂપ સમુદ્રથી તરીને પાર પામો એવો આશીર્વાદ આપું છું ॥ ૧૮ ॥

॥ દોહા ॥

કોંકણ કાંઠે ઉતર્યો, પહોંતો ઇક વન માંહિ ॥ થાક્યો
નિદ્રા અનુસરે, ચંપક તરુવર છાંહિ ॥ ૧ ॥ સદા લગે જે
જાગતો, ધર્મમિત્ર સમરત્થ ॥ કુંઅરની રક્ષા કરે, દૂર
કરે અનરત્થ ॥ ૨ ॥ દાવાનલ જલધર હુવે, સર્પ હુવે
ફૂલમાલ ॥ પુણ્યવંત પ્રાણી લહે, પગ પગ ઋદ્ધિ
રસાલ ॥ ૩ ॥ કરે કષ્ટમાં પાડવા, દુર્જન કોડી ઉપાય ॥
પુણ્યવંતને તે સવે, સુખનાં કારણ થાય ॥ ૪ ॥ થલ
પ્રગટે જલનિધિ વિચે, નયર રાનમાં થાય ॥ વિષ અમૃત
થઇ પરિણમે, પૂરવ પુણ્ય પસાય ॥ ૫ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ કુંવર કોંકણ કાંઠે જઇ ઉતર્યો, તિહાં એક વન હતું તે માંહે પહોંતો,
પરંતુ તેને થાક લાગ્યો, માટે ચંપક વૃક્ષની છાયાની નીચે જઇ સુધ રહ્યો એટલે નિદ્રાને
અનુસરતો હવો ॥ ૧ ॥ જે સદા સર્વદા લગે જાગતોજ છે એવો મહા સામર્થ્યવાન ધર્મરૂપ જે
મિત્ર તે કુંવરની સાથે છે, તેજ મિત્ર કુંવરની રક્ષા કરે છે અને અનર્થને દૂર કરે છે ॥ યતઃ ॥
આધયો વ્યાધયો વિદ્વાઃ, દુઃસ્વપ્નાઃ કુઃશ્લઃ શ્લઃ ॥ દુર્જના દુષ્ટશકુના, આધંતે નૈવ ધર્મિણામ્ ॥ ૧ ॥
રોગાદિચૌરનીશમિ, અજમારીશુજંગમાઃ ॥ પ્રેતવૈતાલભૂતાદ્યા, આધંતે ન હિ ધર્મિકામ્ ॥ ૨ ॥
ઇતિ ॥ ૨ ॥ જે પુણ્યવંત પ્રાણી છે તેને (દાવાનલ કે૦) અગ્નિ જે છે તે (જલધર કે૦) મેઘ
સમાન (હુવે કે૦) થાય, અને સર્પ તેા ફૂલની આલા સમાન થાય, તથા તે પ્રાણી પગલે પગલે

(રસાલ કે૦) મનોહર એવી ઋદ્ધિને (લહે કે૦) પામે ॥ યતઃ ॥ વિલીયંતે સ્વયં વિપ્રા,
હીયંતે ક્વાપિ ન શ્રિયઃ ॥ ક્ષીયંતે શત્રવઃ સર્વે, પ્રસાદાત્ પુણ્યભૂપતેઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૩ ॥ જો
પણ જે દુર્જન લોક છે તે સુજનને કષ્ટમાં પાડવાને માટે ક્રોડ ઉપાય કરે છે, તોપણ પુણ્યવંત
પ્રાણી જે છે તેને તો તે સર્વ દુઃખને બદલે ઉલટાં સુખનાંજ કારણરૂપ થઈ પડે છે ॥ ૪ ॥ પૂર્વ-
કૃત પુણ્યના પસાયથી જીવને (જલનિધિ વિષે કે૦) સમુદ્ર માંહે પણ (થલ કે૦) પૃથ્વી
સ્થલ પ્રગટ થાય, અને (રાન કે૦) અરણ્ય માંહે નગર પ્રગટ થાય, તથા જે વિષ હોય તે
અમૃત થઈને પરિણમે ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ બીજ ॥

॥ રાગ મધુમાદન ॥ જરે મહારે વાણી અમીય રસાલ, સુજુતાં મુજ આશા ફલી ॥ જરે જ ॥ એ દેશી ॥

જરે મહારે જાગ્યો કુંવર જામ, તવ દેખે દોલત મલી ॥

જરે જ ॥ જરે મહારે સુભટ લલા સેંબદ્ધ, કરે વિનંતિ

મન રલી ॥ જરે જ ॥ ૧ ॥ જી૦ ॥ સ્વામી અરજ

અમ એક, અવધારો આદર કરી ॥ જરે જ ॥ જી૦ ॥

નયરી ઠાણા નામ, વસે જિસી અલકાપુરી ॥ જરે જ

॥ ૨ ॥ જી૦ ॥ તિહાં રાજ વસુપાલ, રાજ્ય કરે નર-

રાજ્યો ॥ જરે જ ॥ જી૦ ॥ કોંકણ દેશ નારિંદ, જસ

મહિમા જગ ગાજ્યો ॥ જરે જ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે (જામ કે૦) જે વારે કુંવર નિદ્રામાંથી જાગત થયો (તવ કે૦) તે વારે
પોતાની આગલ (દેખે કે૦) જુએ છે તો તિહાં દોલત મલેલી એકઠી થયેલી દીઠી. તે શી
દોલત દીઠી? તો કે લલા સુભટ (સેંબદ્ધ કે૦) શતબદ્ધ એટલે સેંકડાગમે એકઠા થયેલા
સેવામાં સાવધાન એવા પોતાની ચારે બાજુએ વીંટ્યા થકા ઉભા છે, તે સર્વ (મન રલી
કે૦) મનને વિષે હુર્ષ પામતા થકા બે હાથ જોડી પોતાને વિનંતિ કરે છે, એવી રીતે દીઠા
॥ ૧ ॥ તે સુભટ કહે છે કે હું સ્વામિન! અમારી એક અરજ છે તે તમે આદર કરીને
(અવધારો કે૦) માન્ય કરો. હું પ્રભુ! મહાં ઠાણાપુરી નામે નગરી છે તે કેવી છે? તો કે
સાક્ષાત જેવી અલકાપુરી હોય તેવી વસે છે ॥ ૨ ॥ તિહાં વસુપાલ નામે રાજા રાજ્ય કરે છે,
તે આખા કોંકણ દેશનો રાજા કહેવાય છે. જેનો મહિમા જગતમાં ગાજ રહ્યો છે ॥ ૩ ॥

જી૦ ॥ એક દિન સભા મઝાર, નિમિત્તિયો એક આવી-

યો ॥ જરે જ ॥ જી૦ ॥ પ્રશ્ન પૂછેવા હેત, રાય તણે મન

ભાવીયો ॥ જરે જ ॥ ૪ ॥ જી૦ ॥ કહો જોશી અમ

ધૂઅ, મદનમંજરી ગુણવતી ॥ જરે જ ॥ જી૦ ॥ તેહ

તણો ભરતાર, કોણ થાશે ભલ ભૂપતિ ॥ જરે જ ॥ ૫ ॥

૭૦ ॥ કિમ મલશે અમ તેહ, શે અહિનાણે જાણુશું ॥
 ૭૧ ॥ ૭૦ ॥ કોણુ દિવસ કોણુ માસ, ઘર તેડીને
 આણુશું ॥ ૭૨ ॥ ૬ ॥ ૭૦ ॥ સકલ કહો એ વાત,
 જો તુમ વિદ્યા છે ખરી ॥ ૭૩ ॥ ૭૦ ॥ શાસ્ત્ર તણે
 પરમાણુ, અમ ચિંતા ટાલો પરી ॥ ૭૪ ॥ ૭ ॥

અર્થ—એક દિવસે તે વસુપાલ રાજાની સલાને વિષે એક નિમિત્તપ્રકાશક નિમિત્તિયો
 આવ્યો, તે નિમિત્તિયો પ્રશ્ન પૂછવાને હેતે રાજાના મનમાં ઘણાજ (લાગ્યો કેં) ગમ્યો ॥ ૪ ॥
 તેથી રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો કે હે જોશી ! તમે કહો કે અમારી બહુ ગુણવંતી એવી એક મદન-
 મંજરી નામે (વૃદ્ધ કેં) પુત્રી છે, તેનો લલો ભર્તાર કયો ભૂપતિ થશે ? ॥ ૫ ॥ તથા તે
 અમને કેવી રીતે મલશે ? તથા શી અહિનાણીએ અમે તેને જાણુશું ? તથા કયે મહીને
 અને કયે દિવસે અમે તેને ઘર તેડીને લાવશું ? ॥ ૬ ॥ મારે જો તમારી વિદ્યા ખરેખરી છે
 તો એ સર્વ વાત અમને કહો, અને શાસ્ત્રના પ્રમાણે કરી અમારી ચિંતા પરી ટાલો, એટલે
 દૂર કરો ॥ ૭ ॥

૭૦ ॥ જોશી કહે નિમિત્ત, શાસ્ત્ર તણે પૂરણુ બલે ॥ ૭૧ ॥
 ૭૨ ॥ ૭૦ ॥ પૂર્વગત આમનાય, ધ્રુવ તણી પરે
 નવિ ચલે ॥ ૭૩ ॥ ૮ ॥ ૭૦ ॥ સુદિ દશમી
 વૈશાખ, અઢી પહોર દિન અતિક્રમે ॥ ૭૪ ॥ ૭૦ ॥
 રચણાયર ઉપકંઠ, જઈ જોજો તેણે સમે ॥ ૭૫ ॥
 ૭૬ ॥ ૭૦ ॥ નવ નંદન વન માંહિ, શયન કીધ ચંપા
 તલે ॥ ૭૭ ॥ ૭૦ ॥ જોજો તસ અહિનાણુ, તરુવર
 છાયા નવિ ચલે ॥ ૭૮ ॥ ૧૦ ॥ ૭૦ ॥ રાયે ન
 માની વાત, એમ કહે એ શું કેવલી ॥ ૭૯ ॥ ૭૦ ॥
 અમને મોકલીયા આંહી, આજ વાત તે સવિ મલી ॥
 ૮૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—એવું સાંભલી તે જોશી પણ શાસ્ત્રના પૂર્ણ બલે કરીને પૂર્વગત આમ્નાયથી નિમિત્ત
 કહે છે. તે નિમિત્ત કેવું છે ? તો કે ધ્રુવના તારાની પરે ચલાયમાન થાય નહીં એવું છે ॥ ૮ ॥
 તે કહે છે કે હે રાજા ! વૈશાખ સુદિ દશમીને દિવસે જે વખતે અઢી પહોર દિવસ અતિક્રમે
 (તેણે સમે કેં) તે વખતે રજાકર જે સમુદ્ર, તેને કાંઠે જઈને જોજો ॥ ૯ ॥ તિહાં નવ નંદન
 વન માંહિ એટલે મેરુ પર્વતમાં જે નંદન વન છે તે તો શાશ્વતું છે, મારે તે નંદન વન તો એ

નહીં, પણ તે સમાનજ ઘડાં આ સમુદ્રને કિનારે બીજું નવીન નંદન વન છે, તે માંહે અંપાના વૃક્ષની નીચે શયન કીધ એટલે સુતો હશે, અને તેમાં વલી એવી (અહિનાણુ કે) નિશાની જોજે જે દિવસનો ત્રીજો પહેર હશે તોપણ તરુવરની છાયા તે પુરુષની ઉપરથી ચલાયમાન થશે નહીં, પરંતુ તેની ઉપરની ઉપરજ રહેશે ॥ ૧૦ ॥ એવી નિમિત્તિયાએ વાત કહી, પણ રાજાએ તે વાત માની નહીં, કારણ કે રાજાએ વિચાર્યું જે આટલી બધી ખુલાસાપૂર્વક વાત કહે છે તે શું એ કેવલી ભગવાન છે? તે વાતનો નિર્ણય કરવા માટે આજે અમોને અહીં મોકલ્યા છે, તે અમે અહીં આવ્યા, અને જોયું તો આજે તે જોશીની કહેલી વાત સર્વ મલી આવી ॥ ૧૧ ॥

૭૦ ॥ પ્રભુ થાઓ અસવાર, અશ્વરત્ન આગલ ધસ્યો ॥
 જરે જ ॥ ૭૦ ॥ કુંઅર ચાલ્યો તામ, બહુ અસવારે
 પરવસ્યો ॥ જરે જ ॥ ૧૨ ॥ ૭૦ ॥ આગલ જઇ અસ-
 વાર, નૃપને દીએ વધામણી ॥ જરે જ ॥ ૭૦ ॥ સન્મુખ
 આવ્યો રાય, સાથે લેઇ દોલત ઘણી ॥ જરે જ ॥ ૧૩ ॥
 ૭૦ ॥ શણુગાર્યા ગજરાજ, અંબાડી અંબરઅડી ॥ જરે
 જ ॥ ૭૦ ॥ ઘંટા ધુધરમાલ, પાખર મણિરયણે જડી ॥
 જરે જ ॥ ૧૪ ॥ ૭૦ ॥ સોવન જડિત પલાણુ, તે-
 જલા તેજ ઘણા ॥ જરે જ ॥ ૭૦ ॥ જોતરીયા કેકાણુ,
 રથ જાણે દિનકર તણા ॥ જરે જ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—માટે હે પ્રભુ ! આ અશ્વરત્ન તમારી આગલ ધસ્યું છે, તેની ઉપર તમે સ્વાર થાઓ. તે વારે ઘણે પરિવારે પરવસ્યો થકો કુંવર પણ અર્થ ઉપર ચઢીને ચાલ્યો ॥ ૧૨ ॥ તિહાં એક સ્વાર આગલથી જઇને રાજાને વધામણી દીએ છે; તે સાંભલીને રાજા પણ ઘણી (દોલત કે) ઋદ્ધિ લઇને કુંવરની સન્મુખ આવ્યો ॥ ૧૩ ॥ હવે રાજાએ પોતાની સાથે પરિવાર લીધો છે તે કહે છે. મહાન્મત્ત એવા (ગજરાજ કે) હાથીઓ શણુગાર્યા છે, તેમની ઉપર અંબાડીઓ જે નાખેલી છે તે (અંબર કે) આકાશમાં જઇ અડી રહી છે, એટલે લાગી રહી છે. તથા ઘંટા અને ધુધરાની માલાઓ તેણે કરી સહિત પાખર જે નાખેલી છે તે મણિરત્ને જડાવ છે ॥ ૧૪ ॥ વલી જેમની ઉપર સુચર્યે જડિત પલાણુ નાખ્યાં છે તેણે કરી શોભતા દેખાય છે એવા (તેજલા કે) તેજદાર (તેજ કે) તેજ નામના ઘોડા તે ઘણા પોતાની સાથે લીધા છે, તથા વલી જેને વિષે (કેકાણુ કે) ઘોડા જોડેલા છે એવા ઘણા રથ સાથે લીધા છે. તે રથ કેવા શોભે છે? તો કે જાણીએ દિનકર જે સૂર્ય તેનાજ એ રથ હોય નહીં? એવા શોભે છે ॥ ૧૫ ॥

૭૦ ॥ વર બેહેઠાં ધરી શીશ, સામી આવે બાલિકા ॥
 જરે જ ॥ ૭૦ ॥ મોતી સોવન ફૂલ, વધાવે ગુણ-

માલિકા ॥ જરે જ ॥ ૧૬ ॥ જ ॥ રાજવાહન ચક્રોલ,
 રચણુ સુખાસન પાલખી ॥ જરે જ ॥ જ ॥ સાંખેલાં
 સેંખદ્ર, કેતુ પતાકા નવલખી ॥ જરે જ ॥ ૧૭ ॥ જ ॥
 વાજે બહુ વાજિત્ર, નાચે પાત્ર તે પગ પગે ॥ જરે જ ॥
 જ ॥ શણુગાર્યાં ઘર હાટ, પાટ સાવટૂ ઝગમગે ॥
 જરે જ ॥ ૧૮ ॥ જ ॥ એમ મહોટે મંડાણુ, પેસારો
 મહોચ્છવ કરે ॥ જરે જ ॥ જ ॥ રાય સકલ ગુણુ જાણુ,
 કુંવર પધરાવ્યા ઘરે ॥ જરે જ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—તથા (વર બેહેલાં કે ૦) શ્રેષ્ઠ ગોત્રીડાના કલશને (શીશ કે ૦) મસ્તકે ધરીને
 મહા રૂપવતી અને ગુણુની માલિકા જેવી બાલિકાઓ સામી આવે છે, તે માતી અને સોનાનાં
 કૂલોએ કરીને કુંવરને વધાવતી હવી ॥ ૧૬ ॥ વલી રાજવાહન જે ત્રામજામ અને ચક્રોલ જે
 ડાલી તથા રત્ને જડાવ સુખાસન અને પાલખી તે માંહે (સેંખદ્ર કે ૦) શતખદ્ર એટલે
 સેંકડાગમે સાંખેલાં બેઠાં થકાં સન્મુખ આવે છે, તેમજ સર્વને બોવા યોગ્ય એવી નવલખી કેતુ,
 પતાકા અને ધ્વજાઓને સન્મુખ લાવે છે ॥ ૧૭ ॥ તથા (બહુ કે ૦) ઘણા પ્રકારનાં વાજિત્ર
 વાજે છે, પગલે પગલે નાટકોનાં પાત્રો નાચે છે, વલી નગરનાં ઘર, હાટ સર્વ શણુગાર્યાં છે,
 તે (પાટ સાવટૂ કે ૦) રેશમનાં વસ્ત્રોએ કરી સુશોભિત થકાં ઝગમગી રહ્યાં છે ॥ ૧૮ ॥ એમ
 મોટે મંડાણુ કરીને સર્વ ગુણુનો જાણુકાર એવો જે રાજા, તે પોતાના નગરમાં કુંવરને (પેસારો
 કે ૦) પ્રવેશ કરાવવાનો મહોત્સવ કરે, એવા મહોત્સવે કુંવરને રાજાએ પોતાને ઘર પધ-
 રાવ્યા ॥ ૧૯ ॥

જ ॥ જોશી તેડાવ્યા જાણુ, લગન તેહીજ દિન આ-
 વીયું ॥ જરે જ ॥ જ ॥ દેઘ બહુલાં દાન, રાચે લગન
 વધાવીયું ॥ જરે જ ॥ ૨૦ ॥ જ ॥ તેહીજ રચણી
 માંહિ, ધૂઆ મયણુરેખા તણો ॥ જરે જ ॥ જ ॥ રાચે
 કર્યો વિવાહ, સાજન મન ઉલટ ઘણો ॥ જરે જ ॥ ૨૧ ॥
 જ ॥ ગજ રથ ઘણા ભંડાર, દીધા કરમેલાવણુ ॥ જરે
 જ ॥ જ ॥ જઇએ મહિમા દેખી, સિદ્ધચક્રને ભામણુ ॥
 જરે જ ॥ ૨૨ ॥ જ ॥ પડીયા સાચર માંહિ, એકજ
 દુઃખની ચામિની ॥ જરે જ ॥ જ ॥ બીજ રાત્રે જોઇ,

ઘણી પેરે પરણ્યા કામિની ॥ ૭રે ૭ ॥ ૨૩ ॥ ૭૦ ॥
 નૃપ દીધા આવાસ, તિહાં સુખભર લીલા કરે ॥ ૭રે
 ૭ ॥ ૭૦ ॥ મયણુરેહાશું નેહ, દિન દિન અધિકેરો ધરે ॥
 ૭રે ૭ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—પછી રાજ્યે તેજ વખતે ઘણાં શાસ્ત્રના જાણુ એવા જોશીઆને તેડાવી લગ્ન
 જોવરાવ્યું, તો લગ્ન પણ તેજ દિવસે આવ્યું, તે વારે રાજ્યે જોશીને બહુલાં દાન એટલે ઘણાં
 દાન આપીને તે લગ્ન વધાવી લીધું ॥ ૨૦ ॥ તેહીજ રાત્રિ માંહે પોતાની મદનરેખા નામે
 જે પુત્રી, તેનો રાજ્યે વિવાહ કર્યો, તે વખતે સજ્જન જનોનાં મનમાં ઉલટ એટલે હર્ષ
 ઘણો થયો ॥ ૨૧ ॥ રાજ્યે ઘણા હાથી, રથ તથા ધનના ભંડાર તે હાથમેલાવણામાં આપ્યા.
 ક્વીથર કહે છે કે આવી રીતનો મહિમા દેખીને શ્રીસિદ્ધચક્રને ભામણુ જમ્યે ॥ ૨૨ ॥ જુઓ
 કે જે દિવસે સમુદ્રમાં પડ્યા તે એકજ યામિની એટલે રાત્રિ દુઃખની ગધ, અને બીજી રાત્રિએ
 તો આ પૂર્વે કહી આવ્યા એવી રીતે કામિની જે સ્ત્રી, તે પ્રત્યે પરણ્યા અને સુખમાં આવી
 બેઠા, એ સર્વ શ્રીસિદ્ધચક્રનો પસાય જાણવો ॥ ૨૩ ॥ હવે રાજ્યે રહેવા માટે આવાસ દીધા.
 તેમાં રહ્યા થકા સુખભર એટલે ઘણા સુખમાં મગ્ન થકા લીલા કરે છે. તિહાં મદનરેખા
 સ્ત્રીની સાથે દિવસે દિવસે અધિક સ્નેહ ધરે છે ॥ ૨૪ ॥

૭૦ ॥ નૃપ દીએ બહુ અધિકાર, કુંઝર ન વંછે તે હિયે ॥
 ૭રે ૭ ॥ ૭૦ ॥ થયો થગીધર આપ, પાન તણાં બીડાં
 દીએ ॥ ૭રે ૭ ॥ ૨૫ ॥ ૭૦ ॥ જે કોઈ અતિ ગુણુ-
 વંત, માન દીએ નૃપ જેહને ॥ ૭રે ૭ ॥ ૭૦ ॥ તેહને
 બીડાં પાન, દેવરાવે કુંઝર કને ॥ ૭રે ૭ ॥ ૨૬ ॥ ૭૦ ॥
 ત્રીજે ખંડે એહ, બીજી ઢાલ સોહામણી ॥ ૭રે ૭ ॥
 ૭૦ ॥ સિદ્ધચક્ર ગુણુશ્રેણી, ભવિ સુણુજો વિનયે ભણી ॥
 ૭રે ૭ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલને દશ, નગરાદિકના સ્વામીપણા વિગેરે ઘણા પ્રકારના હુકમ હોદ્દાના
 અધિકાર રાજ્યે દેવા માંડ્યા, તથાપિ તે હોદ્દા લેવાને કુંવર વાંછા કરતો નથી, માત્ર પાનનાં
 બીડાં દેવા સંબંધી થગીધરની પદવી લઇને પોતે થગીધર થયો ॥ ૨૫ ॥ એટલે જે કોઈ
 અત્યંત ગુણુવાન પુરુષ હોય, જેને રાજા માન મહત્ત્વ આપે, તે વારે તેને પાનનાં બીડાં
 કુંવરની પાસેથી રાજા અપાવે ॥ ૨૬ ॥ એ ત્રીજા ખંડને વિષે બીજી ઢાલ સોહામણી કહી.
 એમાં શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનના ગુણુની શ્રેણી જે શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ (ભણી કે)
 કહી તે હે ભવિજીવો ! તમે અવણુ કરજો ॥ ૨૭ ॥

વાહણ માંહે જે હુઇ, હવે સુણો તે વાત ॥

ધવલ નામ કાલો હિયે, હરખ્યો સાતે ધાત ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે વહાણો માંહે જે વાત થઇ તે સાંભલો. શેઠનું નામ તો ધવલ છે, તે ધવલ શબ્દનો અર્થ ઉજ્જવલ થાય છે, પણ તે શેઠ હૈયા માંહે કાલો એટલે શ્યામ છે, માટે શ્રીપાલને સમુદ્રમાં નાખીને પોતે સાતે ધાતે હૃદયવંત થયો ॥ ૧ ॥

મન ચિંતે મુજ ભાગ્યથી, મહોટી થઇ સમાધિ ॥ પલકે
માંહિ વિણુ ઓસડે, વિરુદ્ધ ગઇ વિરાધિ ॥ ૨ ॥ એ ધન
ને દોય સુંદરી, એહ સહેલી સાથ ॥ પરમેસર મુજ
પાધરો, દીધું હાથોહાથ ॥ ૩ ॥ મૂડી માયા કેલવી,
દોય રીઝવું નાર ॥ હાથે લેઇ મન એહનાં, સફલ કરું
સંસાર ॥ ૪ ॥ દુઃખીયા થઇએ તસ દુઃખે, વચણુ સુ-
કોમલ રીતિ ॥ અનુક્રમે વશ કીજીએ, ન હોય પરાણુ
પ્રીતિ ॥ ૫ ॥ ધૂરત ઇમ ચિત્તમાં ધરી, કરે અનેક
વિલાપ ॥ મુખે રૂવે હઇડે હસે, પાપ વિગોવે આપ ॥ ૬ ॥

અર્થ—મન માંહે ચિંતવના કરે છે કે મારા ભાગ્યોદયથી મોટી સમાધિ થઇ, એક પલ-
વારમાં ઔષધ વિના (વિરુદ્ધ કે) મોટી એવી જે (વિરાધિ કે) વ્યાધિ હતી તે જતી
રહી ॥ ૨ ॥ હવે એ ધન અને એ બે સ્ત્રીઓ તથા એ સાહેલીઓનો સથવારો તે સર્વ મારો
પરમેશ્વર પાધરો છે કે જેણે મને હાથોહાથ દીધું, અથવા એ ધન, એ બે સ્ત્રીઓ તેને સાહે-
લીઓ સહિત પરમેશ્વરે મુજને પાધરું હાથોહાથ દીધું ॥ ૩ ॥ પણ હવે હું કૂડી (માયા કે)
કપટ કેલવીને એ બેહુ સ્ત્રીઓને રીઝવું, અને એનાં મન મારા હાથમાં કરીને સંસાર સફલ
કરું ॥ ઉક્તં ચ ॥ જંપિજ્જઇ પિય વચણું, કિજ્જઇ વિણુઓય દિજ્જઇ દાણું ॥ પરગુણ
ગહણું કિજ્જઇ, મૂલં મંતં વસીકરણું ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥ વલી શેઠ વિચારે છે. કે તેના
દુઃખે પોતે પણ દુઃખીયા થઇએ અને વચન સર્વ સુકોમલ રીતે બોલીએ, એમ અનુક્રમે કરીને
સામા દુઃખીયાને વશ કરીએ, પરંતુ પરાણુ પ્રીત થાય નહીં ॥ ૫ ॥ એમ તે ધૂરત શેઠ પોતાના
ચિત્તમાં દુષ્ટ ધારણા કરીને અનેક પ્રકારના વિલાપ કરે છે, મુખથી તો રોવે છે, પણ હૈયામાં
હસે છે. એમ પાપે કરીને પોતાના આત્માને વગાવે છે ॥ યમઃ ॥ ચિત્તે દુષ્ટા મુખે મિષ્ટાઃ,
સ્વદોષે પરદોષકાઃ ॥ પ્રવિશ્યાંતર્જનં મ્મંતિ, વિષમિશ્રગુલાઃ ખલાઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥

॥ ઢાલ ત્રીજી ॥ રહો રહો રથ ફેરવો રે ॥ એ દેશી ॥

જીવજીવન પ્રભુ કિહાં ગયા રે, દીયો દરિસન એક વાર

રે ॥ સુગુણ સાહેબ તુમ વિના રે, અમને કોણુ આધાર
 રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧ ॥ શિર કૂટે પીટે હિયું રે, મૂકે મહોટી
 પોક રે ॥ હાલકલોલ થયો ઘણો રે, ભેલાં હુઆં ઘણાં
 લોક રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૨ ॥ કૌતુક જોવાને ચઢ્યા રે, માંચે
 વાહણની કોર રે ॥ હૈ હૈ ! દૈવ એ શું થયું રે, તૂટા જુના
 દોર રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૩ ॥ જવ બેહુ મયણા તણે રે, કાને
 પડી તે વાત રે ॥ ધ્રસક પડ્યો તવ ધ્રાસકો રે, જાણે
 વજનો ઘાત રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે શેઠ કેવી રીતે વિલાપ કરે છે ? તે કહે છે કે મારા જીવના જીવન ! તમે
 ક્યાં ગયા ? અરે ! અને એક વાર દર્શન તો આપો ! હે સુગુણ સાહેબ ! તમારા વિના હવે
 અમને ઇહાં બીજા કોનો આધાર છે ? ॥ ૧ ॥ માથું કૂટે છે, હૈયું પીટે છે અને મુખથી માટી
 પોકો મૂકે છે, તેથી ઘણા હાલકલોલ થઇ રહ્યો, તે સાંભલીને તિહાં ઘણાં લોકો ભેલાં થયાં
 ॥ ૨ ॥ તે પૂછવા લાગ્યાં કે હે શેઠ ! તમે શામાટે એટલું બહુ રુદન કરો છો ? તે વારે કપટી
 શેઠે લોકોને વિશ્વાસ બેસાડવા સારુ જવાબ આપ્યો કે ભો લોકો ! મારા સ્વામી જે શ્રીપાલ
 કુંવર તે કૌતુક જોવાને માટે વહાણની કોરે માંચા ઉપર ચઢ્યા, તેમાં જુનાં દોરડાં હતાં તે તૂટી
 ગયાં અને તે કુંવર સમુદ્રમાં પડ્યા, આમ લોકોને કહીને વલી કલ્પાંત કરવા લાગ્યો કે હૈ હૈ
 ઇતિ દુઃખે ! હાય હાય !! હે દૈવ ! આ તે શા ગજબ થયો !! ॥ ૩ ॥ એ વાત જે વારે તે બેહુ
 (મયણા કે) સ્ત્રીઓને કાને પડી તે વારે તેમને ધ્રસક દઇને ધ્રાસકો પડ્યો, તે ધ્રાસકો જાણે
 સાક્ષાત વજનો ઘા લાગે તેવો તેમના હૈયામાં થઇ લાગ્યો ॥ ચતઃ ॥ નિર્ભય ખલજિહ્વામં, સર્વ-
 પ્રાણહરં નૃણામ ॥ ચકાર કિં વૃથા શસ્ત્ર-વિષવહ્નીન પ્રજાપતિઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥

થઇ અચેત ધરણી ઢલી રે, કરતી કોઠ વિખાસ રે ॥
 સહી સહેલી સવિ મલી રે, નાકે જોવે નિસાસ રે ॥
 ૭૫૦ ॥ ૫ ॥ છાંટ્યાં ચંદન કમકમાં રે, કર્યા વીંઝણે
 વાય રે ॥ ચેત વલ્યું તવ આરડે રે, હૈડે દુઃખ ન માય
 રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૬ ॥ કાંઇ પ્રાણુ પાછા વલ્યા રે, જો રૂઠો
 કિરતાર રે ॥ પીયરીયાં અલગાં રહ્યાં રે, મૂકી ગયો ભર-
 તાર રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૭ ॥ માય બાપને પરહરી રે, કીધો
 જોહનો સાથ રે ॥ ફિટ હિયડા કૂટે નહીં રે, વિછડ્યો તે
 પ્રાણનાથ રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તે બે કુવરીઓ કરોડોગમે વિષાદ કરતી થકી અચેતન થઇને (ધરણી કે) પૃથ્વી ઉપર ઢલી પડી. તે એવી થઇ ગઇ કે જાણીએ મરણ પામી હોય નહીં ? તે વારે આ મરણ પામી કે શું ? એવી શંકા લાવીને સખીઓ સાહેલીઓ મલીને તેમને નાકે (નિઃશ્વાસ કે) નિઃશ્વાસ (જોવે કે) જોવા લાગી ॥ ૫ ॥ પછી નાકેથી નિઃશ્વાસ આવતો જોઇ સખીઓએ કમકમાં એટલે અત્યંત બહેકતાં એવાં આવનાચંદન તેમની ઉપર છાંટ્યાં, વીંજણ કરી વાયુ કર્યો, તેથી ચેતન વધ્યું. તે વારે તરત (આરડે કે) આકંઠ સોરખકોર કરે છે. તેમનાં હૈયામાં દુઃખ સમાતું નથી ॥ ૬ ॥ તે આકંઠ કરતી કહે છે કે અરે (કિરતાર કે) દૈવ ! તું જો અમારા ઉપર રહ્યો તો સંપૂર્ણ કેમ રહ્યો નહીં ? કે જે તેં અમારા પ્રાણ કાં પાછા વાહ્યા ? અમે મરી કાં ન ગઇ ? હવે અમારાં પીયરીયાં જે માતા પિતા તે પણ અલગાં રહી ગયાં, અને ભર્તાર પણ મૂકી ગયો ॥ ૭ ॥ અમે અમારાં માતા પિતાને પરહરીને જેના સંઘાત કીધો તે અમારો પ્રાણનાથ પણ અમારાથી (વિછડ્યો કે) જૂદા પડ્યો, તો હે હૈયા ! ફિટકાર છે છુને ! જે તું કેમ કૂટી જતું નથી ? તું તે વલી શા વાસ્તે કાયમ રહે છે ? ॥ ૮ ॥

ધવલ શેઠ તિહાં આવીયો રે, કૂડા કરે વિલાપ રે ॥ શું
કીજે એ દૈવને રે, દીજે કિસ્સા શરાપ રે ॥ જીવં ॥ ૯ ॥
દુઃખ સહ્યાં માણસ કહ્યાં રે, ભૂખ સહ્યાં જિમ ઢોર રે ॥
ધીરજ આપ ન મૂકીએ રે, કરીએ હૃદય કઠોર રે ॥
જીવં ॥ ૧૦ ॥ મણિ માણિક મોતી પરે રે, જેહના ગુણ
અભિરામ રે ॥ જિહાં જશે તિહાં તેહને રે, મુકુટ હાર
શિર ઠામ રે ॥ જીવં ॥ ૧૧ ॥ વ્યંગ વચન એહવું સુણી
રે, મન ચિંતે તે દોય રે ॥ એહ કરમ એણે કર્યું રે,
અવર ન વૈરી કોય રે ॥ જીવં ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—એમ તે બાલિકાઓ વિલાપ કરે છે, તિહાં ધવલ શેઠ પણ આવ્યો અને કૂડા વિલાપ કરતો કરતો કહે છે કે અરે ! આ દુષ્ટ દૈવને શું કરીએ ! અને શું કહીએ ! એને કેવા શાપ આપીએ ॥ ૯ ॥ માટે જેમ ભૂખ સહન કરવામાં ઢોર કહ્યાં છે તેમ દુઃખ સહન કરવામાં માણસ કહ્યાં છે, તે માટે દુઃખ તો માણસ ઉપરજ આવી પડે છે, પરંતુ પોતાતું ધૈર્ય મૂકીએ નહીં અને હૃદય કઠણ કરીએ ॥ ૧૦ ॥ મણિ, માણિક અને મોતીની પેરે જેના મનોહર ગુણ છે એવા પુરુષ જિહાં જશે તિહાં તે મુકુટ, હાર અને મસ્તકના (ઠામ કે) સ્થાનને પામશે, માટે હે ભદ્રે ! તમે કાંઇ દુઃખ કરો નહીં, હું તમારો દુઃખ દૂર કરીશ ॥ ૧૧ ॥ એવું (વ્યંગ કે) વાંકું વચન શેઠના મુખમાંથી નીકલતું સાંભલીને તે બેહુ સ્ત્રીઓ મનમાં ચિંતવવા લાગી જે એ અઘટિત કર્મ એણે કર્યું છે. બીજો વૈરી આપણો કાંઇ નથી ॥ ૧૨ ॥

ધન રમણીની લાલચે રે, કીધો સ્વામિદ્રોહ રે ॥ મીઠો
થઇ આવી મલે રે, ખાંડ ગલેફીયું લોહ રે ॥ જીવં

॥ ૧૩ ॥ શીલ હવે કિમ રાખશું રે, એ કરશે ઉપધાત
 રે ॥ કરીએ કંત તણી પરે રે, સાચર ઝંપાપાત રે
 ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૪ ॥ સમ કાલે બેહુ જણી રે, મન ધારી
 એ વાત રે ॥ ઇણુ અવસર તિહાં ઉપનો રે, અતિ
 વિસમો ઉતપાત રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૫ ॥ હાલકલોલ
 સાચર થયો રે, વાયે ઉભડ વાય રે ॥ ઘોર ઘનાઘન ગા-
 જ્યો રે, વીજલી ચિહું દિશિ થાય રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૬ ॥
 કુઆથંભા કડકડે રે, ઉડી જાયે સઢ દોર રે ॥ હાથે
 હાથ મૂઝે નહીં રે, થયું અંધારું ઘોર રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—એક ધન અને બીજી (રમણી કે) સ્ત્રીઓ તેની લાલચે એ દુષ્ટે અમારા સ્વા-
 મીના દ્રોહ કીધો છે, અને હવે જેમ ખાંડે ગલેકું એવું (લોહ કે) તરવાર હોય, તેની
 પેરે ઉપરથી મીઠા થઇ આવીને અમને મલે છે ॥ યતઃ ॥ મીઠાબોલા માનવી, કેમ પતીજ્યાં
 જાય ॥ મોર કંઠ મધુરો લવે, સાપ સમૂલો ખાય ॥ ૧ ॥ છતિ-૧ ॥ ૧૩ ॥ મોટે હવે આપણે
 આપણું શીલ તે કેવી રીતે રાખશું ? કારણ કે એ તો આપણા શીલનો ઉપધાત કરશે તો
 હવે આપણે પણ ભક્તીરની પરે સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરીએ ॥ ૧૪ ॥ એ વાતને બેહુ જણીએ
 મનમાં ધારી રાખીને સમ કાલે સમુદ્રમાં ઝંપાપાત કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એવા અવસરને
 વિષે તિહાં અત્યંત વિષમ ઉત્પાત ઉત્પન્ન થયા ॥ ૧૫ ॥ ઉભડ વાયરો વાય છે તેના થોગે કરી
 સમુદ્ર હાલકલોલે ચઢ્યો એટલે હાલકલોલ થઇ રહ્યો અને (ઘોર કે) મહા ભયંકર એવો
 (ઘનાઘન કે) વરસાદ ગાજ્યો, તથા ચારે દિશાએ વીજલીના ચમકારા થવા લાગ્યા ॥ ૧૬ ॥
 વહાણોના કુઆથંભા સર્વ કડકડાટ કરવા લાગ્યા. સઢ, દોર ઉડી જવા લાગ્યા. તિહાં એવો
 (ઘોર કે) બીહામણો અંધકાર થયો કે જેને પ્રભાવે કરી કોઇ માણસને હાથોહાથ મેલવવાની
 પણ સૂઝ પડતી તથી. એવા સંકડાગમે ઉત્પાત થવા માંડ્યા ॥ ૧૭ ॥

ડમડમ ડમરૂ ડમકતે રે, મુખ મૂકે હુંકાર રે ॥ ખેત્રપાલ
 તિહાં આવીયા રે, હાથે લેઇ તરવાર રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૮ ॥
 વીર બાવજો પરવસ્યા રે, હાથે વિવિધ હથિયાર રે ॥ છડીદાર
 દોડેછડા રે, ચાર ચતુર પડિહાર રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૧૯ ॥ બેઠી
 મૃગપતિ વાહને રે, ચક્ર ભમાડે હાથ રે ॥ ચક્રેસરી પાઉ
 ધારીયા રે, દેવ દેવી બહુ સાથ રે ॥ ૭૫૦ ॥ ૨૦ ॥
 હણ્યો કુબુદ્ધિ મિત્રને રે, જિણે વાંકી મતિ દીધ રે ॥

ખેત્રપાલે તવ તે ગ્રહી રે, ખંડ ખંડ તનુ કીધ રે ॥

જીવં ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—તે સમયે જેના પગ માંહે ડમ ડમ શબ્દ કરતો એવો ડમર તે (ડમકતે કેં) વાજતે અને મુખમાંથી હુકાર શબ્દ મૂકતો તથા હાથમાં તલવાર લઇને અત્યંત રોદ રૂપ ધરતો એવો ક્ષેત્રપાલ દેવ પ્રથમ તિહાં આગ્યો ॥ ૧૮ ॥ તે વાર પછી ખાવન વીરોએ પરવસ્યા થકા મણિભદ્ર, પૂર્ણભદ્ર કપિલ, પિંગલ, એ ચારે મોટાં મુદ્રર આદિક વિવિધ પ્રકારનાં હથિ-ચારો જેના હાથમાં છે એવા તથા કુમુદ, અંજન, વામન અને પુષ્પદંત, એ ચાર નામે ચાર દંડ હાથમાં લઇને ચાર ચતુર પડિહાર એટલે પ્રતિહાર દેવતા તે છડીદારની પરે આગલ છડા દોડતા થકા ચાલે છે ॥ ૧૯ ॥ અને પોતે મૃગપતિ જે સિંહ તેના વાહને બેઠેલી, હાથમાં જાળવલ્યમાન ચક્રને લમાડતી થકી ધણા દેવ અને દેવીઓ જેમની સાથે છે એવી ચક્રેશ્વરી દેવી તિહાં પધાસ્યાં ॥ ૨૦ ॥ તેમણે આવીને પ્રથમ તો એવો હુકમ કર્યો કે અરે ! આ દુષ્ટ બુદ્ધિનો દેવાવાલો જે શેઠનો મિત્ર છે તેજ પુરુષ નિશ્ચે સર્વ અનર્થનું મૂલ છે. એણે વાંકી મતિ એટલે વિપરીત મતિ દીધી છે, માટે એને પકડો, તે વારે તત્કાલ ક્ષેત્રપાલે તેને પગથી ખાંધી ઉંચો કુઆથંભાને વિષે રાંગી નીચું મુખ કરી મુખમાંથી વાંકાં વચન કાઢ્યાં, માટે મુખમાં અશુચિ ભરી તરવારે કરી તેના (તણ કેં) શરીરના ખંડાખંડ કરી નાખ્યા, પછી જાણે શાંતિ કરવાને માટે ચારે દિશાના ચાર દિક્પાલને બલિજ આપતા હોય નહીં ? એવી રીતે ચારે દિશાએ તેના શરીરના કટકાને ફેંકી દીધા. એ રીતે ક્ષેત્રપાલે કુબુદ્ધિ મિત્રને હણ્યો ॥ ૨૧ ॥

તે દેખી બીહીતો ઘણું રે, મયણા શરણે પઠકું રે ॥ શેઠ પશુ
પરે ધ્રૂજતો રે, દેવી ચક્રેશ્વરી દીકું રે ॥ જીવં ॥ ૨૨ ॥
જા રે મૂક્યો જીવતો રે, સતીશરણુ સુપસાય રે ॥ અંતે
જાઈશ જીવથી રે, જો મન ધરીશ અન્યાય રે ॥ જીવં
॥ ૨૩ ॥ મયણાને ચક્રેશ્વરી રે, બોલાવે ધરી પ્રેમ રે ॥
વત્સ ! કાંઈ ચિંતા કરો રે, તુમ પિયુને છે ખેમ રે ॥
જીવં ॥ ૨૪ ॥ માસ એક માંહે સહી રે, તમને મલશે
તેહ રે ॥ રાજ રમણી ઋદ્ધિ ભોગવે રે, નરપતિ સુસરા
ગેહ રે ॥ જીવં ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—તે કૃત્ય બોધને શેઠ આપડા પશુની પરે ધ્રૂજતો થકો, બીતો થકો તે બેહુ મયણા જે સ્ત્રીઓ તેને શરણે જઈ પડે, તેને ચક્રેશ્વરી દેવીએ દીઠા ॥ ૨૨ ॥ તે વારે દેવી કહેવા લાગ્યાં કે અરે દુષ્ટ ! પાપિષ્ઠ ! જા. હમણાં તો તુજને સતીના શરણના સુપસાયે કરીને નિશ્ચે જીવતો મૂક્યો છે, પણ અમે કહીએ છીએ કે જો તું તારા મનમાં અન્યાય ધારણ કરીશ તો અંતે જીવથી જાઈશ ॥ ૨૩ ॥ તે બેહુ વિરમય પામતી થકી તે બેહુ સ્ત્રીઓ વિનય સહિત ચક્રેશ્વરી

દેવી પ્રત્યે સપ્રસાદ એવું વચન બોલી, ત્યારે તેને દેવી પણ પ્રેમ ધરીને બોલાવતાં હવાં કે હે વત્સે ! તમે કાં ચિંતા કરો છો ? તમે નિશ્ચિત રહો. તમારા સ્વામીને ક્ષેમ કુશલ છે ॥ ૨૪ ॥ (સહી કે૦) નિશ્ચે તમને તમારો ભર્તાર એક મહીનામાં મલશે, તમારો પતિ તો (નરપતિ કે૦) રાજ સસરાને ઘેર રહ્યો થકો રાજ્ય અને (રમણી કે૦) સીરૂપ (ઋદ્ધિ કે૦) લક્ષ્મી તેને લોગવે છે ॥ ૨૫ ॥

એહુને કંઠે ઠવે રે, ફૂલ અમૂલક માલ રે ॥ કહે દેવી
મહિમા સુણો રે, એહનો અતિહિ રસાલ રે ॥ જીવ૦
॥ ૨૬ ॥ શીલ યતન એહથી થશે રે, દિન પ્રતે સરસ
સુગંધ રે ॥ જેહ કુમીટે જોયશે રે, તે નર થાશે અંધ
રે ॥ જીવ૦ ॥ ૨૭ ॥ એમ કહી ચક્કેસરી રે, ઉતપતીયાં
આકાશ રે ॥ સયલ દેવશું પરવચ્યાં રે, પહોતાં નિજ
આવાસ રે ॥ જીવ૦ ॥ ૨૮ ॥ તવ ઉતપાત સવે ટલ્યા
રે, વાહણ ચાલ્યાં જાય રે ॥ ચિંતા ભાંગી સર્વની રે,
વાયા વાય સુવાય રે ॥ જીવ૦ ॥ ૨૯ ॥ મિત્ર ત્રણ કહે
શેઠને રે, દીઠી પરતક્ષ વાત રે ॥ ચોથો મિત્ર અધર્મથી
રે, પામ્યો વેગે ઘાત રે ॥ જીવ૦ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—એમ કહી તે એહુની કંઠે અમૂલ ફૂલની માલા પહેરાવીને દેવી કહે છે કે એનું અત્યંત રસાલ માહાત્મ્ય છે, તે હું કહું છું, તમે સાંભલો ॥ ૨૬ ॥ એ માલાની દિવસ દિવસ પ્રત્યે સરસ સુગંધ થતી જશે, અને એહથી તમારા શીયલની યત્ના થશે, કારણ કે જે કોઇ તમને કુનજરે જોશે તે પુરુષ આંધલો થશે ॥ ૨૭ ॥ એમ કહીને ચક્કેસરી દેવી આકાશ-માર્ગે ઉતપત્યાં, અને સર્વ દેવોની સાથે પરવચ્યાં થકાં પોતાને આવાસે પહોતાં ॥ ૨૮ ॥ તે વારે સર્વ જે કાંઇ ઉતપાત હતા તે ટલ્યા. હવે વહાણ પણ સુખે સમાધે ચાલ્યાં જાય છે, સર્વને જે ચિંતા પ્રાપ્ત થઇ હતી તે પણ ભાંગી, અને વાયરા પણ સુવાય એટલે રુઝ વાવા લાગ્યા ॥ ૨૯ ॥ તે વખત શેઠના જે સરલ સ્વભાવી સુબુદ્ધિવાલા ત્રણ મિત્ર હતા તે કહેવા લાગ્યા કે હે શેઠ ! જુઓ, આ પ્રત્યક્ષ વાત બની, તે તમે દીઠી. જો આ ચોથો મિત્ર અધર્મથી ચાલ્યો તો (વેગે કે૦) તરતજ (ઘાત કે૦) મરણ પામ્યો, અને તમે પણ જો સતીઓનું શરણ લીધું તો તેના મહિમાથી જીવતા રહ્યા છો, નહીં કાં તમારા પણ તેવાજ હાલ ઘાત ॥ ૩૦ ॥

તે માટે એ ચિત્તથી રે, કાઢી મૂકો સાલ રે ॥ પરલખમી
પરનારને રે, હવે મ પડશો ખ્યાલ રે ॥ જીવ૦ ॥ ૩૧ ॥

પણ દુર્બુદ્ધિ શેઠનું રે, ચિત્ત ન આવ્યું ઠાય રે ॥ જઈવિ
કપૂરે વાસીએ રે, લસણ દુર્ગંધ ન જાય રે ॥ જીવં
॥ ૩૨ ॥ હૈડા કરને વધામણાં રે, અંશ ન દુઃખ ધરેશ
રે ॥ જો બચ્ચો છું જીવતો રે, તો સવિ કાજ કરેશ રે ॥
જીવં ॥ ૩૩ ॥ જો મુજ ભાગ્યે એવડું રે, વિદ્ય થયું વિસ-
રાલ રે ॥ તો મલશે એ સુંદરી રે, સમશે વિરહની
જાલ રે ॥ જીવં ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—માટે અમે તમને કહીએ છીએ કે તમારા ચિત્તમાં જે પારકી લક્ષ્મી લઇ લેવી
અને પારકી સ્ત્રી ભોગવવી, તદ્દપ જે શક્ય છે તે કાઢી નાખો અને હવે એવા ખ્યાલમાં
ક્યારે પણ પડશે નહીં ॥ ૩૧ ॥ એવી રીતે ત્રણ મિત્રે મલી શેઠને શિખામણ આપી,
તથાપિ જેમ લસણ છે તેને યદ્યપિ કપૂરમાં વાસિત કરીએ તોપણ તેની દુર્ગંધતા જાય નહીં
તેમ તે દુર્બુદ્ધિ શેઠનું ચિત્ત પણ ઠેકાણે આવ્યું નહીં ॥ ૩૨ ॥ યદ્યપિ મૃગમદ્યંદન, -કપૂરા-
ગરુભિશ્રિતો લશુનઃ ॥ તદ્દપિ ન મુંચતિ ગંધં, પ્રકૃતિગુણં જાતિદાપેષુ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૩૨ ॥
તેમ છતાં ધવલ શેઠને જે પણ મિત્રે આવીને શિખામણ આપી તોપણ ફરી એવા વિચાર
કરવા ભાગ્યો કે હે હૈડા! હવે તો તું વધામણાં કરને? એક અંશમાત્ર પણ દુઃખ ધરીશ
નહીં, જે હું જીવતો બચ્ચો છું તો સર્વ કાર્ય કરીશ ॥ ૩૩ ॥ જો મારા સારા ભાગ્યે કરી
એટલું મોટું વિદ્ય ઉપન્યું હતું તે પણ સર્વ વિસરાલ થઇ ગયું તો નિશ્ચે હું જાણું છું જે હવે આ
લક્ષ્મી જે સુખેથી મારે વશ થઇ ગઇ છે તો સુંદરીઓ પણ મને અવશ્ય મલશે અને મારા
વિરહની જાલા પણ ઉપશમ પામશે ॥ ૩૪ ॥

એમ ચિંતી દૂતીમુખે રે, કહાવે હું તુમ દાસ રે ॥ નેક
નજર કરી નિરખીએ રે, માનો મુજ અરદાસ રે ॥
જીવં ॥ ૩૫ ॥ દૂતીને કાઢી પરી રે, દેઇ ગલહત્યો
કંઠ રે ॥ તોહિ નિર્લજ્જ લાજ્યો નહીં રે, વલી થયો
ઉઢ્ઠાં રે ॥ જીવં ॥ ૩૬ ॥ વેશ કરી નારી તણો રે,
આવ્યો મયાણા પાસ રે ॥ દષ્ટિ ગઇ થયો આંધલો રે,
કાઢ્યો કરી ઉપહાસ રે ॥ જીવં ॥ ૩૭ ॥ ઉતરીએ ઉત્તર
તટે રે, વાહણ ચલાવો વેગ રે ॥ પણ સન્મુખ હોયે
વાયરો રે, શેઠ કરે ઉદ્દેગ રે ॥ જીવં ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—એમ ચિંતવી દાસીને મુખે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે કહેવરાવ્યું કે હું તમારો દાસ છું, માટે

તમે અને (નેક નજર કે) રહી નજરે કરી જુઓ; એટલી મારી વિનંતિ માન્ય કરો ॥ ૩૫ ॥
 તે સાંભલી સ્ત્રીઓએ તે કૂતીને ધણીજ નિભૂંછી કંઠે ગલહત્યા દબને કાઢી મૂકી, તોપણ તે
 નિર્ભજ શેઠ લગાર માત્ર પણ લાગ્યો નહીં. કામરૂપ પશાએ પીચો થકો ગયો છ વિવેક
 જેના દૃઢ્યમાંથી અને પાપમય અધ્યવસાયને લીધે એક ક્ષણ માત્ર પણ જેને સુખ આવતું
 નથી એવો તે શેઠ ફરી પણ ઉદ્ભૂં થયો ॥ ૩૬ ॥ ફરી એક દિવસે તે શેઠ પોતે નારીનો વેશ
 લઇને બેઠું સ્ત્રીઓ પાસે આવ્યો, અને જેવી દૃષ્ટિ તે સ્ત્રીઓની ઉપર ગઇ કે તરતજ આંધ-
 લાની પરે થઇ ગયો, એટલે હારના પ્રભાવથી સ્ત્રીઓને તે કાંઇ પણ દેખી શકે નહીં એવો
 થકો ધૂંધાં તિહાં લમતો રહ્યો, તેને દાસીઓએ ઉપહાસ કરી મારી કૂટીને કૂતરાની પરે
 તિહાંથી બહાર કાઢ્યો ॥ ૩૭ ॥ પછી શેઠ નાખુદાને કહેવા લાગ્યો કે આપણે ઉત્તર દિશિના
 તટે ઉતરીએ, અથવા ઉત્તર એટલે બીજા કોઇ તટે ઉતરીએ, માટે તમે વહાણને વેગ ચલાવો,
 પરંતુ વાયરો સન્નુખ થવા લાગ્યો, તેથી શેઠ ધણું ઉદ્વેગ કરવા લાગ્યો ॥ ૩૮ ॥

અવર દેશ જાવા તણુ રે, કીધા કોટી ઉપાય રે ॥ પણ
 વાહણુ કોંકણુ તટે રે, આણી મૂક્યાં વાય રે ॥ જીવં
 ॥ ૩૯ ॥ ત્રીજે ખંડે ઇમ કહી રે, વિનયે ત્રીજી ઢાલ રે ॥
 સિદ્ધચક્ર ગુણુ બોલતાં રે, લહીએ સુખ રસાલ રે ॥
 જીવં ॥ ૪૦ ॥

અર્થ—શેઠ (અવર કે) બીજા દેશે જવાના કરોડો ઉપાય કર્યા, પણ વાયરે સર્વ
 વહાણને કોંકણ દેશના (તટે કે) કીનારે આણી મૂક્યાં ॥ ૩૯ ॥ એ ત્રીજા ખંડને વિષે
 વિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ ત્રીજી ઢાલ કહી. શ્રીસિદ્ધચક્રના ગુણુ બોલતાં થકા રસાલ સુખ
 પામીએ ॥ ૪૦ ॥

॥ દોહા ॥

કોંકણુ કાંઠે નાંગર્યાં, સવિ વાહણુ તિણી વાર ॥ નૃપને
 મલવા ઉતર્યો, શેઠ લઇ પરિવાર ॥ ૧ ॥ આવ્યો નર-
 પતિ પાઉલે, મિલાણું કરે રસાલ ॥ બેઠો પાસે રાયને,
 તવ દીઠો શ્રીપાલ ॥ ૨ ॥ દેખી કુંચર દીપતો, હૈયે
 ઉપની હૂંક ॥ લોચન મીચાઇ ગયાં, રવિ દેખી જિમ
 ધૂંક ॥ ૩ ॥

અર્થ—તે વારે બલાસીઓએ સર્વ વહાણને કોંકણ કાંઠે નાંગર્યાં, શેઠ પણ પોતાના
 પરિવારને લઇને રાજાને મલવા માટે વહાણું ઉપરથી ઉતર્યો ॥ ૧ ॥ તેણે આવીને રાજાને
 પગે લાગી ધણીજ રસાલ બહુમૂલી વસ્તુઓનાં ભેટણાં કર્યાં. પછી રાજાની પાસે બેઠો
 તે વારે શ્રીપાલ કુંચરને દીઠો ॥ ૨ ॥ તિહાં દીપતા એવા કુંચરને દેખીને શેઠના હૈયામાં હૂંક

ઉપની, અને જેમ (રવિ કે૦) સૂર્યને દેખીને (ઘડક કે૦) ધ્રુવડ પક્ષીની આંખો મીચાઇ
જાય છે તેમ તિહાં શેઠજીનાં પણ લોચન મીચાઇ ગયાં ॥ ૩ ॥

નૃપ હાથે શ્રીપાલને, દેવરાવે તંખોલ ॥ શેઠ ભલી પરે
ઓલખી, ચિત્ત થયું ડમડોલ ॥ ૪ ॥ હૈ હૈ દૈવ અટા-
રડો, એહ કિશો ઉતપાત ॥ નાખી હતી ખારે જલે,
પ્રગટ થઇ તે વાત ॥ ૫ ॥ સભા વિસરજી રાય જખ,
પહોતો મહોલ મઝાર ॥ તવ શેઠે પડિહારને, પૂછ્યો
એહ વિચાર ॥ ૬ ॥ એહ થગીધર કોણુ છે, નવલો
દીસે કોય ॥ તેહ કહે ગતિ એહની, સુણતાં અચરિજ
હોય ॥ ૭ ॥ વનમાં સુતો જગવી, ઘર આણ્યો ભલી
ભાત ॥ પરણાવી નિજ કુંચરી, ન પૂછી વાત ને
જાત ॥ ૮ ॥

અર્થ—રાજાએ પણ શેઠને મોટો સાર્થવાહ જાણીને બહુમાનપૂર્વક વિશેષ કરી તેજ
શ્રીપાલને હાથે તેને તંખોલ તે પાનતું બીડું દેવરાવ્યું, તે વારે શ્રીપાલે પણ દેખતાં વાર
(ભલી પરે કે૦) રડી રીતે જાણ્યો જે એ ધવલ શેઠજી છે, અને શેઠ ભલી પરે ઓલખી
લીધો જે એ શ્રીપાલજી છે, તેથી તેનું ચિત્ત ડમડોલ થયું ॥ ૪ ॥ તે વારે ચિંતવવા લાગ્યો
જે હૈ હૈ ઇતિ ખેદ અરે! એ (અટારડો કે૦) વાંકો દૈવ તેણે આ તે શયો ઉતપાત કર્યો!
કે જે વાતને મેં ખારા પાણીમાં એટલે ખારા સમુદ્રમાં નાખી દીધી હતી તે વાત ઇહાં
પ્રગટ થઇ!! ॥ ૫ ॥ પછી જે વારે સભા વિસર્જન કરી રાજા પોતાના મહોલને વિષે પહોતો
તે વારે શેઠ વિચાર્યું જે આ તેજ શ્રીપાલ છે, કિંવા એના સરખો બીજો કોઇ પુરુષ છે?
તેની તપાસ તો કરું, કારણ કે તેને તો મેં સમુદ્રમાં નાખી દીધો છે, માટે તે જીવતાજ કેમ
હોય? એવું ચિંતવન કરીને પછી શેઠ એ સંખંધી સર્વ વિચાર પોલીયાને પૂછ્યો ॥ ૬ ॥ કે
હુ ભાઇ! આ થગીધર તે કોણુ છે? આ તો કોઇક નવો માણસ દેખાય છે, એવું સાંભલી તે
પોલીયા કહે છે કે હુ શેઠ! એની (ગતિ કે૦) વિગત સાંભલતાં થકા તો માણસને અચ-
રિજ પેદા થાય એવી હકીકત છે ॥ ૭ ॥ એને તો વનમાંથી સુતો જગાવી મોટા મહોલસવે
કરી ભલી ભાતે ઘર તેડી આણીને રાજાએ પોતાની કુંચરી પરણાવી દીધી, પણ એની
જાત કે ભાત કોણુ છે? તે વાત પણ કાંઇ પૂછી નહીં ॥ ૮ ॥

શેઠ સુણી રીઝ્યો ઘણું, ચિત્તમાં કરે વિચાર ॥ એહને
કષ્ટે પાડવા, ભલું દેખાડ્યું ખાર ॥ ૯ ॥ દેઇ કલંક કુળ-
તિનું, પાડું એહની લાજ ॥ રાજા હણુશે એહને, સહેજે
સરશે કાજ ॥ ૧૦ ॥ જો પણ જે જે મેં કર્યાં, એહને

દુઃખનાં હેતુ ॥ તે તે સવિ નિષ્ફલ થયાં, મુજ અભિલાષ
સમેત ॥ ૧૧ ॥ તોપણ વાજ ન આવીએ, મન કરીએ
અનુકૂલ ॥ ઉઘમથી સવિ સંપજે, ઉઘમ સુખનું મૂલ
॥ ૧૨ ॥ વૈરીને વાધ્યો ઘણો, એ મુજ ખણુશે કંદ ॥
પ્રથમજ હણુવા એહને, કરવો કોઈક કંદ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—તે વાત સાંભલીને શેઠ ઘણાજ રીઝ પાગ્યો, અને મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે એને કષ્ટમાં પાડવા માટે એણે મને ભલું ખારણું દેખાડ્યું, કારણ કે એની જાતિ ભાતિ કોઈ જાણતો નથી, તો એ ઉપાય મારા હાથમાં ઘણા ઐથ આપ્યો છે ॥ ૯ ॥ માટે હવે હું કોઈક કુળાતિનું કલંક દહને એની લાજ પાડું કે જેથી રાજા એને અવશ્ય હુણી નાખશે, ને સહેજમાં મારું કાર્ય સરી જશે ॥ ૧૦ ॥ જો પણ આજ પર્યંત એને જે જે મેં દુઃખનાં (હેતુ કે) કારણ કયાં તે તે સર્વ કારણ મારા મનના અભિલાષ સહિત નિષ્ફલ થયાં, એટલે કારણની નિષ્ફલતા થઈ, તો તે કારણ સફલ કરવા માટે મારા મનના જે અભિલાષો હતા તે પણ સર્વ નિષ્ફલ થયા ॥ ૧૧ ॥ તોપણ વાજ આવીએ નહીં એટલે સર્વ હેતુ નિષ્ફલ થઈ ગયા, માટે હવે ઉઘમ મૂકી દેવો એવું પ્રતિકૂલ મન કરીએ નહીં, પરંતુ ઉઘમ જારી રાખવા માટે મનને અનુકૂલ કરીએ, કારણ કે ઉઘમ કન્યાથીજ સર્વ કાંઈ સંપજે, નીપજે છે, માટે ઉઘમ જે છે તેજ સુખનું મૂલ છે ॥ ૧૨ ॥ તથા વલી એ તો મારો વૈરી છે, માટે જો ઘણા વધશે તો મને (કંદ કે) મૂલમાંથી (ખણુશે કે) ખોદી નાખશે, માટે તેની પહેલાંજ એને હણુવાનો કોઈક કંદ રચવો મારો છે ॥ ૧૩ ॥

ઇમ ચિંતવતો તે ગયો, ઉતારે આવાસ ॥

પલક એક તસ જક નહીં, મુખ મૂકે નિસાસ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—એમ ચિંતવતો તે શેઠ પોતાના ઉતારાના (આવાસ કે) ઘરમાં ગયો, પણ એક પલવાર સુધી તેને જંપ આવતો નથી, મુખથી નિસાસા મૂક્યા કરે છે ॥ ૧૪ ॥

॥ હાલ ચોથી ॥

॥ આપાઠભૂતિ અણુગારને રે, કહે ગુરુ અમૃત વાણુ રે ॥ જોગીસર ચેલા ॥ બિહાને ભમતા

થકા હો લાલ ॥ એ દેશી ॥

છણુ અવસર તિહાં ડુંખનું રે, આવ્યું ટોલું એક રે ॥
ચતુર નર ॥ ઉભા ઓલગડી કરે હો લાલ ॥ તેડી મહ-
ત્તર ડુંખને રે, શેઠ કહે અવિવેક રે ॥ ચતુર નર ॥ કાજ
અમારું એક કરો હો લાલ ॥ ૧ ॥ એહ જમાઇ રાયનો
રે, તેહને કહો તુમે ડુંખ રે ॥ ચતુર ० ॥ લાખ સોનૈયા

તુમને આપશું હો લાલ ॥ ધાધને વલગો ગલે રે, સઘલું
મલી કુટુંબ રે ॥ ચતુરં ॥ પાડ ઘણો અમે માનશું
હો લાલ ॥ ૨ ॥

અર્થ—એવા અવસરે તિહાં એક ડુંબનું ટાલું આવ્યું. તે ઉભા થકા શેઠની આલગ કરે
છે તે વારે શેઠ (મહત્તર કેં) માટા ડુંબને તેડીને તેને અવિવેકની વાત કહેવા માંડી કે
હે ડુંબ ! તમે અમારું એક કાર્ય છે તે કરો ॥ ૧ ॥ એ રાજનો જમાધ જે છે તેને તમે જધને
એ ડુંબ છે એમ કહો તો એ કામ કરવાના લાખ સોનૈયા તમને આપીશું, માટે તમે તમારું
સર્વ કુટુંબ મલી ધાધને એને ગલે જઈ વલગો તો અમે તમારો ઘણો પાડ માનશું ॥ ૨ ॥

ડુંબ કહે સ્વામી સુણો રે, કરસ્યાં એ તુમ કામ રે ॥ ચતુરં ॥
મુજરો હમારો માનજો હો લાલ ॥ કેલવશું કૂડી કલા
રે, લેશું પરઠ્યાં દામ રે ॥ ચતુરં ॥ સાખાશી દેજો
પછે હો લાલ ॥ ૩ ॥ ડુંબ મલી સવિ તે ગયા રે, રાય
તણે દરબાર રે ॥ ચતુરં ॥ ગાયે ઉભા ધૂમતા હો
લાલ ॥ રાગ આલાપે ટેકશું રે, રીઝયો રાય અપાર રે ॥
ચતુરં ॥ માગો કાંઈ મુખ ઇમ કહે હો લાલ ॥ ૪ ॥
ડુંબ કહે અમ દીજીએ રે, મોહત વધારી દાન રે ॥
ચતુરં ॥ મોહત અમે વાંછું ઘણું હો લાલ ॥ તવ નર-
પતિ કુંઅર કને રે, દેવરાવે તસ પાન રે ॥ ચતુરં ॥
તેહનું મોહત વધારવા હો લાલ ॥ ૫ ॥ પાન દેવા જવ
આવીયો રે, કુંઅર તેહની પાસ રે ॥ ચતુરં ॥ હસિત
વદન જોતો હસી હો લાલ ॥ વડો ડુંબ વિલગો ગલે રે,
આણી મન ઉદ્દાસ રે ॥ ચતુરં ॥ પુત્ર આજ ભેટયો
ભલે હો લાલ ॥ ૬ ॥

અર્થ—તે સાંભલી ડુંબ કહેતો હવો કે હે સ્વામિન! એ તમારું કામ અમે કરશું, પણ
અમારો મુજરો માનજો, એ અમે કૂડી કલા કેલવશું અને પછી તમારી સાથે પરઠલાં (દામ
કેં) નાણાં લઇશું, પાછલથી વલી સાખાશીનો સિરપાવ પણ અમને આપજો ॥ ૩ ॥ એમ
કહી તે સર્વ ડુંબ મલીને રાજને દરબારે ગયા. તિહાં ગોંખની નીચે ધૂમતા ઉભા થકા ટેક

સહિત રાગની આલાપચારી કરીને મધુર સ્વરે ગાવા માંડું, તેથી રાજ પણ ગીત સાંભલી પાર વિનાનો તેમના ઉપર રીઝ્યો, અને સુખથી કહેતો હવે કે કાંઈ માગો, તે હું આપું ॥ ૪ ॥ તે સાંભલી ડુંબ કહેવા લાગ્યા કે હે સ્વામિન! અમને મહત્ત્વ વધારણ દાન આપો, કારણ કે અમે માન મહત્ત્વનેજ ઘણું ઇચ્છીએ છીએ. તે વારે રાજએ પણ ખુશી થઈને તેમનું મહત્ત્વ વધારવા માટે કુંવરની પાસે પાનનું બીડું દેવાવ્યું ॥ ૫ ॥ હવે જે વારે પાનનું બીડું દેવાને માટે શ્રીપાલ કુંવર તે ડુંબોની પાસે આવ્યો તે વારે તે ડુંબોમાં જે વડા એટલે માટે ડુંબ છે તે કુંવરનું હસિત વદન હસતા મુખને પોતે પણ હસીને જોતો થકો અથવા પોતાના હસિત વદને હસીને શ્રીપાલને જોતો થકો મનમાં ઘણો ઉદ્દાસ એટલે હર્ષ આણીને કુંવરના ગલામાં જઈ વલગી રહ્યો, અને કહેવા લાગ્યો કે હે પુત્ર! તું આજ ભલે અમને ભેટ્યો, મોટી વાત થઈ જે તું આજ અમને મલ્યો ॥ ૬ ॥

એહવે આવી ડુંબડી રે, રોઈ લાગી કંઠ રે ॥ ચતુરં ॥
અંગોઅંગે ભેટતી હો લાલ ॥ બહેન થઈને એક મલી રે,
આણી મન ઉત્કંઠ રે ॥ ચતુરં ॥ વીરા જઈં તુમ
ભામણે હો લાલ ॥ ૭ ॥ એક કહે મુજ માઉલો રે,
એક કહે ભાણેજ રે ॥ ચતુરં ॥ એવડા દિન તુમે કિહાં
રહ્યા હો લાલ ॥ એક કાકી એક ફઈ થઈ રે, દેખાડે
ઘણું હેજ રે ॥ ચતુરં ॥ વાટ જોતાં હતાં તાહરી હો
લાલ ॥ ૮ ॥

અર્થ—એવામાં વલી એક ઘરડી ડુંબડી હતી તે ઢાડી આવીને રોતી થકી પુત્ર! પુત્ર! કરતી કુંવરને ગલે વલગીને અંગોઅંગે ભેટતી હવી, અને કહેતી હવી કે હે વત્સ! આજ કેટલે કાલે તું અમને મલ્યો? એમજ વલી એક જણી બહેન થઈને કુંવરને આવી મલી, અને કહેવા લાગી કે હે વીરા! હે અંધવ! હું તારે ભામણે જઈં. (તેમજ એક કહેવા લાગી કે આ મારો ભરીજે છે, એક કહેવા લાગી કે આ મારો દેવર છે, એક કહે છે કે એ મારો ભર્તાર છે, મને નાની પરણીને મૂકી ગયો હતો તે આજ મારા પુણ્યોદયથી મને મલ્યો) ॥ ૭ ॥ તેમજ એક ડુંબ કહે છે કે એ મારો મામે છે, એક કહે છે કે આ મારો ભાણેજ છે, અરે ભાઈ! એટલા દિવસ તમે ક્યાં રહ્યા હતા? તમે પરદેશમાં ક્યાં ક્યાં ફર્યા? હંસદ્વીપે તમે ફસાલે ગયા, પછી ઝહાજ ઉપર ચઢ્યા એવું અમે સાંભલ્યું હતું, તિહાંથી ઇહાં આવ્યા જણાવ્યા છે. વલી એક કાકી થઈ, એક કૂંઠ થઈને ઘણું હેજ દેખાડે છે કે હે ભાઈ! અમે તારી વાટ જોતાં હતાં ॥ ૮ ॥

ડુંબ કહે નરરાયને રે, એ અમ કુલ આધાર રે ॥ ચતુરં ॥
રીસાવી ચાલ્યો હતો હો લાલ ॥ તુમ પસાય ભેલો
થયો રે, સવિ મહારો પરિવાર રે ॥ ચતુરં ॥ ભાંગ્યાં

દુઃખ વિછોહનાં હો લાલ ॥ ૯ ॥ રાજ મન ચિંતે ઇચ્છું
 રે, સુણી તેહની વાચ રે ॥ ચતુરં ॥ વાત ઘણી વિરુદ્ધ
 થઇ હો લાલ ॥ એહ કુટુંબ સવિ એહનું રે, દીસે પર-
 તકુખ સાચ રે ॥ ચતુરં ॥ ધિક મુજ વંશ વિટાલીયો
 હો લાલ ॥ ૧૦ ॥ નિમિત્તિયો તેડાવીયો રે, મેં તુજ
 વચનવિશાસ રે ॥ ચતુરં ॥ પુત્રી દીધી એહને હો
 લાલ ॥ કિમ માતંગ કહ્યો નહીં રે, તેં દીધો ગલે પાશ
 રે ॥ ચતુરં ॥ નિમિત્તિયો વલતું કહે હો લાલ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હવે તે કુંબ રાજને કહે છે કે હું મહારાજ ! આ અમારા કુલને આધાર છે, એ
 અમારાથી રીસાઇને ચાલ્યો ગયો હતો તે તમારા પસાયથી આજ ભેલો થયો. એ સર્વ મારો
 પરિવાર છે, આજ અમારાં વિછોહનાં દુઃખ ભાંગ્યાં, અમે એને સારી રીતે ન આલખત, પણ
 આ પાનતું બીડું આપવા આવ્યો તેના મિષે અમે હવે સારી રીતે લક્ષણે કરી આલખ્યો ॥૯॥
 એવી રીતની તે સર્વ કુંબ કુંબડીઓની વાણી સાંભલીને રાજ પોતાના મનમાં એવું ચિંત-
 વવા લાગ્યો કે વાત તો ઘણીજ (વિરુદ્ધ કે) માઠી થઇ. આ કુંબોતું કુંબ જે છે તે સર્વ
 એનુંજ છે. એ પ્રત્યક્ષ સાચુંજ દેખાય છે, માટે ધિકાર છે એને કે જેણે મારો વંશ વિટાલ્યો !
 ॥ ૧૦ ॥ એમ ચિંતવી રાજએ નિમિત્તયાને તેડાવ્યો અને કહ્યું કે મેં તારા વચન ઉપર
 વિશ્વાસ રાખીને એને મારી પુત્રી આપી, તો એ માતંગની જાતિ છે એવું તેં પ્રથમ મને
 કેમ ન કહ્યું ? માટે તેજ આ મારે ગલે ફાંસો દીધો. એવું સાંભલી વલતું નિમિત્તિયો
 બોલ્યો ॥ ૧૧ ॥

મુજ નિમિત્ત જૂઠું નહીં રે, સુણજો સાચી વાત રે ॥
 ચતુરં ॥ એ બહુ માતંગનો ઘણી હો લાલ ॥ રાચ
 અરથ સમજે નહીં રે, કોપ્યો ચિંતે ઘાત રે ॥ ચતુરં ॥
 કુંઅર નિમિત્તિયા ઉપરે હો લાલ ॥ ૧૨ ॥ તે બેહુને
 મારવા રે, રાચે કીધ વિચાર રે ॥ ચતુરં ॥ સુભટ ઘણા
 તિહાં સજ કીયા હો લાલ ॥ મદનમંજરી તે સુણી રે,
 આવી તિહાં તે વાર રે ॥ ચતુરં ॥ રાચને ઇણી પરે
 વિનવે હો લાલ ॥ ૧૩ ॥ કાજ વિચારી કીજએ રે,
 જિમ નવિ હોય ઉપહાસ રે ॥ ચતુરં ॥ જગમાં જશ

લહીએ ઘણું હો લાલ ॥ આચારે કુલ જાણીએ રે,
જોઈએ હિયે વિમાસ રે ॥ ચતુરં ॥ દુખખલ કન્ના નવિ
હોઈએ હો લાલ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—હે રાજન્! મારું નિમિત્ત જૂઠું નથી, હું તમને સાચેસાચી વાત કહું છું, તે તમે સાંભલો, કે એ પોતે માતંગ નથી, પણ એ ઘણા માતંગનો ધણી છે. એવું કહ્યું, પણ માતંગ શબ્દનો અર્થ રાજ સમજતો નથી એટલે હાથીને પણ માતંગ કહીએ અને ચંડાલને પણ માતંગ કહીએ, તેથી ચિંતવ્યું જે એજ માતંગ જે ઉભા છે તેનો સ્વામી એ હશે, એવું વિચારી કુંવરની તથા નિમિત્તિયાની ઉપર કોપ્યો થકો તેમની ઘાત કરવાની ચિંતવના કરતો હવો ॥ ૧૨ ॥ રાજએ તે બેહુ જણને મારવાનો વિચાર કરીને તિહાં ઘણા સુભટાને સજ્જ કર્યા, તૈયાર કીધા. તે વાત મદનમંજરીએ સાંભલી તે વારે તેજ વખતે તિહાં આવીને રાજને એ રીતે વિનવવા લાગી ॥ ૧૩ ॥ કે હે પિતાજી! જે કામ કરીએ તે વિચારીને કરીએ કે જેમ પાછલથી ઉપહાસ ન થાય! જે વિચારીને કરીએ તોજ જગતમાં ઘણો યશ પામીએ. જે હૈયે વિચાર કરી જોઈએ તો માણસના આચાર ઉપરથી પણ કુલ જાણી શકીએ, પણ જેની તેની ખોટી સાચી વાત સાંભલીને તેનો સારાસાર સમજ્યા વિના કોઈ અકાર્ય કરી નાખવું નહીં અને એવા દુર્બલ કાનવાલા થઈએ નહીં. લોકમાં પણ એવી કહેવત છે કે “રાજને કાન હોય, પણ શાન ન હોય,” એ કહેવત પ્રમાણે તમારે વર્તવું નહીં ॥ ૧૪ ॥

કુંવરને નરપતિ કહે રે, પ્રગટ કહો તુમ્હ વંશ રે ॥ ચતુરં ॥
જિમ સાંસો દૂરે ટલે હો લાલ ॥ કહે કુંવર કિમ ઉચ્ચરે
રે, ઉત્તમ નિજ પરશંસ રે ॥ ચતુરં ॥ કામે કુલ ઓ-
લખાવશું હો લાલ ॥ ૧૫ ॥ સૈન્ય તુમારું સજ કરો રે,
મુજ કર ઘો તરવાર રે ॥ ચતુરં ॥ તવ મુજ કુલ પ્રગટ
થશે હો લાલ ॥ માથું મુંડાવ્યા પછી રે, પૂછે નક્ષત્ર વાર
રે ॥ ચતુરં ॥ એહ ઉખાણો સાચવ્યો હો લાલ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—એવી પોતાની પુત્રીની વાત સાંભલીને રાજ કુંવર પ્રત્યે કહે છે કે હે વત્સ! તમે તમારો વંશ પ્રગટ કરો. જેમ એ વાતનો મને સંદેહ છે તે દૂર ટલી જાય. તે સાંભલી કુંવર હસીને કહેતો હવો કે હે રાજન્! જે ઉત્તમ પુરુષ છે તે પોતે પોતાને મુખે પોતાની પ્રશંસાનો ઉચ્ચાર કેમ કરે? માટે કોઈ મારા જેવું કામ પડશે તે વારે હું મારું કુલ તમાને ઓલખાવીશ ॥ ૧૫ ॥ અથવા તમે તમારું સર્વ સૈન્ય સજ્જ કરો એટલે તૈયાર કરો, અને મારા હાથમાં એક તરવાર આપો, જેથી મારા હાથ તમને કુલ કહી દેશે, તે વારે મારું કુલ પ્રગટ થશે. હે રાજન્! તમે તો કેવું કર્યું? કે કોઈ પુરુષ માથું મુંડાવીને પછી જોશીની પાસે જઈ નક્ષત્ર વાર પૂછવા લાગ્યો, તેને જોશીએ કહ્યું કે ભાઈ! તારે નક્ષત્ર વાર પૂછવાનું શું કામ છે? ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું મસ્તક મુંડાવી આવ્યો છું, માટે નક્ષત્ર વાર પૂછું છું. તે

સાંભલી જોશી પાસે જે લોક બેઠેલા હતા તે સર્વ ખડખડ હસીને બોલ્યા કે ભાઈ ! તું તો ઘણો ડાહ્યો દેખાય છે જે માયું તો પ્રથમથીજ મુંડવી આવ્યા છે, તો હવે પૂછવાતું શું કારણ છે ? એ ઉખાણો તમે પણ સાચવ્યો દેખાય છે, કારણ કે તમારી પુત્રી પરણાવીને હવે મારો વંશ પૂછો છો ॥ ૧૬ ॥

અથવા પ્રવહણુમાં અછે રે, દોય પરણી મુજ નાર રે ॥
ચતુરં ॥ તેડી પૂછો તેહને હો લાલ ॥ તે કહેશે સવિ
માહરો રે, મૂલથકી અધિકાર રે ॥ ચતુરં ॥ ઇણી પરે
કીજે પારખું હો લાલ ॥ ૧૭ ॥ તેહને તેડવા મોકલ્યો
રે, રાયે નિજ પરધાન રે ॥ ચતુરં ॥ તે જઈને તિહાં
વિનવે હો લાલ ॥ તવ મયણા મન હરખીયાં રે, પામી
આદરમાન રે ॥ ચતુરં ॥ સહિ કંતે તેડાવીયાં હો લાલ
॥ ૧૮ ॥ બેસી રયણ સુખાસને રે, આવ્યાં રાય હજુર
રે ॥ ચતુરં ॥ ભૂપતિ મન હર્ષિત થયું હો લાલ ॥ નયણે
નાહ નીહાલતાં રે, પ્રગટ્યો પ્રેમ અંકુર રે ॥ ચતુરં ॥
સાયે જૂઠ નસાડીયું હો લાલ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—અથવા જો એ રીતે મારા હાથથી મારું કુલ ચાલખવા તમારી મરજ ન હોય તો હમણાં જે વહાણ આવ્યાં છે તેમાં મારી પરણેલી બે સ્ત્રીઓ છે, તેમને તેડીને પૂછો, તે મારો મૂલથી માંડીને જે કાંઈ અધિકાર છે તે સર્વ કહેશે. એ રીતે પારખું કરીએ ॥ ૧૭ ॥ તે સાંભલી રાજાએ તે સ્ત્રીઓને તેડવા માટે પોતાના પ્રધાનને મોકલ્યો. તે જઈને તિહાં તે સ્ત્રીઓને ગામમાં પધારવાની વિનંતિ કરતો હોયો. તે વારે તે સ્ત્રીઓ પણ આદરમાન પામી, તેથી તેમનાં મન હર્ષાયમાન થયાં, અને વિચારવા લાગી કે નિશ્ચે આપણને ભર્તારે તેડાવી છે ॥ ૧૮ ॥ પછી તે બેહુ જણી રહે જડાય સુખાસને બેસીને રાજાની હજુર આવી. તેમને જોઈ રાજા પોતાના મનમાં ઘણાજ હર્ષ પામ્યો અને સ્ત્રીઓને પણ પોતાના (નાહ કે) ભર્તારને નયણે નીહાલતાં થકા પ્રેમનો અંકુરો પ્રગટ્યો. ઇહાં સાચે આવીને જૂઠાને નસાડી મૂક્યું, એટલે જે વારે સાચું આવે તે વારે જૂઠું નાસી જાય, તેમ થયું ॥ યતઃ ॥ જૂઠ વિના ફીકી લગત, અધિક જૂઠ દુઃખ લોન ॥ જૂઠ સાચમેં મેલીએ, જયું આઘમેં લોન ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૯ ॥

વિદ્યાધરપુત્રી કહે રે, સઘલો તસ વિરતંત રે ॥ ચતુરં ॥
વિદ્યાધર મુનિવર કહ્યો હો લાલ ॥ પાપી શેકે નાખીયો
રે, સાચરમાં અમ કંત રે ॥ ચતુરં ॥ વખતે આજ

અમે લલ્લો હો લાલ ॥ ૨૦ ॥ તે સુણતાં જવ ઓલખ્યો
 રે, તવ હરખ્યો મન રાય રે ॥ ચતુરં ॥ પુત્ર સગી
 ભગિની તણો હો લાલ ॥ અવિચાર્યું કીધું હતું રે, પણ
 આવ્યું સવિ ઠાય રે ॥ ચતુરં ॥ ભોજન માંહે ધી ઢલ્યું
 હો લાલ ॥ ૨૧ ॥ નરપતિ પૂછે ડુંબને રે, કહો એ
 કિસ્થો વિચાર રે ॥ ચતુરં ॥ તવ તે બોલે કંપતા
 હો લાલ ॥ શેઠે અમ્હ વિગોઘયા રે, લોભે થયા ખુવાર રે ॥
 ચતુરં ॥ કૂડું કપટ અમે કેલવ્યું હો લાલ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—પછી રાજના પૂછવાથી જેમ વિદ્યારણ સુનિવરે રત્નદ્રીપમાં શ્રીપાલ ડુંવરનું
 ચરિત્ર સભાની સમક્ષ કહ્યું હતું તેમ વિદ્યાધર રાજની પુત્રી તે સર્વ વૃત્તાંત વસુપાલ રાજની
 આગલ કહેતી હતી. વલી કહ્યું જે આ પાપી શેઠે અમારા ભર્તારને સમુદ્રમાં નાખ્યો તે અમે
 અમારા મોટા વખતના યોગથી આજ (લલ્લો કેં) પામ્યા ॥ ૨૦ ॥ તે વાત સાંભલતાંજ
 જે વારે શ્રીપાલને ઓલખ્યો તે વારે રાજ પોતાના મનમાં હર્ષ પામ્યો, જે આ તો મારી
 સગી બહેનનો પુત્ર છે, અરે ! મેં કામ તો વિચાર્યા વિના કશું હતું, પણ સર્વ ઠેકાણે આવી
 ગયું. આ તો ભોજન માંહે ધી ઢલી પડ્યા જેવું ઉત્તમ કામ થયું ॥ ૨૧ ॥ હવે રાજ ડુંબને
 પૂછતો હતો કે હે ડુંબો ! તમે કહો કે એ કિસ્થો વિચાર છે ? તે વારે તે ડુંબો થર થર કંપતા
 થકા બોલ્યા કે હે મહારાજ ! અમને તો ધવલ શેઠે વગાવ્યા, અમને દ્રવ્ય આપવાને કબૂલ
 કશું તેના લોભથી ખુવાર થયા. એ સર્વ અમે ઇહાં કૂડું કપટ કેલવ્યું હતું ॥ ૨૨ ॥

તવ રાજ રીસે ચઢ્યો રે, બાંધી આણાવ્યો શેઠ રે ॥
 ચતુરં ॥ ડુંબ સહિત હણવા ધસ્યા હો લાલ ॥ તવ
 ડુંબર આડો વલ્યો રે, છોડાવ્યો તે શેઠ રે ॥ ચતુરં ॥
 ઉત્તમ નર એમ જાણીએ હો લાલ ॥ ૨૩ ॥ નિમિત્તિયો
 તવ બોલીયો રે, સાચું મુજ નિમિત્ત રે ॥ ચતુરં ॥
 એ બહુ માતંગનો ધણી હો લાલ ॥ માતંગ કહીએ
 હાથીયા રે, તેહનો પ્રભુ વડચિત્ત રે ॥ ચતુરં ॥ એ
 રાજેસર રાજ્યો હો લાલ ॥ ૨૪ ॥ નિમિત્તિયાને નૃપ
 દીએ રે, દાન અને બહુ માન રે ॥ ચતુરં ॥ વિદ્યા-
 નિધિ જગમાં વડો હો લાલ ॥ ડુંબર નિજ ઘર આવીયા

રે, કરતા નવ પદ ધ્યાન રે ॥ ચતુર૦ ॥ મયણા ત્રણે
એકઠી મલી હો લાલ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—તે વારે (રીસે કે૦) કોથે ચઢ્યા થકા રાજાએ શેઠને ખાંધી અણાવ્યો, અને
ડુંખોના ટોલા સહિત તે શેઠને હણવા માટે ધસ્યો, એટલે ધાસ્યો, અથવા એવો વિચાર
રાજાએ ધસ્યો, તે વારે શ્રીપાલ કુંવર આડો પડીને તે શેઠને તથા ડુંખોને છાડાવતો હવો. હે
સજ્જનો! જુઓ કે ઉત્તમ નરને એવી રીતે (જાણીએ કે૦) પરખીએ જે અવગુણ કરનારને
પણ ગુણ કરે ॥ ૨૩ ॥ તે વારે નિમિત્તિયો બોલ્યો કે હે રાજા! મારું નિમિત્ત જુઓ, કેવું
સાચું છે? એ (બહુ કે૦) ઘણા માતંગનો ધણી છે એવું મેં કહ્યું હતું તે ખરેખરું સત્ય થયું.
ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું કે માતંગ તે કોને કહીએ? નિમિત્તિયો બોલ્યો કે માતંગ શબ્દ હસ્તીઓ
જાણવા, તેનો એ (પ્રભુ કે૦) સ્વામી જાણવો, એટલે ઘણા હાથીઓને એને મોટો પરિવાર
છે, વલી (વચ્ચિત કે૦) મોટા ઉદાર મનવાલો એ જાણવો, તથા એ (રાજેસર કે૦) રાજા-
ઓનો પણ ઈશ્વર એવો (રાજ્યો કે૦) રાજા જાણવો ॥ ૨૪ ॥ પછી તે નિમિત્તિયાને રાજાએ
ઘણું દાન દીધું, અને બહુ માન આપી વિસર્જન કર્યો. જગત માંહે વિધાનો (નિધિ કે૦)
ખજાનો તે (વડો કે૦) મોટો જાણવો. હવે શ્રીપાલ કુંવર પણ પોતાને ઘેર આવ્યા, તિહાં
નવ પદનું ધ્યાન ધરતા થકા રહે છે, અને (ત્રણ મયણા કે૦) મદનરેખા, મદનમંજૂષા અને
મદનમંજરી, એ ત્રણ સ્ત્રીઓ પણ એકઠી મલી છે ॥ ૨૫ ॥

કુંવર પૂરવની પરે રે, પાલે મનની પ્રીત રે ॥ ચતુર૦ ॥
પાસે રાખે શેઠને હો લાલ ॥ તે મનથી છંડે નહીં રે,
દુર્જનની કુલ રીત રે ॥ ચતુર૦ ॥ જે જેહવો તે તેહવો
હો લાલ ॥ ૨૬ ॥ બેહુ હાથ ભૂંઠ પડ્યા રે, કાજ ન
એકો સિદ્ધ રે ॥ ચતુર૦ ॥ શેઠ ઇચ્છ્યું મન ચિંતવે હો
લાલ ॥ પી ન શક્યો ઢોલી શકું રે, એહવો નિશ્ચય
કીધ રે ॥ ચતુર૦ ॥ એહને નિજ હાથે હણું હો
લાલ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે જે પણ ધવલ શેઠે શ્રીપાલને દુઃખ દેવા માટે ઘણાએ ઉપાય કર્યા, તોપણ
શ્રીપાલ તો પૂર્વલી રીતેજ શેઠની સાથે મનની પ્રીતિ પાલે છે, તેથી નિરંતરપણે શેઠને તો
પોતાની પાસેજ રાખે છે. તેમ છતાં પણ દુર્જનના કુલની રીતિ છે તે રીતિને દુષ્ટ સ્વભાવવાલો
શેઠ પોતાના મનથી છાંડતો નથી, કેમકે જે જેવો હોય તે તેવોજ જાણવો. એટલે જે ભલો હોય
તે ભલોજ હોય, અને જે ભૂંડો હોય તે ભૂંડોજ હોય, એમાં કાંઈ સંશય નથી ॥ યતઃ ॥ દુર્જન-
સ્ય સ્વભાવોડયં પરકાર્યવિનાશકઃ ॥ કથં વા કાર્યમાયાતિ, મૂષકો વસ્ત્રલક્ષણાત ॥ ૧ ॥ ગુણલક્ષં
પરિત્યજ્ય, દોષં શુદ્ધંતિ દુર્જનાઃ ॥ લક્ષં દોષં પરિત્યજ્ય, શુદ્ધં શુદ્ધંતિ સજ્જનાઃ ॥ ૨ ॥ ૨૬ ॥
શેઠ તો વલી પણ પોતાના દુર્જનપણાને અંગીકાર કરીને મન માંહે ચિંતવના કરતો હવો કે
મારા તો બેહુ હાથ (ભૂંઠ કે૦) ભૂમિએ પડ્યા, પરંતુ એક પણ કાર્ય સિધ્ધું નહીં, તથાપિ

હવે જો હું પી શકું નહીં તોપણ ઢાલી તો (શકું કે) નાખું, તેથી શેઠ એવો નિશ્ચય કીધો કે એ તો સાતમી ભૂમિએ એકલોજ સુવે છે, બીજું કોઈ પાસે નથી, માટે હવે હું એને (નિજ કે) પોતાને હાથેજ (હાથું કે) હણી નાખું કે જેથી બે સ્ત્રીઓ અને એની લક્ષ્મી તે તો મારે હાથે નહીં ચડે, તોપણ એ પોતે ભોગવી શકશે નહીં, એટલું તો કામ થશે. એવો નિશ્ચય કરીને ॥ ૨૭ ॥

કુંઝર પોઢ્યો છે જિહાં રે, સાતમી ભૂંઠએ આપ રે ॥
ચતુરં ॥ લેઈ કટારી તિહાં ચઢ્યો હો લાલ ॥ પગ
લપટ્યો હેઠો પડ્યો રે, આવી પહોતું પાપરે ॥ ચતુરં ॥
મરી નરકે ગયો સાતમી હો લાલ ॥ ૨૮ ॥ લોક પ્રભાતે
તિહાં મલ્યાં રે, બોલે ધિક ધિક વાણુ રે ॥ ચતુરં ॥
સ્વામિદ્રોહી એ થયો હો લાલ ॥ જેહ કુંઝરને ચિંતવ્યું
રે, આપ લહું નિરવાણુ રે ॥ ચતુરં ॥ ઉઝ પાપ તર-
તજ ફેલે હો લાલ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—જિહાં સાતમી ભૂમિએ કુંવર પોઢ્યો છે તિહાં તે કૃષ્ણ, અનિષ્ઠ, પાપિષ્ઠ ધવલ શેઠ પોતે હાથમાં કટારી લઇને ચઢ્યો, પરંતુ સાતમી ભૂમિએ ક્યાંએક ઉન્માર્ગે પગ મૂકતાં પગ (લપટ્યો કે) ખસી ગયો, તેથી સાતમી ભૂમિથી હેઠા આવી પડ્યો. તિહાંથી પડતાં શેઠને પોતાના હાથમાં કટારી હતી તે પણ લાગી, અને શેઠનું પાપ પણ આવી પહોંચ્યું, એટલે પાપનો ઘડા ભરાણો હતો તે પણ ફૂટ્યો. તેને લીધે શેઠ આર્ત રૌદ્ર ધ્યાનમાં વર્તતો થકો મરણ પામીને સાતમી નરકે ગયો. એટલે સાતમી ભૂમિથી પડ્યો અને સાતમી નરક-પૃથ્વીએ ગયો, કેમકે એવા નીચ પુરુષોને એવુંજ સ્થાનક મેલે, પરંતુ બીજું નહીં ॥ યતઃ ॥ સો સત્તમ ભૂમિઓ, પડિઓ પત્તો ય સત્તમી ભૂમી ॥ નિરયસ્સ તારિસાણું, સમત્થિ ઠાણું કિમત્તથ ॥ ૧ ॥ ઇતિ શ્રીપાલચરિત્રે ॥ તથા ॥ મિત્રદ્રોહી કૃતપ્તશ્ચ, ચેડપિ વિશ્વાસઘાતકાઃ ॥ તે નરા નરકં યાંતિ, યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥ ૧ ॥ ૨૮ ॥ તિહાં પ્રભાતે લોક એકઠાં મલ્યાં, તે સર્વ એ શેઠને ધિકાર છે ! ધિકાર છે !!! એવી વાણી બોલતાં હવાં. જે માટે એ સ્વામિ-દ્રોહી થયો, એ પાપી શેઠ કુંવરને હણવાનું ચિંતવ્યું, તે જેવું ચિંતવ્યું એવું પોતેજ પામ્યો. એ અણખૂટે નિર્વાણ પામ્યો, જે માટે કહ્યું છે કે (ઉઝ કે) ઘણું અધાર પાપ કરે તો તે તરતજ ફેલે ॥ ૨૯ ॥

મૃતકારજ તેહનાં કરે રે, કુંઝર મન ધરે સોગ રે ॥
ચતુરં ॥ ગુણુ તેહના સંભારતો હો લાલ ॥ સોવન ઘણું
તપાવીએ રે, અગ્નિ તણે સંયોગ રે ॥ ચતુરં ॥ તોહી
રંગ ન પાલટે હો લાલ ॥ ૩૦ ॥ માલ પાંચસે વહા-

જુનો રે, સવિ સંભાલી લીધ રે ॥ ચતુરં ॥ લખમીનું
લેખું નહીં હો લાલ ॥ મિત્ર ત્રણ જે શેઠના રે, તે અ-
ધિકારી કીધ રે ॥ ચતુરં ॥ ગુણુનિધિ ઉત્તમ પદ લેહે
હો લાલ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ કુંવર તો શેઠના મૃત્યુનો શોક મનમાં ધરતો થકો શેઠના મૃત્યુ સંબંધી જે અગ્નિસંસ્કાર પ્રમુખ કાર્ય કરવાનાં તે કરતો હવે, અને તે શેઠના ગુણને સંભારતો થકો રહે છે. જેમ સોનાને અગ્નિના સંયોગે ઘાણું તપાવીએ તોપણ તેના રંગ પલટો નહીં તેમ ઉત્તમ પુરુષને પણ સોનાની સમાન જાણવા ॥ યતઃ ॥ કવિત્ત ॥ અગર અગ્નિએ જેર દહાવત, તોહે મુગંધ સમે વિસ્તારે ॥ અદન કાટત હૈ જ્યો કુઠારપે, તોહિ કુઠાર અદન મુધારે ॥ યંત્રમે પીલત મદ્યનકો, ઉનકું ઇહ મિષ્ટ જસા રસ છારે ॥ સજ્જનકો દુઃખ દેત દુરીજન, સજ્જન તોહિ ન દાપ વિચારે ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૩૦ ॥ પાંચસે વહાણાનું જે કાંઈ માલ કરિયાણું વિગરે હતું તે સર્વ સંભાલી તપાસી લીધું. તે માંહે લક્ષ્મીનું તો લેખુંજ કરતાં આવે નહીં એટલી પાર વિનાની વસ્તુઓ ભરેલી હતી, તે સર્વ સંભાલી લઇને શેઠના ભલી બુદ્ધિના દેવાવાલા જે ત્રણ મિત્ર હતા તેને પાંચસે વહાણોના અધિકારી કયા, જે માટે જે ગુણુનિધિ એટલે ગુણવાન પુરુષ હોય તે ઉત્તમ પદને પામે, તેમ એ શેઠના ત્રણ મિત્ર જે ગુણવાન હતા તો તે અગણિત લક્ષ્મીના અધિકારી થઇને ઉત્તમ પદવીને પામ્યા ॥ ૩૧ ॥

ઇંદ્ર તણું સુખ ભોગવે રે, તિહાં કુંચર શ્રીપાલ રે ॥
ચતુરં ॥ મયણા ત્રણ પરિવસ્યો હો લાલ ॥ ત્રીજે ખંડે
ઇમ કહી રે, વિનયે ચોથી ઢાલ રે ॥ ચતુરં ॥ સિદ્ધચક્ર-
મહિમા કૃત્યો હો લાલ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—હવે કુંવર તિહાં સુખ સમાધિમાં રહેતો થકો નિઃકેવલ ઇંદ્રના સરખું સુખ ભોગવતો થકો જેમ મુનિરાજ ત્રણ ગુપ્તિએ સહિત હોય તેમ મયણરેખાદિક ત્રણ સ્ત્રીઓએ કરી પરવસ્યો થકો રહે છે. એ પ્રકારે ત્રીજા ખંડને વિષે ચોથી ઢાલ શ્રીવિનયવિજયજીએ કહી, માટે હે ભવ્યો! જુઓ કે શ્રીસિદ્ધચક્રજીનો મહિમા એટલે માહાત્મ્ય શ્રીપાલજીને કેવું ફલિભૂત થયું છે? ॥ ૩૨ ॥

॥ કોહા ॥

ઇક દિન રચવાડી ચઢ્યો, રમવાને શ્રીપાલ ॥ સાથ બહુ
તિહાં ઉતસ્યો, દીકો ઋદ્ધિ વિશાલ ॥ ૧ ॥ સાર્થવાહ
લઇ ભેટણું, આવ્યો કુંચર પાય ॥ તવ તેહને પૂછે ઇચ્છું,
કુંચર કરી સુપસાય ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે એક દિવસે શ્રીપાલ કુંવર પરિવાર સહિત રથવાડીએ રમવા માટે ચઢ્યો. ત્યાં નગરની બહાર એક વિશાલ ઋદ્ધિવંત એવો સથવારો ઉતર્યો હતો, તે તેણે દીડા ॥ ૧ ॥ તે સમયે તે સાર્થવાહ પણ સારી વસ્તુનું ભેટણું લઇને શ્રીપાલ કુંવરની પાસે આવ્યો, તે વારે કુંવર પણ તે સાર્થવાહને રૂડા પસાય કરીને આવી રીતે પૂછતો હતો ॥ ૨ ॥

કવણુ દેશથી આવીયા, કિહાં જવા તુમહ ભાવ ॥ સાર્થ-
વાહ તવ વિનવે, કર જોડી સદ્ભાવ ॥ ૩ ॥ આવ્યા
કાંતિ નયરથી, કંબુદ્દીવ ઉદ્દેશ ॥ કુંઅર કહે કોઇક કહો,
અચરિજ દીઠ વિશેષ ॥ ૪ ॥ તેહ કહે અચરિજ સુણો,
નયર એક અભિરામ ॥ કોશ ઇહાંથી ચારસેં, કુંડલપુર
તસ નામ ॥ ૫ ॥ મકરકેતુ રાજ તિહાં, કપૂરતિલકાકંત ॥
દોય પુત્ર ઉપર હુઇ, સુતા તાસ ગુણવંત ॥ ૬ ॥ નામે
તે ગણસુંદરી, રૂપે રંભ સમાન ॥ જગમાં જસ ઉપમ
નહીં, ચઉસઠ કલાનિધાન ॥ ૭ ॥

અર્થ—કે હે સાર્થવાહ! તમે કોણુ દેશથી આવ્યા છો? અને ક્યાં જવાનો તમારો ભાવ છે? એવું કુંવરે પૂછ્યું તે વારે સાર્થવાહ પણ હાથ જોડી સાચા ભાવે કરી વિનંતિ કરે છે ॥ ૩ ॥ કે હે મહારાજ! અમે કાંતિ નગરથી આવ્યા છીએ, અને કમ્બુદ્દીપે જવાનો અમારો (ઉદ્દેશ કેં) અભિપ્રાય છે. તે સાંભલી શ્રીપાલ કુંવર તેમને કહે છે કે તમે દૂર દેશથી આવ્યા છો, માટે વચમાં કાંઇ અચરિજ વિશેષ દીકું હોય તો તે અમાને કહો ॥ ૪ ॥ તે વારે તે સાર્થવાહ કહે છે કે હે મહારાજ! મેં જે અચરિજ દીકું છે તે હું તમાને કહું છું, તે સાંભલો. જે ઇહાંથી ચારસેં કોશ દૂર એક મનોહર નગર છે, તેનું કુંડલપુર એવું નામ છે ॥ ૫ ॥ તિહાં મકરકેતુ નામે રાજ છે, તે રાજ કપૂરતિલકા નામે રાણીના (કંત કેં) ભત્તાર છે, તે રાણીને બે પુત્રની ઉપર એક મહા ગુણવંતી પુત્રી ઉત્પન્ન થઇ ॥ ૬ ॥ તે પુત્રીનું ગુણસુંદરી એવું નામ છે, માટે નામે કરી તો ગુણસુંદરી છે. વલી રૂપે કરી રંભા નામની જે અપ્સરા તેની સમાન છે. જેને કોઇ ઉપમા આપીને તેની બરાબરી કરીએ એવી કોઇ વસ્તુ જગતમાં નથી. એવી તે કુંવરી સ્ત્રીની જે ચોસઠ કલાએ તેના નિધાનરૂપ છે. ઇહાં ચોસઠ કલાનાં નામે કહે છે. ૧ નૃત્ય, ૨ ઔચિત્ય, ૩ ચિત્રક, ૪ વાદ્ય, ૫ મંત્ર, ૬ તંત્ર, ૭ જ્ઞાન, ૮ વિજ્ઞાન, ૯ દંભ, ૧૦ જલસ્તંભ, ૧૧ ગીતનાદ, ૧૨ તાલમાન, ૧૩ મેઘવૃષ્ટિ, ૧૪ ફલાકૃષ્ટિ, ૧૫ આરામારોપણ, ૧૬ આકારગોપન, ૧૭ ધર્મવિચાર, ૧૮ શકુન, ૧૯ ક્રિયાકદંપ, ૨૦ સંસ્કૃત-જદ્ય, ૨૧ પ્રાસાદનીતિ, ૨૨ ધર્મનીતિ, ૨૩ વર્ણિકાવૃદ્ધિ, ૨૪ સુવર્ણસિદ્ધિ, ૨૫ સુરભિ-તૈલકરણ, ૨૬ લીલાસંચરણ, ૨૭ ગજતુરંગપરીક્ષણ, ૨૮ પુરુષલક્ષણ, સ્ત્રીલક્ષણ, સામુદ્રિક, ૨૯ સુવર્ણરત્નભેદ, ૩૦ અષ્ટાદશલિપિપરિચ્છેદ, ૩૧ તત્કાલયુદ્ધિ, ૩૨ વાસસિદ્ધિ, ૩૩ વેદક, ૩૪ કામવિક્રિયા, ૩૫ ઘટજ્વમ, ૩૬ સારિપરિશ્રમ, ૩૭ અંજન, ૩૮ ચૂર્ણયોગ, ૩૯ હસ્તલાઘવ, ૪૦ વચનપાઠવ, ૪૧ ભોજ્યવિધિ, ૪૨ વાણિજ્યવિધિ, ૪૩ મુખમંડન, ૪૪ શાલિમંડન, ૪૫ કથા-

કંથન, ૪૬ પુષ્પગુંથન, ૪૭ વકોક્તિ, ૪૮ કાવ્યશક્તિ, ૪૯ સ્ફારવેષ, ૫૦ સકલ ભાષાવિશેષ, ૫૧ અભિધાનજ્ઞાન, ૫૨ આભરણપરિધાન, ૫૩ ભૂયોપચાર, ૫૪ શૃંગાર, ૫૫ કાવ્યકરણ, ૫૬ પરનિરાકરણ, ૫૭ રંધન, ૫૮ કેશબંધન, ૫૯ વીણનાદ, ૬૦ વિતંડાવાદ, ૬૧ અંકવિચાર, ૬૨ લોકવ્યવહાર, ૬૩ અંત્યાક્ષરિકા, ૬૪ પ્રશ્નપ્રહેલિકા. એ ચોસઠ કલાનાં નામ વલી કેટલી-એક પ્રતિઓમાં પ્રકારાંતરે પણ લખેલાં છે. એ ચોસઠ કલાની જાણ તે ગુણસુંદરી છે ॥ ૭ ॥

રાગ રાગિણી રૂપ સ્વર, તાલ તંતવિતાન ॥

વીણા તસ બ્રહ્મા સુણે, થિર કરી આઠે કાન ॥ ૮ ॥

અર્થ—હવે તે ગુણસુંદરીએ બાલપણાથીજ વીણા વજાડવાનો અભ્યાસ કર્યો છે, તે કેવી રીતે કર્યો છે ? તેા કે—૧ રાગ, ૨ રાગિણી, ૩ રૂપ, ૪ સ્વર, ૫ તાલ, ૬ તંતવિતાન, એટલા ગુણયુક્ત વીણાના જે કાંઈ ભેદા છે તે સર્વને તે કુંવરી જાણે છે ॥ તિહાં પ્રથમ રાગ છ પ્રકારના છે, તેમનાં નામ શ્લોકે કરી કહ્યું છે ॥ શ્રીશ્રીરાગો વસંતશ્ચ, ભૈરવઃ પંચમસ્તથા ॥ મેઘરાગશ્ચ વિજેયઃ, પછો નટનારાયણઃ ॥ ૧ ॥ અર્થ—શ્રીરાગ, વસંતરાગ, ભૈરવરાગ, પંચમરાગ, મેઘરાગ અને નટનારાયણરાગ, એ છ રાગનાં નામ કહ્યાં. હવે એકેકા રાગની છ છ રાગણીઓ એટલે સ્ત્રીઓ છે, તેમનાં નામ શ્લોકે કરી કહ્યું છે ॥ ગૌડી કાલહા અંધાલી, દ્રાવિડી માલકૌશિકા ॥ પછી સ્યાદેવગંધારી, શ્રીરાગાચ્ય વિનિર્ગતાઃ ॥ ૧ ॥ હિંડોલા કૌશિકી ચૈવ, રામગ્રી પટમંજરી ॥ શુદ્ધગ્રીચૈવ દેશાખી, વસંતપ્રભવા ઇમાઃ ॥ ૨ ॥ ભૈરવી ગુન્જરી ચૈવ, ભાષાવેલી કુલી તથા ॥ કર્ણાટી રક્તહંસી ચ, પટતા ભૈરવે મતાઃ ॥ ૩ ॥ ત્રિગુણી સ્તંભતીર્થી ચ, આભરી કુક્કરી તથા ॥ વેરાડી ચૈવ સામેરી, પટતાઃ પંચમે મતાઃ ॥ ૪ ॥ અંગાલી મધુકરી ચૈવ, કામેદા દાપશાટિકા ॥ દંબગ્રીવી ચ દેવાલા, મેઘરાગાંગનાશ્ચ પટ ॥ ૫ ॥ તોડિકા મોટિકા ચૈવ, ડંબીભટ્ટા પરા તથા ॥ ગંધારી સિંધુ મધ્ધારી, નટનારાયણોદ્ભવાઃ ॥ ૬ ॥ એ છ રાગની છત્રીશ રાગણીઓનાં નામ કહ્યાં. હવે એકેકા રાગના વલી આઠ આઠ પુત્ર છે, તે વારે છએના મલી અરતાલીશ પુત્ર થાય, તેમાં છ મૂલ રાગ અને છત્રીશ રાગણીઓ મેલવતાં સરવાલે નેવું ભેદ થયા. વલી એકેકા રાગની અને રાગણીની ચાલ તેમાં કોઈની બે, કોઈની ત્રણ, કોઈની ચાર, કોઈની પાંચ, કોઈની છ, કોઈની સાત થાય. એ સર્વ એના ભેદજ ગણાય, એમ બીજા પણ એના અનેક પ્રકારે ભેદ થાય છે, કેમકે ચક્રવર્તી પોતે મૂલગા છ રાગને પ્રરૂપે, અને તેની સ્ત્રી ૬૪૦૦૦ છે, તે પ્રત્યેક એકેકી સ્ત્રી વલી નવનવી દેશીએ કરી ભર્તારની સ્તવના કરે, તે વારે ચોસઠ હજાર દેશીઓ સર્વ જૂદી જૂદી રીતે ગવાતાં સર્વ મલી ચોસઠ હજાર ભેદા થાય. તેમજ વાસુદેવની બત્રીશ હજાર સ્ત્રીઓ છે, તિહાં બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાય, તે હાલ પણ બત્રીશ હજાર દેશીઓ ચાલુ છે, કેમકે છેલ્લા નવમા કૃષ્ણ વાસુદેવ થઇ ગયા તે વખતે બત્રીશ હજાર દેશીઓ ગવાતી હતી. તે પછી કોઇ ચક્રવર્તી થયો નથી, માટે બત્રીશ હજારજ ચાલુ રહેલી છે. એ રીતે રાગના અનેક ભેદ છે. વલી તે રાગ રાગણીનાં રૂપ, તે જે જે રાગનો જેવો જેવો આકાર છે, જેવી રીતે રાગ-માલાનાં ચિત્રામણ કરાય છે તે શાસ્ત્રોક્ત સર્વનાં રૂપને જૂદાં જૂદાં તે ગુણસુંદરી જાણે છે, તેના આકાર કરી દેખાડે છે, તથા તેના પૂર્વે ચિત્રેલા આકારને ઓલખે છે. વલી સ્વર સાત પ્રકારના છે, તેનાં નામ શ્લોકે કરી કહ્યું છે. પશ્ચન્નપલગાંધારા, મધ્યમઃ પંચમ-સ્તથા ॥ ધૈવતો નિષધઃ સપ્ત, તંત્રી કંઠોદ્ભવાઃ સ્વરાઃ ॥ ૧ ॥ એ સાત સ્વરનાં નામ કહ્યાં અથવા ૧ સા, ૨ રી, ૩ ગ, ૪ મ, ૫ પ, ૬ ધ, ૭ ની, એ સાત ભેદ જાણવા. વલી તાલના સાત ભેદ છે તે કહ્યું છે. ધૂઓ, માઠો, પડમનો, રૂપકો, જતિ, પડતાલો, એકતાલો એટલે એકતાલ, દ્વિતાલ, ત્રિતાલ ઇત્યાદિ તાલના સાત ભેદ જાણવા. વલી તંતવિતાન એટલે તંતુર્તુ

વિસ્તારવું. તિહાં કોઈ વીણા ચાર તંતુની હોય, કોઈ પાંચ તંતુની હોય, કોઈ છ તંતુની હોય, કોઈ સાત તંતુની હોય, તેનું સંકેતવું, વિસ્તારવું તેને આકુંચન પ્રસારણ કહીએ. તથા વીણાતંતુનું ચઢાવવું, ઉતારવું, તે સર્વ તંતુનો વિતાન કહીએ ઇત્યાદિક અનેક વાતો વીણા સંબંધી છે, તે સર્વ રાગના ગ્રંથોથી જાણવી. એવી રીતે રાગ, રાગિણી, રૂપ, સ્વર, તાલ અને તંતુવિતાન, એ છ તેણે કરી સંયુક્ત જે વારે ગુણસુંદરી વીણા વળવે છે તે વારે તે વીણાનો જે શબ્દ તેના ગુણથી રંજિત થયો થકો ચાર મુખને ધારણ કરનારો એવો જે બ્રહ્મા, તે પણ પોતાના આઠે કાનને સ્થિર કરીને તે વીણા સાંભલવાને ઉજમાલ થાય છે, તો બીજા સામાન્ય જનો સાંભલવાને તત્પર થાય તેમાં તો શુંજ કહેવું ? ॥ ૮ ॥

શાસ્ત્ર સુભાષિત કાવ્ય રસ, વીણાનાદ વિનોદ ॥

ચતુર મલે જે ચતુરને, તો ઉપજે પ્રમોદ ॥ ૯ ॥

અર્થ—વલી (શાસ્ત્ર કે) ધર્મશાસ્ત્ર, વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, શબ્દશાસ્ત્ર, આગમશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ-શાસ્ત્ર, નિમિત્તશાસ્ત્ર, વૈદ્યકશાસ્ત્ર, પુરાણશાસ્ત્ર. હવે શાસ્ત્રના ચાર યોગ કહ્યા છે, તેનાં નામ કહે છે. એક ધર્મકથાનુયોગ, બીજો ચરણકરણનુયોગ, ત્રીજો ગણિતાનુયોગ અને ચોથો દ્રવ્યાનુયોગ, ઇત્યાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહેવાય છે તે તથા (સુભાષિત કે) જેમાં પ્રસ્તાવોચિત ભલાં વચન હોય, એવા પ્રાસ્તાવિક શ્લોક જે ચાણક્ય પ્રમુખ તેના ભેદ સહિત તથા ગાથા-ઓના ભેદ, છંદની જાતિ, સવૈયા, કવિત્ત, કુંડલિયા, દોહા, ગાહ્ય, હેલી, પ્રહેલી ઇત્યાદિક સર્વ સુભાષિત જાણવાં, તથા (કાવ્ય કે) હરિણી પ્રમુખથી માંડીને મહાદંડક પર્યંત નવ-નવા છંદની જાતિઓ. તિહાં જે અગીયાર અક્ષરનું પદ તે કાવ્યની પહેલી જાતિ જાણવી ઇત્યાદિ. (રસ કે) નવ રસ, તેમનાં નામ કહે છે. શૃંગારરસ, હાસ્યરસ, કરુણારસ, રૌદ્ર-રસ, વીરરસ, ભયાનકરસ, બીભત્સરસ અદ્ભુતરસ અને શાંતરસ એ નવ રસ. તથા વલી ત્રણ પ્રકારના રસ. તેમાં એક સ્થાયી રસ, બીજો સાત્ત્વિક રસ, ત્રીજો સંચારી રસ, એની ઉપર રાગ, અનુરાગ, અનુરતિ, તેણે કરી યુક્ત. તથા વલી વીણાનાદ તે વીણાના શબ્દ તથા જૂદી જૂદી જાતિનાં વાજિત્રોના શબ્દ તે લોકભાષાએ ત્રણ પ્રકારના છે. એક ઘા, બીજો વા, ત્રીજો ઘસરકો. તથા વલી બીજા ચાર ભેદ કહે છે, એક ઘન તે તાલ પ્રમુખ, બીજો મુષિર તે વંશાદિક, ત્રીજો આનંદ તે મુરજાદિક, અને તત તે વીણા પ્રમુખ. હવે પ્રથમના ત્રણ ભેદનો અર્થ કહે છે. પ્રથમ ઘા તે દોલ, પડહો, મૃદંગ, પખાવજ, તાલ, કંસાલ, કરતાલ પ્રમુખ જાણવાં. બીજો વા તે શંખ, શરણાઇ, ભેરી, નંદેરી, ભુંગલ, કરણાટ પ્રમુખ જાણવાં. ત્રીજો ઘસરકો તે સારંગી પ્રમુખ જાણવાં. ઇત્યાદિક સર્વ વાજિત્ર જાણવાં. હવે વીણાનાં સાત નામ છે તે કહે છે. વીણા, ઘોષવતી, વિપંચી, કંકૂણિકા, વઘ્ઘી, તંત્રી, પરિવાદિની. તે વીણાના સ્વામી જૂદા જૂદા હોય. શિવની વીણાનું નામ નાલંબી, સરસ્વતીની વીણાનું નામ કમ્બુપી, નારદને મહતી નામે વીણા હોય, સર્વને સમ્મત તે પ્રભાવતી નામે વીણા જાણવી, બ્રહ્માની બૃહતી નામે વીણા છે, તુંબુરુની કલાવતી નામે વીણા, ચાંડાલની કંટોલી નામે વીણા, એ વીણાના ભેદ જાણવા. ઇત્યાદિક સર્વનો (વિનોદ કે) રમણ તે ગુણસુંદરી છે, એટલે એ સર્વ ચાતુર્ય ગુણસુંદરીમાં છે. એમ સાર્થવાહ જે આવ્યો છે તે શ્રીપાલને કહે છે. વલી કહે છે કે હું સ્વામિન! તે કુંવરી અત્યંત ડાહી છે, વલી ચતુર છે, માટે જે તે ચતુરને મલે તોજ પ્રમોદ ઉપજે અથવા ચતુરને જે કોઇ ચતુર મલે તો પરસ્પર (પ્રમોદ કે) હર્ષ આનંદ ઉપજે. ગુણવંતને ગુણવંત મલે તોજ શોભે ॥ ૯ ॥

ડહરો ગાય તણે ગલે, ખટકે જેમ કુકંઠ ॥ મૂરખ સરસી

ગોઠડી, પગ પગ હિયડે હકું ॥ ૧૦ ॥ જો રૂઠો ગણવંતને,
તો દેજે દુઃખપોઠિ ॥ દૈવ ન દેજે એક તું, સાથ ગમારાં
ગોઠિ ॥ ૧૧ ॥ રસિયાશું વાસો નહીં, તે રસિયા ઇકતાલ ॥
ઝુરીને ઝાંખર હુવે, જિમ વિછડી તરુડાલ ॥ ૧૨ ॥ ઉગતિ
યુગતિ સમજે નહીં, સૂઝે નહીં જસ સોજ ॥ ઇત ઉત
જોઈ જંગલી, જાણે આવ્યું રોઝ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—નહીંકાં ડહોરો એટલે એને કચ્છી ભાષામાં ગટ કહે છે, તે (કુકડું કેં) કુકાડ
એટલે કુતિસત લાકડું તેને છીછર ગાયના ગલામાં બાંધ્યું થકું ગાયના પગને વિષે જેમ ખરકે
છે તેમ મૂરખ સરસી એટલે મૂરખની સાથે જે (ગોઠડી કેં) ગોઠિ કરવી અથવા ગોઠડી
એટલે સહવાસ કરવો તે પણ પગલે પગલે એટલે વારંવાર હૈડાને વિષે (હકું કેં) અટક
થાય, એટલે ખરક્યા કરે, હૈયામાં સાધ્યા કરે ॥ ૧૦ ॥ મારે હે દૈવ ! જો તું ગુણવંત જનની
ઉપર રુદ્ધમાન થાય તો તુને ગમે તો તેને દુઃખની પોઠો ભરી ભરીને આપજે, પણ માત્ર
ગમારાં એટલે મૂર્ખ તેની સાથે (ગોઠિ કેં) સહવાસ કરવો જેનાથી પ્રાપ્ત થાય એવું દુઃખ
દ્રઘશ નહીં ॥ ૧૧ ॥ વલી જે માણસ પોતે રસિક છે, અને તેને જો તેના જેવાજ રસિક જન
સાથે વસવું ન થાય તો તે રસિયા જન પણ એકતાલ એક હાથે તાલી ન દેવાય તે સમાન
જાણવા, તે કેવા સમજવા ? કે જેમ (તરુડાલ કેં) વૃક્ષની ડાલ, તે વૃક્ષથી વિછડીને ભૂદી
પડી ગયેલી હોય તે વૃક્ષ વિના એકલી રહેલી ઝુરી ઝુરીને ઝાંખરા જેવી થાય છે, એવા
તે એકતાલ માફકના રસિક જન થાય છે ॥ ૧૨ ॥ વલી જે ઉક્તિ કે ભક્તિ એટલે કોઈ પણ
વાતનો ન્યાય કરવો, ચતુરાઈ દેખાડવી તે કાંઈ સમજે નહીં, જેને કોઈ પણ કામકાજ
કરવાની ચતુરાઈથી સોજ એટલે શોષ કરવી તેની સૂજ પડે નહીં, (ઇત ઉત કેં) ઇલાં
તિલાં અરહું પરહું જ્યાં ત્યાં જંગલીની પેઠે જોયા કરે, જાણે કોઈ વગડાનું રોઝ આવ્યું
હોય નહીં ? ॥ ૧૩ ॥

રોઝ તાણું મન રીઝવી, ન શકે કોઈ સુજાણુ ॥ નદી
માંહિ નિશિદિન વસે, પલજો નહીં પાપાણુ ॥ ૧૪ ॥
મરમ ન જાણે માંહિલો, ચિત્ત નહીં ઇક ઠોર ॥ જિહાં
તિહાં માયું ઘાલતો, કરે હરાયું ઢોર ॥ ૧૫ ॥ વલી ચતુ-
રશું બોલતાં, બોલી ઇક દો વાર ॥ તે સહેલી સંસારમાં,
અવર અકજ અવતાર ॥ ૧૬ ॥ રસિયાને રસિયા મલે,
કેલવતાં ગુણુ ગોઠ ॥ હિયે ન માયે રીઝ રસ, કહેણી
નાવે હોઠ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—માટે એવા રોઝ જેવા મૂર્ખનું મન તો કોઈ (મુજબ કો) રોડા જાણ પુરુષ હોય તે પણ રીઝવી શકે નહીં, કેની પેઠે? કે જેમ મગસેલીયો પથરો જે છે તે રાત્રિ દિવસ નદી માંહેજ વસે છે, તથાપિ બિલકુલ પલળે નહીં તેમ તે મૂર્ખ પણ જો મુજબની પાસે રાત્રિ દિવસ રહે તોપણ કોઈ રીતે રીઝ પામે નહીં ॥ ૧૪ ॥ વલી મૂર્ખ જન જે છે તે હરેક કામની અંદરનો મર્મ જે રહસ્ય તેને જાણે નહીં, વલી તેનું ચિત્ત પણ (ધક ઠોર કો) એક ઠેકાણે ન હોય, જેમ હરાયું એટલે રખડતું તોફાની ઠોર હોય તે જ્યાં ત્યાં માથું ઘાલતું થકું ફરતું ફરે તેની પેરે તે પણ ફરતો ફરે ॥ ૧૫ ॥ વલી ચતુરની સાથે કદાચિત વચન બોલતાં એક બે વાર બોલીએ તે સંસારમાં સહેલી એટલે અવતારનો લાહો લીધો જાણવો, અને (અવર કો) બીજો અવતાર તે (અકળ કો) નિષ્કારણ નિષ્ફલ જાણવો ॥ ૧૬ ॥ અથવા વલી જે રસિયા જન હોય તેને જો રસિયા મલે તો તેની સાથે ગુણની ગાહ કેલવતાં થકા તેથી જે રીઝના રસ ઉત્પન્ન થાય તે હૈયામાં પણ સમાય નહીં અને તે રીઝના જે રસ, તે રસની જે કહેણી, તે હોઠમાં આવે નહીં, એટલે તે રીઝના રસ, તેની વાર્તા હોઠથી કહેવામાં આવે નહીં ॥ ૧૭ ॥

પરખ્યા પાખે પરણતાં, ભુંચ મિલે ભરતાર ॥ જાય
જમારો ઝુરતાં, કિચું કરે કિરતાર ॥ ૧૮ ॥ તિણુ કારણુ
તે કુંચરી, કરે પ્રતિજ્ઞા સાર ॥ વીણાવાદે જીતશે, જે
મુજ તે ભરતાર ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—માટે પરીક્ષા કચ્છા વિના જો પરણીએ તો ભુંચ એટલે ખરાબ મૂર્ખ ભર્તાર મલે, તેના યોગે આખો જન્મારો ઝુરતાં ઝુરતાં જાય, તેમાં કિરતાર શું કરે? એટલે પોતે પરીક્ષા કરવી નહીં, ને પછી કિરતાર જે દૈવ તેને દોષ દેવો તે ફેકટ છે, એમાં આપડો દૈવ તે શું આવી કરે? ॥ ૧૮ ॥ તે કારણુ માટે હે રાજન! તે કુંવરીએ એવી (સાર કો) પ્રધાન પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જે પુરુષ મુજને વીણાવાદમાં જીતશે તેજ મારો ભર્તાર જાણવો, એ બધી વાત સાર્થવાહુ શ્રીપાલને કહી સંભલાવે છે ॥ ૧૯ ॥

॥ હાલ પાંચમી ॥

॥ થાહરા મહોલા ઉપર મેહ, ઝરખે વીજલી ॥ હો લાલ ॥ ઝરખે વીજલી ॥ એ દેશી ॥

તેહ પ્રતિજ્ઞા વાત, નયરમાં ઘર ઘરે ॥ હો લાલ ॥ નય-
રમાં ॥ પસરી લોકે અનેક, બનાવે પરે પરે ॥ હો
લાલ ॥ બનાવે ॥ રાજકુમાર અસંખ્ય, તે શીખણુ
સજ્જ થયા ॥ હો લાલ ॥ તે ॥ લેઈ વીણા સાજ, તે
ગુરુ પાસે ગયા ॥ હો લાલ ॥ તે ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે તે કુંવરીએ કરેલી પ્રતિજ્ઞાની વાત તે કુંડલપુર નગરને વિષે ધરોધર પસરી એટલે ફેલાઈ કે કુંવરીને વીણાવાદ જે જીતે તે એનો ભર્તાર થાય, કુલ જાતિનો કાંઈ મેળ નથી. એમ જાણીને અનેક લોકો ચોજ કરીને તે વીણાના ખ્યાલને પરે પરે એટલે અનેક

પ્રકારે બનાવે છે. વહી એ વાત જાણીને અસંખ્ય એટલે ઘણા રાજકુમારો તે વીણા શીખવા માટે તૈયાર થયા અને વીણાનો સાજ લઇને તેઓ ગુરુની પાસે ગયા ॥ ૧ ॥

ત્રણ ગ્રામ સુર સાત, કે એકવીશ મૂર્ચના ॥ હો લાલ
 ॥ કે૦ ॥ તાન ઓગણપચાસ, ઘણી વિધ ઘોલના ॥ હો
 લાલ ॥ ઘણી૦ ॥ વિદ્યાચાર્ય એક, સધાવે શીખવે ॥ હો
 લાલ ॥ સધાવે૦ ॥ કરે અભ્યાસ જીવાન, તે ઉજમ
 નવનવે ॥ હો લાલ ॥ તે૦ ॥ ૨ ॥ શાસ્ત્ર સંગીત વિચ-
 ક્ષણ, દેશ વિદેશના ॥ હો લાલ કે ॥ દેશ૦ ॥ કરે સભા
 માંહે વાદ, તે નાદવિશેષના ॥ હો લાલ ॥ તે૦ ॥ માસ
 માસ પ્રતિ હોય, તિહાં ગુણ પારિખાં ॥ હો લાલ ॥
 તિહાં૦ ॥ સુણતાં કુમરી વીણ, સવે પશુ સારિખા ॥
 હો લાલ ॥ સવે૦ ॥ ૩ ॥

અર્થ—તે વીણા વજાડવાના આદિ, મધ્ય અને અંત, એ ત્રણ ગ્રામ જાણવા, તથા ખરજ, ઋષભ, ગંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત અને નિષાદ, એ સાત સ્વર જાણવા, અને વીણાની માંહે એકવીશ ઝીણા પીતલના તાર થાય છે તે મૂર્ચના જાણવી. તેમજ ઓગણપચાસ તાન જાણવાં, અને ઘોલના તો (ઘણી વિધ કે૦) ઘણા પ્રકારની કહી છે. એવી વીણા સંબંધી વિદ્યા તે એક વિદ્યાચાર્ય છે તે ત્યાં સર્વને સધાવે છે અને શીખવે છે. તિહાં ઘણા જીવાન પુરુષો નવનવા ઉજમભર અભ્યાસ કરે છે ॥ ૨ ॥ એ પ્રમાણે સંગીતશાસ્ત્રને વિષે સર્વ દેશ પરદેશના જે વિચક્ષણ એટલે ડાહ્યા પુરુષો છે તે ત્યાં આવીને સભા માંહે (નાદવિશેષના કે૦) સ્વરવિશેષના વાદ કરે છે. તે સર્વના કલા સંબંધી ગુણની પરીક્ષા મહીને મહીને થાય છે, પણ કુંવરીની વીણા સાંભલીને તે સર્વ પશુ એટલે જનવર સરખા થઇ જાય છે ॥ ૩ ॥

ચહુટા માંહે વીણ, વજાવે વાણીયા ॥ હો લાલ ॥
 વજાવે૦ ॥ ન કરે કોઇ બ્યાપાર, તે હોંશી પ્રાણીયા ॥
 હો લાલ ॥ તે૦ ॥ ઇણી પરે વરણ અઢાર, ઘરોઘર આં-
 ગણે ॥ હો લાલ ॥ ઘરોઘર૦ ॥ સઘલે મેડી માલે, વીણા
 રણુઝણે ॥ હો લાલ કે ॥ વીણા૦ ॥ ૪ ॥ ગાય ચારે ગો-
 વાલ, તે વીણ વજાડતા ॥ હો લાલ ॥ તે૦ ॥ રાજકુંચરી

વિવાહ, મનોરથ ભાવતા ॥ હો લાલ ॥ મનોરથ૦ ॥ સૂનાં
મૂકી ખેત્ર, મિલે બહુ કરસણી ॥ હો લાલ ॥ મિલે૦ ॥
શીખે વીણ વળવણ, હોંશ હિયે ઘણી ॥ હો લાલ
કે ॥ હોંશ૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—વલી તે ગામના ચૌદામાં વાણીયા લોકો પણ વીણા વળડે છે, તે સહુ પોતાના
મનમાં એવી હોંશ રાખે છે કે આપણને જે સારી વીણા વગાડતાં આવડશે તો રાજની
કુંવરી આપણને વરશે. એવી હોંશ રાખનારા પ્રાણીઓ તે પોતપોતાનો વ્યાપાર ધંધો પણ
કરતા નથી. એ પ્રમાણે ત્યાં અઢારે વર્ણનાં લોકને ઘેર ઘેર, આંગણે આંગણે, મેડીએ મેડીએ
અને મહેલે મહેલે સર્વ ઠેકાણે વીણાના શબ્દો રણઝણ થઇ રહ્યા છે ॥ ૪ ॥ તિહાં જે ગાયના
ચારનારા ગોવાલીયા લોકો છે તે પણ ગાય ચારતાં ચારતાં રાજકુંવરીના વિવાહના મનોરથને
મનમાં ભાવતા થકા વીણા વળડે છે. તેમજ કરસણી જે ખેડૂત લોકો છે તે પણ પોત-
પોતાનાં ધાન્યનાં પાકેલાં ખેતરોને સૂનાં મૂકીને રાજકુંવરીને પરણવાની પોતાના હૈયામાં ઘણી
હોંશ રાખતા થકા તિહાં આવીને (બહુ કે૦) ઘણા મલે છે, એટલે તે વીણા વગાડવાનો
ઉદ્યમ શીખવાને એકઠા થાય છે ॥ ૫ ॥

તેહ નયર માંહિ એહવું, કૌતુક થઇ રહ્યું ॥ હો લાલ કે ॥
કૌતુક૦ ॥ દીઠે બણે તે વાત, ન જાયે પણ કહ્યું ॥ હો
લાલ ॥ ન૦ ॥ સુણી કુંચર તે વાત, હિયે રીઝ્યો ઘણું ॥
હો લાલ ॥ હિયે૦ ॥ સાર્થવાહને સાર, દીએ વધામણું
હો લાલ ॥ દીએ૦ ॥ ૬ ॥ આવ્યો નિજ આવાસ,
કુંચર મન ચિંતવે ॥ હો લાલ ॥ કુંચર૦ ॥ નયર રહ્યું તે
દૂર, તો કિમ જસ્યાં હવે ॥ હો લાલ ॥ તો૦ ॥ દેત વિધાતા
પાંખ, તો માણસ રુચડાં ॥ હો લાલ ॥ તો૦ ॥ ફરી
ફરી કૌતુક જોત, જુવે જેમ સૂચડા ॥ હો લાલ ॥ જુવે૦
॥ ૭ ॥ સિદ્ધચક્ર મુજ એહ, મનોરથ પૂરશે ॥ હો લાલ ॥
મનોરથ૦ ॥ એહીજ મુજ આધાર, વિધન સવિ ચૂરશે ॥
હો લાલ ॥ વિધન૦ ॥ ચિર કરી મન વચ કાય, રહ્યો
ઇક ધ્યાનશું ॥ હો લાલ ॥ રહ્યો૦ ॥ તન્મય તત્પર ચિત્ત,
થયું તસ યાનશું ॥ હો લાલ ॥ થયું૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તો હે કુંવર ! તે નગરમાં એવા પ્રકારનું કૌતુક થઇ રહ્યું છે તે નજરે દીઠે બને, પણ મુખે કરી કહ્યું જાય નહીં. એ વાત સાર્થવાહુના મુખથી સાંભળીને તે કુંવર પોતાના હૈયામાં ઘણું રીઝ્યો. તે વારે તે સાર્થવાહુને વશામણીમાં (સાર કેં) પ્રધાન વસ્ત્રાદિક (દીએ કેં) આપતો હવો ॥ ઉત્ત્રં ચ ॥ તાવત્રીતિર્લેવેલોકે, યાવદાનં પ્રદીયતે ॥ વત્સઃ ક્ષીરક્ષયં દદ્ધા, પરિત્યજતિ માતરમ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૬ ॥ પછી શ્રીપાલ કુંવર સંધ્યાસમયે પોતાના આવાસને વિષે આવીને મનમાં એવું ચિંતવવા લાગ્યો કે તે નગર તો અહીંથી ઘણું દૂર રહ્યું, તો હવે તિહાં શી રીતે જઇશું ? અહો ! જો વિદ્યાતાએ પાંખ આપી હોત તો માણસ રહ્યાં થાત; અને સૂડાએ જેમ ફરી ફરીને દેશ વિદેશનાં કૌતુકો જુવે છે તેમ માણસ પણ આકાશ-ગમન કરી ફરી ફરીને દેશ વિદેશનાં કૌતુક જોત !!! ॥ ૭ ॥ પણ હવે મારે તો શ્રીસિદ્ધ-ચક્ર જેવો ધણી છે તો તેજ મારા એ મનોરથ પૂર્ણ કરશે, મારે તો એજ આધારભૂત છે, તે સર્વ વિદ્વોને ચૂર્ણ કરશે. એવો નિશ્ચય કરી પોતાનાં મન, વચન અને કાયાને સ્થિર કરી એક શ્રીસિદ્ધચક્રજનાજ ધ્યાનમાં રહ્યો; તે શ્રીપાલનું ચિત્ત તન્મય એટલે સિદ્ધચક્રના ધ્યાન-માંજ તત્પર એટલે તક્ષીન થયું ॥ ૮ ॥

તતખિણુ સોહમવાસી, દેવ તે આવીયો ॥ હો લાલ કે ॥
 દેવ૦ ॥ વિમલેસર મણિહાર, મનોહર લાવીયો ॥ હો
 લાલ ॥ મનોહર૦ ॥ થઈ ઘણો સુપ્રસન્ન, કુંચર કંઠે ઠયે ॥
 હો લાલ ॥ કુંચર૦ ॥ તેહ તણો કર જોડી, મહિમા વર-
 ણુવે ॥ હો લાલ ॥ મહિમા૦ ॥ ૯ ॥ જેહવું વંછે રૂપ,
 તે થાયે તતખિણુ ॥ હો લાલ ॥ તે૦ ॥ તતખિણુ વાંછિત
 ઠામ, જાયે ગયણાંગણુ ॥ હો લાલ ॥ જાયે૦ ॥ આવે
 વિણુ અભ્યાસ, કલા જે ચિત્ત ધરે ॥ હો લાલ ॥ કલા૦ ॥
 વિષના વિષમ વિકાર, તે સઘલા સંહરે ॥ હો લાલ ॥
 તે૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—તે વારે તતખિણુ એટલે તે સમયેજ સૌધર્મદેવલોકનો રહેવાસી વિમલેસર નામે દેવતા તે મનોહર મણિનો હાર લઇને તિહાં આવ્યો. તે ઘણાજ સુપ્રસન્ન થઇને તે હાર શ્રીપાલ કુંવરને કંઠે ઢવીને એ હાથ જોડી તે હારનો મહિમા વર્ણવે છે ॥ ૯ ॥ તે કહે છે કે હે કુંવર ! એક તો એ હારના પ્રભાવે કરી જેવું રૂપ વાંછે તેવું તત્કાલ થાય, ખીજું જે ઠંકાણે જવાની વાંછા કરે તિહાં તત્કાલ ગયણાંગણુ એટલે આકાશમાર્ગથી જવાય, ત્રીજું અભ્યાસ કસ્યા વિના પણ જે કલા શીખવાનું પોતાના ચિત્તમાં ધારે તે કલા આવડે, અને ચોથું કોઇને (વિષ કેં) ઝેર વ્યાપું હોય અને તેના વિષમ એટલે આકરા વિકાર પ્રાપ્ત થયા હોય તે સર્વને સંહરે એટલે નાશ કરે ॥ ૧૦ ॥

સિદ્ધચક્રનો સેવક, હું છું દેવતા ॥ હો લાલ કે ॥ હું ॥

કેઇ ઉદ્ધરીયા ધીર, મેં એહને સેવતા ॥ હો લાલ ॥
 મેં ॥ સિદ્ધચક્રની ભક્તિ, ઘણી મન ધારજો ॥ હો
 લાલ ॥ ઘણી ॥ મુજને કોઇક કામ, પડે સંભારજો ॥
 હો લાલ ॥ પડે ॥ ૧૧ ॥ એમ કહીને દેવ, તે નિજ
 થાનક ગયો ॥ હો લાલ ॥ તે નિજ ॥ કુંઝર પોઢ્યો
 સેજ, નિચિંતો મન થયો ॥ હો લાલ ॥ નિચિંતો ॥
 જાગ્યો જિસે પરભાત, તિસે મન ચિંતવે ॥ હો લાલ ॥
 તિસે ॥ કુંડલ નયર મઝાર, જઇ બેસું હવે ॥ હો લાલ ॥
 જઇ ॥ ૧૨ ॥ નયણુ ઉઘાડી જામ, વિલોકે આગલે ॥
 હો લાલ ॥ વિલોકે ॥ દેખે ઉભો આપ, નયરની ભા-
 ગલે ॥ હો લાલ ॥ નયરની ॥ દીઠાં તિહાં દરવાણુ, તે
 વીણુ વજાવતા ॥ હો લાલ ॥ તે ॥ રાજકુંઝરીનાં રૂપ,
 કલા ગુણુ ગાવતા ॥ હો લાલ ॥ કલા ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હું કુંવર ! હું શ્રીસિદ્ધચક્રનો સેવક દેવતા છું. એ સિદ્ધચક્રને સેવતા એટલે સેવન કરનારા એવા કેટલાએક ધીરજવંતોને મેં ઉદ્ધર્યા છે, માટે તમે પણ શ્રીસિદ્ધચક્રની ભક્તિ ઘણી મન માંહે ધારજો, અને જો કોઈક કામ પડે તો મને સંભારજો ॥ ૧૧ ॥ એ પ્રમાણે કહીને તે દેવતા પોતાને સ્થાનકે ગયો, અને શ્રીપાલ કુંવર પણ પોતાની સેજ ઉપર જઇ પોઢ્યો એટલે સુષ્પ રહ્યો, તેનું મન નિશ્ચિત થયું છે. હવે પ્રભાતે જોવા જાગ્યો તેવાજ કુંવર પોતાના મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો કે હવે કુંડલપુર નગરમાં જઇ બેસું ॥ ૧૨ ॥ એવું ચિંત-વીને (જામ કે) જે વારે પોતાનાં (નયણુ કે) નેત્ર ઉઘાડીને આગલ (વિલોકે કે) જુવે છે તો તે વારે પોતાને કુંડલપુર નગરની ભાગણે આવી ઉભેલો દખતો હવો, અને તિહાં દરવાણુ જે નગરના દરવાજાના સાચવનારા લોકો છે તેને પણ વીણુ વગાડતા અને રાજકુંઝરીનાં રૂપ, કલા અને ગુણોનું ગાયન કરતા થકા દીઠા ॥ ૧૩ ॥

ચિત્ત માંહે ચિંતી રૂપ, કરે તિહાં કુબકું ॥ હો લાલ ॥
 કરે ॥ ઉભડ શીશ નિલાડ, વદન નિસ્યું તુંબકું ॥ હો
 લાલ ॥ વદન ॥ ચૂએ ચૂચી આંખ, દાંત સવિ સો-
 ખલા ॥ હો લાલ ॥ દાંત ॥ વાંકા લાંબા હોઠ, રહે તે
 મોકલા ॥ હો લાલ ॥ રહે ॥ ૧૪ ॥ ચિહું દિશિ બેકું

નાક, કાન જિમ ઠીકરાં ॥ હો લાલ ॥ કાન૦ ॥ પૂંઠ
 ઉંચી અતિ ખુંધ, હિયે બહુ ટેકરા ॥ હો લાલ ॥ હિયે૦ ॥
 કોટ કેડ ઉર પેટ, મલી ગયાં ઢુકડાં ॥ હો લાલ ॥
 મલી૦ ॥ ટુંકી સાથલ જંઘ, હાથ પગ ટુંકડા ॥ હો
 લાલ ॥ હાથ૦ ॥ ૧૫ ॥ ઠક ઠક ઠવતો પાય, નયર માંહિ
 નીકલ્યો ॥ હો લાલ ॥ નયર૦ ॥ તેહ નીહાલી લોક,
 ખલક જોવા મલ્યો ॥ હો લાલ ॥ ખલક૦ ॥ જિહાં શીખે
 છે વીણુ, કલા તિહાં આવીયો ॥ હો લાલ ॥ કલા૦ ॥
 આવ્યા રાજકુમાર, મલી બોલાવીયો ॥ હો લાલ ॥
 મલી૦ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—પછી પોતાના ચિત્તમાં કુખડાનું રૂપ કરવાનું ચિંતવન કરીને કુખડાનું સ્વરૂપ કશું,
 તે આ પ્રમાણે કે પ્રથમ ઉલટ શીશ એટલે મસ્તક ઉંચું છે, લલાટ પણ ઉંચું છે, વદન જે
 મુખ તે તુંબડા જેવું છે, અને આંખો ચૂંચી છે, તેમાંથી પાણી ચૂએ છે એટલે ઝરે છે, તથા
 સર્વ દાંત સોખલા થઇ ગયેલા છે, તથા હોઠ તો વાંકા, લાંબા અને મોકળા રહેલા છે, એટલે
 એક હોઠને બીજે હોઠ મલતો નથી ॥ ૧૪ ॥ તથા નાક ચારે દિશાએ ઘેરી ગયેલું છે, કાન
 તો બહુ ઠીકરાંજ હોય નહીં? એવા દેખાય છે, પૂંઠ ઉંચી છે, ઘણી ખુંધ નીકલી છે, હૈયા ઉપર
 (બહુ કેં) ઘણા ટેકરા જેવું દેખાય છે, તથા કોટ, કેડ, હૃદય અને પેટ, એ ચારે ઢુકડાં એટલે
 પાસે પાસે મલી ગયાં છે. તથા સાથળ અને જંઘ એ બેહુ ટુંકાં છે, તેમજ હાથ તથા પગ પણ
 સર્વે ટુંકડા છે ॥ ૧૫ ॥ એવું રૂપ કરી પગને હળવે હળવે ઠક ઠક કરી (ઠવતો કેં) મૂકતો થકો એટલે
 પગ ડબકાવતો થકો નગરમાં નીકલ્યો. તે જોઇને સર્વ લોકનો ખલક એટલે સમૂહ જોવા મલ્યો.
 એવે વેષે જિહાં બીજા રાજકુમાર પ્રમુખ વીણાકલા શીખે છે તિહાં તે કુખજ આવ્યા. તેને
 જોઇને રાજકુમારે પણ તેની તરફ આવ્યા, અને તે સર્વ જણાએ મલી તેને બોલાવ્યો ॥ ૧૬ ॥

આવો આવો જુહાર, પધારો વામણા ॥ હો લાલ ॥
 પધારો૦ ॥ દીસો સુંદર રૂપ, ઘણું સોહામણા ॥ હો
 લાલ ॥ ઘણું૦ ॥ કિહાંથી પધાર્યા રાજ, કહો કુણ કા-
 રણે ॥ હો લાલ ॥ કહો૦ ॥ કેહને દેશો મોહત, જઇ
 ઘર બારણે ॥ હો લાલ ॥ જઇ૦ ॥ ૧૭ ॥ કુખજ કહે
 અમે દૂર, થકી આવ્યા અહીં ॥ હો લાલ ॥ થકી૦ ॥

હાંસું કરતાં વાત, તુમ્હે સાચી કહી ॥ હો લાલ ॥ તુમે ॥
 વીણા ગુરુની પાસ, અમે પણ સાધશું ॥ હો લાલ ॥
 અમે ॥ કરશે જે જગદીશ, તો તુમથી વાધશું ॥ હો
 લાલ ॥ તો ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—કે હે વામણા ! આવો, આવો, જુહાર છે, અહીંયાં પધારો, અહો ! તમે તો
 ઘણા સુંદર રૂપવંત અને સોહામણા દેખાઓ છો ! હે રાજન ! તમે ક્યાંથી પધાર્યા ? અને શે
 કારણે તમાને અહીંયાં આવવું પડ્યું છે ? તથા કેના ધરને ખારણે જઇ તમે માન મહત્વ
 આપશો ॥ યતઃ ॥ હૃર્જનોદીરિતૈર્દોષૈર્-ગુણૈર્મર્ગણવર્ણિતૈઃ ॥ અસતીદર્શિતૈઃ સ્નેહૈર્-સ્સમાનં મહતાં
 મનઃ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૧૭ ॥ તે સાંભલી કુખ્જે કહ્યું કે હે ભાગ્યો ! અમે ઘણા દૂર દેશથી
 અહીંયાં આવ્યા છીએ. તમે અમારું હાંસું કરતા થકા પણ વાત તો સાચી કહી છે. હે
 કુમારો ! અમે પણ ગુરુની પાસે વીણાની કલાને સાધશું, અને જે જગદીશ કરશે તો તમા-
 રાથી પણ એ કલામાં અમે વધશું ॥ ૧૮ ॥

વિદ્યાચારીય પાસ, જઇ એમ વિનવે ॥ હો લાલ ॥
 જઇ ॥ વીણાનો અભ્યાસ, કરાવો મુજ હવે ॥ હો
 લાલ ॥ કરાવો ॥ ખડ્ગ અમૂલિક એક, કર્યું તસ
 ભેટણું ॥ હો લાલ ॥ કર્યું ॥ તવ હરખ્યા ગુરુ મહોત,
 દીએ તસ અતિ ઘણું ॥ હો લાલ ॥ દીએ ॥ ૧૯ ॥
 વીણા એક અનુપમ, દીધી તસ કરે ॥ હો લાલ કે ॥
 દીધી ॥ દેખાડે સ્વર નાદ, ઠેકાણું આદરે ॥ હો લાલ ॥
 ઠેકાણું ॥ ત્રટ ત્રટ ત્રૂટે તાંત, ગમા જાયે ખસી ॥ હો
 લાલ ॥ ગમા ॥ તે દેખી વિપરીત, સભા સઘલી
 હસી ॥ હો લાલ ॥ સભા ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—પછી વિદ્યાચાર્યની પાસે જઇને તે કુખડા એવી રીતે વિનંતિ કરે છે કે હે ગુરુજી !
 હવે મને આપ વીણાનો અભ્યાસ કરાવો, પણ રાજકુમારો તેના ઉપર હસતા હડ હડ કરતા
 દેખીને ગુરુએ તો તે સમયે તેની સામું પણ જોયું નહીં, તે વારે કુખ્જે તે ઉપાધ્યાયને પોતાના
 હાથ માંહેલા એક અમૂલક ખડ્ગનું ભેટણું કર્યું, તે વારે તો તે ગુરુએ ઘણા હર્ષવંત થઇને
 કુખ્જને અતિ ઘણું મહત્વ દીધું ॥ ૧૯ ॥ એક અનુપમ પોતાની વીણા કુખડાના હાથમાં
 આપીને સ્વર તથા નાદનાં જે જે ઠેકાણાં હતાં તે સર્વ આદરે કરી દેખાડ્યાં, તે વારે કુંવરે
 પણ રાજકુમારોને હાસ્યરસ વધારવા માટે વિપરીતપણે વીણાના ગમા ચઢાવવા માંડ્યા કે

જેથી વીણાની તાંતો જે હતી તે સર્વ ત્રટ ત્રટ ત્રટી ગદ્ય અને ગદ્યા સર્વ ખસી ગયા, એટલે તાંતો ત્રોટી નાખી અને તુંખડું ફેટી નાખ્યું. એવું વિપરીતપણું જોઇને સર્વ સભા ખડખડ હસી, તોપણ ઉપાધ્યાય પાસે ફરી ફરી ઘરેણાં આપવાના બળે કરી આદર સહિત રહે છે ॥ ૨૦ ॥

હવે પરીક્ષા હેતુ, સભા મહોટી મલી ॥ હો લાલ ॥ સભા ॥ ચતુર સંગીત વિચક્ષણ, બેઠા મન રલી ॥ હો લાલ કે ॥ બેઠા ॥ આવી રાજકુમારી, કલા ગુણ વરસતી ॥ હો લાલ ॥ કલા ॥ વીણા પુસ્તક હાથ, જે પરતખ સરસતી ॥ હો લાલ ॥ જે ॥ ૨૧ ॥ દરવાને દરબાર, કુબજ જવ રોકીયો ॥ હો લાલ ॥ કુબજ ॥ દીધું ભૂષણ રત્ન, પછે નવિ ટોકીયો ॥ હો લાલ ॥ પછે ॥ આવ્યો કુમરી પાસ, ઇચ્છારૂપી વડો ॥ હો લાલ ॥ ઇચ્છારૂપી ॥ કુંવરી દેખે સરૂપ, બીજ સવિ કુબડો ॥ હો લાલ ॥ બીજ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—હવે જે વારે મહીનો પૂર્ણ થયો તે વારે પરીક્ષાના હેતુએ મોટી સભા મલી, તે સભા માંહે સંગીતશાસ્ત્રને વિષે ચતુર અને વિચક્ષણ એટલે ડાહ્યા પુરુષો સર્વ પોતાનાં મનને રલીયાતે એટલે આનંદે કરી બેઠા. તિહાં રાજકુમારી પણ કલા તથા ગુણનો વરસાદ વરસાવતી થકી આવી. તેના એક હાથમાં વીણા છે અને બીજા હાથમાં વીણાના શાસ્ત્ર સંબંધી પુસ્તક છે, તેથી જાણીએ પ્રત્યક્ષ એટલે સાક્ષાત્ સરસ્વતીજ હોય નહીં? એવી શોભે છે ॥ ૨૧ ॥ તે સભામાં જવા માટે કુબજ જેવો પ્રવેશ કરે છે તેવોજ તેને દરવાને એટલે પોલીસે રોકી રાખ્યો, તેને કુંવરે રત્નનું આભૂષણ આપ્યું, તે વારે તેણે સભામાં જવા માટે નવિ ટોકીયો એટલે અટકાવ્યો નહીં. પછી તે (વડો કે ૦) મોટા ઇચ્છારૂપી એટલે ઇચ્છામાં આવે તેવા રૂપને ધારણ કરનારો જે કુંવર તે કુંવરી પાસે આવ્યો. તિહાં માત્ર એકલી કુંવરી તો જેવું શ્રીપાલનું મૂલ રૂપ છે તેવુંજ દેખે છે, અને બીજા સર્વે તેને કુબડા જેવોજ દેખે છે ॥ ઉક્તં ચ ॥ પ્રતિપચ્ચંદ્ર સુરભી, નકુલી નકુલઃ પયશ્ચ કલહંસઃ ॥ ચિત્રકવર્ણી પક્ષી, સૂક્ષ્મં ધર્મ સુધીર્વેત્તિ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૨ ॥

સા ચિંતે મુજ એહ, પ્રતિજ્ઞા પૂરશે ॥ હો લાલ ॥ પ્રતિજ્ઞા ॥ સફલ જનમ તો માનશું, દુર્જન ઝુરશે ॥ હો લાલ કે ॥ દુર્જન ॥ જો એહથી નવિ ભાંજશે, મનનું આંતરું ॥ હો લાલ કે ॥ મનનું ॥ કરી પ્રતિજ્ઞા વચર,

વસાવ્યું તો ખરું ॥ હો લાલ ॥ વસાવ્યું ॥ ૨૩ ॥
 દાખે ગુરુ આદેશે, નિજ વીણાકલા ॥ હો લાલ કે ॥
 નિજ ॥ જામ કુમાર કુમાર, સમા મદ આકલા ॥ હો
 લાલ ॥ સમા ॥ તામ કુમારી દેખાવે, નિજ ગુણ ચા-
 તુરી ॥ હો લાલ કે ॥ નિજ ॥ લોકે ભાખ્યું અંતર,
 ગ્રામ ને સુરપુરી ॥ હો લાલ કે ॥ ગ્રામ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—હવે (સા કે ૦) તે રાજકુંવરી શ્રીપાલ કુંવરને જોઈને પોતાના મનમાં ચિંતવે
 છે કે મારી જે પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે તે જો એજ પુરુષ પૂર્ણ કરશે તો હું મારો જન્મ સફલ
 થયો એમ માનીશ, અને જે જે મારા દુર્જનો હશે તે સર્વે ક્ષરતા રહેશે, અને જો આ પુરુ-
 ષથી મારા મનનું આંતરું નહીં ભાંગે તો પછી આવી પ્રતિજ્ઞા કરીને મેં જગતમાં ખરેખરું
 ફાકટ વેરજ વસાવ્યું એમ જાણવું ॥ ૨૩ ॥ હવે (જામ કે ૦) જે વારે ગુરુનો આદેશ પામીને
 (કુમાર કે ૦) સર્વ રાજકુમારો તે (કુમાર સમા કે ૦) મહાદેવના પુત્ર કાર્તિકસ્વામી સરખા
 મદે કરી આકળા થઈને ઉતાવળથી પોતપોતાની વીણાકલા દેખાડવા લાગ્યા (તામ કે ૦) તે
 વારે કુંવરીએ પણ પોતાના ગુણની ચતુરાઈ બતાવી. તે જોઈ સભાના લોકે એવું કહ્યું કે કુંવ-
 રીની અને રાજકુમારોની વીણાકલામાં તો ગ્રામ અને સુરપુરી જેટલું અંતર છે, એટલે કિહાં
 તો એક નાનું સરખું ગામડું ! અને કિહાં દેવલોકમાં ઇંદ્રની નગરી ! એ બેહુમાં પરસ્પર
 જેટલું અંતર છે તેટલું અંતર કુમારોની અને કુંવરીની વીણાકલામાં છે ॥ ૨૪ ॥

કુમરીકલા આગે હુઈ, કુંઅર તણી કલા ॥ હો લાલ
 કે ॥ કુંઅર ॥ ચંદકલા રવિ આગે, તે છાશ ને બાકલા ॥
 હો લાલ ॥ તે ॥ લોકપ્રશંસા સાંભલી, વામન આવીયો ॥
 હો લાલ કે ॥ વામન ॥ કહે કુંડલપુરવાસી, ભલો જન
 ભાવીયો ॥ હો લાલ ॥ ભલો ॥ ૨૫ ॥ કુંઅરી સંકી
 તેણુ, વીણા દીએ તમુ કરે ॥ હો લાલ ॥ વીણા ॥
 કહે કુમાર અશુદ્ધ છે, એ વીણા ધુરે ॥ હો લાલ કે ॥
 એ ॥ વીણુ સગર્ભને દાધો, દંડ ગળે ગ્રહું ॥ હો લાલ
 કે ॥ દંડ ॥ તુંબડ તેણુ અશુદ્ધ,—પણું મેં તસ કહું ॥
 હો લાલ ॥ પણું ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—જેમ (રવિ કે ૦) સૂર્યની આગલ ચંદ્રમાની કલા નિસ્તેજ દેખાય છે તેમ રાજ-

કુંવરીની કલા આગલ કુંવરોની કલા તે છાશ બાકળા જેવી થઇ ગઇ, એટલે નહીં જેવી થઇ ગઇ. એ પ્રમાણે લોકોનાં મુખથી કુંવરીની પ્રશંસા થતી સાંભલીને વામનાજી તિહાં આવ્યા, તેને જોઇ વજ્રરતિ બોલ્યો કે આ કુબ્જ તો કુંડલપુરના વાસી જનોને લાલો લાવીયો દેખાય છે ॥ ૨૫ ॥ હવે રાજકુંવરીએ તો જાણે પ્રથમથી તેની સાથે સંકેતજ કસ્યો હોય નહીં? તેમ (તમુ કે) તે કુબ્જાના (કરે કે) હાથમાં પોતાની વીણા આપી, તે વીણા જોઇને કુંવર બોલ્યો કે (હરે કે) પ્રથમ તો એ વીણાજ અશુદ્ધ છે, કેમકે એ વીણાના તુંબડાનો ગર્ભ પૂરોપૂરો નીકલ્યો નથી, કાંઠક માંહેલી કોરે રહી ગયેલો છે, માટે એ વીણા (સગર્ભ કે) ગર્ભ સહિત છે, અને વળી એ વીણાનો દંડ જે છે તે અરણ્યમાં દગ્ધ થયેલું જે વૃક્ષ હવું તે વૃક્ષનું કાષ્ટ કાપીને બનાવેલો છે, માટે (દાઘો કે) દગ્ધ થયેલો, બળેલો છે, તેથી (ગળે અર્ધું કે) ગળું અહવાલું છે, તે પકડાઇ જાય છે, અટકી જાય છે, તેને લીધે એનો સ્વર છિન્ન થાય છે, એના ગળામાંથી શબ્દ બરાબર સારો નીકલતો નથી, એવી એ વીણા છે, (તેણે કે) તે માટે (તસ કે) તે તુંબડાનું અશુદ્ધપણું મેં કહ્યું ॥ ૨૬ ॥

દે(દા)ખી દોષ સમારી, વીણુ તે આલવે ॥ હો લાલ ॥
 વીણુ ॥ હોઇ ગ્રામની મૂર્છના, કિંપિ ન કો ચવે ॥
 હો લાલ કે ॥ કિંપિ ॥ સૂતા લોકનાં લેઇ, મુકુટ મુદ્રા
 મણિ ॥ હો લાલ ॥ મુકુટ ॥ વસ્ત્રાભરણુ લેઇ કરી,
 રાશિ તે અતિ ઘણી ॥ હો લાલ કે ॥ રાશિ ॥ ૨૭ ॥
 જગ્યાં લોક અછેરું, દેખી એહવું ॥ હો લાલ કે ॥
 દેખી ॥ પૂર્ણ પ્રતિજ્ઞા કુમારી, ચિત્ત હરષિત હવું ॥
 હો લાલ ॥ ચિત્ત ॥ ત્રિભુવનસાર કુમાર, ગળે વર-
 માલિકા ॥ હો લાલ ॥ ગળે ॥ હવે ઠવે નિજ માને,
 ધન્ય તે બાલિકા ॥ હો લાલ ॥ ધન્ય ॥ (પાઠાંતર)
 વીણુનાદ વિનોદે, તે રીઝી ખરી ॥ હો લાલ કે ॥ તે ॥
 કંઠે ઠવે વરમાલા, તેહને કુંચરી ॥ હો લાલ કે ॥ તે-
 હને ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—એ પ્રમાણે તે વીણામાં દોષ દેખાડીને પછી કુંવરે તેને સમારીને તેની આલાપ-ચારી કરી, તે જેવી વીણાના ગ્રામની મૂર્છના થઇ તેવાંજ સર્વ લોકો મૂર્છા પામ્યાં, (કિંપિ ન કો ચવે કે) કોઇ લગાર માત્ર પણ બોલે નહીં, હાલે ચાલે નહીં. એવી રીતે સર્વ લોકોને મૂર્છાવશ થયેલાં જોઇને શ્રીપાલ કુંવરે તે સુતેલાં લોકોનાં મુકુટ અને મણિરત્ને જડિત એવી મુદ્રા એટલે વીંટીઆ તેમજ વસ્ત્ર એને બીજાં પણ કુંડલાદિક ઘરણાંઆ લઇને તેનો અત્યંત ઘણા મોટો રાશિ એટલે ઢગલો કસ્યો, અને પોતે પાછા વીણા વગડવા બેસી ગયો ॥ ૨૭ ॥ થોડી વાર પછી જે વારે તે લોકો સર્વ મૂર્છામાંથી જગ્યાં તે વારે લોકોએ એવું

અમ્હેરું દીકું, અને કુંવરીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થવાથી એતું ચિત્ત પણ હર્ષાયમાન થયું. હવે તે સમયે ત્રણ ભુવનમાં સારભૂત એવો જે શ્રીપાલ કુંવર, તેના ગળાને વિષે વરમાલિકા તે ગુણ-સુંદરી (હંવે કે૦) સ્થાપતી હવી, અને તે ખાલિકા જે રાજકુંવરી તે પોતાના અવતારને ધન્ય માનવા લાગી ॥ પાઠાંતરે ॥ તે કુંવરી વીણાનો જે (નાદ કે૦) શબ્દ તેના (વિનાદ કે૦) આનંદ તેણે કરી ખરેખરી રીઝ પામીને શ્રીપાલ કુંવરને કંઠે વરમાલા સ્થાપતી હવી ॥ ૨૮ ॥

વામન વરીયો જાણી, નૃપાદિક દુઃખ ધરે ॥ હો લાલ ॥
 નૃપાદિક૦ ॥ તામ કુમાર સ્વભાવનું, રૂપ તે આદરે ॥
 હો લાલ કે ॥ રૂપ૦ ॥ શશિ રજની હર ગૌરી, હરિ
 કમલા નિસ્યો ॥ હો લાલ ॥ હરિ૦ ॥ યોગ્ય મેલાવો
 જાણી, સવિ ચિત્ત ઉદ્ધિસ્યો ॥ હો લાલ ॥ સવિ૦ ॥ ૨૯ ॥
 નિજ બેટી પરણાવી, રાજ ભલી પરે ॥ હો લાલ ॥
 રાજ૦ ॥ દીએ હય ગય ધણ કંચણ, પૂરે તસ ધરે ॥
 હો લાલ ॥ પૂરે૦ ॥ પુણ્ય વિશાલ ભુજલ, તિહાં લીલા
 કરે ॥ હો લાલ ॥ તિહાં૦ ॥ ગુણસુંદરીની સાથ, શ્રીપાલ
 તે સુખ વરે ॥ હો લાલ ॥ શ્રીપાલ૦ ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—છહાં કુંવરીએ વામણાને વસ્યો, એવું જાણીને જે વારે નૃપાદિક એટલે કુંવરીના પિતા પ્રમુખ સર્વ દુઃખ ધરવા લાગ્યા (તામ કે૦) તે વારે કુંવરે પણ પોતાનું મૂલ સ્વભાવનું જે રૂપ હતું તે આદર્યું. પછી તે કુંવરી અને કુંવરનું જોડણું કેવું શોભવા લાગ્યું ? કે જેમ (શશિ કે૦) ચંદ્રમા અને રજની જે શરદ્પૂનમની રાત્રિ એ બેહુનું જોડું જેવું શોભે તેવું, તથા હર જે મહાદેવ અને ગૌરી જે પાર્વતી એ બેહુનું જોડું જેવું શોભે તેવું, તથા હરિ જે શ્રીકૃષ્ણ અને કમલા જે લક્ષ્મીજી એ બન્નેનું જોડું જેવું શોભે તેવું શ્રીપાલ કુંવર અને ગુણસુંદરીનું જોડું શોભવા લાગ્યું. એવો યોગ્ય મેલાવો જાણીને સર્વ લોકોનાં ચિત્ત ઉદ્ધાસને પામ્યાં ॥ યતઃ ॥ વપુર્વંશો વયો વિત્તં, વિદ્યાવિધિવિદગ્ધતા ॥ વિવેકો વિનયશ્રેતિ, વરે સમ ગુણા અમી ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૨૯ ॥ રાજએ પોતાની કુંવરીને ભલી પરે પરણાવીને (હય કે૦) મોહ, (ગય કે૦) હાથી, (ધણ કે૦) ધન અને કંચન જે સોનું તે (દીએ કે૦) દધને તેનું ધર (પૂરે કે૦) પૂરે છે. અર્થાત્ ધર સંપૂર્ણ રીતે ભરાય એવું દાન દેતો હવો. હવે વિશાલ પુણ્યનો ધણી અને માટી ભુજલઓવાલો જે શ્રીપાલ કુંવર, તે તિહાં પોતાના સસરાના ઘરને વિષે રહ્યો થકો લીલા કરે છે અને ગુણસુંદરીની સાથે સુખ ભોગવે છે ॥ ૩૦ ॥

ત્રીજે ખંડે ઢાલ, રસાલ તે પાંચમી ॥ હો લાલ ॥ રસાલ૦ ॥

પૂરી એ અનુકૂલ, સુજન મન સંકમી ॥ હો લાલ ॥

સુજન૦ ॥ સિદ્ધચક્ર ગુણ ગાતાં, ચિત્ત ન કુણ તણો ॥
હો લાલ ॥ ચિત્ત૦ ॥ હરષે વરસે અમિય, તે વિનય સુજશ
ઘણો ॥ હો લાલ ॥ તે૦ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—એ ત્રીજા ખંડને વિષે રસાલ એટલે રસે કરી સહિત એવી પાંચમી ઢાલ કહી.
ઇહાં ભાવાર્થ એ છે જે એ ઢાલની રચના કરતાં કરતાં શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજી દેવલોક
પહોતા, તે પછી એ ઢાલ જે અધુરી મૂકી ગયા હતા તે અનુકૂલ એટલે જેવી જોઇએ તેવી
રીતે શ્રીમદ્દશોવિજયજી ઉપાધ્યાયે (પૂરી કે૦) પૂર્ણ કરી, તે સજ્જન જનોનાં મનમાં
સંકેતી એટલે ગમી, તેમનાં દૃઢ્યને આનંદદાયક થઇ, તો હે ભગ્યો! એ શ્રીસિદ્ધચક્રજીના ગુણ
ગાતાં થકા કેના ચિત્તને વિષે અમિય એટલે અમૃત સમાન હર્ષનો વરસાદ નહીં વરસે ?
અર્થાત્ સહુ કોઇના ચિત્તમાં વરસેજ, અને તે પ્રાણી ઘણા વિનય અને ઘણા સુયશ પામે.
ઇહાં શ્રીવિનયવિજયજી તથા યશોવિજયજી બેહુનાં નામ પણ સૂચન કર્યાં ॥ ૩૧ ॥

॥ દોહા ॥

પુણ્યવંત જિહાં પગ ધરે, તિહાં આવે સવિ ઋદ્ધિ ॥
તિહાં અયોધ્યા રામ જિહાં, જિહાં સાહસ તિહાં સિદ્ધિ
॥ ૧ ॥ પુણ્યવંતને લક્ષ્મીનો, ઇચ્છા તણો વિલંબ ॥
કોકિલ ચાહે કંઠરવ, દીએ લુંબ ભર અંબ ॥ ૨ ॥ પુણ્યે
પરિણતિ હોય ભલી, પુણ્યે સુગુણ ગરિષ્ઠ ॥ પુણ્યે અલિય
વિધન ટલે, પુણ્યે મિલે તે ઇક ॥ ૩ ॥

અર્થ—પુણ્યવંત પ્રાણી જિહાં પોતાનો પગ ધરે તિહાં સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ આવી મલે,
જેમકે જિહાં શ્રીરામચંદ્રજી હોય તિહાંજ અયોધ્યા નગરી જાણવી, અને જિહાં સાહસ છે
તિહાંજ સિદ્ધિ છે, એ દૃષ્ટાંત જાણી લેવો ॥ ૧ ॥ પુણ્યવંત પ્રાણીને લક્ષ્મી જે લક્ષ્મી પામવી
તે તો માત્ર તેને ઇચ્છા કરવી પડે, એટલેજ વિલંબ છે. જેમ કોકિલ પક્ષી છે તે જે વારે
રુડા (કંઠરવ કે૦) કંઠના શબ્દ એટલે સુકંઠની ઇચ્છા કરે છે તે વારે તરતજ તેને અંબ
વૃક્ષ જે છે તે લુંબ ભરીને પોતાનો મહોર આપે છે ॥ ૨ ॥ વલી પુણ્યના પ્રભાવે કરી
જીવની ભલી એટલે રુડી પરિણતિ થાય તથા પુણ્યના યોગે સુગુણ જે રુડા ગુણ તેણે કરી
ગરિષ્ઠ એટલે મોટા થાય, તથા પુણ્યે કરી (અલિય કે૦) અલીક એટલે માઠાં વિદ્ર ટલે,
તથા પુણ્યે કરીનેજ જેની ઇચ્છા હોય તે ઇષ્ટ વસ્તુ આવી મલે ॥ ૩ ॥

॥ ઢાલ છઠી ॥ સુણ સુગુણ સનેહી રે સાહિબા ॥ એ દેશી ॥

ઇક દિન ઇક પરદેશીયો, કહે કુમરને અદ્ભુત ઠામ રે ॥
સુણ જોયણ ત્રણસે ઉપરે, છે નયર કંચનપુર નામ રે ॥
જુઓ જુઓ અચરિજ અતિ ભલું ॥ ૧ ॥ એ આંકણી ॥

અર્થ—હવે એક દિવસે એક પરદેશી પુરુષ શ્રીપાલની હજુર આવીને એક અદ્ભુત સ્થાનકની વાત કહે છે કે હું સ્વામિન ! સાંભલો, કે અહીંથી ત્રણસે યોજન ઉપર એક કંચનપુર નામનું નગર છે. હું મહારાજ ! તિહાં અત્યંત ભલું આશ્ચર્યકારી કૌતુક છે તેને તમે જુઓ, જુઓ એટલે દેખો, દેખો. અર્થાત એ તમોને જોવા યોગ્ય છે ॥ ૧ ॥

તિહાં વજ્રસેન છે રાજ્યો, અરિકાલ સખલ કરવાલ રે ॥
તસ કંચનમાલા છે કામિની, માલતીમાલા સુકુમાલ રે ॥
જુઓ ॥ ૨ ॥ તેહને સુત ચારની ઉપરે, ત્રૈલોક્ય-
સુંદરી નામ રે ॥ પુત્રી છે વેદની ઉપરે, ઉપનિષદ્ યથા
અભિરામ રે ॥ જુઓ ॥ ૩ ॥ રંભાદિક જે રમણી
કરી, તે તો એહ ઘડવા કરલેખ રે ॥ વિધિને રચના
બીજ તણી, એહનો જય જશ ઉદ્દેખ રે ॥ જુઓ ॥ ૪ ॥

અર્થ—તિહાં તે નગરમાં વજ્રસેન નામે રાજા છે, જેની (અરિકાલ) શત્રુઓને કાલ-
રૂપી એવી સખલ એટલે બલ સહિત તરવાર છે. તે રાજાને માલતીનાં પુષ્પોની માલા સરખી
સુકુમાલ શરીરવાલી એવી કંચનમાલા નામે કામિની એટલે પદરાણી છે ॥ ૨ ॥ તે રાણીને
ચાર પુત્ર છે. તેની ઉપરે વળી એક ત્રૈલોક્યસુંદરી એવે નામે પુત્રી થઇ છે, તે જેમ ચાર
વેદને માથે ઉપનિષદ્ શોભે છે તેમ ચારે પુત્રોને માથે તે કુંવરી શોભે છે, એટલે ચાર વેદના
રહસ્યરૂપ જેમ ઉપનિષદ્ છે તેમ તે ચાર પુત્ર તો ચાર વેદ જેવા ગુણવંત છે, અને તે ચાર
વેદના દાહનરૂપ જે ઉપનિષદ્ છે તે સમાન મહા ગુણવાન તે કુંવરી છે ॥ ૩ ॥ હવે એ ત્રૈલોક્ય-
સુંદરીની ઉત્પત્તિ કહેવામાં કવિ ઉપદેશ કરે છે કે જગતમાં સૃષ્ટિનો કર્તા બ્રહ્મા કહેવાય
છે. તિહાં જેમ કોઇક ચિત્રકાર કોઇ રૂઢી છબી કરવાનું સાધન કરવા બેસે, તિહાં પ્રથમ તો
જાડાં ઝીણાં ચિત્રોનો અભ્યાસ કરે છે, એમ કરતાં કરતાં જે વારે તેનો હાથ વળે તે વારે ચિત્રિત
પદાર્થની છબી મન પ્રતીત પ્રમાણે તે કરે છે. તેમ સૃષ્ટિનો કર્તા જે વિધિ તેણે પાણ એ
ત્રૈલોક્યસુંદરીને ઘડવાને અર્થે હસ્તક્રિયા સમારવા સારુ પહેલી જે (રંભાદિક કે) રંભા,
ઉર્વશી, તિલોત્તમા પ્રમુખ અપ્સરાઓ વિગેરે (રમણી કે) જે સ્ત્રીઓ, તેના સમૂહ કસ્યા, તે તો
એ ત્રૈલોક્યસુંદરીને ઘડવાને અર્થે કરલેખ એટલે હસ્તલેખ સુધારવા માટે પ્રથમ ખરડા કસ્યો.
એમ કરતાં કરતાં જે વારે તે બ્રહ્માનો હાથ વળ્યો તે વારે તેણે વિગતોપમાન એવી એ ત્રૈલોક્ય-
સુંદરીને ઘડી, એટલે બ્રહ્માને વિષે જે સ્ત્રીના રૂપમાં સૃષ્ટિ નીપજવવાની અને રૂપવંત કરવા
સંબંધી ક્રિયાકુશલતાની સીમા હતી તે સઘલી તેણે એ સ્ત્રી ઘડવામાં વાપરી નાખી. હવે
એથી ઉપરાંત રૂપ, કલા અને ગુણવાન કોઇ બીજી સ્ત્રી ઘડવાની શક્તિ વિધાતામાં રહી નહીં,
એમાં જેટલું ડહાપણ હતું તે ત્રૈલોક્યસુંદરી બનાવવાના કામમાં લગાડ્યું. હવે અહીં કોઇ
પ્રશ્ન કરે કે બ્રહ્માએ પ્રથમ રંભાદિક સ્ત્રીઓ જે ઘડી તે તો જાણે ત્રૈલોક્યસુંદરીને ઘડવા માટે
હાથ વાળ્યો હતો તે તો સાચું છે, પણ એ ત્રૈલોક્યસુંદરી નીપજવ્યા પછી વળી બ્રહ્માએ
બીજી ઉતરતા રૂપની સ્ત્રીઓ જગતમાં શામાટે નીપજવી ? કેમકે સાધ્યની પરિસમાપ્તિએ
કોઇ ક્રિયા કરે નહીં. તેનો ઉત્તર કહે છે જે “ વિધિને રચના બીજ તણી ” એટલે ત્રૈલોક્ય-
સુંદરીને ઘડ્યા પછી વર્તમાન કાળે તથા આગામિક કાળે બીજી ઘણી સ્ત્રીઓ વિધાતાએ નીપ-

જાવી, પણ તે સર્વનાં રૂપ, ગુણ અને કલા, એ સહુ સામાન્ય કીધાં; તે એટલા વાસ્તે કે (એહનો કે૦) એ ત્રૈલોક્યસુંદરીના જયયશનો (ઉલ્લેખ કે૦) ઉત્કર્ષ લેખ કરવા માટે, એટલે એ ત્રૈલોક્યસુંદરીને સર્વોત્તમ, સર્વથી અધિક રૂપ, કલા અને ગુણના યશનો જય આપવા માટે તથા તેનો વાન વધારવા માટે નીપજાવી છે; અર્થાત્ વિધાતાએ પોતે ત્રૈલોક્ય-સુંદરીને સર્વોત્તમ ઠરાવવાના હેતુથી તેનો સુકાખલો કરવાના નિમિત્તે બીજી ત્રૈકાલિક સ્ત્રીઓ કીધી છે, અને તે સર્વ સ્ત્રીઓનાં રૂપ, કલા અને ગુણને જીતે તેવી એ ત્રૈલોક્યસુંદરી કરી છે, તેથી તેજ દીપ્તિ થઇ છે, કેમકે સરસ વસ્તુનું જાણપણું કેવારે થાય ? કે જે વારે તેની પાસે બીજી નિરસ વસ્તુ હોય તે વારે તે મલગી વસ્તુ સરસ દીકામાં આવે, તેમ બ્રહ્માએ પણ એને સર્વોત્તમ ઠરાવવા માટે બીજી ત્રૈકાલિક સ્ત્રીઓને સામાન્ય રૂપ ગુણવાદી કીધી છે, ઇતિ ભાવાર્થઃ ॥ ઉક્તં ચ ॥ નૈષધે ॥ પુરાકૃતે સૈલુભિમાં વિધાતુઃ, -મભૂદ્ધિધાતુઃ ખલુ હસ્તલેખઃ ॥ એવં ભવદ્ભાવિપુરંદ્રિસૃષ્ટિઃ, સાસ્યૈ યશો વૈ જયજં પ્રદાતુમ ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥ ૪ ॥

રોમાગ્ર નિરખે તેહને, બ્રહ્માદ્વય અનુભવ હોય રે ॥ સ્મર
અદ્વય પૂરણુ દર્શને, તેહને તુલ્ય નહીં કોય રે ॥ જુઓ૦
॥ ૫ ॥ નૃપે તસ વર સરિખો દેખવા, મંડપ સ્વયંવર
કીધ રે ॥ મૂલ મંડપયંભે પૂતલી, મણિ કંચનમય સુ-
પ્રસિદ્ધ રે ॥ જુઓ૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વળી તે ત્રૈલોક્યસુંદરીના રૂપનું વર્ણન તે સાર્થવાહ શ્રીપાદ કુંવરની આગલ કરે છે. તે ત્રૈલોક્યસુંદરીના શરીરનો રોમાગ્ર એટલે એક રોમનો અગ્રભાગ તેને જે પ્રાણી (નિરખે કે૦) જીવે તો તેને (બ્રહ્માદ્વય કે૦) બ્રહ્મ જે આનંદ તેનું અદ્વય એટલે એક્યનો અનુભવ (હોય કે૦) થાય. એતાવતા આકારક જે જ્ઞાન તેનો અનુભવ થાય, એટલે તે કુંવરીના રોમાગ્રને દખવાથી ત્રૈલોક્યવર્ત્તી જે આનંદ, તેનો એક પુંજ એટલે સમૂહમય થાય. અર્થાત્ દર્શક પુરુષ તેના દર્શનથી કેવલ આનંદમય થઇ જાય. ઇતિ ભાવઃ ॥ તથા તે સ્ત્રીના પૂર્ણ દર્શને એટલે યથાતુકમે નખ શિખ પર્યંત દખવે કરીને સ્મર જે કંદર્પ તેનું અદ્વય જે એક્ય તેના અનુભવ થાય, એટલે દર્શક જે દખનારે તે કેવલ કામમય થઇ જાય, તેને રોમે રોમે કામ વ્યાપી જાય. ઇતિ ભાવઃ ॥ કેમકે તે એમ વિચારે જે કામદેવ તે અદ્ભુત રૂપવંત છે, અને આ કુંવરીને સંપૂર્ણ દખવાથી પણ અત્યંત રૂપવંતપણું જાણવામાં આવે છે, માટે એનું રૂપ તો ઘણુંજ સુંદર છે, અને શાસ્ત્રમાં તો એવું ઘણું સુંદર રૂપ એક કામદેવનુંજ સાંભળ્યું છે, માટે કામદેવ તે એજ હશે ? એટલે કંદર્પ તે એનેજ કહેતા હશે ? એમ સાક્ષાત્ કંદર્પપણું ઠરાવતે કંદર્પનું બેપણું ટાળ્યું ॥ ૫ ॥ તે ત્રૈલોક્યસુંદરી કુંવરીના સરખો (વર કે૦) ભર્તાર વરાવવાને માટે તેના પિતાએ સ્વયંવરમંડપ કર્યો છે, તે મંડપને વિષે મૂલ સ્તંભે પ્રસિદ્ધ એવી કંચનમય, મણિરેને જડાવ એક શૈલનીય પૂતલી સ્થાપી છે ॥ ૬ ॥

ચિહ્ન પાસ વિમાણાવલી સમી, મંચાતિમંચની શ્રેણી
રે ॥ ગોરવ કારણુ કણરાશિ જે, ઝીંપીજે ગિરિવર તેણી
રે ॥ જુઓ૦ ॥ ૭ ॥ તિહાં પ્રથમ પક્ષ આપાઢની, બીજે

છે વરણુ મુહૂર્ત રે ॥ શુભ બીજ ! બીજ તે કાલ છે,
પુણ્યવંતને હેતુ આયત્ત રે ॥ જુઓ ॥ ૮ ॥ એમ
નિસુણી સોવન સાંકલું, કુંઝરે તસ દીધું તાવ રે ॥ ઘરે
જઘ તે કુખ્જકૃતિ ધરી, તિહાં પહોતો હાર પ્રભાવ રે ॥
જુઓ ॥ ૯ ॥ મંડપે પદસંતો વારીયો, પોલીયાને
ભૂષણુ દેઘ રે ॥ તિહાં પહોતો મણિમય પૂતલી, પાસે
બેઠઠો સુખસેઠ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—વળી તે સ્વયંવરમંડપમાં જે રાજાઓ પધારશે તેમને બેસવા માટે તે મંડપની
ચારે પાસે દેવતાઓનાં વિમાનની આવલી એટલે શ્રેણી તેની સમાન તિહાં મંચાતિમંચ
એટલે એક મંચ તે લઘુ મંચ અને બીજા અતિમંચ એટલે મોટા મંચ તેની શ્રેણી એટલે
પંક્તિઓ કરેલી છે. વળી રાજાઓ જે આવશે તેમને ગારવ કરવાને એટલે ભોજન દેવાને
અર્થે કણ જે ધાન્ય તેના રાશિઓ એટલે ઢગલાઓ કચા છે; તે કેવા છે? તે કે ગિરિવર
જે મેરુ પર્વત તેને પણ ઝીંપે એવા મોટા શાલી રહ્યા છે ॥ ૭ ॥ તિહાં આપાઠ મહીનાનો
પ્રથમ પક્ષ તેની બીજને દિવસે વરવાનું મુહૂર્ત છે, માટે હે શુભ બીજ ! એટલે હે ભલા
બીજ ! ઉત્તમ કુલના ઉપના કુંવર ! તે બીજ જે છે તે આવતી કાલેજ છે, માટે પુણ્યવંત
પુરુષને એનો હેતુ એટલે કારણ (આયત્ત કે) સ્વાધીન છે ॥ ૮ ॥ એ પ્રમાણે તે પર-
દેશીના મુખથી વાત સાંભલીને શ્રીપાલ કુંવરે તેને સોનાનું સાંકલું (તાવ કે) તે વખતે
દીધું. પછી પોતાને ઘર જઘ (કુખ્જકૃતિ ધરી કે) કુખડાનું રૂપ ધારણ કરી હારના પ્રભાવે
કરી તિહાં તે નગરને વિષે જઘ પહોતો ॥ ૯ ॥ તે કુખડાને સ્વયંવરમંડપમાં પેસતાં થકા તિહાં
ઉભા રહેલા પોલીયાએ વાચ્યો, તે વારે પોલીયાને આભૂષણ આપીને ત્યાં પહોતો. જિહાં
મંડપના મધ્યભાગે મણિમય પૂતલી હતી, તેની પાસે જઘ સ્વસ્થ થઇને બેઠો ॥ ૧૦ ॥

ખરદંતો નાક તે નાનડું, હોઠ લાંબા ઉંચી પીઠ રે ॥
આંખ પીલી કેશ કાબરા, રહ્યો ઉભો માંડવા હેઠ રે ॥
જુઓ ॥ ૧૧ ॥ નૃપ પૂછે કેઘ સોભાગીયા, વળી
વાગીયા જાગીયા તેજ રે ॥ કહો કુણુ કારણુ તુમે આવીયા,
કહે જિણુ કારણુ તુમે હેજ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૨ ॥
તવ તે નરપતિ ખડખડ હસે, જુઓ જુઓ એ રૂપ-
નિધાન રે ॥ એહને જે વરશે સુંદરી, તેહનાં કાજ સર્યાં
વળ્યો વાન રે ॥ જુઓ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હવે તે કુબડા કેવો છે ? તો કે (ખરદંતો કે૦) ગધેડા જેવા જેના દાંત છે, નાક તો નાનું છે, હાઠ લાંબા છે, પીઠ ઉંચી છે, આંખ પીલી છે અને કેશ જેના કાખરા છે એવો તે કુબડરૂપે શ્રીપાલ કુંવર સ્વયંવરમંડપની નીચે જઇને ઉભો રહ્યો ॥ ૧૧ ॥ હવે શ્રીપાલ કુબડાનું રૂપ ધારણ કરી આવ્યો છે તેને તિહાં સ્વયંવરમંડપમાં બેઠેલા બીજા (નૃપ કે૦) રાજાઓ પૂછે છે કે અમે કેટલાએક રાજકુંવર તે સોભાગીયા એટલે સૌભાગ્યવંત ભાગ્યશાલી, વળી વાગીયા એટલે વાચાલ અને (જાગીયા તેજ રે કે૦) પોતાના તેજ પ્રતાપે કરી જાત્રત થયેલા એવા ઇહાં કન્યા પરણવાના કાર્યને અર્થે મલ્યા છીએ, પરંતુ તમે શા કારણે ઇહાં પધાર્યા છો ? તે કહો. તે વારે તે કુબડા કહેતો હવો કે જે કારણે તમે આવ્યા છો તેજ કારણે અમે પણ ઇહાં આવ્યા છીએ ॥ ૧૨ ॥ એવું કુબડાએ કહ્યું તે વારે તે રાજાઓ સર્વે ખડખડ હસવા લાગ્યા, અને મશ્કરીમાં બોલવા લાગ્યા કે જુઓ, જુઓ, આ રૂપનું નિધાન એટલે ખજાનો ઇહાં કન્યા પરણવાને આવ્યો છે ! એને જે સુંદરી વરશે તેનાં તો સર્વ કાર્ય સચ્યાં, અને તેના શરીરનો વાન પણ વળ્યો, એમ જણવું ॥ ૧૩ ॥

છાણુ અવસરે નરપતિ કુંવરી, વર અંબર શિખિકારૂઢ
રે ॥ જાણીએ ચમકતી વીજલી, ગિરિ ઉપર જલધર-
ગૂઢ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૪ ॥ મુત્તાહલહારે સોહતી, વર-
માલા કર માંહે લેઇ રે ॥ મૂલ મંડપ આવી કુંવરને,
સહસા શુચિ રૂપ પલોઇ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૫ ॥ જે સહજ
સ્વરૂપ વિભાવમાં, દેખે તે અનુભવયોગ રે ॥ છાણુ વ્યતિ-
કરે તે હરપિત હુઇ, કહે હુઓ મુજ ઇષ્ટ સંયોગ રે ॥
જુઓ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—એવા અવસરે રાજાની કુંવરી પણ (વર કે૦) પ્રધાન એવાં અંબર એટલે વસ્ત્રોએ કરી આચ્છાદિત કરેલી એવી શિખિકા એટલે પાલખી તેમાં આરૂઢ થઇને સ્વયંવર-મંડપમાં આવે છે, તિહાં કવીથર ઉપમા આપે છે કે જેમ (જલધરગૂઢ કે૦) મેઘની ઘસાએ ઢાંકેલો એવો જે પર્વત તેની ઉપર ચમકાર કરતી વીજલી શોભે, તેમ ઇહાં પર્વત સમાન તે પાલખી જાણવી, અને તે પાલખી ઉપર જે નીલા વસ્ત્રનું મેઘાંબરછત્ર ધર્યું છે તે જાણીએ ઉંડો ગુપ્ત વરસાદ થકી આવ્યો છે, અને તેમાં ઝખકારા કરતી વીજલીની પરે તે કન્યા બેઠી થકી શોભે છે ॥ ૧૪ ॥ તે કુંવરીએ મુત્તાહલ એટલે મુક્તાફલ જે માતીઓ તેના હાર કંઠમાં પહેર્યા છે, તેણે કરી શોભતી થકી હાથમાં વરમાલા લઇને જેવી મૂલ મંડપસ્તંભને વિષે આવી તેવીજ તેની આગલ ઉભેલા શ્રીપાલ કુંવરનું સહસા એટલે શીખ્રપણે અકસ્માત શુચિ એટલે પવિત્ર એવું રૂપ તેને (પલોઇ કે૦) દેખીને મગ્ન થઇ ॥ ૧૫ ॥ તેની ઉપર દષ્ટાંત કહે છે કે જેમ સહજ સ્વરૂપ એટલે કર્માદિ મલ રહિત, સ્ફટિક રત્નની પરે નિર્મલ, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય અને યોગથી રહિત તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમય એવું જે આત્માનું સહજ સ્વરૂપ છે તેને વિભાવમાં એટલે નવવિધ પરિગ્રહાદિક જે ઘર, માલ મિલકત, માતા, પિતા, પુત્ર, કલત્ર, જ્ઞાતા, બહેન પ્રમુખ એ સર્વ બાહ્ય પરિગ્રહ વિભાવ જાણવો,

અને રાગ, દ્વેષ, કષાયાદિક તે અંતરંગ પરિબ્રહ્મ જાણવો, તેણે કરી સહિત જે સંસારી જીવ તે અનાદિ કાળનો વિલાવદશામાં મગ્ન થકો તે માંહેજ રાતો રહે છે. તે કોઇ વારે કર્મે વિવર દીધે થકે કષાયાદિકની મંદતા થાય તે વારે આત્માની શુભ દશાની ઉત્પત્તિને યોગે પોતાનું સહજ સ્વરૂપ જે જ્ઞાનાદિક ગુણમય છે તેને દેખે તે અનુભવયોગ કહીએ, એ ઉક્તિ કહી. હવે એની યુક્તિ દેખાડે છે. ઇહાં શ્રીપાલે કુખડાનું રૂપ ધારણ કર્યું છે, માટે મંડપમાં આવેલા સર્વ રાજાઓ પ્રમુખ તો તેની કુખ્જનકૃતિજ દેખે છે તે શ્રીપાલનું વિલાવ રૂપ છે, અને તે શ્રીપાલનું મૂલ રૂપ જે છે તે સહજ સ્વાભાવિક છે, તેમાં વિલાવનું રૂપ ધારણ કર્યું છે, તે મૂકીને સ્વભાવના મૂલ રૂપને રાજકુમારી દેખે છે, તે જાણે અનુભવયોગ થાય છે, એ યુક્તિ કહી. હવે શ્રીપાલનું મૂલ રૂપ જોઇને કુંવરી પોતાના ચિત્તમાં વિચારે છે કે આ સર્વ મોટા મોટા રાજકુમારો બેઠા છે, પણ આ કુંવરના સરખું બીજા કોઇનું રૂપ નથી અને વળી એને દખવાથી મારું ચિત્ત વિશેષ કરી આનંદિત થયું થકું વિશ્રામ પામે છે. એ વ્યતિકરે કરી તે કુંવરી હર્ષિત થઇ થકી મનમાં કહે છે કે એ સુજને ઇષ્ટ એટલે વાંછિત સંયોગ અર્થાત્ મિલાપ (હુઓ કે) થયો ॥ ૧૬ ॥

તસ દષ્ટિ સરાગ વિલોકતો, વિચે વિચે નિજ વામનરૂપ
રે ॥ દાખે તે કુમરી સુવદ્ધહી, પરિ પરિ પરખે કરી
ચૂંપ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ કુંવરે પોતાની ઉપર તે કુંવરીની સરાગ દષ્ટિ એટલે કુંવરી મારા ઉપર સંપૂર્ણ રાગવંતી થઇ છે એવી તેને વિલોકતો એટલે જોતો થકો એનો મારા ઉપર કેવો પ્રેમ છે ? તેની પરીક્ષા કરવા માટે વિચાર્યું કે જોઈ તો ખરો કે આ કુંવરીનો મારા ઉપર બાહ્ય રાગ છે કે અભ્યંતર રાગ છે ? અથવા એ મારા ઉપર સંપૂર્ણ રાગવાલી છે કે નથી ? એમ ચિંતવીને વિચ વિચમાં વળી પોતાનું વિશેષ વામનરૂપ તેને દેખાડે છે, તેમ તેમ તે સુવદ્ધહી એટલે કુંવરને ભલી, વદ્ધભ, પ્રિય એવી તે કુંવરી પણ પરિ પરિ એટલે વારંવાર પોતાના ચિત્તમાં ચોંપ રાખીને પરીક્ષા કરવા લાગી, જોવા લાગી ॥ ૧૭ ॥

સા ચિંતે નટનાગર તણી, બાજ વાજધુતે જેમ રે ॥ મન
રાજ કાજ શું કરે ? આજવિત એહશું પ્રેમ રે ॥ જુઓ ॥
૧૮ ॥ હવે વરણવે જે જે નૃપ પ્રતે, પ્રતિહારી કરી
ગુણપોષ રે ॥ તે તે હિલે કુંચરી દાખવી, વય રૂપ ને
દેશના દોષ રે ॥ જુઓ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—એવું રૂપ કરતા કુંવર પ્રત્યે દેખીને (સા કે) તે કુંવરી (ચિંતે કે) ચિંતવવા લાગી કે જેમ નટનાગર જે બાજગર છે તેની (બાજ કે) રમત તેની કોઇને ખબર પડે નહીં, અથવા (વાજ કે) ઘોડા તેની જે (ધુત કે) ગતિવિશેષ છે, અથવા ઘોડા દોડે છે તે વારે તેના ઉદર માંહે ધુત રાખ્દ થાય છે તે કંચે ઠેકાણેથી નીકલે છે તેની કોઇને ગમ પડતી નથી, તેમ એ કુંવરના ચરિત્રની પણ ખબર પડતી નથી, અથવા બાજગરની રમત તે જેમ વ્યર્થ છે, અને ઘોડાનો ચાલતી વેળાનો રાખ્દ તે જેમ વ્યર્થ છે

તેમ આ કુંવરનું વામનરૂપ પણ વ્યર્થજ છે. તથાપિ “મન રાજી તો કાજી શું કરે ?” એ કહે-
વત પ્રમાણે મારું મન એને વરવા માટે રાજી છે તો એમાં બીજા કોઇ શું કરનાર છે ? માટે
મારે તો આજીવિત એટલે આ શરીરે કરી જિહાંસુધી જીવતી રહું તિહાંસુધી એની
સાથેજ પ્રેમ છે ॥ ૧૮ ॥ હવે કુંવરી રાજાઓની જે એણીઓ બેઠી છે તેની વચાલે ચાલી,
અને તેની આગલ પ્રતિહારી જે દાસી તે (ગુણપોષ કેં) ગુણનું પોષણ કરીને જે જે
રાજાઓ પ્રત્યે વર્ણન કરે છે તે તે રાજાઓનાં ફરી તે રાજકુંવરી વય, રૂપ અને દશ સંબંધી
દોષ કાઢીને હેલના કરી નાખે છે, એટલે કોઇકને તો એવું કહે છે કે આ રાજા તો (વય
કેં) અવસ્થામાં મોટા છે અથવા નાના છે તથા કુળે ન્યૂન છે, એવી રીતે વય સંબંધી દોષ
કાઢે. વળી કોઇકને તો કહે કે આ રૂપવાન નથી, તથા કોઇકને કહે કે એના દશ સારો નથી,
એમાં દુષ્કાલ ઘણા પડે છે, એ દશ રસાલ નથી, એમાં ધાન્ય પાકતું નથી, એમાં રમણીય
ઉત્તમ જાતિની ચીજોની પેદાશ થતી નથી, આ દશની પેદાશ સારી નથી, ઇત્યાદિક દશ
સંબંધી દોષ દેખાડીને તેની હેલના કરી નાખે ॥ ૧૯ ॥

વરણવતાં જસ મુખ ઉજલું, હેલંતાં તેહનું શ્યામ રે ॥
પ્રતિહારી થાકી કુંઅરને, સા નિરખે રતિ અલિરામ રે ॥
જુઓં ॥ ૨૦ ॥ છે મધુર યથોચિત શેલડી, દધિ મધુ
સાકર ને દ્રાખ રે ॥ પણ જેહનું મન જિહાં વેધીયું, તે
મધુર ન બીજા લાખ રે ॥ જુઓં ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—એમ પ્રતિહારી જે વારે જે જે રાજાના યશનું વર્ણન કરે, વખાણ કરે, તે વારે
તો તે રાજાનું મુખ ઉજલું થાય, અને ફરી પ્રતિહારીના કહ્યાનંતર કુંવરી જે વારે તે રાજાન
દશાદિ સંબંધી દોષ કાઢીને હેલના કરે તે વારે તેનું શ્યામ વદન એટલે ઝાંખું મુખ થઇ
જાય. એમ પ્રતિહારી સર્વ રાજાઓનાં વર્ણન કરીને થાકી ગઇ; પરંતુ કોઇને કુંવરીએ કમૂલ
કસ્યો નહીં. રતિ જે કામદેવની સ્ત્રી તે સમાન (અલિરામ કેં) મનોહર એવી (સા
કેં) તે કુંવરી તો શ્રીપાલ કુંવરનું સાક્ષાત્ કંદર્પ સમાન મૂલ રૂપ છે તેનેજ (નિરખે કેં)
જુવે છે ॥ ૨૦ ॥ હવે કવિ કહે છે કે યદ્યપિ શેલડી પણ મીઠી છે, તેમજ દધિ એટલે દહીં,
મધ, સાકર અને દ્રાખ, એ સર્વ વસ્તુ યથોચિત એટલે યથાચોગ્ય (મધુર કેં) મીઠી છે,
તથાપિ જેનું મન જિહાં (વેધીયું કેં) લાગ્યું તેને તેજ મધુર લાગે, પણ બીજા લાખો-
ગમે મીઠાશવાલી વસ્તુઓ હોય તે તેને મીઠી ન લાગે. તેમ એ કુંવરીનું મન પણ શ્રીપાલ
કુંવર ઉપરજ રહે છે, પણ બીજા લાખોગમે રાજાઓ બેઠા છે તે સર્વ રૂપે, વયે તથા ગુણે કરી
સુંદર છે તોપણ કુંવરીને રમ્યતા નથી ॥ ૨૧ ॥

ઇણ અવસરે ચંલની પૂતલી, મુખે અવતરી હારનો દેવ
રે ॥ કહે ગુણગ્રાહ જે ચતુર છે, તો વામન વર તતખેવ
રે ॥ જુઓં ॥ ૨૨ ॥ તે સુણી વરીયો તે કુંઅરીએ,
દાખે નિજ અતિહી કુરૂપ રે ॥ તે દેખી નિલુંતસે કુખજને,

તવ રૂઠા રાણા ભૂપ રે ॥ જુઓ ॥ ૨૩ ॥ ગુણુ અવગુણુ
મુગ્ધા નવિ લહે, વરે કુખજ તજી વર ભૂપ રે ॥ પાણુ
કન્યારત્ન ન કુખજનું, ઉકરડે શો વર ધૂપ રે ॥ જુઓ ॥
॥ ૨૪ ॥ તજ માલ મરાલ અમે કહું, તું કાગ છે અતિ
વિકરાલ રે ॥ જો ન તજે તો એ તાહરું, ગલનાલ લૂણે કર-
વાલ રે ॥ જુઓ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—એ અવસરે તે રતંભની પૂતલીના મુખ માંહે હારનો દેવતા જે વિમલેસર નામે
છે તે અવતરીને એટલે સંક્રમીને કહે છે જે હે કુંવરી! જો તું ગુણની આહક, ચતુર અને
વિચક્ષણ છે તો આ વામણાને તત્કાલ ઉતાવલે વર. એ પ્રમાણે પૂતલીદ્વારા તે દેવ ઓદ્યો
॥ ૨૨ ॥ એવાં તે પૂતલીનાં વચન સાંભલીને તે રાજકુંવરીએ તે વામણાને વચ્ચો, તે વારે
તે વામણે વળી (નિજ કે ૦) પોતાનું (અતિહી કે ૦) અત્યંત કુરૂપ દેખાડવા માંડ્યું, તે
દેખીને (તવ કે ૦) તે વારે મોટા મોટા ભૂપ એટલે રાણા રાજા તે કુખજની ઉપર (રૂઠા કે ૦)
રુદ્રમાન તે કોપાયમાન થયા થકા તેની નિર્ભરત્સના કરવા લાગ્યા ॥ ૨૩ ॥ અને કહેવા લાગ્યા
કે અરે! (મુગ્ધા કે ૦) અજ્ઞાતયૌવના સ્ત્રી હોય તે કાંઈ ગુણુ અવગુણુને (લહે કે ૦) જાણે
નહીં, માટે (વર કે ૦) શ્રેષ્ઠ એટલે મોટા મોટા રાજાઓને તજીને આ કુખજાને વચ્ચો, પણ જેમ
ઉકરડા જે ખાતરનો ઢગલો તેને વિષે વર પ્રધાન એવો દશાંગી ધૂપ તે શા? એટલે જેમ ઉકરડા
ઉપર પ્રધાન દશાંગી ધૂપ ઘટે નહીં તેમ આ કન્યારત્ન તે કુખજને ઘટે નહીં, અર્થાત્ રત્ન સરખી
કન્યાનો કુખજાની સાથે સંબંધ યોગ્ય નથી ॥ ૨૪ ॥ એમ વિચારી તે સર્વ રાજા કુખજા પ્રત્યે
કહેવા લાગ્યા કે અમે (મરાલ કે ૦) હુંસ સરખા છીએ, અને તું તો કાગડા જેવો અત્યંત
વિકરાલ રૂપવાલો છે, માટે તુને કહીએ છીએ કે તું (માલ કે ૦) વરમાલા તજી આપ,
એટલે તારા ગળામાં કુંવરીએ જે વરમાલા પહેરાવી છે તે કાઢી નાખ, અને જો નહીં કાઢીશ
તો અમે તારું જે આ ગલનાલ એટલે ગળાની નળી છે તેને તરવારે કરી લૂણી નાખશું
એટલે કાપી નાખશું ॥ ૨૫ ॥

તવ હસીય ભણે વામન ઇચ્છું, તુમે જો નવિ વરીયા
એણુ રે ॥ તો દુર્ભગ રુસો મુજ કિચ્છું, રુસો ન વિધિશું
કેણુ રે ॥ જુઓ ॥ ૨૬ ॥ પરસ્ત્રી અભિલાષના પાતકી,
હવે મુજ અસિધારાતિત્થ રે ॥ પામી તુમે શુદ્ધ થાઓ
સવે, દેખો મુજ કેહવા હૃથ રે ॥ જુઓ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—તે વારે હસી કરીને તે વામણાજી (ઇચ્છું કે ૦) આ પ્રકારે (ભણે કે ૦) કહેવા
લાગ્યા કે હે દુર્ભગ! એટલે માઠા ભાગ્યના ધણીઓ! તમને જો (એણુ કે ૦) એ કુંવરીએ
નવિ વચ્ચા તો મારી ઉપર શા વાસ્તે રુસો છે? તમે વિધિ જે દેવ તેની ઉપર કાં રુસાણું
કરતા નથી? ॥ ૨૬ ॥ એણે અને વરમાલા પહેરાવી છે, તો હવે એ સ્ત્રી મારી થઇ ચૂકી,
શ્રી. રા. ૨૦

તમેને તો એ પરસ્ત્રી થઇ, તેનો તમે અભિલાષ કરો છો, તેથી તમે પરસ્ત્રી અભિલાષના પાતકી થયા, માટે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લેવા સારુ મારી (અસિ કે૦) તરવાર તેની જે ધારા તે ધારારૂપ તીર્થજલ જાણવું. તે જલ પામીને તમે સર્વ શુદ્ધ થાઓ તો પાપરહિત થશો, અને જુઓ તો ખરા કે મારા (હૃદય કે૦) હૃદય કેવા છે? ॥ ૨૭ ॥

ઇમ કહી કુખજે વિક્રમ તિસ્યું, દાખ્યું જેણે નરપતિ નહ
રે ॥ ચિત્ત ચમક્યા ગગને દેવતા, તેણે સંતતિ કુસુમની
વુકું રે ॥ જુઓ ॥ ૨૮ ॥ હુઓ વજ્રસેન રાજ ખુશી,
કહે બલ પરે દાખવો રૂપ રે ॥ તેણે દાખ્યું રૂપ સ્વભા-
વનું, પરણાવે પુત્રી ભૂપ રે ॥ જુઓ ॥ ૨૯ ॥ દીયો
આવાસ ઉત્તંગ તે, તિહાં વિલસે સુખ શ્રીપાલ રે ॥
નિજ તિલકસુંદરી નારીશું, નિમ કમલાશું ગોપાલ રે ॥
જુઓ ॥ ૩૦ ॥ ત્રીજે ખંડે પૂરણ થઇ, એ છઠ્ઠી ઢાલ
રસાલ રે ॥ જશ ગાતાં શ્રીસિદ્ધચક્રનો, હોય ઘર ઘર
મંગલમાલ રે ॥ જુઓ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—એમ કહીને તે કુખજ રાજાએ પોતાનું તેજુંજ પરાક્રમ દેખાણું કે જેણે કરી તે સર્વ રાજાઓ નાહા. તે વખતે કૌતુક જોવાને અર્થે આવેલા એવા (ગગને કે૦) આકાશમાં રહેલા જે દેવતાઓ તે પણ તે કુખજનું પરાક્રમ જોઇને ચિત્તમાં ચમકી ગયા, તેથી તે કુંવરના મસ્તક ઉપર શ્રેણીપરંપરાએ ફૂલોની (સંતતિ કે૦) અવિચ્છિન્ન વૃષ્ટિ કરતા હવા ॥ ૨૮ ॥ એવું કુખજાનું પરાક્રમ જોઇને કન્યાનો પિતા જે વજ્રસેન રાજા છે તે પણ ખુશી થયો, અને કુંવર પ્રત્યે કહેવા લાગ્યો કે હું સ્વામિન ! જે પ્રમાણે તમે તમારું બલ દેખાણું તે પ્રમાણે તમારું રૂપ પણ આનું હોવું જોઇએ નહીં, માટે બલ પ્રમાણે રૂપ પણ દેખાડો. તે વારે તે શ્રીપાલ કુંવરે પણ પોતાનું સ્વાભાવિક જે રૂપ હતું તે દેખાણું કે ભૂપે પોતાની કુંવરી તેની વેરે પરણાવી ॥ ૨૯ ॥ પછી રાજાએ તે શ્રીપાલને રહેવાને માટે (ઉત્તંગ કે૦) ઘણા ઉંચા એવો આવાસ આપ્યો, ત્યાં તે શ્રીપાલ કુંવર પોતાની (તિલકસુંદરી કે૦) ત્રૈલોક્યસુંદરી નામક સ્ત્રીની સાથે જેમ (કમલા કે૦) લક્ષ્મીજીની સાથે (ગોપાલ કે૦) શ્રીકૃષ્ણજી સુખ ભોગવે છે તેમ સુખ ભોગવતા હવા ॥ ૩૦ ॥ એ ત્રીજા ખંડને વિષે (રસાલ કે૦) શૃંગારાદિ રસે ભરિત એવી છઠ્ઠી ઢાલ પૂર્ણ થઇ. શ્રીસિદ્ધચક્રનો યશ ગાતાં થકા ઘર ઘરને વિષે માંગલિકની માલા થાય, એમાં આ રાસના કર્તા શ્રીયશોવિજયજીએ પોતાનું નામ પણ યશ એવું સૂચવ્યું ॥ ૩૧ ॥

॥ દોહા ॥

વિલસે ધવલ અપાર સુખ, સોભાગી સિરદાર ॥ પુણ્ય-

બલે સવિ સંપન્ને, વંછિત સુખ નિરધાર ॥ ૧ ॥ સામગ્રી
કારય તણી, પ્રાપક કારણ પંચ ॥ ઇષ્ટ હેતુ પુણ્યજ વડું,
મેલે અવર પ્રપંચ ॥ ૨ ॥ તિલકસુંદરી શ્રીપાલનો, પુણ્યે
હુવો સંબંધ ॥ હવે શૃંગારસુંદરી તણો, કહીશું લાભ
પ્રબંધ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે સોભાગી પુરુષોનો શિરદાર એવો શ્રીપાલ કુંવર તિહાં ધવલ એટલે ઉજ્જવલ
એવાં અપાર સુખને વિલસે છે, ભોગવે છે. જીવને (નિરધાર કે) નિશ્ચેથી પુણ્યને બલે
કરીનેજ સર્વ પ્રકારનાં મનોવાંછિત સુખ સંપન્ને છે ॥ ૧ ॥ હરેક કાર્યની સામગ્રીનાં પ્રાપક
એટલે પ્રાપ્તિનાં કરાવનારાં કાળ, સ્વભાવ, નિયતિ, કર્મ અને ઉદ્યમ, એ પાંચ કારણ છે, પણ
તેને મેલવી આપનાર તિહાં ઇષ્ટ હેતુ તે એક મોટું પુણ્યજ છે, જે (અવર કે) બીજા
ભલા પ્રપંચ સર્વ મેલવી આપે છે ॥ ૨ ॥ એજ પુણ્યના યોગે કરીને ત્રૈલોક્યસુંદરી અને
શ્રીપાલનો પરસ્પર સંબંધ થયો. હવે શૃંગારસુંદરીના લાભનો એટલે પામવાનો પ્રબંધ
કહીશું ॥ ૩ ॥

॥ ઢાલ સાતમી ॥ સાહિબા મોતીએ હસારો ॥ એ દેશી ॥

ઇક દિન રાજસભાએ આવ્યો, ચર કહે અચરિજ મુજ
મન ભાવ્યો ॥ સાહિબા રંગીલા હમારા ॥ મોહના
રંગીલા ॥ દલપત્તનનો છે મહારાજ, ધરાપાલ જસ પખ
બિહુ તાજ ॥ સાહિબા ૦ ॥ મોહના ૦ ॥ એ આંકણી ॥ ૧ ॥

અર્થ—પૂર્વે કહેલાં જે પાંચ કારણ, તેનું કિંચિત્ સ્વરૂપ કહે છે. તેમાં પ્રથમ કાળ નામે
કારણ છે, તે કાળે કરી સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે છે અને કાળે કરી વિનાશ પામે છે. બીજું
સ્વભાવ નામે કારણ તે સ્વભાવે કરી દુઃખમાંથી દહીં થાય છે. ત્રીજું નિયતિ તે નિશ્ચેથી
ત્રેસઠ શલાકાપુરુષ ઉપજે છે અને વિલય પામે છે ॥ ચતઃ ॥ નિયતિવશે મન ચિંતવ્યું, આવી
મલે તત્કાલ ॥ વરસાં સોનું ચિંતવ્યું, નિયતિ કરે વિસરાલ ॥ ૧ ॥ તથા ॥ કોયલ કર કર
કૂકવા, કિમ રાખી શકે પ્રાણ ॥ હેઠલ ઉભો પારધી, માથે ભમે સિંચાણ ॥ ૨ ॥ પારધી
વિસહર ડંસીયો, હાથ વિછૂટો બાણ ॥ કોયલ જા ધર અપ્પણે, સીર લગ્યો સિંચાણ ॥ ૩ ॥ એ
નિયતિ કારણ બાણવું ॥ હવે ચોથું ભવિતવ્યતા તે ભાગ્ય, તેની ઉપર દૃષ્ટાંતનું કાવ્ય કહે છે.
ક્ષિપ્તઃ કેન કરંકેડપિ ભુજંગઃ ક્ષુપીડિતો નાશકો, રાત્રૌ ખાદિમકાંક્ષયા સુવિવરં કૃવોંદુરસ્ત-
ન્યુખે ॥ ભાગ્યાદય તદા સ્વયં નિપતતસ્તન્મોસતૃષ્ણોડભવ, —દ્વયાલસ્તેન પથા ગતઃ સ્થિરતરો
ભોગીવ ભાગ્યં ભવેત્ ॥ ૪ ॥ એ ભવિતવ્યતા જે કર્મ તેની ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યો. હવે ઉદ્યમ ઉપર
દૃષ્ટાંત કહે છે ॥ દાહો ॥ ઉદ્યમ કરતાં માનવી, શું નવિ સીએ કાજ ॥ રામે રચણાયર તરી,
લીધું લંકા રાજ ॥ ૫ ॥ એ ઉદ્યમ કારણ ઉપર દૃષ્ટાંત કહ્યો. એ પાંચે કારણ સત્ય છે ॥ હવે
એક દિવસે તે વજ્રસેન રાજાની સભામાં એક ચર એટલે હલકારો આવ્યો. તે કહેવા લાગ્યો
કે હે રાજા ! હે મારા સાહુબા ! રંગીલા ! મોહના ઉપજવનારા ! મેં મારા મનને ભાવવું

એવું એક અચરિત્ત દીકું. તે અચરિત્ત કેવું દીકું? તે સંબંધી વાર્તા કહું છું તે સાંભલો. એક દલપત્તન નામે નગર છે, તેના ધરાપાલ એવે નામે રાજા છે. જેના માતૃપક્ષ તથા પિતૃપક્ષ એ બેહુ પક્ષ તાજ છે ॥ ૧ ॥

રાણી ચોરાશી તસ ગુણુખાણી, ગુણુમાલા છે પ્રથમ
વખાણી ॥ સાહિબાં ॥ પાંચ બેટા ઉપર ગુણુપેટી,
શૃંગારસુંદરી છે તસ બેટી ॥ સાહિબાં ॥ ૨ ॥

અર્થ—તે રાજાને ગુણુની ખાણુ જેવી ચોરાશી રાણીઆ છે, તેમાં પ્રથમ પદરાણીને સ્થાનકે ગુણુમાલા નામે રાણીને વખાણી છે. તે રાણીને પાંચ પુત્રની ઉપર ગુણુની પેટી જેવી એક શૃંગારસુંદરી નામે પુત્રી છે ॥ ૨ ॥

પદ્મવ અધર હસિત સિત ફૂલ, અંગ ચંગ કુચ ફલ બહુ-
મૂલ ॥ સાહિબાં ॥ જંગમ તે છે મોહનવેલી, ચાલતી
ચાલ જિસી ગેજ ગલી ॥ સાહિબાં ॥ ૩ ॥ પંડિતા
વિચક્ષણા પ્રગુણા નામે, નિપુણા દક્ષા સમ પરિણામે ॥
સાહિબાં ॥ તેહની પાંચ સખી છે ખ્યારી, સહુની મતિ
જિનધર્મે સારી ॥ સાહિબાં ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે એ શૃંગારસુંદરીનું શરીરરૂપ જંગમ મોહનવેલીનું વૃક્ષ વખાણુ છે, એટલે વૃક્ષની ઉપમાએ કરી એના શરીરના રૂપ અને સૌંદર્યનું વર્ણન કરે છે. વૃક્ષને પદ્મવ એટલે નવાં પત્ર ફૂટે, તે જેવાં સંકોમલ લાલ હોય તેના જેવા એના (અધર કેં) હોડ છે. તથા (સિત કેં) સપેત ઉજલાં ફૂલ સમાન એની (હસિત કેં) હસતી વખતે દાંતની પંક્તિ ઉજલી દેખાય છે. તથા (અંગ કેં) શરીર તે (ચંગ કેં) મનાહર છે. તથા (કુચ ફલ બહુમૂલ કેં) બહુમૂલાં ફલ જેવું કુચચુગલ તે બે સ્તન શાભે છે. એ રીતે તે કુંવરી જંગમ મોહનવેલીનું વૃક્ષ છે, એટલે બીજાં જે જગતમાં વનસ્પતિનાં વૃક્ષો છે તે હાલતાં ચાલતાં નથી, માટે સ્થાવર છે, અને એ કુંવરી તો હાલે ચાલે છે, માટે જંગમ મોહનવેલીનું વૃક્ષ કહીને વખાણી છે. વળી વૃક્ષ જેમ ધીમે ધીમે પવને ધીમું ધીમું હાલે તેમ એ કુંવરી (ગજ ગલી કેં) ગજગતિ જેવી ચાલે છે એટલે જેવી હાથણી ચાલે તેવી ગલ કરતી ચાલે છે ॥ ૩ ॥ તે કુંવરીને એક પંડિતા, બીજી વિચક્ષણા, ત્રીજી પ્રગુણા, ચોથી નિપુણા અને પાંચમી દક્ષા, એ પાંચે જણી સમ પરિણામે એટલે સરખા પરિણામવાલી સખીઆ છે, તે કુંવરીને ઘણીજ ખ્યારી છે, વક્ષલ છે, અને તે સર્વની મતિ જૈનધર્મને વિષે સારી છે, સ્ત્રી છે, માટે સરખા પરિણામવાલી પાંચને કહી છે ॥ ૪ ॥

તે આગલ કહે કુમરી સાચું, આપણનું મ હોજો મન
કાચું ॥ સાહિબાં ॥ સુખ કારણુ જિનમતનો બાણુ, વર
વરવો બીજો અપ્રમાણુ ॥ સાહિબાં ॥ ૫ ॥ બાણુ

અનાણુ તણો જે જોગ, કેળ કંથેરનો તે સંયોગ ॥
 સાહિયાં ॥ વ્યાધિ મૃત્યુ દારિદ્ર વનવાસ, અધિકો કુમિત્ર
 તણો સહવાસ ॥ સાહિયાં ॥ ૬ ॥ હેમમુદ્રાએ અકીક
 ન છાજે, શ્યો જલધર જે ફોકટ ગાજે ॥ સાહિયાં ॥
 વર વરવો પરખીને આપ, જિમ ન હોય કર્મકુળેડા-
 લાપ ॥ સાહિયાં ॥ ૭ ॥

અર્થ—તે પોતાની પાંચે સખીઓની આગલ કુંવરી સાથેસાચું કહે છે કે બહેનો! આપણું મન શ્રીજિનધર્મને વિષે કોઇ કાળે કાચું મ હોજે એટલે મ થાજે, એટલા માટે સાંસારિક સુખને કારણે જે આપણને (વર કે) ભત્તાર વરવો તે પણ જે પુરુષ શ્રીજિન-મતનો જાણ હોય તે પુરુષનેજ વરવો, પરંતુ જિનમતના જાણ વિના બીજા પુરુષને વરવો તે અપ્રમાણ છે ॥ ૫ ॥ કેમકે એક જાણ અને બીજો અજાણ, એ બેનો જે (જોગ કે) મેલાપ છે તે જેમ કેળના ઝાડનો અને કંથેર નામે કાંડાના ઝાડનો પોતપોતામાં સંયોગ થાય તેવો દુઃખદાયી જાણવો, માટે (વ્યાધિ કે) રોગે કરી પીડાવું, મૃત્યુને પામવું, દરિદ્રતાની પ્રાપ્તિનું થવું અને વનવાસ ભોગવવો, એટલા સર્વ પરાભવ સહન કરવા તે કરતાં પણ કુમિત્રનો સહ-વાસ તે અધિક દુઃખદાયી છે ॥ ૬ ॥ વળી જેમ હેમમુદ્રા એટલે સોનાની વીંટી માંહે અકી-કનું નંગ જડીએ તો તે છાજે નહીં એટલે શોભે નહીં, તથા તે (જલધર કે) મેઘ પણ શ્યા કામનો? કે જે ફોકટ ગર્જનાજ કર્યા કરે, અને પાણીનો છાંટો પણ વરસે નહીં? તેમ આપણને પણ સોનાની વીંટીમાં અકીક જડાની પેઠે જૈનમતના જાણ વિના બીજા અકીક જેવાને વરવો નહીં, તથા વ્યર્થ ગર્જન કરનારા મેઘની પેઠે બહારથી સારો દેખાય અને માંહે કાંઇ માલ ન હોય તેવાને પણ વરવો નહીં, પરંતુ આપણે તો પરીક્ષા કરીને જૈનમતનો જાણ હોય તેજ (વર કે) ભત્તારને વરવો કે જેમ કર્મકુળેડાલાપ ન હોય એટલે કર્મે કરી કુળેડાનો આલાપ એટલે મલવું વા સંભાળણ કરવું તે ન થાય ॥ ૭ ॥

કહે પંડિતા પરનું ચિત્ત, ભાવ લખીજે સુણીય કવિત્ત ॥
 સાહિયાં ॥ સીથે પાક સુભટ આકારે, જિમ જાણીજે
 શુદ્ધ પ્રકારે ॥ સાહિયાં ॥ ૮ ॥ કરીય સમસ્યા પદ
 તુમે દાખો, જે પૂરે તે ચિત્ત માંહે રાખો ॥ સાહિયાં ॥
 ઇમ નિસુણી કહે કુંઅરી તેહ, વરં સમસ્યા પૂરે જેહ ॥
 સાહિયાં ॥ ૯ ॥

અર્થ—તે વારે શુંગરસુંદરીની પાંચ સખી માંહેલી પહેલી સખી જે પંડિતા નામે છે તે એવું કહે છે કે પરના ચિત્તનો ભાવ (સુણીય કવિત્ત કે) લોકભાષાએ એમ સાંભલીએ બીએ કે કવિત્ત સાંભલીને પરના ચિત્તનો ભાવ (લખીજે કે) જાણીએ, એવું કવિની ઉક્તિએ સાંભલીએ બીએ, એટલે આપણા ચિત્તમાં જે વાત હોય તેનો ભાવર્થ એક પદમાં

સૂચવીને જે પરીક્ષા આપે તેની આગલ તે પદ કહેવું. પછી તે આપણા મુખથી એક પદ સાંભલીને જે કાંઈ આપણા મનમાં હોય તે પ્રમાણે આપું કવિત્ત કરી આપે તો તે પુરુષ જૈનમતમાં પ્રવીણ જાણવો. જેમ (પાક કેં) રસોઈની (સીંધે કેં) એક દાણું કરી પરીક્ષા થાય છે, એટલે રસોઈ ચૂલે મૂકેલી હોય, તેમાંથી એક દાણું ચાંપી જોઈએ તો તરત પાકી છે કે કાચી છે? એવી માલમ પડી જાય, તથા (સુભટ કેં) સીપાઈ જે છે તેની પરીક્ષા તે આકારે કરી જાણવામાં આવે છે એટલે તેની મુખાકૃતિ દીઠથી તેમાં કેવા પ્રકારનાં શક્તિ બલ પરાક્રમ છે? તે જેમ શુદ્ધ પ્રકારે જાણીએ ॥ ૮ ॥ તેમ તમે પણ જે આવે તેને સમ- સ્યાનું એક પદ કરીને (દાખા કેં) દેખાડો, અને પછી તે જે પૂરે તે તમારા ચિત્તમાં રાખો કે આપણા મનમાં જે નિર્ધારેલું હતું તે પ્રમાણે તેણે ત્રણ પદ પૂરીને ખરેખરું હાઈ કહી આપ્યું કે નહીં? એવી રીતે પરીક્ષા કરો. (એમ કેં) એ રીતે પોતાની સખીનું બોલવું સાંભલીને તે કુંવરી કહેવા લાગી કે જે મારી સમસ્યા (પૂરે કેં) પૂરી આપે, પૂર્ણ કરે તેને હું (વરું કેં) પરણું, પણ બીજા વરને નહીં પરણું ॥ ૯ ॥

તેહ પ્રસિદ્ધિ સુણીને મલીયા, બહુ પંડિત નર બુદ્ધે
બલીયા ॥ સાહિબાં ॥ પણ મતિવેગ તિહાં નવિ ચાલે,
વાયુવેગે નવિ ડુંગર હાલે ॥ સાહિબાં ॥ ૧૦ ॥ પંચ
સખી યુત તે નૃપબેટી, ચિત્ત પરખે કરી સમસ્યા મહોટી
॥ સાહિબાં ॥ સુણીય કહે જન કિમ પૂરીને, પર મન
દ્રહ કિમ થાહ લહીને ॥ સાહિબાં ॥ ૧૧ ॥ સુણીય
કુમાર ચમક્યો આવે, ઘર કહે હો મુજ હાર ! પ્રભાવે ॥
સાહિબાં ॥ દલપત્તનગત જિહાં નૃપકન્યા, તિહાં પહોતો
સખી યુત જિહાં ધન્યા ॥ સાહિબાં ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—હવે તે વાત જગતમાં પ્રસિદ્ધ થઈ. તે પ્રસિદ્ધિ સાંભલીને (બહુ કેં) ઘણા પંડિત જનો જે બુદ્ધિના બલીયા છે, એટલે બલવંત બુદ્ધિના ધણી, અનેક શાસ્ત્રોના પાર- ગામી, એક શબ્દના સો અર્થ કરે, હજાર અર્થ કરે, એવા પુરુષો તિહાં એકઠા થયા, પણ જેમ વાયુના વેગથી પર્વત હાલતો નથી, ચલાયમાન થતો નથી તેમ તેમની મતિ જે બુદ્ધિ તેનો (વેગ કેં) પ્રચાર તે સમસ્યા માંહે કોઈ રીતે ચાલતો નથી ॥ ૧૦ ॥ એમ પાંચ સખીઓએ (યુત કેં) સહિત તે રાજાની કુંવરી બેટી સમસ્યા કરીને સર્વનાં ચિત્તને પરખે છે, પરંતુ સમસ્યાનાં પદ સાંભલીને તે પંડિત જન એવું કહે છે કે અમે કેવી રીતે એ સમસ્યા પૂરીએ? આ પારકાના મનરૂપ દ્રહનો થાગ તે કેમ પામીએ? ॥ ૧૧ ॥ તે વાત કુંવર સાંભ- લીને ચિત્તમાં ચમક્યા થકો પોતાને ઘર આવીને કહે છે કે અહો મારા હાર ! હું તારે પ્રભાવે તિહાં પહોંચું. એટલું કહેતાંજ દલપત્તન નગરે રહેલી પાંચ સખીઓએ યુક્ત એવી રાજાની કુંવરી જિહાં ધન્ય છે તિહાં પહોતો ॥ ૧૨ ॥

દેખી કુમર અમર સમ તેહ, ચિત્ત ચમકી કહે જો મુજ

એહ ॥ સાહિબાં ॥ પૂરે સમસ્યા તો હું ધન્ય, પૂરી
પ્રતિજ્ઞા હોય કયપુણ્ય ॥ સાહિબાં ॥ ૧૩ ॥ પૂછે કુમર
સમસ્યા કોણુ, કુમરી સંકેત સખી કહે ગોણુ ॥ સાહિબાં ॥
સીસે કુમર દીએ કર પૂરે, પુત્તલ તેહ રહે ન અધૂરે ॥
સાહિબાં ॥ ૧૪ ॥ પંડિતોવાચ ॥ મનવંછિત ફલ હોઇ ॥
પુત્તલોવાચ ॥ દોહા ॥ અરિહંતાઇ સુ નવહ પય, નિય
મન ધરે જુ કોઇ ॥ નિચ્છય તસુ નરસેહરહ, મનવંછિત
ફલ હોઇ ॥ ૧ ॥

અર્થ—તિહાં તે કુંવરી સાક્ષાત્ (અમર સમ કે૦) દેવતા સમાન શ્રીપાલ કુંવરને જોઇને
ચિત્ત માંહે ચમકી થકી મનમાં કહે છે કે જો એ પુરુષ મારી સમસ્યા પૂર્ણ કરે તો મારે
જન્મ ધન્ય છે, એનાથી મારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થાય તો હું કૃતપુણ્ય બાણવી ॥ ૧૩ ॥ શ્રીપાલ
કુંવરે પૂછ્યું કે તમારી સમસ્યા કઇ છે ? તે કહેા. તે વારે કુંવરીના સંકેતથી પ્રથમ ગોણુ જે
મુખ્ય સખી એટલે તે કુંવરીથી ન્હાની છે, પરંતુ પાંચ સખીઓમાં વડેરી છે, મોટી છે એવી
પંડિતા સખી સમસ્યા કહે છે, તે વારે નિકટ રહેલું એક પૂતલું છે, તેના માથા ઉપર કુંવર
(કર કે૦) હાથ મૂકેા હવેા, તેથી તે પૂતલુંજ સમસ્યા સંપૂર્ણ રીતે અધૂરી ન રહે
તેમ કહે છે ॥ ૧૪ ॥ હવે પંડિતા સખી સમસ્યાનું પદ કહે છે, “મનવંછિત ફલ હોઇ” તે
એક પદમાં બીજાં નવીન આગલનાં ત્રણ પદ મેલવી ગાથા સંપૂર્ણ કરીને પૂતલું સમસ્યા પૂરે
છે, તે ગાથાનો અર્થ કહે છે. અરિહંતાદિક નવ પદ છે, તેને પાતાના મનને વિષે જે કોઇ ધરે
તો નિશ્ચે (નરસેહરહ કે૦) મનુષ્યમાં શેખર શિરોમણિ એવા (તસુ કે૦) તે પુરુષને
મનોવાંછિત ફલ થાય ॥ ૧ ॥

વિચક્ષણોવાચ ॥ અવર મ ઝંખો આલ ॥ પુત્તલોવાચ ॥
અરિહંત દેવ સુસાધુ ગુરુ, ધમ્મજ દયા વિસાલ ॥ જપહુ
મંત્ર નવકારે તુમ, અવર મ ઝંખો આલ ॥ ૨ ॥ પ્રગુણો-
વાચ ॥ કર સફલો અપ્પાણુ ॥ પુત્તલોવાચ ॥ આરા-
હિજ્જઇ દેવ ગુરુ, દિહુ સુપત્તિહિં દાણુ ॥ તવ સંજમ
ઉવચાર કરી, કર સફલો અપ્પાણુ ॥ ૩ ॥ નિપુણોવાચ ॥
જિત્તો લિહો નિલાડ ॥ પુત્તલોવાચ ॥ રે મન અપ્પા
ખંચી કરી, ચિંતાબલ મ પાડ ॥ ફલ તિત્તોહિજ પામીએ,
જિત્તો લિહો નિલાડ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે બીજી વિચક્ષણા સખી કહે છે કે “અવર મ ઝંખો આલ” તે વારે પૂતલું બીજાં ત્રણ પદ પૂરીને કહે છે કે દેવ તો શ્રીઅરિહંત જાણવા, અને ગુરુ તે મુસાફર જાણવા, તથા વિશાલ એટલે મોટી દયા જેમાં પ્રધાન છે તે શ્રીકેવલિભાષિત ધર્મ જાણવો. એ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ, એ ત્રણેનો નવકાર મંત્રમાં સમાવેશ થયેલો છે, માટે તે નવકાર મંત્રને તમે જપો, સેવન કરો, અને (અવર કેં) બીજાં જે આલ પંપાલ છે તેની ઝંખણા મ કરો ॥ ૨ ॥ હવે ત્રીજી પ્રગુણા સખી કહે છે કે “કર સફેલો અપ્પાણ” તેને પૂતલું આગલનાં ત્રણ પદ પૂરી ઉત્તર આપે છે કે દેવ ગુરુનું આરાધન કરીએ, અને સુપાત્રને દાન આપીએ, વળી તપ, સંયમ અને (ઉવયાર કેં) પરાપકાર કરીને હે જીવ ! તું તારા (અપ્પાણ કેં) આત્માને સફલ કર ॥ ૩ ॥ હવે ચોથી નિપુણા સખી કહે છે કે “જિત્તો લિહો નિલાહ” તેને પૂતલું આગલનાં ત્રણ પદો નવાં ઉત્પત્ત કરીને ઉત્તર આપે છે કે અરે મન ! તું (અપ્પા કેં) આત્માને (ખંચી કરી કેં) ખેંચી કરીને પરાણે ચિંતારૂપ જાલને વિષે પાટીશ નહીં, કારણ કે ફલ તો જેટલું લલાટમાં લખ્યું હશે તેટલુંજ પ્રાપ્ત થશે ॥ ૪ ॥

દક્ષોવાચ ॥ તસ તિહુઅણજણ દાસ ॥ પુત્તલોવાચ ॥
અતિ ભવંતર સંચીઓ, પુણણ સમગ્ગલ જાસ ॥ તસુ
બલ તસુ મઘ તસુ સિરી, તસુ તિહુઅણજણ દાસ ॥ ૫ ॥
શુંગારસુંદર્યુવાચ ॥ રવિ પહેલા ઉગંત ॥ પુત્તલોવાચ ॥
જવંતાં જગ જસ નહીં, જસ વિણ કાંઈ જવંત ॥ જે જસ
લેઈ આથમ્યા, રવિ પહેલા ઉગંત ॥ ૬ ॥ ઢાલ પૂર્વની ॥ પૂરે
કુમર સમસ્થા સારી, આનંદિત હુઈ નૃપતિકુમારી ॥
સાહિબાં ॥ વરે કુમાર તે ત્રિભુવનસાર, ગુણનિધાન
જવન આધાર ॥ સાહિબાં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—હવે પાંચમી દક્ષા સખી કહે છે.—“તસ તિહુઅણજણ દાસ” તેને પૂતલું બીજાં નવાં ત્રણ પદની રચના કરી ઉત્તર આપે છે. હમણાં જે ભવ આપણે ભોગવીએ છીએ તેથી પાછલ થઇ ગયેલા ભવોને ભવાંતર કહીએ, તેને વિષે (જાસ કેં) જેના સમગ્ર પુણ્યનો સંચય કરેલો (અતિ કેં) છે (તસુ કેં) તે પુરુષને બલ હોય, તથા તેને (મતિ કેં) બુદ્ધિ પણ હોય, અને તેને (સિરી કેં) લક્ષ્મી પણ હોય. વળી ત્રણ ભુવનના જનો તેના દાસ થઇને રહે ॥ ૫ ॥ હવે શુંગારસુંદરી પોતે કહે છે. “રવિ પહેલા ઉગંત” તેને પૂતલું ઉત્તર કહે છે. જીવતાં જેનો જગતમાં યશ નથી તો તેવા જીવો યશ વિવેક વિના શું જીવે છે ? અર્થાત્ તેમનું જીવવું બ્યર્થ છે, પરંતુ જે પ્રાણી યશ લઇને જગતમાંથી અસ્ત પામ્યા છે તે પ્રાણી (રવિ કેં) સૂર્યથી પણ પહેલાં ઉદય થાય છે, અર્થાત્ સૂર્યોદયથી પ્રથમ તેમનાં નામનું લોકો સ્મરણ કરે છે ॥ ૬ ॥ એમ કુંવરે તે સર્વ સખીઓની સમસ્થાઓ સારી રીતે પૂર્ણ કરી, તેણે કરી રાખાની કુંવરી પરમ આનંદિત થઇને ત્રણ ભુવનને વિષે સારભૂત અને ગુણનું નિધાન એટલે લંકાર તથા જીવનનો આધારભૂત એવો જે કુમાર તે પ્રત્યે (વરે કેં) વરતી હવી ॥ ૧૫ ॥

પૂતલમુખ સમસ્યા પૂરાવી, રાજ પ્રમુખ જન સવિ
હુઓ ભાવી ॥ સાહિબાં ॥ એ અચરિજ તો કહીએ ન
દીકું, જિમ જોઈએ તિમ લાગે મીકું ॥ સાહિબાં ॥ ૧૬ ॥
રાજ નિજ પુત્રી પરણાવે, પંચ સખી સંજુત મન ભાવે ॥
સાહિબાં ॥ પાણિગ્રહણ મહ સખલો કીધો, દાન અતુલ
મનવંછિત દીધો ॥ સાહિબાં ॥ ૧૭ ॥ સાતમી ઢાલ
તે ત્રીજે ખંડે, પૂરણ હુઈ ગુણ રાગ અખંડે ॥ સાહિબાં ॥
સિદ્ધચક્રગુણ જો ગાઈજે, વિનય સુજશ સુખ તો
પાઈજે ॥ સાહિબાં ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—એમ પૂતલાના મુખથી સમસ્યા પૂર્ણ કરાવી, તેણે કરી રાજ પ્રમુખ જે (જન
કેં) લોક હતા તે સર્વ ભાવિક થયો થકો કહેવા લાગ્યો જે આ આશ્ચર્ય તો અમે ક્યારે
પણ દીકું નથી, એને તો જેમ જેમ જોઈએ છીએ તેમ તેમ મીકું લાગે છે ॥ ૧૬ ॥ હવે
રાજાએ મનને ભાવે કરી પાંચ સખીઓ સહિત પોતાની પુત્રીને શ્રીપાલ પ્રત્યે પાણિગ્રહણનો
એટલે પરણાવવાનો ઉત્સવ (સખલો કેં) ઘણો મોટો કર્યો, અને જેની તુલના ન
થાય એવું અતુલ મનોવાંછિત દાન દીધું ॥ ૧૭ ॥ એ સાતમી ઢાલ તે ત્રીજા ખંડને વિષે
અખંડ ગુણ અને અખંડ રાગે કરી પૂર્ણ થઈ. શ્રીસિદ્ધચક્ર ભગવાનનાં જો ગુણગાન કરીએ
તો ભલો વિનય અને રડો યશ તેનું સુખ પામીએ. અથવા વિનય, ભલો યશ અને
સુખ, તેને પામીએ ॥ ૧૮ ॥

॥ દોહા ॥

અંગભટ્ટ ઇણ અવસરે, દેખી કુમરચરિત્ર ॥ કહે સુણો
એક માહરું, વચન વિચાર પવિત્ર ॥ ૧ ॥ કોદ્દાગપુરનો
રાજ્યો, અછે પુરંદર નામ ॥ વિજયા રાણી તેહની, લવ-
ણિમ લીલાધામ ॥ ૨ ॥ સાત પુત્ર ઉપર સુતા, જય-
સુંદરી છે તાસ ॥ રંભા લઘુ ઉંચી ગઈ, જોડી ન આવે
જસ ॥ ૩ ॥ લવણિમ રૂપ અલંકરી, તે દેખી કહે ભૂપ ॥
એ સરિખો વર કુણ હશે, પાઠક કહો સ્વરૂપ ॥ ૪ ॥
સો કહે ઇણ ભણતાં કલા, રાધાવેધ સ્વરૂપ ॥ પૂછ્યું તે
મેં વરણવ્યું, સાધનને અનુરૂપ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એવા અવસરને વિષે અંગભટ્ટ નામે બ્રાહ્મણ તે શ્રીપાલ કુંવરનું ચરિત્ર જોધને કહેવા લાગ્યો કે હે મહારાજ! એક મારું (પવિત્ર કે) રુડા વિચારવાનું વચન સાંભલો ॥ ૧ ॥ કોક્ષાગપુર નગરનો પુરંદર નામે રાજા છે, તેને વિજયા નામે રાણી છે; તે કેવી છે? તેા કે (લવણિમ કે) ચતુરાધવિશેષ તેની લીલાનું (ધામ કે) ઘર છે ॥ ૨ ॥ તે રાણીને સાત પુત્રો છે, તેની ઉપર એક અત્યંત રૂપવંત એવી જયસુંદરી નામે પુત્રી છે, જેના રૂપને દેખીને રૂલા જે સ્વર્ગની દેવાંગનાઓ અપ્સરા ઉર્વશી, તિલોત્તમા તે પણ એનું રૂપ પોતાથી વિશેષ જાણીને (લઘુ કે) હલકાઈપણું પામી ઉંચી દેવલોકને વિષે જતી રહી, પણ તે કુંવરીની બરાબર રૂપવાલી થઈ નહીં, માટે (જસ કે) જેની (જોડી કે) બરાબરીમાં આવે તેવી કોઈ બીજી સ્ત્રી નથી ॥ ૩ ॥ એવી તે કુંવરી (લવણિમ રૂપ કે) સુંદર ચતુરાધવિશેષ અને રૂપ તેણે કરી અલંકૃત શાભાયમાન છે, તેને દેખીને પાઠકજીને રાજાએ પૂછ્યું કે હે પાઠકજી! એ કુંવરીના સરખો એટલે જેવી એ કુંવરી છે તેવો એને યોગ્ય વર કોણ હશે? તેનું સ્વરૂપ અમને કહો ॥ ૪ ॥ તે વારે (સો કે) તે પાઠકજી કહેતા હતા કે હે રાજા! એ કુંવરીએ મારી પાસે કલાઓ ભણતાં થકા રાધાવેધ નામની કલાનું સ્વરૂપ મને પૂછ્યું હતું તે મેં પણ તેના સાધનને અનુરૂપ એટલે યોગ્ય રીતે વર્ણવ્યું હતું ॥ ૫ ॥

આઠ ચક્ર થંભ ઉપરે, ફરે દક્ષિણ ને વામ ॥ અરવિવરો-
પરિ પૂતલી, કાઠની રાધા નામ ॥ ૬ ॥ તેલ કઢા પ્રતિ-
બિંબ જોઈ, મૂકે અધોમુખ બાણ ॥ વેધે રાધા વામ
અચ્છિ, રાધાવેધ સુબાણ ॥ ૭ ॥ ધનુર્વેદની એ કલા,
ચાર વેદથી ઉડૂ ॥ ઉત્તમ નર સાધી શકે, નવિ જાણે
કોઈ મૂઢ ॥ ૮ ॥ તે સુણી તુજ પુત્રી નૃપતિ, કરે પ્રતિજ્ઞા
એમ ॥ વરશું રાધાવેધ કરી, બીજો વરવા નેમ ॥ ૯ ॥

અર્થ—તે આગલ કહે છે કે એક થંભની ઉપરે આઠ ચક્ર માંડવાં, તેમાં ચાર ચક્ર દક્ષિણ બાજુ સવલાં ફરે, અને ચાર ચક્ર વામ બાજુ અવલાં ફરે, તે આઠ ચક્રના આરાનાં (વિવરોપરિ પૂતલી કે) વિવર જે છિદ્ર છે, તેની ઉપર રાધા એવે નામે કાષ્ઠની પૂતલી બેસાડવી ॥ ૬ ॥ અને તે સ્તંભની નીચે એક તેલની કઢાઈ ભરી રાખવી. તે તેલની કઢાઈમાં ઉપરની રાધા નામે પૂતલીનું પ્રતિબિંબ લક્ષમાં લઈ જોધને અધોમુખ એટલે પોતાનું મુખ નીચું રાખીને ઉંચે બાણ નાખે, તે એવી યુક્તિથી નાખે કે ઉપર રહેલી જે રાધા નામની પૂતલી છે તેની (વામ કે) ડાબી બાજુની જે (અચ્છિ કે) આંખ છે તેને વેધે, એટલે તેના વેધ કરે, તેને રાધાવેધ કહીએ. એ કલા કોઈ સુબાણ પુરૂષ હોય તે જાણે ॥ ૭ ॥ એ ચાર વેદ માંહેલા ધનુર્વેદની કલા છે. તે ચારે વેદથી (ઉડૂ કે) ગર્ભ એટલે ઉંચી છે, માટે કોઈ ઉત્તમ પુરૂષ હોય તે એને સાધી શકે, પણ કોઈ (મૂઢ કે) મૂર્ખ એનો ભેદ જાણે નહીં ॥ ૮ ॥ હે રાજા! એ વાત મારા મુખથી સાંભલીને તારી પુત્રીએ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે જે રાધાવેધ સાધશે તેને હું વરીશ, પરંતુ બીજા કોઈને વરીશ નહીં, એવા એણે નિયમ કરેલો છે ॥ ૯ ॥

મહોટા મંડપ માંડીએ, રાધાવેધનો સંચ ॥ કરીએ જિમ
 વર પામીએ, પાઠક કહે પ્રપંચ ॥ ૧૦ ॥ મંડપ નૃપ
 મંડાવીયા, રાધાવેધ વિચાર ॥ પણ નવિ કો સાધી શકે,
 પણ સાધશો કુમાર ॥ ૧૧ ॥ એમ નિસુણી તે ભટ્ટને,
 કુંડલ દેઇ કુમાર ॥ રચણી નિજ વાસે વસી, ચાલ્યો
 પ્રાત ઉદાર ॥ ૧૨ ॥ પહોતો તે કોઢાગપુર, કુમર દષ્ટિ
 સખ સાખી ॥ સાધ્યો રાધાવેધ તિહાં, હારમહિમગુણ
 દાખી ॥ ૧૩ ॥ જયસુંદરીએ તે વચ્ચો, કરે ભૂપ વિવાહ ॥
 તાસ દત્ત આવાસમાં, રહે સુજશ ઉચ્છાહ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—માટે મોટા મંડપ માંડીને રાધાવેધનો સંચ કરીએ, જેમ કુંવરીનો વર પામીએ.
 એ રીતે તે પાઠકે પ્રપંચ કહ્યો ॥ ૧૦ ॥ તે પ્રમાણે તે રાજાએ પણ મંડપ મંડાવ્યા છે, તેમાં
 રાધાવેધનો વિચાર જેમ પાઠકે કહ્યો તેમ કચ્ચો છે, પરંતુ તે કલા કોઇ સાધી શકતો નથી,
 પણ હે કુંવરજી ! હું જાણું છું જે તમે સાધશો ॥ ૧૧ ॥ એવી વાર્તા ભટ્ટના મુખથી સાંભળીને
 શ્રીપાલ કુંવર તેને કુંડલ દેતો હવો, પછી રાત્રે પોતાને (વાસે કે) ઘેર (વસી કે) રહીને
 ઉદાર ચિત્તેના ધણી જે શ્રીપાલ તે પ્રભાતનો તિહાંથી ચાલ્યો ॥ ૧૨ ॥ તે કોઢાગપુરે જઇ
 પહોતો, તિહાં કુંવરે સર્વ લોકની નજરે દખતાં સર્વની સામે દષ્ટિ રાખીને હારના મહિમાનો
 ગુણ દખાડી રાધાવેધ સાધ્યો ॥ ૧૩ ॥ તેને જયસુંદરીએ વરમાલા પહેરાવીને વચ્ચો, તે વારે
 રાજાએ વિવાહ કરીને પુત્રી પરણાવી, પછી (તાસ દત્ત કે) તે રાજાના દીધેલા આવાસમાં
 સુજશ ઉત્સાહપૂર્વક રહેતો હવો ॥ ૧૪ ॥

॥ હાલ આઠમી ॥ બન્યો રે કુંવરજીરો સેહરો ॥ એ દેશી ॥

હવે માઉલ નૃપ પેસીયા, આવ્યા નર આણાકાજ રે ॥
 વિનીત ॥ લીલાવંત કુંચર ભલો ॥ એ આંકણી ॥ કુંચરે
 પણ નિજ સુંદરી, તેડાવી અધિકે હેજ રે ॥ વિં ॥ લીં ॥
 ॥ ૧ ॥ સૈન્ય મધ્યું તિહાં સામટું, હય ગય રથ ભડ
 ચતુરંગ રે ॥ વિં ॥ તિણ સંયુત કુંચર તે આવીયો,
 ઠાણાભિધ પુર અતિ ચંગ રે ॥ વિં ॥ લીં ॥ ૨ ॥
 આણુંદીયો માઉલ નરપતિ, તસ સિરિ વર સુંદરી દેખી રે ॥
 વિં ॥ થાપે રાજ શ્રીપાલને, કરે વિધિ અભિષેક વિશેષ

રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૩ ॥ સિંહાસન બેઠો સોહીએ, વર
હાર કિરીટ વિશાલ રે ॥ વિ૦ ॥ વર ચામર છત્ર શિરે
ધર્યાં, મુખકેજ અનુસરત મરાલ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલનો માઉલ જે મામો રાજા તેણે ઠાણાપુરથી શ્રીપાલને જોવાને અર્થે
(પેસીયા કે૦) મોકલ્યા એવા જે વિનીત એટલે વિનયવંત (નર કે૦) મનુષ્ય તે (આણા-
કાજ કે૦) રાજાની આજ્ઞાને કાજે તિહાં આવ્યા, અને લલા લીલાવંત કુંવરને મલ્યા. તે
વારે કુંવરે પણ પોતાની પરણેલી સ્ત્રીઓ જિહાં જિહાં હતી તિહાંથી અધિકે હુજે કરી
માણસો મોકલીને તેડાવી લીધી, તે પણ પોતાના બંધુઓ સહિત તિહાં આવી પહોતી ॥ ૧ ॥
તિહાં (હય કે૦) ઘોડા, (ગય કે૦) ગજ તે હાથી, રથ અને (ભડ કે૦) ભટ તે સુભટો,
એ ચતુરંગ એટલે ચાર અંગવાલું અર્થાત્ ચાર પ્રકારનું સૈન્ય સામટું મલ્યું એટલે એકકું થયું.
તે ચતુરંગ સૈન્યે કરી સંયુક્ત એવા શ્રીપાલ કુંવર અત્યંત (ચંગ કે૦) મનોહર ઠાણાપુર એવું
છ (અભિધ કે૦) નામ જેતું એવા નગરને વિષે આવ્યો ॥ ૨ ॥ તે વારે (તસ કે૦) તે
શ્રીપાલની (સિરિ કે૦) લક્ષ્મી અને વલી શ્રેષ્ઠ એવી સુંદરીઓ જે સ્ત્રીઓ તેને દ્રખીને
(માઉલ નરપતિ કે૦) મામો રાજા જે શ્રીપાલનો મામો થાય અને સસરો પણ થાય, તે
આનંદ પામ્યો થકો વિધિએ સહિત અભિષેક વિશેષ કરીને શ્રીપાલને રાજ્યપાટ સ્થાપતો હવો
॥ ૩ ॥ તિહાં શ્રીપાલ સિંહાસન ઉપર બેઠો થકો (વર કે૦) શ્રેષ્ઠ એવા હાર અને (કિરીટ
કે૦) મુકુટ તેણે કરી (વિશાલ કે૦) ઘણું સોહીએ એટલે શાભે છે. વલી (વર કે૦)
પ્રધાન ચામર અને છત્ર શિર ઉપર ધર્યાં છે. તે ચામર સફેદ હોય છે અને હંસ પક્ષી પણ
સફેદ હોય છે, માટે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે શ્રીપાલના મુખરૂપ કમલને બે ચામરરૂપ (મરાલ
કે૦) હંસ (અનુસરત કે૦) આશ્રયતા છે ॥ ૪ ॥

સોલે સામંતે પ્રણુમીએ, હય ગય મણિ મોતીય ભેટ રે ॥
વિ૦ ॥ ચતુરંગી સેનાએ પરવર્યો, ચાલે જનની નમવા
નેટ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૫ ॥ ગામ ઠામે આવંતડો,
પ્રણુમિતો ભૂપે સુપવિત્ત રે ॥ ભેટી જંતો બહુ ભેટણે,
સોપારય નગરે પહુત્ત રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વલી જે બલ, ઋદ્ધિ અને પરિવારે કરી પોતાથી કાંઇક ન્યૂન હોય તેને સામંત
રાજા કહીએ, તેવા સોલ સામંત તે લક્ષ્મીરાજે કરી સહિત થકો જેની સેવામાં તત્પર રહેલા
છ, માટે સોલ સામંતે પ્રણુમી જતો, ઘણા ઘોડા, હાથી, મણિ, રત્ન, માણક અને મોતીઓનાં
ભેટણાં લઇને પછી ચતુરંગી સેનાએ પરવર્યો થકો (નેટ કે૦) નિશ્ચયેથી પોતાની જનની
જે માતા તેને નમવાને માટે ઠાણાપુર નગરથી આવ્યો ॥ ૫ ॥ તે શ્રીપાલ ગ્રામ સ્થાનકે
આવતો, પવિત્ર રાજ્યએ પ્રણુમિતો, (બહુ કે૦) ઘણા પ્રકારનાં ભેટણાંએ ભેટી જંતો એટલે
ભેટણાંની ભેટો લેતો થકો માર્ગને ઉદ્વંધન કરતો અતુલ્ય સોપારક નામે નમરે આવી
પહોતો ॥ ૬ ॥

તે પરિસર સૈન્યે પરવચ્ચો, આવાસે તે શ્રીપાલ રે ॥
 વિ૦ ॥ કહે ભગતિ શક્તિ નવિ દાખવે, શું સોપારક
 નરપાલ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૭ ॥ કહે પરધાન નવિ
 એહનો, અપરાધ અછે ગુણવંત રે ॥ વિ૦ ॥ નામે મહ-
 સેન છે એ ભલો, તારા રાણી મનકંત રે ॥ વિ૦ ॥
 લી૦ ॥ ૮ ॥ પુત્રી તસ કુખે ઉપની, છે તિલકસુંદરી
 નામ રે ॥ વિ૦ ॥ તે તો ત્રિભુવનતિલક સમી બની, હરે
 તિલોત્તમાનું ધામ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૯ ॥ તે તો
 સૃષ્ટિ છે ચતુર મદન તણી, અંગે જીત્યાં સવિ ઉપમાન
 રે ॥ વિ૦ ॥ શ્રુતિજડ જે બ્રહ્મા તેહની, રચના છે સકલ
 સમાન રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ (સૈન્યે કે૦) સૈન્યના પરિવારે પરવચ્ચો થકો સોપારક નગરના પરિ-
 સર એટલે સમીપે આવીને (આવાસે કે૦) તંબુમાં આવી ઉતારો કીધો. તે વાર પછી શ્રીપાલ
 કહેવા લાગ્યો કે આ સોપારક નગરનો રાજા કાંઈ ભક્તિ એટલે ભેટાં લઇને આવીને નમ-
 સ્કાર કરે તેને ભક્તિ કહીએ અને શક્તિ એટલે શસ્ત્ર લઇ સામે આવીને યુદ્ધ કરે તેને શક્તિ
 કહીએ. એ બે વાતો માંહેલી કોઇ પણ વાત દેખાડતો નથી, તેનું કારણ શું છે? ॥ ૭ ॥
 એવું શ્રીપાલનું બોલવું સાંભલીને પ્રધાન કહેવા લાગ્યો કે હું ગુણવંતજી! એ રાજાનો કાંઈ
 પણ અપરાધ નથી, એ મહસેન નામે ભલો રાજા છે, તે તારા રાણીનો (મનકંત કે૦) મનનો
 વશ્વ ભ છે એટલે તારા રાણીનો ભર્તાર છે ॥ ૮ ॥ (તસ કે૦) તે રાણીની કુખે એક પુત્રી
 ઉત્પન્ન થઇ છે, તેનું તિલકસુંદરી એવું નામ છે, પરંતુ તે કુંવરી તો ત્રણ ભુવનને વિષે એક
 તિલક સમાન બની છે. એ રીતે નામ પ્રમાણે તેમાં ગુણ પણ છે, અને વળી રૂપે કરી તો
 તિલોત્તમા જે ઇંદ્રની અપ્સરા, ઉર્વશી, રંભા, તેનું (ધામ કે૦) તેજ તેને (હરે કે૦) હરે
 એવી છે, અથવા તેનું (ધામ કે૦) સ્થાનક તેને હરે એવી રૂપવંત છે ॥ ૯ ॥ હવે તે તિલક-
 સુંદરીનું રૂપ અતિ અદ્ભુત છે, તે માટે કવીશ્વર એવી સંભાવના કરે છે કે તે તિલકસુંદરી
 તો ચતુર જે કાલો અત્યંત નિપુણ એવો (મદન કે૦) કંદર્પ એટલે કામદેવ તેની સૃષ્ટિ છે,
 એટલે કામદેવની ઘડલી છે, તે શા ઉપરથી જાણવામાં આવ્યું? એવી કોઇ આશંકા કરે
 તો ત્યાં તેને ઉત્તર કહે છે કે જગતમાં ચંદ્રવદનાદિક એટલે ચંદ્ર સરખું વદન છે, કમલની
 પાંખડી સરખાં નેત્ર છે, એવી રીતે અંગ અંગની ઉપમા આપીને ઘણી સ્ત્રી આદિકના રૂપનું
 વર્ણન કરાય છે, પરંતુ તે તો સર્વ કલંકાદિ દૂષણે કરી દૂષિત છે, માટે એ કુંવરીને (અંગે કે૦)
 શરીરે તો તે સર્વ ઉપમાનને દૂષવીને જીતી લીધાં છે, તેથી એ કુંવરીની જોડી જેવી જગ-
 તમાં બીજી કોઇ સ્ત્રી નથી, માટે જાણીએ છીએ જે એ કુંવરીનું રૂપ તે ચતુર મદનકૃતજ છે,
 વળી કોઇ શંકા કરે કે મદનને રચનાચતુર શા વાસ્તે કહ્યો છે? તેનો ઉત્તર કહે છે કે સર્વથી

સદ્મન પરમાણુ છે, તે પરમાણુરૂપ મન જાણવું. તે મન માંહે પ્રવેશ કરીને વિકાર ઉત્પન્ન કરી સર્વ ઈશ્વરાદિક દેવોનાં ચિત્તને પણ હુરણ કરી લીએ છે એવો એ કંદર્પ છે. તે માટે એને અત્યંત નિષુલ્લ કહ્યો, તેની કરેલી એ સુંદરીરૂપ સૃષ્ટિ છે, પરંતુ શ્રુતિ જે વેદનો ધ્વનિ વેદા-વ્યાસ તેના નિરંતર નિર્દોષ કરવો તેણે કરી જડરૂપ થયેલો કારણ કે લોકાક્ષિત્તિએ પણ અત્યંત કેવલ વેદપાઠી જે હોય તેને ઢારપાય કહે છે, એટલે “વેદીઓ ઢાર” કહેવાય છે, તે માટે વેદપાઠ લાણીને જડરૂપ થયેલો એવો જે બ્રહ્મા તેની રચેલી એ ન કહી. યદ્યપિ કોઇ કહેશે કે સકલ જગત્સૃષ્ટિના અધિકાર તો બ્રહ્માને છે, તો એ સુંદરીરૂપ સૃષ્ટિ બ્રહ્માકૃત કેમ ન કહી? તેના હેતુ કહે છે. જે લાણી (તેહની કેં) તે શ્રુતિમાં જડ થયેલો જે બ્રહ્મા તેની રચના, તે તો (સકલ કેં) સઘલી સર્વ જગતમાં સર્વ રથલે (સમાન કેં) માને કરી સહિત એટલે પ્રમાણે સહિત છે, અર્થાત્ એક એકની જોડ મલી આવે છે, માટે ઉપમાએ સહિત કહેલી છે, કારણ કે (ઉપમાનેન સહિતં સોપમાનં) એટલે ઉપમાને કરી જે સહિત હોય તે સોપમાન કહીએ. (ધ્યં તુ નિરૂપમાના, નિર્ગતં ઉપમાનં યસ્યા: સા નિરૂપમાના તેન મદન-કૃતસૃષ્ટિર્જાયતે) એટલે આ તિલકસુંદરી તો ગયું છે ઉપમાન જેના થકી એવી છે, તે માટેજ આ તિલકસુંદરી કંદર્પસૃષ્ટિ છે, એટલે ઉપમા સહિત હોત તો એને પણ બ્રહ્માકૃત કહેત, પરંતુ આ કુંવરીનું રૂપ તો ઉપમા રહિત અતિ અદ્ભુત છે, માટે એને મદનકૃત કહી. એતાવતા એ કન્યા ધણીજ રૂપવંત છે ॥ ૧૦ ॥

દીહપીઠે દંસી સા સુતા, કીધા બહુવિધ ઉપચાર રે ॥
 વિં ॥ મણિ મંત્ર ઔષધ બહુ આણીયાં, પણ ન થયો
 ગુણુ તે લગાર રે ॥ વિં ॥ લીં ॥ ૧૧ ॥ તે માટે દુઃખે
 પીડીયો, મહસેન નૃપતિ તસ તાત રે ॥ વિં ॥ નવિ
 આવ્યો ઇહાં એ કારણે, મત ગણુજો બીજો ઘાત રે ॥
 વિં ॥ લીં ॥ ૧૨ ॥ રાજા કહે કિહાં છે દાખવો, તે
 કીજે તસ ઉપગાર રે ॥ વિં ॥ એમ કહી તુરગાડે
 તિણે, દીઠાં જાતાં બહુ નરનાર રે ॥ વિં ॥ લીં ॥ ૧૩ ॥
 સમશાને લેઇ જાતી જાણી, તિહાં પહોતો તે નરનાહ
 રે ॥ વિં ॥ કહે દાખો મુજ હું સજ કરું, મૂર્છિતને મ
 દીયો દાહ રે ॥ વિં ॥ લીં ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—તે કુંવરીને હુમણાં દીર્ઘપૃષ્ઠ જે સર્પ તેણે ડસેલી છે, તેના ઘણા પ્રકારના ઉપચાર એટલે ઉપાય કસ્યા, મણિ તથા વિસહર કુલિંગ ઇત્યાદિ મંત્ર તેમજ ઔષધ પણ ઘણાં આજ્યાં, તોપણ લગાર માત્ર પણ ગુણુ થયો નહીં ॥ ૧૧ ॥ તે માટે દુઃખે પીડો થકો તે કુંવરીનો પિતા જે મહસેન નામે રાજા તે એ કારણુ માટે ઇહાં તમારી પાસે આવી શક્યો નથી, પરંતુ બીજો કોઇ પણ ધાન તમે ગણુશો નહીં ॥ ૧૨ ॥ એવું પ્રધાનનું બોલવું સાંભલીને

શ્રીપાલ રાજ કહે છે કે તે કુંવરી કિહાં છે? મને દેખાડો તો તેનો ઉપકાર કરીએ. એમ કહીને સેવકને મોકલી અથ મગાવી (તુરગારૂઢે કે૦) ઘોડા ઉપર સ્વાર થયો તે વારે તેણે નગરની બહાર ઘણા પુરૂષોના તથા સ્ત્રીઓના સમૂહને જતાં દીઠા ॥ ૧૩ ॥ પછી રાજ, પ્રધાન તથા નગરલોકનાં વૃંદ મલીને કુંવરીને સ્મરણને લઇ જતી સેવકના મુખથી જાણીને તે (નરનાહ કે૦) નરનો નાથ શ્રીપાલ રાજ તિહાં પહોંતો, અને કહેતો હવે કે કુંવરી મુજને દેખાડો તો હું તેને સાજ કરું, પરંતુ મૂર્છા પામેલી છે તેને દાહ દેશો નહીં ॥ ૧૪ ॥

મહિયત મૂકી તે થાનિકે, કરી હાર નમણુ અભિષેક રે ॥
વિ૦ ॥ સજ કરી સવિ લોકનાં ચિત્તશું, થઇ બેઠી
ધરીય વિવેક રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૧૫ ॥ મહસેન મુદિત
કહે રાજ્યો, વત્સ તુજને એ શું હોત રે ॥ વિ૦ ॥ બે
નાવત એ વડભાગીયો, ન કરત ઉપગાર ઉદ્યોત રે ॥
વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—તેણે શ્રીપાલ રાજના કદાચી કુંવરીની મહિયતને તેજ સ્થાનકે પૃથ્વીએ મૂકી, તે વારે શ્રીપાલે હારના નહવણનો અભિષેક કરીને તે કુંવરીને સજ કરી એટલે સાજ કરી, તે વારે તત્કાળ તે કુંવરી સર્વ લોકનાં ચિત્તની સાથે આલસ મોડી વિવેક ધરી બેઠી થઇ. ઇહાં ભાવાર્થ એ છે જે કુંવરી મરણ પામવાથી રાજ આદે દઇને નગરવાસી પ્રમુખ સર્વ લોકનાં ચિત્ત ચિંતાતુર થઇને પડી ગયાં હતાં, તે શ્રીપાલે આવીને જે વારે કુંવરીને જીવતી કરી તે વારે સર્વ લોકનાં ચિત્ત જે ઉદાસ થઇને પડી ગયાં હતાં તે ઉદાસ એટલે સર્વ લોકનાં ચિત્ત આનંદમય થયાં, વિકસ્વર થયાં, તેથી તે સર્વ લોકનાં પડી ગયેલાં ચિત્ત પણ બેઠાં થયાં, માટે એ કુંવરી સર્વ લોકનાં ચિત્તની સાથે વિવેક ધરીને બેઠી થઇ એમ કહ્યું ॥ ૧૫ ॥ તે વારે મહસેન નામે રાજ તે (મુદિત કે૦) હર્ષવંત થયો થકો પોતાની પુત્રીને કહે છે કે હે વત્સ! તુજને હુમણાં આ ઠેકાણે શું થાત!! બે આ મોટા ભાગ્યનો ધણી શ્રીપાલ ઇહાં નહીં આવત અને તારા ઉપર ઉપકારરૂપ ઉદ્યોત નહીં કરત તો અમે તુજને મરણ પામેલી સમજીને અગ્નિસંસ્કાર કરત ॥ ૧૬ ॥

તુજ પ્રાણુ દીયા છે એહને, તું પ્રાણુ અધિક છે મુજ રે ॥
વિ૦ ॥ એહને તું દેવી મુજ ઘટે, એ જાણે હૃદયનું ગુઝ
રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૧૭ ॥ સ્ત્રિગ્ધ મુગ્ધ દગ દેખતાં,
ઇમ કહેતાં તે શ્રીપાલ રે ॥ વિ૦ ॥ મન ચિંતે મહારા
પ્રેમની, ગતિ એહશું છે અસરાલ રે ॥ વિ૦ ॥
લી૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—માટે હે પુત્રી ! હુમણાં તારા પ્રાણ જતા હતા તે એ શ્રીપાલ રાજાએ પાછા દીધા છે, અને મારે તો તું મારા પ્રાણથી પણ અધિક વહાલી છે, અને એ શ્રીપાલે તુજને મરણના ભયથી ખચાવી રાખી, માટે ભયાત્રાયતે ઇતિ ભર્તા, માટે મારે તું એ શ્રીપાલ રાજાને દેવી ઘટે છે, એ મારા હૃદયનું (ગુચ્છ કેં) વિચાર ચિંતવન છે તે તું જાણજે, તેથી તારે પણ એનેજ વરવો ॥ ૧૭ ॥ મહાસેન રાજાએ પોતાની પુત્રીને એવી રીતે કહેતાં થકા (તે કેં) તે કુંવરી (સ્નિગ્ધ કેં) સેહાલી, સરસ, રાગવંત અને (મુગ્ધ કેં) ભદ્રક ભોલી એવી (દગ કેં) દૃષ્ટિએ કરી (શ્રીપાલ કેં) શ્રીપાલ પ્રત્યે (દખતાં કેં) દખતી થકી મનમાં ચિંતવવા લાગી કે મારા પ્રેમની ગતિ (એહશું કેં) એ શ્રીપાલની સાથે (અસ-રાલ કેં) અકલ છે, અભિનવ છે, અવાચ્ય એટલે મુખથી કહી જાય નહીં એવી છે, ઇહાં મુગ્ધ પદ કરી વક્ર કટાક્ષાદિ ક્રિયાવૈદગ્ધ્યસહિતપણાનો અનુદય સૂચ્યો, એટલે કામકીડા પ્રમુખ વિષયરસમાં આસક્ત હજી થઇ નથી. હુમણાં નવયૌવનનો ઉદ્ભવ છે, અને બાલ્યાવસ્થા વિરમી યૌવનાવસ્થાની પ્રાપ્તિનો અવસર છે, એને વયઃસંધિ કહીએ, માટે અવિલસિતયૌવના છે. જે સંપૂર્ણ વિલસિતયૌવના હોય તો તે વક્ર કટાક્ષાદિક ક્રિયામાં વિદગ્ધ હોય, તેથી તેના નેત્રવિલસિતનું જ્ઞાન પ્રગટ ન થાય, અને આ તો હજી મુગ્ધા છે, તેથી એના નેત્રવિલાસના જ્ઞાનનો ઉદય રાજાને થયો છે, એવી તે કુંવરીએ મુગ્ધા ભદ્રક દૃષ્ટિએ એટલે રાગભરે અનિ-મેષ લોચને શ્રીપાલને જોયો, તે જોતાંજ પૂર્વભવ રાગ સંબંધથી કોઇ વચને કહ્યામાં ન આવે એવો અનિર્વચનીય પરમ પ્રેમાદ્રમ થયો, તેને અનુભવીને કુંવરી મનમાં ચિંતવવા લાગી કે મારે એ શ્રીપાલની સાથે પ્રેમના સંબંધની કોઇ અસરાલ એટલે અકલ ગતિ દેખાય છે. તે વિચાર આગલ કહે છે ॥ ૧૮ ॥

જો પ્રાણ કહું તો તેહથી, અધિકો કિમ લખીએ પ્રેમ રે ॥

વિં ॥ કહું ભિન્ન તો અનુભવ કિમ મિલે, અવિરુદ્ધ

ઉભય ગતિ કેમ રે ॥ વિં ॥ લીં ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—હવે પૂર્વે કહેલી વાતનેજ દર્શાવે છે. ચિત્તની આસક્તિવિશેષ તેને પ્રેમ કહે છે. તે ઇહાં કુંવરી વિચારે છે કે જો એ પુરુષને હું મારા પ્રાણ કહું તો તે પણ ઠીક લાગતું નથી, શા માટે? જે પ્રાણથી પણ અધિકો એની ઉપર પ્રેમ ઉપજે છે, માટે પ્રાણ કહું તો તેથી પ્રેમ અધિકો કેમ (લખીએ કેં) જાણીએ? કેમકે પ્રાણ હોય તોજ પ્રેમ અને છે, પણ પ્રાણ વિના પ્રેમ બનતો નથી, એ લેખે પ્રાણથી પ્રેમ અધિકો ન હોય, ત્યારે તો પ્રાણ અને પ્રેમ બેહુ તુલ્ય થાય, અને જગતમાં તો પ્રાણથી પ્રેમ અધિક દેખાય છે, કેમકે ઘણા જનો તો પ્રેમને અર્થે પ્રાણ ગુમાવે છે, પરંતુ સજ્જન પુરુષો પ્રાણને અર્થે પ્રેમ નિર્ગમતા નથી ॥ યતઃ ॥ ધન દમ જીવ રખીએ, જીવ દમ રખીએ લાજ ॥ પ્રાણ લાજ હાય દીજીએ, એક પ્રેમકે કાજ ॥ ૧ ॥ એવી રીતે તો પ્રાણને પ્રેમરૂપ કહેતાં બનતું નથી. એ અપેક્ષાએ તો પ્રાણથી પ્રેમ અધિક થયો દેખાય છે, અને જાણવામાં પણ પ્રાણથી પ્રેમ અધિક આવે છે. એમ વિચારતાં તો પ્રાણ અને પ્રેમ બેહુ ભિન્ન થાય છે, અને એ રીતે જો પ્રાણ અને પ્રેમ એ બેહુને ભિન્ન કહું તો અનુભવ કેમ મલે? એટલે બેહુને ભિન્ન કહું તો અનુભવ મલતો નથી, કારણ કે પ્રાણ વિના પ્રેમને જાણનારો કોણ હોય? પ્રેમને જાણનારો તો પ્રાણજ છે, તેથી જે વસ્તુ જેથી અભિન્ન હોય તેનાજ અનુભવ થાય છે, પણ ભિન્ન વસ્તુનો અનુભવ ન થાય. જો ભિન્ન

વસ્તુના અતુલ્ય માનીએ તો અતિપ્રસંગ થાય છે, અને પ્રેમનો અતુલ્ય તો મુજને થાયજ છે. એમ પરસ્પરે વિરોધી લિન્ગાલિન્ન સ્વરૂપ છે. તે એ પ્રેમ પદાર્થને વિષ એકત્ર સમાવેશપણે અવિરોધભાવે કેમ રહ્યો છે? અત એવ એટલાજ કારણ માટે જાણું છું જે મારા પ્રેમની ગતિ એ શ્રીપાલની સાથે કોઇ (અસરાલ કે) કોઇએ કળી જાય નહીં એવી અકળ છે, અલૌકિક છે. ઇતિ ભાવાર્થ: ॥ ૧૯ ॥

ઇમ સ્નેહલ સા નિજ અંગજા, શ્રીપાલ કરે દીએ ભૂપ
રે ॥ વિ૦ ॥ પરણી સા આઠે તસ મલી, દયિતા અતિ
અદ્ભુત રૂપ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૦ ॥ અડ દિહિ
સહિત પણુ વિરતિને, જિમ વંછે સમકિતવંત રે ॥ વિ૦ ॥
અડ પ્રવચનમાત સહિત મુનિ, સમતાને જિમ ગુણવંત
રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—એમ એ પ્રકારે સ્નેહલ તે સ્નેહરસે સહિત એટલે સ્નેહે કરી ઉદ્ધાસ પામતી પ્રેમમુદા સિંધુ નિમગ્ન એટલે પ્રેમરૂપ અમૃત તદ્રૂપ સમુદ્રમાં નિમગ્ન થયેલી એવી (સા કે) તે પોતાની પુત્રી જે તિલકસુંદરી તેને મહાસેન રાજાએ શ્રીપાલને હાથે દીધી. (સા કે) તે કન્યા શ્રીપાલે પરણી એટલે પાણિગ્રહણ કર્યું, તે વારે (તસ કે) તેના મલવાથી (અતિ અદ્ભુત રૂપ કે) અત્યંત અદ્ભુત રૂપને ધરનારી એવી આઠ સ્ત્રીઓ થઇ. તેનાં નામ કહે છે. ૧ મહાસેના, ૨ મહામંજૂષા, ૩ મહામંજરી, ૪ ગુણસુંદરી, ૫ ત્રૈલોક્યસુંદરી, ૬ શૃંગારસુંદરી, ૭ જયસુંદરી, ૮ તિલકસુંદરી, એ આઠનાં નામ જાણવાં, તથા શૃંગારસુંદરીની પંડિતા પ્રમુખ પાંચ સખીઓનું પાણિગ્રહણ કર્યું તે પણ પાંચ સ્ત્રીઓજ છે, પરંતુ ઇહાં તે શૃંગારસુંદરીની અંતર્ગત આવી, તે માટે એકજ શૃંગારસુંદરી ગણીને આઠ સ્ત્રીઓ શ્રીપાલની સાથે છે, તથા પ્રથમની પરણેલી મયણાસુંદરી તે ઉજ્જયણીમાં છે, માટે તે સહિત સર્વ નવ સ્ત્રીઓ જાણવી ॥ ૨૦ ॥ હવે ઇહાં શ્રીપાલ યદ્યપિ આઠ સ્ત્રીઓ સહિત છે તથાપિ નવમી મયણાસુંદરીને મલવા માટે ઉત્કંઠિત થયો થકો તિહાંથી આગલ પ્રયાણ કરવાને વાંછે છે. તિહાં કવિ ઉપમા કહે છે કે જેમ મિત્રા, તારા, બલા, દીસા, સ્થિરા, કાંતા, પ્રભા, પરા, એ આઠ દષ્ટિ સહિત જે સમ્યદષ્ટિ જીવ છે તે પણ જેમ નવમી વિરતિને વાંછે છે, તથા વળી પાંચ સખિતિ ને ત્રણ ગુપ્તિ એ આઠ પ્રવચનમાતા સહિત ગુણવંત મુનીશ્વર હોય તે જેમ નવમી સમતાને વાંછે છે તેમ શ્રીપાલ રાજા જે પણ આઠ સ્ત્રી સહિત છે તોપણ નવમી મયણાને મલવા ચાહે છે. અહીં કોઇ પૂછે કે આઠ દષ્ટિ સહિત જે હોય તે વિરતિપણાને ઇચ્છે એમ કહ્યું, તો શું આઠ દષ્ટિવંત પુરુષ જે છે તે વિરતિપણાથી રહિત છે કે વળી વિરતિપણાની વાંછા કરે છે? એના ઉત્તરમાં કોઇક એમ કહે છે કે ભાવવિરતિને ઇચ્છે છે, એવું કહે છે તે યત્કિચિત જાણવું, કેમકે દષ્ટિવંતને જે વિરતિપણું હોય તે ભાવથીજ હોય છે. તથા વળી કોઇક એમ પણ કહે છે કે આઠ દષ્ટિ સહિત અવિરતિ સમ્યદષ્ટિ પણ હોય, તે માટે તે વિરતિપણાને ઇચ્છે છે. તે પણ ઉત્તરનો આભાસજ જાણવો. જે ભણી શ્રીહરિભદ્ર-સૂરિકૃત શોગદષ્ટિસમુચ્ચય ગ્રંથને મતે તો છઠ્ઠી દષ્ટિ મુધી અવિરતિ સંભવે છે અને ઉપરની એ દષ્ટિવાસો તો વિરતિવંતજ હોય, તે માટે ઇહાં એવો ઉત્તર કરવો કે જે એક દષ્ટિ પામ્યો શ્રી. રા. ૨૨

તે અવશ્ય આઠે દષ્ટિને સંભવે, નિશ્ચેથી પામે, તે ભણી એકતર દષ્ટિ આગામિક નથે તો ભૂતવત ઉપચાર કરીને એક દષ્ટિવંતને આઠ દષ્ટિ સહિત કહી બોલાવ્યો, એટલે ચતુર્થાદિ દષ્ટિવંત તે વિરતિને ઇચ્છે છે તે અભિપ્રાય છે, પરંતુ સાતમી આઠમી દષ્ટિવાલો વિરતિના ઇચ્છક નથી. અથવા કદાપિ વિરતિ તે આ ઠંકાણે સર્વ સંવરવિરતિપણું લહીએ, તે ચૌદમે ગુણઠાણે હોય છે, અને આઠ દષ્ટિ તો તેથી પહેલીજ પામે છે, તે માટે આઠ દષ્ટિવંત મુનીશ્વર તે સર્વ સંવરરૂપ વિરતિને ઇચ્છે છે, એમ કહેવું. ઇતિ સર્વ સુસ્થમ ॥ ૨૧ ॥

અઠ બુદ્ધિ સહિત પાણુ સિદ્ધિને, અઠ સિદ્ધિ સહિત પાણુ
મુક્તિ રે ॥ વિ૦ ॥ પ્રિયા આઠ સહિત પાણુ પ્રથમને,
નિત ધ્યાવે તે ઇણુ યુક્તિ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—તથા શુશ્રૂષા, અવણ, ગ્રહણ, ધારણા, ઊહ, અપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન, એ આઠ બુદ્ધિ તેણે કરી સહિત એવો યોગીશ્વર તે જેમ નવમી સિદ્ધિને ઇચ્છે છે, તથા અણિમા, મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, વશિતા, ઇશિતા, પ્રાકાશ્ય, કામાવસાયિત્વ, એ આઠ સિદ્ધિઓ છે, તેણે કરી સહિત જે યોગીશ્વર હોય છે તે જેમ નવમી મુક્તિ જે પરમપદ મોક્ષપદ તેને ઇચ્છે છે, (ઇણુ યુક્તિ કે૦) એ યુક્તિએ કરીને શ્રીપાલ કુંવર પણુ પરિણીત આઠ પ્રિયા એટલે આઠ સ્ત્રીઓએ કરી સહિત થકો પણુ પ્રથમ પરિણીત મયણામુંદરીને મલવા માટે નિત્ય પ્રત્યે (ધ્યાવે કે૦) ધ્યાય છે, ઇચ્છે છે ॥ ૨૨ ॥

ઉત્કંઠિત ચિત્ત તેહશું, વળી જનનીને નમવા હેજ રે ॥
વિ૦ ॥ શ્રીપાલ પ્રયાણે પૂરીયું, દેવરાવે ઢક્કા તેજ રે ॥
વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૩ ॥ હય ગય રહ ભડ મણિ કંચણે,
વળી સત્ય વત્ય બહુમૂલ રે ॥ વિ૦ ॥ પગ પગ ભેટીજે
નૃપવરે, તેહનું ચકવર્તી સમ સૂલ રે ॥ વિ૦ ॥
લી૦ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—એમ એક તો તે મયણામુંદરીને મલવા માટે ઉત્કંઠિત ચિત્તવાલો થયો છે, અને વળી પોતાની માતાને નમવાનું હેજ છે, તે માટે શ્રીપાલે સતેજ થકે પ્રયાણને પૂરીયું, એટલે પ્રયાણની તૈયારી કરીને (ઢક્કા કે૦) જયના ઠંકા દેવરાવતો હવો ॥ ૨૩ ॥ હવે શ્રીપાલ તિહાંથી ચાલ્યો, ત્યારપછી (હય કે૦) ઘોડા, (ગય કે૦) હાથી, (રહ કે૦) રથ અને (ભડ કે૦) સુભટ તથા મણિરત્ન, કંચન એટલે સુવર્ણ તેમજ વળી (બહુમૂલ કે૦) બહુ મૂલ્યવાલાં એવાં (સત્ય કે૦) રાક્ષ અને (વત્ય કે૦) વસ્ત્ર, એવી વસ્તુઓનાં ભેટણાંએ કરી પગલે પગલે (નૃપવરે કે૦) શ્રેષ્ઠ રાજાઓએ ભેટી જતો થકો એટલે પગલે પગલે રાજાઓને નમાવતો થકો તેમની પાસેથી પૂર્વોક્ત વસ્તુનાં ભેટણાં લેતો થકો એવો જે શ્રીપાલ તેનું ચકવર્તી રાજાની સમાન (સૂલ કે૦) પ્રવર્તન થયું અથવા ચકવર્તી સમાન સૂલ એટલે પરાક્રમ થયું ॥ ૨૪ ॥

તસ સૈન્યભરે ભારિત મહી, અહિપતિક્ષુમશિગણુપ્રોત
રે ॥ વિ૦ ॥ તેણે ગિરિ પણ જાણું નવિ ગિરિયા, શશી
સૂર નયણુ વિધિ જોત રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—હવે કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે જેમ અણીયાલી વસ્તુના ઉપર ભાર આવવાથી તેની ઉપર રહેલી વસ્તુ પરોવાઇ જાય છે, યથા “કુટકેન પાદઃ” જેમ કાંટા હલવો છે અને પગ ભારે છે, તોપણ કાંટાની તીક્ષ્ણતાએ કરી તે પગ કાંટા માંહે પરોવાઇ જાય છે, તેમ (તસ કે૦) તે શ્રીપાલના (સૈન્યભરે કે૦) સૈન્યના ભારે કરી ભારિત થઇ થકી દબાણી એવી જે (મહી કે૦) પૃથ્વી તે અહિપતિ જે શેષનાગ, તેની ક્ષુ ઉપરનાં જે મણિઓના (ગણુ કે૦) સમૂહ, સમુદાય તેણે કરી (પ્રોત કે૦) પરોવાણી, એટલે પરોવાઇ ગઇ, (તેણે કે૦) તેથી જાણીએ જે (ગિરિ કે૦) પર્વત તે નવિ ગિરિયા એટલે પડ્યા નહીં ! પરંતુ જો એ પૃથ્વી શેષનાગની ક્ષુનાં મણિઓમાં પરોવાણી ન હોત તો સૈન્યના ભારે કરી એક દિશાએ તે નમી જાત, તે વારે સમ ભૂમિએ રહેલા પર્વતાદિક પણ ઢળી પડત, માટે એ કવિએ ઉત્પ્રેક્ષા કીધી કે સૈન્યના ભારે પૃથ્વી એક દિશાએ નમી નહીં, તેથી શેષનાગની ક્ષુનાં મણિઓએ પરોવાણી દેખાય છે. એ મોટું આશ્ચર્ય સાંભલીને તે સમયે સૂર્ય અને ચંદ્ર જે રાત્રિ દિવસ શ્રીપાલના સૈન્યને જીવે છે તે જાણીએ સૂર્ય ચંદ્ર નથી ! પરંતુ વિધિ જે બ્રહ્મા તેજ શશી સૂર એટલે ચંદ્ર સૂર્ય તદ્દપ નયણુ જે નેત્ર તેને વિકાસીને (જોત કે૦) જીવે છે, અને મનમાં ચિંતવે છે કે ભલું થયું જે પૃથ્વી શેષનાગની ક્ષુનાં મણિઓએ પરોવાઇ ગઇ, નહીં તો આ શ્રીપાલના મોટા સૈન્યના ભારે જો એ પૃથ્વી નમી જાત તો તેથી મારી કરેલી પૃથ્વીની વિષમતા થઇ જાત, એમ ચકિત થયો થકો શ્રીપાલના સૈન્યને અઘાપિ સુધી ચંદ્ર સૂર્યરૂપ ચક્ષુએ કરી બ્રહ્મા જોયાજ કરે છે ॥ ૨૫ ॥

મહરકુ સોરકુ મેવાડના, વળી લાટ ભોટના ભૂપ રે ॥
વિ૦ ॥ તે આવ્યો સઘલા સાધતો, માલવ દેશે રવિરૂપ
રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૬ ॥ આગમન સુણી પરચકનું,
ચરમુખથી માલવ રાય રે ॥ વિ૦ ॥ ભયભીત તે ગઢને
સજ કરે, તેહનું નવિ તેજ ખમાય રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦
॥ ૨૭ ॥ કપ્પડ ચુપ્પડ તૃણ કણુ ઘણાં, સંગ્રહે તે ઇંધણુ
નીર રે ॥ વિ૦ ॥ સન્નદ્ર હોય તે સુભટ વડા, કાયર કંપે
નહીં ધીર રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ કુંવર મહરકુ દેશ, સોરકુ દેશ, મેવાડ દેશ, વળી લાટ દેશ અને ભોટ દેશના રાજાઓ તે સઘલાઓને સાધતો થકો માલવ દેશને વિષે રવિરૂપ એટલે સૂર્ય સમાન તેજે કરી દેદીપ્યમાન એવો આવ્યો, જેમ સૂર્ય નિષધ પર્વતથી ઉદય થયો થકો હરિવાસ,

હિમવંત, ભરતાદિક ક્ષેત્ર અને ગિરિઓને ઉદ્યોત કરતો સંધ્યાએ પાછો ફરી નિષધ પર્વતે પહોંચે તેમ શ્રીપાલ કુંવર પણ માલવ દેશથી નીકળ્યો હતો તે રાજઋદ્ધિ, રમણી, ધન, ચતુ-રંગિણી સેનાના પરિવાર યુક્ત સર્વ દેશોને સાધતો થકો પાછો માલવ દેશે આવ્યો. ઇતિ રહસ્યમ્ ॥ ૨૬ ॥ તે સમયે માલવ દેશનો રાજા ચર એટલે દૂતના મુખથી પરચક એટલે પર-રાજાના સૈન્યનું આગમન સાંભળીને ભયભીત થયો થકો પોતાના ગઠને સમારવા લાગ્યો, કારણ કે તેનાથી તેનું તેજ ખમી શકતું નથી ॥ ૨૭ ॥ વળી તે માલવ દેશનો રાજા કમ્પડ એટલે વસ્ત્રાદિક અને ચુમ્પડ એટલે ધૂત, તૈલાદિક, તુણ એટલે ઘાસ, કણ એટલે ધાન્ય, ઈશ્વણ એટલે લાકડાં અને નીર એટલે પાણી, એ સર્વને ઘણાં સંગ્રહે, તેમજ મોટા સુભટ જે હતા તે સન્નદ થાય છે, અને જે કાયર પ્રાણીઓ છે તે કંપવા લાગ્યા, પણ વૈર્યવંત કંપતા નથી ॥ ૨૮ ॥

ઇમ ઉજ્જેણી હુઇ નગરને, લોકે સંકીર્ણ સમીપ રે ॥ વિ૦ ॥
વીંટી શ્રીપાલ સુભટે તદા, જિમ જલધિ અંતરદ્વીપ રે ॥
વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૨૯ ॥ ડેરા દીધા સવિ સૈન્યના, પહેલો
હુઓ રજનીજમ રે ॥ વિ૦ ॥ જનની ઘર પહોતા
પ્રેમશું, નૃપ હારપ્રભાવે તામ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૩૦ ॥
ઢાલ પૂરી થઇ આઠમી, પૂરણ હુઓ ત્રીજો ખંડ રે ॥
વિ૦ ॥ હોય નવ પદ વિધિ આરાધતાં, જિન વિનયે
સુજશ અખંડ રે ॥ વિ૦ ॥ લી૦ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—એમ ઉજ્જયણી નગરીમાં સર્વ આખા માલવા દેશની પાસેનાં ગામડાંનાં લોક આવી પેઠાં, તેણે કરી સંકીર્ણ એટલે સાંકડી થઇ, ખીચોખીચ ભરાણી, તેને (તદા કે૦) તે સમયે સમીપ એટલે ડુંકડા શ્રીપાલના સુભટે આવીને વીંટી લીધી, તેથી તે કેવી શોભવા લાગી ? કે જેમ (જલધિ અંતરદ્વીપ કે૦) સસુદ્રની વચમાં દ્વીપ હોય તેમ દીસવા લાગી, એટલે જેમ સસુદ્રના અંતરદ્વીપની ચારે બાજુએ પાણી વીંછું હોય તેમ ઉજ્જેણીને ચારે બાજુએ શ્રીપાલના સૈન્યે વીંટેલી જાણવી ॥ ૨૯ ॥ તિહાં શ્રીપાલ રાજાએ ડેરા તંચુ દીધા, તેમાં સર્વ સૈન્ય ઉતર્યું. પછી જે વારે (રજની કે૦) રાત્રિનો પહેલો (જમ કે૦) પહોર થયો, એટલે પ્રથમ પ્રહર રાત્રિ ગઇ તે વારે (નૃપ કે૦) શ્રીપાલ રાજા હારને પ્રભાવે કરીને પ્રેમ સહિત જનની જે માતા તેને ઘર પહોતા ॥ ૩૦ ॥ એ આઠમી ઢાલ સંપૂર્ણ થઇ, અને ત્રીજો ખંડ પણ સંપૂર્ણ થયો. એ નવ પદને વિધિપૂર્વક આરાધતાં થકા જિનરાજની ભક્તિ કરતાં થકા વિનયવંત થાય, તથા તે પ્રાણીના અખંડ સુજશ થાય ॥ ૩૧ ॥

॥ ચોપાઇ ॥

ખંડ ખંડ મીઠાઇ ઘણી, શ્રી શ્રીપાલચરિત્રે લણી ॥
એ વાણી સુરતરુવેલડી, કિસી દ્રાખ ને કિસી સેલડી ॥ ૧ ॥

અર્થ—ખંડ ખંડને વિષે ઘણી મીઠાશ તે શ્રી શ્રીપાલ રાજના ચરિત્રે લણી એટલે વર્ણવી છે, એ શ્રીજિનેશ્વરની વાણી તે કલ્પવૃક્ષની વેલ સમાન મનોવાંછિત પૂર્ણ કરનારી છે. એ વાણીની આગળ દ્રાખની મીઠાશ તથા શેલડીની મીઠાશ તે શી ગણતીમાં છે ? ॥ ૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાયશ્રીવિનયવિજયગણ્યુપક્રાંતે મહોપાધ્યાયશ્રીયશોવિજયગણિ-
પૂરિતે સિદ્ધચક્રમહિમાધિકારે શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે પ્રાકૃતપ્રખ્યંધે વિમલેશ્વરદેવના-
ર્પિતહારપ્રાપ્તિમનોભીષ્ટદાયકપટકન્યાપાણિપ્રહુલ્લસર્વસૈન્યસહિતોજ્જયિની-
નગરીપ્રાપ્તિપ્રભૃતિકથને તૃતીયઃ ખંડઃ સમાપ્તઃ ॥ ૩ ॥

॥ ઇતિ શ્રીશ્રીપાલચરિત્રે તૃતીયખંડસ્ય ખાલાવખોધઃ સમાપ્તઃ ॥ ૩ ॥

શ્રીસદ્ગુરુભ્યો નમઃ ॥

॥ અથ ચતુર્થઃ ખંડઃ પ્રારભ્યતે ॥

॥ દોહા ॥

ત્રીજો ખંડ અખંડ રસ, પૂરણ હુઓ પ્રમાણ ॥ ચોથો
ખંડ હવે વર્ણવું, શ્રોતા સુણો સુખણ ॥ ૧ ॥ શીસ
ધુણાવે ચમકીયો, રોમાંચિત કરે દેહ ॥ વિકસિત નયન-
વદન મુદ્દા, રસ દીએ શ્રોતા તેહ ॥ ૨ ॥ જાણજ શ્રોતા
આગલે, વક્તા કલા પ્રમાણ ॥ તે આગે ઘન શું કરે, જે
મગસેલ પાપાણ ॥ ૩ ॥ દર્પણ આંધા આગલે, બહિરા આ-
ગલ ગીત ॥ મૂરખ આગે રસકથા, ત્રણે એકજ રીત ॥ ૪ ॥

અર્થ—શ્રીપાલના રાસનો ત્રીજો ખંડ તે અખંડ રસે કરીને ફરી રીત પ્રમાણ પૂર્ણ થયો. હવે ચોથો ખંડ વર્ણવું છું, તે હે સુખણ! એટલે ચતુર શ્રોતાજનો! તમે સાંભલો ॥ ૧ ॥ હવે સુખણ શ્રોતાનાં લક્ષણો કહે છે. જે અર્થ સાંભલતો થકો ચમત્કાર પામી શ્રવણરસથી મસ્તક ધ્રુણાવે, અને જેના શરીરની રોમરાજિ ઉઘાસ પામે એટલે રોમ ઉભાં થાય, તથા નયન જે ચક્ષુ અને વદન વિકસ્વર થાય, તે શ્રોતા હર્ષે કરી રસ આપે, અથવા નેત્ર વિકસ્વર થાય અને વદન જે મુખ તે હસે, એવો શ્રોતા હોય તે વક્તાને રસ આપે ॥ ૨ ॥ એવો જાણ શ્રોતા હોય, તેની આગલ વક્તા જે વાંચનાર, તેની કલા પ્રમાણ થાય, પરંતુ મગસેલીયા પાપાણની આગલ ઘન જે વરસાદ તે શું કરે? તેમ જે શ્રોતા કણ દૃઢવાલો હોય તે પલળે નહીં તો તે આગલ વક્તા શું કરે? ॥ ૩ ॥ જેમ આંધલા આગલ દર્પણ જે આરીસો તે ધસ્યો થકો મિથ્યા, જેમ બહુરા આગલ ગીતગાન કરવાં તે વ્યર્થ થાય, તેમ મૂર્ખ જનની પાસે સારી સારી શૃંગારાદિ રસની કથાઓ કરવી તે વ્યર્થ છે. એ ત્રણેની

એકજ રીત છે, માટે તેની ઉપર દૃષ્ટાંતનો એક દાહો કહે છે ॥ યતઃ ॥ મૂરખને પ્રતિબોધતાં, મતિ પોતાની જાય ॥ ૮૫૯૦ સરાણે ચઢાવતાં, આરીસો નવિ થાય ॥ ૪ ॥

તે માટે સજ થઇ સુણો, શ્રોતા દીજે કાન ॥ બુઝે તેહને રીઝવું, લક્ષ ન ભૂલે ગ્યાન ॥ ૫ ॥ આગે આગે રસ ઘણો, કથા સુણતાં થાય ॥ હવે શ્રીપાલચરિત્રના, આગે ગુણ કહેવાય ॥ ૬ ॥

અર્થ—તે માટે હું શ્રોતાજનો ! તમે સજ થઇ કાન દઇ સાવધાન થઇને સાંભલો. જે શ્રોતાજનો બુઝે એટલે સમજે તેને હું રીઝવું, એટલે જે જાણ હોય, વેત્તા હોય તેને રીઝવી શકીએ, કારણ કે જાણ હોય તે નવાં નવાં શૃંગારાદિક રસમય વ્યાખ્યાન સાંભલીને રીઝ પામે, કવિનો આચાર જાણે, પોતાના જ્ઞાનથી લક્ષ જે સાધ્ય તે ભૂલે નહીં, શૃંગારાદિક રસ સાંભલીને હેયોપાદય યથાચોગ્ય આલંબને જોડે, પરંતુ જે અજાણ હોય તે સામા વક્તાના દાવો કાઢે ॥ ૫ ॥ આ કથાને આગલ આગલ સુણતાં થકા ઘણા રસ ઉત્પન્ન થાય એવી છે, માટે હવે શ્રીપાલચરિત્રના જે ગુણો છે તે આગલ કહેવાય છે ॥ ૬ ॥

॥ ઠાલ પહેલી ॥ ધન દિન વેલા ધન ઘડી તેહ, અચિરારો નંદન જિન યદિ ભેટચ્યાં જી ॥ એ દેશી ॥

રહીયો રે આવાસ દુવાર, વચણ સુણે શ્રીપાલ સોહામણો જી ॥
કમલપ્રભા રે કહે એમ, મયણા પ્રતિ મુજ ચિત્ત એ દુઃખ ઘણો જી ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે સોહામણો શ્રીપાલ કુંવર એક પહોર રાત્રિ ગયે થકે માતાના ઘરને દ્વારે ઉભો રહ્યો. તિહાં પોતાની માતાનું તથા મયણામુંદરીનું જે માંહોમાંહો બોલવું થાય છે તે વચન સાંભલે છે. તિહાં કમલપ્રભા મયણા પ્રત્યે એમ કહે છે કે હું વહુ ! મારા ચિત્તમાં એ દુઃખ ઘણું છે. શું દુઃખ છે ? તે આગલ કહે છે ॥ ૧ ॥

વીંટી છે એ પરચક, નગરી સઘલોઇ લોક હિલ્લોલીયો જી ॥
શી ગતિ હોશે ઇણ ઠામ, સુતને સુખ હોળે બીજે ઘોલીયો જી ॥ ૨ ॥
ઘણા રે દિવસ થયા તાસ, વાલિંલ તુજ જે ગયો દેશાંતરે જી ॥
હજીય ન આવી કાંઈ શુદ્ધિ, જીવે રે માતા દુઃખણી કિમ નવિ મરે જી ॥ ૩ ॥
મયણા રે બોલે મ કરો ખેદ, મ ધરો રે ભય મનમાં પરચકનો જી ॥
નવ પદ ધ્યાને રે પાપ પલાય, દુરિત ન ચારો છે ગ્રહ વકનો જી ॥ ૪ ॥

અર્થ—કે પરચક જે બીજા રાજાનું લશ્કર તેણે આવીને આ નગરીને વીંટી છે, તથા

સમલો લોક હાલકલોલ થઇ રહ્યો છે, મારે હવે આ સ્થાનકે શું જાણીએ ! આપણી શી ગતિ થશે ? આપણી તો ઠીક, પરંતુ મારા સુતને એટલે પુત્રને સુખ હોજો, એટલે કુશલ થાજો. બીજે સર્વ ઘાલ્યો એમ કહ્યું. ઇહાં કોઇ પૂછ કે કમલપ્રભા પોતે સમકિતધારી છે તો તે સર્વ જગતવાસી જંતુને કરુણાદષ્ટિએ જોવે છે, તો પોતાનાને કુશલ વાંછે અને અપરને ઘાલ્યો એમ કેમ કહે ? તેને ત્યાં ઉત્તર આપે છે કે એણે જે ઘાલ્યો એવો શબ્દ કહ્યો છે તે સ્વનિષ્ઠિત તન, ધન, શૃદ્ધાદિક આશ્રયી છે, એટલે પોતાની માલ મિલકતને ગમે તે થાઓ એ અભિપ્રાયે કહ્યો છે, પરંતુ બીજા કોઇ નગરજનાદિક આશ્રયી ઘાલ્યો કહ્યો નથી ॥ ૨ ॥ વલી હે વહુ ! તારો વાલમ દેશાંતરે ગયો છે, તેને ઘણા દિવસ થઈ ગયા છે, પણ હજી લગણ કાંઈ તેની શુદ્ધિ આવી નથી, મારે હું તેની માતા દુઃખણી જીવતી રહું છું, પણ મરતી કેમ નથી ? ॥ ૩ ॥ તે સાંભલી મયણામુંદરી બોલી કે હે સામુજી ! તમે ખેદ મ કરો, અને એ પરસૈન્યનો ભય કાંઈ પણ મનમાં ધરો નહીં, કારણ કે નવ પદજના ધ્યાને કરી સર્વ પાપ પલાયન કરી જાય છે, વળી એના ધ્યાન આગલ ગ્રહ વક્ર જે વાંકા ગ્રહ તેની (દુરિત કે) માઠી ચાર જે ગતિ તેનું જોર કાંઈ પણ ન છે એટલે નથી ચાલતું ॥ ૪ ॥

અરિ કરિ સાગર હરિ ને વ્યાલ, જવલન જલોદર બંધન
ભય સવે જી ॥ જાય રે જપતાં નવ પદ જાપ, લહે રે
સંપત્તિ ઇહ ભવે પરભવે જી ॥ ૫ ॥ બીજાં રે ખોજે
કોણુ પ્રમાણુ, અનભવ જાગ્યો મુજ એ વાતનો જી ॥
હુઓ રે પૂજાનો અનુપમ ભાવ, આજ રે સંધ્યાએ
જગતાતનો જી ॥ ૬ ॥

અર્થ—(અરિ કે) શત્રુ, (કરિ કે) હાથી, (સાગર કે) સમુદ્ર, (હરિ કે) સિંહ અને (વ્યાલ કે) સર્પ, (જવલન કે) અગ્નિ, (જલોદર કે) જલોદર રોગ, (બંધન કે) બંદિખાતું, એ આઠ જાતિના મોટા જે ભય છે તે સર્વે નવ પદનો જાપ જપતાં થકા દૂર નાસી જાય, અને આ ભવે તથા પરભવે સંપત્તિ પામીએ, તો હે સામુજી ! આ પરચક્રનો ભય તે નવ પદના જાપ આગલ કોણુ માત્ર છે ? ॥ ૫ ॥ વળી પણ મયણા કહે છે કે હે સ્વામિનિ ! બીજાં પ્રમાણને કોણુ (ખોજે કે) દૂંઢે ? અથવા પરચક્રની ચિંતા ઉપની તેને નિવારવા મારે કેટલાકએક મુખ્ય પ્રાણીઓ જ્યોતિષ, નિમિત્તાદિકનાં કારણ છે તેની ખોજ કરે એટલે જોવરાવે, તે કોણુ પ્રમાણ ? એટલે એવાં લૌકિક પ્રમાણુ જોવાથી શું થાય ? મુજને તો એ વાતનો અનુભવ જાગ્યો જે ચિત્તમાં પરચક્રનું કાંઈક ચિંતન હતું તે હવે આજ સંધ્યાએ શ્રીજગતાત એટલે ત્રણ જગતજનને પિતા સમાન એવા શ્રીઅરિહંત દેવ તેની ધૂપ, દીપ, પૂજા કરવાના અવસરે કોઈ ઉપમા ન આવે એવો અનુપમ ભાવ થયો. તે એવો કે જે અનાદિ કાળનો એ જીવ ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરતાં અનંતી વાર આવકતું કુલ પામ્યો, ધર્મ પણ ઝોળાજ્યો અને દેવની પૂજા પણ કરી, પરંતુ એ જીવને વિભાવદશાની બહુલ દાહથી પરપરિણુતિમાં વિશેષ રમણ હતું, મારે તદ્રૂપ ધર્મ ન ઝોળાજ્યો, તેથી મન આદિકની એકાગ્રતાએ અનુપમ ભાવ સહિત પૂજા ઉદય આવી નહીં. તે અનુપમ ભાવ મુજને આજ સંધ્યાએ પરમેશ્વરની પૂજા કરતાં આવ્યો હતો. આજ પરચક્રની ચિંતામાં

મુજને એ વાતનો અનુભવ જાઓ, તેનું લક્ષણ આગલી ગાથાએ કરી કહે છે, તે નિદ્રા પરહરીને ધારજો ॥ ૬ ॥

તદગતચિત્ત સમયવિધાન, ભાવની વૃદ્ધિ ભવભય અતિ
ઘણો ૭ ॥ વિસ્મય પુલક પ્રમોદ પ્રધાન, લક્ષણ એ છે
અમૃતક્રિયા તણો ૭ ॥ ૭ ॥

અર્થ—એક તો (તદગતચિત્ત કે૦) જે ક્રિયા કરતો હોય તેજ ક્રિયાનો ઉપયોગી હોય, પરંતુ ક્ષેપ જે મનની વ્યગ્રતા તદ્દપ ક્ષેપક દાષાદિ યુક્ત ન હોય, બીજો (સમયવિધાન કે૦) આગમને વિષે જે વેલાએ વિધિ કરવાનો કહ્યો છે તે વેલાએ તેજ કરવા યોગ્ય શુભ ક્રિયાવિધાન કરતો હોય, ત્રીજો તત્સમયોચિત ક્રિયા કરતો હોય, તેમાં (ભાવની વૃદ્ધિ કે૦) ચિત્ત ઉદ્ધિ-સિત થાય, પરિણામધારાની પુષ્ટિ થાય, ચોથો ભવ જે સંસાર તેનો અત્યંત ઘણાજ ભય ઉપજે, એટલે જન્મનાં દુઃખની, જરાનાં દુઃખની બીક લાગે, ઇત્યાદિક ભય ઉપજે, પાંચમો (વિસ્મય કે૦) ચમત્કાર ઉપજે, એટલે તત્સમયોચિત ક્રિયામાં અતિ પુષ્ટતર સાધ્યની કારણતા દેખી ચિત્તમાં અપ્રાપ્ત પૂર્વની પરે ચમત્કાર પામે, છઠ્ઠો (પુલક કે૦) રોમોદ્રમ હોય, એટલે પુષ્ટ કારણ પ્રાપ્ત થવાથી અત્યંત હર્ષ ઉપજે, અને અધિર સંસારજ્ઞમણુભયથી રોમોદ્રમ થાય, સાતમો (પ્રમોદ કે૦) મહાહર્ષ થાય, આત્મિક સુખાનુભવ હોય, જેમ આંધલાને નેત્રનો લાભ થયેથી તથા સુભટને શત્રુ છતવાથી જેવો પ્રમોદ થાય, તેથી પણ અધિક પ્રમોદ સમયોચિત ક્રિયા કરવામાં થાય. એ સર્વ અમૃતક્રિયાનાં (પ્રધાન) મુખ્ય લક્ષણો છે એટલે ચિહ્ને અમૃતક્રિયા જાણીએ. એ ક્રિયા ઘણું લોક અને પરલોકે અવશ્ય ફલદાયક હોય, એટલે નિશ્ચે ફલદાયક હોય ॥ ઉક્તં ચ ॥ સહજે ભાવધર્મો હિ, શુદ્ધચંદનગંધવત ॥ એતદ્ગર્ભ-મનુષાન,—મૃતં સંપ્રવક્ષતે ॥ ૧ ॥ શાસ્ત્રાર્થોલોચનં સમ્યક્, પ્રણિધાનં ચ કર્મણિ ॥ કાલાધંગ-વિપર્યાસો,—ડમ્ભતાનુષ્ઠાનલક્ષણમ્ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ॥ ૭ ॥

અમૃતનો લેશ લહ્યો ઇક વાર, બીજું રે ઔપધ કરવું
નવિ પડે ૭ ॥ અમૃતક્રિયા તિમ લહી એક વાર, બીજાં
રે સાધન વિણુ શિવ નવિ એડે ૭ ॥ ૮ ॥ એહવો રે
પૂજામાં મુજ ભાવ, આવ્યો રે ભાવ્યો ધ્યાન સોહામણો
૭ ॥ હજીઅ ન માયે મન આણુંદ, ખિણુ ખિણુ હોયે
પુલક નિકારણો ૭ ॥ ૯ ॥ કુરકે રે વામ નયન ઉરોજ,
આજ મિલે છે વાલિભ માહરો ૭ ॥ બીજું રે અમૃત-
ક્રિયા સિદ્ધિરૂપ, તુરત ફલે છે તિહાં નહીં આંતરો
૭ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—જારે જેમ રોગીએ અમૃતનો લેશજ માત્ર (લહ્યો કે૦) પામ્યો હોય તો તેને

બીજું ઔષધ કરવું પડે નહીં, તેમ સંસારરૂપ રોગે પ્રસ્ત જીવે એ એક વાર અમૃતક્રિયા પામી હોય તો પછી તે બીજાં સાધન કસ્યા વિના (શિવ કે) મોક્ષ જવામાં આવે નહીં, એટલે એટલે નહીં ॥ ૮ ॥ માટે હે સાસુજી ! એવો પૂજામાં મુજને ભાવ આવ્યો, તે ભાવે કરી સોહામણું એટલે સુંદર ધ્યાન મેં ભાવ્યું, જાણ્યું. તે ભાવ ધ્યાવતાં તે વખતે જે મારા ચિત્તમાં આનંદ આવ્યો છે તે આનંદ મારા મનને વિષે હજી સુધી સમાતો નથી, તેણે કરી નિષ્કારણ એટલે કારણ વિના ક્ષણે ક્ષણે (પુલક કે) રોમોદ્રમ થાય છે, હર્ષ થાય છે. નિષ્કારણ તે ભય અને હર્ષ, એ બે નિમિત્ત વિના જે વારે પોતાની મેળે રોમોદ્રમ થાય એટલે શરીરની રોમરાજી વિકસ્વર થાય તે વારે અકસ્માત અણચિંતવ્યું કોઈ પણ વક્ષલ આવી મલે, એવું નિમિત્તશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. એ લક્ષણ આજ મને થયું છે, માટે તે લક્ષણ વાંઝીયું નિષ્ફલ ન થાય, પણ ફલદાયક થવું જોઈએ. એમ મયણા કહે છે ॥ ૯ ॥ વળી મારું ડાહ્યું નેત્ર અને ડાહ્યું સ્તન ફરકે છે, તેથી હું જાણું છું જે આજ મારો વાલમ મને (મિલે છે કે) મલશે. બીજું વળી આજ અમૃતક્રિયા મુજને પ્રાપ્ત થઈ છે તે સિદ્ધિરૂપ છે, માટે તરતજ ફેલે છે. તેમાં કાંઈ આંતરો એટલે અંતર પડે નહીં ॥ ૧૦ ॥

કમલપ્રભા કહે વત્સ સાચ, તાહરી રે જીભે અમૃત વસે
સદા જી ॥ તાહારું રે વચન હોશે સુપ્રમાણુ, ત્રિવિધ
પ્રત્યય છે તેં સાધ્યો મુદ્દા જી ॥ ૧૧ ॥ કરવા રે વચન
પ્રિયાનું સાચ, કહે રે શ્રીપાલ તે બાર ઉઘાડીએ જી ॥
કમલપ્રભા કહે એ સુતની વાણી, મયણા કહે જિનમત
ન મુઘા હુયે જી ॥ ૧૨ ॥ ઉઘાડીયાં બાર નમે શ્રીપાલ,
જનનીનાં ચરણસરોજ સુહંકરુ જી ॥ પ્રણમી રે દયિતા
વિનય વિશેષ, બોલાવે તેહને પ્રેમ મનોહરુ જી ॥ ૧૩ ॥
જનની રે આરોપી નિજ ખંધ, દયિતા રે નિજ હાથે
લેઈ રાગશું જી ॥ પહોતા રે હાર પ્રભાવે રાચ, શિબિર
આવાસે ઉલસિત વેગશું જી ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—તે સાંભલી કમલપ્રભા કહે છે કે હે વત્સ ! તેં કહ્યું તે સાચુંજ છે, તારી જીભે સદા નિરંતર અમૃતજ વસે છે, તારું વચન સુપ્રમાણુ થશે, તેં (ત્રિવિધ પ્રત્યય કે) મન, વચન અને કાયા એ ત્રિકરણ શુદ્ધે મુદ્દા એટલે હર્ષે કરીને ધર્મને (સાધ્યો કે) આરાધ્યો છે ॥ ૧૧ ॥ પછી પોતાની પ્રિયા જે સ્ત્રી તેનું વચન સાચું કરવાને અર્થે શ્રીપાલ કહે છે કે બારણું ઉઘાડીએ, તે સાંભલી કમલપ્રભાએ કહ્યું કે એ મારા સુતની વાણી છે, તે વારે મયણા કહે કે શ્રીજિનેશ્વરના મત કદાપિ કાળે (મુઘા કે) ખોટા થાય નહીં ॥ ૧૨ ॥ પછી માતાએ બારણું ઉઘાડ્યાં કે શ્રીપાલ પોતાની જનનીનાં મુખકારક એવાં ચરણરૂપ સરોજ એટલે કમલ તે પ્રત્યે નમતો હવો, અને દયિતા જે મયણાસુંદરી તે પણ વિનયવિશેષ કરીને પોતાના

સ્વામીને પ્રજામી એટલે પગે લાગી, તેને શ્રીપાલે મનોહર પ્રેમે કરી બોલાવી ॥ ૧૩ ॥ પછી જનની જે માતા તેને પોતાના ખંધને વિષે આરોપી એટલે બેસાડી, તથા દયિતા જે સ્ત્રી મયણાસુંદરી, તેને ઘણા રાગથી પોતાના હાથમાં લધને હારના પ્રભાવે કરી શિબિર એટલે સૈન્યના જિહ્વાં ડેરા દીધા છે તે આવાસને વિષે શ્રીપાલ રાજ (ઉલસિત વેગશું કે૦) ઉક્લાસ પામતો થકો તરત અતિ ઉતાવલો જઇ પહોંતો ॥ ૧૪ ॥

બેસાડી રે ભદ્રાસને નરનાથ, જનનીને પ્રેમે ઇણી પરે
વિનવે જી ॥ માતાજી દેખો એ ફલ તાસ, જપીયાં મેં
નવ પદ જે સુગુરે દીયાં જી ॥ ૧૫ ॥ વહૂરો રે આઠે
લાગી પાય, સાસુને પ્રથમ પ્રિયા મયણા તણે જી ॥
તેહની રે શીશ ચઢાવી આશીષ, મયણા રે આગે વાત
સકલ ભણે જી ॥ ૧૬ ॥ પૂછે રે મયણાને શ્રીપાલ,
તહારો રે તાત આણાવું કિણુ પરે જી ॥ સા કહે કંઠે
ધરીય કુહાડ, આવે તો કોઇ આશાતના નવિ કરે
જી ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—પછી જનનીને ભદ્રાસને બેસાડીને નરનાથ જે શ્રીપાલ રાજ, તે પ્રેમે કરી આવી રીતે વિનવે છે કે હે માતાજી ! સદ્ગુરુએ જે નવ પદ દીધાં હતાં, તેના મેં જાપ જપ્યા તેનું એ ફલ થયું, તે નવ પદનો મહિમા પ્રગટપણે દેખો એટલે જુઓ, તે કેવો છે ? ॥ ૧૫ ॥ પછી બીજી આઠે વહૂરો પ્રથમ પોતાની સાસુને પગે લાગી, અને પછી પ્રથમ પ્રિયા એટલે પહોંતી પરણેલી જે મયણાસુંદરી છે તેને પગે લાગી. તેને બન્ને જણીએ આશીષ આપી, તે આશીષ આઠે સ્ત્રીઓએ મસ્તકે ચઢાવીને પછી શ્રીપાલની પાછલની હકીકત જે દશાંતરને વિષે બની હતી તે સંબંધી સર્વ વાત મયણાની આગલ (ભણે કે૦) કહે ॥ ૧૬ ॥ હવે શ્રીપાલ કુંવર મયણાસુંદરીને પૂછે છે કે તારા પિતાને કેવી રીતે અહીં તેડાવું ? તે વારે (સા કે૦) તે મયણાસુંદરી કહે છે કે કંઠ ઉપર કુહાડો મૂકીને આવી મલે તો ફરી શ્રીજિનધર્મની દુઃખોત્પાદક રૂપ આશાતના અવજ્ઞા કોઇ ન કરે. ઇહાં કેટલાએક એવો અર્થ કરે છે કે કોઇ જિનશાસનની આશાતના ન કરે એટલા માટે કંઠે કુહાડો ધરી તેડવાનું કહ્યું છે, તે યદિચિત્ત જાણવું. જે ભણી પ્રજાપાલ રાજએ તો પ્રથમજ મયણા યુક્ત શ્રીપાલને જખીને પોતાનું માન મૂક્યું છે અને ધર્મરચિ થયો છે, જૈનધર્મની પ્રશંસા પણ કીધી છે, ઉન્નતિ કીધી છે, તે ઉપર ફરી સમ્યગ્દષ્ટિ જીવને એટલો ખેદ ન હોય, કેમકે એ રાજ કાંઇ તે કાળે જૈનનો પ્રત્યનીક નથી, પરંતુ ઉલટો સહાયકારી છે, માટે લોકોને જણાવવાને અભિપ્રાયે તેનું અપમાન કરવા માટે કાંઇ રાજને કંઠે કુહાડો મૂકાવી તેઓ નથી, પરંતુ લોકોને જાણવા સ્વરૂપવિશેષથી કર્મની પ્રતીતિ કરાવવાને અર્થે તથા વિશેષથી ધર્મના મહા અવ્યુદય ફલવિશેષની પ્રતીતિ કરાવવાને માટે એવી અવસ્થાએ તેઓ છે ॥ ૧૭ ॥

કહેવરાવ્યું દૂતમુખે તિણુ વાર, શ્રીપાલે તે રાજને વય-

છુડું જી ॥ કોપ્યો રે માલવ રાજ તામ, મંત્રી રે કહે
 નવિ કીજે એવડું જી ॥ ૧૮ ॥ ચોથે રે ખંડે પહેલી ઢાલ,
 ખંડ સાકરથી મીઠી એ ભણી જી ॥ ગાયે જે નવ પદ
 સુજશ વિલાસ, કીરતિ વાધે જગમાં તેહ તણી જી ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—શ્રીપાલે તેજ વખતે દૂતને મુખે પ્રજાપાલ રાજને તેજ રીતે કહેવરાવ્યું (તામ કે) તે વારે માલવ દેશનો રાજ કોપ્યો, તેને પ્રધાને કહ્યું જે મહારાજ ! એવડો કોપ મ કરો, કોષમાં ફાયદો નથી ॥ ૧૮ ॥ એ ચોથા ખંડને વિષે પહેલી ઢાલ તે સાકરના (ખંડ કે) કટકાથી પણ મીઠી (ભણી કે) કહી, તે જે પ્રાણી નવ પદના રૂઝ યશને વિલાસ સહિત ગાય તો તેની જગતમાં કીર્તિ વધે, તથા અહીં કવિ યશોવિજયજીએ પોતાનું નામ પણ સૂચવ્યું ॥ ૧૯ ॥

॥ દોહા ॥

મંત્રી કહે નવિ કોપીએ, પ્રબલ પ્રતાપી જેહ ॥
 નાખીને શું કીજીએ, સૂરજ સામી ખેહ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે માલવ દેશના રાજને તેના પ્રધાન કહે છે કે જે પ્રબલ પ્રતાપી પુરુષ હોય તેની ઉપર કોપીએ નહીં, તિહાં દૃષ્ટાંત કહે છે કે જેમ પંથી જનને માર્ગે ચાલતાં સૂર્યનો આકરો તાપ લાગે તે વારે (ખેહ કે) ધૂળની પસલી ભરીને સૂર્યની સામી નાખે તો તે ધૂળ પાછી આવી તેના પોતાના મુખ ઉપર પડે, માટે સૂર્ય સામી ધૂળ નાખીને શું કરીએ ? તેમ પ્રબલ પ્રતાપી ઉપર ક્રોધ કરવો તે પણ પોતાનેજ દુઃખદાયી થાય ॥ ૧ ॥

ઉદ્વિત ઉપરે આથડ્યું, પસરતું પણ ધામ ॥
 ઉલ્હાએ જિમ દીપનું, લાગે પવન ઉદામ ॥ ૨ ॥

અર્થ—વળી પ્રધાન કહે છે કે હું રાજન ! અંધારું તે દેશલાપાએ ઉદ્વિત શબ્દે અંધકાર કહે છે. તે અંધકારની ઉપરે આથડ્યું, એટલે આવી પડ્યું, (પસરતું કે) તે માંહે વિસ્તાર પામતું, પરંતુ એમ નહીં જે આથડીને પાખું આવી પડ્યું અર્થાત્ આકરો અંધકારને ટાળે એવું દીપનું (ધામ કે) તેજ છે, એવું તેજ પણ (ઉદામ કે) આકરો પવન લાગે તે વારે એલાઇ જાય. ઘડાં પ્રધાને પોતાની નિપુણતાએ રાજને અરજ કીધી, તેમાં એવું સૂચવ્યું જે તમે તો દીવા સરખા છો, તમારું તેજ અસ્ખલિત છે, તે બીજા અંધારા સરખા ઘણા રાજાઓની ઉપર પડ્યું, તે સર્વ રાજાઓને તમે વશ કીધા છે, પણ એ હમણાં આવેલો રાજ તે ઉદામ પવન સરખો છે, માટે એ જેમ કહે તે રીતે કરવું, એને સમજાવી ચોલાવવો ચુકત છે. જેમ આકરો પવન લાગવાથી દીપકને એક સ્થલથી ઉપાડી બીજે સ્થલે મૂકતાં દીપકપદની હાનિ થતી નથી, મહત્તા ઘટતી નથી, તેમ એને અનુકૂલ પ્રવર્તતાં આપણને કાંઇ હાનિ નથી. એમ પ્રધાને પોતાના રાજને દીવા સમાન કહી તેનું મહત્ત્વ રાખ્યું, અને તેને (સામાવાલાને) ઉદામ પવનની ઉપમા આપી. ઉલ્હાં લાવે બલવાન સૂચવ્યો, એટલે પ્રબલ ઉલ્હાં સાથે વિરોધ કરવો ચુકત નથી. ૧. બીજો અર્થ ઉદ્વિત એટલે અજ્ઞાન તત્પર્યંત તેની ઉપર જ્ઞાનનું

તેજ વિસ્તાર પામતું આશ્ચર્ય, તેને મિથ્યાત્વરૂપ ઉદામ પવન લાગે થકે જ્ઞાનનું તેજ ઓલાઈ જાય. ૨. એ રીતે સામ વચને કરી પોતાના રાજને પ્રધાને સમજાવ્યો, તે વારે પ્રજાપાલ રાજનું ચિત્ત શ્રીપાલજીને મલવા ઉત્કંઠિત થયું ॥ ૨ ॥

જે કિરતારે વડા કીયા, તેહશું ન ચલે રીસ ॥ આપ અંદાજે ચાલીએ, નામીજે તસ શીશ ॥ ૩ ॥ દૂત કહે તે કીજીએ, અનુચિત કરે બલાય ॥ જેહની વેલા તેહની, રક્ષા એહજ ન્યાય ॥ ૪ ॥ એહવાં મંત્રિવચણ સુણી, ધરી કુહાડો કંઠ ॥ માલવ નરપતિ આવીયો, શિબિર તણે ઉપકંઠ ॥ ૫ ॥ તે શ્રીપાલ છોડાવીયો, પહિરાવ્યો અલંકાર ॥ સભા મધ્યે તેડ્યો નૃપતિ, આપ્યું આસન સાર ॥ ૬ ॥ તવ મયણા નિજ તાતને, કહે બોલ જે મુજજ ॥ કર્મવશે વર તુમે દીયો, તેહનું જુઓ એ ગુજજ ॥ ૭ ॥

અર્થ—જેને કિરતારે મોટા કર્યા છે તેની સાથે રીસ કરવી ચાલે નહીં, માટે પોતાના અંદાજે એટલે ગજા પ્રમાણે અદબથી ચાલીએ અને તેને મસ્તક નમાવીએ ॥ ૩ ॥ માટે હે રાજન! આ દૂત કહે છે તે કરીએ, અનુચિત કામ આપણી બલા કરે છે, એટલે અણુઘટતું કામ આપણે શામાટે કરીએ? જેની વેલા એટલે જેનો અવસર તેનીજ રક્ષા એટલે રખોપું, એજ ન્યાય છે ॥ ૪ ॥ એવાં પ્રધાનનાં વચન સાંભલી માલવ દેશનો રાજા ખાંધે કુહાડા ધરીને ક્ષિપ્રા નદીની (ઉપકંઠ કે) પાસે જિહ્વાં શ્રીપાલનું સૈન્ય છે તિહાં આવ્યો ॥ ૫ ॥ તેવોજ શ્રીપાલે તે કુહાડા ખાંધથી છોડાવ્યો એટલે ઉતરાવ્યો, અને અલંકાર પહેરાવ્યો એટલે રૂઝાં વસ્ત્રાભરણ પહેરાવ્યાં, પછી સભામાં તેડીને બેસવા માટે શ્રેષ્ઠ આસન આપ્યું ॥ ૬ ॥ તે વારે મયણા પોતાના પિતાને કહે છે કે હું પિતાજી! મારો બોલ સંભારો, જે કર્મને વશે તમે વર દીધો હોતો તેનું (ગુજજ કે) લાગ્ય જુઓ કેવું છે ? ॥ ૭ ॥

તવ વિસ્મિત માલવ નૃપતિ, જામાઉલ પ્રણમંત ॥ કહે ન સ્વામી તું ઓલખ્યો, ગિરુઓ બહુ ગુણવંત ॥ ૮ ॥ કહે શ્રીપાલ ન માહરો, એહવો એહ બનાવ ॥ ગુરુ દર્શિત નવ પદ તણો, એ છે પ્રબલ પ્રભાવ ॥ ૯ ॥ તે અચરિજ નિસુણી મિલ્યો, તિહાં વિવેક ઉદાર ॥ સૌભાગ્ય-સુંદરી રૂપસુંદરી, પ્રમુખ સચલ પરિવાર ॥ ૧૦ ॥

સ્વજનવર્ગ સઘલો મિલ્યો, વરત્યો આણુંદ પૂર ॥ નાટક-
કારણ આદિશે, શ્રી શ્રીપાલ સનૂર ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—તે વારે માલવ દેશનો રાજા વિસ્મય પામ્યો થકો જમાઇને પ્રણામ કરીને કહેવા લાગ્યો જે હે સ્વામિન ! મેં તુજને આલખ્યો નહીં, તું ગિરમો છો, મહાયુગ્યંત છો ॥ ૮ ॥ તે સાંભલી શ્રીપાલ કહે છે કે એ જે બનાવ છે તે કાંઈ મારો નથી, પરંતુ એ તો ગુરુએ જે નવ પદ દેખાયાં તેના એ પ્રબલ (પ્રભાવ કે) મહિમા છે ॥ ૯ ॥ તે અચરિત જેવી વાત સાંભલીને તિહાં વિવેક ઉદાર એટલે મોટો વિવેક્યંત એવો સૌભાગ્યસુંદરી અને રૂપસુંદરી પ્રમુખ સર્વ પરિવાર એકઠો મલ્યો ॥ ૧૦ ॥ એમ સ્વજનવર્ગ સર્વ એકઠો મલે થકે આનંદનો પૂર વર્તતે નાટક કરાવવાના કારણ માટે સનૂર એટલે તેજે કરી સહિત એવો શ્રીપાલ આદેશ દેતો હવો ॥ ૧૧ ॥

॥ ઢાલ બીજી ॥

॥ હોજી હુંમે હુંમે વરસેલો મેહ, આજ દિહાડો ધરણી ત્રીજરો હો લાલ ॥ એ દેશી ॥

હોજી પહેલું પેડું તામ, નાચવા ઉઠે આફણી હો લાલ ॥
હોજી મૂલ નટી પણ એક, નવિ ઉઠે બહુ પરે ભણી હો
લાલ ॥ ૧ ॥

અર્થ—(તામ કે) તે વારે નાટકનાં ઘણાં પેડાં છે, તેમાંથી પહેલું પેડું એટલે ટોણું નાચવાને માટે સ્વેચ્છાએ ઉભું થયું, પણ તે માંહે એક મૂલ નટી એટલે મુખ્ય નાટકણી છે, તેને ટોણે મલીને (બહુ પરે ભણી કે) ઘણી રીતે કહ્યું તોપણ તે નાચવા ઉઠે નહીં ॥ ૧ ॥

હોજી ઉઠાડી બહુ કષ્ટ, પણ ઉચ્છાહ ન સા ધરે હો
લાલ ॥ હોજી હા હા કરી સવિષાદ, દુહો એક મુખે
ઉચ્ચરે હો લાલ ॥ ૨ ॥ દોહો ॥ કિહાં માલવ કિહાં
શંખપુર, કિહાં બખ્ખર કિહાં નદ ॥ સુરસુંદરી નચાવીએ,
દૈવે દલ વિમરદ ॥ ૩ ॥ ઢાલ પૂર્વની ॥ હોજી વચન
સુણી તવ તેહ, જનની જનકાદિક સવે હો લાલ ॥ હોજી
ચિંતે વિસ્મિત ચિત્ત, સુરસુંદરી કિમ સંભવે હો લાલ
॥ ૪ ॥ હોજી જનની કંઠ વિલગ્ન, પૂછી જનકે રોવતી
હો લાલ ॥ હોજી સઘલો કહે વૃત્તંત, જે ઋદ્ધિ તુમે દીધી
હતી હો લાલ ॥ ૫ ॥

અર્થ—તથાપિ તેને બહુ કષ્ટે કરી ઉઠાડી તોપણ (સા કે૦) તે નટી નાચવાને માટે ઉત્સાહ ધરતી નથી, અને સુખથી વિષાદ સહિત એ વાર હા હા એવો શબ્દ કરતી એક દાહો પોતાના સુખથી ઉચ્ચારતી હવે ॥ ૨ ॥ તેનો અર્થ કહે છે કે કિહાં માલવ દેશે જન્મ થયો અને કિહાં શંખપુરે પરણાવી, તથા કિહાં બબ્બર દેશે વેચી અને કિહાં એ નાટક કરવા શીખી. દૈવે મરદ તે મરદ એટલે આમલો, વાંકાઇ, માનપણું દલી નાખીને સુરસુંદરીને નચાવતી કરી ॥ ૩ ॥ તે નાટકણીનાં એવાં વચન સાંભલીને જનની જે માતા અને જનકાદિક જે પિતા પ્રમુખ સર્વ સજ્જન વિસ્મિત થિતે કરી ચિંતવતાં હવાં કે એ સુરસુંદરી તે નાટકણી થઇ, એ કેમ સંભવે ! ॥ ૪ ॥ તે માતા પિતા પોતાનાં મનમાં વિમાસે છે કે કેમ એ સુરસુંદરી છે, કિંવા નથી ! એટલામાં તો સુરસુંદરી તિહાંથી ઉઠીને પોતાની જનનીને ગળે આવી વલગી. તેને રોવતી થકી દેખીને જનકે એટલે પિતાએ પૂછ્યું, તે વારે તેની આગલ સંબંધો વૃત્તાંત કહે છે કે હે પિતાજી ! તમે સુજને જે ઋદ્ધિ દીધી હતી ॥ ૫ ॥

હોજી હું તે ઋદ્ધિ સમેત, શંખપુરીને પરિસરે હો લાલ ॥
 હોજી પહોતી મુહૂરત હેત, નાથ સહિત રહી બાહિરે હો
 લાલ ॥ ૬ ॥ હોજી સુભટ ગયા કેઇ ગેહ, છોછે સાથે
 નિશા રહી હો લાલ ॥ હોજી જમાતા તુજ નક, ધાડી
 પડી તિહાં હું ગ્રહી હો લાલ ॥ ૭ ॥ હોજી વેચી મૂલ્યે
 ધાડી, સુભટે દેશ નેપાલમાં હો લાલ ॥ હોજી સારથ-
 વાહે લીધ, ફલે લખ્યું જે ભાલમાં હો લાલ ॥ ૮ ॥
 હોજી તેણે પણ બબ્બર કુલ, મહાકાલ નગરે ધરી હો
 લાલ ॥ હોજી હાટે વેચી વેશ, લેઇ શીખાવી નટી કરી હો
 લાલ ॥ ૯ ॥ હોજી નાટકપ્રિય મહાકાલ, નૃપ નટપેટકશું
 ગ્રહી હો લાલ ॥ હોજી વિવિધ નચાવી દીધ, મયાણુસેના-
 પતિને સહી હો લાલ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—તે ઋદ્ધિ સહિત હું શંખપુરી નગરીની (પરિસરે કે૦) સમીપે પહોતી, પણ તે દિવસે નગરમાં પેસવાનું સુહર્ત ન હતું, તે હેતુ માટે હું મારા (નાથ કે૦) ભર્તાર સહિત ગામ બહાર રહી ॥ ૬ ॥ પોતાનું નગર બાણીને કેટલાએક સુભટો પોતપોતાને ઘર ગયા, અને છાછ એટલે થોડા સઘવારે તિહાં હું રાત્રિએ રહી, એટલામાં મધ્ય રાતે હુણા હુણા કરતી ચોરોની ઓઠી ધાડ આવી પડી, તે વારે તમારો જમાઇ તો મને મૂકીને નાસી ગયો, અને ચોરોએ તમારું આપેલું ધન દેખીને તે ધન સહિત સુજને ગ્રહી એટલે પકડી લીધી ॥ ૭ ॥ પછી તે ધાડના સુભટોએ મને લઇને નેપાલ દેશમાં જઇ મૂલ્ય લઇને વેચી, તિહાં સાર્થવાહે લીધી. જે ભાલમાં એટલે કપાળમાં લખ્યું હોય તે ફલે એટલે ફલીભૂત થાય,

પરંતુ તેમાં અધિકું ઓછું થાયજ નહીં ॥ ૮ ॥ તે સાર્થવાહે પણ અબ્બર કુલને વિષે મહાકાલ રાજને નગરે (ધરી કે૦) લઇ જઇને વેશ્યાને હાટે વેચી, તેણે લઇ નાટકકલા શીખાવીને નટી કરી ॥ ૯ ॥ પછી નાટક છે પ્રિય જેને એવો તિહાંનો જે મહાકાલ રાજ તેણે તે નાટકના પેટક એટલે પેડાની સાથે મને ગ્રહી એટલે વેચાતી લઇને વિવિધ પ્રકારે મને નચાવી કરીને પછી જે વારે પોતાની પુત્રી મયણસેના પરણાવી તે વારે તેના પતિને દાયજામાં (સહી કે૦) નિશ્ચે નાટકનાં નવે પેડાં દીધાં, તેમાં મને પણ (દીધ કે૦) દીધી ॥ ૧૦ ॥

હોજી નાટક કરતાં તાસ, આગે દિન કેતા ગયા હો લાલ ॥

હોજી દેખી આપ કુટુંબ, ઉદ્ધસ્યું દુઃખ તુમ હુઇ દયા હો

લાલ ॥ ૧૧ ॥ હોજી મયણાદુઃખ તવ દેખી, નિજ ગુરુ-

અત્તાણુ મદ કીયો હો લાલ ॥ હોજી તે મયણાપતિ દાસ,-

ભાવે અખ મુજ સલકીયો હો લાલ ॥ ૧૨ ॥ હોજી

એકજ વિજયપતાક, મયણા સયણામાં લહે હો લાલ ॥

હોજી જેહનું શીલ સલિલ, મહિમાએ મૃગમદ મહમહે

હો લાલ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલની આગલ નાટક કરતાં કરતાં આગલ કેટલાએક દિવસ વહી ગયા, પરંતુ આજ તો આપણું કુટુંબ સહુ દેખીને મારા ઉપર તમારી દયા થઇ તેથી દુઃખ ઉદ્ધસી આવ્યું ॥ ૧૧ ॥ તમે મને પરણાવી તે વારે મયણાનું દુઃખ દેખીને (નિજ ગુરુઅત્તાણુ કે૦) મેં મારી મોટાઇનો મદ કર્યો, અહંકાર કર્યો, તેના પસાયથી (અખ કે૦) હુમણાં તેજ મયણાનો પતિ જે શ્રીપાલ, તેના (દાસભાવે) સેવકભાવે દાસીભૂત થઇને મેં દાસીપણું કર્યું, માટે મેં જે મદ કરેલો હતો (તે કે૦) તે મદ સલક્યો ॥ ૧૨ ॥ હવે સુરસુંદરી મયણાસુંદરીની સ્તુતિ કરે છે, એકજ વિજયપતાક એટલે અદ્વિતીય વિજયપતાકાને તે મયણા-સુંદરી પોતાના સયણામાં એટલે સગાં કુટુંબમાં લહે એટલે પામી છે, વળી જેતું શીલરૂપ જે (સલિલ કે૦) પાણી તે મહિમાએ કરીને મૃગમદ જે કસ્તૂરી તેની પરે મહમહાટ કરી રહ્યું છે, એટલે જગતમાં જેના શીલનો સુગંધ વિસ્તાર પામી રહ્યો છે ॥ ૧૩ ॥

હોજી મયણાને જિનધર્મ, ફલીયો બલીયો સુરતરુ હો

લાલ ॥ હોજી મુજ મને મિથ્યાધર્મ, ફલીયો વિષફલ વિષ-

તરુ હો લાલ ॥ ૧૪ ॥ હોજી એકજ જલધિ ઉપ્પન્ન,

અમિય વિષે જે આંતરો હો લાલ ॥ હોજી અમ બિહું

બહેની માંહિ, તેહ છે મત કોઇ પાંતરો હો લાલ ॥ ૧૫ ॥

હોજી મયણા નિજ કુલલાજ, ઉદ્યોતક મણિદીપિકા હો

લાલ ॥ હોજ હું છું કુલમલહેતુ, સઘન નિશાની ઝીપિકા
 હો લાલ ॥ ૧૬ ॥ હોજ મયણા દીઠે હોય, સમકિત-
 શુદ્ધિ સોહામણી હો લાલ ॥ હોજ મુજ દીઠે મિથ્યાત,
 ધીઠાઈ હોયે અતિ ઘણી હો લાલ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—મયણાએ શ્રીજિનધર્મ સેવ્યો, તે તેને બલવંત એવું જે (સુરતર કે) કલ્પવૃક્ષ
 તે સમાન પ્રત્યક્ષ દશ્યમાન શુભરૂપ ફૂલે ફૂલે કરી ફેલ્યો, અને મેં મિથ્યાત્વ ધર્મ સેવ્યો, તે
 મુજને જેમ વિષતર એટલે વિષવૃક્ષમાં વિષફલ ઉપજે તે સમાન દુઃખરૂપ ફૂલે ફૂલે કરીને
 ફેલ્યો. એટલે જેવાં બીજ વાવ્યાં તેવાં ફલ પામ્યાં ॥ ૧૪ ॥ ઇહાં કોઈ અજાણ પૂછે કે
 એકજ કુલમાં ઉપની તમે બે બહેનો છો, તે માંહે એટલો ફેર કેમ પડ્યો? તેને દષ્ટાંતપૂર્વક
 ઉત્તર કહે છે કે જેમ એકજ (જલધિ કે) સમુદ્ર ઉત્પત્તિનું સ્થાનક છે. તેમાં અમૃત અને
 વિષ બેહુ ઉપજે છે, ને તેમાં આંતરું છે, કેમકે અમૃત છે તે રોગાપહારકપણે જીવાડનાર છે
 અને વિષ જે છે તે તો સર્વથા મારનારજ છે, તેમ ઇહાં પણ અમો બેહુ બહેનો માંહે તેટલો
 અંતર છે, એટલે મયણા અમૃત તુલ્ય છે, અને હું વિષ સરખી છું. મત કોઈ પાંતરો એટલે
 કોઈ ફેરફાર જાણશો નહીં ॥ ૧૫ ॥ વળી મયણા પોતાના કુલની લાજને ઉઘોતક એટલે
 પ્રકાશ કરવામાં મણિદીપિકા એટલે મણિરત્નની દીવી સમાન છે, અને હું તો કુલને મલિન
 કરવાની હેતુ એટલે કારણ છું. તે કેવી હેતુ છું? તો કે (સઘન નિશા કે) વરસાદ સહિત
 અંધારી રાત્રિ હોય તેની પણ ઝીપિકા એટલે ઝીપનારી છું, એટલે કુલને મલિન કરવામાં
 તો સઘન રાત્રિને જીતું એવી હું છું ॥ ૧૬ ॥ વળી મયણાને દીઠે થકે સોહામણી સમકિતની
 શુદ્ધિ થાય, અને મુજને દેખવાથી મિથ્યાત્વ લક્ષણ અત્યંત ધીઠાઈ એટલે વક્તા પેદા થાય ॥૧૭॥

હોજ એહવા બોલી બોલ, સુરસુંદરીએ ઉપાધયો હો
 લાલ ॥ હોજ જે આનંદ ન તેહ, નાટિક શતકે પણ
 કીયો હો લાલ ॥ ૧૮ ॥ હોજ શ્રીપાલે વડવેગ, હવે
 અરિદમણ અણાવીયો હો લાલ ॥ હોજ સુરસુંદરી તસુ
 દીધ, બહુ ઋદ્ધે વોલાવીયો હો લાલ ॥ ૧૯ ॥ હોજ તે
 દંપતી શ્રીપાલ, મયણાને સુપસાડેલે હો લાલ ॥ હોજ
 પામે સમકિતશુદ્ધિ, અધ્યવસાયે અતિ ભલે હો લાલ
 ॥ ૨૦ ॥ હોજ કુષ્ઠી પુરુષ શત સાંત, મયણાવયણે લહી
 દયા હો લાલ ॥ હોજ આરાધી જિનધર્મ, નીરોગી
 સઘલા થયા હો લાલ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—છહાં શ્રીપાલે લોકોને આનંદ ઉપજવવા માટે સુરસુંદરીને નાટક કરવાની આજ્ઞા કરી હતી. તે એક નાટક તો શું ? પણ (નાટક શતકે કે) સેકડાગમે નાટક કરવાથી પણ જે આનંદ (ન કે) ન ઉપજે (તેહ કે) તે આનંદ પોતાના દોષ અને મયણાના ગુણ છે જેમાં એવી પોતાની વચનચતુરાઈએ કરી પૂર્વોક્ત બોલ બોલીને સુરસુંદરીએ (ઉપાધ્યો કે) ઉપજાવ્યો ॥ ૧૮ ॥ હવે શ્રીપાલે ઘણી તાકીદથી અરિદમન રાજાને તેડાવી તેને સુરસુંદરી દીધી, તથા ઘણી ઋદ્ધિ આપીને વોલાવ્યો, વિદાય કર્યો ॥ ૧૯ ॥ તે દંપતી એટલે અરિદમન અને સુરસુંદરી પણ શ્રીપાલ તથા મયણાના સુપસાયથી રુઝા અત્યંત લલા અધ્યવસાયે એટલે પોતાના પરિણામની શુદ્ધતાએ શુદ્ધ સમક્ષિત પામ્યાં ॥ ૨૦ ॥ હવે મયણાનાં વચનથી દયાને (લહી કે) પામીને શ્રીજૈનધર્મ આરાધીને સર્વ નીરોગી થયા હતા એવા જે સાતસેં કુષ્ઠી પુરુષો તે શ્રીપાલનો યશ સાંભલીને તિહાં આવ્યા ॥ ૨૧ ॥

હોજ તે પણ નૃપ શ્રીપાલ, પ્રણમે બહુલે પ્રેમશું હો
લાલ ॥ હોજ રાણિમ દીએ નૃપ તાસ, વદનકમલ નિત
ઉદ્વેસ્યું હો લાલ ॥ ૨૨ ॥ હોજ આવી નમે નૃપ પાય,
મતિસાગર પણ મંત્રવી હો લાલ ॥ હોજ પૂરવ પરે
નરનાહ, તેહ અમાત્ય કીયો કવિ હો લાલ ॥ ૨૩ ॥ હોજ
સુસરા સાળા ભૂપ, માઉલ બીજા પણ ઘણા હો લાલ ॥
હોજ તેહને દીએ બહુ માન, નૃપ આદરની નહીં મણા
હો લાલ ॥ ૨૪ ॥ હોજ ભાલ મિલિત કરપન્ન, સવિ
સેવે શ્રીપાલને હો લાલ ॥ હોજ ઇક દિન વિનવે મંત્રી,
મતિસાગર ભૂપાલને હો લાલ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—તે પણ શ્રીપાલ રાજાને ઘણા પ્રેમે કરી પ્રણમ્યા. તે સાતસેં શ્રીપાલ રાણિમ એટલે રાણાની તે ઉમરાવની પદવી દેતો હવો. તે સર્વને સૈન્યના નાયક કર્યા. તે શ્રીપાલનું વદન જે સુખ તદ્રૂપ કમલ તે નિત્ય એટલે નિરંતર સદાય ઉદ્વેસ્યું, એટલે વિકસિત થકું રહે છે ॥ ૨૨ ॥ વળી મતિસાગર નામે પ્રધાન પણ આવીને શ્રીપાલ રાજાને પગે લાગ્યો, તે પૂર્વે પોતાના પિતાનો મોટો પ્રધાન હતો, તેની પેરે વળી પણ શ્રીપાલે તેને (અમાત્ય કીયો કવિ કે) સર્વમાં વડેરો મોટો પ્રધાન કર્યો ॥ ૨૩ ॥ વળી સુસરા અને સાળા પક્ષના રાજા તથા માઉલ એટલે મોસાલ પક્ષના રાજા તેમજ બીજા પણ ઘણા રાજાઓ અને સુભટ આવ્યા છે, તેમને શ્રીપાલ બહુમાન દેતો હવો. શ્રીપાલ રાજા આદર સન્માન આપવામાં કાંઈ ઓછાપ રાખતો નથી ॥ ૨૪ ॥ તે સર્વ પોતાના લાલસ્થલને વિષે મિલાવ્યાં છે (કરપન્ન કે) હાથરૂપ કમલ જેમણે એવા થકા એટલે સર્વ હાથ જોડી પોતાને મસ્તકે લગાડી નમ્ર થઈ માથું નીચું નમાવીને શ્રીપાલ રાજાની સેવા કરે છે. હવે એક સમયને વિષે મતિસાગર પ્રધાન આવીને શ્રીપાલને વિનવે છે ॥ ૨૫ ॥

હોજી ચોથે ખંડે ઢાલ, બીજી હુઇ સોહામણી હો લાલ ॥
 હોજી ગુણુ ગાતાં સિદ્ધચક્ર, જશ કીરતિ વાધે ઘણી હો
 લાલ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—એ ચોથા ખંડને વિષે શોભનીય બીજી ઢાલ સંપૂર્ણ થઇ. શ્રીસિદ્ધચક્રના ગુણુ ગાતાં થકા એટલે સ્તવતાં થકા ઘણા યશ અને કીર્તિ વધે ॥ ૨૬ ॥

॥ દોહા ॥

મતિસાગર કહે પિતૃપદે, ઠવીઓ બાલપણુ જેણુ ॥ ઉઠા-
 વીયો તો તુજ અરિ, તે સહી દિત્તમએણુ ॥ ૧ ॥ અરિ
 કરગત જે નવિ લીએ, શક્તિ છતે પિતૃરજજ ॥ લોક હસે
 બલ ફોક તસ, જેમ શારદ ઘન ગજજ ॥ ૨ ॥ એ બલ
 એ ઋદ્ધિ એ સકલ, સૈન્ય તણો વિસ્તાર ॥ શું ફલશે
 જો લેશે નહીં, તે નિજ રાજ ઉદાર ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે મતિસાગર પ્રધાન શ્રીપાલને કહે છે કે બાલપણુ તમને તમારા પિતૃપદે એટલે પિતાની પાઠે થાપ્યા હતા, તિહાંથી (જેણુ કે) જે તમારા (અરિ કે) શત્રુએ તમને ઉઠાડ્યા તે તમારો શત્રુ (સહી કે) નિશ્ચે (દિત્તમએણુ કે) દીપ્તમદેન એટલે દીપ્તતા મદે કરી યુક્ત છે ॥ ૧ ॥ માટે અરિ જે શત્રુ તેના કરગત એટલે હાથમાં ગયું એવું જે પિતૃ-રજજ કે) પિતાનું રાજ્ય તેને પોતાની છતી શક્તિએ જે ન લીએ તો તેની લોક માંહે હાંસી થાય અને તેનું બલ પણ ફોક એટલે વ્યર્થ બાણવું, કેની પેઠે ? તો કે જેમ શરદ્કાળનો ઘન જે વરસાદ તે ફેકટ ગર્જના કચ્ચા કરે, પણ પાણીનું ટીપું વરસે નહીં, તેની પેરે નિરર્થક બાણવું ॥ ૨ ॥ માટે જો તે પોતાનું ઉદાર રાજ્ય તમે નહીં લેશો તો તમારું એ બલ, પરા-ક્રમ તથા ઋદ્ધિ જે દોલત અને વળી આ સૈન્યનો વિસ્તાર, તે સર્વે શું ફલશે ? એટલે એ સર્વ પામ્યાનું શું ફલ ? અર્થાત્ કાંઇજ નહીં ॥ ૩ ॥

નૃપ કહે સાચું તેં કહ્યું, પણ છે ચાર ઉપાય ॥ સામે
 હોય તો દંડ સ્થો, સાકરે પણ પિત્ત જાય ॥ ૪ ॥ અહો
 બુદ્ધિ મંત્રી ભણે, દૂત ચતુરમુખ નામ ॥ ભૂપ શીખાવી
 મોકલ્યો, પહોતો ચંપા ઠામ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એવાં પ્રધાનનાં વચન સાંભલીને રાજા કહેવા લાગ્યો કે હે મંત્રીશ્વર ! તેં કહ્યું તે સત્ય છે, પણ રાજ્ય લેવાના સામ, દામ, ભેદ અને દંડ, એ ચાર ઉપાયો છે, તેમાં જો સામ એટલે મિષ્ટ વચનથીજ કાર્ય થાય તો દંડનું શું કામ ? જો સાકર આધાથી પિત્ત રોગ જતો

હોય તો વળી કડવું ઔષધ શામાટે કરીએ ? ॥ ઉક્તં ચ ॥ સામઃ પ્રેમપરં વાક્યં, દાનં ચાર્થ-
વિસર્જનમ્ ॥ ભેદઃ પરજનાકૃષ્ટિ, -નિર્મલઃ પરપીડનમ્ ॥ ૧ ॥ ઇતિ તત્ત્વમ્ ॥ ૪ ॥ એવું શ્રીપા-
લનું વચન સાંભલી મંત્રી જે પ્રધાન તે કહે છે કે અહો સ્વામિન્ ! તમારી બુદ્ધિ તો મોટી
છે, સમુદ્ર જેવા ગંભીર છે, તો હવે આ ચતુરશુખ નામે દૂતને મોકલો, તે સામાદિ ચાર
ભેદને જાણનારો છે તથા શુખની વાચાલતામાં ચતુર છે, માટે ચતુરશુખ એનું નામ છે. પછી
તેને રાજાએ શીખાવીને મોકલ્યો, તે પણ ચંપા નગરીને ઠામે જઈ પહોંતો ॥ ૫ ॥

॥ ઢાલ ત્રીજી ॥

॥ રાગ અંગાલો ॥ કિસકે ચેલે કિસકે પૂત, આતમરામ એકિલા અવધૂત ॥ મન માન લે ॥ એ દેશી ॥

અજિતસેન છે તિહાં ભૂપાલ, તે આગલ કહે દૂત રસાલ ॥
સાહિબ સેવીએ ॥ કલા શીખવા જાણી બાલ, જે તેં
મોકલીયો શ્રીપાલ ॥ સાહિબ ० ॥ ૧ ॥

અર્થ—તિહાં અજિતસેન નામે રાજા બેઠો છે, તેની આગલ તે દૂત આવીને પોતાની
ચતુરાશયી અનુક્રમે મીઠાં, ખાટાં અને કડવાં એવાં ત્રણ પ્રકારનાં રસાલ વચનો કહે છે. તિહાં
પ્રથમ મીઠાં વચન કહે છે કે હે રાજન્ ! તમે વૃદ્ધ થયા છો, માટે હવે સાહિબ જે પરમેશ્વર,
તેને સેવો, અથવા અમારા સાહિબની સેવા ખીજમત કરો, જે તમારા ભાઈનો છોકરો શ્રીપાલ
પોતાના આપને રાજ્યપાટે થાપ્યો હતો તેને તમે પૃથિવીના ભાર ખમી શકવાને અસમર્થ
જાણીને તેની ઉપરથી ભાર ઉતારી તમે તમારી પોતાની ખાંધે ચઢાવી લીધો, અને તેને
બાલક જાણી કલાઓ શીખવવા માટે બહાર મોકલી દીધો હતો ॥ ૧ ॥

સકલ કલા તેણે શીખી સાર, સેના લઈ ચતુરંગ ઉદાર ॥
સાહિબ ० ॥ આવ્યો છે તુજ ખંધનો ભાર, ઉતારે છે એ
નિરધાર ॥ સાહિબ ० ॥ ૨ ॥ જીરણુ થંભ તણો જે ભાર,
નવે ઠવીજે તે નિરધાર ॥ સાહિબ ० ॥ લોકે પણ જુગતું
છે એહ, રાજ દેઈ દાખો તુમે નેહ ॥ સાહિબ ० ॥ ૩ ॥

અર્થ—તે શ્રીપાલ (સાર કે) પ્રધાન સર્વ કલાઓ શીખી, ઉદાર એટલે ઘણી મોટી
એવી ચતુરંગી સેના લઈને તમે વૃદ્ધ થયા જાણી તમારે ખંધે પડેલા રાજ્યકારભાર સંખંધી જે
ભાર છે તેને (નિરધાર કે) નિશ્ચે ઉતારે છે, એટલે ઉતારવા કબૂલ થાય છે ॥ ૨ ॥ તે ઉપર
દૃષ્ટાંત કહે છે કે જેમ (જીરણુ કે) જૂના થઈ ગયેલા થાંભલા ઉપર ભાર પડેલા હોય તે
ઉતારીને નિશ્ચેથી પાછો ફરી નવે થાંભલે ઠવીજે, એટલે નવા થાંભલા ઉપર મૂકીએ, એ
વાત લોકને વિષે પણ યુક્ત છે જે જૂનો થંભ કાઢીને નવો થંભ બેસાડીએ, તે કારણે તમે
પણ હવે વૃદ્ધ જૂના થંભ જેવા થયા છો, માટે નવા થંભરૂપ શ્રીપાલને રાજ્ય દઈને તેને સ્નેહ
દખાડો. ઘણું શું કહું ! અહીં ત્રણ ગાથા સુધી બધાં મીઠાં વચન કહ્યાં છે ॥ ૩ ॥

ખીજું પયપંકજ તસ ભૂપ, સેવે બહુ ભત્તિ અનુરૂપ ॥

સાહિબં ॥ તુમે નવિ આવ્યા ઉપાયો વિરોધ, નવિ
અસમર્થ છે તેહ શું શોધ ॥ સાહિબં ॥ ૪ ॥ કિહાં સરશવ
કિહાં મેરુ ગિરીંદ, કિહાં તારા કિહાં શારદ ચંદ ॥ સાહિબં ॥
કિહાં ખઘોત કિહાં દિનનાથ, કિહાં સાયર કિહાં છિદ્દર
પાથ ॥ સાહિબં ॥ ૫ ॥ કિહાં પંચાયણ કિહાં મૃગ-
આલ, કિહાં ઠીંકર કિહાં સોવનથાલ ॥ સાહિબં ॥
કિહાં કોદ્રવ કિહાં કૂર કપૂર, કિહાં કુકશ ને કિહાં ઘૂત-
પૂર ॥ સાહિબં ॥ ૬ ॥ કિહાં શૂન્ય વેડી કિહાં આરામ,
કિહાં અન્યાચી કિહાં નૃપ રામ ॥ સાહિબં ॥ કિહાં
વાઘ ને કિહાં વળી છાગ, કિહાં દયાધરમ કિહાં વળી
યાગ ॥ સાહિબં ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે આમલ એટલે ખાટાં ધીંસાં વચન કહે છે. બીજું વળી (બહુ કેં) ઘણું
(ભૂપ કેં) રાજઓ તે શ્રીપાલના પદપંકજને ભક્તિ અનુરૂપ એટલે અનુકૂલ ભક્તિએ કરીને
સેવે છે, પણ તમે પોતાના થકા તેની સેવા કરવા આવ્યા નહીં, તેથી વિરોધ ઉપજાવ્યો, તો
તે વિરોધનો શોધ કરવાને તે શ્રીપાલ શું અસમર્થ છે? (નવિ કેં) ના, અસમર્થ નથી ॥ ૪ ॥
તેનામાં અને તમારામાં તો ઘણાજ અંતર છે, તે હું કહું છું, સાંભલો. ક્યાં તો સરશવનો
એક દાણો અને ક્યાં મેરુ પર્વત! વળી ક્યાં તારાનું તેજ અને ક્યાં શરદ્પૂનમના ચંદ્રમાનું
તેજ! ક્યાં ખઘોત એટલે આગીચો જીવડો ઉડે છે તેનું તેજ અને ક્યાં દિનનાથ જે સૂર્ય ઉગે
છે તેનું તેજ! વળી ક્યાં સાયર એટલે સમુદ્રની લહેર અને ક્યાં છિદ્દર પાથ એટલે એક
ખાઓચીયાની લહેર! ॥ ૫ ॥ વળી ક્યાં પંચાનન જે સિંહ તેનું બલ અને ક્યાં મૃગલાના
બાલકનું બલ! તથા ક્યાં એક ઠીંકરાની શોભા અને ક્યાં એક સોનાના થાલની શોભા!
તથા ક્યાં કોદાના ધાન્યનું ભોજન અને ક્યાં કપૂર સમાન ઉજ્જવલ કૂરનું ભોજન! તથા ક્યાં
કૂશકાના ઢોકળાનું ભોજન અને ક્યાં ઘૂતના પૂરે સહિત ઘેવરનું ભોજન! ॥ ૬ ॥ વળી ક્યાં
શૂન્ય વગડાની શોભા અને ક્યાં આરામ એટલે વાડી બગીચાની શોભા! વળી ક્યાં તે
અન્યાચી રાજઓ અને ક્યાં શ્રીરામચંદ્રજી જેવા ન્યાયવંત રાજ! તથા ક્યાં વાઘનું બલ અને
ક્યાં છાગ એટલે બોકડાનું બલ! વળી ક્યાં દયામય ધર્મ અને ક્યાં વળી યાગ જે પાપારંભ
સહિત યજ્ઞધર્મ! ॥ ૭ ॥

કિહાં જૂઠ ને કિહાં વળી સાચ, કિહાં રતન કિહાં ખંડિત
કાચ ॥ સાહિબં ॥ ચઢતે ઓઠે છે શ્રીપાલ, પડતે તુમ
સરિખા ભૂપાલ ॥ સાહિબં ॥ ૮ ॥ જો તું નવિ નિજ

જીવિત રૂઢ, તો પ્રણુમી કરે તેહજ તુઠં ॥ સાહિયં ॥
 જો ગર્વિત છે દેખી રજજ, તો રણુ કરવા થાયે સજજ ॥
 સાહિયં ॥ ૯ ॥

અર્થ—વળી ક્યાં તે જૂઠ બોલનારો અને ક્યાં સત્ય ભાષણ કરનારો ! તથા ક્યાં તે રજની શોભા અને ક્યાં કાચના કટકાની શોભા ! તો હે રાજન ! આ આટલાં ઓઠાં જે મેં તમોને કહ્યાં તે માંહે જે ચડતાં ઓઠાં કહ્યાં તેવો તો શ્રીપાલ રાજા જાણવો, અને જે પડતાં ઓઠાં કહ્યાં તે સમાન તમારા સરખા રાજા જાણવા. ઘણાં ચોથી ગાથાથી આઠમી ગાથા સુધીની પાંચ ગાથામાં ખાટાં વચન કહ્યાં છે ॥ ૮ ॥ હવે કટુ વચન કહે છે કે હે રાજન ! જો તું તારા પોતાના જીવિતવ્ય ઉપર રુદ્ધ થયો ન હો તો આવીને શ્રીપાલને પ્રણુમીને તેનેજ (તુઠં કે) સંતુષ્ટ કર, અથવા શ્રીપાલ રાજાને પ્રણામ કર તો તેજ પોતાની મેળે તારા ઉપર સંતુષ્ટ થશે, અને જો તું (રજજ કે) રાજ્ય દેખીને ગર્વિત છો તો રણુ એટલે સંગ્રામ કરવાને (સજજ કે) સાવધાન થાજે ॥ ૯ ॥

તસ સેનાસાગર માંહિ જાણુ, તુજ દલ સાથુચૂર્ણુ પ્રમાણુ ॥
 સાહિયં ॥ મહોટાશું નવિ કીજે જુઝ, સવિ કહે એહવું
 બુઝ અબુઝ ॥ સાહિયં ॥ ૧૦ ॥ બોલી એમ રહ્યો
 જવ દૂત, અજિતસેન બોલ્યો થઇ ભૂત ॥ રાજા નહીં
 મલે ॥ કહેજે તું તુજ નૃપને એમ, દૂતપણાનો જો છે
 પ્રેમ ॥ રાજા ॥ ચંપા નગરીનો રાય ॥ રાજા નહીં મલે
 ॥ ૧૧ ॥ આદિ મધ્ય અંતે છે જાણુ, મધુર આમલ કટુ
 જેહ પ્રમાણુ ॥ રાજા ॥ ભોજન વચને સમ પરિણામ,
 તિણે ચતુરમુખ તહારું નામ ॥ રાજા ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વળી (તસ કે) તે શ્રીપાલની સેનારૂપ સાગર માંહે તારું (દલ કે) લશ્કર તે સાથુઆ જે જીવારની ધાણીના ઓગણાનો લોટ હોય તે પ્રમાણુ (જાણુ કે) જાણજે. વળી મોટાની સાથે યુદ્ધ કરીએ નહીં. એ રીતે સર્વ બુઝ તથા અબુઝ એટલે જાણુ અને અજાણુ સર્વ લોકો કહે છે ॥ ૧૦ ॥ એમ પૂર્વે કહેલી રીતે વચન બોલીને જે વારે દૂત બોલતો બંધ થયો તે વારે અજિતસેન રાજા ભૂતાવેશની પેરે કોઇ યુદ્ધ થઇ બોલ્યો કે જે સાચો દૂતપણાનો તુજને પ્રેમ છે તો હું કહું છું તેજ પ્રમાણુ તું તારા રાજાને જઇને એમ કહેજે કે બીજા રાજા આવીને તુજને મલીને નમ્યા, પણ આ ચંપા નગરીનો અજિતસેન રાજા તુજને મલે નહીં અને નમે પણ નહીં ॥ ૧૧ ॥ હે દૂત ! તું જે મારી આગલ વચન બોલ્યો તે (આદિ કે) પ્રથમ મધુર અને (મધ્ય કે) વચમાં આમલ એટલે ખાટાં તથા અંતમાં કટુ એટલે કડવાં છે, તે તારાં વચન અને ભોજન એ બેહુને માંહામાંહે સમ એટલે

સરખાં પરિણામ છે, એટલે (જેહ પ્રમાણ કે) જે પ્રમાણે ભોજન પણ આદ્યમાં મિષ્ટ અને વચમાં આમલ તથા અંતે તિક્ત જમાય છે તેમ એ તારાં વચન પણ (જાણ કે) જાણી લેજે, માટે એ ત્રણ ગુણ તારા મુખમાં છે, તેથી તારું નામ ચતુરમુખ છે ॥ ૧૨ ॥

નિજ નહીં તેહ અમારો કોઉ, શત્રુભાવ વહીએ છે દોઉ ॥
રાજા ॥ જીવતો મૂક્યો જાણી રે બાલ, તેણે અમે
નિબલ સબલ શ્રીપાલ ॥ રાજા ॥ ૧૩ ॥ નિજ જીવિતને
હું નહીં રૂઠ, રૂઠ્યો તસ જમરાય અપૂઠ ॥ રાજા ॥
જેણે જગાવ્યો સૂતો સિંહ, મુજ કોપે તસ ન રહે લીહ ॥
રાજા ॥ ૧૪ ॥ જસ બલ સાયર સાચુ પ્રાય, જેહના
બલ તે બીજા રાય ॥ રાજા ॥ તેહમાં હું વડવાનલ
જાણુ, સવિ તે શોષું ન કરું કાણુ ॥ રાજા ॥ ૧૫ ॥
કહેજે દૂત તું વેગો જાઇ, આવું છું તુજ પૂઠે ધાઇ ॥
રાજા ॥ બલ પરખીજે રણમેદાન, ખડગની પૃથ્વી ને
વિધાનું દાન ॥ રાજા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે જેટલાં વચન દૂતે કહ્યાં હતાં તે સર્વનો ઉત્તર રાજા આપે છે કે હે દૂત ! તું કહે છે કે શ્રીપાલ તમારો છે, પણ તે અમારો કોઇ નથી ! અને કદાપિ તે અમારો છે તોપણ અમે બેહુ પોતપોતામાં શત્રુભાવે વહીએ છીએ, એટલે તે અમારો શત્રુ છે ને અમે તેના શત્રુ છીએ. અમે એને બાલક જાણીને જીવતો મૂક્યો હોતો, તેણે હવે અમે નિર્બલ થયા અને એ શ્રીપાલ બલવાન થયો ॥ ૧૩ ॥ વળી હું મારા જીવિતને તો રુઝ્યો નથી, પણ અપૂઠો એટલે ઉલટો યમરાજ તેની ઉપર રુઝ્યો છે, કારણ કે જેણે સૂતા સિંહને આવી જગાવ્યો, તે માટે હવે મારો કોપ થયો તો એની (લીહ કે) રેખામાત્ર પણ રહે નહીં ॥ ૧૪ ॥ વળી (જસ કે) જેમનું શ્રીપાલના સૈન્યસમુદ્રમાં સાથવા પ્રમાણે બલ છે એવા નિર્બલ તો બીજા રાજા જાણવા, પરંતુ મને તો તું તેની સમુદ્ર સરખી સેનામાં વડવાનલ અગ્નિ સરખો જાણજે. હું સર્વ શ્રીપાલના સૈન્યરૂપ સમુદ્રને શોષી લઉં, પરંતુ તેમાં ઓછપ શામું નહીં ॥ ૧૫ ॥ માટે હે દૂત ! તું વેગા એટલે ઉતાવળો જાહેર તારા રાજાને કહેજે ને હું પણ તારી પછવાડેજ ધાવો થકો લડાઇ કરવા માટે આવું છું, બલની પરીક્ષા રણમેદાનમાં કરીએ, એ વચનમાં વાદ શા કામનો ! જેનું ખાંડું ગાજતું તેની પૃથ્વી જાણવી, અને જેની વિદ્યા જાગતી હોય તેનું દાન જાણવું. અથવા પૃથ્વી તો ખાંડવાલાની છે, પણ નિર્માલ્યની નથી; અને વિદ્યાતા દાન સમાન બીજું દાન નથી ॥ ૧૬ ॥

ચોથે ખંડે ત્રીજા ઢાલ, પૂરણ હુઇ એ રાગ બંગાલ ॥ રાજા ॥
સિદ્ધચક્રગુણ ગાવે જેહ, વિનય સુજશ સુખ પાવે તેહ ॥ રાજા ॥ ૧૭

અર્થ—ચોથા ખંડને વિષે ત્રીજી ઢાલ બંગાલ રાગમાં પૂર્ણ થઇ, જે પ્રાણી શ્રીસિદ્ધચક-
ળના ગુણ ગાય તે પ્રાણી વિનય, સુયશરૂપ સુખ પામે ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

વચન કહે વચરી તણાં, દૂત જઇ અતિ વેગ ॥ કડુઆં
કાને તે સુણી, હુઓ શ્રીપાલ સતેગ ॥ ૧ ॥ ઉચ્ચ
ભૂમિ તટિનીતટે, સેના કરી ચતુરંગ ॥ ચંપા દિશિ જઇ
તિણે દીયા, પટ આવાસ ઉત્તંગ ॥ ૨ ॥ સામો આવ્યો
સખલ તવ, અજિતસેન નરનાહ ॥ માંહોમાંહિ દલ બિહું
મહ્યાં, સગરવ અધિક ઉત્સાહ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે વૈરીનાં વચન સાંભલીને તિહાંથી દૂતે અત્યંત ઉતાવલા જઇને તે શ્રીપાલને આવી
સંભલાવ્યાં. તે કડુ વચન કાને સાંભલીને શ્રીપાલ રાજ (સતેગ કે) તરવારે સહિત થયા,
એટલે લડાઇ કરવાને ઉજમાલ થયા ॥ ૧ ॥ પછી તટિની જે નદી તેના તટ ઉપર જિહાં ઉંચી
ભૂમિ છે તિહાં ચતુરંગિણી સેના તૈયાર કરીને શ્રીપાલ રાજએ ચંપા નગરીની દિશાએ જઇ
(ઉત્તંગ કે) ઘણા ઉંચાં એવાં (પટ કે) વસ્ત્ર તેના આવાસ એટલે તંબુ દીધા, અર્થાત
તંબુ ખડા કર્યા ॥ ૨ ॥ તેની સામે અજિતસેન રાજ પણ સખલ સૈન્ય સહિત આવ્યો,
તે બેહુ (દલ કે) કટક માંહોમાંહો આવી મહ્યાં, પણ તે કેવાં છે ? તો કે (સગરવ કે)
ગર્વે કરી સહિત અને સંગ્રામ કરવાનો અધિક ઉત્સાહ ધરતાં છે ॥ ૩ ॥

॥ ઢાલ ચોથી ॥ કડખાની દેશી ॥

ચંગ રણુરંગ મંગલ હુઆં અતિ ઘણાં, ભૂરિ રણુતૂર
અવિદૂર વાજે ॥ કૌતુકી લાખ દેખણ મહ્યા દેવતા, નાદ
દુંદુભિ તણે ગયણ ગાજે ॥ ચંગ ૦ ॥ ૧ ॥ ઉચ્ચતાકરણ
રણુભૂમિ તિહાં શોધીએ, રોધીએ અવધિ કરી શસ્ત્રપૂજા ॥
બોધીએ સુલટ કુલ વંશ શંસા કરી, ચોધીએ કવણ
વિણુ તુજજ દૂજા ॥ ચંગ ૦ ॥ ૨ ॥

અર્થ—(ચંગ કે) મનોહર, ઘણા સુંદર એવા જે (રણુરંગ કે) સંગ્રામ કરવાનો
ઉત્તર્ષ, તે કરવા માટે બંદિજન સિંધૂડા રાગમાં અત્યંત મનને આહ્વાદકારક એવાં ઘણાં માંગ-
લિક કરતા હવા, એટલે જે કાર્યનો પ્રારંભ કરીએ તેની ધુરે મંગલ વિના તે કાર્યની સિદ્ધિ
થાય નહીં, તે માટે ઘણાં મંગલ થયાં. વળી (ભૂરિ કે) ઘણાં એવાં (રણુતૂર કે)
સંગ્રામનાં કાહલી, શરણાઇ પ્રમુખ વાજિત્ર તે (અવિદૂર કે) અત્યંત નજીક અથવા અદખ-
લિત વાજે, પણ માંહોમાંહો સધન ભિજ ભિજ સ્વરે વાજે એમ નહીં. એવાં ઘણાં વાજિત્ર
વાજતે થકે વળી તિહાં સૈન્યને વિષે યુદ્ધ જોવાનો અભિલાષ છે જેમને એવા નિકટવર્તી

કૌતુકી લક્ષ્યબદ્ધ હેવતા તે યુદ્ધનું કૌતુક જોવા માટે મલ્યા છે. તે દેવતાઓ પણ આકાશે રહ્યા થકા હુંદુલિઓ વગાડી રહ્યા છે, તેના (નાદ કે) શબ્દે કરી તમામ ગયણુ જે આકાશ તે ગર્જનરવ કરી રહ્યું છે. તે શબ્દે કરી બેહુ સૈન્યના સુભટોને માંહોમાંહે યુદ્ધ કરવાના અભિલાષ વધતો હવો ॥ ૧ ॥ હવે અમે ઇહાં સંગ્રામ કરશું, એવી (ઉચ્ચારણ કે) મોઢાઇ કરવાને અર્થે તિહાં રણભૂમિ એટલે સંગ્રામ કરવાની ભૂમિને (શોધીએ કે) કચરો, કાંટો, કાંકરો કાઢી નાખી શોધીને સાફ કરે, તથા ઉંચી નીચી વિષમ ટાલીને બરોબર સરખી કરે. પછી તે જગાની અવધિ એટલે મર્યાદા કરી પોતાની હદ સુધી નિશાન સ્થાપીને તેટલી ભૂમિ પોતપોતાને વાસ્તે રોધે એટલે રોધી રાખે. પછી બેહુ સૈન્યના સુભટ માંહોમાંહે પોતપોતાનાં શસ્ત્ર જે અડગાદિક આયુધ તેની પુષ્પ, ચંદન, દૂપ, દીપે કરી પૂજા કરે. વળી બેહુ સૈન્યમાં (બોધીએ કે) યંદિજન જે બિરુદાવલીના બોલનારા ભાટ, ચારણ પ્રમુખ, તે સુભટોના કુલ વંશ તે પિતાના પક્ષનું કુલ અને માતાના પક્ષનો (વંશ કે) જાતિ એટલે આ અમુક સુભટ અમુક કુલનો ઉપન્યો છે, એ અમુક જાતિનો છે, એવી રીતે કુલ વંશની (શંસા કે) પ્રશંસા કરીને કહે છે કે ભલા ભલા હું સુભટો ! તમને શાખાસ છે ! આજ તમારા સ્વામીનું કામ પક્ષું છે, માટે સ્વામિભક્તનું એ લક્ષણ છે કે જીવિતવ્ય પર્યંત સ્વામીના કામમાં પાછા પગ ભરવોજ નહીં. તે માટે અહો સુભટો ! આજ ઇહાં (વિષ્ણુ તુજજ દૂળ કે) તમારા વિના બીજ કોણ (ચોધીએ કે) જીવશે ! એવી કીર્તિ બોલીને સુભટોને શુરપણું દઢાવે છે ॥ ૨ ॥

ચરચીએ ચારુ ચંદનરસે સુભટ તનુ, અરચીએ ચંપકે મુકુટ સીસે ॥ સોહીએ હૃત્ય વર વીરવલયે તથા, કદપ-તરુ પરિ બન્યા સુભટ દીસે ॥ ચંગ ૦ ॥ ૩ ॥

અર્થ—વળી (ચારુ કે) મનોહર સુગંધ યુક્ત એવો ચંદનરસ એટલે બાવના ચંદનનો રસ, તેણે કરી (સુભટ કે) સુભટો તનુ એટલે શરીરને (ચરચીએ કે) ચર્ચે છે, વિલેપન કરે છે, તે કેસરે કરી ગરકાવ થયા છે, તે ચોદાઓ યુદ્ધમાંથી જય મેળવ્યા વિના પાછા હોજ નહીં. આજ પણ લડાઇમાં જે કેસરિયાં વસ્ત્ર કરે છે તે યુદ્ધમાંથી પાછા ફરતા નથી, અવશ્ય યુદ્ધને જીતેજ અને જો ન જીતે તોપણ જીવતા નાસી જાય નહીં. એ બે માર્ગે તેમના છે. તથા વળી (ચંપકે કે) ચંપક વૃક્ષનાં ફૂલનાં ઊગાંઓએ કરી સુભટો પોતાનાં માથાંને વિષે રહેલા મુકુટને અર્ચે છે, એટલે ફૂલનાં ઊગાં મુકુટમાં લટકાવે છે, તે પણ યુદ્ધમાંથી પાછા પગ ભરે નહીં, એમ લોકોક્તિ છે. તેમજ કેટલાએક સુભટો પોતાના (હૃત્ય કે) હૃત્યને વિષે (વર કે) શ્રેષ્ઠ એવાં (વીરવલય કે) વીરપણાનાં કડાં પહેરે છે, એટલે વીરવલયે કરી જેના હાથ શોભે છે તે પણ વીરનું બિરુદ ધારણ કરે છે, માટે તે સંગ્રામમાંથી પાછા પગ ભરે નહીં. એવી રીતે ચંદને વિલેપિત અંગવાલા તથા ચંપાનાં ફૂલોનાં ઊગાં ધરનારા અને વીરવલય પહેરનારા ઇત્યાદિક શોભાએ કરી સુશોભિત થકા તે સુભટો જાણીએ સાક્ષાત્ કદપવૃક્ષજ હોય નહીં ? તેની પરે બન્યા થકા દીસે છે ॥ ૩ ॥

કોઇ જનની કહે જનકે મત લાજવે, કોઇ કહે માહરું બિરુદ રાખે ॥ જનકે પતિ પુત્ર તિહું વીર જશ ઉજલા, સોહિ ધન જગતમાં અણીય આખે ॥ ચંગ ૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે તે સુભટો ધરથી તૈયારી કરી યુદ્ધ કરવા માટે નીકળ્યા, તે વખતે કોઇક સુભટ પોતાની માતાની તેમજ કોઇક પોતાની સ્ત્રીની શીખ માગે, તે વારે તેને (જનની કે) માતા એમ કહે છે કે હે પુત્ર ! તારા (જનક કે) પિતા મહા શૂરવીર હતા, કોઇ સ્થલે સંગ્રામમાંથી પાછા હોયા નથી, એવા વીરબિરુદના ધારક હતા, માટે તેને તું લગવીશ નહીં, તું પણ જયવંત થઇને સુજને સુખ દેખાડજે, અથવા શત્રુને હણતાં મરણ પામજે, પણ નાસજે નહીં. વળી કોઇક સુભટની માતા એમ કહે છે કે તું મારું બિરુદ રાખજે, કેમકે હું વીરપુત્રી અને વીરપત્ની એ બે બિરુદધારક તો કહેવાણી છું, એટલે મારો પિતા અને મારો ભત્તાર એ બે તો શૂરવીર થઇ ગયા છે, હવે તું પણ શૂરવીર થજે કે જેણે કરી હું ત્રીજી વીરપ્રસૂતા નામે બિરુદની ધારણ કરનારી પણ કહેવાઉં ! એટલે જનક, પતિ અને પુત્ર, એ ત્રણે જેના વીર યશ કરી ઉજલા જગત્રયમાં આખી અણીએ રહે તે ધન્ય. એવાં માતાનાં વચન સાંભળી તે સુભટ વીરપણું આદરી સંગ્રામમાં આવ્યા ॥ ૪ ॥

કોઇ રમણી કહે હસીય તું સહીશ કિમ, સમર કરવાલ
શર કુંત ધારા ॥ નયણબાણે હણ્યો તુજ મેં વશ કીયો,
તિહાં ન ધીરજ રહ્યો કર વિચારા ॥ ચંગ ॥ ૫ ॥ કોઇ
કહે માહરો મોહ તું મત કરે, મરણુ જીવન તુજ ન પીઠ
છાંડું ॥ અધરરસ અમૃતરસ દોય તુજ સુલભ છે, જગત
જય હેતુ હો અચલ ખાંડું ॥ ચંગ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વળી કોઇક સુભટ સન્નદ થઇ પોતાની સ્ત્રીની શીખ માગે છે, તે વારે તે સ્ત્રી તેની સાચું જોઇ હસીને કહે છે કે હે સ્વામિન ! તું યુદ્ધ કરવા જાય છે, પણ તિહાં તો શૂરવીર અને ધૈર્યવંતનું કામ છે, તે તારામાં દેખાતું નથી, તો (સમર કે) સંગ્રામને વિષે (કરવાલ કે) ખડ્ગ, (શર કે) બાણ અને (કુંત કે) ભાલાં તેની તીક્ષ્ણ એવી ધારાઓને તું કેમ સહન કરી શકીશ ? એ વાતનું મને આશ્ચર્ય લાગે છે, કારણ કે તું સહન કરી શકીશ એવી અને કાંઇ પ્રતીતિ આવતી નથી. એવી સ્ત્રીની વાણી સાંભળીને સુભટ બોલ્યો કે હે પ્રિયે ! તે મારી અધીરતા ક્યાં દીકી ? તે વારે સ્ત્રી બોલી કે રતિને અવસરે મેં મારાં નેત્રરૂપ બાણે કરીને હણ્યો, તેથી તું વિધાઇ ગયો, અને તુજને મેં વશ કરી લીધો, તો ત્યાં તારું ધૈર્ય નિશ્ચલતાએ રહ્યું નહીં, માટે શત્રુનાં બાણો કેમ સહન કરીશ ? તેનો વિચાર તું કર. તે સાંભળી સુભટ બોલ્યો કે હે પ્રિયે ! રતિને અવસરે તો ઇંદ્ર, બ્રહ્મા, હરિ, હરણિક જે સહસ્રગમે અક્ષૌહિણી સૈન્યને જીતે એવા સામર્થ્યવાલા હતા તોપણ તે સ્ત્રીની આગળ નિર્બલ થયા તો મારું શું ગળું છે ? ॥ ૫ ॥ તથા કોઇક સુભટની સ્ત્રી કહે છે કે તું મનમાં લાવીશ નહીં કે કદાચિત્ સંગ્રામમાં હું મરણ પામીશ તો પછી મારી સ્ત્રી કેના આધારે જીવશે ? એવા તું મારો મોહ કરીશ નહીં, કેમકે મારું મરવું તથા જીવવું બંધું તારી પછવાડે છે. હું તારી પીઠ છાંડીશ નહીં, એટલે તું જો સંગ્રામમાં જીત કરી કુશલે ઘર આવીશ તો મંગલદ્રવ્યે તુને વધાવીને હું ઘરમાં તેડી જઇશ, અને કદાચિત્ સંગ્રામમાં મરણ પામીશ તો હું પણ તારી પછવાડે અગ્નિપ્રવેશ કરી મરણ પામીશ. એ રીતે એક તો અધરરસ એટલે હૃદયના રસ અને બીજો અમૃતરસ, એ બે રસ તુજને સુલભ છે. તે કેવી રીતે ? તો કે જો

શત્રુનો પરાજય કરીને જીવતો ઘેર આવીશ તો હું તુજને આનંદિત થકી સ્મરાતુર થઇને રતિને અવસરે આલિંગન દઇશ. તે સમયે તું મારા હોઠના મુંબનરૂપ રસનો સ્વાદ પામીશ, અને જો કદાપિ સંગ્રામમાં તારા પ્રાણનો ત્યાગ થશે તો તું સ્વર્ગને વિષે દેવતા થઇશ, અને હું તારી પછવાડે અગ્નિપ્રવેશ કરી સતી થઇને દેવાંગના થઇશ તો ત્યાં દેવતાની પદવીમાં અમૃત-રસ સુલભ છે, એટલે જો જીવતો રહ્યો તો અધરસ અને મરણ પામ્યો તો અમૃતરસ, એ બે તુજને સુલભ છે, માટે જે કામે જાય છે તેમાં સાવધાન થઇને સ્વામીનું કાર્ય સુધારજે, પણ કાયર થઇને પાછા પગ ભરીશ નહીં. જેથી હું સ્વામિન! ત્રણ જગતમાં જયયશનું હેતુ એવું તારે અચલ ખાંડું (હો કે) થાઓ, કેમકે જે શૂરપણું આદરીને મરણ પામે છે તેને આ લોકમાં બલવત્તર સુભટપણાનો યશ મળે છે, અને પરલોકમાં દેવપદ પામ્યા થકા યશકાંતિનું દીક્ષિપણું પ્રાપ્ત થાય, અને જે કાયર થાય તે આ લોકમાં અને પરલોકમાં અપ-યશનું કારણ થઇ પડે ॥ ૬ ॥

ઇમ અધિક કૌતુકે વીરરસ જાગતે, લાગતે વચન હુઆ
સુભટ તાતા ॥ સૂર પણ કૂર હુઇ તિમિરદલ ખંડવા, પૂર્વ
દિશિ દાખવે કિરણ રાતાં ॥ ચંગ ૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—(ઇમ કે) એ રીતે રાત્રિએ જે વારે સર્વ સુભટો યુદ્ધમાં જવાને તૈયાર થાય છે તે વખતે કોઇની સ્ત્રીનાં, કોઇની માતાનાં વેધાલાં વચન સાંભલતે તથા વળી બંદિજનોની બિરુદાવલીના પાઠમાં પોતાના વંશની પ્રશંસા સાંભલતે અને એવાં કૌતુકે અધિક વીરરસનો ઉદ્ગમ થાતે એટલે શૂરવીર તો પ્રથમથીજ છે, અને વળી ઉક્તિ યુક્તિનાં વચન તે સુભટોને કાને લાગ્યાં, તેથી તે લાગતાં વચનને યોગે કરી વળી અધિક વીરરસે જાગ્રત થયા થકા તે સુભટો યુદ્ધ કરવાને ઘણા તાતા થયા, એટલે તેજવંત થયા, તેમનાં શરીરમાં રક્ત વર્ણ પ્રગટ થયો. જેમ કોઇક પ્રાણી પ્રથમથી કષાયવંત તો છેજ, તે વળી વિશેષ કષાયોદય થવા યોગ્ય એવાં કોઇનાં વચન સાંભલે તે વારે તેને વિશેષ કરી કષાયોદ્ગમ થાય, તેમ ઇહાં પણ સર્વ સુભટો વિશેષ વીરરસમય થયા થકા યુદ્ધ ભણી તૈયાર થયા. એ સર્વ વ્યતિકર રાત્રિ સંબંધી જાણવો. હવે પ્રભાત થવા લાગ્યો, તે વારે કવીન્દર એવી સંભાવના કરે છે જે સૂર્ય પૂર્વે વિચાર કર્યો હતો કે બેહુ રાજનાં લશ્કર આવ્યાં છે, માટે બેહુનું સામ્ય થાય તો સારી વાત, પરંતુ તેમ તો થયું નહીં, અને બેહુ લશ્કર માંહોમાંહે એક બીજનો નાશ કરવાને તૈયાર થયાં, તે જોઇ સૂર્ય પણ વિચાર્યું જે હવે હું પણ મારા શત્રુનો નાશ કરું. એમ ચિંતવી પોતે નિષધ પર્વતના કૂંચતરાલે રહ્યો હતો તિહાંથી કૂર થઇ રક્તપણું આદરી લાલ-ચોળ નેત્ર કરીને પોતાનો શત્રુ જે તિમિરદલ એટલે અંધકારનો સમૂહ તેનું ખંડન કરવાને અર્થે પૂર્વ દિશિ ભણી રાતાં કિરણને દેખાડે છે, એટલે પ્રભાતકાળ થયો તે વારે રક્ત સૂર્યોદય પણ થયો, અને સુભટો પણ યુદ્ધ કરવાને તાતા એટલે રક્ત વર્ણવાલા થયા ॥ ૭ ॥

રોપી રણુથંભ સરંભ કરી અતિ ઘણો, દોઇ દલ સુભટ
તવ સખલ જુએ ॥ ભૂમિને ભોગતા જોઇ નિજ યોગ્યતા,
અમલ આરોગતા રણુ ન મુંજે ॥ ચંગ ૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—હવે જે પ્રથમ બેહુ કૌત્યવાલાએ સંગ્રામ કરવાની ભૂમિ યુદ્ધ કરી હતી તેના

મધ્ય ભાગે રણના સ્તંભ રોપીને બે દિશાએ બેહુ સૈન્યવાલાએ પોતપોતાની ભૂમિકા સ્થાપી, અને પછી હાથી, ઘોડા, રથ અને પાલા સુલટનો સમૂહ થઇને અત્યંત ઘણા યુદ્ધનો (સંરંભ કે૦) પ્રારંભ કરીને અથવા સંરંભ એટલે કોઇ યુક્ત થઇને (દાઘ દલ કે૦) બેહુ કરકવાલા સખલ જીએ, એટલે બલ સહિત થયા થકા માંહોમાંહે (જીએ કે૦) યુદ્ધ કરવા મંજા. તિહાં ઘણા દિવસની સુલટોનાં મનમાં જે યુદ્ધ કરવાની વાંછા હતી તે અહીં પૂર્ણ કરે છે, ને વિચારે છે જે અમારા સ્વામી આગલ અમારો મુજરો થાય, એમ જાણી હર્ષથી સંગ્રામ કરે છે. તે સંગ્રામ માંહે જે મોટા મોટા હાકમ, ફોજદાર, સેનાધિપતિ, પટાના ખેલનાર, અમીર, ઉમરાવો તથા સીપાઇઓ છે તે રાજની આપેલી ભૂમિની ભોગ્યતા જે ભોગવવું તે પ્રમાણે પોતાની યોગ્યતા જોઇને વિચારે છે જે અમે ઘણા દિવસ થયા સ્વામીની આપેલી ધરતી ગરાસ ખાઇએ છીએ, માટે આજ અમારા સ્વામીને કાર્યે સંગ્રામમાં લડવું અમને યોગ્ય છે, એવી યોગ્યતા જોઇ અધિક લડે છે. વળી અમલ તે કસુંખા કાઢી માંહોમાંહે આરોગતા થકા પોતપોતાની મર્યાદા તથા કુલીનપણું વિચારી અત્યંત યુદ્ધ કરતા થકા રણસંગ્રામમાં મુંઝાતા નથી. તેનાં મનમાં એવો વિચાર છે કે જેમ તેમ કરી અમારા સ્વામીની જીત થાય, પણ તે તો પુણ્યાધીન વાત છે, તથાપિ નિમિત્તશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે જેનું સૈન્ય ઈચ્છી ભૂમિકાએ ઉતર્યું હોય, વળી જે ન્યાયવંત હોય, તેની જીત થાય. તે સર્વ પ્રકારની શુદ્ધતા તો હાલ શ્રીપાલ રાજને છે. વળી પુણ્યપ્રકૃતિ પણ એની સારી છે, તેથી શ્રીપાલનો જય થાય એવું દખાય છે ॥ ૮ ॥

નીર જિમ તીર વરસે તદા યોધધન, સંચરે બગ પરે
ધવલ નેજા ॥ ગાજ દલસાજ ઋતુ આઘ પાઉસ તણી,
વીજ જિમ કુંત ચમકે સતેજા ॥ ચંગ૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—હવે સંગ્રામને વર્ષાઋતુની ઉપમાએ વર્ણવે છે. સંગ્રામમાં (યોધધન કે૦) સુલટોએ કાળાં સન્નાહ પહેર્યાં છે, તેણે કરીને ઘન એટલે મેઘ સદૃશ દખાય છે, તે ચોદ્ધા (તદા-કે૦) તે વખતે (નીર જિમ તીર કે૦) પાણીની પેરે તીર એટલે બાણ તેનો વરસાદ વરસાવે છે, વળી વરસાદમાં બગલાં પક્ષીઓનો સંચાર હોય તેની પરે ઇહાં (સંચરે ધવલ નેજા કે૦) સુલટોના હાથમાં ઘોળા તે સફેદ નેજા છે તેને લઇને સુલટો શૂરપણે ભસ્મા ઠામ ઠામ દાડી રહ્યા છે, તેથી તે નેજા સંચરતા થકા ફરકી રહ્યા છે, તથા (દલસાજ કે૦) લરકરનો સાજ જે હાથી, ઘોડા, સુલટ પ્રમુખનાં વૃંદ, તે માંહોમાંહે કોલાહલ શબ્દ કરી રહ્યાં છે, તેનો પડછંદા પડે છે તે ગાજ રહ્યો છે, તે જાણીએ વરસાદમાં ગાજ થતી હોય નહીં ? તેવો જણાય છે. તથા (કુંત ચમકે સતેજા કે૦) તેજે કરી સહિત એટલે તેજવંતાં ભાલાંની અણીઓ ચમકતી ઝલકી રહી છે, તે (વીજ જિમ કે૦) વીજળીની પેરે જણાય છે. એ રીતે તે સંગ્રામ જોઇને (ઋતુ આઘ પાઉસ તણી કે૦) જણે વરસાદની ઋતુજ આવી હોય નહીં ? એવો સંગ્રામ દખાય છે ॥ ૯ ॥

ભંડ બ્રહ્મંડ શત ખંડ જે કરી શકે, ઉછલે તેહવા નાલ-
ગોળા ॥ વરસતા અગનિ રણમગન રોષે ભસ્મા, માનું
એ ચમ તણા નચણડોળા ॥ ચંગ૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હવે નાલમાંથી ગોળા છૂટે છે તેની ઉપર કવીન્ધર ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે (લંડ કે૦) કુંભારના ઘરનું જૂનું ભાજન, તેને જેમ પથરો મારીને સો કટકા કરી નાખીએ તેની પેરે (બ્રહ્મંડ કે૦) સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલરૂપ બ્રહ્માંડ, તેના પણુ જે (શત ખંડ કે૦) સો ખંડ એટલે સેંકડોગમે ખંડાખંડ કરી શકે તેવા મહાબલવત્તર મહાસામર્થ્યવાન (નાલગોળા કે૦) નાલો માંહેથી ગલોલા ઠામ ઠામ ઉછલે છે. તે જે સૈન્યના મનુષ્યને નજીક આવી લાગે તેના પ્રાણુ લીએ છે. તે નાલગોળા કેવા છે? તો કે (વરસતા અગ્નિ કે૦) અગ્નિના સમૂહને વરસતા થકા રણમગન એટલે સંઘામમાં તન્મય થકા રોષે ભસ્ત્રા એટલે ક્રોધે ભસ્ત્રા રાતા છે. તે ગોળા એમ જાણે છે કે અમે છતાં શત્રુ કેમ રહે? ઇહાં કવિ યુક્તિ કહે છે કે હું એમ માનું છું જે એ નાલગોળા અગ્નિ વરસતા નથી, પરંતુ સુભટોના પ્રાણુ હરણ કરવાને વિકાસ્યા રણ-માર્ગે જાણીએ યમ રાજનાં નેત્રના ડાળાજ છે? એટલે જેમ યમ રાજનાં નેત્રના ડાળા જેની ઉપર પડે તેના પ્રાણુ લીએ, તેમ એ નાલગોળા પણુ જેની ઉપર પડે તેના પ્રાણુ લીએ ॥૧૦॥

કેઇ છેદે શરે અરિ તણાં શિર સુભટ, આવતાં કેઇ અરિ-
બાણુ ઝાલે ॥ કેઇ અસિ છિન્ન કરિકુંભ મુગતાફલે, બ્રહ્મ-
રથવિહગ મુખ ગ્રાસ ઘાલે ॥ ચંગ૦ ॥ ૧૧ ॥ મઘરસ
સઘ અનવઘ કવિપદ્મભર, બંદિજન બિરુદથી અધિક
રસિયા ॥ ખોજ અરિકોજની મોજ ધરી નવિ કરે, ચમક-
ભર ધમક દદ્ય માંહિ ધસીયા ॥ ચંગ૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—હવે તે સૈન્યમાં કેવા કેવા પ્રકારની કલાઓવાલા સુભટો છે? તે કહે છે. કેટલા-એક સુભટ તો જેમ ખડ્ગના પ્રહારે કરી શિર છેદાય તેમ (શરે કે૦) અર્ધચંદ્રાદિક બાણુ કરીને (અરિ તણાં શિર કે૦) શત્રુસુભટનાં મસ્તકને છેદે છે, એવી કલાવાલા છે. વળી કેટલા-એક સુભટ તો યુદ્ધમાં ચારે તરફ નજર રાખતા (અરિ કે૦) શત્રુનાં સામાં આવતાં બાણુને વચમાંથીજ ઝાલી રાખે છે, તથા કેટલાએક પોતા ઉપર આવતાં બાણુને વચમાંથીજ છેદી નાખે છે, પણ આગલ વધવા દેતા નથી, પોતાના અંગ ઉપર આવવા દેતા નથી, એવા લઘુલાઘવી કલાવાન સુભટો છે, તે જાણીએ યુદ્ધમાં રમતજ કરી રહ્યા હોય નહીં? હવે સુભટોનું ભુજબલ કહે છે. કેટલાએક સુભટ (અસિ કે૦) તરવાર તેના એકજ ઘાએ કરી (કરિકુંભ કે૦) હાથીના કુંભસ્થલને (છિન્ન કે૦) છેદી નાખે છે, વિદારી નાખે છે. તિહાં ભદ્રક જાતિના હાથીના કુંભસ્થલ માંહે જે માતીના રાશિ હોય તે તેમાંથી વેરાઇ પડે છે, તે માતીનો ગ્રહણ કરનાર ઇહાં કોણુ હોય? તિહાં કવિ સંભાવના કરે છે કે (બ્રહ્મરથવિહગ કે૦) બ્રહ્માના રથમાં હુંસ પક્ષી જોડેલાં છે તેનાં મુખને વિષે (ગ્રાસ ઘાલે કે૦) ચણુ યુગાવે છે, માટેજ સુભટો તે હાથીના કુંભસ્થલને જાણે છેદતા હોય નહીં? એમ લાગે છે. એવા અબીહ સુભટ જે છે તે બલે કરી એક ઘાએ હાથીના મસ્તકને વિદારી નાખે ॥ ૧૧ ॥ હવે સુભટોનો રણરસ વખાણુ છે. (સઘ કે૦) તત્કાળનો ઉપન્યો જે (મઘરસ કે૦) મદિરાનો રસ એટલે તત્કાળની ઉપની મદિરામાં કેફ ધણુ હોય, તે પીતાં વૈતજ મન ધૂણિત થઇ જાય, વિકલ દશાને પામી જાય, માટે તત્કાળનો ઉપન્યો મદિરારસ અને (અનવઘ કે૦) નિરૂપણુ એવાં કવિપદ્ય એટલે ગણુ પ્રમુખના જાણુ, પિંગલ તથા અલંકારના પાઠી ભરત સદશ જે કવિઓ, તેનાં રચેલાં દંધાક્ષરાદિ દોષ રહિત એવાં પદ્ય જે કવિત, સવૈયા, કુંડલિયા પ્રમુખ

તેના (ભર કેં) સમૂહ, તેણે કરી બંદિજન જે ભાર, ચારણાદિક, તે બિરુદાવલી વંશાવલી બોલી રહ્યા છે. તે સાલલીને શત્રુની ફાજની બોજ જે ચિંતા તે પોતે ભોજ ધરતા ન કરે, એટલે એ કેટલા છે ! અમે કેટલા છીએ ! અથવા એ ઘણા છે ! એમ રસિક એવા સુભટજન અધિક અભિમાને ચડ્યા થકા (અરિફાજની કેં) શત્રુની ફાજની (બોજ કેં) રખે અમને એ મારી નાખે, એવી ચિંતા રાખ્યા વિના તેની અવગણના કરીને (ભોજ ધરી કેં) પોતાના દિલની આનંદ ખુશ બખતીએ કરી (ચમકભર કેં) રોપને ભર એટલે સમૂહે અકસ્માત એટલે આગલી સામી ફાજવાલાને ગવેષણા નથી જે એ થોડે પરિવારે આવીને અમારી સાથે બાધશે. તેવા અકસ્માતે (ધમક દધ કેં) ધમક દધને શીઘ્રપણે ધમકામાં ગુલાંત્ર માર્યાની પેઠે અથવા સિંહની પેરે પરાક્રમ ધરીને શત્રુની ફાજ માંહે (ધસીયા કેં) પેઠા એટલે માંહેમાંહે યુદ્ધ કરતા થયા, અર્થાત્ એકાએક સામાની ફાજ સેલસેલ કરી દીધી ॥ ૧૨ ॥

વાલ વિકરાલ કરવાલ હત સુભટશિર, વેગ ઉછલિત

રવિ રાહુ માને ॥ ધૂલિ ધોરણી મિલિત ગગનગંગાકમલ,

કોટિ અંતરિત રથ રહત છાને ॥ ચંગ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હવે એ મહાયુદ્ધ થાય છે, એટલે ગજે ગજ, ઘોડે ઘોડા, રથે રથ અને પાલે પાલા, એમ સરખે સરખાં માંહેમાંહે બેહુ સૈન્ય યુદ્ધ કરતાં કોઇક ખડગ ધારણ કરનારો સુભટ તે સામા ખડગધારી સુભટને કહેવા લાગ્યો કે હું તારા ઉપર આવ્યો છું, માટે ખબર રાખજે ! એમ કહી લઘુલાઘવી કલાએ દક્ષિણ કરમાં ગ્રહણ કરેલી (કરવાલ કેં) તરવાર, તેણે કરી શત્રુના સ્કંધ ઉપર પ્રહાર કર્યો, તેણે કરી (હત કેં) હણાયેલું જે સુભટનું મસ્તક તે કેવું છે ? તો કે (વાલ વિકરાલ કેં) વાળે કરી વિકરાલ એટલે બીહામણું દેખાય છે, અર્થાત્ તેના મસ્તકમાં મોટા કેશપાશ છૂટા થઇ ગયેલા છે એવું છે. તે જે વારે છેદાણું તે વારે તે સુભટ શૂરપણામાં હોતો, તેથી તામસી પ્રકૃતિના પર્યાય તેના મસ્તકમાં રહી ગયા છે, તેને યોગે (વેગ ઉછલિત કેં) વેગે કરી ઉતાવળથી ઉંચું ઉછલવા લાગ્યું. તિહાં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે સંગ્રામ આકરો થાય છે, તેમાં સુભટ વાહનાદિકના પાદપ્રહારથી રજનો સમૂહ ઉડે છે તે આકાશ સુધી પહોંચ્યો છે, તેણે કરી આકાશ છાઇ ગયું છે, માટે સૂર્ય ઢંકાઇ ગયેલો છે, તેથી દેખવામાં આવતો નથી, માટે એમ લાગે છે જે તે સુભટનું જે મસ્તક ઉચ્ચું તે કેશના યોગે કરી શ્યામ દેખાય છે, તેથી ધડ વિનાનું એકલું મસ્તક દેખીને “રવિ રાહુ માને” (રવિ કેં) સૂર્ય તેણે તેને રાહુ કરી માન્યો, તેથી પોતાના શત્રુને અકસ્માત સામે આવતો દેખી સૂર્ય ભય પામીને બળ્યું જે રાહુ મુજને ઝસવા આવ્યો છે, તેથી પોતાના રથ સહિત તિહાંથી નાસીને ધૂળની જે ધોરણી એટલે સમૂહ તેને મલવે કરી ગગનગંગા જે આકાશ-ગંગા તેનાં કમલો ધૂળે કરી ઢંકાઇ ગયાં છે, તે સ્થાનક દેખીને (કોટિ અંતરિત રથ રહત છાને કેં) તે ગગનગંગાનાં કમલના કેાતરમાં આવી સૂર્યનો રથ છાનો રહી ગયો, અથવા કોડોગમે કમલ ધૂળના યોગથી એકઠાં થયાં છે તે માંહે બહીએ સૂર્યનો રથ છાનો રહ્યો છે. અર્થાત્ સંગ્રામને યોગે જે ધૂળ ઉડી છે તેને યોગે સૂર્ય આગ્રહિત થયો છે તે દેખાતો નથી, માટે કવિએ ઉક્તિ કરી છે ॥ ૧૩ ॥

કેઇ ભટ ભાર પરિ સીસ પરિહાર કરી, રણુરસિક

અધિક બુઝે કબંધે ॥ પૂર્ણ સંકેત હિતહેત જય જય રવે,

નૃત્ય મનુ કરત સંગીતબદ્ધે ॥ ચંગ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—વળી સુભટની ઁણી માંહે જીવતા થકા કેમક સુભટનાં મસ્તકો છેદાઇ ગયાં છે, તે વારે તે સુભટનાં એકલાં ધડજ માત્ર ચુદ્ધ કરે છે, તેની ઉપર કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે (કેમ ભટ કે) કેમક સુભટ ચુદ્ધ કરતાં કરતાં વિચાર્યું જે પોતાની પાસે ભાર હોય તો ખુલે અને ચુદ્ધ ન થાય, એવું મનમાં ધારીને (ભાર પરિ સીસ પરિહાર કરી કે) પોતાના મસ્તકને ભારની પરે જાણીને તેને વેગળું મેલ્યું છે, કારણ કે હજીયું થવાથી ચુદ્ધ અવલ રીતે થાય, માટે મસ્તકનો પરિહાર કરી પછી (રણરસિક કે) રણને વિષે રસિક થયો થકો (કબંધે કે) મસ્તક વિનાના ધરે કરીને (અધિક જીવે કે) ધણો ધણો જીવે છે. હવે તે ધડ જે છે તે હાથમાં ખડ્ગ લઇ જીવે છે, તેની ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે તે એવી રીતે કે જાણીએ તે સુભટા ચુદ્ધ કરવાને સાવધાન થયા હતા, તે વારે એવો કાંઇ સંકેત કસ્યો હતો જે શત્રુને જીતવો, અથવા પોતાના જીવનો છેલ્લ કરવો, અથવા લાખોગમે માણસોનો સંહાર કરવો. તે (પૂર્ણ સંકેત કે) સંકેત પૂર્ણ થયો જાણીને તેના (હિતહેત કે) હિતના કારણ થકી (જય જય રવે કે) જય જય શબ્દે કરી ધડ જીવે છે. હવે ધડ જીવે છે તિહાં કવિ કહે છે કે હું એમ માતું છું જે એ ધડ જીવતું નથી, પરંતુ સંગ્રામ કરી પોતે જયપાછું પામ્યું તેને અર્થે જય જય રવે કરી (નૃત્ય મનુ કરત સંગીતખદ્રે કે) જાણીએ હર્ષભરે સંગીતખદ્ર નાટકજ કરતું હોય નહીં ? ॥ ૧૪ ॥

ભૂરિ રણતૂર પૂરે ગયાણુ ગડગડે, રથ સખલ શૂર ચક્ર-
ચૂર ભાંજે ॥ વીર હક્કાય ગય હય પુલે ચિહું દિશે, જે
હુવે શૂર તસ કોણુ ગાંજે ॥ ચંગા ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—હવે સુભટાનું શૂરપણું વખાણુ છે. તિહાં સંગ્રામમાં (ભૂરિ કે) ઘણાં એવાં (રણતૂર કે) સંગ્રામનાં વાજિત જે નગારાં, શરણાઇ, ઢાલ અને રણશિંગાં પ્રમુખ તેના શબ્દને (પૂરે કે) સમૂહ કરીને (ગયણુ કે) આકાશ તે (ગડગડે કે) ગર્જનરવ કરી રહ્યું છે. (સખલ શૂર કે) ખલે કરી સહિત એવા શૂરવીર સુભટો તે સામા શત્રુના જે રથ તેને એક યુદ્ધિના પ્રહારે કરી (ચક્રચૂર ભાંજે કે) ભાંજીને ચક્રચૂર કરી નાખે છે. એવું ખલ ફારવતા તથા મનમાં સિંહથી પણ અધિક ખલતું અભિમાન ધરતા થકા ચુદ્ધ કરે છે. વળી (વીર હક્કાય કે) વીર હકાર્યા થકા એટલે વીર વીરને હકારતા થકા અર્થાત્ એક શૂરવીર છે તે બીજા શૂરવીરને સિંહનાદે કરી હકારે છે, પોતાના સમાવડીયાને મોટા શબ્દે કરી કહે છે કે મારી સામો આવ, એમ બોલાવે છે. એવો પ્રચંડ શબ્દ સાંભલીને (ગય હય પુલે ચિહું દિશે કે) ઘોડા અને હાથી ચારે દિશાએ ચીશ પારતા થકા નાડા જાય છે. હવે એવા બલિષ્ઠ યોદ્ધા સંગ્રામ કરે, પણ કેમક પાછા પગ દેતા નથી. જે માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે (જે હુવે શૂર કે) જે શૂરવીર થઇ મરણુ અંગીકાર કરીને સંગ્રામમાં પ્રવેશ કરે (તસ કોણુ ગાંજે કે) તેને કોણુ ગંભવી શકે ? એટલે જે મરણુનો ભય રાખતો હોય તે તો ગંભય, પરંતુ જેના ચિત્તની સ્થિરતા નિશ્ચલ છે તેની ઉપર ગમે તેટલી શત્રુનાં શસ્ત્રની ઁણી પડે તોપણુ તેથી તે ગંભયને ભાગી જાય નહીં ॥ ૧૫ ॥

તેહ ખિણુમાં હુઇ રણુમહી ધોરતર, રુધિર કર્દમ ભરી
અંતપુરી ॥ પ્રીતિ હુઇ પૂર્ણુ વ્યંતર તણુ દેવને, સુભટને
હોંશ નવિ રહી અધૂરી ॥ ચંગા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—એમ સંગ્રામ કરતાં થકા (તેહ કેં) તે (રણમહી કેં) સંગ્રામ કરવાની ભૂમિકા (ખિણમાં કેં) ક્ષણવારમાં (ઘોરતર કેં) અત્યંત બીહામણી એટલે મહાભયંકર થઇ રહી. ત્યાં જે સુભટો તથા હાથી અને અથ પ્રમુખ મરણ પામ્યા તેના (રહિર કદમ ભરી કેં) રહિરના કાદવે કરીને ભરાણી થકી સાક્ષાત્ જાણીએ (અંતપુરી કેં) યમ રાજની પુરીજ હોય નહીં ? એવી થઇ, એટલે તે દિવસે અગણિત સુભટ પ્રમુખ યમને ઘેર પહોંચ્યા. લોકમાં એવી કહેવત છે કે યમને કોઇ દિવસે તુમિ થતી નથી, પણ જાણીએ છીએ જે તે દિવસે તો તે તુમ થયો હશે ! વળી યુદ્ધ જોવાના અભિલાષી જે વ્યંતર નિકાયના દેવતા, તે પણ અનેક સુભટો મરણ પામ્યા દેખીને પ્રેમે કરી સહિત પ્રીતિવંત થયા, એટલે હર્ષભર સંતુષ્ટ થયા, અને બેહુ દલવાલા સુભટોએ પણ પ્રથમ સંગ્રામની આઘમાં જે વિચાર્યું હતું કે રાજની ભૂમિ ખાઇએ છીએ તેને માટે મારામાં આવી યુદ્ધની કલા છે તે હું લગાઇમાં કરી દેખાડીશ, તે તે પ્રમાણે તે તે સુભટોએ તેવી તેવી કલાએ કરી યુદ્ધ કર્યું, તેથી તિહાં કોઇ પણ સુભટને લગાઇ કરવાની હોશ અધૂરી રહી નહીં ॥ ૧૬ ॥

દેખી શ્રીપાલ ભટ ભાંજ્યું સૈન્ય નિજ, ઉઠવે તવ અનિત-
સેન રાજ ॥ નામ મુજ રાખવો જોર ફરી દાખવો, હો
સુભટ વિમલ કુલ તેજ તાજ ॥ ચંગ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—એમ માંહોમાંહે યુદ્ધ થતાં થકા પોતાના સૈન્યને શ્રીપાલના સુભટ (ભાંજ્યું કેં) નસાણું એવું દેખીને એટલે મહાઅભિષ્ઠ પરાક્રમી એવા શ્રીપાલના સુભટ રાસે કરી ઘણા હૃત પ્રહત કર્યા, તેથી કાયર થયેલા, નિર્મલ થયેલા, મરણથી બીક પામતા, પાછા પગ દેતા, નાસતા એવા પોતાના સુભટોને દેખીને અનિતસેન રાજ પોતે સ્વારી કરી યુદ્ધ કરવા સાવધાન થઇને તેમને ઉઠવે એટલે પાછા યુદ્ધ કરવા સાવધાન કરે, હિમ્મત આપે જે ભાગે માં, હવે હું આગેવાન થાઉં છું, તમે કરી વાતે ચિંતા કરો નહીં, હમણાં શત્રુના સૈન્યને દશે દિશાએ નસાડી દેશું. એવી રીતે ભાગતાં થકા તમારી અને અમારી આખર કેમ રહેશે ? માટે હે સુભટો ! (નામ મુજ રાખવો કેં) મારે નામ રાખવું છે, તેથી તમારું પણ નામ રહેશે જે ફલાણા સુભટ હતા તેણે પોતાના સ્વામીની આવી છત કરી દેખાડી, તે માટે તમે તમારું ફરીથી જોર દેખાડો. (વિમલ સુભટ કુલ કેં) હે નિર્મલ કુલના ઉપન્યા સુભટો ! તમે ક્ષત્રીના (તેજ તાજ કેં) તેજે કરી તાજ (હો કેં) થાઓ, પાછા પગ મ ભરો, એમ સુભટોને કહી સન્નદ્યબદ્ધ કરી ફરી લડવાને તૈયાર કર્યા ॥ ૧૭ ॥

તેહ ઇમ બુઝતો સૈન્ય સજી બુઝતો, વીંટીયો ઝત્તિ સય
સાત રાણે ॥ તે વદે નૃપતિ અભિમાન ત્યજી હજીય તું,
પ્રણુમી શ્રીપાલ હિત એહ જાણે ॥ ચંગ ॥ ૧૮ ॥
માનધન જસ માને ન તે હિતવચન, તેહશું બુઝતો
નવિય થાકે ॥ બાંધીયો પાડી કરી તેહ સત સય ભટે,
હુઓ શ્રીપાલજશ પ્રગટ વાકે ॥ ચંગ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—(તેહ કે૦) તે અજિતસેન રાજા પૌતાના સુભટને (ઇમ બુઝતો કે૦) એવી રીતે જણાવતો થકો સભજ થઇ શ્રીપાલના સૈન્ય સાથે જુઝતો થકો સૈન્યને વિલોડવા લાગ્યો, તે જોઇ સાતસેં રાજા લડવા આવ્યા. તેની સામે તેઓએ યુદ્ધ કરતા તેના સુભટોને દૂર કરી (ઝતિ કે૦) ઝટિતિ તત્કાળ અજિતસેન રાજાને ચારે તરફ ઘેરો કરી વીંટી લીધો, અને પછી તે રાજા કહેવા લાગ્યા કે હું નૃપતિ ! હજી સુધી તારું કાંઇ ગયું નથી, મારે તું અભિમાન છાંડ, અહંકાર રાખવો યુક્ત નથી, પૂર્વે પણ અહંકારથી ઘણા રાજાઓનાં રાજ્ય ગયાં છે, મારે અમારું વચન માની આવીને શ્રીપાલ રાજાનાં ચરણકમલ પ્રત્યે પ્રણામ કર. (એહ કે૦) એ શ્રીપાલ રાજા કેવો છે ? તો કે (હિત જાણે કે૦) હિતનો જાણુ છે, મારે પ્રણમીશ તો તારા ગુન્યા સર્વ બક્ષીસ કરશે ॥ ૧૮ ॥ એવાં વચન રાજાઓએ કહ્યાં, પણ અજિતસેનના ચિત્તમાં નર-માશ આવી નહીં, કેમકે (જાસ કે૦) જેને (માનધન કે૦) અહંકારરૂપ ધન છે તે પૌતાના હિતનાં વચન માને નહીં તેમ અજિતસેન પણ તે રાજાઓનાં વચનની અવગણના કરતો અભિમાને પૂરિત થકો મનમાં વિશેષ ક્રોધ ધરતો (તેહશું કે૦) તે સાતસેં રાજાઓની સાથે યુદ્ધ કરતો કોઇ રીતે થાકતો નથી. મનમાં વિચારે છે જે મારા સુભટો બલહીન થયા તો શું થયું ? પણ મારું બલ તો ક્યાંહિ ગયું નથી, એમ ધારી યુદ્ધ કરે છે. તે યુદ્ધ કરતાં તે રાજાઓએ હાથીની સંઠ ઝાલી દંતૂશલ ઉપર પગ દઇ અજિતસેનનો પગ ઝાલી હાથીના હોદા ઉપરથી પાડી કરીને મુસકે યાદ બાંધી લીધો. તે વારે શ્રીપાલ રાજાનો યશ (પ્રગટ વાકે કે૦) પ્રગટ રાખે થયો. શ્રીપાલ રાજા જીત્યો. સૈન્યમાં શ્રીપાલની દુહાઇ કરી જે હવે યુદ્ધ કરશે નહીં. તે વારે અજિતસેનની સેના પણ વિલખી થઇ ॥ ૧૯ ॥

પાય શ્રીપાલને આણીયો તેહ નૃપ, તેણે છોડાવીયો
ઉચિત જાણી ॥ ભૂમિસુખ ભોગવો તાત મત ખેદ કરો,
વદત શ્રીપાલ ઇમ મધુર વાણી ॥ ચંગ૦ ॥ ૨૦ ॥ ખંડ
ચોથે હુઇ ઢાલ ચોથી ભલી, પૂર્ણ કડખા તાણી એહ
દેશી ॥ જેહ ગાવે સુજશ એમ નવ પદ તણો, તે લહે
ઋદ્ધિ સવિ શુદ્ધ લેશી ॥ ચંગ૦ ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—પછી તે બાંધેલા અજિતસેન રાજાને લઇને રાજાઓએ શ્રીપાલ રાજાના પગ આગલ આણી મૂક્યા, તિહાં તે વિલખો થયો થકો નીચી દૃષ્ટિ કરી રહ્યો. એવો તેને દેખીને શ્રીપાલ રાજાને તત્કાળ દયા આવી ને વળી વિચાર્યું જે આ મારો કાકો છે, તે મારી આગલ બાંધ્યો પડ્યો રહે તે ઉચિત કહેવાય નહીં, મારે એને છોડી મૂકવો ઉચિત છે એમ ચિંત-વીને તેને તરતજ છોડાવ્યો, અને શ્રીપાલ કહેવા લાગ્યો કે હું તાતજી ! તમે તમારી પૌતાની જે ભૂમિ છે તેને સુખે ભોગવો, અને લગાર માત્ર તમારા ચિત્તમાં ખેદ કરશો માં. એવી રીતે શ્રીપાલ રાજાએ અજિતસેન રાજાને મધુર એટલે મીઠી વાણીએ કહ્યું ॥ ૨૦ ॥ એ ચોથા ખંડને વિષે ભલી એવી ચોથી ઢાલ પૂરી થઇ, એ સંપૂર્ણ કડખાની દેશી છે. જે પ્રાણી એ નવ પદનો રોડો યશ ગાય, અથવા શ્રીયશોવિજય ગણિ કહે છે કે એ નવ પદને જે રૂડી રીતે ગાય તે પ્રાણી (શુદ્ધ લેશી કે૦) વિશુદ્ધ નિર્ભલ લેશ્યાનો ધણી થઇને સર્વ ઋદ્ધિ પામે ॥૨૧॥

અનિતસેન ચિંતે કર્યું, અવિમાર્યું મેં કાજ ॥ વચન ન
માન્યું દૂતનું, તો ન રહી નિજ લાજ ॥ ૧ ॥ આપ શક્તિ
જાણે નહીં, કરે સબલશું જુઝ ॥ સુહિતવચન માને નહીં,
આપે પડે અબુઝ ॥ ૨ ॥ કિહાં વૃદ્ધપણે હું સદા, પરદ્રોહ
કરવા પાવ ॥ કિહાં બાલપણુ એ સદા, પરઉપકાર સ્વ-
ભાવ ॥ ૩ ॥ ગોત્રદ્રોહ કીરતિ નહીં, રાજદ્રોહ નવિ નીતિ ॥
બાલદ્રોહ સદ્ગતિ નહીં, એ ત્રણે મુજ ભીતિ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે અનિતસેન રાજા ચિંતવે છે કે મેં અવિમાર્યું એટલે અણુવિચાર્યું કારજ
કર્યું. પ્રથમથીજ દૂતનું વચન માન્યું નહીં તો મારી લાજ રહી નહીં ॥ ૧ ॥ જે પ્રાણી
પોતાની શક્તિ જાણતો નથી અને બલવંત સાથે યુદ્ધ માંડે છે, અને સુહિતવચન તે રુઝું
હિતનું વચન અથવા ભલા હિતચિંતક વડેરા પુરુષોનું વચન માને નહીં તે અબુઝ પ્રાણી
પોતે પાછો પડે ॥ ૨ ॥ જુઓ કે ક્યાં તો હું વૃદ્ધપણે સદા સર્વદા પરદ્રોહરૂપ પાપનો કર-
નારો! અને ક્યાં એ શ્રીપાલ કે જે બાલપણથીજ સદા સર્વદા પરઉપકારનો સ્વભાવ રાખે છે!
માટે મારા વૃદ્ધપણને ધિક્કાર છે અને ધન્ય છે એ શ્રીપાલના બાલપણને! કે જે હજી લગણ
પણ મને કહે છે કે હે પિતાજી! ભૂમિસુખ ભોગવો અને ખેદ મ કરો ॥ ૩ ॥ વળી
શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે જે ગોત્રદ્રોહ કરે તેની કીર્તિ ન હોય અને જે રાજદ્રોહ કરે તેણે ન્યાય
ઉઠ્ઠાવો, માટે એ નીતિ નહીં, તથા બાલદ્રોહ કરવાથી સદ્ગતિ પામે નહીં, માઠી ગતિએ
જાય, એ ત્રણે અર્કાર્ય મેં કર્યાં છે, તેની મુજને (ભીતિ કે) બીક છે ॥ ૪ ॥

કો ન કરે તે મેં કર્યું, પાતક નિહુર નિજાણુ ॥ નહીં
બીજું બહુ પાપને, નરક વિના મુજ ઠાણુ ॥ ૫ ॥ એવા
પણ બહુ પાપને, ઉદ્ધરવા દીએ હતથ ॥ પ્રવ્રજ્જા જિન-
રાજની, છે ઇક શુદ્ધ સમતથ ॥ ૬ ॥ તે દુઃખવદ્દીવનદહન,
તે શિવસુખતરુકંદ ॥ તે કુલધર ગુણગણુ તણું, તે ટાલે
સવિ દંદ ॥ ૭ ॥ તે આકર્ષણુ સિદ્ધિનું, ભવનિઃકર્ષણુ
તેહ ॥ તે કપાયગિરિભેદપવિ, નોકપાય દવમેહ ॥ ૮ ॥

અર્થ—જે કોઈ પણ ભલો માણસ ન કરે તેવું નિહુર એટલે હીલું પાપ મેં અજાણ
અર્પે છતે કઠોર પરિણામે દુઃકાર્યની કરી કર્યું, તે માટે એવાં બહુ પાપનો કરનારો જે હું, તેને
નરકની ગતિ વિના બીજું ક્યાંહિ રહેવાનું ઠેકાણું નથી ॥ ૫ ॥ એવા મારા સરખા ધણાં
પાપ કરનારને પણ ઉદ્ધરવાને હાથ દીએ છે એવી પણ એક શ્રીજિનરાજની ઉપદેશી શુદ્ધ
શ્રી. ૨૧, ૨૬

નિર્મલ પ્રવ્રજ્જ એટલે ચારિત્ર, તેજ એક સમર્થ છે કે જેથી નરકે જવાનું બંધ થાય છે ॥ ૬ ॥
 તે ચારિત્ર કેવું છે ? તો કે દુઃખરૂપ વૃક્ષીના વનને નાશ કરવા માટે (દહન કે) અગ્નિ
 સમાન છે, વળી તે ચારિત્ર (શિવ કે) નિરુપદ્રવ સ્થાનક જે મોક્ષ, તેના સુખરૂપ વૃક્ષના
 (કંદ કે) મૂલ સમાન છે, વળી તે ચારિત્ર ગુણના ગણ જે સમૃદ્ધ, તેને રહેવાનું કૃત્તવર છે,
 વળી તે ચારિત્ર સર્વ જગત્રયનાં દંદ એટલે આપદાનું ટાલણહાર છે ॥ ૭ ॥ વળી તે ચારિત્ર
 સિદ્ધનું આકર્ષણ છે એટલે સિદ્ધપદને ખેંચે છે, કારણ કે ચારિત્રીયો સાતમે આઠમે ગુણકાણે
 રહ્યો થકો વિશુદ્ધ, વિશુદ્ધતર, વિશુદ્ધતમ એવા આત્માના અધ્યવસાયને યોગે બંધ, ઉદય,
 ઉદીરણા અને સત્તાની કર્મપ્રકૃતિ છેદીને નવમે ગુણકાણે ક્ષપકચ્રેણી માંડી ધનઘાતી ચાર કર્મ
 ક્ષય કરી તેરમે ગુણકાણે કેવલજ્ઞાન પામી સિદ્ધિ વરે, તેમાં કોઈ ચારિત્રીયો અંતર્મુહૂર્તમાં
 મોક્ષે જાય, કોઈ આયુઃકર્મની યાવત્રપ્રમાણ પૂર્તિ કરી મોક્ષે જાય, માટે ચારિત્ર તે સિદ્ધનું
 આકર્ષણ છે, વળી તેજ ચારિત્ર ભવ જે સંસાર તેને નિઃકર્ષણ એટલે દૂર કરનાર છે, વળી તે
 ચારિત્ર ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ કષાયના જે (ગિરિ કે) પર્વત છે, તેનું ભેદન
 કરવાને (પવિ કે) વજ્ર સમાન છે, તેમજ વળી તે ચારિત્ર હાસ્યાદિક નવ નોકષાયરૂપ
 (દવ કે) દાવાનલ, તેને ઉપશમાવવાને (મેહ કે) મેઘ સમાન છે ॥ ૮ ॥

પ્રવ્રજ્જ ગુણુ ઇમ ગ્રહે, દેખે ભવજલદોષ ॥ મોહમહા-
 મદ મિટ ગયો, હુઓ ભાવનો પોષ ॥ ૯ ॥ ભેદાણી
 બહુ પાપથિતિ, કર્મે વિવરજ દીધ ॥ પૂરવ ભવ તસ
 સાંભર્યો, રંગે ચારિત્ર લીધ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—એમ તે અજિતસેન રાજા પ્રવ્રજ્યાના ગુણુ ગ્રહણ કરે છે, એટલે ચારિત્ર એ
 પ્રકારના ગુણુનું કર્તા છે, તે વિચાર કરતાં કરતાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ગુણુ ગ્રહણ
 કરતો કેવલ ભવજલ જે સંસારસમુદ્ર, તેના જે દોષ તેને દેખે છે, કારણ કે જેમાં ગુણુ હોય
 તો તેના ગુણુનીજ ગવેષણા થાય છે, પણ તેની દૃષ્ટિએ અવગુણુ જોવામાં આવે નહીં, તેમ
 ચારિત્રમાં ગુણુજ છે, માટે ગુણુ દીધા, તેના ગુણુ ગ્રહણ કર્યા, તેથી વિચાર્યું જે આત્મા જ્યાં
 લગણુ ચારિત્ર સહિત થયો નથી ત્યાં લગણુ સંસારવિદંબના છે, એ આત્માનો દોષ છે, તેનેજ
 દેખે છે, અને ચિંતવન કરે છે જે આત્માને અનાદિ મોહ છે, તે સંસારમાં ભમાટે છે, જ્યાં-
 સુધી સમકિતમોહની, મિશ્રમોહની અને મિથ્યાત્વમોહની તથા અનંતાનુબંધી કષાયની
 ચોકડી, એ સાત પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમ નથી થયો ત્યાંસુધી તે આત્મા મિથ્યાત્વ ગુણુકાણે છે.
 એવી રીતે એ અજિતસેનને ચારિત્ર ગુણુ ગ્રહણ કરી સાત પ્રકૃતિના ઉપશમ થાતે ક્ષાયિક
 પરિણામ વર્તવાના ભાવ થકી મોહરૂપ મહામદ જે હુતો તે મટી ગયો. તે વારે ઉપશમ
 સમકિતાદિક ઉત્તમ ભાવનો પોષ થયો, એટલે ઉપશમ સમકિતે ઔપશમિક ભાવ થાય,
 અને ક્ષયોપશમ સમકિતે ક્ષાયોપશમિક ભાવ થાય, તથા ક્ષાયિક સમકિતે ક્ષાયિક ભાવ
 થાય. એ ત્રણ સમકિત માંહેલું જે સમકિત ઉપજે તે ભાવનો પોષ થાય. તે ઇહાં અજિત-
 સેન રાજાને અંતર્ગત ભાવનો પોષ થયો, તેથી વૈરાગ્યવંત થયો ॥ ૯ ॥ એમ અજિતસેનને
 સંસારને અનિત્ય ભાવે ચિંતવન કરતાં ઘણી પાપની સ્થિતિઓ ભેદાણી તે વારે કર્મે (વિવર
 કે) માર્ગ દીધો, એટલે આકરાં કર્મે હુતાં તે શિથિલ થયાં, અનાદિ મિથ્યાત્વ મટ્યું, તે
 વારે આત્માના અધ્યવસાય જે પૂર્વે ક્યારે એવા ન થયા હતા તે થયા, તેથી સમકિતની
 રોષક અશુભ કર્મપ્રકૃતિ બંધથી રહી, ચોથું અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગુણુકાણું પામ્યા, તે સમ-

કિત પામતે જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉપન્યું, તેને યોગે પોતાનો પાછલો ભવ દીઠો, તે પાછલો ભવ દેખતાંજ વળી ભવભય વિશેષ ઉપન્યો, તે વારે વળી આત્માના વિશુદ્ધ અધ્યવસાયને બલ-વત્તરપણે અપ્રત્યાખ્યાની કષાયની ચોકડી અને પ્રત્યાખ્યાની કષાયની ચોકડીનો બંધ ગયે થકે છઠું ગુણઠાણું આવ્યું, તે વારે અજિતસેન રાજાએ (રંગે કે૦) હુપ્પે કરી ચારિત્ર લીધું અને છઠ્ઠા સાતમા ગુણઠાણાના અધિકારી થયા ॥ ૧૦ ॥

॥ ઠાલ પાંચમી ॥

॥ થારે માથે પચરંગી પાગ, સોનારો છોગલો ॥ મારુજી ॥ એ દેશી ॥

હુઓ ચારિત્ર જુત્તો સમિતિ ને ગુત્તો ॥ વિશ્વનો તારુજી
શ્રીપાલ તે દેખી સુગુણ ગવેષી મોહીયો ॥ વારુજી ॥
પ્રણમે પરિવારે ભક્તિ ઉદારે ॥ વિશ્વનો૦ ॥ કહે તુજ
ગુણ થુણીએ પાતક હુણીએ આપણાં ॥ વારુજી ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે પાંચ સમિતિએ સમિતા અને ત્રણ ગુપ્તિએ ગુપ્તા એવં આઠ પ્રવચન માતા, તેણે કરી (જુત્તો કે૦) યુક્ત ચારિત્ર થયું, (વિશ્વ કે૦) જગત્ત્રયને તારવા સમર્થ એવા સર્વ સાવધ યોગ વ્યાપારથી વિમુક્ત થયેલા અજિતસેન રાજાજિને દેખીને ભલા ગુણોની ગવેષણાના કરનારો એવો શ્રીપાલ રાજા તેમની ઉપર માહ્યો થકો પોતાના પરિવાર સહિત પાંચ અભિગમ સાચવીને તે યુનિના ચરણરજે ભાલસ્થલ લગાડીને (પ્રણમે કે૦) પ્રણામ કરે, ઉદાર ભક્તિએ કરીને સ્તવના કરે છે, ને કહે છે કે હું પ્રભુ! તમારા સાધુપણાના ગુણને (થુણીએ કે૦) સ્તવીને પાતક હુણીએ એટલે અમારાં ભવોભવનાં સંચેલાં જે પાપ, તેને હુણીએ એટલે દૂર કરીએ ॥ ૧ ॥

ઉપશમઅસિધારે ક્રોધને મારે ॥ વિ૦ ॥ તું મદવવજ્જે
મદગિરિ ભજ્જે મોટકા ॥ વા૦ ॥ માયાવિષવેલી મૂલ
ઉખેડી ॥ વિ૦ ॥ તેં અજ્જવકીલે સહજ સલીલે સામટી
॥વા૦॥ ૨ ॥ મૂર્છાજલ ભરીયો ગહન ગુહરિયો ॥ વિ૦ ॥
તેં તરીયો દરિયો મુત્તિતરીશું લોભનો ॥ વા૦ ॥ એ
ચાર કષાયા ભવતરુપાયા ॥ વિ૦ ॥ બહુ ભેદે ખેદેસહિત
નિકંદી તું જયો ॥ વા૦ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ સ્તવના કરે છે કે હું યુનીશ્વર! રાગ દ્વેષ એ એને એકપણે આણવા તેને ઉપશમ ગુણ કહીએ, તે ઉપશમરૂપ (અસિધારે કે૦) તરવારની ધારાએ કરીને ક્રોધ-રૂપ શત્રુને તમે માર્યો, માટે તમે ક્રોધ રહિત થયા છો, તેથી શમતામય છો, વળી માનત્યા-ગેન માર્દવ્ય એટલે માનને જાવે કરીને માર્દવ ગુણ ઉપજે છે, તે માર્દવ જે કોમલતા તદ્રૂપ જજ એટલે સર્વ શત્રોમાં ઉત્તમ એવું ઈંદ્રનું આયુધ તે અત્યંત આકર્ષે છે, તેણે કરીને

(મદગિરિ ભાજી મોટકા કે૦) મોટા એવા જે મદરૂપ પર્વત, તેનાં જે આઠ શિખર છે તે જ્યાંસુધી આઠાં આવે ત્યાંસુધી સ્તબ્ધપણે કોઇ પણ વિનય વિવેક ન આવે, તેને તમે ભાજી એટલે ભાંજી નાખ્યા, માટે તમે અહંકાર રહિત થયા છો. વળી (માયાવિષવેલી કે૦) માયા જે કપટ તેહીજ વિષવેલી. તે કેવી છે? તો કે સાધુપણામાં તપ પ્રમુખને પણ સ્ત્રીવેદની દેવા-વાલી છે એવી દુઃખદાયી જાણીને તેને તમે (અભજવકીલે કે૦) માયાના ત્યાગથી આર્જવ જે સરસતા તદ્દપ ખીલાએ કરીને (સહજ સલીલે કે૦) સહજે મહેતન વિના લીલાએ કરી સહિત (સામટી કે૦) એકઠી કરીને જડ મૂલથી ઉખેડીને નાખી દીધી એવા છો ॥૨॥ વળી પરિબ્રહ્મની ઉપર વાંછા જે ઇચ્છા તેને મૂર્છા કહીએ તે મૂર્છારૂપ જલે કરીને ભચ્ચો, અને (ગહન કે૦) ઉંડા (ગુહરિયો કે૦) જેનો પાર પામીએ નહીં એટલે કષાયવંત સામાન્ય પુરૂષ જેનો પાર પામી શકે નહીં, તે અભવ્યને અનાદિ અનંત છે, અને ભવ્યને અનાદિ સાંત છે એવો (લોભનો કે૦) લોભ કષાયનો (દરિયો કે૦) સમુદ્ર, તે મૂર્છારૂપ પાણીએ ભરેલો છે, તેને (તેં કે૦) તમે (મુતિતરીશું કે૦) મુક્તિ જે નિર્લોભતારૂપ ગુણ તદ્દપ તરી એટલે વહાણ કહીએ, તેણે કરીને (તરીયો કે૦) તચ્ચો, એટલે તરીને પાર પામ્યા, એતાવતા તમે નિર્લોભી થયા છો. એ ઉક્ત ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ મલી ચાર કષાય જે છે તે કેવા છે? તો કે ચાર ગતિને વિષે જે સંસરણું તેને સંસાર કહીએ. તેજ (કષ કે૦) સંસાર તેનો છે (આય કે૦) લાભ જેને વિષે તેને કષાય કહીએ, માટે એ ચાર કષાય તે (ભવ કે૦) સંસાર તદ્દપ (તરુ કે૦) વૃક્ષ એટલે સંસારરૂપ વૃક્ષ તેના પાયા છે, કેમકે જ્યાંસુધી એ કષાય છે ત્યાંસુધી એ સંસાર છે, ભવતરુના પાયા છે, તે ચાર કષાયના અનંતાનુબંધી આદિક ઘણા ભેદો છે, અને ઘણા ખેદના દેનારા છે, તે ખેદાદિક દોષ સહિત ચારે કષાયને (નિકંદી કે૦) નિકંદન કરી નાખ્યા, માટે (તું જયો કે૦) તમે જયવંતા વર્તો. અર્થાત્ કષાયને કંદ જે મૂલ તે સહિત કાઢવાને તમે સમર્થ થયા છો ॥ ૩ ॥

કંદર્પે દર્પે સવિ સુર જીત્યા ॥ વિ૦ ॥ તે તેં ઇક ધક્કે
વિક્રમ પક્કે મોડીયો ॥ વા૦ ॥ હરિનાદે ભાજે ગજ નવિ
ગાજે ॥ વિ૦ ॥ અષ્ટાપદ આગલ તે પણ છાગલ
સારિખો ॥ વા૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—વળી હે સ્વામિન! તમે કેવા છો? તો કે સર્વ જગતમાં સુર અસુરાદિકમાં પણ કંદર્પ મહાબલવાન છે. જે કંદર્પે પોતાના બલને (દર્પે કે૦) અહંકાર જે ઉન્માદ તેણે કરીને ઇંદ્ર, ચંદ્ર, નાગેંદ્ર, હરિ, હર, બ્રહ્માદિક (સવિ સુર જીત્યા કે૦) સર્વે દેવતાને જીત્યા છે, પરંતુ દેવતા માંહે કોઇએ કંદર્પને જીત્યો નથી, અર્થાત્ સર્વ સ્વાનુકૂલ ચેષ્ટાવંત કીધા એવો સર્વોત્તમ બલિષ્ઠ જે કંદર્પ તેને તમે તમારા (વિક્રમ પક્કે કે૦) પંડિતવીયાક્ષાસરૂપ પરિપક્વ બલ પરાક્રમ સ્વરૂપાભિરમ્ભરૂપ ધ્યાનના એક ધક્કાએ મરડી નાખ્યો, હેલામાં મોડી નાખ્યો, અર્થાત્ અધ્યાત્મમાર્ગીને કામ જીતવો દુર્લભ નથી. અથવા તમારા પરાક્રમને પરિપાકપણે એટલે ચોથા પ્રતના નવકોટિ પચ્ચજખાણને કરવે કરીને (તેં ઇક ધક્કે કે૦) તમે એક ધક્કામાંજ એટલે ઘણા કાળ અધ્યાસ કરવો ન પડ્યો, માત્ર એક ધક્કામાંજ તે કંદર્પને મોડી નાખ્યો, દૂર કરી નાખ્યો. હવે એ ઉક્ત અર્થ દષ્ટાંતે કરીને દૃઢ કરે છે. સર્વ તિર્થેથી માંહે સિંહ બલિષ્ઠ છે, કેમકે એ પણ મદ સહિત ગર્ભરવ કરતા એવા સહસ્રગમે હાથીઓની ઘટા મળેલી હોય તોપણ એક (હરિનાદે કે૦) સિંહને નાદે એટલે શબ્દ કરવે કરીને તે ગજની એણી ગાયને

નહીં એટલે ગર્જન કરી શકે નહીં. સિંહનો શબ્દ સાંભલી સર્વે ગળે દશ દિશાને વિષે ભાગી જાય, પણ કોઈ ઉભો રહે નહીં. એવો બલિષ્ઠ સિંહ છે તે પણ અષ્ટાપદ નામે જનાવરની આગલ (છાગલ કેં) બોલ્યા જેવો થઇ જાય અર્થાત્ સર્વ જનાવરોમાં છાગ નિર્બલ કહેવાય છે તેની સરખો થઇ જાય, તેમ હે મુનીશ્વર ! તે કંદર્પે સર્વને જીત્યા, પણ કંદર્પને જીતનાર તે તમેજ એકલા થયા, માટે તમે નિર્વિષયી થયા છો ॥ ૪ ॥

રતિ અરતિ નિવારી ભય પણ ભારી ॥ વિ૦ ॥ તેં મન
નવિ ધરીયા તેહજ કરીયા તુજથી ॥ વા૦ ॥ તેં તજીય
દુગંછા શીતુજ વંછા ॥ વિ૦ ॥ તેં પુગલ અપ્યા બિહું
પખખે થપ્યા લક્ષણે ॥ વા૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હવે રતિ આદિક નોકપાય જે છે એ પણ કપાયનાજ વધારનાર છે, તે માટે હે સ્વામિન ! રતિ જે કોઇ માન પૂજાદિ સત્કાર કરે તે વારે શાતા વેદવી પડે તે રતિ, અને અરતિ તે અપમાન, તિરસ્કાર, ઉપસર્ગાદિક ઉપજે તે વારે અશાતા વેદવી પડે, એ બે શાતા અશાતારૂપ જે રતિ અને અરતિ છે તેને તમે નિવારી, અને વળી ઘણાંક ભય, પરલોક ભય ઇત્યાદિક સાત જે ભારે ભય છે તે પણ હે મુનીશ્વર ! તમે મનને વિષે ધર્યાજ નહીં, એટલે એ સાત ભયને તો તમે ગણતીમાં ગણ્યાજ નહીં, પરંતુ તમારામાંથી કોધાદિક ગમે થકે એમને તમારી પાસે રહેવું દુષ્કર થઇ પડ્યું, તેથી તેજ સર્વ ભય ઉલટા તમારાથી (કરીયા કેં) ખીતા થકા પોતાની મેલેજ દૂર ખસી ગયા, માટે તમે મોટા ઋષીશ્વર છો. વળી હે સ્વામિન ! જ્યાંસુધી ચિત્તમાં શુભ અશુભ રાગ દ્વેષનાં જેર ક્ષીણ થયાં નથી ત્યાંસુધી દુગંછા છે, પરંતુ તે તમારામાં નથી, માટે તે દુગંછા પણ તમે તજી, તો હવે શી તુજ વંછા એટલે કાંઇ પણ વાંછા તમારે રહી નથી. વળી તમે (પુગલ કેં) પુગલ અને (અપ્યા કેં) આત્મા, એટલે પૂરણ ગલન સ્વભાવ છે જેનો તેને પુગલ કહીએ, તે પુગલ અનિત્ય અત એવ વિનાશી છે, અને આત્મા તે નિશ્ચે અવિનશ્વર નિત્ય છે, તે બેહુને પોતપોતાના લક્ષણને ઓલખવે કરી જૂદા જૂદા પક્ષે કરી બેહુ પોતપોતામાં ભિન્ન છે એમ કરી સ્થાપ્યા છે ॥૫॥

પરિસહની ફોજે તું નિજ મોજે ॥ વિ૦ ॥ નવિ ભાગો
લાગો રણુ જિમ નાગો એકલો ॥ વા૦ ॥ ઉપસર્ગને વર્ગે
તું અપવર્ગે ॥ વિ૦ ॥ ચાલંતાં નહીયો તું નવિ પડીયો
પાશમાં ॥ વા૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—વળી હે સ્વામિન ! ક્રુધા, પિપાસા આદિ દષ્ટને બાવીશ પરિસહની ફોજ તે આવે થકે તેમાંથી તમે પોતાની મોજે સંયમમાર્ગે ચાલ્યા ગયા, પરંતુ પરિસહના સમૂહથી બીક પામીને (નવિ ભાગો કેં) તમે પાછા ભાગ્યા નહીં, લગારમાત્ર પણ તેનો ભય ગણ્યો નહીં. ઉલટા સામા સંયમમાર્ગમાં લાગી રહ્યા. તે કયા દૃષ્ટાંતે ? તો કે (રણુ જિમ નાગો એકલો કેં) નાગો જે હાથી તે જેમ રણસંગ્રામમાં એકલોજ ભાગ્યો રહે, શસ્ત્રના ઘણા પ્રહાર પોતાની ઉપર પડે તોપણ રણમાંથી પાછો ઓસરે નહીં, તેમ તમે પણ પાછા ભાગતા નથી, માટે એ આશ્ચર્ય જણવું. વળી ઉપસર્ગો બે પ્રકારના છે. તેમાં જે સ્ત્રીના

હાવભાવ, વિભ્રમવિલાસાદિક વિષયપ્રાર્થના પ્રમુખ કરવે કરીને થાય તે અનુભોમ ઉપસર્ગ કહીએ, અને અનેક પ્રકારનાં તાડન, તર્જનાદિક કરવે કરીને જે થાય તે પ્રતિભોમ ઉપસર્ગ કહીએ. એવા જે ઉપસર્ગનો વર્ગ એટલે સમૂહ, તે હું મુનિ ! અપવર્ગ જે ભોક્ષ તેના માર્ગ ભણી ચાલતાં થકા તમને નહો, પરંતુ તમે તે ઉપસર્ગના પાશમાં પડ્યા નહીં એવી તમારી સમર્થાઈ છે, માટે ધન્ય છે તમને ! હું સ્વામિન ! તમે ભોક્ષમુખના અભિલાષી છો, અને તમે સંસારને દુઃખમય જાણ્યો છે ॥ ૬ ॥

દોય ચોર ઉઠંતા વિષમ વ્રજંતા ॥ વિ૦ ॥ ધીરજપવિ-
દંડે તેજ પ્રચંડે તાડીયા ॥ વા૦ ॥ નદધારણુ તરતાં પાર
ઉતરતાં ॥ વિ૦ ॥ નવિ મારગ લેખા વિગત વિશેષા
દેખીએ ॥ વા૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—વળી હું મુનિ ! તમને ભોક્ષમાર્ગે જવા ભણી આત્માના અધ્યવસાય શુભ પ્રવ-
ર્તતાં એ માર્ગે ચાલતાં રાગ અને દ્વેષ એ બે ચોર ઉડ્યા. એ બે કેવા છે ? તો કે ચાર કષા-
યનાં મૂલ છે, કારણ કે ક્રોધ અને માન એ બે દ્વેષનાં છે, તથા માયા અને લોભ એ બે
રાગનાં છે, તે રાગ દ્વેષરૂપ બે ચોર ઉઠતાં તેમણે વિષમ એટલે પરમ આકરે ભવપર્યટનરૂપ માર્ગે
(વ્રજંતા કે૦) લઇ જવાનું મન કરવા માંડ્યું. તેમણે વિચાર્યું જે એ જીવ સંસાર મધ્યે
આપણા ટાળા માંહેથી જતો રહે છે, માટે તેને લેવા તે ચોર ઉડ્યા, પરંતુ તમારી કોઇ
આત્મપરિણામની નિર્મલ ધારારૂપ ધીરજ જે વૈર્ય, તદ્રૂપ (પવિદંડે કે૦) વજ્રનો જે દંડ તેણે કરી
(તેજ પ્રચંડે કે૦) પ્રચંડ તેજપણે એટલે આકરાશપણે (તાડીયા કે૦) તાડના કરી હણ્યા,
તે બેહુ તમારાથી દૂર રહ્યા. તે એવા કે ફરી પાછા સંસાર માંહે તમને હુકડા પણ આવે નહીં
એવી શીખામણુ તેને મલી. વળી (નદધારણુ કે૦) નદીનો ધરનાર જે સમુદ્ર છે તે ઘણાં
અપારાવાર જે સંસારસમુદ્ર, તેને પોતાને ભુજાવેલે, પોતાને પરાક્રમે, કોઇની સહાય લીધા વિના
તરતાં એટલે તરીને તેનો પાર જે કાંઠો તેને ઉતરતાં થકા (નવિ મારગ લેખા કે૦) કાંઠ
માર્ગનું લેખું નથી, એટલે સંસારસમુદ્ર તરીને કાંઠે જવાય તેના ઘણા માર્ગો છે, અર્થાત્ જેટલા
જીવના ભેદ છે તેટલા માર્ગ પણ અનુમાને જાણવા, માટે (વિગત કે૦) ગયું છે વિશેષપણું
જેથી એમ કહ્યાથી આટલાજ માર્ગ થયા એવી ખબર ન પડે, જે આ માર્ગ અમુક ગતિનો અમુક
જીવવિશેષનો એમ સ્પષ્ટ માલમ પડે નહીં, એવા ગણતી વિનાના સંસારસમુદ્રના માર્ગ છે ॥ ૭ ॥

તિહાં જોગનાલિકા સમતા નામે ॥ વિ૦ ॥ તેં જોવા
માંડી ઉતપથ છાંડી ઉદ્યમે ॥ વા૦ ॥ તિહાં દીઠી દૂરે
આનંદપૂરે ॥ વિ૦ ॥ ઉદાસીનતા શેરી નહીં ભવફેરી
વક્ર છે ॥ વા૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—તિહાં હું સ્વામિન ! તમે અધ્યવસાયની સ્થિરતાએ કરીને વિચાર્યું જે મારે તો
સુક્તિપુરી સાથે પ્રયોજન છે, તે વારે મનની જિહાં ચંચલતા છે તિહાં તો ભવાભિનંદીપણું છે,
માટે તમે મનની ચંચલતાનો સ્થિર ભાવ કરી મન, વચન, કાયા એ ત્રણેનું જે ક્ષિત્તપણું છે

તે ત્રણેની એકાગ્રતા કરી, તે વારે સમતા એટલે સમપણે અધ્યવસાય કર્યા. એવા ત્રણ યોગરૂપ સમતા નામે યોગની જે પ્રનાલિકા તેને તમે તિહાં જોવા માંડી અને બીજા ઘણા માર્ગ દેખીને તે સર્વને ઉન્માર્ગ કરી જાણ્યા, એટલે તમે જોયું જે બીજે માર્ગે સિદ્ધપણું નથી. સમતા નામે યોગની નાલિકા જે જડે તો તેજ કામની છે, તે વારે ઉતપથ જે ઉન્માર્ગ તેને છાંડી ઉઘમે કરી તે સમતા યોગનાલિકાનેજ નિશ્ચલપણે જોવા માંડી. તે સમતા નાલિકા જોતાં જોતાં તિહાં (દૂરે કે) વેગલેથી સમતારૂપ જે યોગનાલિકા તેને (આનંદપૂરે કે) આનંદના પૂરે હે મુનીશ્વર ! તમે દીડી. અથવા યોગનાલિકા દીડી તે વારે આનંદનો પૂર થયો. હવે તે યોગનાલિકા સુધી કેમ પહોંચવું ? તે માટે તેનો સરલ માર્ગ જોવા લાગ્યા. તે માર્ગ જોતાં ઉદાસીનતા નામે શેરી હાથમાં આવી, એટલે સર્વ સંસારી ભાવ ગગનાભવત ક્ષણિક દૃષ્ટનષ્ટ એવી રીતે ધનાદિક ઉપર જે ઉદાસીન પરિણામ તેને ઉદાસીનતા કહીએ, તે ઉદાસીનતાને આદરીને તે ઉદાસીનતા શેરી હે મુનિ ! તમે હાથ કીધી, અને તે ઉદાસીનતા જેણે આદરી તેને (નહીં ભવકેરી વક છે કે) ભવ જે સંસાર તે માંહે ફરવું તેવું વકપણું નથી, એટલે તેની વાંકાઇ જિહાં નથી એવી છે અર્થાત્ જેને એક સરલ ગતિ તેને એક મોક્ષગતિજ હોય, તેથી તમે પણ તેજ ગતિપ્રાપક છો ॥ ૮ ॥

તે તું નવિ મૂકે જોગ ન ચૂકે ॥ વિ૦ ॥ બાહિર ને અંતર
તુંજ નિરંતર સત્ય છે ॥ વા૦ ॥ નય છે બહુરંગા તિહાં
ન એકુંગા ॥ વિ૦ ॥ તુમે નયપક્ષકારી છો અધિકારી
મુક્તિના ॥ વા૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—તે ઉદાસીનતા શેરી તમારે હાથ આવ્યા પછી તેને (તું નવિ મૂકે કે) તમે મૂકો નહીં, કારણ કે તમે મન માંહે વિચાર્યું જે અનાદિ કાળના ભવકાંતાર માંહે અટન કરતાં કરતાં અપૂર્વ અભ્યાસે આત્માની પરિણતિ સુધરે, તેથી ચિંતામણિ, કામકુંભ, કામગવીની પરે દુષપ્રાપ્તિ એવી વસ્તુ પામીને જે પ્રમાદાદિ દોષ લગાડીશ તો એ સુખથી વેગલી જતી રહેશે એમ ચિંતવીને હવે તે શેરીને તમે ન મૂકો અને (જોગ ન ચૂકે કે) મન, વચન, કાયના યોગ એકાગ્રતામાં લીધા છે તેને તમે ન ચૂકો એટલે ન મૂકો, માટે (તુંજ કે) તમેજ (બાહિર ને અંતર કે) બાહ્ય અને અભ્યંતરમાં (નિરંતર કે) અંતર રહિત હરહમેશ (સત્ય છે કે) સાચા છો, એટલે ભિન્ન નથી, જેવા બાહ્ય સત્ય છો તેવા માંહે અંતરમાં પણ સત્ય છો. વળી હે સ્વામિન ! (નય છે બહુરંગા કે) નય તે ઘણા પ્રકારના છે, તે જેમકે નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, ઋણસૂત્ર, શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત, એ સાત મૂલ નય જાણવા. તે એકેકા નયના વળી સો સો ભેદ છે, સર્વ મલી સાત નયના સાતસેં ભેદ થાય છે, તે સર્વના ભિન્ન ભિન્ન સ્વભાવ છે, પણ તિહાં તે નય (ન એકુંગા કે) એકુંગા નથી. તે મૂલ સાત નયમાં પણ વળી એક અપેક્ષાએ પ્રથમના ચાર નય તે વ્યવહારના ધરના છે, અને ઉપરના જે ત્રણ નય તે નિશ્ચયના ધરના છે, અને બીજી અપેક્ષાએ પહેલા ત્રણ નય વ્યવહારના ધરના છે, અને પાછલા ચાર નય નિશ્ચયના ધરના છે. તે સર્વના મત જૂદા જૂદા છે, પણ શ્રીવીતરાગનો મત સર્વ નય સમ્મત છે, એવા વિવિધ પ્રકારના રંગના નય તે એકુંગા નથી, તેમાં તમે (નયપક્ષકારી કે) ઉપરના નિશ્ચયના ધરના જે ત્રણ નય છે તેના પક્ષકારી છો, તમે કેવલ એક અદ્વિતીય કર્મલેપરહિત મોક્ષના અધિકારી છો. એતાવતા હવે તમારે મોક્ષ વિના બીજે ક્યાંય જવું નથી ॥ ૯ ॥

તુમે અનુભવ જોગી નિજ ગુણ ભોગી ॥ વિ૦ ॥ તુમે
ધર્મસંન્યાસી શુદ્ધ પ્રકાશી તત્ત્વના ॥ વા૦ ॥ તુમે આતમ-
દરસી ઉપશમ વરસી ॥ વિ૦ ॥ સિંચો ગુણ વાડી થાયે
તે જાડી પુણ્યશું ॥ વા૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—વળી હું મુનીશ્વર! તમે અનુભવ જે આત્મસ્વભાવરમણ તેના યોગી છો. આત્માના મૂલ ગુણનો જે ખરેખરો વિચાર કરવો, તદ્દપ અનુભવ તમને પ્રગટ્યો છે. વળી તમે અનંત-જ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર, અકષાયી, અવેદી, અયોગી, અલેશી, અતીન્દ્રિય પ્રમુખ (નિજ ગુણ કે૦) પોતાના ગુણ તેના ભોક્તા છો. વળી આત્મધર્મ ચોથા ગુણહાણથી મંડાણો તે વ્યવહાર ધર્મ, તેમાં ચૌદમા ગુણહાણનો નિશ્ચય ધર્મ એવા ધર્મને સમ્યક્ પ્રકારે (ન્યાસ કે૦) જે સ્થાપે છે તેને ધર્મસંન્યાસી કહીએ. તે તમે ધર્મસંન્યાસી છો. વળી જે માર્ગથી મુક્તિપદ પામીએ તે તત્ત્વમાર્ગ જાણવો. તે તત્ત્વમાર્ગના શુદ્ધ પ્રકાશના કરનાર છો. વળી હું મુનીશ્વર! તમે (આતમદરસી કે૦) આત્માને વિભાવ દશાથી નિવારીને સ્વભાવ દશામાં સ્થાપ્યો, કેવલજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ આત્માનો મૂલ ધર્મ છે તેનેજ એકાંતે સ્થાપીને આત્મગોવેષણ કરો એવા તમે આત્મદર્શી છો. વળી તમે શાંત રસને નિકટવર્તી કરીને ખેટાદિક દોષને દૂર કરી કેવલ ઉપશમરૂપ વરસાદની વૃષ્ટિના વરસાવનારા છો. વળી તમે તમારા આત્મિક ગુણની વાડી તેને ઉપશમ રસ જે શાંત રસ, તદ્દપ પાણીએ કરીને સિંચો, જેમ તે (પુણ્યશું કે૦) પુણ્ય સંઘાતે જાડી થાય, તેજવંતી થાય, પુષ્ટ થાય, એટલે ગુણ પુષ્ટ થાય, ગુણગણવૃદ્ધિમત્તાએ પુણ્યથી ધર્મ વધે, પછી દ્રવ્યધર્મથી ભાવધર્મ પણ પામે ॥ ૧૦ ॥

અપ્રમત્ત પ્રમત્ત ન દ્વિવિધ કહીજે ॥ વિ૦ ॥ જાણુંગ ગુણ-
હાણુંગ એકજ ભાવ તે તેં ગ્રહ્યો ॥ વા૦ ॥ તુમે અગમ
અગોચર નિશ્ચય સંવર ॥ વિ૦ ॥ ફરસ્યું નવિ તરસ્યું ચિત્ત
તુમ કેરું સ્વપ્નમાં ॥ વા૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—વળી છું પ્રમત્ત ગુણહાણું અને સાતમું અપ્રમત્ત ગુણહાણું એ બે ગુણહાણું સાધુ ચારિત્રીયાને રહેવાનાં છે. તેની એકેકની અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણ સ્થિતિ છે, બે ગુણહાણુંની મલી દશે ઊણી એક પૂર્વકાટિ વર્ષની સ્થિતિ છે, તે બે ગુણહાણું યતિ આશ્રયી કહ્યાં છે, પણ હું સ્વામિન! તમારે વિષે એ બે ગુણહાણું (ન દ્વિવિધ કહીજે કે૦) બે પ્રકારે છે એમ નહીં કહેવાય, તમારે વિષે તો (જાણુંગ કે૦) ઉપયોગ યુક્ત જે (ગુણહાણુંગ કે૦) ગુણનું સ્થાનક (એકજ ભાવ તે કે૦) તે એકજ અપ્રમત્ત ગુણહાણના ભાવે (તેં ગ્રહ્યો કે૦) તમે ગ્રહણ કર્યું છે, એટલે તમે તો એક સાતમા અપ્રમાદી ગુણહાણોનાજ ભાવ ગ્રહણ કર્યો છે, કેમકે ઘણા સાધુજનોને અંતર્મુહૂર્ત છું પ્રમત્ત એટલે પ્રમાદી ગુણહાણું રહે છે, વળી અંતર્મુહૂર્ત સાતમું અપ્રમાદી ગુણહાણું રહે છે. તિહાં અંતર્મુહૂર્ત તે જઘન્યથી તો નવ સમયનું છે, અને ઉત્કૃષ્ટ બે ઘડીમાં એક સમય આજાનું છે, અને મધ્યમ તો અંતર્મુહૂર્તના અસંખ્યાતા વિકલ્પ થાય છે, તે માંહે જે સાધુ લઘુ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તના કાળપ્રમાણ છું ગુણહાણું રહીને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત કાળપ્રમાણ સાતમે ગુણહાણું રહે, તે વારે તે સાતમે અપ્રમાદી ગુણહાણુંજ ઘણું

રહ્યો કહેવાય. તેમ તમે પણ સાતમે ગુણઠાણે ઘણા કાળ લગણુ અપ્રમાદી થકાજ રહો છો, માટે તમે એકજ સાતમા ગુણઠાણાને ભાવ ગ્રહ્યો છે, તેનાજ અંગીકાર કર્તા છો. વળી તમારું સ્વરૂપ કોઇને ગમ્ય નથી, માટે તમે અગમ છો. વળી હું સ્વામિન! તમારા આત્માના અધ્યવસાય ચર્મદષ્ટિવાલાને ગાચર નથી, માટે તમે અગાચર છો. વળી તમારું ચારિત્ર નિશ્ચયથી છે, માટે તમે નિશ્ચયરૂપ છો. તથા (સંવર કે૦) તમે પાંચ ઇન્દ્રિયને સંવરી છે. હવે નવાં કર્મ તમને બાંધવાં નથી, પરંતુ મૂલગાં છે તેને ક્ષય કરશો, માટે તમે સંવરરૂપ છો. વળી હું પ્રભુ! તૃષ્ણારૂપ તુષ્ટાએ તમારું ચિત્ત સ્વપ્નમાં પણ ફરસ્યું નથી, એટલે તૃષ્ણા છે તે કર્મની વધારનારી છે તેને તો તમે પ્રથમથીજ પોતાને વશવર્તી કરી છે, કેમકે જો વશ ન હોય તો સ્પર્શ, માટે તમારું ચિત્ત સ્વપ્નમાં પણ તૃષ્ણાએ સ્પર્શ્યું નથી. વળી પ્રકારાંતરે હું મુનીશ્વર! સાધુ છકા સાતમા ગુણઠાણાના વાસી હોય, પણ તમારામાં એ બે ગુણઠાણાં નથી. તમારે વિષે જાણપણું તો બે ગુણઠાણાંનું છે, પણ ભાવથી એક સાતમું ગુણઠાણુંજ અર્થું છે ॥ ૧૧ ॥

તુજ મુદ્રા સુંદર સુગુણ પુરંદર ॥ વિ૦ ॥ સૂચે અતિ અનુ-
પમ ઉપશમ લીલા ચિત્તની ॥ વા૦ ॥ જો દહન ગહન
હોય અંતરચારી ॥ વિ૦ ॥ તો કિમ નવપદ્મવ તરુચર
દીસે સોહતો ॥ વા૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વળી હું મુનિરાજ! (તુજ મુદ્રા સુંદર કે૦) તમારી બાહ્ય પ્રકારે સુખ પ્રમુખ શરીરની મુદ્રા દેખતાં થકા ઘણીજ (સુંદર કે૦) મનોહર લાગે છે, માટે તે મુદ્રા (સુગુણ કે૦) ભલા ગુણ તેની (પુરંદર કે૦) ઇંદ્ર છે, કારણ કે સંસારી જીવમાં પહેલા ગુણઠાણાવાલાથી ચોથા ગુણઠાણાવાલામાં ઘણા ગુણ હોય. વળી ચોથાવાલાથી પાંચમા ગુણઠાણે વર્તતા જીવોમાં વધારે ગુણ હોય. તેથી પણ તમે તો છકા સાતમા ગુણઠાણે રહ્યા છો, માટે તે ગુણઠાણાં પ્રમાણેજ તમારા ભલા ગુણ બાહ્ય આકારે દેખાય છે. એવી જે તમારી બાહ્યની મુદ્રા, તેજ અંતરે અત્યંત અનુપમ એટલે ઉપમાએ રહિત એવી તમારા અંતરમાં (ચિત્તની કે૦) અંતઃકરણની પણ ઉપશમ એટલે શાંત રસમય જે લીલા, તેને (સૂચે કે૦) સૂચવે છે એટલે જણાવે છે. અર્થાત્ જેવી તમારી બાહ્ય થકી ઉપશમ રસની લીલા દેખાય છે તેવુંજ અંતરમાં તમારું ચિત્ત પણ ઉપશમ રસમયજ છે. ઇહાં કોઇ પૂછે જે બાહ્ય ઈંગિતાકાર દેખીને અંતરમાં પણ તેવોજ પરિણામ હશે, એમ તમે શા ઉપરથી જાણો છો? કદાપિ બહારની મુદ્રા તો સુંદર દેખો છો, પણ અલ્યંતરમાં દોષ સહિત હશે તો? એમ પૂછનારને દ્વંદ્વાંતરૂર્વક ઉતર આપે છે કે જો (તરુચર કે૦) વૃક્ષ તેને (અંતરચારી કે૦) અંતરંગ વચાલે થડમાં કોટર માંહે (દહન કે૦) અગ્નિ ભસ્યો હોય તો પછી તે વૃક્ષ બહારથી પણ કેવી રીતે નવપદ્મવ થકું (સોહતો કે૦) શોભતું દેખાય? અર્થાત્ નજ દેખાય. તેમ તમારા અંતર માંહે જો ઉપશમ લીલા ન હોય તો બાહ્યાકારે પણ સમતામય મુદ્રા ક્યાંથીજ હોય? માટે હું જાણું છું જે બાહ્ય થકી તમારી મુદ્રા ગુણવંતી દેખાય છે, તો અંતરંગમાં પણ તમે ઉપશમ ગુણે કરી સંભૂત છો, તેથી સુગુણ પુરંદર છો ॥ ૧૨ ॥

વૈરાગી ત્યાગી તું સોભાગી ॥ વિ૦ ॥ તુજ શુભ મતિ
જાગી ભાવઠ ભાંગી મૂલથી ॥ વા૦ ॥ જગપૂજ્ય તું

મારો પૂજ્ય છે ખ્યારો ॥ વિ૦ ॥ પહેલાં પણ નમીયો હવે
ઉપશમીયો આદર્યો ॥ વા૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—વળી હું સ્વામિન! તમે વૈરાગી એટલે રાગ રહિત છો. વળી તમે બાહ્ય અને અંતર એવા બે પ્રકારના સંયોગના ત્યાગી છો. તિહાં બાહ્યથી તો સ્ત્રી, પુત્ર, ધન, ધાન્યાદિક પરિગ્રહ, તેથી રહિત છો, અને અંતરંગથી ક્રોધાદિક કષાય જે રાગ દ્વેષાદિક યોગ તથા અવિરતિ, મિથ્યાત્વથી રહિત છો, માટે ત્યાગી છો. વળી તમે સૌભાગ્યવંત છો. વળી હું મુખી-શ્વર! તમને ભલી ખતિ જે રહી છુદ્ધિ તે જાગ્રત થઇ, અને કુખતિનો નાશ થવાથી સુખ-તિનું રાજ્ય થયું, તેથી ભવભ્રમણપરપરાદિકની જે ભાવક હતી તે ભાંગી ગઇ, એટલે તમારે ભવનો હઠ તથા ભવની અનાદિ સ્થિતિ તથા ભાવક એટલે દરિદ્રપણું તે સર્વ મૂલથી ભાંગી ગયું, માટે હવે તમે નીહાલ થયા. વળી હું મુનિ! તમે સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલરૂપ ત્રણ જગતમાં સુર, અસુર અને મનુષ્ય તેહને ઘુંદે પૂજનીય છો, માટે તમે જગત્રયપૂજ્ય છો, એટલે ત્રણ જગતને પૂજવા યોગ્ય છો, અને મારા તો વળી અત્યંત વલ્લભ ખ્યારા પૂજ્ય છો, શામાટે જે પહેલાં પણ (નમીયો કે૦) પૂર્વે પણ ગૃહસ્થાશ્રમમાં તમે મારે નમવા યોગ્ય છો, કેમકે તમે મારા કાકા થાવ છો, તે પિતાને ઠેકાણે છો, જે માટે ઉત્તમ વિવેકવંત પુરુષને વૃદ્ધનો વિનય કરવો ઉચિત છે. વિનય છે તે સહજ શ્રીજિનશાસનનું મૂલ છે. વિનયી પુરુષ ધર્મ પામે, સુલભબોધી થાય, વિનયથી દેવ, દાનવ સર્વ વશવર્તી થાય, આચારનું મૂલ પણ વિનય છે, સર્વ શુભ ગુણ વિનયને વશ છે, માટે તમે પ્રથમ પણ નમવા યોગ્ય હતા, અને હવે તો વળી ઉપશમીયો એટલે કષાયાદિક ઉપશમકારક જે ધર્મ તેને તમે આદર્યો એટલે અંગીકાર કર્યો, અર્થાત્ ચારિત્ર આદર્યું, તેથી તમે ત્રણે જગતને નમવા યોગ્ય થયા. તેમાં મારા તો વળી વિશેષ કરી નમસ્કાર કરવા યોગ્ય તથા પૂજા, સત્કાર, સન્માન કરવા યોગ્ય છો, માટે હું આપને વારંવાર વાંદું છું. એમ અનેક યુક્તિ સહિત જ્ઞાનના જાણવા થકી વિનયવચને કરીને ભક્તિ સહિત અનેક પ્રકારની સ્તવના શ્રીપાલે કરી. તેમાંથી કિંચિત્ માત્ર ઇહાં કહી દેખાડી છે ॥ ૧૩ ॥

એમ ચોથે ખંડે રાગ અંખડે સંયુગ્યો ॥ વિ૦ ॥ જે
મુનિ શ્રીપાલે પંચમી ઢાલે તે કહ્યો ॥ વા૦ ॥ જે નવ
પદ મહિમા મહિમાએ મુનિ ગાવશે ॥ વિ૦ ॥ તે
વિનય સુજશ ગુણ કમલા વિમલા પાવશે ॥ વા૦ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—એ પ્રકારે ચોથા ખંડને વિષે અખંડ રંગે એટલે અખંડ આનંદે કહી સહિત અથવા પાકાંતરે રાગ અખંડે એટલે પૂર્ણ રાગે કરી જે (મુનિ કે૦) અજિતસેન મુનિ મહા-રાજાને (શ્રીપાલે કે૦) શ્રીપાલ રાજાએ (સંયુગ્યો કે૦) સંસ્તવ્યો તે ઇહાં પાંચમી ઢાલે કરીને કહ્યો. શ્રીસિદ્ધચક્ર પ્રતિષ્ઠિત નવ પદનો મહિમા તેને ચોટા મહિમાએ કરીને જે મુનિ સાવધ વ્યાપાર રહિત થકો ગાવશે, અથવા ઇહાં મુનિની પ્રધાનતા કરી, પરંતુ ઉપચારથી ચૂહસ્થ પણ લેવો, માટે મુનિ અથવા ચૂહસ્થ જે ગુણ આશે તે વિનય અને ભક્તિ યશ તદપ ગુણ તેની (કમલા કે૦) લક્ષ્મીને (વિમલા કે૦) નિર્મલપણે પામશે. અથવા એ રાસ પ્રથમ શ્રીવિનયવિનય ગણિએ રચવા આરંભ કર્યો હતો. તેમણે ત્રીજા ખંડની પાંચમી ઢાલ

માંહેલી એકવીશ ગાથા પર્યંત રચી તે વારે સમાધસ્થ થયા, કાળ પ્રાપ્ત થયા. તદનંતર શ્રીધર્મા-
વિજય ગણિએ પૂર્ણ કર્યો. તે અનુસારે શ્રીવિનય અને યશ એ બે કવિ કહે છે કે જે
મુનિ નવ પદ મહિમાને મહિમાએ કરી ગાશે, અથવા (મહી માંહે કે૦) પૃથ્વીને વિષે
ગાવશે તે ભલા ગુણ સહિત સિદ્ધિરૂપ કમલાને પામશે. એમ બાણી ઉત્તમ પુરુષે નવ પદતું
ધ્યાન ત્રિકાળ કરવું ॥ ૧૪ ॥

॥ દોહા ॥

અનિતસેન મુનિ ઇમ થુણી, તેહને પાટ વિશાલ ॥ તસ
અંગજ ગજગતિ સુમતિ, થાપે નૃપ શ્રીપાલ ॥ ૧ ॥
કારજ કીધાં આપણાં, આરજને સુખ દીધ ॥ શ્રીપાલે
બલ પુણ્યને, જે બોલ્યું તે કીધ ॥ ૨ ॥

અર્થ—એ પ્રકારે અનિતસેન મુનિતું સ્તવન કરીને પછી તેના અંગજ એટલે પુત્ર ગજ-
ગતિ એવે નામે તે સુમતિ એટલે રુદ્રી બુદ્ધિના ધણી છે, તેને શ્રીપાલ રાજાએ અનિત-
સેનની પાટે સ્થાપ્યો ॥ ૧ ॥ એ રીતે પોતાનાં કાર્ય કર્યાં, અને આરજ જે સજ્જન પુરુષો
તેમને સુખ દીધાં, એટલે સુખી કર્યા. એમ શ્રીપાલે પોતાના પુણ્યને બલે કરી જે સુખથી
બોલ્યો હતો તે સર્વ સફલ કર્યું ॥ ૨ ॥

॥ દાલ છઠી ॥ બલદ ભલા છે સોરઠી રે લાલ ॥ એ દેશી ॥

વિજય કરી શ્રીપાલજી રે લાલ, ચંપા નગરીએ કરે પ્રવેશ
રે ॥ સોભાગી ॥ ટાલ્યા લોકના સકલ કલેશ રે
॥ સો૦ ॥ ચંપા નગરી તે બની સુવિશેષ રે ॥ સો૦ ॥
શાણુગાસ્થાં હાટ અશેષ રે ॥ સો૦ ॥ પટકૂલે છાયા
પ્રદેશ રે ॥ સો૦ ॥ જ્ય જ્ય ભણે નર નારીઓ રે લાલ
॥ ૧ ॥ ફરકે ધ્વજ તિહાં ચિહું દિશે રે લાલ, પગ પગ
નાટારંભ રે ॥ સો૦ ॥ માંડ્યા તે સોવન થંભ રે ॥ સો૦ ॥
ગાવે ગોરી અદંભ રે ॥ સો૦ ॥ જેણે રૂપે જીતી છે રંભ
રે ॥ સો૦ ॥ બંભને પણ હોય અચંભ રે ॥ સો૦ ॥
જ્ય૦ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ રાજા (વિજય કરી કે૦) પોતાની જીત કરીને ચંપા નગરી માંહે
પ્રવેશ કરતો હોવા, વળી લોકનાં મનમાં એવા કલેશ હતા જે આ ઠેકાણે શું બાણીએ શું

થશે? તે સદા સૌભાગી એવા શ્રીપાલે સર્વ લોકના કલેશ યાદ્યા, તે સમયે ચંપા નગરીની શાભા વિશેષ પ્રકારે બની રહી, લોકોએ ચંપા નગરીનાં (અશેષ કેં) સમસ્ત હાટની શ્રેણી શબ્દગારી, પટકૂલ જે હીરાગલ વસ્ત્ર તેણે કરી તેના પ્રદેશ એટલે હાટની ભીંતોને છાહી લીધી છે. ચંપા નગરીનાં નર નારી સર્વ લોકો તે ઠામ ઠામ શ્રીપાલ રાજાનો યશ જય જય શબ્દ બોલવા લાગ્યાં ॥ ૧ ॥ ચારે દિશાએ મોટી મોટી ધ્વજઓ ફરકી રહી છે, પગલે પગલે નાટ્યરંગ થઇ રહ્યો છે, ઠામ ઠામ સોનાના થાંભલા માંડ્યા છે, તે થંભ ઉપર માંચા માંડ્યા છે, તેની ઉપર બેઠી થકી (ગારી કેં) સ્ત્રીઓ તે (અદંભ કેં) કપટરહિતપણે માંગલિકનાં ગીત ગાય છે, તે સ્ત્રીઓ રૂપે કરી રંભાને પણ જીતે એવી છે, તે દૃષ્ટી (બંભને કેં) બ્રહ્માને પણ અચંપો થાય જે આવા રૂપવાલી સ્ત્રીઓને મેં કયે દિવસે ઘડી છે? ॥ ૨ ॥

સુરપુરી ઝંપા જે કરી રે લાલ, ચંપા હુઇ તેણુ વાર રે
 ॥ સોં ॥ મદમોદ સમુદ્રમાં સાર રે ॥ સોં ॥ ફલીયો
 સાહસ માનું ઉદાર રે ॥ સોં ॥ તિહાં આવ્યો હરિ અવ-
 તાર રે ॥ સોં ॥ શ્રીપાલ તે કુલ ઉદાર રે ॥ સોં
 ॥ જયં ॥ ૩ ॥ મોતીય થાલ ભરી કરી રે લાલ,
 વધાવે વર નાર રે ॥ સોં ॥ કરકંકણુના રણુકાર રે
 ॥ સોં ॥ પગ ઝાંઝરના ઝમકાર રે ॥ સોં ॥ કટિ-
 મેખલના ખલકાર રે ॥ સોં ॥ વાળે માદલના ધૌકાર રે
 ॥ સોં ॥ જયં ॥ ૪ ॥

અર્થ—ઇહાં દૃષ્ટાંત કહે છે, જેમ કોઇક પુરુષ તપસ્યા કરવી, અથવા સત્ય બોલવું આદિક અનેક પ્રકારનાં સાહસ કરે છે, તેમાંના કોઇક સાહસને અંગીકાર કરીને પછી તે સાહસ કરવાથી કોઇ પણ પ્રકારનું શુભ સ્થાનક પામે, તેમ (સુરપુરી કેં) સ્વર્ગપુરીએ વિચાર્યું જે આ સ્થાનક કરતાં કોઇ વધારે કીર્તિનું સ્થાનક પામું તો સારું એવો (મદ કેં) અહંકાર તેનો (મોદ કેં) હર્ષ ધરતી થકી તેણે (સાર કેં) પ્રધાન સમુદ્રમાં (ઝંપા કેં) ઝંપાપાત કર્યો. તે હું એમ માનું છું કે તે સુરપુરીનું (ઉદાર કેં) મોદું જે (સાહસ કેં) વૈર્ય તે ફલ્યું, જે (તેણી વાર કેં) તે વખતે તે ચંપારૂપ થઇ, અને તિહાં પાતાના કુલનો ઉદાર કરનાર એવો જે શ્રીપાલ તે (હરિ કેં) ઇંદ્રાવતાર થયો. અર્થાત્ તે ચંપા નગરી ઇંદ્રપુરીથી પણ અધિક બની રહી છે, અને તિહાં શ્રીપાલ તે ઇંદ્રના અવતાર તુલ્ય છે ॥ ૩ ॥ હવે શ્રીપાલ રાજા જે વારે નગરીમાં પ્રવેશ કરે છે તે વારે મોતીઓના થાલ ભરી કરીને (વર કેં) પ્રધાન સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓ તેને વધાવી લીધે છે, અને વધાવતી વખતે તે સ્ત્રીઓના (કર કેં) હાથમાં કંકણ પહેલ્યાં છે તેના રણુકાર શબ્દ થાય છે, પગમાં ઝાંઝર પહેલ્યાં છે તેનો ઝમકાર થઇ રહ્યો છે, કટમાં મેખલા પહેરી છે તેનો ખલકાર શબ્દ થઇ રહ્યો છે, વળી (માદલ કેં) પખાવાળના ધમપ ધમપ ધૌકાર શબ્દ થાય છે ॥ ૪ ॥

સકલ નરેસર તિહાં મલી રે લાલ, અલિષેક કરે ફરી
 તાસ રે ॥ સોં ॥ પિતૃપદે થાપે ઉદ્ધાસ રે ॥ સોં ॥
 મયણા અલિષેક વિશેષ રે ॥ સોં ॥ લઘુપદે આઠ જે
 શેષ રે ॥ સોં ॥ સીધો જે કીધો ઉદેશ રે ॥ સોં ॥
 જ્યં ॥ ૫ ॥ એક મંત્રી મતિસાગર રે લાલ, તિન
 ધવલ તણા જે મિત્ત રે ॥ સોં ॥ એ ચારે મંત્રી પવિત્ત
 રે ॥ સોં ॥ શ્રીપાલ કરે શુભ ચિત્ત રે ॥ સોં ॥ એ
 તો તેજે હુઓ આદિત્ત રે ॥ સોં ॥ અરયે બહુલું નિજ
 વિત્ત રે ॥ સોં ॥ જ્યં ॥ ૬ ॥ કોસંબી નયરી થકી રે
 લાલ, તેડાવ્યો ધવલનો પુત્ત રે ॥ સોં ॥ તેનું નામ
 વિમલ છે પુત્ત રે ॥ સોં ॥ તેહ શેઠ કસ્યો સુમુહુત્ત રે
 ॥ સોં ॥ સોવન પટ અંધ સંયુત્ત રે ॥ સોં ॥ કીધા
 કોશ તે અખય સુગુત્ત રે ॥ સોં ॥ જ્યં ॥ ૭ ॥

અર્થ—પછી (સકલ કેં) સમસ્ત રાજાઓ મલીને (તાસ કેં) તે શ્રીપાલ રાજાનો
 પટ્ટાલિષેક ફરીથી કરે, એટલે એક તો પૂર્વે બાલપણમાં પટ્ટાલિષેક કસ્યો હતો, તેના વિરહ
 થયા પછી ફરી હાથમાં પટ્ટાલિષેક કસ્યો, માટે ફરીથી (પિતૃપદે કેં) પિતાની પાદ ઘણા
 ઉદ્ધાસથી સ્થાપીને રાજ્યાલિષેક કરતા હવા અને નવ સ્ત્રી માંહે મયણાસુંદરીને (વિશેષ કેં)
 પટ્ટરાણીપણે સ્થાપીને અલિષેક કસ્યો, અને શેષ જે આઠ સ્ત્રીઓ રહી તેને લઘુ સ્ત્રીઓને
 સ્થાનકે પટ્ટાલિષેક કસ્યો. શ્રીપાલે જે ઉદેશ ધાર્યો હતો કે મારા ભુજબલથી રાજ લઉં તે
 સર્વ કાર્ય સિદ્ધું ॥ ૫ ॥ એક મતિસાગર નામે પ્રધાન જે બુદ્ધિનો સમુદ્ર છે તે અને બીજા ધવલ
 શેઠના જે ત્રણ મિત્ર હતા તે મલીને ચારે મહા પવિત્ર પ્રધાન તે શ્રીપાલે પોતાના શુભ ચિત્તે
 કરીને કસ્યા, એ શ્રીપાલ તેજે કરી (આદિત્ત કેં) આદિત્ય એટલે સૂર્ય જેવો થયો, અને
 ધણું પોતાનું (વિત્ત કેં) દ્રવ્ય તિહાં અરચવા લાગ્યો ॥ ૬ ॥ વળી કોસંબી નગરીથી ધવલ
 શેઠના પુત્રને તેડાવ્યો, તે નિર્મલ મનનો છે, માટે તેનું નામ વિમલ છે તે યુક્તજ છે, તેને
 શુભ સુહૃત્તે સોનેરી (પટ કેં) વસ્ત્રઅંધ સહિત નગરશેઠ કસ્યો, વળી તેના (કોશ કેં)
 ભંડાર ખજાના તે (અખય કેં) કોઇ કાળે ક્ષય થાય નહીં એવા (સુ કેં) ભલે પ્રકારે
 (શુત્ત કેં) શુભ કસ્યા ॥ ૭ ॥

ઉત્સવ ચૈત્ય અઠાઇયાં રે લાલ, વિરચાવે વિધિ સાર રે
 ॥ સોં ॥ સિદ્ધચક્રની પૂજા ઉદાર રે ॥ સોં ॥ કરે

જાણી તસ ઉપગાર રે ॥ સોં ॥ તેનો ધર્મી સહુ પરિવાર
 રે ॥ સોં ॥ ધર્મે ઉદ્ધેસે તસ દાર રે ॥ સોં ॥ જયં ॥ ૮ ॥
 ચૈત્ય કરાવે તેહવાં રે લાલ, જેહ સ્વર્ગશું માંડે વાદ રે ॥
 સોં ॥ વિધુમંડલ અમૃત આસ્વાદ રે ॥ સોં ॥ ધ્વજ જીહે
 લીએ અવિવાદ રે ॥ સોં ॥ તેણે ગાજે તે ગુહિરે નાદ રે ॥
 સોં ॥ મોડે કુમતિના ઉન્માદ રે ॥ સોં ॥ જયં ॥ ૯ ॥

અર્થ—હવે તે શ્રીપાલ પરમેશ્વરના ચૈત્યને વિષે અઘાઇ આદિક મહોત્સવ શ્રેષ્ઠ વિધિએ કરીને (વિરચાવે કેં) રચાવે છે. તિહાં (ઉદાર કેં) ગ્રાંટી સિદ્ધચક્રની પૂજા તે શ્રીસિદ્ધચક્રનો ઉપકાર જાણીને કરે છે. એમ તે શ્રીપાલનો સર્વ પરિવાર ધર્મિષ્ઠ છે, અને તેની (દાર કેં) સ્ત્રીઓ પણ ધર્મને વિષે ઉદ્ધેસે એટલે ઉદ્ધેસ પામે છે ॥ ૮ ॥ વળી જે સ્વર્ગની સાથે પણ વાદ કરે એવાં પરમેશ્વરનાં દરાર કરાવે છે, જે ચૈત્ય યોતાની ધ્વજરૂપ (જીહે કેં) જીહે કરીને વિધુમંડલ જે ચંદ્રમાતું મંડલ તે માંહે રહ્યું જે અમૃત તેનું અવિવાદપણે આસ્વાદન કરે છે, (તેણે કેં) તેને યોગે કરી તે ધ્વજઓ ગુહિર એટલે ગંભીર શબ્દે કરીને ગાજ રહી છે. એ ઉત્પ્રેક્ષા અલંકાર જાણવો. વળી કુમતિ જે માડી મતિના ધણી તેના ઉન્માદને મોડે છે એટલે દૂર કરે છે ॥ ૯ ॥

પડહ અમારી વજવીયા રે લાલ, દીધાં દાન અનેક રે
 ॥ સોં ॥ સાચવીયા સકલ વિવેક રે ॥ સોં ॥ સમ-
 કિતની રાખી ટેક રે ॥ સોં ॥ ન્યાયે રામ કહાયો તે
 છેક રે ॥ સોં ॥ તે રાજહંસ બીજા ભેક રે ॥ સોં
 ॥ જયં ॥ ૧૦ ॥ અચરિજ એક તેણે કર્યું રે લાલ,
 મન ગુપ્ત ગૃહે હુતા જેહ રે ॥ સોં ॥ કર્ણાદિક નૃપ
 સસનેહ રે ॥ સોં ॥ છોડાવીયા સઘલા તેહ રે ॥ સોં ॥
 નિજ અદ્ભુત ચરિત અછેહ રે ॥ સોં ॥ દેખાવી નિજ
 ગુણુગેહ રે ॥ સોં ॥ જયં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—વળી શ્રીપાલે અમારીના પડહ વજડાવ્યા, સુપાત્રને અનેક પ્રકારનાં દાન દીધાં. એમ તેણે ધર્મ સંબંધી સર્વ વિવેક સાચવ્યા. તથા શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શુદ્ધ ધર્મરૂપ જે સમકિત, તેની ટેક રાખી. એ શ્રીપાલ ન્યાયમાર્ગમાં તો છેક રામચંદ્રજી જેવા કહેવાણા, માટે તે સમયે શ્રીપાલ તે રાજહંસ સરખો છે, અને બીજા રાજા તે ભેક એટલે દડકાં સરખા છે ॥ ૧૦ ॥ વળી તે શ્રીપાલે એક અચરિજ કર્યું તે કહે છે કે પૂર્વે જે કરણાદિક રાજાઓ થયા છે

તે શૂરપણે, ત્યાગીપણે, ભોગીપણે, ગુણવંતપણે લોકનાં મનમાં સન્નેહપણે રહેતા હતા, તેથી જાણીએ જે તે મનરૂપ જે ગુપ્ત શુદ્ધ એટલે બંદીખાતું તેમાં પડ્યા હોય નહીં ? તે જે વારે એ શ્રીપાલ મહાગુણવંત પ્રગટ થયો તે વારે એણે અદ્ભુત એટલે આશ્ચર્યકારી અછેહ એટલે છેહ રહિત પાર વિનાનું પોતાનું ચરિત્ર દેખાડીને જગતમાં ગુણનું ધરરૂપ પોતે થયો, એટલે દાને કરી, યશ કરી તે સર્વથી વધતો થયો, તેથી સર્વ જન એનેજ પૂર્વોક્ત બિરુદ દેવા લાગ્યા, અને આગલના રાજવીઓનાં નામને વિસારવા લાગ્યા, માટે એ શ્રીપાલે તે સર્વને મનરૂપ બંદી-ખાનામાંથી છાડાવ્યા, એ આશ્ચર્ય કર્યું ॥ ૧૧ ॥

શ્રીપાલ પ્રતાપથી તાપીયો રે લાલ, વિધિ શયન કરે અર-
વિંદ રે ॥ સોં ॥ કરે જલધિવાસ મુકુંદ રે ॥ સોં ॥
હર ગંગ ધરે નિસપંદ રે ॥ સોં ॥ ફરે નાઠા સૂરજ ચંદ
રે ॥ સોં ॥ અરિ સકલ કરે આકુંદ રે ॥ સોં ॥ જયં
॥ ૧૨ ॥ તસ જશ છે ગંગા સારિખો રે લાલ, તિહાં
અરિ અપજશ સેવાલ રે ॥ સોં ॥ કપૂર માંહે અંગાર
રે ॥ સોં ॥ અરવિંદ માંહે અલિખાલ રે ॥ સોં ॥
અન્યોન્ય સંયોગ નીહાલ રે ॥ સોં ॥ દીએ કવિ ઉપમા
તતકાલ રે ॥ સોં ॥ જયં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ રાજના પ્રતાપનું વર્ણન કરે છે. તે શ્રીપાલના અત્યંત આકરા તેજ પ્રતાપરૂપ અગ્નિથી તથા થકો વિધિ જે બ્રહ્મા તેણે શીતલ થવા માટે (અરવિંદ કેં) કમલ તેમાં જઈ શયન કર્યું, અને મુકુંદ જે શ્રીકૃષ્ણ તેણે (જલધિ કેં) સમુદ્રમાં જઈ વાસ કર્યો. પ્રાગવડનાં પાદડાં ઉપર જઈ સુધ રહ્યો. વળી (હર કેં) મહાદેવ પોતાને શીતલતા કરવા માટે માથાની ઉપર (નિસપંદ કેં) નિશ્ચલપણે (ગંગ ધરે કેં) ગંગા નદીને ધારણ કરે છે, અને ચંદ્ર સૂર્ય તો નાસતાજ ફરે છે, તથા (અરિ કેં) શત્રુ તે સર્વ (આકુંદ કેં) બૂમો પાડી રહ્યા છે ॥૧૨॥ વળી તે શ્રીપાલનો યશ તો ગંગા સરખો ઉજલો છે, તે ગંગા નદીમાં સેવાલ જોઈએ, માટે તિહાં શત્રુના અપયશરૂપ સેવાલ છે, વળી કપૂર સરખો ઉજલો શ્રીપાલનો યશ, તિહાં અંગાર એટલે કોયલા સરખો શત્રુનો અપયશ છે, તથા કમલ સમાન શ્રીપાલનો યશ તિહાં (અલિખાલ કેં) ભ્રમરાના બાલક સરખો કાલો શત્રુનો અપયશ છે, એમ અન્યોડન્ય સંયોગે (નીહાલ કેં) જોવું. શ્રીપાલનો યશ અને શત્રુનો અપયશ, એ બેની કવીશ્વર સહગામી ઉપમા આપે છે ॥ ૧૩ ॥

સુરતરુ સ્વર્ગથી ઉતરી રે લાલ, ગયાં અગમ અગોચર
ઠામ રે ॥ સોં ॥ જિહાં કોઈ ન જાણે નામ રે ॥ સોં ॥
તિહાં તપસ્યા કરે અલિરામ રે ॥ સોં ॥ જય પામ્યું
અદ્ભુત ઠામ રે ॥ સોં ॥ તસ કરઅંગુલિ હુઆં તામ

રે ॥ સોં ॥ જ્યં ॥ ૧૪ ॥ જશ પ્રતાપ ગુણુ આગલો
 રે લાલ, ગિરુઓ ને ગુણુવંત રે ॥ સોં ॥ પાલે રાજ
 મહંત રે ॥ સોં ॥ વયરીનો કરે અંત રે ॥ સોં ॥
 મુખપદ્મ સદા વિકસંત રે ॥ સોં ॥ લીલાલહેર ધરંત
 રે ॥ સોં ॥ જ્યં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—હવે (સુરતરુ કેં) કલ્પવૃક્ષા તેના સ્વર્ગમાં નિવાસ છે, પરંતુ તેમણે વિચાર્યું
 જે અમારો અર્થી ઇહાં કોઇ નથી, એમ વિચારીને સ્વર્ગથી ઉતર્યાં, તે (અગમ કેં) કોઇને
 ગમ ન પડે, (અગોચર કેં) કોઇ દ્રષ્ટે નહીં, તથા કોઇ આલખે નહીં, જિહાં એવું કોઇ
 નામ પણ ન જાણે એવે સ્થાનકે ગયાં. તિહાં જઇને અભિરામ એટલે મનોહર તપસ્યા કરતા
 હતાં. તે તપસ્યા કરતાં કરતાં તેમણે તપસ્યાનું ફલરૂપ એવું કોઇ સ્થાનક પોતાને રહેવાનું
 જગતમાં દીઠું નહીં કે જે તેની પાસે જઇને રહે, એવું કોઇ ઠેકાણું પામતા ન હતાં. એમ
 જોતાં જોતાં (જખ કેં) જે વારે તેમણે અત્યંત અદ્ભુત સ્થાનક પામ્યું તે વારે (તસ કેં)
 તે શ્રીપાલ રાજના (કર કેં) હાથની અંગુલિરૂપ થયાં, એટલે કલ્પવૃક્ષા પોતાની તપ-
 સ્યાના માહાત્મ્યથી શ્રીપાલ રાજની અંગુલિરૂપ થયાં. તે દાન દીએ છે, માટે શ્રીપાલ રાજ
 કલ્પવૃક્ષ સમાન દાનેશ્વરી છે, તેથી કવિએ એ ઉપમા દીધી છે ॥ ૧૪ ॥ વળી જે (જશ કેં)
 યશ કીર્તિ, (પ્રતાપ કેં) તેજ અને ગુણ, તેણે કરી શ્રીપાલ સર્વ માંહે (આગલો કેં)
 અગ્રેસર છે, અથવા યશ, પ્રતાપ અને ગુણ તે જોના (આગલો કેં) સર્વથી અગ્રેસર છે,
 વળી ગિરુઓ છે અને મહાગુણવંત છે, (મહંત કેં) મોટું ઉદાર રાજ્ય ભોગવે છે, વૈરીનો
 (અંત કેં) ક્ષય કરે છે એવો પરાક્રમી છે, રાજ્યની લીલાલહેરનો ધરનારો છે, જેનું મુખ-
 રૂપ (પદ્મ કેં) કમલ તે સદા નિરંતર વિકસર થકુંજ રહે છે ॥ ૧૫ ॥

મેરુ મવે જે અંગુલે રે લાલ, કુશઅગ્રે જલનિધિનીર
 રે ॥ સોં ॥ ફરસે આકાશ સમીર રે ॥ સોં ॥ તારા-
 ગણુ ગણિત ગંભીર રે ॥ સોં ॥ શ્રીપાલ મુગુણનો
 તીર રે ॥ સોં ॥ તે પણ નવિ પામે ધીર રે ॥ સોં ॥
 જ્યં ॥ ૧૬ ॥ ચોથે ખંડે પૂરી થઇ રે લાલ, એ છઠ્ઠી
 ઢાલ અભંગ રે ॥ સોં ॥ ઇહાં ઉક્તિ ને યુક્તિ સુચંગ
 રે ॥ સોં ॥ નવ પદ મહિમાનો રંગ રે ॥ સોં ॥
 એહથી લહીએ જ્ઞાનતરંગ રે ॥ સોં ॥ વળી વિનય
 મુયશ મુખસંગ રે ॥ સોં ॥ જ્યં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ રાજના ગુણુ અગણિત છે, માટે કવીશ્વર ઉપમા આપે છે કે કોઇ
 પુરુષ એવો પણ હોય જે મેરુ પર્વત લાખ યોજનનો ઉંચો છે તેને પોતાની અંગુલિએ કરીને

(મવે કે૦) માપી જાય, તથા (કુશઅગ્રે કે૦) ડાલની અણીએ કરી (જલનિધિનીર કે૦) સમુદ્રના પાણીને માપી સમુદ્ર ખાલી કરે, તથા (સમીર કે૦) વાયરો આકાશને ફરસે, તથા તારાનો (ગણ કે૦) સમૂહ તેની પણ કોઇ (ગણિત કે૦) સંખ્યા કરી આપે, એટલાં વાનાં દુષ્કર છે, તે પણ કદાચિત કોઇ ગંભીર બુદ્ધિમંત પુરુષથી દૈવયોગે થાય, પણ શ્રીપાલ રાજના ભલા ગુણનો (તીર કે૦) કાંઠો તે ધીર થકો પણ ન પામે, એટલે ન પામી શકે ॥ ૧૬ ॥ એ ચોથા ખંડને વિષે છઠ્ઠી હાલ અલંગપણે પૂર્ણ થઇ. (ઇહાં કે૦) એ હાલમાં ઉક્તિ તે કવિની ચતુરાઇ અને યુક્તિ તે ન્યાયદેવવો તેજ (સુ કે૦) ભલો (ચંગ કે૦) મનોહર છે, અને નવ પદના મહિમાનો (રંગ કે૦) આનંદ છે, તેથી જ્ઞાનના (તરંગ કે૦) કલ્લોલ પામીએ, વળી વિનય અને સુયશ એટલે ભલો યશ તદૂપ સુખનો (સંગ કે૦) સમાગમ પામીએ ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

એહવે રાયઋષિ ભલો, અજિતસેન જસુ નામ ॥ ઓહિ-
નાણુ તસ ઉપન્યું, શુદ્ધ ચરણુ પરિણામ ॥ ૧ ॥ તિણુ
નગરી તે આવીયો, સુણી આગમન ઉદંત ॥ રોમાંચિત
શ્રીપાલ નૃપ, હર્ષિત હુઓ અત્યંત ॥ ૨ ॥ વંદન નિમિત્તે
આવીયો, જનની ભજજ સમેત ॥ મુનિ નમી કરીય
પ્રદક્ષિણા, બેઠો ધર્મસંકેત ॥ ૩ ॥ સુણુવા વંછે ધર્મ તે,
ગુરુ સન્મુખ સુવિનીત ॥ ગુરુ પણુ તેહમે દેશના, દે
નય સમય અધીત ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે અજિતસેન નામ છે જેનું એવો રાજર્ષિ, તે ભૂમિતલે વિહાર કરતાં શુદ્ધ (ચરણુ કે૦) ચારિત્રના પરિણામની લહેરો વૃદ્ધિવંત થતાં તેને અનુગામી અપ્રતિપાતિપણે (ઓહિનાણુ કે૦) અવધિજ્ઞાન ઉપન્યું ॥ ૧ ॥ તે વિહાર કરતો તેજ ચંપા નગરીએ આવ્યો. તેના આગમનના (ઉદંત કે૦) સમાચાર વનપાલકના મુખથી સાંભલીને શ્રીપાલ રાજ રોમાંચિત થયો થકો અત્યંત હર્ષિત થયો ॥ ૨ ॥ પછી જનની જે માતા અને (ભજજ કે૦) ભાર્યા એટલે સ્ત્રી, તેણે સહિત મુનિને વાંદવાને નિમિત્તે આવ્યો. તિહાં મુનિરાજને નમી ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇ કરીને ધર્મ સાંભલવાના સંકેતે બેઠો ॥ ૩ ॥ તે શ્રીપાલ ગુરુની સન્મુખ સુવિનીતપણે ધર્મ સાંભલવાને ઇચ્છે છે, અને ગુરુ પણ તેને (નય કે૦) નિશ્ચય વ્યવહાર નયે કરી યુક્ત તથા નય ઉપનય યુક્ત જે (સમય કે૦) સિદ્ધાંત તેને અધીત થકો ધર્મની દેશના દીએ છે ॥ ૪ ॥

॥ હાલ સાતમી ॥ હસ્તિનાગપુરવર ભલું, જિહાં પાંડુ રાજ સાર રે ॥ એ દેશી ॥

પ્રાણી વાણી જિન તાણી, તુમ્હે ધારો ચિત્ત મઝાર રે ॥
મોહે મુંઝયા મત ફિરો, મોહ મૂકે સુખ નિરધાર રે ॥

મોહ મૂકે સુખ નિરધાર, સંવેગ ગુણ પાલીએ પુણ્યવંત
 રે ॥ પુણ્યવંત અનંત વિજ્ઞાન, વદે ઇમ કેવલી ભગવંત
 રે ॥ ૧ ॥ દશ દૃષ્ટાંતે દોહિલો, માનવભવ તે પણ લદ્ધ રે ॥
 આરય ક્ષેત્રે જન્મ જે, તે દુર્લભ સુકૃત સંબંધ રે ॥ તે
 દુર્લભ ॥ સંવેગ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે અજિતસેન સુનિ દેશના આપે છે, અને શ્રીપાલ પ્રમુખ સર્વ સભા સાંભલે છે. તે દેશના અભવ્યને યોગ્ય નહીં, માટે મોક્ષ યોગ્ય જે ભવ્ય જીવ છે તેને ઉદ્દેશીને કહે છે કે અરે ભવ્ય પ્રાણીઓ! જેમાં દયાધર્મ મુખ્ય છે એવી મોક્ષમાર્ગાધિકારિણી, દુર્ગતિદુઃખ-નિવારિણી, પાપસંતાપહારિણી, સંસારસમુદ્ધારિણી જે શ્રીજિનની વાણી છે તે તમે તમારા (ચિત્ત મઝાર કેં) મનની મધ્યે ધારો, પણ સાંભલ્યું અણસાંભલ્યું મ કરો. તે વાણી સાંભલીને મોહ મુંઝાયા મત ફિરો, એટલે મોહદશામાં મુંઝાયા થકા ફરો નહીં. તે મોહ ક્યાં સુધી છે? તો કે જ્યાંસુધી જીવને ક્ષાયિક ગુણ પ્રગટ્યો નથી ત્યાંસુધી છે, માટે તે મોહ મૂકશો તે વારેજ (નિરધાર કેં) નિશ્ચે સુખ પામશો. તે નિશ્ચય સુખ તો સિદ્ધના જીવોને છે, માટે તે પામવાનો ઉપાય એ છે જે સંવેગ ગુણ પાલવો. તે સંવેગીપણું કોને કહેવું? તો કે જેમાં મોક્ષમાર્ગાનુયાયી ક્રિયાનું કરવું હોય તેને સંવેગીપણું કહીએ, માટે તે પાલવું. હે પુણ્યવંત જીવો! તમે સાંભલો, એ હિતશિક્ષા કોની કહેલી છે? તો કે જે મહા પુણ્યવંત, અનંત વિજ્ઞાનના ધણી, અનંત શક્તિના ધણી, અનંત બલવંત એવા જે કેવલી ભગવંત, તેણે (વદે કેં) કહેલી છે. તે આગલી ગાથાએ કહે છે ॥ ૧ ॥ હે ભવ્યો! તમે સાંભલો કે ॥ ચુદ્ધગ પાસગ ધન્ને, જૂએ રચણે અ સુમિણ ચક્કે અ ॥ કુમ્મ જીગે પરમાણુ, દસ દિઠુંતા મણુઅ-લખ્ખે ॥ ૧ ॥ ઇતિ દૃષ્ટાંત ગાથા ॥ એ ગાથામાં કહેલા દશ દૃષ્ટાંતે કરી પામવો દુર્લભ એવો (માનવભવ કેં) મનુષ્યનો ભવ છે, તે પણ જે ઘણાજ પુણ્યનો સંચય હોય તો પામીએ. તે કદાચિત મનુષ્યભવ પણ (લદ્ધ કેં) પામ્યો, તેમાં પણ વળી આર્ય દેશમાં જન્મ પામવો ઘણા દુર્લભ છે. જે ઘણી (સુકૃત કેં) શુભ કરણીનો સંબંધ હોય તોજ આર્ય દેશ માંહે જન્મ પામીએ. તિહાં ભરતક્ષેત્રમાં ખત્રીશ હજાર દેશ છે. તે માંહે પણ સાઝપચવીશ આર્ય દેશ છે, અને બીજા સર્વ અનાર્ય દેશ જાણવા. તે આર્ય દેશ કોને કહેવો? તો કે જિહાં શુદ્ધ દેવ, શુદ્ધ ગુરુ અને શ્રીવીતરાગનો ભાષેલો ધર્મ, તેની સામગ્રીના પ્રવર્તક જે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને ચિવિર, એ સાત હોય, તેને આર્ય દેશ કહીએ ॥ ૨ ॥

આરય ક્ષેત્રે જન્મ હુઓ, પણ ઉત્તમ કુલ તે દુર્લભ રે ॥
 વ્યાધાદિક કુલે ઉપનો, શું આરજ ક્ષેત્રઅચંભ રે ॥ શું ॥
 સંવેગ ॥ ૩ ॥ કુલ પામે પણ દુદ્ધહો, રૂપ આરોગ આઉ
 સમાજ રે ॥ રોગી રૂપરહિત ઘણા, હીણ આઉ દીસે છે
 આજ રે ॥ હીણ ॥ સંવેગ ॥ ૪ ॥

અર્થ—તે પણ કોઇ પૂર્વભવધર્મકર્તવ્યયોગે આર્ય દેશમાં જન્મ થયો તોપણ તેથી શી

સિદ્ધિ થાય ? તે આર્ય દેશમાં પણ જે મોટા ધન્ય વ્યવહારિયા, શેઠ, સેનાપતિ, ધન ધાન્યા-
દિકે પૂરિત તથા કુલ તે પિતાનો પક્ષ અને જાતિ તે માતાનો પક્ષ એ એ જેના વિશુદ્ધ નિર્મલ
હોય તેને ઉત્તમ કુલ કહીએ, તે પામવું દુર્લભ છે. આર્ય દેશમાં પણ જે કદાચિત વ્યાધાદિક
જે કોળી, વાઘરી, લિલ્લ, માછી, કસાધ, માંસ ભક્ષણ કરનાર ઇત્યાદિક હિંસક લોકને વ્યાધ
કહીએ, તેમના કુલમાં ઉપન્યો અને આર્ય ક્ષેત્ર પામ્યો તો તેમાં રથો અચંપો જાણવો ? ફાકટ
ભવ હારી જાય, માટે પામ્યો તે ન પામ્યો જેવું થયું ॥૩॥ વળી કદાપિ પૂર્વ જન્મના પુણ્યોદયથી
પૂર્વોક્ત ઉત્તમ કુલ પામ્યો તોપણ તેમાં રૂપવંતપણું તથા આરોગ એટલે રોગરહિતપણું અને
આયુ, એટલાં વાનાંનો (સમાજ કે) સંપૂર્ણ યોગ પામવો તે ખરેખરો દુર્લભ છે, કેમકે આજના
કાળ માંહે ઉત્તમ કુલ પામીને પણ ઘણા પ્રાણી રોગિષ્ઠ, વળી ઘણા પ્રાણી રૂપરહિત તથા ઘણા
પ્રાણી હીનાયુ એટલે અદ્યાયુવાલા દેખાય છે, માટે તેમને પુણ્યકાર્યમાં એટલી ખામી રહી, તેણે
કરી રૂપ ન પામે, તેથી લોકોને ઇષ્ટ ન લાગે, તથા રોગ સહિત હોય તો ધર્મનાં કાર્ય સાધી
શકે નહીં, વળી હીનાયુવાલાથી પણ કાંઈ સુકૃત થાય નહીં. તે વારે તે જીવ ઉત્તમ કુલ
પામ્યો તોપણ શું ? અને ન પામ્યો તોપણ શું ? કાંઈજ નહીં ॥ ૪ ॥

તે સવિ પામે પણ સહી, દુલહો છે સુગુરુ સંયોગ રે ॥
સઘલે ખેત્રે નહીં સદા, મુનિ પામીજે શુભ યોગ રે ॥
મુનિ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એ પૂર્વોક્ત મનુષ્યનો ભવ, આર્ય ક્ષેત્ર, ઉત્તમ કુલ, રૂપવંતપણું, રોગરહિતપણું અને
સંપૂર્ણ આયુષ્ય, એ સર્વ વાનાં પામે, પણ (સહી કે) નિશ્ચય થકી સકરુનો સંયોગ પામવો
મહા દુર્લભ છે, એટલે જે પંચમ ગતિના સાધક પોતે સંસારના પાશથી મૂકાણા અને બીજાને
મૂકાવવા સમર્થ તેવા ગુરુ મલવા દુર્લભ છે. તે ગુરુ શાસ્ત્રમાં ત્રણ પ્રકારના કહ્યા છે, તેમાં એક
તો પતથર સમાન તે પોતે પણ ખૂટે અને આશ્રય કરનારને પણ ખૂડાડે, બીજા કાષ્ટ સમાન તે
પોતે પણ તરે અને આશ્રય કરનારને પણ તારે, ત્રીજા પિપ્પલપત્ર સમાન તે પોતે તરે અને આશ્રય
કરનારને ખૂડાડે. એ ત્રણ ભેદ માંહેલા બીજા ભેદવાલા કાષ્ટ સમાન એવા સુગુરુ, ઉત્તમ ગુરુ,
મહાયુનિ, આદિત્યની, નિર્લોભી, પરોપકારી, તેનો ભલો યોગ તે સર્વ ક્ષેત્રને વિષે આ પંચમ
કાળમાં સદા સર્વદા ન પામીએ, કેમકે ગુણહીન ઘણા હોય અને ગુણવંત થોડા હોય ॥ ૫ ॥

મહોટે પુણ્યે પામીએ, જો સદ્ગુરુ સંગ સુરંગ રે ॥ તેર
કાઠીયા તો કરે, ગુરુદર્શન ઉત્સવ ભંગ રે ॥ ગુરુ૦ ॥
સંવેગ૦ ॥ ૬ ॥ દર્શન પામે ગુરુ તણું, ધૂર્તે વ્યુદ્ધાહિત
ચિત્ત રે ॥ સેવા કરી જન નવિ શકે, હોયે ખોટો ભાવ
અમિત્ત રે ॥ હોયે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—તે પણ કદાપિ જે મોટાં પુણ્યકાર્ય કર્યાં હોય તો ભલા રંગે કરી સહિત રુડા
ગુરુનો પણ સંગ પામીએ, અને તે ગુરુ ગામમાંજ છે, ધર્મશાસ્ત્રની દેશના પણ આપે છે,
તથા આપણે પણ તેવા ગુરુનું દર્શન કરીને ઉપદેશ સાંભલીએ ! એવું જે વારે મન કરીએ

તો તે વારે તેર કાઠીયા છે તે ગુરુદર્શનના ઉત્સુકપણાનો ભંગ કરે છે. હવે તે તેર કાઠીયાનાં નામ કહે છે. એક ગુરુ પાસે જતાં આલસ થાય તે આલસ કાઠીયા, બીજો પુત્ર કલને વીંધ્યો રહે, તેથી ગુરુ પાસે જવાય નહીં તે મોહ કાઠીયા, ત્રીજો ગુરુ કાંધ ખાવા આપશે નહીં, જો ધંધો કરશું તો ખાશું, એમ ચિંતવી ન જાય તે અવિનય કાઠીયા, ચોથો મોટામ મનમાં રાખે, જે કોણ સર્વને પગે લાગે ? તે અભિમાન કાઠીયા, પાંચમો ગુરુની આગતાસ્વાગતા ન કરે, બોલાવે નહીં, ધર્મલાભ ન આપે તે ક્રોધ કાઠીયા, છઠો પ્રમાદમાં ભસ્યો રહે તે પ્રમાદ કાઠીયા, સાતમો રખે ગુરુ પાસે જતાં કાંધ પૈસા ખરચવા પડે, એવી કૃપણતા રાખે તે કૃપણ કાઠીયા, આઠમો ભય રાખે તે ભય કાઠીયા, નવમો શોકને યોગે ન જાય તે શોક કાઠીયા, દશમો અજ્ઞાનતાને લીધે ગુરુ પાસે ન જાય તે અજ્ઞાન કાઠીયા, અગીયારમો વિકથા કરવામાં તત્પર-પણે ગુરુ પાસે ન જાય તે વિકથા કાઠીયા, બારમો ગુરુ પાસે જતાં માર્ગમાં કૌતુક જોવા ઉભો રહી જાય તે કૌતુક કાઠીયા, અને તેરમો વિષયમાં માગી રહે, તેથી ગુરુ પાસે જવાય નહીં, માટે તે વિષય કાઠીયા જાણવો. એ તેર કાઠીયાનાં નામ કહ્યાં ॥ ૬ ॥ કદાપિ પૂર્વકૃત પુણ્ય-દ્વયે કરી તેર કાઠીયાનો અંતરાય નિવારીને ગુરુતું દર્શન પામ્યો, અને ધર્મદેશના પણ સાંભલી, તો તે ગુરુનાં હિતકારક વચન પોતાના ચિત્તમાં ધારે નહીં, શામાટે ? જે (પૂર્વે વ્યુદ્ધાહિત ચિત્ત કે) પૂર્વે કુગુરુની સંગતિ કરી છે, તેણે પોતાનાં મિથ્યા ઉપદેશવચન દહપણે તેને રુચ્યાવ્યાં છે, તે કદાપિ પણે અસ્થિમજ્જામય કરી રાખ્યાં છે, એવો ખોટો ધર્મ દેખાડીને વળી એવું કહ્યું છે કે હું કહ્યું છું એથી ઉપરાંત બીજો કોઈ ધર્મનો સાર છેજ નહીં, તે માટે રખેને તું એ ધર્મથી ચલાયમાન થઇ જા ! તુજને બીજો કોઈ પાખંડી મલશે, તે પોતાનો ધર્મોપદેશ કરશે તેને તું સત્ય જાણીશ નહીં ! એમ વારંવાર વચનયુક્તિએ તેને કુગુરુએ પ્રથમ સમજાવેલો છે, અને તે મુગ્ધ જીવે પણ તેનું વચન પોતાના મનમાં તેમજ નિર્ધાર કરી રાખ્યું છે કે એણે જે કહ્યું તેજ સત્ય છે. એ રીતે પ્રથમ કુગુરુરૂપ પૂર્વે તેનું ચિત્ત વ્યુદ્ધાહિત કર્યું છે. તેને સદ્ગુરુ મળ્યા, તેણે સંસાર તરવારૂપ ધર્મ કહ્યો, પરંતુ પૂર્વે કુધર્મ અંગીકાર કરેલો છે તેને યોગે તે ખરા ધર્મને આદરી શકતો નથી, તેથી તે (જન કે) પુરુષ સદ્ગુરુની સેવા કરી શકે નહીં. ઉલટો તે મૂર્ખનો ગુરુ ઉપર અભિવ્રતા એટલે શત્રુપણાનો ખોટો ભાવ થાય, એવા પ્રાણી જે હાથ તે ધર્મ પામી શકે નહીં. તેની ઉપર એક દષ્ટાંત કહે છે કે કોઈ એક જોગી ગુરુ અને ચેલો એ બે જણ ભમતાં ભમતાં એક મોટા નગરમાં આવ્યા. તિહાં ગુરુ નગર બહાર બેઠો, અને ચેલાને ભિક્ષા લેવા નગરમાં મોકલ્યો. તે ચેલો કોઈ શાહુકારની હવેલીમાં ગયો, ત્યાં સર્વના હાથમાં સોનાનાં કડાં પહેરેલાં દીઠાં, તેથી તેને પણ કડાં પહેરવાની હોંશ થઇ. પછી ભિક્ષા લઇ ગુરુ પાસે આવ્યો. તિહાં ગુરુ સાથે જમી લીધા પછી ગુરુને કહેવા લાગ્યો કે તુમ મેરેકોં સોનેકે કડે પહેરાઓ ! તખ મેં તુમેરી બંદગી કરંગા ! તેને ગુરુએ કહ્યું કે ખેટા ! યોગમાર્ગમેં એક દમદીલી પાસ નહીં રખની, તો ફેર સોનેકે કડે કિસતરે રક્ષા જાવે ! ઇસ વાસ્તે મેરે તેરે નહીં બને ! એમ કહી યોગી ચેલાને ત્યાંજ મૂકી ચાલ્યો ગયો. પાછલથી ચેલાએ પૈસા પેઠા કરી કડાં પહેરવાનો નિશ્ચય કર્યો. નિત્ય પ્રભાતનો ગામમાં જઇ કણ આટો માગી લેલો કરી વેચીને પૈસા કરવા માંડ્યા. એમ કરતાં ત્રણ ચાર વર્ષમાં ચારસે પાંચસે રૂપૈયા એકઠા કર્યા. પછી તે નગરમાં એક સોની રહે છે તેની સાથે મિત્રાઇ કરી માંહોમાંંહે ઘણા સ્નેહે મલે, પણ સોની કપટી છે તેની જોગીને ખબર નથી. એક દિવસે જોગીએ સોનીને કહ્યું કે હુ મેરે મિત્ર ! મેં ચારસે પાંચસે રૂપૈયે એકિઠું કીયે હૈ, ઉસકા અચ્છા સુખા લેકે મેરેકોં કડાં બના દ. એવું સાંભલી સોનીએ કહ્યું કે તું મારો મિત્ર છે અને મારી આખર ગામમાં સારી નથી, તેથી ગામના સોની, શરાફ અને નાણાવદી સર્વે મારી સાથે ઈર્ષ્યા રાખે છે, માટે તું બીજા કોઈ સોની પાસે ઘડાવી લે. એ સર્વ સોનીના

બોલ જોગીએ સત્ય કરી માન્યા, અને ફરી સોનીને કહ્યું કે તું મેરા મિત્ર હૈ, તો તેરેકું છોડે દૂસરેકી પાસ મેં નહીં બનવાઉંગા, તોપણ સોનીએ વિશ્વાસ બેસાડવા સારુ એક બે વાર નાકારો કર્યો, પરંતુ જોગીએ પરાણે કડાં ઘડવા સોંપ્યાં. સોનીએ પણ ખરા સોનાનાં કડાં ઘડી તૈયાર કરી જોગીને આપ્યાં, અને કહ્યું કે મારું નામ લઇશ નહીં, અને આખા ગામમાં દેખાડી આવ કે આ મારી ચીઠ્ઠી પ્રમાણે કિમત થાય છે કે નહીં ? જો ચીઠ્ઠી પ્રમાણે કિમત થાય તો મને સાચો માનજે. જોગીએ પણ નાણાવટી, શરાફ, સોનીઓ આદિક ઘણાને દેખાડી કિમત કરાવી તો બરાબર સોનીએ કરી આપેલી ચીઠ્ઠી પ્રમાણે કાયમ થઇ, તેથી વળી જોગીને સોની ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ આવ્યો. તે વારે કડાં પાછાં લઇ આવીને સોનીને આપવા સારુ આપ્યાં. સોનીએ કહ્યું કે પ્રભાતના લઇ જજે, પછી સોનીએ તે કડાં જેવાંજ ધીજાં પીતલનાં કડાં ઘડી તોલમાં સરખાં કરીને તેની ઉપર રંગ આપી આપી પ્રભાતે જોગીના હાથમાં આપ્યાં, અને કહ્યું કે વળી પણ હું એક પારખું દેખાડું. જે આ કડાં છે તે ગદ્ય કાલે જ્યાં દેખાડ્યાં ત્યાંજ મારું નામ લઇને દેખાડજે, તો બધા પીતલનાં કહેશે, કારણ કે મારા સર્વ દ્વેષી છે. ચેલાએ પણ તેમજ કર્યું, અને ફરી બધાને સોનીનું નામ લઇ કડાં દેખાડ્યાં તે વારે સર્વે કહેવા લાગ્યા કે આ પીતલનાં છે. તેને જોગીએ કહ્યું કે તુમ સખ લોક યહ સોનીકે દુશ્મન હો. કલ તો તુમ સચ્ચે કહેતે થે. તે વારે તે પરીક્ષકોએ કહ્યું કે કાલનાં ધીજાં કડાં હતાં અને આ વળી ધીજાં છે, માટે તું ડગાય છે, તોપણ જોગીએ તેમની વાત સર્વથા નહીંજ માની. એ દૃષ્ટાંતે વ્યુદ્ધમાહિત ચિત્તવાલો પણ સર્વથા સદ્ગુરુનું વચન નજ માને ॥ ૭ ॥

ગુરુસેવા પુણ્યે લહી, પાસે પણ બેઠા નિત્ત રે ॥ ધર્મ-
શ્રવણુ તોહે દોહિલું, નિદ્રાદિક દીએ જો ભિત્ત રે ॥ નિદ્રા-
દિકં ॥ સંવેગં ॥ ૮ ॥ પામી શ્રુત પણ દુદ્ધહી, તત્ત્વ-
બુદ્ધિ તે નરને ન હોય રે ॥ શૃંગારાદિક કથારસે, શ્રોતા
પણ નિજ ગુણુ ખોય રે ॥ શ્રોતાં ॥ સંવેગં ॥ ૯ ॥

અર્થ—વળી કદાપિ પૂર્વકૃત પુણ્યોદયે કરી ગુરુની સેવા (લહી કેં) પામી અને ગુરુની પાસે પણ નિત્ય જઇને બેઠા, તથાપિ જે વેળાએ ગુરુ ધર્મોપદેશ આપે તે વેળાએ અંતરાયને યોગે તે ધર્મ સાંભલવો દુર્લભ થઇ પડે, કેમકે તે વારે તેને નિદ્રાજ આવે, અથવા આદિ શબ્દથી વિકથાદિક પ્રમાદમાં રુચિ થાય, તેથી ધર્મશ્રવણુ ક્યાંથી થઇ શકે ? એટલે ધર્મ સાંભ-લવામાં નિદ્રાદિક પ્રમાદ જો આડો આવી ભીંત જેવો થઇ પડે તો અટકાવી નાખે, માટે પ્રમાદ છોડીને ધર્મ આદરવો ॥ ૮ ॥ કદાપિ પુણ્યયોગે ગુરુની પાસે જઇ નિદ્રા, વિકથા, વિષય, પ્રમાદ અને કપાય તેના ત્યાગ કરી ધર્મનું સાંભલવું પામ્યું, તોપણ તે નરને ધર્મ સંબંધી તત્ત્વની બુદ્ધિ આવવી ઘણી દોહિલી હોય, કારણ કે અહોરાત્ર શૃંગારાદિ રસ જેમાં પ્રધાન છે એવી (કથા કેં) લાપાઅંથ, કોકશાસ્ત્ર, અનંગરંગ, વાત્સ્યાયનસૂત્ર પ્રમુખ, જેમાં નિઃકેવલ શૃંગારનીજ વાતો છે, તથા આદિ શબ્દથી સ્ત્રી અને રાજ પ્રમુખની કથા લેવી, તે સાંભલવામાંજ પ્રાણી મગ્ન થઇ રહે, માટે એવા શૃંગારાદિક રસે કરી યુક્ત જે અંથ તેના રસે કરી તે શ્રોતા ધર્મ સાંભલે, તેથી સાંભલતો થકો પણ આત્મગુણને ખોઇ નાખે, માટે તત્ત્વની બુદ્ધિ ધારવી ॥ ૯ ॥

તત્ત્વ લહે પણ દુદ્ધહી, સદ્દહણા જાણો સંત રે ॥ કોઇ

નિજ મતિ આગલ કરે, કોઈ ડામાડોલ ફિરંત રે ॥
 કોઈ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૧૦ ॥ આપ વિચારે પામીએ,
 કહો તત્ત્વ તણો કિમ અંત રે ॥ આલસુઆ ગુરુ
 શિષ્યનો, ઇહાં ભાવજો મન વૃત્તાંત રે ॥ ઇહાં૦ ॥
 સંવેગ૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—કદાપિ પૂર્વકૃત શુભ કર્મના ઉદયથી દશના સાંભલીને ધર્મનું તત્ત્વ ધાર્યું, પરંતુ (સંત કે૦) હે સજ્જનો ! તે શ્રોતાને તત્ત્વની વાત ઉપર સદ્ગુણા આવવી ધણીજ ટાહિલી છે. શામાટે જે કોઈક શ્રોતા તે પોતાના મનથી ઉત્પન્ન થઈ જે કલ્પનાબલ તેથી પોતાની મતિ આગલ કરે, એટલે કહે કે ગુરુ ભલે આમ કહે છે, પણ વાત તો મેં ધારી છે તે પ્રમાણેજ હશે, તથા કેટલાએક શ્રોતા તે ડામાડોલ થઈ પ્રમાદમગ્ન થકા ફર્યા કરે, એટલે પ્રથમ જેની પાસે જે ધર્મ સાંભલ્યો હોય તે ભલો હશે કે આ કહે છે તે ભલો હશે ? એમ ચિંતવતા ફરે, પોતાના હુણપણમાં સમાય નહીં, તેથી સદ્ગુણા રાખ્યા વિના સર્વ છાર ઉપર લીપણા સમાન છે ॥ ૧૦ ॥ માટે તત્ત્વની શ્રદ્ધા વિના તત્ત્વ કેમ પામીએ ? આ શુભ છે તે આદરવા યોગ્ય છે અને આ અશુભ છે તે ત્યાગવા યોગ્ય છે, એવી વાતો તો જે વારે ગુર્વાદિકના મુખથી સાંભલીને ધારે તે વારે તે તત્ત્વ પામે, પરંતુ કહો કે (આપ કે૦) પોતાના વિચારથી તત્ત્વ તે કેમ પામીએ ? જે આલસુ થઈ ઘરમાં બેસી રહે, ગુરુની પાસે ધર્મ સાંભલવા ન જાય તે તત્ત્વ કેમ પામે ? તત્ત્વ તો જે આલસ ત્યાગીને ચિત્તમાં ધર્મ સાંભલવાની રુચિ વધારીને ગુરુમુખે જિનોક્ત વચન સાંભલે, તિહાં જે શંકા ઉપજે તે પૃછી સંદેહ ટાળી દૂરતા કરે, તે પામે. આંહી કોઈ અન્યદર્શની ગુરુ અને શિષ્ય એ બે જણ આલસુ હતા, તેના વૃત્તાંત મનને વિષે ભાવજો. તે વૃત્તાંત કહે છે. કોઈ ગુરુ શિષ્ય એક નગરની બહાર ઝુંપડી બાંધી રહ્યા છે, વસ્ત્ર રહિત છે, ગામમાં ભિક્ષા માગી ઉદરપૂરણા કરે છે, એવામાં પોષ માસના દિવસ આવ્યા, ઠાર ઘણો પડવા લાગ્યો, પણ તે બે જણ નિરુદ્ધમી છે, તેથી ગામમાં ભિક્ષા માગવા માટે પણ એકાદ જગાએ ફરે. તિહાંથી થોડું ઘણું જે મલે તે લઈ આવીને ઉદરપૂરણા કરે, પણ વધારે જગાએ ફરે નહીં. વળી આઠવાને કપડું તો લાવેજ ક્યાંથી ? એમ કરતાં એક દિવસે તો બહુ ટાઢ પડી, તેથી તે ગુરુ શિષ્ય થરથર કંપતા ભિક્ષા જડી, નહીં જડી, એવે હાલે તુરત ગામમાંથી આવીને મઢીની અંદર પણ આલસને લીધે ગયા નહીં. એમજ જીર્ણ વસ્ત્રે મુખ ઢાંકીને બહાર આવી સુતા, પાછલી રાત્રિએ જાગ્યા, તે વારે પણ નેત્ર ઉઘાડીને જોયા જેટલો ઉઘમ ન કરતાં એમજ ઢાંકેલે મુખે ગુરુ શિષ્યને પૂછવા લાગ્યો કે હે શિષ્ય ! ટાઢ ઘણી પડે છે, માટે હું ઝુંપડીમાં છું કે બહાર છું ? તે વારે શિષ્ય વળી ગુરુથી પણ વધારે આલસુ છે, માટે તેણે પણ ઢાંકેલે મુખેજ જવાબ આપ્યો જે આપણે ઝુંપડીમાં છીએ. એવામાં વળી શીતના લયથી કોઈક કુતરો આવીને ગુરુની પાસે સુતેલો હતો તેનું પૂછું ગુરુના હાથમાં આવ્યું. તે વારે ગુરુ શિષ્યને કહેવા લાગ્યો કે “ ભો શિષ્ય ! મમ પુચ્છ વર્તે. તદા શિષ્યેષુ ચિંતિતં કચ્છાટિકાંબરખંડં શૃદ્ધીત્વા ભવાન્ પૃચ્છતીતિ, શિષ્યઃ પ્રાહ ભો ગુરવઃ ! ! તત્પુચ્છં વસ્ત્રાંતં તદજનપરેણુ રાયને ત્વયા યતિતત્ત્વ્યં.” એમ બે જણા ઉઘમ રહિત થકા ત્યાંજ ટાઢમાં સુઈ રહ્યા, પરંતુ બેમાંથી એક પણ આલસ રહિત થઈ મઢીમાં ગયો નહીં. પ્રાતઃકાળે હિમ પડ્યું, તેથી બેહુ જણ હિમથી ઢાઝીને મરણ પામ્યા. તેમ જે

આલસુ હોય તે પોતાની મતિકદપનાએ કુમતિ કરે, પણ કોઈને પૂછે નહીં. ઉદ્યમ ન કરે તો તત્ત્વ પણ પામે નહીં. જે ગુરુ શિષ્ય બેહુએ ઉદ્યમ કર્યો હોત અને મઢીમાં ગયા હોત તો જીવતા રહેત, માટે એ આલસુ ગુરુ શિષ્યનો વૃત્તાંત મનોભાવિત ગવેષવો ॥ ૧૧ ॥

બઠર છાત્ર ગજ આવતાં, જિમ પ્રાપ્ત અપ્રાપ્ત વિચાર રે ॥
કરે ન તેહથી ઉગરે, તેમ આપમતિ નિરધાર રે ॥ તેમ ૦ ॥
સંવેગ ૦ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—હવે વળી આપમતિ ઉપર બીજો દૃષ્ટાંત કહે છે. જેમ કોઈ (બઠર કે ૦) મૂર્ખ (છાત્ર કે ૦) શિષ્ય છે, તે વેદાદિક શાસ્ત્ર તો ભણ્યો છે, પરંતુ અર્થની વિવેચનાને અણબણતો છે. તે કોઈ કામને અર્થે બજારમાં ગયો છે, એવામાં રાજનો મહાન્મત્ત હાથી છૂટ્યો છે. તે ગજને પોતાની સામે આવતો દેખે છે, એટલામાં હાથીનો મહાવત લોકોને કહે છે કે ભાઈઓ! એ હાથી મારા હાથમાં નથી, માટે તમે દૂર થઈ જાઓ. તે સાંભળી સર્વ લોક નાહાં, તે વારે બઠર છાત્ર ચોટામાં ગયો, તેને પણ લોકે કહ્યું કે તુને હાથી મારશે, માટે ધ્રુહાથી અલગો જતો રહે, તોપણ તે તિહાં ઉભો રહીને વિચારવા લાગ્યો કે આ લોક કહે છે કે હાથી મનુષ્યને મારે છે, તે (પ્રાપ્ત કે ૦) પામ્યાને મારે છે કેવા અપ્રાપ્ત એટલે અણપામ્યાને મારે છે? જે પામ્યાને મારતો હોય તો મહાવત એની ઉપર બેઠો છે તેને કેમ મારતો નથી? અને જે અણપામ્યાને મારતો હોય તો સર્વ જગતનાં લોક એને અણપામ્યાં જેવાં છે તેને કેમ મારતો નથી? એમ વિચાર કરે છે એટલામાં હાથીએ આવી સુંઠથી ઝાલીને તેને ચીરી નાખ્યો, તેથી મરણ પામ્યો. જેમ એ બઠર છાત્રે લોકનાં વચન માન્યાં નહીં, અને તે આપમતે વિચાર કરતો તિહાંજ ઉભો રહ્યો, તેથી મરણ પામ્યો, પણ તેથી ઉગર્યો નહીં, તેમ જે આપમતિ હોય તે પણ (નિરધાર કે ૦) નિશ્ચેથી દુઃખ પામે, માટે જે તત્ત્વગવેષક હોય તે ગુરુમુખથી જાણી તેને કહેલે માર્ગે પ્રવર્તન કરે તો તત્ત્વ પામે, પરંતુ આપમતિ હોય તે નરક નિગોદનાં દુઃખ પામે, માટે આપમતિ ન થવું ॥ ૧૨ ॥

આગમને અનુમાનથી, વળી ધ્યાનરસે ગુણુગેહ રે ॥ કરે
જે તત્ત્વગવેષણા, તે પામે નહીં સંદેહ રે ॥ તે ૦ ॥
સંવેગ ૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—(આ કે ૦) સમસ્ત પ્રકારનું જેમાં ગમ એટલે જ્ઞાન છે તેને આગમ કહીએ. તે આગમ શ્રીજિનેશ્વરના કહેલા અર્થ અને ગણધરોનાં ગુંથ્યાં સૂત્ર તેના અનુમાનથી એટલે આગમમાં ભગવાને તત્ત્વની વાત જેવી રીતે કહેલી છે તેના અનુમાનથી તથા વળી (ધ્યાનરસે કે ૦) આદર કરવા યોગ્ય જે ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન તેના એકેકના ચાર ચાર પાયા છે, તેણે કરી ચિંતવન કરતાં તેથી ઉપન્યો જે રસ, તેને ધ્યાનરસ કહીએ, એટલે ધ્યાનરસે કરીને ગુણનું ગેહ એટલે ગુણનું સ્થાનક પ્રાપ્તિરૂપ જે તત્ત્વ, તે તત્ત્વની જે ગવેષણા કરે તે તત્ત્વ પામે, એમાં સંદેહ નહીં. અથવા તત્ત્વ પામવાનાં ત્રણ કારણ છે, એક આગમથી અને બીજું અનુમાનથી, ત્રીજું ધ્યાનરસ તે અનુભવરસ એ ત્રણે પ્રકારે જે ગુણનું ઘર થઈને તત્ત્વની ગવેષણા કરે તે નિઃસંદેહ તત્ત્વ પામે ॥ ૧૩ ॥

તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શ છે, સંવેદન અન્ય સ્વરૂપ રે ॥ સંવે-

દન વંધ્યે હુઇ, જે સ્પર્શ તે પ્રાપ્તિરૂપ રે ॥ જે૦ ॥
 સંવેગ૦ ॥ ૧૪ ॥ તત્ત્વ તે દશવિધ ધર્મ છે, ખંત્યાદિક
 શ્રમણનો શુદ્ધ રે ॥ ધર્મનું મૂલ દયા કહી, તે ખંતિ ગુણે
 અવિરુદ્ધ રે ॥ તે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—તત્ત્વનું જાણપણું તે તત્ત્વબોધ કહીએ. તેના બે ભેદ છે. એક સ્પર્શ તત્ત્વબોધ, બીજો સંવેદન તત્ત્વબોધ. તિહાં તત્ત્વનાં શાસ્ત્ર જે આગમ તે સાંભલીને શ્રીજિનાગમભાષિત તત્ત્વ સમ્યક્ત્વાદિ પ્રાપ્તિપૂર્વક શ્રદ્ધાપૂર્વક નવ તત્ત્વાદિકનો અવબોધ થાય, શુદ્ધ અધ્યવસાયે આત્મપરિણુતિપરિપાકપણે મન વચન કાયાની એકાગ્ર સ્થિરતાએ ભાવની વિશુદ્ધતાએ સદ્-ગુરુપદેશામૃતયોગથી સદ્બુદ્ધામય વસ્તુધર્મ ગ્રહણરૂપપણે જે ચિત્તની વૃત્તિ થાય એવો જે તત્ત્વબોધ તે સ્પર્શરૂપ જાણવો, અને શ્રદ્ધા રહિત સમ્યક્ પ્રકારે વસ્તુના સ્વરૂપને જાણપણામાં ધારે તે સંવેદન તત્ત્વબોધ જાણવો. તે સ્પર્શ તત્ત્વબોધથી (અન્ય કે૦) જૂદે રૂપે જાણવો. એ સંવેદન તત્ત્વબોધ તે (વંધ્યે કે૦) વાંઝણી સ્ત્રી જેવો હોય, કાંઇ ફલ આપે નહીં, અને સ્પર્શ તત્ત્વબોધ તે પ્રાપ્તિરૂપ છે, ફલદાયક હોય, તે માટે સંવેદન છાંડવો અને સ્પર્શ આદરવો ॥ ૧૪ ॥ હવે દશ પ્રકારનો યતિધર્મ તે પરમ તત્ત્વ છે. ખંતિ આદે દળને શુદ્ધ ધર્મ સ્પર્શ તત્ત્વબોધ તે દશ પ્રકારે (શ્રમણ કે૦) યતિનો જાણવો. (ખંત્યાદિક કે૦) ક્ષમા આદે દળને એટલે ૧ ખંતિ જે ક્ષમા તે ક્રોધનો જય, ૨ માર્દવ તે માનનો ત્યાગ, ૩ આર્જવ તે માયાનો ત્યાગ, ૪ યુક્તિ તે નિર્લોભતા, ૫ આર પ્રકારની તપસ્યા, ૬ સત્તર ભેદ કરી યુક્ત સંયમ, ૭ ચાર નિર્દોષ કરી સત્ય ભાષણ કરવું, ૮ શૌચ તે ભાવશૌચાદિક, ૯ અર્કિચનત્વ તે પરિગ્રહ-રહિતપણું, ૧૦ અઘાર ભેદ યુક્ત બ્રહ્મચર્ય. એ દશ પ્રકારનો ધર્મ સેવ્યાથી ચાર ગતિનો રોધ કરે અને પંચમી ગતિ પમાડે. તે ધર્મનું મૂલ દયા કહી છે. જિહાં દયા નથી તિહાં ધર્મ નથી. તે દયા જે છે તે તો (ખંતિ કે૦) ક્ષમા ગુણથી અવિરોધપણે છે, એટલે મલતી છે. ક્રોધ જય તે વારે ક્ષમા આવે, અને જિહાં ક્ષમા આવી તિહાં દયા અવશ્ય ઉપજે, તે માટે દયામય ધર્મ છે. એ પહેલો યતિધર્મ કહ્યો ॥ ૧૫ ॥

વિનયને વશ છે ગુણ સવે, તે તો માર્દવને આચત્ત રે ॥
 જેહને માર્દવ મન વસ્યું, તેણે સવિ ગુણગણ સંપત્ત રે ॥
 તેણે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૧૬ ॥ આર્જવ વિણુ નવિ શુદ્ધ
 છે, નવિ ધર્મ આરાધે અશુદ્ધ રે ॥ ધર્મ વિના નવિ
 મોક્ષ છે, તેણે ઋણુભાવી હોય બુદ્ધ રે ॥ તેણે૦ ॥
 સંવેગ૦ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હવે બીજો માર્દવ ગુણ વખાણે છે. તે એવી રીતે જે દેવ, ગુરુ, ધર્મ, એ સર્વ વિનયથી ફલદાયક થાય છે, માટે જેટલા કાંઇ ગુણ છે તે સર્વ વિનયને વશ છે, અને જો સર્વોત્તમ કરણી કરે છે, તેમાં પણ જો વિનય નથી હોતો તો સર્વ શૂન્ય પ્રાય છે, એવો વિનય ગુણ છે તે પણ માર્દવને (આચત્ત કે૦) વશ છે, માર્દવથી નશ્ક છે, તે માર્દવ ગુણ માનનો

ત્યાગ કરે તે વારે પ્રગટ થાય, પણ અભિમાન, અહંકાર, મત્સર, દ્રોહ, ઈર્ષ્યાદિ દાષ સહિત પ્રાણીને માર્દવ ગુણ ન આવે, પરંતુ એ દાષોના ત્યાગથી માર્દવ ગુણ જીવને આવે. એવા માર્દવ ગુણ જે પ્રાણીના મન માંહે વસે છે તે પ્રાણી (સર્વ ગુણગણ-સંપત્ત કે) સર્વ ગુણના સમુદાયને પામ્યો, અને ગુણ સહિત થયો તે વારે ધર્મપ્રાપ્તિને પામ્યો. એ બીજો યતિધર્મ જાણવો ॥ ૧૬ ॥ હવે ત્રીજો આર્જવ ગુણ વખાણે છે. આર્જવ ગુણ તે (આર્જવ કે) સરલપણું તે વિના શુદ્ધ નથી, અને ધર્મઆરાધન પણ નથી, અશુદ્ધ છે, માટે કુટિલતા, વક્રતા, માયાવીપણું, એ સર્વ માયાનાં ધરનાં છે, અને આત્માના બલવત્તરપણે શુદ્ધ ચારિત્રના અભ્યુદયથી નિર્મલ આત્માના યોગ થકી કુટિલતાદિકનો ત્યાગ કર્યાથી આર્જવ ગુણ ઉપજે છે. તે આર્જવ વિના ધર્મની શુદ્ધિ નથી, અશુદ્ધ છે, માટે તે શુદ્ધ ધર્મ આરાધી શકે નહીં, અને શુદ્ધ ધર્મ આરાધ્યા વિના મોક્ષ નથી. તે માટે જે (બુદ્ધ કે) જ્ઞાની તે (ઋણુ-ભાવી કે) સરલ સ્વભાવી હોય, જે થકી આર્જવ ગુણની પુષ્ટિ થાય. એ ત્રીજો યતિ-ધર્મ કહ્યો ॥ ૧૭ ॥

દ્રવ્યોપકરણ દેહનાં, વળી ભક્ત પાન શુચિ ભાવ રે ॥
ભાવશૌચ જિમ નવિ ચલે, તિમ કીજે તાસ બનાવ રે ॥
તિમ ॥ સંવેગ ॥ ૧૮ ॥ પંચાશ્રવથી વિરમીએ,
ઇન્દ્રિય નિગ્રહીજે પંચ રે ॥ ચાર કષાય ત્રણ દંડ જે,
તજીએ તે સંજમ સંચ રે ॥ તજીએ ॥ સંવેગ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ—હવે શૌચધર્મ કહે છે. તેના બે ભેદ છે. એક દ્રવ્યશૌચ, બીજું ભાવશૌચ. તે માંહે (દેહ કે) શરીરનાં દ્રવ્યોપકરણ તે હાથ, પગ, આંગલી પ્રમુખ તે સર્વ દ્રવ્યથી દેહનાં દ્રવ્યોપકરણ, અથવા દ્રવ્યોપકરણ તે પુસ્તકાદિક તથા વસ્ત્ર પાત્રાદિક તેમજ વળી ભાત પાણી તેને રાગ રહિત ધર્મપુષ્ટિદાયક જાણી (શુચિ ભાવ કે) પવિત્ર ભાવ યુક્ત, બેંતાલીશ દાષ રહિત એવા વિધિએ આહારાદિકને ગ્રહણ કરવે કરીને દ્રવ્યશૌચ થાય. તે જેમ આત્માના પવિત્ર ચોખ્ખા અધ્યવસાય ધરવે, મનની લહેર કષાયાદિક રહિત શુદ્ધ પરિણામની વધતી ધારાએ ભાવશૌચ થાય છે. તે ભાવશૌચ જેમ ચલે નહીં, મટે નહીં તેવી રીતે તેને ગ્રહણ કરવા બનાવ કીજે, એટલે જેમ જેમ ભાવશૌચ વધે તેમ તેમ યતિધર્મ પણ વધે, યતિધર્મ વધતે મોક્ષપ્રાપ્તિ પણ સુલભ થાય. એ ચોથો શૌચધર્મ કહ્યો ॥ ૧૮ ॥ હવે સંયમ ગુણ વખાણે છે. ૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃપાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન અને ૫ પરિગ્રહ, એ પાંચ આશ્રવથી (વિરમીએ કે) દૂર રહીએ, એ અનાદિ કાળના આત્માના સહચારી પાપોપચિત-પણે દુષ્ટ ગતિદાયક છે. તથા ૧ સ્પર્શેન્દ્રિય, ૨ રસેન્દ્રિય, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪ ચક્ષુર્ન્દ્રિય, ૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય, એ પાંચે ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ કરીએ એટલે દમીએ. વળી ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, એ ચાર કષાયને છાંડીએ, તથા ૧ મનોદંડ, ૨ વચનદંડ, ૩ કાયદંડ, એ ત્રણ દંડને (તજીએ કે) ત્યાગ કરીએ. એવી રીતે એ સત્તર વાનાં દૂર કરે થકે આત્માને વિષે સંયમ કરે, પણ એમાંથી એક દુર્ગુણ હોય ત્યાંસુધી સંયમને મલિન કહીએ, માટે એ સત્તર દાષ ધણીને એના પ્રતિપક્ષી સત્તર ગુણ પ્રગટે, તેના સંચય મોક્ષાર્થીએ કરવો. તે વારે શુદ્ધ સંયમ કહીએ, એ પાંચમો સંયમધર્મ કહ્યો ॥ ૧૯ ॥

આંધવ ધન ઇન્દ્રિય સુખ તણે, વળી ભય વિગ્રહનો ત્યાગ

રે ॥ અહંકાર મમકારનો, જે કરશે તે મહાભાગ રે ॥
જે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—હવે છઠો મુક્ત ગુણ વખાણે છે. આંધવ શબ્દે ભાઈ, સ્ત્રી, માતા, પિતા, પુત્ર, બહેન પ્રમુખ અને (ધન કે૦) સોતું, રૂપું, ઘર, હાટ પ્રમુખ, વળી ઇંદ્રિયમુખ તે ખાતું, પીતું, વસ્ત્ર, ઘરેણાં પ્રમુખના વિલાસ, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધાદિક એ સર્વ મુખનો ત્યાગ કરે, વળી (ભય કે૦) ઇહલોક, પરલોક આલ્લવિકાદિ સાત ભય અને (વિગ્રહ કે૦) કલેશ, વિષાદ, ઈર્ષ્યા એનો પણ ત્યાગ કરે, તથા અહંકાર તે જગતમાં હુંજ હું, બીજે કોઈ નથી, અને મમકાર તે આ સર્વ મારું છે, “એવં અહં મમેતિ યુદ્ધયા સર્વં જગદંધીભૂતં” માટે એનો ત્યાગ કરે તે મહાભાગ્યવંત બનુવો. જ્યાંસુધી એટલાં વાનાંનો ત્યાગ કર્યો નથી ત્યાંસુધી સંસારજામણ વધે છે, માટે એનો ત્યાગ કરી નિર્લોભી ગુણ કરવો. એ છઠો ધર્મ કહ્યો ॥ ૨૦ ॥

અવિસંવાદન જોગ જે, વળી તન મન વચન અમાય
રે ॥ સત્ય ચતુર્વિધ જિન કહ્યો, બીજે દર્શન ન કહાય
રે ॥ બીજે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૧ ॥ પડૂવિધ બાહિર તપ
કહ્યું અભ્યંતર પડૂવિધ હોય રે ॥ કર્મ તપાવે તે સહી,
પડિસોઅવૃત્તિ પણ જોય રે ॥ પડિસોઅ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—હવે સાતમો સત્ય ગુણ વખાણે છે. અવિસંવાદન યોગ તે જેમાં કોઈ ભતિનો વિશ્લેષ વિસંવાદપણું નથી તે અવિસંવાદન યોગ કહીએ, તેને ધરે. વળી તન, મન અને વચન, એ ત્રિકરણ અમાયપણે કપટરહિતપણે પ્રવર્તે, તે સત્યપણું રાખે. તે સત્ય ચાર પ્રકારતું છે. તિહાં ૧ ઋષભ, અજિતાદિક એ નામસત્ય, ૨ તેનાં ઝિંબ જે કાષ્ઠ, પાષાણાદિકની સ્થાપના કરીએ, અથવા અક્ષરે નામ લખીએ તેથી તે સ્થાપનાસત્ય, તથા ૩ ભાવિ-જિન જે શ્રેષ્ઠિક પ્રમુખ થશે તે દ્રવ્યસત્ય અને ૪ સીમંધર પ્રમુખ નિચરતા તીર્થંકર તે ભાવસત્ય. એ ચાર નિર્લેપે કરી સત્ય તે (જિન કે૦) તીર્થંકરે કહ્યું એટલે શ્રીઠાણાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે, પણ બીજે દર્શને કહેવાય નહીં. એ સાતમો સત્યધર્મ કહ્યો ॥ ૨૧ ॥ હવે આઠમો તપોગુણ વખાણે છે. ૧ જઘન્ય નોકારશી, ૨ ઉત્કૃષ્ટ ભવજીવ સુધી અશન પાન વર્જવું, ૩ શેષ રશું તે મધ્યમ, તે એમકે—૧ જેમાં ખાતું પીતું નહીં તે અણસણ તપ તથા ૨ ઊંચાદરી તે આહારના પ્રમાણ માંહેથી કોલીયો, બે કોલીયા, ચાર કોલીયા ઓછા કરે તે ઊંચાદરી તપ, ૩ દ્રવ્યનો સંક્ષેપ કરવો તે વૃત્તિસંક્ષેપ તપ, ૪ રસનો ત્યાગ કરવો તે રસત્યાગ તપ, ૫ લોચ પ્રમુખ કલેશ સહન કરવો તે કાયકલેશ તપ, ૬ પાંચ ઇંદ્રિયને ગુસ કરવી તે સંલીનતા તપ, એ છ પ્રકારતું બાહ્ય તપ કહ્યું છે, તથા ૧ ગુરુદત પ્રાચક્ષિત લેવું, ૨ વિનય સાચવવો, ૩ ગુરુનો વિનય તથા વેધાવધ્ય કરવાં, ૪ સજ્જાન ધ્યાન કરવું, ૫ ધ્યાન ધરવું, ૬ ઉપસર્ગ તપ તે એક ધ્યાને કાઉસરગ કરવો તથા શરીરતું છાંડવું, એ છ પ્રકારે અભ્યંતર તપ મલીને બાર ભેદે તપ કહ્યું. એ તપ દ્રવ્યથી તથા ભાવથી કરવું. એ તપ કર્યો તે તપાવે, બાળી

ભસ્મ કરે, તે તપ નિશ્ચેથી પ્રતિશૌચવૃત્તિ પણ જોય એટલે ઇન્દ્રિયને ન અતુકૂલ વૃત્તિ અર્થાત ઇન્દ્રિયને જે ગમે તે ન કરવું તે પરિસોઅવૃત્તિ તે પણ તપ કહીએ ॥ ૨૨ ॥

દિવ્ય ઔદારિક કામ જે, કૃત કારિત અનુમતિ ભેદ રે ॥

યોગ ત્રિકે તસ વર્જવું, તે બ્રહ્મ હરે સવિ ખેદ રે ॥

તે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૩ ॥ અધ્યાતમવેદી કહે, મૂર્ખા તે

પરિગ્રહ ભાવ રે ॥ ધર્મ અર્કિચનને ભણ્યો, તે કારણ

ભવજલ નાવ રે ॥ તે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—હવે બ્રહ્મચર્ય ગુણ કહે છે. (દિવ્ય કે૦) વૈક્રિય શરીર સંબંધી કામ તથા બીજું ઔદારિક શરીર સંબંધી કામ, એ બેનું કરવું, કરાવવું અને અતુમોદવું, એ ત્રણ ગુણતાં છે ભેદ થયા. એકેકાને મન, વચન અને કાયા, એ ત્રણ યોગે વર્જતાં આદાર ભેદ થાય, એ બ્રહ્મચર્ય સર્વ ખેદનું હરનારું છે, અથવા એના બીજી રીતે ૧૮૦૦૦ ભાગા થાય છે તે લખે છે. ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપ્કાય, ૩ તેડિકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ બેઇન્દ્રિય, ૭ તેઇન્દ્રિય, ૮ ચઇન્દ્રિય, ૯ પંચેન્દ્રિય, ૧૦ અજીવ, એ દશને દશ યતિધર્મે ગુણતાં ૧૦૦ થાય. તે એક ઓત્રેન્દ્રિયે થયા. તેવી પોતાની પાંચ ઇન્દ્રિયો છે, તેની સાથે ગુણતાં ૫૦૦ ભેદ થાય. તે એક આહાર-સંજ્ઞાએ થયા. તેવી ભયસંજ્ઞા, મૈથુનસંજ્ઞા અને પરિગ્રહસંજ્ઞા, એ ચારે ગુણતાં ૨૦૦૦ થાય, તેને મન, વચન અને કાયા, એ ત્રણે ગુણતાં ૬૦૦૦ થાય. તે કરવું, કરાવવું અને અતુમોદવું, એ ત્રણે ગુણતાં ૧૮૦૦૦ ભેદ થાય ॥ ૨૩ ॥ હવે અર્કિચનધર્મ કહે છે. જે “આત્માનભિકૃત્યાધ્યાત્મમ” એટલે આત્માને અભિકારીને કરે તે ચોથા ગુણકાણાથી માંડીને ચૌદમા ગુણકાણા સુધી છે, તેને અધ્યાત્મ કહીએ, અને તે અધ્યાત્મના બાજુ જે હોય તેને અધ્યાત્મવેદી કહીએ. તે એમ કહે છે કે જે મૂર્ખા છે તેજ પરિગ્રહનો ભાવ છે, એટલે પોતા પાસે ખાવાને મલતું ન હોય, પણ મૂર્ખા સર્વ વસ્તુ ઉપર રહી હોય તો તે પરિગ્રહજ છે. તથા ધન, કુટુંબ, ઘર, વાડી, બાગ અને બગીચા છે તોપણ તેની ઉપર જે મૂર્ખા નથી તો તે પરિગ્રહ ન કહીએ, માટે તે મૂર્ખા ન રાખવી તેને અર્કિચનપણું કહીએ, અને સાધુધર્મ તે અર્કિચનનેજ કહ્યો છે, માટે સંસારસુદ્રથી તરવાને નાવ સમાન એ ધર્મ છે. એ અર્કિચનપણું આદર્યાથી ભવનિસ્તાર થાય. એ દશમો અર્કિચનધર્મ થયો. એ દશ પ્રકારના યતિધર્મ કહ્યા. એથી શુદ્ધ-પણે કર્મનું શોધન થાય ॥ ૨૪ ॥

પાંચ ભેદ છે ખંતિના, ઉવચારવચાર વિવાગ રે ॥ વચન

ધર્મ તિહાં તીન છે, લૌકિક દોઢ અધિક સોભાગ રે ॥

લૌકિક૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૫ ॥ અનુષ્ઠાન તે ચાર છે, પ્રીતિ

ભક્તિ ને વચન અસંગ રે ॥ ત્રણ ક્ષમા છે દોયમાં,

અગ્રિમ દોયમાં દોય ચંગ રે ॥ અગ્રિમ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—(પાંચ ભેદ છે ખંતિના કે૦) હવે એ દશ પ્રકારનો જે યતિધર્મ કહ્યો તેમાં પ્રથમ ક્ષમાધર્મના પાંચ ભેદ છે તે કહે છે. તેમાં એક તો જે આપણા ઉપકારી હોય તે જે કાંઈ

કહવાં વચન કહે તે ખમવાં પડે તેને (ઉપચાર કે) ઉપકારક્ષમા કહીએ. બીજી આગલો માણસ જોરાવર છે, તેના ઉપર કાંઈ પરાક્રમ ચાલે તેમ નથી, માટે જો આ માણસની સામું બોલશું તો તરત તિરસ્કાર પામશું, એમ જાણી તેની સામું ન બોલે તે બીજી (અવચાર કે) અપકારક્ષમા. ત્રીજી કર્માદિકના ભયથી ખમવું પડે તે વિપાકક્ષમા. ચોથી કોઈને આકરે વચને હુલ્લે નહીં, અને પોતે પણ કોઈનાં આકરં વચનથી હુલ્લવાય નહીં, એમ વચનનો પરિસહ ઉપસર્ગ સહન કરવો, સાવધ વચન ન બોલવું તે વચનક્ષમા. પાંચમી ગજસુકુમારની પેરે હે આત્મન! તારો ધર્મજ ક્ષમા છે, માટે તુજને ક્ષમાજ જોઈએ, આત્મધર્મ ક્ષમામયજ છે એવું જાણી મૂલ ધર્મમાં સ્થિર રહે, સંપૂર્ણ ધર્મ આરાધે, તેરમા ચૈદમા ગુણકાણાની ધચ્છા કરે તે ધર્મક્ષમા જાણવી. એ પાંચ ક્ષમા કહી. તિહાં પહેલી ઉપકાર, બીજી અપકાર અને ત્રીજી વિપાક, એ (ત્રીજી કે) ત્રણ ક્ષમાઓ જે છે તે લૌકિક છે એટલે લૌકિક સુખની દેવાવાલી છે તથા ચોથી વચનક્ષમા અને પાંચમી ધર્મક્ષમા એ (દાંધ કે) બે ક્ષમા જે છે તે અધિક સૌભાગ્યની એટલે શોક્ષસુખની દેવાવાલી છે ॥ ૨૫ ॥ હવે ક્ષમાનાં ચાર અનુષ્ઠાન છે. અનુષ્ઠાન શબ્દે ક્રિયા કહેવી. તેનાં પડાવશ્યક છે. તેમાં ૧ શ્રાવકનું પડિક્કમણું અથવા યતિનું પગામ, સજ્જાય, અતિચાર, આલોચના પ્રમુખ તે પડિક્કમણાવશ્યક, તથા ૨ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના કાઉસ્સગ કરવા તે કાઉસ્સગ નામે આવશ્યક, ૩ શક્તિ પ્રમાણે પચ્ચજખાણ કરવાનું આવશ્યક, એ ત્રણ આવશ્યકમાં એક પ્રીતિ અનુષ્ઠાન જાણવું, અને ૧ સામાયિક આવશ્યક, ૨ ચઉવિવસથો તે જિનવંદનાવશ્યક, ૩ વાંદણાં દેવાં તે ગુરુવંદનાવશ્યક, એ ત્રણ આવશ્યક માંહે બીજું ભક્તિ અનુષ્ઠાન જાણવું, અને ત્રીજું આગમને અનુસારે પ્રવર્તન તે વચન અનુષ્ઠાન જાણવું, તથા જે સહેજે થાય તે ચોથું અસંગાનુષ્ઠાન જાણવું. એ ચાર અનુષ્ઠાનને પૂર્વોક્ત ક્ષમાના પાંચ ભેદમાં વહેંચણ કરે છે, એટલે પહેલી ઉપકાર, બીજી અપકાર, ત્રીજી વિપાક, એ ત્રણ ક્ષમા છે તે (અગ્રિમ દાયમાં કે) પહેલાં પ્રીતિ અને ભક્તિ એ બે અનુષ્ઠાનમાં છે, અને ચોથી વચનક્ષમા તથા પાંચમી ધર્મક્ષમા, એ (દાય કે) બે ક્ષમા તે પાછલાં વચનાનુષ્ઠાન અને અસંગાનુષ્ઠાન, એ બે અનુષ્ઠાનમાં છે, માટે પાછલાં બે અનુષ્ઠાન તે (ચંગ કે) મનોહર જાણીને આદરવાં ॥ ૨૬ ॥

વદ્ધભ સ્ત્રી જનની તથા, તેહના કૃત્યમાં જુઓ રાગ રે ॥

પડિક્કમણાદિક કૃત્યમાં, એમ પ્રીતિ ભક્તિનો લાગ રે ॥

એમ ૦ ॥ સંવેગ ૦ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે અનુષ્ઠાનનાં લક્ષણ કહે છે. સ્ત્રી તો બેહુ છે, એક પોતાની ભાર્યા તે પણ સ્ત્રીજાતિ છે, તથા પોતાની (જનની કે) માતા તે પણ સ્ત્રીજાતિ છે. એ બેહુ વદ્ધભ છે, પણ તેના કૃત્યમાં રાગ જૂદા જૂદા છે. તે આવી રીતે કે સ્ત્રી ઉપર પ્રીતિરાગ છે અને માતા ઉપર ભક્તિનો રાગ છે. તેમ પડિક્કમણાદિક કૃત્યમાં પણ પ્રીતિ ભક્તિનો રાગ વિચારવો. તે આવી રીતે કે એક પડિક્કમણું, બીજે કાઉસ્સગ, ત્રીજું પચ્ચજખાણ, એ ત્રણમાં પ્રીતિ અનુષ્ઠાન છે, કેમકે એની સંગતથી આગલ ગુણ વધે, માટે પ્રીતિરાગ છે, અને એક સામાયિક તે ચારિત્ર અને બીજે ચઉવિવસથો તે પ્રણુને વાંદવું, તથા ત્રીજાં વાંદણાં તે ગુરુને વાંદણાં દેવાં, એમ ચારિત્રધર્મ તથા દેવ અને ગુરુ, એ ત્રણમાં ભક્તિ અનુષ્ઠાન છે, માટે એ ત્રણ ઉપર ભક્તિરાગ છે. એમ હહલોક આશે પ્રીતિ અને પરલોક આશે ભક્તિ, એ બે અનુષ્ઠાનનો લાગ હોય ॥ ૨૭ ॥

વચન તે આગમ આશરી, સહેજે થાયે અસંગ રે ॥

ચક્રબ્રમણુ નિમ દંડથી, ઉત્તર તદ્ભાવે ચંગ રે ॥ ઉત્તર૦ ॥
 સંવેગ૦ ॥ ૨૮ ॥ વિષ ગરલ અનુષ્ઠાન છે, તદ્દેતુ અમૃત
 વળી હોય રે ॥ ત્રિક તજવા દોય સેવવા, એ પાંચ ભેદ
 પણ જોય રે ॥ એ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—હવે ત્રીજું વચનાનુષ્ઠાન અને ચોથું અસંગાનુષ્ઠાન કહે છે. જેમ કુંભારના ચક્રનું
 બ્રમણુ દંડને યોગે થાય, પછી પોતાની મેળે સહેજે ફર્યા કરે, તેમ શ્રીવીતરાગ ભાષિત
 આગમમાં જેમ જ્ઞાનક્રિયાનાં આલંબન પ્રકૃત્યાં છે તે (આશરી કે૦) અનુસારે આજ્ઞા
 પ્રમાણે ધર્મમાં પ્રવર્તન કરે તે વચનાનુષ્ઠાન જાણવું, અને પછી ઉત્તર કાળે (તદ્ભાવે કે૦)
 તેને અભાવે પણ (ચંગ કે૦) મનોહર હોય એટલે જેને કોઇનું આલંબન નહીં, પણ સહેજે
 એવુંજ લક્ષણ થઇ રહે તે અસંગાનુષ્ઠાન જાણવું ॥ ૨૮ ॥ યતિધર્મ માંહે પાંચ ક્રિયા કહી છે તે
 કહે છે. પહેલી વિષક્રિયા, બીજી ગરલક્રિયા, ત્રીજી અનુષ્ઠાનક્રિયા, ચોથી તદ્દેતુક્રિયા અને પાંચમી
 અમૃતક્રિયા. એ પાંચ ભેદ ક્રિયા જાણવી. તે માંહે વિષક્રિયા, ગરલક્રિયા અને અનુષ્ઠાનક્રિયા,
 એ (ત્રિક કે૦) ત્રણ ભેદ તજવા, આદરવા યોગ્ય નથી, જાણવા યોગ્ય છે. તે આચર્યાથી
 ચારિત્રીયો ચારિત્ર છાર કરે, ભવપરંપરા વધારે, અને તદ્દેતુક્રિયા તથા અમૃતક્રિયા એ (દાઘ
 કે૦) બે ભેદ તે (સેવવા કે૦) આદરવા યોગ્ય છે. તે આદર્યાથી મુક્તિ પમાડે, માટે એ
 ક્રિયાના પાંચ ભેદ પણ જાણવાને અર્થે તેના જૂદા જૂદા અર્થ આગલ વખાણશે ॥ ૨૯ ॥

વિષકિરિયા તે જાણીએ, જે અશનાદિક ઉદ્દેશ રે ॥
 વિષ તતખિણુ મારે યથા, તેમ એહજ ભવ ફલ લેશ રે ॥
 તેમ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૦ ॥ પરભવે ઇંદ્રાદિક ઋદ્ધિની,
 ઇચ્છા કરતાં ગરલ થાય રે ॥ તે કાળાંતર ફલ દીએ, મારે
 નિમ હડકીયો વાય રે ॥ મારે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ—હવે એ પાંચ ક્રિયા માંહે પહેલી વિષક્રિયા, તે જે ચારિત્રીયો અશન, પાનાદિકને
 ઉદ્દેશીને ચારિત્ર પાલે, જ્ઞાનક્રિયાનો અભ્યાસ કરે તે સર્વ આહારાદિકને અર્થે કરે, કોઇ શુદ્ધસ્થ
 આવે તે વારે લોકકેખામણી ક્રિયા કરે, તે શુદ્ધસ્થ ગયા પછી કરી ક્રિયા કરે નહીં, જ્યણાએ
 ન પ્રવર્તે, અને તે શુદ્ધસ્થ તો આચારની શુદ્ધતા જાણીને અશનાદિકની ભક્તિ કરે તે વિષ-
 ક્રિયા જાણીએ. જેમ વિષ ખાધું થકું તતકાલ મારે તેમ એ ક્રિયાથી આ ભવ માંહેજ અશન
 ખાવાનું લેશ માત્ર ફલ પામે. જેમ ઝેર ખાવાથી શીઘ્ર ફલ મલે તેમ કપટક્રિયાનું પણ તરત
 ફલ મલે એમ જાણવું ॥ ૩૦ ॥ હવે ગરલક્રિયાનું લક્ષણ કહે છે. જેમ કોઇ ચારિત્રીયાને
 ચારિત્ર પાલતાં પાલતાં ચિત્તના અધ્યવસાય એવા થાય જે ઇંદ્રની પદવી તથા દેવતાદિક ચક્ર-
 વર્તી પ્રમુખની રાજલક્ષ્મી પામીએ અથવા ધન, ધાન્યાદિકની ઇચ્છા કરતાં ગરલક્રિયા થાય,
 તે ગરલક્રિયા કાળાંતરે ફલ આપે, હડકીયા વાયુની પરે. જેમ કોઇ પ્રાણી હડકેલ જનાવરે
 કરજો હોય, તેના હડકવા ત્રણ વરસ સુધી જાગે. તે જે વારે હડકવા જાગે તે વારે મરણ પામે,

તેમ ચારિત્રીયો અતિ નિઘાળું કરે તો એ ત્રણ ભવે તે વસ્તુ પામે, પણ શુદ્ધ ચારિત્રીયું ફલ પામે નહીં, માટે એ ગરલક્રિયા ત્યાગ કરવારૂપ જાણવી ॥ ૩૧ ॥

લોક કરે તિમ જે કરે, ઉઠે એસે સંમૂર્ઝિમ પ્રાય રે ॥

વિધિ વિવેક જાણે નહીં, તે અન્યાનુષ્ઠાન કહાય રે ॥ તે૦

॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૨ ॥ તદ્દેતુ તે શુદ્ધ રાગથી, વિધિ શુદ્ધ

અમૃત તે હોય રે ॥ સકલ વિધાન જે આચરે, તે દીસે

વિરલા કોય રે ॥ તે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ—હવે ત્રીજી અનુષ્ઠાનક્રિયા કહે છે. જેમ કોઈક અજ્ઞાની ચારિત્રીયો પારણા નિમિત્તે અથવા ગ્રહણ નિમિત્તે ક્રિયા કરે, તે જેમ બીજા લોક ઉઠે એસ કરે તેમ તે પણ ઉઠે એસ સંમૂર્ઝિમની પરે કરે. એતાવતા કોઈ ચારિત્રીયો ક્ષુધિત થકો દીક્ષા લીએ તેને કેવલ એક અશનનીજ ઇચ્છા રહે છે. તે મન રહિત થકો ક્રિયા કરે, માટે સંમૂર્ઝિમની ઉપમા દીધી, કારણ કે જે પોતાના ચિત્તમાં વિધિ વિવેક કાંઈ જાણે નહીં જે આ રીતે એસવું, આ રીતે ઉઠવું, આ રીતે પૂંજવું ઇત્યાદિક કાંઈ વિધિ જાણે નહીં, તથા વિવેક તે ગુરુ, દેવ, જ્ઞાન, ધર્મ-આર્ય પ્રમુખનો વિનય કરવો, ગુરુ સામે આ રીતે જવું, આવવું, એસવું ઇત્યાદિક સર્વ વિધિ જાણે તેને વિવેક કહીએ. તે વિધિ તથા વિવેકને અજાણ્યતા મન રહિત જે ક્રિયા કરે તે કાંઈ ફલદાયક જાણવી નહીં ॥ ૩૨ ॥ હવે ચોથી તદ્દેતુક્રિયા કહે છે. ચારિત્રનો લેનારો વૈરાગ્યવંત ભદ્રકપરિણામી દેશના સાંભલી સંસારનો સર્વ ભાવ અનિત્ય જાણી સંસારી વર્ગ થકી વિરક્ત થઈને ચારિત્ર લીએ, તે શુદ્ધ રાગે વધતે મનોરથે ક્રિયા કરે, પણ વિધિ શુદ્ધ હોય નહીં, પરંતુ સરવાળે તેથી વિધિ શુદ્ધ થાય, માટે એ ચોથી ક્રિયા ફલદાયક જાણવી. હવે પાંચમી અમૃત-ક્રિયાનાં લક્ષણ કહે છે. જે આગમોક્ત વિધિ કહ્યો છે તે પ્રમાણે શુદ્ધ વિધિએ શુદ્ધ ચિત્તના અધ્યવસાયપણે કરીને (સકલ વિધાન કે૦) સમસ્ત ક્રિયાના અનુષ્ઠાનની આવશ્યકતા કરે એવા તો સંસાર માંહે કોઈક વિરલા પ્રાણી દીસે છે, માટે પાંચ ક્રિયા માંહે અમૃતક્રિયા તે કેવલ અદ્ભુત સુરમણિ સમાન છે. એ શુદ્ધ ક્રિયા આવેથી સંસારનો પાર પામે, અને ભક્ષની પ્રાપ્તિ-પૂર્વક શુદ્ધ ભાવપણે રહે, પણ એ ક્રિયા આવ્યા વિના સંસારનો નિસ્તાર થતો નથી ॥ ૩૩ ॥

કરણ પ્રીતિ આદર ઘણો, જિજ્ઞાસા જાણનો સંગ રે ॥

શુભ આગમ નિર્વિઘનતા, એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં લિંગ રે ॥

એ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૪ ॥ દ્રવ્યલિંગ અનંતાં ઘસ્યાં, કરી

કિરિયા ફલ નવિ લદ્ધ રે ॥ શુદ્ધ ક્રિયા તો સંપજે, પુદ્ગલ

આવર્તને અદ્ધ રે ॥ પુદ્ગલ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ (પાઠાંતર)

મારગ અનુગતિ ભાવ જે, અપુનર્બંધકતા લદ્ધ રે ॥

કિરિયા નવિ ઉપસંપજે, પુદ્ગલ આવર્તને અદ્ધ રે ॥

પુદ્ગલ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ—હવે શુદ્ધ ક્રિયાનાં લક્ષણ કહે છે. જે ક્રિયા કરવામાં ઘણી પ્રીતિ ધરે, ઘણા ઘણા આદર કરે, ક્રિયાના પ્રયત્નને વિષે નિરંતર ઉદ્યમ કરે, (જિજ્ઞાસા કે૦) તત્ત્વ જાણવાની વાંછના કરે, તથા (જાણનો સંગ કે૦) જે જન શુદ્ધ ક્રિયાના જાણ હોય તેનો સંગ કરે, પણ વિકૃતા અન્યદર્શની પ્રમુખતા સર્વથા સંગ ન કરે, અને (શુભ આગમ કે૦) ભલો જિન-કથિત આગમ સ્વાદ્વાદપદ્ધતિરચનારૂપ રત્નવાક્યજડિત એવા ઉત્તમ સિદ્ધાંતને વિગ્નરહિતપણે આદરે, હજારો કામ મૂકીને કેવલ એક આગમશ્રુતપંથે ખપ કરે, એ શુદ્ધ ક્રિયાનાં (લિંગ કે૦) લક્ષણ જાણવાં ॥ ૩૪ ॥ હવે શુદ્ધ ક્રિયા તે કેવારે પ્રાપ્ત થાય? તે કહે છે. યતિના વેષે ઓઘા, સુહૃપત્તિ ગ્રહણ કરવે કરી એ રીતે અનંતી વાર દ્રવ્યલિંગ યતિના વેષે ધર્યાં. મેરુ પર્વત જેવો ઠગલો થાય, એટલા ઓઘા, સુહૃપત્તિ ધર્યાં, તથા ક્રિયા પણ વિશેષપણે વિવિધ પ્રકારની કરી, પરંતુ તે ક્રિયાનું ફલ તથા યતિપણાનું ફલ પામ્યો નહીં. શામાટે? જે ઓઘ-બીજ વિના જેટલી ક્રિયા, જેટલાં લિંગ, તે સર્વ નિષ્ફલ છે. “ ભાવશૂન્યાઃ ક્રિયા ન ફલંતીતિ તત્ત્વમ ॥ ” તે માટે શુદ્ધ ક્રિયા તો તે વારે જીવ પામે કે જે વારે અર્ધ પુરૂલપરાવર્ત સંસાર બાકી રહે, “ અંતો સુહૃત્તમિતં પિ, ફ્રસિઅં હુજ્જ જેહિં સંમ્ભતં ॥ તેસિં અવદુપુગ્ગલ, પરિ-અટ્ટો એવ સંસારો ॥ ૧ ॥ ” તે વારે અંતર્મુહૂર્ત પ્રમાણે માત્ર સમક્રિતને ફરસી અર્ધ પુરૂલ-પરાવર્ત સંસાર કરે, તથા જેને સમક્રિત આવીને પાછું જાય નહીં તો તે છાસઠ સાગરોપમ ઝાઝેરા સંસારમાં રહે, પછી મોક્ષે જાય ॥ ૩૫ ॥

અરિહંત સિદ્ધ તથા ભલા, આચારિજ ને ઉવગાય રે ॥
સાધુ નાણુ દંસણુ ચરિ, તવ નવ પદ મુગતિ ઉપાય રે ॥
તવ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૬ ॥ એ નવ પદ ધ્યાતાં થકા,
પ્રગટે નિજ આતમરૂપ રે ॥ આતમદરિસણુ જેણે કર્યું,
તેણે મૂંઘો ભવભયકૂપ રે ॥ તેણે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—હવે મોક્ષનો ઉપાય કહે છે. રાગ દ્વેષરૂપ શત્રુને જીતી ધનઘાતી કર્મનો ક્ષય કરી કેવલજ્ઞાન પામ્યા તે અરિહંત. તથા આઠ કર્મનો ક્ષય કરી સિદ્ધ થયા તે સિદ્ધ. પાંચ આચારને પાલવે કરી ગચ્છનિર્વાહ કરે તે ભલા આચાર્ય. અંગોપાંગ ભણે, ભણાવે તે ઉપાધ્યાય. જીવનાં સર્વ કાર્ય સાધવાને ઉત્તમ કાર્ય કરે તે સાધુ. જેથી યથાર્થ વસ્તુ જણાય તે જ્ઞાન. સમક્રિત દર્શન પામવાનાં કારણુ ધરે તે દર્શન. આઠ કર્મના સંચયને ખાલી કરે તે ચારિત્ર. નિકાચિત કર્મભલ શોધીને દૂર કરે તે (તવ કે૦) તપ. એ નવ પદનું એકાગ્ર મન, વચન, કાયાએ કરી ધ્યાન ધરતાં થકા મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય, માટે એજ મોક્ષનો ઉપાય છે ॥ ૩૬ ॥ એ નવ પદને ધ્યાતાં થકા પોતાના આત્માનું સ્વાભાવિક સ્ફટિક રત્ન સમાન ઉજ્જવલ રૂપ પ્રગટ થાય. જેમ સ્ફટિક રત્ન નિર્મલ છે, પણ ઉપાધિયોગે એટલે લાલને સંગે રક્ત થાય, શ્યામને સંગે શ્યામ થાય, પણ તેની પોતાની મૂલ ઉજ્જવલતા ન જાય, તેમ આત્મા કર્મે લેપાયો થકો સંસારી વિભાવી દેખાય છે. તેને એ નવ પદના ધ્યાનથી કર્મભલ રહિત સહજ પોતાનો જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ ઉજ્જવલ ગુણ પ્રગટ થાય તેને આત્મદર્શન કહીએ. એ આત્મદર્શન જેણે કર્યું તેણે (ભવ કે૦) સંસારના ભયરૂપ જે કૂવો, તે (મૂંઘો કે૦) ઢાંક્યો, એટલે તેણે સંસાર મર્યાદારૂપ કર્યો, માટે સદા સર્વદા નવ પદનું ધ્યાન ધરવું ॥ ૩૭ ॥

ક્ષણુ અર્દે જે અઘ ટલે, તે ન ટલે ભવની કોડી રે ॥

તપસ્યા કરતાં અતિ ઘણી, નહીં જ્ઞાન તણી છે જોડી
 રે ॥ નહીં૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૮ ॥ આતમજ્ઞાને મગન જે,
 તે સવિ પુદ્ગલનો ખેલ રે ॥ ઇંદ્રજાલ કરી લેખવે, ન મિલે
 તિહાં દેઇ મન મેલ રે ॥ ન૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—હવે જ્ઞાનનું બહુ માન કરે છે. જે જ્ઞાની પુરુષ છે તેનું એક ઘડીમાં છ ક્ષણ થાય એવા અર્ધ ક્ષણ માંહે જે (અઘ કૅ૦) પાપ રહે તે અજ્ઞાનીને ભવની કોરે પણ ન રહે, અતિ ઘણી તપસ્યા કરતાં પણ જ્ઞાનની જોડે કાંઈ હોય નહીં ॥ ૩૮ ॥ મારે જે પ્રાણી આતમજ્ઞાન માંહે મગન થકો સંસારી દશાને વિલાપ કરી લેખવે છે, અને સદા સ્વભાવ દશા માંહે મગન થઇ આતમરમણ કરે છે તે દેહ, ધન તથા ઇંદ્રિયનાં સુખ તે પુદ્ગલના ખેલ ઇંદ્રજાલ સમાન કરી લેખવે છે. તિહાં મનનો મેલ ધનને તેહશું મલે નહીં. તે ચિત્ત માંહે વિચારે જે પુદ્ગલ કરી પુદ્ગલ પોષવા તે ઠીક નહીં. પુદ્ગલનો ધર્મ સડણ પડણ વિધ્વંસનરૂપ છે. તેમાં હું લંપટ થયો, તેથી સંસારમાં અનંતા કાળ સુધી પર્યટન કર્યું, પણ હવે તો જિનોક્ત વાણીથી પુદ્ગલને સારી પેઠે દુઃખદાયી, બાળગરની બાળ સરખો બાણ્યો, એટલે બાળગરની બાળ સાચી હોય તો પુદ્ગલનો ખેલ સાચો હોય, એવી રીતે બાણ્યો. તો જેમ ઇંદ્રજાલ ઉપર પણ અજ્ઞાની રક્ત થાય તેમ એ પુદ્ગલ ઉપર પણ અજ્ઞાનીજ રક્ત થાય, પરંતુ જ્ઞાની પુરુષ તો આતમજ્ઞાન માંહેજ મગન રહે, પણ પુદ્ગલ સાથે મન ધનને મલે નહીં ॥ ૩૯ ॥

બાણ્યો ધ્યાયો આતમા, આવરણ રહિત હોય સિદ્ધ રે ॥
 આતમજ્ઞાન તે દુઃખ હરે, એહીજ શિવહેતુ પ્રસિદ્ધ રે ॥
 એહીજ૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૪૦ ॥ ચોથે ખંડે સાતમી, ઢાલ
 પૂરણ થઇ તે ખાસ રે ॥ નવ પદ મહિમા જે સુણે, તે
 પામે સુજશ વિલાસ રે ॥ તે૦ ॥ સંવેગ૦ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ—માટે આતમાને જ્ઞાનીનાં વચને કરી બાણ્યો, બાણીને તેનેજ તદૂપપણે ક્ષીર-નીરવત તથા અગ્નિલોહપિંડવત ધ્યાયો તો તે ધ્યાનાર પ્રાણી આઠ કર્મના આવરણ રહિત થાય. આતમાના મૂલ ગુણ પ્રગટ કરીને સિદ્ધપણું પામે, મારે આતમાને આતમજ્ઞાનપણે રમણ કરતાં તેજ આતમજ્ઞાન તે સર્વ દુઃખનો હર્તા થાય, અને પ્રસિદ્ધપણે તેજ (શિવ કૅ૦) મોક્ષનો હેતુ થાય, એમ નિઃસંશયપણે બાણ્યું, મારે મોક્ષના વાંછક પ્રાણીએ આતમપરિણતિ સુધારવી. “આત્મૈવ સુખદુઃખકર્તા નિજગુણભોક્તા આતમા આતમનેવાતમાનં પશ્યતિ ॥ યદાત્માત્માનં પશ્યતિ તદાત્મા સહજગુણધારકઃ સ્થાત ॥ શુદ્ધસ્વભાવઃ ઉન્નવલલોકાગ્રે સ્વતૃતીયભાગન્યૂનાવગાહનાયાં સર્વસિદ્ધા વસંતિ ” ॥ ૪૦ ॥ એ ચોથા ખંડને વિષે મુંદર સાતમી ઢાલ પૂરી થઇ, એ નવ પદનો મહિમા જે પ્રાણી સાંભલે તે પ્રાણી રુદા જશના વિલાસને પામે ॥ ૪૧ ॥

॥ દોહા ॥

ઘણી પરે દેઇ દેશના, રહ્યો જામ મુનિચંદ ॥ તવ શ્રીપાલ

તે વિનવે, ધરતો વિનય અમંદ ॥ ૧ ॥ ભગવન્ ! કહો
કુણુ કર્મથી, બાલપણે મુજ દેહ ॥ મહારોગ એ ઉપનો,
કુણુ સુકૃતે હુવો છેહ ॥ ૨ ॥

અર્થ—એ પ્રકારે દેશના દધને જે વારે મુનિ માંહે ચંદ્રમા સમાન અજિતસેન રાજર્ષિ
કી રહ્યા તે વારે શ્રીપાલ ધણે વિનય ધરતો થકો મુનિને વિનવે છે કે ॥ ૧ ॥ (ભગવન્)
હે જ્ઞાનવંત ! કહો, જે કયા કર્મના પસાયથી બાલપણે મારે શરીરે એ મહા અધાર
ઉપન્યો ? વળી મેં જન્માંતરે શું સુકૃત કર્યું હતું કે જેથી તે રોગ મથ્યો ? ॥ ૨ ॥

કવણુ કર્મથી મેં લહી, ઠામ ઠામ બહુ ઋદ્ધિ ॥ કવણુ
કુકર્મે હું પડ્યો, ગુણુનિધિ જલનિધિ મધ્ય ॥ ૩ ॥
કવણુ નીચ કર્મે હુઓ, હુંબપણો મુનિરાય ॥ મુજને એ
સવિ કિમ હુઓ, કહીએ કરી સુપસાય ॥ ૪ ॥

અર્થ—વળી કયા પુણ્યના યોગથી હું ઠેકાણે ઠેકાણે બહુ ઋદ્ધિ પામ્યો ? વળી હે ગુણુનિધિ !
ગુણુસમુદ્ર ! હું કયા માઠા કર્મના યોગથી (જલનિધિ કે) સમુદ્રમાં પડ્યો ? ॥ ૩ ॥ વળી
મુનિરાજ ! કયા નીચ કર્મે કરીને હું હુંબપણના કલંકને પામ્યો ? એ સર્વ મારે કેમ થયું ?
મુજને કોટા પસાય કરીને કહો ॥ ૪ ॥

॥ ઠાલ આઠમી ॥ સાંભરીયા ગુણુ ગાવા મુજ મન હીરના રે ॥ એ દેશી ॥

સાંભલજો હવે કર્મવિપાક કહે મુનિ રે, કાંઈ કીધું કીધું
કર્મ ન જાય રે ॥ કર્મવશે હોય સઘલાં સુખ દુઃખ જીવને
રે, કર્મથી બલીયો કો નવિ થાય રે ॥ સાંભલજો ० ॥ ૧ ॥
ભરતક્ષેત્રમાં નયર હિરણ્યપુરે હુઓ રે, મહીપતિ મહોટો
તે શ્રીકંત રે ॥ વ્યસન તેહને લાગું આહેડા તણું રે, કાંઈ
વારે વારે રાણી એકંત રે ॥ સાંભલજો ० ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે અજિતસેન રાજર્ષિ કર્મનાં ફલ કહે છે તે હે ઓતાજનો ! તમે સાંભલજો.
કાંઈ કર્મ કર્યું હોય તે ભોગવ્યા વિના જાય નહીં, માટે હે શ્રીપાલ ! જગત્રય માંહે જીવને
સુખ દુઃખ તે કર્મના પસાયથી થાય છે, પણ કોઈ જીવ કર્મથી બલીયો નથી, માટે કર્મ
કે છે ॥ ૧ ॥ હવે મુનિ કહે છે જે હે શ્રીપાલ ! આ ભરતક્ષેત્ર માંહે હિરણ્યપુર નામે નગરે
જાંત નામે મોટો રાજ થયો. તેને આહેડી રમવાનું વ્યસન લાગ્યું, તે જોઈને તેની રાણી
જાંતમાં વારંવાર વારતી હતી ॥ ૨ ॥

રાણી તેહની જાણો સુગુણ શ્રીમતી રે, સમકિત શીલની
 રેખ રે ॥ જિનધર્મે મતિ રૂડી કૂડી નહીં મને રે, દાખે
 દાખે શીખ વિશેષ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૩ ॥ પિયુ તુજને
 આહેડે જાવું નવિ ઘટે રે, જેહને કેડે છે નરકની ભીતિ
 રે ॥ ધરણી ને પરણી બે લાજે તુજ થકી રે, માંડી
 જેણે જીવહિંસાની અનીતિ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૪ ॥
 મુખ તૃણ દીધે અરિ પણ મૂકે જીવતો રે, એહવો છે
 રૂડો ક્ષત્રીનો આચાર રે ॥ તૃણ આહાર સદા જે મૃગ
 પશુ આચરે રે, તેહને મારે જે આહેડે તે ગમાર રે ॥
 સાંભલજો ॥ ૫ ॥ સસલાં નાસે પાસે નહીં આયુધ
 ધરે રે, રાણીજયા બાણી તેહને કેડ રે ॥ જે લાગે તે
 આગે દુઃખ લહેશે ઘણાં રે, નાઠાશું બલ ન કરે ક્ષત્રી
 વેડ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૬ ॥

અર્થ—તે શ્રીકાંત રાજની લલી ગુણવંત શ્રીમતી નામે રાણી છે. તે સમકિત અને
 શીલની રેખા સરખી છે, જૈનધર્મને વિષે જેની રૂડી મતિ છે, પણ મનમાં કપટ નથી,
 એવી તે રાણી રાજને કહી કહીને ઘણી વિશેષ શીખામણ દીએ છે ॥ ૩ ॥ હે સ્વામિન્ ! તુજને
 આહેડી કર્મે જવું ઘટતું નથી. શામાટે? જે એ કર્મની કેડ નરકની બીક છે, માટે હે સ્વા-
 મિન્ ! (ધરણી કે) પૃથ્વી અને (પરણી કે) ભાર્યા તે હું, એ બેહુ તુજથી લજ્જાને
 પામીએ છીએ, કેમકે જેણે આ જીવહિંસાની ઘણી અનીતિ માંડી છે ॥ ૪ ॥ જે શત્રુ હોય તે
 પણ સામે જો કોઇ મુખ માંહે તરણું ઘાલે તો તેને જીવતો મૂકી આપે એવો ક્ષત્રિયનો રૂડો
 વ્યવહાર છે, તો નિરંતર (તુણ કે) ધાસનો આહાર કરીને જે વનને વિષે મૃગ પશુ રહે
 છે તેને આહેડામાં જે મારે તે ગમાર જાણવા ॥ ૫ ॥ સસલાં બિચારાં નાસી જાય છે, પણ
 પાસે હથિયાર રાખતાં નથી, તો જે રાણીના જયા બાણી પુરુષ બાણ હાથમાં ગ્રહણ કરીને
 જે પશુની કેડે લાગીને બાણ કરી મારે છે તે રાણીના જયા આગલ નરકાદિકનાં ઘણાં દુઃખ
 પામશે. વળી ક્ષત્રીજયો જે છે તે નાઠાની પછવાડે કેડ કરીને બલ કરે નહીં ॥ ૬ ॥

અબલકુલાશી ઝખને નિજ દુમ પીડતાં રે, ખગને મૃગને
 તૃણુલક્ષીને દોષ રે ॥ હણુતાં નૃપને ન હોય ઇમ જે ઉપ-
 દિશે રે, તેણે કીધો તસ હિંસક કુલ પોષ રે ॥ સાંભ-

લજોં ॥ ૭ ॥ હિંસાની તે ખિંસા સઘલે સાંભલી રે, હિંસા
નવિ રૂડી કિણુહી હેત રે ॥ આપ સંતાપે પર સંતાપે
પાપીયો રે, આહેડી તે જાણો કુલમાં કેત રે ॥ સાંભ-
લજોં ॥ ૮ ॥

અર્થ—પાપશાસ્ત્રના ધારક તે રાજને એમ ઉપદેશ આપે છે કે રાજની પૃથ્વી
માંહે જે જલ છે તેનો રાખનાર રાજ છે, મારે (અખલ કેં) નિર્મલ છે કુલ જેમનું એવા
નાના મત્સ્ય તેમને માટા (ઝખ કેં) મત્સ્ય તે રાજના હુકમ વિના (અશી કેં) ભક્ષણ
કરે છે તેને, તથા રાજની પૃથ્વી માંહે ઉચાં જે (દુમ કેં) વૃક્ષ તેમને પીડા ઉપજાવનાર
એવાં જે (ખગ કેં) પક્ષી તેને, તથા રાજની પૃથ્વી માંહે ઉચાં જે નવાં (તુણ કેં)
ઘાસ પ્રમુખ તેને ભક્ષણ કરતાં એવાં મૃગલાં પ્રમુખને, એ સર્વ રાજના ગુનાહમાં આવ્યાં,
માટે રાજનાં અપરાધી થયાં, તેને હણતાં થકા રાજને કાંઇ દાપ લાગતો નથી, એમ જે
હિંસક દુરુર ઉપદેશ છે તે તો પોતાના હિંસક કૃતને પોષણ કરે છે એમ જાણવું ॥ ૭ ॥ વળી
હિંસાની (ખિંસા કેં) નિંદા તે સર્વ પદ્ધતિ માંહે સાંભલીએ છીએ, મારે કોઇ કારણે પણ
હિંસા કરવી રૂડી નથી. પાપી આહેડી તે પોતાને પણ સંતાપ ઉપજાવે અને જે જીવને હણવા
ધારે તે પર જીવને પણ સંતાપ ઉપજાવે, તે કુલ માંહે (કેત કેં) અરિષ્ટસૂચક કેત્ર અહ
સરિખો કુલનો ક્ષય કરનાર જાણવો ॥ ૮ ॥

જાઓ રસાતલ વિક્રમ જે દુર્બલ હણે રે, એ તો લેશ્યા
કૃષ્ણનો ઘન પરિણામ રે ॥ ભૂંડી કરણીથી જગ અપ-
જશ પામીએ રે, લીહાલો ખાતાં મુખ હોવે તે શ્યામ
રે ॥ સાંભલજોં ॥ ૯ ॥ એહવાં રાણીએ વચણ કહ્યાં
પણુ રાયને રે, ચિત્ત માંહે નવિ જાગ્યો કોઇ પ્રતિબોધ
રે ॥ ઘન વરસે પણુ નવિ ભીંજે મગસેલીયો રે, મૂરખને
હિત ઉપદેશે હોય કોઇ રે ॥ સાંભલજોં ॥ ૧૦ ॥ અન્ય
દિવસે શત સાત ઉદ્ધંકે પરવસ્યો રે, મૃગયાસંગી આવ્યો
ગહન વન રાય રે ॥ મુનિ તિહાં દેખી કહે વ્યાધે છે
પીડયો કોઢીયો રે, ઉદ્ધંક તે મારે દેઇ ઘન ઘાય રે ॥
સાંભલજોં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—વળી જે દુર્બલ પશુને મારે તેનું પરાક્રમ રસાતલ માંહે પેસી જાઓ! એ હિંસક-
પણું તો કૃષ્ણ લેશ્યાનું આકરું પરિણામ જાણવું, જેમ (લીહાલો કેં) કોયલો ખાતાં માંહે

શ્યામ થાય તેમ ભૂંડી કરણી કરીએ તેથી જગતને વિષે અપજ્ઞશ પામીએ ॥ ૯ ॥ એવાં રાણીએ વચન કહ્યાં, પણ રાજના ચિત્તને વિષે કોઇ પ્રકારનો પ્રતિબોધ જાગ્યો નહીં. જેમ (ઘન કે) વરસાદ વરસે થકે મગસેલીયા પાપાણુ ભીંજે નહીં તેમ રાજને પ્રતિબોધ લાગ્યો નહીં. જેમ મૂર્ખને હિતશિક્ષા દેતાં ઉલટા તેને ક્રોધ ઉપજે તેમ એ દુષ્ટાંતે અહીં પણ જાણવું ॥ ૧૦ ॥ પછી અન્યદા દિવસે સાતસેં ઉઘ્ઠં પુરુષે પરવચ્ચો થકો મૃગયા રમતો થકો રાજ ગહન વને આવ્યો. તિહાં રોગે પીઓ એવો એક મુનિ કાઉસસગધ્યાને ઉભો છે, તેને જોઇ રાજ કહે છે, એ તો વ્યાધિથી પીઓ કોલીયા છે, એમ કહે થકે (ઘન કે) આકરા ધાએ કરીને ઉલ્લંઘ તે સાધુને મારવા લાગ્યા ॥ ૧૧ ॥

જિમ તોડે તે મુનિને તિમ નૃપને હુવે રે, હાસ્ય તણો
રસ મુનિમન તે રસ શાંત રે ॥ કરી ઉપસર્ગને મૃગયાથી
વળ્યા સાતસેં રે, નૃપ સાથે તે પહોતા ઘર મન ખાંત
રે ॥ સાંભલજો ॥ ૧૨ ॥ અન્ય દિવસ મૃગ પૂંઠે ધાયો
એકલો રે, રાજ મૃગલો પેઠો નઘતટ રાન રે ॥ ભૂલો
નૃપ તે દેખે નઘતટ સાધુને રે, બોળે નઘજલમાં મુનિ
ઝાલી કાન રે ॥ સાંભલજો ॥ ૧૩ ॥ કાંઈક કરુણા આવી
કઢાવ્યો નીરથી રે, ઘેર આવીને રાણીને કહી વાત રે ॥
સા કહે બીજની પણ હિંસા દુઃખ દીએ રે, જનમ
અનંતા દુઃખ દીએ ઋષિઘાત રે ॥ સાંભલજો ॥ ૧૪ ॥
રાજ ભાખે નવિ કરશ્યું ફિરી એહવું રે, વીતા કેતાઇક
વાસર જામ રે ॥ ગોંખ થકી મુનિ દીઠો ફિરતો ગોચરી
રે, વિસારી રાણીની શિક્ષા તામ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—હવે તે ઉલ્લંઘ જેમ જેમ મુનિને તાડના તર્જના કરે છે તેમ તેમ રાજને મન માંહે હાસ્યરસ ઉપજે છે, અને તે મુનિના મન માંહે શાંતરસ ઉપજે છે. એ રીતે મુનિને ઉપસર્ગ કરીને સાતસેં જણ મૃગયા રમીને પાછા વળ્યા. તે હુર્થ પામતા થકા રાજની સાથે ઘેર આવ્યા ॥ ૧૨ ॥ વળી અન્ય દિવસે રાજ હુરણ પછવાડે એકલો ઢાઝો જાય છે. મૃગલો નાસીને નદીને કાંઠે રાનમાં પેઠો, રાજ ભૂલો પડ્યો થકો તિહાં નદીને કાંઠે એક સાધુને તેણે દીઠા. તે વારે તે મુનિને કાન ઝાલીને નદીના પાણી માંહે ઝખકોળ્યા ॥ ૧૩ ॥ વળી કાંઈક રાજને કરુણા આવી, તેથી મુનિને જલથી બહાર કાઢ્યા. પછી ઘેર આવીને તે મુનિના ઉપસર્ગની સર્વ વાત રાણીને કહી તે વારે રાણીએ કહું કે હું સ્વામિન! બીજા જીવોને હિંસા કરી હોય તે પણ દુઃખ દેવાવાલી થાય, તો ઋષિની ઘાત તો અનંતા ભવ પર્યંત દુઃખની દેવાવાલી હોય તેમાં તો શુંજ કહેવું? ॥ ૧૪ ॥ તે વારે રાજ કહેવા લાગ્યો જે હું રાણી! હવે ફરીથી એવું પાપ કોઇ વારે પણ નહીં કરશું. વળી ક્રોધાએક દિવસ વીત્યા પછી રાજએ

ગોંખને વિષે બેઠા થકા ગાયરીએ ફરતા એવા કોઇ એક સુનિને દીઠા, તે વારે રાણીની શીખા-
મણુ વિસારીને ॥ ૧૫ ॥

નગરી વિટાલી ભીખે કહે નૃપ ઉદ્ધાંતે રે, કાઢો બાહિર
એહને ઝાલી કંઠ રે ॥ રાણીએ દીઠા ગોંખ થકી તે
કાઢતા રે, રાજને આદેશે લાગા લંઠ રે ॥ સાંભલબે ૦
॥ ૧૬ ॥ રાણી રહી રાજને કહે શું કરો રે, પોતાનું બોલ્યું
પાળો ન વચન રે ॥ મુનિ ઉપસર્ગે સર્ગે જાવું દોહિલું રે,
નરકે જવા લાગ્યું છે તુજ મત્ત રે ॥ સાંભલબે ૦ ॥ ૧૭ ॥
નૃપ ઉપશમીયો નમીયો મુનિ તેડી ઘરે રે, રાણી ભાખે રાજ
એ અન્નાણુ રે ॥ મુનિ ઉપસર્ગે પાપ કર્યું ઇણે મોટકું
રે, એ છૂટે તે કહીએ કાંઈ વિનાણુ રે ॥ સાંભલબે ૦ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ—રાજ ઉલ્લાંક પુરુષને કહેવા લાગ્યો જે આ ભિક્ષુક આપણી નગરી વિટાલે છે,
માટે એને ગળે ઝાલી નગરીથી બહાર કાઢી મૂકો. તે વારે રાજને આદેશે કરી તે ઉલ્લાંક
પુરુષ સુનિનું ગળું ઝાલી બહાર કાઢે છે, તે રાણીએ ગોંખ થકી દીઠા ॥ ૧૬ ॥ તે વારે રાણી
ખીજને કહેવા લાગી જે હે રાજન! આ તમે શું કરો છો? પોતાનું બોલ્યું વચન પોતેજ
પાળતા નથી? અને હું જાણું છું જે મુનિને ઉપસર્ગ કરે તેને સ્વર્ગ માંહે જવું દોહિલું છે,
પણ તમારું મન તો નરક માંહે જવાને લાગેલું છે, એમ આ તમારું કર્મજ સ્પષ્ટ કહી આપે
છે ॥ ૧૭ ॥ એવાં રાણીનાં વચન સાંભલી રાજ ઉપશાંત થયો થકો મુનિને ઘરને વિષે તેડી પગે
લાગ્યો, તે વારે મુનિને રાણી કહે છે જે આ રાજ અજ્ઞાની છે. મુનિને ઉપસર્ગ કરવે કરીને
એણે મોટું પાપ કર્યું છે, માટે એ પાપથી છૂટે એવું કાંઈક (વિનાણુ કે ૦) વિજ્ઞાન એટલે
પાપ યાગવાનું પ્રાયશ્ચિત્ત કહે ॥ ૧૮ ॥

સજ્જન જે ભૂંડું કરતાં રહું કરે રે, તેહનાં જગમાં રહેશે
નામ પ્રકાશ રે ॥ આંબો પત્થર મારે તેહને ફલ દીએ
રે, ચંદન આપે કાપે તેહને વાસ રે ॥ સાંભલબે ૦
॥ ૧૯ ॥ મુનિ કહે મહોટા પાતકનું શું પાલણું રે, તોપણ
જો હોય એહનો ભાવ ઉદ્ધાસ રે ॥ નવ પદ જપતાં
તપતાં તેહનું તપ ભલું રે, આરાધે સિદ્ધચક્ર હોય અઘ-
નાશ રે ॥ સાંભલબે ૦ ॥ ૨૦ ॥ પૂજા તપ વિધિ શીખી
આરાધ્યું નૃપે રે, રાણી સાથે તે સિદ્ધચક્ર વિખ્યાત રે ॥

ઉજમણા માંહે આઠે રાણીની સહી રે, અનુમોદે વળી
નૃપનું તપ શત સાત રે ॥ સાંભલજો ॥ ૨૧ ॥

અર્થ—જેમકે સજ્જન તો તેને કહીએ જે ભૂંડું કરતાં પણ રૂંડું કરે. તેનાં નામ જગત્રય માંહે પ્રકાશપણે રહેશે. ભલા માણસના ગુણ વિષે દૃષ્ટાંત કહે છે. તે જેમકે—આંખાને કોઇ પત્થર મારે છે તેને ઉલટું આંખો ફેલ આપે છે, તથા ચંદનને જે કાપે છે તેને ચંદન પોતાનો સુવાસ આપે છે ॥ ૧૯ ॥ હવે મુનિ કહે છે કે હું રાણી! મોટું પાપ કર્યું છે, તે પાપ મટાડવાને પાળવાનું શું કહીએ? તોપણ જો એ રાજનો ઉદ્ધાસ ભાવ હોય તો કહું છું જે નવ પદનો જાપ જપતાં થકા તથા તેનું ભલું તપ તપતાં થકા તે તપ પણ ભલું છે. એ સિદ્ધચક્રને આરાધે થકે સર્વ (અથ કેં) પાપનો નાશ થાય ॥ ૨૦ ॥ તે વારે પૂજા તથા તપનો વિધિ શીખીને રાજાએ રાણીની સાથે પ્રગટપણે તે સિદ્ધચક્રને આરાધ્યા. તપ પૂરું થયું તે વારે તેનું ઉજમણું કર્યું. તે સમે રાણીની આઠ સખીઓએ રાણીના તપની અનુમોદના કરી. વળી સાતસે ઉલ્લંઠે રાજના તપની અનુમોદના કરી ॥ ૨૧ ॥

અન્ય દિવસ તે ગયા સિંહ નૃપ ગામડે રે, ભાંજી તે વળીયા
લેઇ ગોવગ્ગ રે ॥ કેડ કરીને સિંહે માચ્યા તે મરી રે,
કોઢી હુઆ ખત્રી મુનિ ઉવસગ્ગ રે ॥ સાંભલજો ॥
૨૨ ॥ પુણ્યપ્રભાવે રાજા હુઓ શ્રીકંત તું રે, શ્રીમતી
રાણી મયણાસુંદરી તુજજ રે ॥ કુષ્ઠિપણું જલમજ્જન ડુંખ-
પણું તુમ્હે રે, પામ્યું એ મુનિ આશાતના ફેલ ગુજજ રે ॥
સાંભલજો ॥ ૨૩ ॥ સિદ્ધચક્ર શ્રીમતીવચણે આરાહીયું
રે, તેહથી પામ્યો સઘલો ઋદ્ધિવિશેષ રે ॥ આઠ સખી
રાણીનું તપ અનમોદીયું રે, તેણે તે લઘુ દેવી હુઇ તુજ
શુભ વેષ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૨૪ ॥ સાપ ખાઓ તુજ
આઠમીએ કહ્યું શોક્યને રે, તેણે સાપે દંસી ન ટળે
પાપ રે ॥ ધર્મપ્રશંસા કરી રાણા હુઆ તે સાતસે રે,
ઘાતવિધુર તે સિંહ લીએ વ્રત આપ રે ॥ સાંભ-
લજો ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—તે વાર પછી કેટલાએક દિવસે તે રાજા સાતસે ઉલ્લંઠે પરવચ્ચો સિંહ રાજને ગામડે ગયા. તે ગામને ભાંજીને સર્વ ગાયોનો વર્ગ લઇને પાછા વળ્યા. તે વારે સિંહ રાજાએ કેડ કરીને તે સાતસેને માચ્યા. તે મરીને ક્ષત્રિયોના વંશમાં ઉપન્યા, પણ મુનિને ઉપસર્ગ કર્યો,

તેથી તે સર્વ કોઢીયા થયા ॥ ૨૨ ॥ પુણ્યના પ્રભાવથી શ્રીકાંત રાજા વ્યવીને તું શ્રીપાલ થયો, તારી શ્રીમતી રાણી મરીને મયણાસુંદરી થઈ, અને કોઢીયાપણું તથા જલ માંહે કુખવાપણું તથા કુંબપણું જે તું પામ્યો તે સર્વ મુનિની આશાતનાનાં ફલ છે એ ગુહ્ય જાણવાં ॥ ૨૩ ॥ શ્રીમતી રાણીને વચને કરીને સિદ્ધચક્રનું આરાધન કર્યું, તેથી જિહ્વાં જિહ્વાં ગયો તિહ્વાં તિહ્વાં સર્વ ઠંકાણે (ઋદ્ધિવિશેષ કે) વિશેષ સંપદા પામ્યો. આઠ સખીએ તપની અનુમોદના કરી હતી, તેણે કરીને તારી નાની આઠ સ્ત્રીઓ શુભ વેષની ધરનારી થઈ ॥ ૨૪ ॥ આઠમી સખીએ શોક્યને કહ્યું હતું જે તુજને સાપ ખાઓ, તેથી તેને સાપે કરડી, માટે પાપ કર્યાં તે ભોગવ્યા વિના છૂટે નહીં. તારા ધર્મની પ્રશંસા કરી હતી, તેણે કરી સાતસે ઉલ્લંઠ તે રાણા થયા. સિંહ રાજાએ (ઘાત કે) શસ્ત્રના ઘાતે કરી સાતસે ઉલ્લંઠને માચ્યા, તે ઘાતથી (વિધુર કે) ખીતો થકો (આપ કે) પોતાની મેલે (વ્રત લીએ કે) ચારિત્ર લઇને ॥ ૨૫ ॥

માસ અણસણે અજિતસેન તે હું હુઓ રે, બાલપણે તુજ રાજ્ય હર્યું તે રાણુ રે ॥ બાંધી પૂરવ વૈરે તુજ આગલ ધરે રે, પૂરવ અલ્યાસે મુજ આવ્યું નાણુ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૨૬ ॥ જાતિ સંભારી સંયમ ગ્રહી લહી ઓહિને રે, ઇહાં આવ્યો જેણે જેવાં કીધાં કર્મ રે ॥ તેહને તેહવાં આવ્યાં ફલ સુખ દુઃખ તણાં રે, સદ્ગુરુ પાળે જાણે કુણુ એ મર્મ રે ॥ સાંભલજો ॥ ૨૭ ॥ ચોથે ખંડે ઢાલ હુઇ એ આઠમી રે, એહમાં ગાયો નવ પદ મહિમા સાર રે ॥ શ્રીજિનવિનયે સુજશ લહીજે એહથી રે, જગમાં હોવે નિશ્ચે જયજયકાર રે ॥ સાંભલજો ॥ ૨૮ ॥

અર્થ—એક માસનું અણસણ કરી તિહ્વાંથી વ્યવીને હું અજિતસેન થયો. પાછલે ભવે તેં મારું રાજ્ય લીધું હતું, માટે આ ભવે મેં બાલપણમાં તારું રાજ્ય હરી લીધું, અને સાતસે ઉલ્લંઠને મેં માચ્યા હતા, તે પૂર્વ ભવના વૈરથી તે સાતસે રાણાએ બાંધીને મુજને તારા સુખ આગલ ધર્યો. વળી પાછલે ભવે મેં ચારિત્ર લીધું હતું, તે પૂર્વ અલ્યાસથી મુજને જ્ઞાન ઉદય આવ્યું ॥ ૨૬ ॥ તેથી જાતિસ્મરણજ્ઞાન ઉપન્યું. તેના ચોગે પૂર્વ ભવ સંભારીને સંયમ ગ્રહ્યું. તે ચારિત્ર પાળતાં (ઓહિને કે) અવધિજ્ઞાનને પામીને ઇહાં તારી પાસે આવ્યો, માટે જેણે જેવાં કર્મ કર્યાં હતાં તેને તેવાં સુખ દુઃખનાં ફલ ઉદય આવ્યાં. સદ્ગુરુ વિના એવા મર્મને બીજે કોણ જાણે? કોઇ જાણે નહીં ॥ ૨૭ ॥ ચોથા ખંડને વિષે એ આઠમી ઢાલ સંપૂર્ણ થઈ. એ ઢાલ માંહે સારભૂત રૂડો નવ પદનો મહિમા ગાયો છે. શ્રીજિનરાજના વિનયથી ભલો જશ પામીજે. એ સિદ્ધચક્રના પસાયથી જગત્રયને વિષે નિશ્ચે જયજયકાર થાય ॥ ૨૮ ॥

ઇમ સાંભલી શ્રીપાલ નૃપ, ચિંતે ચિત્ત મઝાર ॥ અહો
 અહો ભવનાટકે, લહીએ ઇસ્યા પ્રકાર ॥ ૧ ॥ કહે ગુરુ
 પ્રતે હવણું નથી, મુજ ચારિત્રની સત્તિ ॥ કરી પસાય
 તિણે ઉપદિસો, ઉચિત કરણ પડિવત્તિ ॥ ૨ ॥ વલતું
 મુનિ ભાષે નૃપતિ, નિશ્ચય ગતિ તું જોય ॥ કરમ ભોગ
 ફલ તુજ ઘણું, ઇહ ભવ ચરણ ન હોય ॥ ૩ ॥ પણ નવ
 પદ આરાધતાં, પામીશ નવમું સર્ગ ॥ નર સુર સુખ
 કમે અનુભવી, નવમે ભવ અપવર્ગ ॥ ૪ ॥ તે સુણી
 રોમાંચિત હુઓ, નિજ ઘર પહોતો ભૂપ ॥ મુનિ પણ
 વિહરંતો ગયો, ઠાણાંતર અનુરૂપ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એમ અજિતસેન મુનિની દેશના સાંભલી શ્રીપાલ રાજા પોતાના ચિત્તને વિષે
 ચિંતવે છે કે અહો! ઇતિ આશ્ચર્ય! જે સંસારનાટકમાં આવા પ્રકારના પ્રપંચ પામીએ છીએ?
 ॥ ૧ ॥ હવે શ્રીપાલ ગુરુ પ્રત્યે કહે છે જે હમણાં તો મુજમાં ચારિત્ર લેવાની શક્તિ નથી,
 માટે મારા ઉપર કૃપા કરીને મારે યોગ્ય પ્રતિપત્તિ કરવાને કહો, એટલે મુજથી બની આવે
 એવો ધર્મ કહો ॥ ૨ ॥ વલતું મુનિ કહે છે જે હુ રાજા! તારી નિશ્ચયે ગતિ તું જો કે હજી
 પણ તારે ભોગવવા યોગ્ય કર્મનું ફલ ઘણું બાકી છે, માટે તારે આ ભવને વિષે ચારિત્ર ઉદય
 થશે નહીં ॥ ૩ ॥ પણ નવ પદના આરાધનથી તું નવમા દેવલોકને પામીશ, પછી અનુક્રમે
 (નર કે) મનુષ્યનાં અને (સુર કે) દેવતાનાં સુખ (અનુભવી કે) ભોગવીને નવમા
 ભવને વિષે (અપવર્ગ કે) મોક્ષનું સુખ પામીશ ॥ ૪ ॥ તે સાંભલીને શ્રીપાલ રાજા
 રોમાંચિત થયો થકો પોતાને ઘર ગયો, અને મુનિ પણ તિહાંથી વિહાર કરતા થકા (અનુ-
 રૂપ કે) પોતાને ઇચ્છિત એવા (ઠાણાંતર કે) અન્ય સ્થાનકે ગયા ॥ ૫ ॥

॥ ઠાલ નવમી ॥ કંત તમાકુ પરિહરો ॥ એ દેશી ॥

હવે નરપતિ શ્રીપાલ તે, નિજ પરિવાર સંયુત્ત ॥ મેરે
 લાલ ॥ આરાધે સિદ્ધચક્રને, વિધિ સહિત ગ્રહી સુમુહુત્ત ॥
 મેરે લાલ ॥ મનનો મહોટો મોજમાં ॥ ૧ ॥ મયણ-
 સુંદરી ત્યારે ભણે, પૂર્વે પૂજ્યું સિદ્ધચક્ર ॥ મેરે લાલ ॥
 ધન ત્યારે થોડું હતું, હમણાં તું ઋદ્ધે શક ॥ મેરે ૦ ॥
 મનનો ૦ ॥ ૨ ॥ ધન મહોટે છોડું કરે, ધર્મ ઉજમણું

તેહ ॥ મેરેં ॥ (પાઠાંતર) જે કરણી ધર્મનું તેહ ॥
 મેરેં ॥ ફલ પૂરું પામે નહીં, મ મ કરજો તિહાં સંદેહ
 ॥ મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૩ ॥ વિસ્તારે નવ પદ તણી,
 તિણે પૂજા કરો સુવિવેક ॥ મેરેં ॥ ધનનો લાહો
 લીજીએ, રાખો મોટી ટેક ॥ મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે મોટા મનનો ધણી શ્રીપાલ રાજા પોતાના પરિવારે સંયુત થકો વિધિ સહિત
 રહું મુહૂર્ત લઇને મોજમાં એટલે આનંદમાં શ્રીસિદ્ધ્યકૃતે આરાધે છે ॥ ૧ ॥ તે વારે મયણા-
 સુંદરી શ્રીપાલ રાજાને કહે છે જે પૂર્વે આપણે સિદ્ધ્યકૃતે પૂજ્યા હતા તે વારે તો આપણી પાસે
 ધન થોડું હતું, અને હમણાં તો ઋદ્ધિએ કરીને તું (શક કેં) ઇંદ્ર સરિખો છે ॥ ૨ ॥ માટે
 દ્રવ્ય ઘણું હોય અને ધર્મની કરણી નિમિત્તે જે પુરુષ થોડું દ્રવ્ય વાવરે તે પ્રાણી પૂરું ફલ
 પામે નહીં, તિહાં કાંઇ પણ સંદેહ કરશો નહીં ॥ ૩ ॥ તે માટે નવ પદ જે છે તેની પૂજા
 વિસ્તારે કરી રહા વિવેક સહિત કરો. ધન પામ્યા છો તેનો લાહો લ્યો. મનને વિષે મોટી
 ટેક રાખીને પૂજા કરો ॥ ૪ ॥

મયણા વયણાં મન ધરી, ગુરુ ભક્તિ શક્તિ અનુસાર ॥
 મેરેં ॥ અરિહંતાદિક નવ પદ ભલાં, આરાધે તે સાર ॥
 મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૫ ॥ નવ જિનધર નવ પડિમા
 ભલી, નવ જીર્ણોદ્ધાર કરાવ ॥ મેરેં ॥ નાનાવિધ પૂજા
 કરી, જિન આરાધન શુભ ભાવ ॥ મેરેં ॥ મનનોં
 ॥ ૬ ॥ એમ સિદ્ધ તણી પ્રતિમા તણું, પૂજન ત્રિહું
 કાળ પ્રણામ ॥ મેરેં ॥ તન્મય ધ્યાને સિદ્ધનું, કરે આરા-
 ધન અભિરામ ॥ મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૭ ॥ આદર
 ભગતિ ને વંદના, વેચાવચ્ચાદિક લગ્ગ ॥ મેરેં ॥ શુશ્રૂષા
 વિધિ સાચવી, આરાધે સૂરિ સમગ્ગ ॥ મેરેં ॥
 મનનોં ॥ ૮ ॥

અર્થ—એ પ્રકારે મયણાનાં વચન મનમાં ધરીને (ગુરુ કેં) મોટી છે ભક્તિ જેની
 એવો જે શ્રીપાલ રાજા, તે પોતાની શક્તિને અનુસારે સારભૂત જે અરિહંતાદિક ભલાં નવ
 પદ છે તેને આરાધે ॥ ૫ ॥ હવે શ્રીપાલ રાજા નવ પદનું આરાધન વિસ્તારપૂર્વક કરે છે. તેમાં
 પ્રથમ અરિહંતપદની ભક્તિ કરે છે, તિહાં નવની સંખ્યાએ પ્રાસાદ, આવન જિનાલય નવાં
 શ્રી. રા. ૩૧

કરાવ્યાં. તેમાં નવ અરિહુતના ૧૫૫ નવાં ભરાવીને સ્થાપ્યાં. વળી નવ જીર્ણ પ્રાસાદના ઉદ્ધાર કરાવ્યા. તેની ત્રણ ભેદ, પાંચ ભેદ, આઠ ભેદ, સત્તર ભેદ, એકવીશ ભેદ, એકસો આઠ ભેદ, એમ વિવિધ પ્રકારની પૂજા કરી. એ રીતે શુભ ભાવે કરી જિનપદ આરાધે ॥ ૬ ॥ હવે બીજા સિદ્ધપદનું આરાધન કરે છે તે કહે છે. (એમ કે૦) પૂર્વે કહેલા પ્રકારે સિદ્ધની પ્રતિમાને પણ ત્રણ કાળ પૂજા પ્રણામ કરે છે. ચેતનને નિખિડ આનંદના ઉદયને નિરાવરણ કર્મી-જન રહિત એવા સિદ્ધને (તન્મય ધ્યાને કે૦) મન, વચન, કાયાની એકાગ્રતાએ કરી મનોહર આરાધન કરે છે ॥ ૭ ॥ હવે ત્રીજા આચાર્યપદની ભક્તિ કરે છે તે કહે છે. આદરનું કરવું તથા ભક્તિરાગે વંદના દ્વાદશાવર્ત સહિત સાચ્યે છે, અને વેચાવચ્ચાદિક માંહે (લગ્ન કે૦) લગ્ન એટલે સાવધાન રહે છે, તથા શુશ્રૂષા, પર્યુપાસના, સેવના, અશનાદિક વસતી પ્રમુખ સર્વ વિધિ સાચવીને સમગ્ર આચાર્યની સેવના કરે છે. આચાર્ય તે ગણના રક્ષક માટે તેને વિશેષે આરાધે છે ॥ ૮ ॥

અધ્યાપક ભણતાં પ્રતિ, વસનાશન ઠાણુ બનાય ॥ મેરે૦ ॥
 દ્વિવિધ ભક્તિ કરતો થકો, આરાધે નૃપ ઉવજાયા ॥ મેરે૦ ॥
 મનનો૦ ॥ ૯ ॥ નમન વંદન અભિગમનથી, વસહી
 અશનાદિક દાન ॥ મેરે૦ ॥ કરતો વેચાવચ્ચ ઘણું,
 આરાધે મુનિપદ ઠાણુ ॥ મેરે૦ ॥ મનનો૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હવે ચોથા ઉપાધ્યાયપદની ભક્તિ કરે છે. તેમાં ઘણા પાંચ સંધ્યાએ આગમના પાઠ ભણનારને અને ભણાવતાં પ્રત્યે (વસન કે૦) વસ્ત્ર આપે છે, તથા (અશન કે૦) અન્ન આપે છે, અને (ઠાણુ કે૦) વસવાતું સ્થાનક બનાવી આપે છે. ધર્મશાલા, પઠનશાલા પ્રમુખ કરાવે છે. એમ (દ્વિવિધ કે૦) બે પ્રકારે, તે માંહે એક પૂર્વે કહ્યા ઉપચાર તે દ્રવ્યથી અને બીજી ભાવથી મનની એકાગ્રતાએ કરી ઉપાધ્યાયપદની ભક્તિ કરતો થકો પાઠકપદને શ્રીપાલ રાજા આરાધે છે ॥ ૯ ॥ હવે પાંચમા મુનિપદની ભક્તિ કરે છે તે કહે છે. તેમાં મુનિને (અભિગમનથી કે૦) ગુરુ આવે ત્યારે સન્મુખ જઠને (નમન કે૦) મસ્તક નમાવવું, અને વંદન તે હાથ જોડવા. એમ સાધુને નમન વંદન કરતાં વિનય ગુણ વધે, વિનયથી ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય, ધર્મ પામવાથી જ્ઞાન પામે, જ્ઞાનથી મોક્ષપ્રાપ્તિ પામે. તથા (વસહી કે૦) વસતી તે રહેવાતું સ્થાનક અને ચાર પ્રકારે અશન પ્રમુખનું દાન આપે છે, તેથી મુનિ સંયમમાર્ગ માંહે નિશ્ચલ રહે. એમ ઘણું વેચાવચ્ચ કરતો થકો મુનિપદરૂપ સ્થાનકને આરાધે છે ॥ ૧૦ ॥

તીર્થયાત્રા કરી અતિ ઘણી, સંઘપૂજા ને રહજત્ત ॥ મેરે૦ ॥
 આરાધે દર્શનપદ ભણું, શાસન ઉન્નતિ દઢ ચિત્ત ॥ મેરે૦ ॥
 મનનો૦ ॥ ૧૧ ॥ સિદ્ધાંત લિખાવી તેહને, પાલન
 અર્ચાદિક હેત ॥ મેરે૦ ॥ નાણુપદારાધન કરે, સજ્જાય
 ઉચિત મન દેત ॥ મેરે૦ ॥ મનનો૦ ॥ ૧૨ ॥ વ્રત

નિયમાદિક પાલતો, વિરતિની ભક્તિ કરંત ॥ મેરેં ॥
 આરાધે ચારિત્રધર્મને, રાગી જતિધર્મ એકંત ॥ મેરેં ॥
 મનનોં ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—હવે છઠ્ઠા દર્શનપદનું આરાધન કરે છે તે કહે છે. તે કેકાણે કેકાણે અતિ ઘણી તીર્થયાત્રા ભક્તિએ સહિત કરી તિહાં સ્નાત્રપૂજા, મહોત્સવ પ્રમુખ ઘણા કસ્યા, તથા સંઘપૂજા સ્વામિવાત્સલ્ય કરે, તથા (રહજત કેં) રથયાત્રા એટલે કલ્યાણુક પ્રમુખના દિવસે પ્રતિમા-જીને રથમાં સ્થાપી વાજિત્રને સમૂહે તથા ચતુર્વિધ સંઘે ચુકા થકો નગર માંહે ગીત ગાયન પ્રમુખ ધવલમંગલ સહિત ગમન કરે તેને રથયાત્રા કહીએ. એ રીતે શાસનની ઉન્નતિ દઢ ચિત્તે કરી ઘણી શોભા વધારતો થકો શ્રીપાલ રાજા ભલું દર્શનપદ આરાધે છે ॥ ૧૧ ॥ હવે સાતમા જ્ઞાનપદની ભક્તિ કરે છે તે કહે છે. (પાલન અર્ચાદિક હેત કેં) સિદ્ધાંતના પાલન અર્ચાદિકને વિષે છે હેત જેને એવો શ્રીપાલ રાજા સિદ્ધાંત લખાવીને તેની ફલાદિકે કરી પૂજા કરે છે, અને જ્ઞાનનાં ઉપકરણ જે પાટી, પોથી, ઠવણી, સાપડા, સાપડી, વહી, દસ્તરી, ઓલીયા, પૂઠાં, રુમાલ, હિંગલો અને મપી પ્રમુખ મેલવી જ્ઞાનપદનું આરાધન કરે છે. વળી પોતાની યોગ્યતાએ ચિત્ત દઢને સજ્જય કરે, એમ સાતમે પદ જ્ઞાનપદની ભક્તિ કરે છે ॥ ૧૨ ॥ હવે આઠમા ચારિત્રપદની ભક્તિ કરે છે તે કહે છે. તે પોતે લીધેલાં બાર વ્રતને પાલતો તથા ગુરુપ્રમુખથી લીધા નિયમને પાલતો વિરતિની એટલે ગૃહસ્થ વ્રતધારી તથા યતિ ચારિત્રીયાની અન્ન વસ્ત્રાદિકે કરી દ્રવ્યથી ભક્તિ કરે, તથા ભાવથી સ્તુતિ વંદનાદિક કરે. એમ નિશ્ચલતાએ એકાંત યતિધર્મનો રાગી થકો ચારિત્રધર્મને આરાધે છે ॥ ૧૩ ॥

તજ ઇચ્છા ઇહ પરલોકની, હુઇ સઘલે અપ્રતિબદ્ધ
 ॥ મેરેં ॥ ૫૮ બાહ્ય અભ્યંતર ૫૮ કરી, આરાધે તવપદ
 શુદ્ધ ॥ મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૧૪ ॥ ઉત્તમ નવ પદ દ્રવ્ય
 ભાવથી, શુભ ભક્તિ કરી શ્રીપાલ ॥ મેરેં ॥ આરાધે
 સિદ્ધચક્રને, નિત પામે મંગલમાલ ॥ મેરેં ॥ મનનોં
 ॥ ૧૫ ॥ ઇમ સિદ્ધચક્રની સેવના, કરે સાડા ચાર તે વર્ષ
 ॥ મેરેં ॥ હવે ઉજમણાવિધિ તણો, પૂરે તપ ઉપનો
 હુર્ષ ॥ મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે નવમા તપપદની ભક્તિ કરે છે તે કહે છે. તે ઇહલોક તથા પરલોકની ઇચ્છા તજ સર્વ સ્થાને અપ્રતિબદ્ધપણું આદરી કર્મ તપાવવાને અર્થે શક્તિ પ્રમાણે છે પ્રકારે બાહ્ય તપ તથા છે પ્રકારે અભ્યંતર તપ કરી “ તપસા ક્ષીયતે કર્મ ” ઇત્યાદિ વચન છે, માટે શુદ્ધ-પણે તપપદનું આરાધન કરે છે ॥ ૧૪ ॥ એમ ઉત્તમ નવ પદને દ્રવ્યથી તથા ભાવથી એ બે પ્રકારે ભક્તિ કરીને શ્રીપાલ રાજા શ્રીસિદ્ધચક્રને આરાધે છે. તિહાં દ્રવ્યથી પૂજનાં

ઉપકરણ પ્રમુખ અને ભાવથી આત્મવીર્યોદ્ધાસ યુક્ત આરાધન કરતો થકો નિત્ય પ્રત્યે માંગ-
લિક માળા પામે છે ॥ ૧૫ ॥ એમ સાદા ચાર વર્ષ સુધી સિદ્ધચક્રની સેવના કરે, તે નવ પદનું
તપ જે વારે પૂરું થયું તે વારે શ્રીપાલ રાજને ઉજમણાનો વિધિ કરવાનો હુકમ ઉપન્યા, તેથી
વીર્યોદ્ધાસપૂર્વક ઉજમણું કરવા માંડ્યું ॥ ૧૬ ॥

ચોથે ખંડે પૂરી થઇ, ઢાલ નવમી ચઢતે રંગ ॥ મેરેં ॥
વિનય સુજશ સુખ તે લહે, સિદ્ધચક્ર થુણે જે ચંગ ॥
મેરેં ॥ મનનોં ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—એ ચોથા ખંડને વિષે નવમી ઢાલ ચઢતે રંગે પૂરી થઇ. જે (ચંગ કેં) મનોહર
સિદ્ધચક્રની સ્તવના કરે તે વિનય અને ભલા યશસ્વ સુખને પામે ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

હવે રાજા નિજ રાજની, લગ્નછી તણે અનુસાર ॥
ઉજમણું તેહ તપ તણું, માંડે અતિહિ ઉદાર ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ રાજા પોતાના રાજ્યની લક્ષ્મીને અનુસારે તે તપનું ઉજમણું વિધિએ
કરી અતિ મોટાઇએ આદર સહિત બહુ માનથી કરવા માંડતો હવે. તે ઉજમણાનો વિધિ
આગલની ઢાલ માંહે કહે છે ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ દશમી ॥ ભોલીડા હંસા રે વિષય ન રાચીએ ॥ એ દેશી ॥

વિસ્તીરણુ જિનભવને વિરચીએ, પુણ્ય ત્રિવેદિક પીઠ ॥
ચંદ્રચંદ્રિકા રે ધવલ ભુવનતલે, નવ રંગ ચિત્ર વિસીકું ॥ ૧ ॥

અર્થ—હવે ઉજમણાનો વિધિ કહે છે. (વિસ્તીરણુ જિનભવને કેં) કોઇ એક વિસ્તાર-
વંત એવા શ્રીઅરિહંતના દેરામાં (પુણ્ય કેં) જાણીએ પુણ્યનાં પીઠજ રચ્યાં હોય નહીં?
એવા ત્રણ ગઢરૂપ (ત્રિવેદિક પીઠ કેં) ત્રિવેદિકા એટલે ત્રણ પીઠ સ્વરૂપે (વિરચીએ કેં)
રચીએ એટલે રચના કરે, તે ત્રણ વેદિકા ઉપરા ઉપર સમોસરણની પેરે રચીએ. તે ચંદ્રચંદ્રિકા
એટલે ઉજ્જવલ જાણીએ ચંદ્રમાની જ્યોતિજ હોય નહીં? એવી ધવલ એટલે ઉજ્જવલ ભુવન-
તલે એટલે ભુવનની ધરતી તેને ધોઇને નવ રંગ એટલે આછા સફેદ રંગનાં ચિત્ર વિસીકું એટલે
વિશિષ્ટ ભલાં ચિત્રામણુ સહિત કરે. ઇહાં પ્રસંગે શ્રીઅરિહંતાદિક નવ પદના વર્ણ લખીએ છીએ.
શ્રીઅરિહંત ધોળે વર્ણે છે, શ્રીસિદ્ધ ભગવાન રાતે વર્ણે છે, શ્રીઆચાર્યજી પીળે વર્ણે છે,
શ્રીઉપાધ્યાયજી નીલે વર્ણે છે, સાધુજી શ્યામ વર્ણે છે, અને શેષ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને
તપ, એ ચાર પદ ઉજળે વર્ણે છે ॥ ૧ ॥

તપ ઉજમણું રે ઇણી પરે કીજીએ, જિમ વિરચે રે
શ્રીપાલ ॥ તપફલ વાધે રે ઉજમણે કરી, જેમ જલ

પંકજનાલ ॥ તપ૦ ॥ ૨ ॥ પંચ વરણનાં રે શાલિ પ્રમુખ
ભલાં, મંત્ર પવિત્ર કરી ધાન્ય ॥ સિદ્ધચક્રની રે રચના
તિહાં કરે, સંપૂરણ શુભ ધ્યાન ॥ તપ૦ ॥ ૩ ॥ અરિ-
હંતાદિક નવ પદને વિષે, શ્રીફલ ગોળ ઠવંત ॥ સામાન્યે
ઘૃત ખંડ સહિત સવે, નૃપ મન અધિકી રે ખંત ॥ તપ૦
॥ ૪ ॥ જિનપદ ધવલું રે ગોળક તે ઠવે, શુચિ કર્કેતન
અક ॥ ચોત્રીશ હીરે રે સહિત વિરાજતું, ગિરુઓ સુગુણ
ગરિક ॥ તપ૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—હે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! તપનું ઉજમાણું તે જેમ શ્રીપાલ રાજા (વિરચે કે૦) રચે
છે તે રીતે કરવું, અને તપનું ફલ પણ ઉજમાણું કરે તેથી વધે. તે કેની પેઠે ? તો કે (જેમ
જલ કે૦) પાણીએ કરીને જેમ કમલનું નાલ વધે તેની પરે. અર્થાત્ જલ વિના જેમ કમલ-
નાલ વધે નહીં તેમ ઉજમાણા વિના વ્રતફલપ્રાપ્તિ પણ થાય નહીં ॥ ૨ ॥ પંચ વર્ણનાં
(શાલિ કે૦) ચોખા પ્રમુખ ઉત્તમ ધાન્ય મેલવી તેને પવિત્ર મંત્રે મંત્રીને શ્રીસિદ્ધચક્રની
રચના સંપૂર્ણપણે શુભ ધ્યાને કરીને કરે, એટલે જે જે વર્ણે જે જે પદ હોય તે તે વર્ણનું તિહાં
ધાન્ય ભરવું, એમ નવ પાંખડીનું કમલ રચવું ॥ ૩ ॥ અરિહંતાદિક નવ પદને વિષે શ્રીફલના
ગોળા કાઢી તે માંહે ઘૃત તથા ખાંડ ભરીને પ્રથમ સામાન્યપણે જે પદના જેટલા ગુણુ છે તે
પદના તેટલા ગોળક તે શ્રીપાલ રાજા મનને વિષે (અધિકી ખંત કે૦) અધિક ઉજમાણાની
ખાંતે (ઠવંત કે૦) મૂકે છે ॥ ૪ ॥ પહેલા (જિનપદ કે૦) અરિહંતપદના બાર ગુણુ છે, તથા
અરિહંતપદ (ધવલું કે૦) ધોણું છે, માટે શ્વેત ચંદને રંગીને બાર ગોળક મૂક્યા. વળી આઠ
મહાપ્રાતિહાર્યરૂપ આઠ મૂલ ગુણુ છે તેનાં પવિત્ર કર્કેતન આઠ રત્ન મૂક્યાં. વળી ચોત્રીશ
અતિશય છે, માટે તિહાં ચોત્રીશ હીરાએ સહિત શાભાયમાન કર્યું. (ગિરુઓ કે૦) શ્રેષ્ઠ,
ભલે ગુણુ કરી ગરિક તે મોટું જે અરિહંતપદ તેની ભક્તિ કરે છે ॥ ૫ ॥

સિદ્ધપદે અઠ માણિક રાતડાં, વળી ઇગતીસ પ્રવાલ ॥
ધુસૃણુ વિલપિત ગોળક તસ ઠવે, મૂરતિ રાગ વિશાલ ॥
તપ૦ ॥ ૬ ॥ પણુ મણિ પીત છત્રીશ ગોમેદકે, સૂરિપદે
ઠવે ગોળ ॥ નીલ રચણુ પચવીસ પાઠકપદે, ઠવે વિપુલ
રંગરોલ ॥ તપ૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે સિદ્ધ રાતે વર્ણે અને આઠ ગુણુ સહિત છે, માટે તિહાં (રાતડાં કે૦) રાતાં
આઠ માણિક સ્થાપે. વળી બીજા એકત્રીશ ગુણુ છે, માટે પ્રવાલાં એકત્રીશ (ઠવે કે૦)
મૂકે. વળી (ધુસૃણુ કે૦) રાતા આવનાચંદને વિલેપન કરેલા રંગીત ગોળક એકત્રીશ તે સિદ્ધની

(મૂરતિ કે૦) સ્થાપના આગલ વિશાલ રાગ ધરીને મૂકે છે ॥ ૬ ॥ હવે આચાર્યના પાંચ આચાર છે, માટે પાંચ પુષ્કરાજ નામક મણિ રત્ન સ્થાપે. વળી છત્રીશ ગુણુ છે, માટે (પીત કે૦) પીળાં છત્રીશ ગોમેદક રત્ને સહિત પીળે રંગે રંગીત કરી છત્રીશ ગોળક ઘૂત ખાંડે ભરી મૂકે. વળી (પાઠક કે૦) ઉપાધ્યાયપદે પચીશ ગુણુ છે, માટે પચીશ નીલાં રત્ન મૂકે, તથા નીલે વર્ણે રંગી પચીશ ગોળક (વિપુલ કે૦) ઘણા રંગરોલે કરી (ઠવે કે૦) મૂકે ॥ ૭ ॥

રિષ્ટ રતન સગવીસ તે મુનિપદે, પંચ રાયપટ અંક ॥
સગસહિ ઇગવન્ન સિત્તરી પંચાસ તે, મુગતા શેષ નિઃશંક ॥
તપ૦ ॥ ૮ ॥ તે તે વરણે રે ચીરાદિક ઠવે, નવ પદ તણે
રે ઉદ્દેશ ॥ બીજી પણ સામગ્રી મોટકી, માંડે તેહ નરેશ ॥
તપ૦ ॥ ૯ ॥ બીજોરાં ખારેક દાડિમ ભલાં, કોહોલાં
સરસ નારંગ ॥ પૂગીફલ વળી કલશ કેચન તણા, રતન-
પુંજ અતિ ચંગ ॥ તપ૦ ॥ ૧૦ ॥ જે જે ઠામે રે જે
ઠવવું ઘટે, તે તે ઠવે રે નરિંદ ॥ ગ્રહ દિક્પાલપદે ફલ
ફૂલડાં, ધરે સવરણુ આનંદ ॥ તપ૦ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હવે મુનિપદે એટલે સાધુપદે સત્યાવીશ ગુણુ છે, માટે રિષ્ટ રત્ન એટલે શ્યામ પાનાં (સગવીસ કે૦) સત્યાવીશ મૂકે. વળી પંચ મહા વ્રતના ઘણી છે, માટે પાંચ રાજપટ નામે રત્નવિશેષ શ્યામ વર્ણે હોય તે મૂકે. વળી શ્યામ રંગે સત્યાવીશ ગોળક ઠવે. તથા દર્શન-પદના (સગસહિ કે૦) સડસઠ ભેદ છે, અને જ્ઞાનપદના (ઇગવન્ન કે૦) એકાવન ભેદ છે, તેમજ ચારિત્રપદના (સિત્તરી કે૦) સિત્તેર ભેદ છે, તથા તપઃપદના (પંચાસ કે૦) પચાસ ભેદ છે, માટે દર્શનપદે સડસઠ માતી અને સાત ગોળક સ્થાપે, તથા જ્ઞાનપદે એકાવન માતી અને પાંચ ગોળક સ્થાપે, તથા ચારિત્રપદે સિત્તેર માતી ને પાંચ ગોળક, તપઃપદે પચાસ માતી ને ખાર ગોળક નિઃશંકપણે મૂકે ॥ ૮ ॥ વળી નવ પદના જે જે વર્ણુ છે તે તે વર્ણુનાં ભલાં (ચીરાદિક કે૦) વસ્ત્રાદિક (ઠવે કે૦) સ્થાપે. તેને ચંદ્રવા ઉપર ખાંધે. આદિ શબ્દ પુષ્પાદિક જાણવાં. એ રીતે નવ પદને ઉદ્દેશે નવ પદના ઉજમણાને અર્થે બીજી પણ માટી સામગ્રી માંડે. જે નવ નવ વાનાં કહ્યાં છે તે સર્વ આણીને પદે પદે સ્થાપે. એમ શ્રીપાલ રાજ ચિત્તની ઉદારતાએ સર્વ લોકને જિનશાસનની ઉન્નતિ દેખાડે છે ॥ ૯ ॥ વળી આટલી વસ્તુ નવ નવની સંખ્યાએ મેલે તે કહ્યું છે કે બીજોરાં, ખારેક, ભલાં દાડિમ, કોહોલાં, રસે સહિત નારંગી, (પૂગીફલ કે૦) સોપારી, સોનાના કલશ, અતિ મનોહર રતના પુંજ તે ઠગલા, એ સર્વ નવ નવની સંખ્યાએ મૂકે છે. એમ જે દશમાં જે ફૂલ, મેવા, સુખડી પ્રમુખ મેલે તે સર્વ નવ નવની સંખ્યાએ લાવીને શ્રીસિદ્ધચક્રું ભક્તિએ કરી ઉજમણું કરે ॥ ૧૦ ॥ એમ નવ પદના મંડપને વિષે જે જે ઠેકાણું જે જે વસ્તુ સ્થાપવી ઘટે તે તે સ્થાનકે તે તે વસ્તુ શ્રીપાલ રાજ સ્થાપે. નવ ગ્રહ તથા દશ દિક્પાલને પદે ફલ તથા ફૂલ આનંદ સહિત સ્થાપે. પોત-પોતાને વર્ણુ બ્યાં જે જે વર્ણુનાં ઘટે તે તે સ્થાપે ॥ ૧૧ ॥

ગુરુ વિસ્તારે રે ઉજમણું કરી, નહવણુ ઉત્સવ કરે રાય ॥
આઠ પ્રકારી રે જિનપૂજા કરે, મંગલ અવસર થાય ॥
તપ૦ ॥ ૧૨ ॥ સંઘ તિવારે રે તિલક માળા તણું, મંગલ
નૃપને કરેઈ ॥ શ્રીજિન માને રે સંઘે જે કસ્યું, મંગલ તે
શિવ દેઈ ॥ તપ૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—એમ (ગુરુ વિસ્તારે કે૦) મોટે વિસ્તારે ઉજમણું કરી ઉત્સવને અંતે શ્રીપાલ
રાજા પ્રભુના બિંબને નહવણુ કરાવે. પછી જલ, ચંદન, ફૂલ, ઘૂંપ, દીપ, અક્ષત, ફલ અને
નૈવેદ્ય, એ અષ્ટપ્રકારી પૂજા કરી, આરતિ ઉતારી મંગલદીપક પ્રગટ કરે. તે વખતે મંગલનો
અવસર થાય ॥ ૧૨ ॥ તે વારે સર્વ સંઘ મલીને ઇંદ્રમાળા પહેરાવવાનું કુંકુમનું તિલક કરી
ઉપર અક્ષત ચોટી રાજાને મંગલ કરે. જે ઇંદ્રમાળા પહેરાવી તેજ મંગલતિલક તે શ્રીસંઘ કરે.
જે શ્રીસંઘ કરે તે તીર્થંકર પણ માન્ય કરે. નમો તિથસ્સ. તીર્થ શબ્દે સંઘનું મંગલ તે મોક્ષ-
પદનું દેવાવાલું છે, માટે એ મંગલ કરવું ॥ ૧૩ ॥

તપ ઉજમણે રે વીર્યઉદ્ધાસ જે, તેહજ મુક્તિનિદાન ॥
સર્વ અલવ્યે રે તપ પૂરાં કર્યાં, પણ નાવ્યું પ્રણિધાન ॥
તપ૦ ॥ ૧૪ ॥ લઘુકર્માને રે કિરિયા ફલ દીએ, સફલ
સુગુરુ ઉવએસ ॥ સર હોયે તિહાં કૂંપખનન ઘટે, નહીં
તો હોય કિલેશ ॥ તપ૦ ॥ ૧૫ ॥ સફલ હુઓ સવિ
નૃપ શ્રીપાલને, દ્રવ્ય ભાવ જસ શુદ્ધ ॥ મત કોઈ રાચો
રે કાચો મત લેઈ, સાચો બિહું નય બુદ્ધ ॥ તપ૦
॥ ૧૬ ॥ ચોથે ખંડે રે દશમી ઢાલ એ, પૂરણ હુઈ
સુપ્રમાણુ ॥ શ્રી જિન વિનય સુજશ ભગતિ કરી, પગ
પગ હોય કલ્યાણુ ॥ તપ૦ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—તપનું ઉજમણું તે આત્મવીર્યોદ્ધાસભાવરૂપ છે. વીર્યોદ્ધાસ વિના જે કરણી તે સર્વ
નિર્રથક છે, માટે વીર્યોદ્ધાસ તેજ (નિદાન કે૦) નિશ્ચે મુક્તિ છે, નહીં તો સર્વ અલવ્યે પણ
તપ તો અનંતી વાર પૂરાં કર્યાં, પણ સમકિત શુદ્ધ આવ્યા વિના પ્રણિધાન શુદ્ધ આવ્યું
નહીં, એટલે શુદ્ધોપયોગે વીર્યોદ્ધાસ ન થયો ॥ ૧૪ ॥ લઘુકર્મા જીવ જે ક્રિયા કરે તે ફલ આપે,
ભલા ગુરુના ઉપદેશથી તે સફલ થાય. જેમકે જ્યાં પાણીની સર હોય તિહાં કૂંડો ખણવો
ઘટે, પણ સર ન હોય અને કૂંડ ખણવા જાય તો જલપ્રાપ્તિ ન થાય, પરંતુ ઉલટો કલેશ થાય
॥ ૧૫ ॥ તે સર્વ ઉપદેશ, તપાનુદાન ઉજમણું તે શ્રીપાલ રાજાને ફલ સહિત થયું. જેના મનને

વિષે દ્રવ્ય તથા ભાવ એ બેની ઘણી શુદ્ધતા છે તેને સર્વ શુદ્ધ છે, માટે રે ભવ્ય પ્રાણીઓ ! કોઈ કાચો, એટલે જે દ્રવ્યથીજ શુદ્ધ કરશું એવો મત અંગીકાર કરી રાચશો માં. સાચો (શુદ્ધ કે) પંડિત તે કે જે દ્રવ્ય અને ભાવ એ બેહુ નયને સાધે છે ॥ ૧૬ ॥ એ ચોથા ખંડને વિષે દશમી હાલ ભલે પ્રમાણે કરી પૂરી થઈ, શ્રીજિનનો વિનય કસ્યાથી, ભલો જશ કહ્યાથી તદ્દપ ભક્તિએ કરી પગલે પગલે કલ્યાણ હોય ॥ ૧૭ ॥

॥ દોહા ॥

નમસ્કાર કહે એહવા, હવે ગંભીર ઉદાર ॥ યોગીસર પણ
જે સુણી, ચમકે હૃદય મઝાર ॥ ૧ ॥ અથ શ્રી સિદ્ધચક્ર
નમસ્કારઃ ॥ કવિત્ત ॥ જો ધુરિ સિરિ અરિહંત, મૂલ
દઢ પીઠ પદ્મકિઓ ॥ સિદ્ધ સૂરિ ઉવઝાય, સાહુ ચિહું
પાસ ગરિકિઓ ॥ દંસણ નાણ ચરિત્ત, તવહિ પડિસાહા
સુંદર ॥ તત્તખખર સરવગ્ગ, લલિ ગુરુ પયદલ દુંખરૂ ॥
દિસિવાલ જખખ જખખણિ પમુહ, સુર કુસુમેહિં અલં-
કિઓ ॥ સો સિદ્ધચક્ર ગુરુ કપ્પતરૂ, અમ્હ મનવંછિય
ફલ દીઓ ॥ ૨ ॥

અર્થ—હવે તે શ્રીપાલ રાજા શ્રીસિદ્ધચક્ર આગલ ગંભીર ઉદાર વચને કરી નમસ્કાર કહે છે, જે સાંભલીને યોગીશ્વર સરિખા પણ હૃદય માંહે ચમકાર પામે ॥ ૧ ॥ તે શ્રીસિદ્ધચક્રને નમસ્કાર કરતાં કલ્પવૃક્ષની ઉપમા આપે છે કે (જો ધુરિ કે) જેને ધુરમાં શ્રીઅરિહંતની સ્થાપના છે તે સિદ્ધચક્રે કલ્પવૃક્ષની દઢ મૂલ પીઠિકાનું પ્રતિષ્ઠાન છે એટલે સ્થાનક છે, અને સિદ્ધ તથા સૂરિ, ઉપાધ્યાય અને સાધુ, એ ચાર પદ, તે ચારે પાસે તેને (ગરિકિઓ કે) મોટી શાખારૂપ છે, વળી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર પદરૂપ જેને (પડિ-સાહા કે) પ્રતિશાખા તે સુંદર લઘુ શાખારૂપ છે, એટલે મોટી શાખામાંથી જે નીકલે તે પ્રતિશાખા જાણવી. વળી તત્તવાક્ષર તે આ હૌ પ્રમુખ બીજાક્ષર તથા (સરવગ્ગ કે) સ્વર અક્ષરનો વર્ગ જે સમૂહ અકારાદિક, કકારાદિક, ભલે આદિક તથા (ગુરુ લલિ કે) મોટી અઘ્યાવીશ લખિંચરૂપ તે સર્વ (પયદલ દુંખરૂ કે) પત્ર, દલના સમૂહ છે જેમાં તથા દશ દિક્પાલ અને ચોવીશ જક્ષ જક્ષણીઓ, વળી પ્રમુખ શબ્દ લોકપાલ, વિમલેશ્વર દેવતા તથા ચક્ષેસરી દેવી અને નવ ગ્રહ ઇત્યાદિક સુર એટલે દેવતારૂપ (કુસુમેહિં કે) ફૂલે કરી (અલં-કિઓ કે) અલંકૃત શોભાયમાન છે એવું સિદ્ધચક્રે (ગુરુ કે) મોટું કલ્પવૃક્ષ તે અમારા મનોવાંછિત પ્રત્યે (દીઓ કે) આપેા. એતાવતા મોક્ષસુખની વાંછા છે, માટે મોક્ષનું દાયક સિદ્ધચક્રે કલ્પવૃક્ષ છે, એમ જાણી ભવ્ય પ્રાણીએ તેની સેવના કરવી ॥ ઇતિ મંગલમ્ ॥ ૨ ॥

નમસ્કાર કહી ઉચ્ચરી, શકેસ્તવ શ્રીપાલ ॥ નવ પદ
સ્તવન કહે મુદા, સ્વર પદ વર્ણુ વિશાલ ॥ ૩ ॥ મંગલ

તૂર વળવતે, નાચંતે વર પાત્ર ॥ ગાયંતે બહુ વિધિ ધવલ,
ખિરદ પઢંતે છાત્ર ॥ ૪ ॥ સંઘપૂજા સાહમિવછલ, કરી
તેહ નરનાથ ॥ શાસન જૈન પ્રભાવતો, મેલે શિવપુર-
સાથ ॥ ૫ ॥

અર્થ—એમ નમસ્કાર કહીને ચૈત્યવંદન કરી (શકસ્તવ કે૦) નમુત્યુણુંના પાઠ ઉચ્ચારીને
શ્રીપાલ (મુદા કે૦) હર્ષ સહિત નવ પદ સ્તવન કરે છે. તિહાં “ ઉપત્ર સત્રાણુ મહોમયાણું ”
ધર્ત્યાદિક ચૈત્યવંદન કહે છે. તે કેવી રીતે? તો કે સ્વર તે ઉચ્ચ સ્વર તથા પદ અને (વર્ણ
કે૦) શુદ્ધ અક્ષર તેણે કરી (વિશાલ કે૦) વિસ્તીર્ણપણે કહે છે ॥ ૩ ॥ એ રીતે તિહાં માંગ-
લિકનાં વાજિત્ર વાજતે થકે, પ્રધાન પાત્રો નાચતે થકે, ઘણા પ્રકારનાં (ધવલ કે૦) ઉજ્જવલ
મંગલ ગાયતે થકે અને છાત્ર તે લાટ ચારણુ વિગેરે ખિરદાવલી (પઢંતે કે૦) ખોલતે થકે
॥ ૪ ॥ શ્રીપાલ રાજા સંઘની પૂજા, સ્વામિવાત્સલ્ય ધર્ત્યાદિક ધર્મકૃત્ય કરીને શ્રીજિનશાસનની
પ્રભાવના કરતો થકો (શિવપુરસાથ કે૦) મોક્ષના સાથને મેલવતો હવો ॥ ૫ ॥

પટ્ટેવી પરિવાર અન્ય, સાથે અવિહટ રાગ ॥ આરાધે
સિદ્ધચક્રને, પામે લવજલ તાગ ॥ ૬ ॥ ત્રિભુવનપાલા-
દિક તનય, મયણાદિક સંયોગ ॥ નવ નિરુપમ ગુણુનિધિ
હુઆ, ભોગવતાં સુખભોગ ॥ ૭ ॥ ગય રહ સહસ તે નવ
હુઆ, નવ લાખ જગ્ય તુરંગ ॥ પત્તિ હુઆ નવ કોડિ
તસ, રાજનીતિ નવરંગ ॥ ૮ ॥ રાજ નિકંટક પાળતાં,
નવ શત વરસ વિલીન ॥ થાપી તિહુઆણુપાલને, નૃપ
હુઓ નવ પદ લીન ॥ ૯ ॥

અર્થ—પટ્ટેવી જે મયણા તથા (અન્ય કે૦) બીજી રાણીઓ અને પાંચ સખીઓ જે
શૃંગારસુંદરીની સાથે શ્રીપાલે પરણી છે, માટે તે પણ સ્ત્રીઓ છે, તે પરિવારની સાથે (અવિ-
હટ કે૦) અવિચલ રાગ ધરતો બીજા પણ ઘણા આવક, આવિકાઓની સાથે સિદ્ધચક્રને
આરાધે છે, જેથી સંસારસમુદ્રનો તાગ એટલે પાર પામે ॥ ૬ ॥ હવે શ્રીપાલ રાજાને સંસારના
(સુખભોગ કે૦) વિષયમુખ ભોગવતાં થકા (મયણાદિક કે૦) મયણાસુંદરી પ્રમુખ સ્ત્રીઓના
(સંયોગ કે૦) સંયોગથી (નિરુપમ કે૦) કોઈની પણ જેને ઉપમા અપાય નહીં એવા અત્યુ-
ત્તમ અને (ગુણુનિધિ કે૦) ગુણોના લાંડારૂપ ત્રિભુવનપાલ જેમાં મુખ્ય છે એવા નવ તનય
એટલે પુત્ર થયા. અર્થાત્ પટ્ટરાણી જે મયણાસુંદરી તેને ત્રિભુવનપાલ નામે પુત્ર થયો, અને
બીજી આઠ સ્ત્રીઓને એક એક પુત્ર થયો, એમ સર્વ મલી મનોહર નવ પુત્રો થયા ॥ ૭ ॥
નવ હજાર હાથી, તથા નવ હજાર રથ, અને નવ લાખ જાતિવંત ઘોડા થયા તથા પાયદલ
લશ્કર નવ કોડ સંખ્યાએ થયું. એ રીતે અતુર્ગિણી સેના થઈ. એમ શ્રીપાલ રાજાની રાજ-
શ્રી. રા. ૩૨

નીતિ સર્વ નવરંગી થઇ ॥ ૮ ॥ એ રીતે (નિકંટક કે૦) શત્રુ રહિત રાજ પાળતાં થકા નવસો વર્ષ (વિલીન કે૦) વહી ગયાં. પછી મયજ્ઞાનો પુત્ર જે ત્રિભુવનપાલ, તેને રાજપાટે સ્થાપીને શ્રીપાલ રાજ નવ પદના ધ્યાન માંહે લયલીન થયો, એટલે એકાગ્ર ધ્યાને ધ્યાતો થકો નવ પદનુંજ ધ્યાન સ્મરણ કરવા લાગ્યો ॥ ૯ ॥

॥ હાલ અગીયારમી ॥ શ્રીસીમંધર સાહેબ આગે ॥ એ દેશી ॥

ત્રીજે ભવ વર થાનક તપ કરી, જેણે આંધ્યું જિનનામ ॥
ચોસઠિ ઇંદ્રે પૂજિત જે જિન, કીજે તાસ પ્રણામ રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રપદ વંદો, જિમ ચિર કાળે નંદો રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર૦ ॥ ૧ ॥ એ આંકણી ॥

અર્થ—હવે શ્રીપાલ રાજ નવ પદનું ધ્યાન કેવી રીતે કરે છે? તે ઇહાં એકેક પદ પાંચ પાંચ ગાથાએ કરી વર્ણવે છે. તિહાં પ્રથમ પાંચ ગાથાએ શ્રીઅરિહંતપદનું વર્ણન કરે છે. જે ભાવિ જિન થનાર હોય તે તીર્થંકરપણું પામવાની પૂર્વે ત્રીજે ભવે એટલે શેષ ત્રણ ભવ સંસાર રહે તે વારે (વર કે૦) પ્રધાન સ્થાનકનું તપ કરીને એટલે બધાં મલી શ્રીઅરિહંતાદિક વીશ સ્થાનક છે, તેમાં કોઇ એક પદનું, કોઇ બે પદનું, કોઇ ત્રણ પદનું એમ યાવત કોઇક તો સંપૂર્ણ વીશે પદાનું સવિસ્તર વિધિએ શુદ્ધ ભાવે આરાધન કરીને જેણે નિકાચિતપણે (જિનનામ કે૦) શ્રીતીર્થંકર નામકર્મ આંધ્યું છે એવા, વળી વીશ ભવનપતિના, બત્રીશ વ્યંતરના, બે જ્યોતિષીના અને દશ વૈમાનિકના, એમ સર્વ મલી ચોસઠ ઇંદ્ર થયા, તેણે પૂજિત વંદિત એવા જે જિન એટલે શ્રીતીર્થંકર દેવ શ્રીઅરિહંત ભગવંત પ્રથમ પદ છે તેને પ્રણામ કરીએ. અરે ભવિજનો! તમે શ્રીસિદ્ધચક્રપદને વંદો. જેમ (ચિર કાળે કે૦) ઘણા કાળ પર્યંત આનંદને પામો. જેણે રાગદ્વેષરૂપ અરિ જે શત્રુ તેને હણ્યા, માટે અરિહંત કહીએ. ઇંદ્રાદિકને પૂજવા યોગ્ય થયા, માટે અર્હંત કહીએ. વળી ફરી સંસારમાં બીજરૂપે અવતરતું નથી, માટે અરુહંત કહીએ. એ ત્રણ નામ યથાર્થ થયાં છે જેને એવા શ્રીઅરિહંત તે નવ પદમાં પ્રથમ પદ છે ॥ ૧ ॥

જેહને હોય કલ્યાણુક દિવસે, નરકે પણ અનુઆહું ॥
સકલ અધિક ગુણ અતિશય ધારી, તે જિન નમી અથ
ટાળું રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર૦ ॥ ૨ ॥

અર્થ—જેહને એટલે જે શ્રીજિનેશ્વરને એક ચ્યવનકલ્યાણુક, બીજું જન્મકલ્યાણુક, ત્રીજું દીક્ષાકલ્યાણુક, ચોથું કેવલજ્ઞાનકલ્યાણુક અને પાંચમું નિર્વાણકલ્યાણુક, એ પાંચ કલ્યાણુકને દિવસે અંતર્ગૃહીત પર્યંત જિહાં સર્વદા અંધકારજ રહે છે એવા નરકને વિષે પણ અનુઆહું થાય, ત્યાંના સર્વ જીવોને શાતા થાય. વળી (સકલ કે૦) સમસ્ત જે ઉત્તમ ગુણ છે તેથી અધિક ગુણના ધારક છે, વળી ચોત્રીશ અતિશયના ધારક છે, તેનાં નામ લખીએ છીએ. એક પ્રસ્વેદ, મલ, રોગે કરી રહિત અને શુભ ગંધ તથા અદ્ભુત રૂપ સહિત શરીર હોય. બીજે રુધિર અને માંસ, એ બે ગાયના દુધ જેવાં ઉજલાં હોય, દુર્ગંધતા રહિત સુગંધ યુક્ત હોય. ત્રીજે આહાર, નિહાર અદશ્ય હોય, ચોથા ધાસોચ્છ્વાસ કમલના ગંધની પરે સૌગંધિક હોય. એ ચાર

અતિશય સહજના જન્મથીજ પ્રભુને હોય. હવે ચાર ઘાતીકર્મના ક્ષયથી બીજા અગીયાર અતિશય થાય છે તે કહે છે. પ્રથમ માત્ર એક યોજન પ્રમાણ સમવસરણ હોય તે માંહે ત્રણ ભુવનના લોક સમાય. બીજા મનુષ્ય, તિર્થંચ અને દેવતા સર્વ પોતપોતાની ભાષામાં પ્રભુની ધર્માવબોધક વાણી સમજે. તથા એક જિહ્વાં પ્રભુ વિચરતા હોય તિહાં ચારે બાજુ પચીસ યોજન ક્ષેત્ર માંહે પૂર્વોત્પન્ન રોગ ઉપશમી જાય, બીજા માંહેમાંહે વૈરભાવ મરી જાય. ત્રીજા દુર્લ્લેક્ષ દુષ્કાળ ન હોય. ચાથો સ્વચક્ર પરચક્રનો ભય ન હોય. પાંચમો મારી મરકી ન હોય. છઠ્ઠો ઈતિ તે ઘણા વિનાશકારક જીવજંતુની ઉત્પત્તિ ન હોય. સાતમો અતિવૃષ્ટિ ન હોય. આઠમો અનાવૃષ્ટિ ન હોય. એ આઠ અતિશય પ્રભુના વિહારક્ષેત્ર આશ્રયી કહ્યા, તેની સાથે આગલના એ મેલવતાં દશ થયા, અને અગીયારમો પ્રભુની પૂંકે ઉદ્યોતમય ભામંડલ ઝલહુલાટ કરતું રહે. એવં અગીયાર અતિશય ક્ષાયિક ભાવથી હોય. હવે ઓગણીશ અતિશય દેવકૃત હોય તે કહે છે. એક મણિરત્નમય સિંહાસન સહચારી હોય. બીજા ત્રણ છત્ર શ્રીજિનેશ્વરને મસ્તકે દેખાય. ત્રીજા ઈંદ્રધ્વજ સદા આગલ ચાલે. ચાથો ધૈત ચામરનાં ભેડાં અણુવીંજ્યાં વીંજાય. પાંચમો સર્વદા ધર્મચક્ર આકાશમાર્ગે રહું ચાલે. છઠ્ઠો પ્રભુના શરીરથી બાર ગુણું ઉંચું એવું અશોકવૃક્ષ પ્રભુની ઉપર છાયા કરતું સાથે રહે. સાતમો ચતુર્ભુજે શોભતી દશના આપે. આઠમો મણિ, કનક અને રૌપ્યમય ત્રણ ગઢ હોય. નવમો નવ સંખ્યાએ સુવર્ણમય કમલની ઉપર પ્રભુ ચાલે. દશમો કાંઠા અધોમુખ થઇ જાય. અગીયારમો સંયમ લીધા પછી કેશ, નખ અને રોમ વધે નહીં. બારમો ઈંદ્રિયના અર્થ પાંચે મનોજ્ઞ હોય. તેરમો સર્વ ઋતુ સુખદાયિની હોય. ચૌદમો મુગંધી પાણીની વૃષ્ટિ હોય. પંદરમો જલ સ્થલનાં ઉપજેલાં પાંચે વર્ણનાં ફૂલ તે સમવસરણમાં જાતુ લગે ઉંધી બીટ પથરાય. સોલમો પક્ષી સર્વ પ્રદક્ષિણા દેતાં ફરે. સત્તરમો વાયુ સાતુફૂલ હોય. અઠારમો વૃક્ષ સર્વ નીચાં નમીને પ્રણામ કરતાં રહે. ઓગણીશમો આકાશમાં દેવદુંદુભિ વાજે. એ ચાર મૂલના તથા અગીયાર ક્ષાયિક ભાવથી અને ઓગણીશ દેવોના કરેલા મલી ચાત્રીશ અતિશયના ધરનાર શ્રીઅરિહંત હોય, (તે જિન કે૦) તે શ્રીઅરિહંતને (નમી કે૦) નમસ્કાર કરીને મારાં ભવોભવનાં (અથ કે૦) પાપને ટાળું ॥ ૨ ॥

જે તિહુ નાણુ સમગ્ગ ઉપ્પન્ના, ભોગ કરમખિણુ જાણી ॥
લેઇ દીક્ષા શિક્ષા દીએ જનને, તે નમીએ જિન નાણી
રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૩ ॥

અર્થ—વળી જે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને અવધિજ્ઞાન, એ ત્રણ (નાણુ સમગ્ગ કે૦) સમગ્ર જ્ઞાન સહિત આવીને ગર્ભને વિષે ઉપન્યા, એટલે શ્રીતીર્થંકર દેવ સર્વે દેવગતિમાંથી તથા નારકીમાંથી આવે તે વારે ત્રણ જ્ઞાને કરી સહિત આવે. તિહાં જે સ્થાનકથી આવે તે સ્થાનકે જેટલો અવધિજ્ઞાનનો વિષય હોય તેટલેજ વિષયે ઇહાં પણ તેમને અવધિજ્ઞાન હોય. એ રીતે ગૃહસ્થપણમાં સર્વ તીર્થંકરોને માંહેમાંહે જ્ઞાનમાં તક્ષાવત જાણવો, માટે શ્રીતીર્થંકરને ભવપ્રત્યયી જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાને કરી પોતાનાં ભોગાવલી કર્મનો ક્ષય જાણીને ગૃહસ્થપણનો ત્યાગ કરી નમો તિથસ્સ કહી કરેમિ ભંતે સામાધ્ય ઉચ્ચરી પાંચ મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર કરી દીક્ષા લઇને ભવ્ય, મુલભયોધી, પરીતસંસારી એવા ભદ્રક પરિણામવાલા જે જગ-નિવાસી જન તેમને શિક્ષા એટલે શીખામણુ દેવા માટે કર્મ ખપાવી કેવલજ્ઞાન પામી ઘણા જીવને બોધબીજ પમાડી સંસારસમુદ્રના પાર પ્રત્યે પહોંચાડે. એવા જગદુપકારી જે શ્રીજિન

નાણી એટલે જ્ઞાને સહિત તે અરિહંતને નમીએ. એ નાણી કેવા છે? તો કે પોતે સંસાર-સમુદ્રથી તથા અને બીજાને તારે એવા છે. એવી રીતનું શ્રીપાલ રાજ ધ્યાન ધરે છે ॥ ૩ ॥

મહાગોપ મહામાહુણ કહીએ, નિર્યામક સત્યવાહ ॥

ઉપમા એહવી જેહને છાજે, તે જિન નમીએ ઉચ્છાહ

રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—વળી પ્રભુ કેવા છે? તો કે મહાગોપ, મહામાહુણ, નિર્યામક અને સાર્યવાહ, એવી ચાર ઉપમા જેને છાજે છે તે (જિન કે) અરિહંતને પોતાના દૃઢ્યમાં ઘણાજ ઉત્સાહ ધરીને નમીએ એટલે નમસ્કાર કરીએ એમ શ્રીપાલ કહે છે. હવે એ ચાર ઉપમાના અર્થ કહે છે. જેમ ગોપ જે ગોવાલીયા છે તે ગાયોને પાળે છે, સર્પ સાવજના ભયથી રાખે છે, પર્વત અટવીને વિષે ઘણું તૃણ ચરાવે છે, વળી વન માંહે પાણી પીવરાવે છે, એવું રખાણું કરે છે, તેમ ઘણું શ્રીઅરિહંત પણ છ જીવનિકાયરૂપ ગાયોનો સમૂહ તેને જન્મ મરણાદિકના ભયથી ઉદ્ધરી શોધ નગર પ્રત્યે પહોંચાડે છે, માટે એમને મહાગોપ કહીએ. હવે મહામાહુણ કેવી રીતે કહીએ? તે કહે છે. સાધુ મુનિરાજ જે છકાયની રક્ષા કરે છે તે શ્રીજિનેશ્વરનાં વચનથી કરે છે, જગજીવંતુને કરુણારૂપ ત્રણ જગતમાં દયાનો પડહ વજડાવે છે, માટે મહામાહુણ એજ શબ્દનો નિર્દોષ છે, તેથી મહામાહુણ કહીએ. તથા જેમ કોઈ સાર્યવાહના આશ્રયી પ્રાણી તે અત્યંત કષ્ટ ઉદ્ભવન કરવા યોગ્ય એવી અટવીને પણ તેના કહી દેખાડેલા માર્ગથી ઉદ્ભવીને વાંછિત નગરે પહોંચે છે, તેમ ભવરૂપ અટવીમાં પડેલા જીવ પણ શ્રીજિનેશ્વરના ઉપદેશોના માર્ગે કરી શોધ નગરે પહોંચે છે, કેમકે અટવીરૂપ ભવકાંતાર ઉદ્ભવવાનો માર્ગ દેખાડનાર શ્રીજિનેશ્વર છે, એટલે સંસારરૂપ અટવીને વિષે અનાદિનું જે મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન તેણે મોહરૂપ તિમિરે કરી મુજિત માર્ગે જીવને પાડ્યો છે, તે શ્રીજિને કહેલા સમ્યક્ત્વદર્શને કરી દીઠા. પછી ભલે જ્ઞાને કરી પામ્યા જે ચરણસિત્તરી કરણસિત્તરીરૂપ નિર્વાણનો માર્ગ, તેણે કરી શાશ્વતું નિરાપાધપણું જિહાં છે એવા અજરામર સ્થાનક પ્રત્યે પ્રાણી પામે, માટે સાર્યવાહ સમાન છે, તથા જેમ સમુદ્રમાં કોઈ એક વહાણ પરદ્રીપે જાય છે, તેમાં એડેલા લોકોને તે વહાણનો ચલાવનાર જે નાપુદા છે તે સમુદ્રનો પાર પમાડી ચિંતિત દ્વીપે પહોંચાડે, તેમ શ્રીઅરિહંત પણ ભવસમુદ્રમાં રહેલા ભવ્ય જીવોને જેમ ગર્ભને પરિપાકે ગર્ભ પ્રસવ થાય તેમ ભવ્યસ્થિતિને પરિપાકે અનાદિ મિથ્યાત્વનો વિરહ થયે થકે શ્રીજિનો પકારથી કર્મક્ષય કરાવી ચૌદમા ગુણાણને અંતે એક સમયમાં સિદ્ધરૂપ પાડે પહોંચાડે, માટે નિર્યામક કહીએ. એ ચાર ઉપમાનો અર્થ કહ્યો ॥ ૪ ॥

આઠ પ્રાતિહારજ જસ છાજે, પાંત્રીશ ગુણુ યુત વાણી ॥

જે પ્રતિબોધ કરે જગજનને, તે જિન નમીએ પ્રાણી રે ॥

ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૫ ॥

અર્થ—વળી જે શ્રીઅરિહંતને અશોકવૃક્ષ, દેવકુંભમૃષ્ટિ, ચાજનગામિની દિવ્ય વાણી, આમરચુમ્બ, સિંહાસન, ભામંડલ, દેવકુંડલિ અને છત્રત્રય, એ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય તે છાજે છે. વળી જેમની પાંત્રીશ ગુણુ કરી યુક્ત વાણી છે, તે વાણીએ કરીને જે જગતના જનને પ્રતિ-બોધ કરે છે, હે ભવ્ય પ્રાણીઓ! તે શ્રીજિનેશ્વરને વિશેષ કરી નમીએ એટલે નમસ્કાર કરીએ.

છાં વાણીના પાંત્રીશ ગુણનાં નામ લખીએ છીએ. પ્રથમ જે સ્થાનકે જે ભાષા બોલવાનો વ્યવહાર છે તિહાં તેજ ભાષાને બોલે, અર્ધ્વમાગધી સહિત બોલે. બીજે ઉચ્ચ સ્વરે દેશના આપે, જેથી એક યોજન પ્રમાણ સમવસરણમાં બેઠેલા લોક સર્વ સાંભલે. ત્રીજે આંખિક તુચ્છ ભાષા ન બોલે, પ્રૌઢ ભાષા બોલે. ચોથા મેઘની પરે ગર્જન સહિત ગંભીર વાણી બોલે. પાંચમો શબ્દાપેત એટલે પડછંદા સહિત વાણી બોલે, અને સાંભલનારને ભિન્ન ભિન્ન શબ્દ જણાઇ આવે તેમ બોલે. છઠ્ઠો સાંભલનારને સંતોષકારક માન સહિત સરલતા યુક્ત બોલે. સાતમો સાંભલનાર સહુ જૂદા જૂદા પોતપોતાનાં દૃઢ્ય માંહે એમ સમજે જે ભગવાન અમનેજ ઉદ્દેશીને બોલે છે, એમ સહુને બહુમાન ઉત્પન્ન કરવાવાલી ભાષા બોલે. એ સાત ગુણ શબ્દાશ્રયી જાણવા. આઠમો ઘણા પુષ્ટ વિસ્તાર અર્થ સહિત બોલે. નવમો પૂર્વાપર અવિરોધ એટલે સરિખો મલતો અર્થ બોલે. દશમો મોટાઈનાં વચન બોલે કે જેથી સાંભલનારા એમ કહે જે એ વચન એવા મોટા પુરુષથીજ બોલાય, પણ બીજથી ન બોલાય એમ પ્રશંસા કરે, તથા અભિમત સિદ્ધાંતોક્ત બોલે. અગીયારમો એવું સ્પષ્ટ બોલે કે જેથી કોઇ પણ સાંભલનારને બિલકુલ સંદેહ રહે નહીં. બારમો પ્રભુ જે અર્થનું વ્યાખ્યાન કરે તેને કોઇ દૂષણ આપી શકે નહીં. તેરમો જે વિષય ઘણા સૂક્ષ્મ અને બહુ કંઠણ હોય તે વિષય એવી રીતે બોલે કે જેથી સાંભલનારાનાં દૃઢ્ય માંહે તે વાત તુરત રમી જાય. ચૌદમો પ્રસ્તાવોચિત એટલે જિહ્વા જેવું બોલવા ચોગ્ય હોય તિહાં તેવું બોલે, માંહોમાંહે અર્થ મલે એમ બોલે, વૃદ્ધવાદી ગુરુને દણોતે. પંદરમો પરમેશ્વરને જે વસ્તુ વિવક્ષિત છે તેજ સિદ્ધાંત લઇ બોલે અર્થાત્ પદ્મ દ્રવ્ય નવ તત્ત્વ પુષ્ટ થવારૂપ અપેક્ષા સહિત બોલે. સોલમો વિષય, સંબંધ, પ્રયોજન અને અધિકારી સહિત બોલે. સત્તરમો પદરચનાની અપેક્ષા લઇ બોલે. અઠારમો નવ તત્ત્વ ને પદ્મ દ્રવ્યની પટ્ટતા બોલવામાં હોય તેમ બોલે. આગણીશમો એવી રીતે સ્તિગ્ધ મધુર બોલે કે જેથી સાંભલનારને ઘૃત ગોળથી પણ મીઠાશ વધારે ઉપજે. વીશમો એવી ચતુરાઇથી બોલે કે જે માંહે પારકા મર્મ જણાઇ ન આવે. એકવીશમો ધર્મ અર્થ પ્રતિબદ્ધ બોલે. બાવીશમો ઉદારપણે દીપક જેવો પ્રકાશકારી અર્થ બોલે. ત્રેવીશમો જે માંહે પરની નિંદા તથા પોતાની મોટાઇ દીઠામાં ન આવે એમ બોલે. ચોવીશમો જે બોલવાથી લોકોને એવો ભાસ ન થાય જે આ પુરુષ સર્વ ગુણ સંપન્ન છે એમ બોલે. પચીશમો કર્તા, કર્મ, ક્રિયા, લિંગ, કારક, કાળ અને વિભક્તિઓ સહિત બોલે. છવીશમો સાંભલનારને વિસ્મય થાય, આશ્ચર્ય ઉપજે એવું બોલે. સત્યાવીશમો સ્વસ્થ ચિત્તે અતિ ધીરતા સહિત બોલે, પણ ઉતાવળાની પરે ન બોલે. અઠ્યાવીશમો વિલંબ રહિત બોલે. આગણત્રીશમો મનની ભ્રાંતિ રહિત બોલે. ત્રીશમો વૈમાનિક, ભવનપતિ, મનુષ્ય, તિર્યચ, સર્વ પોતપોતાની ભાષામાં સમજે તેમ બોલે. એકત્રીશમો જેમ શિષ્યોને વિશેષ બુદ્ધિ ઉપજવાપણું થાય તેમ બોલે. બત્રીશમો પદના અર્થને અનેકપણે વિશેષ આરોપણ કરી બોલે. તેત્રીશમો સત્ત્વ પ્રધાનપણે એટલે સાહુસિકપણે બોલે. ચોત્રીશમો પુનરુક્તિદોષ રહિત બોલે. પાંત્રીશમો સાંભલનારને ખેદ શ્રમ ન ઉપજે એવું બોલે. એ પ્રભુની વાણીના પાંત્રીશ ગુણ કહ્યા ॥ ૫ ॥

સમય પચ્ચેસંતર આણકરસી, ચરમ તિભાગ વિશેષ ॥

અવગાહન લહી જે શિવ પહોતા, સિદ્ધ નમો તે અશેષ

રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે સિદ્ધપદની સ્તવના પાંચ ગાથાએ કરે છે. જે એક સમય વિના બીજે સમય ફરસે નહીં, તેમજ ચૌદમા ગુણકાણના અંતથી આકાશના અસંખ્યાતા પ્રદેશ છે, તે

મધ્યે જીવ જે પ્રદેશની શ્રેણીએ પ્રવર્તન કરે તેથી બીજા પ્રદેશને (અણુકરસી કે૦) ફરસે નહીં, એટલે સમશ્રેણીના પ્રદેશને અંતરે રહ્યા જે બીજા પ્રદેશ તેમને ફરસ્યા વિના જે પ્રદેશ સિદ્ધ થયા તેજ પ્રદેશ સમશ્રેણીએ એક સમયમાં સિદ્ધગતિ પામે. જે વારે તિહાં પહોંચે તે વારે (ચરમ કે૦) છેલ્લા શરીરનો (તિલાગ કે૦) ત્રીજો ભાગ વિશેષ ઘટે, એટલે નવ હાથની કાયા હોય તો છ હાથની કાયા રહે, એવી અવગાહના લઘને સિદ્ધગતિ પામ્યા તે (અશેષ કે૦) સમસ્ત સિદ્ધને નમસ્કાર કરો ॥ ૬ ॥

પૂર્વપ્રયોગ ને ગતિપરિણામે, બંધનછેદ અસંગ ॥ સમય
એક ઊરધ ગતિ જેહની, તે સિદ્ધ સમરો રંગ રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—એક પૂર્વપ્રયોગ જે પૂર્વ બલપાણું હતું તે માટે, બીજું જીવમાં સહજે ગતિપરિણામ છે તેથી, ત્રીજું કર્મનો બંધનછેદ થયો માટે, ચોથું અનાદિ પ્રસંગી રદયો, અસંગી થયા માટે, એક સમય પર્યંત ઊર્ધ્વ ગતિ છે, પછી અચલ છે. હવે એ સિદ્ધગતિએ પહોંચવાના ચાર દૃષ્ટાંતનો અર્થ કહે છે. તેમાં ધનુષ્ય ચડાવી બાણ મુકવાને અવસરે પૂર્વપ્રયોગ વિધિએ પણ-જનું પ્રેચું જેમ બાણ જાય તેમ આત્મા પૂર્વે કર્મ સહિત હોતો તે સર્વ કર્મની એકસો અઠાવન પ્રકૃતિનો બંધ, ઉદય, ઉદીરણા અને સત્તાનો ક્ષય થાય, તે વારે જીવ ઉંચો જાય, સિદ્ધ થાય, તે જીવનું પૂર્વપ્રયોગલક્ષણ કહીએ. બીજે જેમ અગ્નિ માંહેથી ધૂમ્ર નીકલે તે તુરંત ઉંચો ચડે તેમ આત્મા કર્મથી વેગલો થાય તો એની ગતિ પણ ઉંચી જવાની છે, માટે ઉંચો ચડે તેને ગતિપરિણામ સ્વભાવ કહીએ. ત્રીજે જેમ એરંડ વૃક્ષનાં ફલ પાકે તે આતપને યોગે સુકાયા પછી ફાટે, તે વારે તેનું બીજ નીકલે તે ઉંચું ઉછળે તેમ ભવરૂપ વન માંહે મનુષ્યરૂપ વૃક્ષ છે, તેનું સમકિતરૂપ સ્થલ છે, અને વ્રતરૂપ શાખા છે, ભાવનારૂપ પ્રતિશાખા છે, અને ઘનધાતી કર્મ-ક્ષયરૂપ ફૂલ છે, તથા તેરમા અને ચૌદમા ગુણઠાણરૂપ ફલ તે શેષ પંચાશી પ્રકૃતિ સત્તાક્ષયરૂપ આતપે કરી આત્મા પુદ્ગલથી ભિન્ન થયો. તે બંધનનો છેદ થયો. તે વારે જીવની ગતિ ઉંચી થાય, તેથી સિદ્ધ થાય. કર્મબંધનનો છેદ થયો, માટે તેને બંધનછેદયોગ કહીએ. ચોથો જેમ કુંભાર પ્રથમ વેગથી ચક્રને ફેર કરી ભમાડે, પછે કોઈ હાથ ન લગાડે તોપણ તે ચક્ર પોતાની ભેલે ફર્યા કરે, તેમ જીવ અસંગક્રિયાને બળે કર્મભલ રહિત થઈ રહ્યો છે, અને ઉપાધિનાં કારણ સર્વ મટી ગયાં છે, તેથી સંગ રહિત થકા જીવની ગતિ ઉંચીજ હોય. એમ ચાર પ્રકારે કરી એક સમય માંહે જેની (ઊરધ કે૦) ઉંચી ગતિ છે, પછી અચલ છે તે સિદ્ધને તમે (રંગ કે૦) હુપે કરી સમરો, નમો ॥ ૭ ॥

નિર્મલ સિદ્ધશિલાની ઉપરે, જોયાણુ એક લોકંત ॥
સાદિ અનંત તિહાં સ્થિતિ જેહની, તે સિદ્ધ પ્રણમો
સંત રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર૦ ॥ ૮ ॥

અર્થ—(નિર્મલ કે૦) સ્ફટિક સ્વભયી મલ રહિત અતિવંત અર્જુન સોનાની જે સિદ્ધ-શિલા તે ઉપરે ઉત્સેધ અંગુલને માને કરી એક યોજનને અંતે લોકનો અંત છે. તે યોજનના

ચાવીશ ભાગ કરીએ, તેમાં ત્રેવીશ ભાગ હેઠા પડતા મૂકીએ અને ઉપરલે ચાવીશમે ભાગે સર્વ સિદ્ધના જીવ અવગાહી રહ્યા છે. તિહાં અનેક પ્રકારની અવગાહના છે. કોઇ પલાંડી વાળ્યા સિદ્ધ થયા તેની તેવી અવગાહના, કોઇ કાઉસંગમુદ્રાએ સિદ્ધ થયા તેની તેવી અવગાહના જાણવી, ઉત્કૃષ્ટ પાંચસેં ધતુષ્ય શરીરવાલા સિદ્ધ થયા, મધ્યમ સાત હાથના શરીરવાલા અને જઘન્ય બે હાથના શરીરવાલા સિદ્ધ થયા. તે જાથગા ઉંચપણે ત્રણસો તેત્રીશ ધતુષ્ય, એક હાથ ને ચાર અંગુલ પ્રમાણ છે. તિહાં સર્વ સિદ્ધ આશ્રયી અનાદિ અનંત સ્થિતિ છે અને એક સિદ્ધ આશ્રયી સાદિ અનંત સ્થિતિ છે જેની એવા જે સિદ્ધ તેને હે (સંત કે૦) સજ્જન પુરુષો ! તમે પ્રણામ કરો. તે સિદ્ધની અવગાહનાના અગીયાર ભેદ આવશ્યકનિર્ણયિત માંહે કહ્યા છે, તેમાંના અગીયારમા કર્મક્ષયના સિદ્ધનો ભેદ એ સિદ્ધને છે એવા સિદ્ધને નમે, જેમ મોક્ષસુખને પામે ॥ ૮ ॥

જાણે પણ ન શકે કહી પુરગુણ, પ્રાકૃત તિમ ગુણ જસ ॥
ઉપમા વિણ નાણી ભવ માંહે, તે સિદ્ધ દીયો ઉદ્ધાસ
રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—વળી તે સિદ્ધ કેવા છે? તો કે જેમ (પ્રાકૃત કે૦) લિલ્લ છે તે (પુર કે૦) નગરના ગુણ જાણે છે, પણ સુખથી કહી શકે નહીં, એટલે જેમ કોઇ એક નગરનો રાજા એકદા વક્રશિક્ષિત અથ્થે ચડી અટવીમાં ગયો, પછી વાગ જોયવાથી હાથ દુઃખવા લાગ્યા તે વારે લગામ મૂકી દીધી, તેથી ઘોડો પણ ઉભો રહ્યો, તે વારે રાજા નીચે ઉતરી અથ્થને વૃક્ષની છાયાએ બાંધી પોતે પણ છાયામાં બેઠો, પણ ત્યાં ઘણી લાગી છે, એટલામાં એક લિલ્લ વનમાંથી આવ્યો, તેની પાસેથી રાજાએ હાથની સંજ્ઞાએ પાણી માગ્યું. લિલ્લે વિચાર્યું જે આ કોઇક ભલો માણસ દેખાય છે, એમ ધારી પાનનો ફરીયો કરી પાણી ભરી લાવ્યો. રાજાએ પાણી પીયું અને પ્રાણ રહ્યા, તેથી ખુશી થયો, એટલામાં રાજાની સેના પણ પગલે પગલે ચાલતી તિહાં આવી પહોતી. તે પણ રાજાને જોઇ આનંદ પામી, પ્રધાનાદિકે ભોજન સુખ આગલ મૂક્યું, રાજા તે લિલ્લને જમાડી વસ્ત્ર પહેરાવીને તેને સાથે તેડી નગરમાં આવ્યો. તિહાં એક મંદિરમાં લિલ્લને રાખ્યો, ઘણા સેવક તેની પાસે રાખ્યા, લિલ્લ પણ ગોંખમાં બેસી નગરના તમાસા જોયા કરે, એવા મીઠાઇનાં ભોજન કરે, ચુવા ચંદનનાં વિલેપન કરે, કેટલાએક દિવસો પછી તે લિલ્લ પોતાના સંબંધી પાસે ગયો, તેને સર્વ લિલ્લ મલી પૂછવા લાગ્યા કે તું ક્યાં ગયો હતો? તે વારે તેણે કહ્યું કે હું નગરમાં ગયો હતો. તેમણે પૂછ્યું કે તિહાં ખાવા પીવાનું શું મલતું હતું? તથા નગરનાં સ્થાનક કેવાં હતાં? વસ્ત્ર કેવાં હતાં? એમ પૂછવા લાગ્યા, પણ તે લિલ્લ તેમને કાંઇ કહી શકે નહીં, પોતે મનમાં સર્વ જાણે, પણ સમજાવી શકે નહીં, એ દૃષ્ટાંતે. તથા જેમ કોઇક સુંગાને ગાળ ખવરાવીને તેનો સ્વાદ પૂછીએ તો તે સંજ્ઞાએ બતાવે, પણ કહી શકે નહીં, તેમ શ્રીસિદ્ધનાં સુખને પણ (ઉપમા વિણ ભવ માંહે કે૦) જગત માંહે કોઇ ચીજની ઉપમા દબને વર્ણન કરી શકાય નહીં. તે સિદ્ધનાં સુખને (નાણી કે૦) કેવલજ્ઞાની પુરુષ જાણે ખરા, પણ તેનું સુખથી વર્ણન કરી શકે નહીં, એવાં સુખનો અનુભવ કરનારા જે શ્રીસિદ્ધ ભગવાન તે સુખને ઉદ્ધાસ પ્રત્યે આપો ॥ ૯ ॥

જ્યોતિશું જ્યોતિ મિલી જસ અનુપમ, વિરમી સકલ

ઉપાધિ ॥ આતમરામ રમાપતિ સમરો, તે સિદ્ધ સહજ
સમાધિ રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—વળી સિદ્ધ કેવા છે? તો કે જેની જ્યોતિ માંહે જ્યોતિ મલી રહી છે, એક સિદ્ધની અવગાહના માંહે (અનુપમ કેં) જેની ઉપમા આવેજ નહીં એવી અનંતા સિદ્ધની જ્યોતિ દીપકને દૃષ્ટાંતે મલી રહી છે, એટલે જેમ એક આરડા માંહે એક દીવાનો પ્રકાશ સમાધ રહ્યો છે, તેમાં વળી બીજા અનેક દીપક કરીએ તો તેના પ્રકાશ પણ તેમાંજ સમાધ જાય, એ દૃષ્ટાંતે જાણવું. વળી સંસાર સંબંધી સકલ ઉપાધિ વિરમી છે એવા તથા જેમના આત્માના મૂલ ગુણ સાક્ષાત્ પ્રગટ થયા છે, માટે આત્મારામરૂપ ને (રમા કેં) મોક્ષલક્ષ્મી તેના (પતિ કેં) સ્વામી એવા જે સિદ્ધ તેને (સમરો કેં) સ્મરણ કરે. તે સિદ્ધ સહજ સ્વગુણરૂપ સમાધિનું સ્થાનક છે, જે માટે જીવને અનાદિ કાળનાં લાગેલાં જે આઠ પ્રકારનાં કર્મ, તેને શોષવ્યાં, ધમ્યાં, તેથી સિદ્ધ થયા. તે સિદ્ધનાં સુખ કેવાં છે? તો કે યાવન્માત્ર જેટલા દેવતાના સમૂહ છે તે સર્વનાં ત્રણ કાળનાં સુખ એકઠાં કરીએ, પિંડીભૂત કરીને તેને વળી અનંતગુણાં કરીએ, તેથી પણ સિદ્ધનાં સુખ અનંતગુણાં છે. એમ પાંચ ગાથાએ કરીને શ્રીસિદ્ધપદની સ્તવના શ્રીપાલ રાજાએ કરી ॥ ૧૦ ॥

પંચ આચાર જે સૂધા પાળે, મારગ ભાળે સાચો ॥ તે
આચારિજ નમીએ તેહશું, પ્રેમ કરીજે જાયો રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—હવે ત્રીજા આચાર્યપદની સ્તવના પાંચ ગાથાએ કરી કરે છે. જે પોતે જ્ઞાન ભણે, પરને જ્ઞાન ભણાવે, પોતે જ્ઞાન લખે, પરને જ્ઞાન લખવાનો ઉદ્યમ કરાવે, પોતે જ્ઞાન-ભંડારા કરે, પરને જ્ઞાનભંડારા કરાવે, જ્ઞાનવંત દેખીને તેની ઉપર રાગ ધરે, તે જ્ઞાનાચાર કહીએ. તથા પોતે સમકિત પાળે, બીજાને સમકિત પળાવે, સમકિતથી પરતો હોય તેને વચનકથને કરી ફરી સમકિતમાં દઢ કરે, તેને દર્શનાચાર કહીએ. તથા ચારિત્ર પોતે પાળે, બીજાને પળાવે, ચારિત્ર પાળતા હોય તેને અનુમોદે, તે ચારિત્રાચાર કહીએ. તથા ખાર પ્રકારનું તપ પોતે કરે, પરને તપ કરાવે, જે તપ કરતો હોય તેને અનુમોદન આપે, તે તપાચાર કહીએ. તથા એ પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાદિ ચાર પ્રકારના આચારને વિષે વિશેષ શક્તિ ફેરવે, પડિશ્ક-મહું, પડિલેહણ પ્રમુખને વિષે વીર્ય ગોપવે નહીં, તે પાંચમો વીર્યાચાર કહીએ. એ પંચવિધ આચારને જે સૂધા એટલે નિરતિચારપણે પાળે, વળી શ્રીજિનોક્ત દ્વારૂપ પુણ્યમય ધર્મ તેના સાચો એટલે સત્ય માર્ગ ભાળે તે આચાર્ય કહીએ, તેને નમીએ, અને (તેહશું કેં) તેમની સાથે ધર્મનો જાયો પ્રેમ કરીજે, કેમકે તેથી આચાર પામીએ તે માટે ॥ ૧૧ ॥

વર છત્રીશ ગુણે કરી સોહે, યુગપ્રધાન જન મોહે ॥ જગ
બોહે ન રહે ખણુ કોહે, સૂરિ નમું તે બોહે રે ॥ ભવિકા ॥
સિદ્ધચક્રં ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—વળી અચાર્ય કેવા છે? તો કે (વર કેં) પ્રધાન એવા પંચેન્દ્રિયના નિગ્રહ

આદિક છત્રીશ ગુણ જે આચાર્યના છે તેણે કરી શોભે છે. વળી યુગપ્રધાન પદવીના ધરનાર, દ્વાદશાંગીના જાણુ, સર્વ જનને મોહ પમાડનાર તથા (જગ ખોલે કેં) સર્વ જગતના જનને બોધે એટલે પ્રતિબોધ આપવામાં સમર્થ, તથા (ન રહે ખણુ કોલે કેં) એક ક્ષણમાત્ર પણ જે કોષમાં રહેતા નથી, એટલે ક્ષણમાત્ર પણ કોષ ધરતા નથી, એવા (સૂરિ કેં) આચાર્ય, તેને (જોલે કેં) પરખીને હું નમું છું ॥ ૧૨ ॥ વળી (નિત કેં) નિરંતર ભવ્ય જીવને ઉપકાર-યુદ્ધિએ શુદ્ધ અપ્રમત્ત ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે, કેમકે પ્રમાદ જે છે તે જીવને સંસારમાં પર્યટન કરાવનારો છે, માટે પ્રમાદને દૂર કરી અપ્રમાદપણે પ્રવર્તતાને અંતર્મુહૂર્તમાં સંસારનો ભય મટી જાય. તથા વળી રાજકથા, દેશકથા, ભોજનકથા અને સ્ત્રીકથા, એ ચાર પ્રકારની વિકથા અથવા સમ્યક્ત્વ દીલણીયા અને ચારિત્ર દીલણીયા, એ બે પ્રકારની વિકથા, તે જેને કરવી નથી, સર્વદા ચારિત્ર અને સમ્યક્ત્વની પુષ્ટિ કરે છે, તેમજ સોળ ક્ષાય અને નવ નોકષાય, એ પચીશ ક્ષાય જેને નથી, વળી સર્વદા શુદ્ધ આચાર પાળવાને તત્પર રહે છે તે આચાર્યને નમીએ. તે કેવા છે? તો કે અકલુષ એટલે ડાળાશપણું અર્થાત્ કલુષભાવ તેણે કરી રહિત, તથા અમલ એટલે કોઈ પ્રકારનું શ્રદ્ધામાં મલિનપણું જેને નથી, તથા અમાય એટલે કપટ, માયા, ઈર્ષ્યા અને મત્સર, તેણે રહિત છે ॥ ૧૩ ॥

જે દીએ સારણુ વારણુ ચોયણુ, પડિચોયણુ વળી જનને ॥
 પટ્ટધારી ગછથંભ આચારય, તે માન્યા મુનિમનને રે ॥
 ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૧૪ ॥ અત્યમીએ જિનસૂરજ
 કેવલ, ચંદે જે જગદીવો ॥ ભુવનપદારથ પ્રગટન પટુ
 તે, આચારય ચિરં જીવો રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—વળી જે આચાર્ય ચાર પ્રકારની શિક્ષા દીએ છે તે કહે છે. એક તો જે સાધુ ક્રિયા અનુષ્ઠાનમાં તત્પર થકાને ભૂલ પડે તેને સંભારી આપે તે સારણા કહીએ. બીજી જે સાધુ ખોટી ક્રિયા કરતા હોય તથા ખોટું ભણતા હોય તેને વારે તે વારણા જાણવી. ત્રીજી સાધુઓને ક્રિયા કરવામાં પ્રેરણા કરે તે ચોયણા જાણવી. ચોથી સાધુને પ્રમાદ કરતા જાણી તિરસ્કારપૂર્વક આકરે વચને કરી વિશેષ પ્રેરણા કરે તે પડિચોયણા જાણવી. એ ચાર પ્રકારની શિક્ષા આપી લોકોને ધર્મકરણીમાં વિશેષ પ્રકારે જોડે. વળી પટ્ટધારી એટલે સૌધર્મપટ્ટપરંપરાના ધરનારા, તથા ગચ્છ જે ગણુ, સાધુનો સમુદાય તેને થંભ સમાન એટલે ગચ્છના સ્તંભભૂત એવા આચાર્ય ભગવાન તે મહા મુનિરાજોનાં મનને વિશેષ માન્યા છે ॥ ૧૪ ॥ વળી શ્રીઆચાર્ય ભગવાન કેવા છે? તો કે જેમ જગતમાં સૂર્યનાં કિરણોનો જે વારે પ્રસાર હોય તે વારે અંધકારનાં પડલો સર્વ દૂર થઈ જાય છે, અને જે વારે સૂર્ય અસ્ત થઈ જાય તે વારે ચંદ્રમાનો પ્રકાશ અંધકારને દૂર કરે છે. વળી કૃષ્ણપક્ષમાં જે વારે ચંદ્રમાનો પ્રકાશ પણ ન હોય તે વારે દીપક પણ અંધકારને વિનાશ કરે છે, તેમ છતાં પણ સાક્ષાત્ ભાવતીર્થંકર જે વારે વિઘ્નમાન વિચરતા હોય તે વારે તે કેવલજ્ઞાનરૂપ સૂર્યે કરી રૂપી અરૂપી પદાર્થને પ્રગટ કરતા રહે, તેથી મિથ્યાત્વરૂપ અંધકારનો પ્રસાર ન હોય, અને જે વારે (અત્યમીએ જિનસૂરજ કેં) જિન જે શ્રીતીર્થંકર દેવરૂપ સૂર્ય તે અસ્ત થાય, એટલે શ્રીતીર્થંકર નિર્વાણપદ પામ્યા પછી (કેવલ-ચંદ્ર કેં) કેવલજ્ઞાનના ધારક સામાન્ય કેવલીરૂપ ચંદ્રે કરી જગતમાં પ્રકાશ રહે, અને જે વારે કેવલી ભગવાનરૂપ ચંદ્રમાનો પ્રકાશ ન હોય તે વારે (જે જગદીવો કેં) જગતને વિષે

મિધ્યાત્વરૂપ અંધકાર દૂર કરવાને દીપક સમાન જે આચાર્ય પ્રભુ છે તેજ પ્રકાશકર્તા છે, એટલે જગતમાં અજ્ઞાનરૂપ અંધકારના પ્રસારને દૂર કરવા માટે શ્રીઆચાર્ય જે છે તે દીપક સમાન છે, માટે તે ભુવનપદારથ એટલે ત્રણ ભુવનના પદાર્થને પ્રગટન એટલે પ્રગટ રૂપ (પદ્મ કે) ચતુરાશી કહેવાને તે સમર્થ છે, એવા શ્રીઆચાર્ય ભગવાન તે (ચિરંજીવ કે) ઘણા કાળ લગે વિદ્યમાન રહ્યા. એ રીતે પ્રાભાવિક શાસનના શોભાકારક શ્રીઆચાર્યજીની સ્તુતિ શ્રીપાલ રાજા કરે છે તે પાંચ ગાથાએ કહી ॥ ૧૫ ॥

દ્વાદશ અંગ સજ્જાય કરે જે, પારંગ ધારક તાસ ॥ સૂત્ર
અરથ વિસ્તાર રસિક તે, નમો ઉવગ્રાય ઉદ્ધાસ રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૧૬ ॥ અર્થ સૂત્રને દાનવિભાગે,
આચારય ઉવગ્રાય ॥ ભવ ત્રણે લહે જે શિવસંપદ,
નમીએ તે સુપસાય રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—હવે પાંચ ગાથાએ કરીને શ્રીઉપાધ્યાયપદની સ્તવના કરે છે. જે શ્રીઆચારંગાદિ દ્વાદશ અંગ એટલે બાર અંગ છે તેનું સજ્જાય ધ્યાન નિરંતર કરે છે તથા એ દ્વાદશાંગી જે ગણિપિટક તેના અર્થના પારંગામી છે, અને તેના રહસ્યના ધારણહાર છે, વળી સૂત્રથી તથા અર્થથી તે દ્વાદશાંગીના વિસ્તાર કરવાને રસિક થકા પોતે ભણે, બીજાને ભણાવે, એવા શ્રીઉપાધ્યાયજીને ઉદ્ધાસ સહિત એટલે ચિત્તના હર્ષથી નમો એટલે નમસ્કાર કરે ॥ ૧૬ ॥ જે સૂત્ર અને અર્થરૂપ જ્ઞાનદાનની વહેંચણને વિભાગે શ્રીઆચાર્યજી જે તીર્થંકરની પેરે અર્થનું દાન કરે, અને ઉપાધ્યાયજી સૂત્રનું દાન કરે, એ રીતે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની મર્યાદા છે. એવા ગુણવંત વિધિ ક્રિયાકારક જે શ્રીઆચાર્ય ઉપાધ્યાય, તે ત્રણ ભવને અંતે એટલે તેહીજ ભવે અથવા ત્રીજે ભવે શિવસંપદ જે મોક્ષરૂપ લક્ષ્મી, તેને (લહે કે) પામે. એવા ભલા પસાયના કરનાર તેને ચિત્તની પ્રસન્નતાએ ત્રિવિધ એકાગ્રપણે કરી નમસ્કાર કરીએ ॥ ૧૭ ॥

મૂરખ શિષ્ય નિપાઇ જે પ્રભુ, પહાણને પદ્મવ આણે ॥
તે ઉવગ્રાય સકલ જન પૂજિત, સૂત્ર અરથ સવિ જાણે
રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૧૮ ॥ રાજકુંવર સરિખા
ગણચિંતક, આચારિજપદ જોગ ॥ જે ઉવગ્રાય સદા તે
નમતાં, નાવે ભવભય શોગ રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધ-
ચક્ર ॥ ૧૯ ॥ બાવનાચંદનરસ સમ વચણે, અહિત
તાપ સવિ ટાળે ॥ તે ઉવગ્રાય નમીજે જે વળી, જિન-
શાસન અનુચાળે રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૨૦ ॥

અર્થ—વળી જે શ્રીઉપાધ્યાય તે મૂર્ખ શિષ્ય હોય તેને ભણાવીને પંડિત કરે, માટે જાણીએ પાત્રરને અંકુશ આણી નવપદ્મવ કરે છે, તે ઉપાધ્યાય સમસ્ત જન પૂજિત એટલે પૂજવા યોગ્ય,

સૂત્ર તથા અર્થ સર્વને જાણે એવા છે ॥ ૧૮ ॥ વળી ઉપાધ્યાય કેવા છે? તો કે રાજકુંવર સરિખા ગણચિંતક એટલે જેમ રાજ ન હોય તે વારે યુવરાજ હોય તે રાજ્યભાર ચલાવે, તેમ શ્રીતીર્થકરને અભાવે આચાર્ય ગણચિંતક કહ્યા છે, તે શ્રીઆચાર્યના પદ એટલે પાટે થાપવા યોગ્ય એવા જે શ્રીઉપાધ્યાયજી તેને (સદા કે૦) નિરંતર નમતાં થકા ભવ જે સંસાર તેના ભયનો શોક આવે નહીં ॥ ૧૯ ॥ જેમ પિત્તવિકાર તાપાદિકનો પરાભવ થયો હોય તેને આવનાચંદનને રસે કરી સિંચ્યો થકો સર્વ તાપ દૂર થઇ જાય, તેમ શ્રીઉપાધ્યાયજી પણ જે પ્રાણી અનાદિ કાળ મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાયરૂપ અહિતના કરનારા તાપે તમ થઇ રહ્યા છે તેમને આવનાચંદનના રસ સદૃશ શીતલ વચ્ચે કરીને શીતલતા ઉપજવી તેઓના અહિતરૂપ સર્વ તાપને ટાળે, અને સર્વને શીતલતા ઉપજાવે, તે ઉપાધ્યાયને નમીજે. વળી જે શ્રીજિન-શાસનને અભુઆળે છે એટલે ઉદ્યોત કરે છે. એ રીતે પાંચ ગાથાએ કરી શ્રીઉપાધ્યાય-પદની સ્તુતિ કરી ॥ ૨૦ ॥

જિમ તરુકૂલે ભમરો બેસે, પીડા તસ ન ઉપાયે ॥ લઘ
રસને આતમ સંતોષે, તિમ મુનિ ગોચરી જાયે રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૨૧ ॥ પંચ ઇંદ્રિ ને કષાય નિરૂંધે,
ષટકાયક પ્રતિપાલ ॥ સંયમ સત્તર પ્રકારે આરાધે, વંદું
તેહ દયાલ રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—હવે પાંચ ગાથાએ કરી સાધુપદ વર્ણવે છે. જેમ કોઇ સુગંધ વૃક્ષનાં ફૂલ છે, તેની વાસનાએ આગ્રહતો ભમરો આવી બેસે છે, પણ તે ભમરો ફૂલને પીડા ન ઉપજાવે, તે ફૂલ-માંથી થોડાક રસ લઇને ફરી બીજા ફૂલે જઇને તે ફૂલનો રસ લીએ, એમ થોડા થોડા રસ લઇને પોતાના આત્માને સંતોષે, પણ ફૂલને કિલામણા ઉપજાવે નહીં, તેમ મુનિરાજ પણ ગોચરીએ જાય છે તે વારે બેંતાલીશ દોષ રહિત શુદ્ધ આહાર બેઠને ફરી ફરીને ઘરઘરથી થોડી થોડી ભિક્ષા લાવે, તેથી શુદ્ધરથને પણ અંતરાય ન થાય, કોઇ કિલામણા ન ઉપજે, અને સાધુ પણ સંયમભાર્ગવો નિર્વાહ કરવાને અર્થે આહાર લઘ નિરસ ત્યાજ્ય તુચ્છ આહારે કરી આત્માનો પોષ કરે ॥ ૨૧ ॥ વળી સાધુ કેવા છે? તો કે પંચેન્દ્રિય અને ચાર કષાયને નિરૂંધે છે, પાંચંતરે (પંચેન્દ્રિય જે નિત્ય જીતે કે૦) પાંચ ઇંદ્રિયને જે નિત્ય એટલે નિરંતર ઝીપે, તથા પૃથ્વી આદિક છકાયના જીવોની રક્ષા કરે છે, માટે તેના પ્રતિપાલન કરનારા જાણવા. તથા સત્તર પ્રકારે સંયમને આરાધે. તે દયાલ એટલે દયાવંત મહામુનિને હું વાંદું છું ॥ ૨૨ ॥

અઢાર સહસ્ર શીલાંગના ધોરી, અચલ આચાર ચરિત્ર ॥
મુનિ મહંત જયણા યુત વાંદી, કીજે જન્મ પવિત્ર રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૨૩ ॥ નવવિધ બ્રહ્મ ગુપતિ જે
પાળે, આરસવિહ તપ શૂરા ॥ એહવા મુનિ નમીએ જો

પ્રગટે, પૂરવ પુણ્ય અંકુરા રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—વળી અદાર હબર શીલાંગ રથના ધોરી એટલે તે રથને ચલાવવાને માટે વૃષભ સમાન છે. એનો વિસ્તાર પૂર્વે દેશનાની ઢાલમાં કહ્યો છે તિહાંથી જાણવો. વળી કોઇનું ચલાવ્યું ચાલે નહીં એવું અચલ છે આચારરૂપ ચરિત્ર જેમનું એવા મહંત એટલે મોટા મુનિ તે જયણા યુક્ત છે, કેમકે મુનિરાજ જે છે તે ક્રિયા કલાપમાં સુતાં, બેસતાં, ઉઠતાં, આહાર લેતાં, આવતાં, જતાં, મલ મૂત્ર પરશવતાં સદા જયણા સહિત વિચરે છે, તેમને વાંદીને પોતાનો જન્મારો પવિત્ર કરીએ અથવા એવા મુનિને જયણા યુક્ત વાંદીને જન્મ પવિત્ર કરીએ ॥ ૨૩ ॥ વળી જે નવ પ્રકારે નવ વાડરૂપ બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ પાળે છે. તે ગુપ્તિનાં નામ કહે છે. પ્રથમ જે વસ્તિમાં સ્ત્રી, પશુ, પંડગ તે નપુંસક હોય એવી વસ્તિમાં રહે નહીં, બીજી સ્ત્રીની કથા વાર્તાને સરાગપણે સાંભલે નહીં, સ્ત્રીની સાથે એકાંતે એકલો વાત ન કરે. ત્રીજી જે ભૂમિકાને વિષે અથવા માંચી, પાટ, પાટલો, ઢાલીયો ઇત્યાદિક જે આસન ઉપર સ્ત્રી બેઠેલી હોય તે આસન ઉપર બે ઘડી સુધી બેસે નહીં, તેમજ જે શ્રાવક બ્રહ્મચારી હોય તે પણ તિહાં બે ઘડી લગણુ બેસે નહીં, ચોથી સ્ત્રીનાં અંગાપાંગ તથા ઇન્દ્રિયોને સરાગપણે જીવે નહીં. પાંચમી ભીંત પરિચય ત્રાટી પ્રમુખને આંતરે જિહાં સ્ત્રી તથા પુરુષ શયન કરતાં હોય, હાસ્ય વિનોદ કરતાં હોય, કામભોગની કીડા કરતાં હોય તિહાં રહે નહીં. છઠી પૂર્વે સંસારી અવસ્થામાં જે કાંઈ સ્ત્રીની સાથે કામભોગ વિલાસાદિક સેવ્યા હોય તે સંભારે નહીં. સાતમી પરિમિત માત્ર આહાર કરે. આઠમી અતિમાત્રા તે સરસ પુષ્ટિકારક આહાર લીએ નહીં. અત્યંત ઘણો આહાર કરે નહીં એટલે પેટ ભરી જમે નહીં. નવમી શરીરને વિષે આભૂષણાદિક પહેરી શોભા કરે નહીં. એ નવ પ્રકારે બ્રહ્મચર્યની વાડરૂપ ગુપ્તિ છે તે પાળે. તથા બાર પ્રકારની તપસ્યા કરવાને શૂરવીર છે. એવા ગુણવંત મહામુનીશ્વર પંચમ ગતિના સાધક, સંસારદુઃખવારક, સદા ધર્મધ્યાનમાં સાવધાન, સર્વ જીવના રક્ષક તેમને નમીએ. જે પૂર્વ જન્મનાં સંચેલાં પુણ્યના અંકુરા પ્રકટે તો એવા મુનિરાજની જોગવાઈ મલે ॥ ૨૪ ॥

સોના તણી પરે પરીક્ષા દીસે, દિન દિન ચઢતે વાને ॥
સંયમ ખપ કરતા મુનિ નમીએ, દેશ કાળ અનુમાને
રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—વળી જેની સોનાની પરે પરીક્ષા દેખાય છે, એટલે ॥ યથા ચતુર્થિઃ કનકં પરી-
ક્ષ્યતે, નિર્ઘર્ષણચ્છેદનતાપતાડનૈઃ ॥ જેમ સોનાની પરીક્ષા નિર્ઘર્ષણ તે કસોટી ઉપર ઘસવું,
છેદન કરવું, તપાવવું અને હથોડાદિકે તાડન કરવું, એ ચાર પ્રકારે કરીએ તેમ તેમ ચઢતે વાને
દેખાય, તેમ મુનિને પણ કોઈ મિથ્યાત્વી છેદન, ભેદન, તાપન, તાડનાદિક કરે તોપણ તે દિવસે
દિવસે ચઢતે વાને દેખાય, એવા દેશ કાળને અનુમાને શુદ્ધ સંયમનો ખપ કરતા એટલે હમણાંના
કાળ પ્રમાણે આત્માર્થી નિઃશલ્યવાન એવા મહામુનિને નમીએ. અહીં કોઈ કહેશે કે એવાજ
સાધુ હોય તે વારે તેને નમીએ, સેવા કરીએ, પણ બીજાને નહીં. ત્યાં તેને ઉત્તર કહે છે કે
કદાપિ આ કાળમાં કોઈ ક્રિયાએ શિથિલ હોય તોપણ જે જે યોગ્ય, જ્ઞાનવંત, શુદ્ધ માર્ગના
પ્રરૂપક, સાવધ યોગથી દૂર રહેલા, વ્યવહારમાર્ગે આશ્રયી એવા વક્તાપણાના ગુણ જોઈને તે
મુનિની સેવા કરીએ, તેના મુખથી પંચાંગી પ્રમાણે આગમ સાંભલવાનો ખપ કરીએ, કેમકે
તેવા સાધુ ઉપદેશ દેવાને યોગ્ય છે. એમ પાંચ ગાથાએ સાધુપદની સ્તવના કરી ॥ ૨૫ ॥

શુદ્ધ દેવ ગુરુ ધર્મ પરીક્ષા, સદ્ગુણા પરિણામ ॥ જેહ
પામીજે તેહ નમીજે, સમ્યગ્દર્શન નામ રે ॥ ભવિકા ॥
સિદ્ધચક્ર ॥ ૨૬ ॥ મલ ઉપશમ ક્ષય ઉપશમ ક્ષયથી,
જે હોય ત્રિવિધ અલંગ ॥ સમ્યગ્દર્શન તેહ નમીજે,
જિનધર્મે દઢ રંગ રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે પાંચ ગાથાએ કરી સમ્યક્ત્વદર્શન વર્ણવે છે. શુદ્ધ દેવ તે અઠાર દુષણ સહિત એવા શ્રીઅરિહંત જાણવા, અને શુદ્ધ ગુરુ તે પંચ મહાવ્રતના પાલક, દશવિધ યતિ-ધર્મના ધારક, શુદ્ધ માર્ગના દેખાડનારા એવા સુસાધુ જાણવા, તથા શુદ્ધ ધર્મ તે દયા મૂલ વિનય વિવેક સહિત શ્રીકેવલિભાષિત જાણવો. એ ત્રણ તત્ત્વની પરીક્ષાને કરવે કરી સદ્ગુણના એટલે શ્રદ્ધાના પરિણામ સહિત જે સમકિત પામીજે તેનું નામ સમકિતદર્શન કહીએ. તે સમકિતદર્શનને નમીજે એટલે પ્રણમીએ, કારણ કે એક સમકિત શુદ્ધ છે તો સર્વ શુદ્ધ છે. સમકિત વિના સર્વ છાર ઉપર લીપણા સમાન જાણવું ॥ ૨૬ ॥ પ્રથમ મલ જે મોહનીય કર્મ તદ્દૂપ મલ તેની સાત પ્રકૃતિ, તેમાં ચાર પ્રકૃતિ અનંતાનુબંધીની, પાંચમી મિધ્યાત્વ મોહની, છઠી મિશ્ર મોહની અને સાતમી સમકિત મોહની, એ સાત પ્રકૃતિના ઉપશમ એટલે ઉપશમે કરીને ઉપશમ સમકિત થાય. બીજું (ક્ષય ઉપશમ કે) તે પૂર્વોક્ત મોહનીય કર્મની જે સાત પ્રકૃતિ છે, તેમાંથી જે ઉદય આવી તે ક્ષય પામી, અને જે ઉદય નહીં આવી તે ઉપશમી, પણ પ્રદેશોદયપણે છે. એમ સાત પ્રકૃતિના ક્ષય અને ઉપશમથી ક્ષયોપશમ સમકિત કહીએ. ત્રીજું (ક્ષયથી કે) એ સાતે પ્રકૃતિના સંપૂર્ણ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક સમકિત કહીએ. એવી રીતે સમકિત તે ત્રિવિધ એટલે કોઇને ઉપશમ, કોઇને ક્ષયોપશમ અને કોઇને ક્ષાયિક, એ ત્રણ પ્રકારે અલંગ રૂપે હોય. તે સમ્યક્ત્વદર્શનને નમીજે એટલે નમસ્કાર કરીએ. જે પ્રાણીના શ્રીજિનધર્મને વિષે દઢ રંગ હોય તે પ્રાણી સમકિત ચોખું રાખે. એ સમકિત આગ્યાથી સુક્તિની પ્રાપ્તિ સુગમ થાય. ઘણામાં ધણું સંસારમાં રહે તોપણ તે જીવ અર્ધપુરુષલપરાવર્તનથી વધારે રહે નહીં ॥ ૨૭ ॥

પંચ વાર ઉપશમીય લહીજે, ખય ઉવશમીય અસંખ ॥
એક વાર ખાયિક તે સમકિત, દર્શન નમીએ અસંખ રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૨૮ ॥ જે વિણ નાણુ પ્રમાણુ
ન હોયે, ચારિત્રતર નવિ ફલીયો ॥ સુખ નિર્વાણુ ન જે
વિણુ લહીએ, સમકિતદર્શન બલીયો રે ॥ ભવિકા ॥
સિદ્ધચક્ર ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—તે સંસાર માંહે ભવની પરંપરા કરતાં પાંચ વાર ઉપશમ સમકિત લહીજે, અને ક્ષયોપશમ સમકિત તો અસંખ્યાત વાર આવે અને વળી પાછું જાય, માટે તે અસંખ્યાત વાર લહીએ, તેમજ જે ક્ષાયિક સમકિત છે તે તો આખી ભવપરંપરામાં એકજ વાર લહીએ

એટલે પામીએ. એ એક જીવ આશ્રયી કહ્યું. એવા સમકિતદર્શન ધરનારા જીવ સદા સર્વદા અસંખ્યાતા પામીએ, તેને નમીએ એટલે વંદીએ ॥ ૨૮ ॥ વળી જે સમકિત વિના (નાણ કે) જ્ઞાન તે પ્રમાણ ન હોય, કેમકે સમકિત વિના જે જ્ઞાન હોય તે અજ્ઞાનપણેજ પરિણમે, માટે અજ્ઞાન જાણવું. જે કારણ માટે સમકિત રહિતને અવધિજ્ઞાન તે પણ વિભંગ-પણે હોય. વળી સમકિત વિના ચારિત્રરૂપ (તરુ કે) વૃક્ષ તે પણ ફેલીભૂત થાય નહીં, અંગારમદ્દકાર્યની પરે નિષ્ફલ ચારિત્ર થાય, માટે સમ્યક્ત્વ સહિત-ચારિત્ર તે તદ્દવ ભોક્ષકલ આપે. જે તેમ ન બને તોપણ સાત આઠ ભવ તો ઉલ્લંઘન નહીં, માટે સમકિતજ પ્રધાન છે. વળી જે સમકિત વિના નિર્વાણ જે ભોક્ષ તેનાં અક્ષય સુખ પણ ન પામીએ. તે માટે સર્વ માંહે સમ્યક્ત્વદર્શન તે ઘણુંજ બલીયું છે, માટે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમય દેવ, ગુરુ દદતાપણે કરે ॥ ૨૯ ॥

સડસઠિ બોલે જે અલંકરીયું, જ્ઞાન ચારિત્રનું મૂલ ॥ સમ-
કિતદર્શન તે નિત પ્રણુમું, શિવપંથનું અનુકૂલ રે ॥
ભવિકાં ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૩૦ ॥ ભક્ષ અભક્ષ ન જે વિણ
લહીએ, પેય અપેય વિચાર ॥ કૃત્ય અકૃત્ય ન જે વિણ
લહીએ, જ્ઞાન તે સકલ આધાર રે ॥ ભવિકાં ॥ સિદ્ધ-
ચક્રં ॥ ૩૧ ॥ પ્રથમ જ્ઞાન ને પછી અહિંસા, શ્રીસિ-
દ્ધાંતે ભાખ્યું ॥ જ્ઞાનને વંદો જ્ઞાન મ નિંદો, જ્ઞાનીએ
શિવસુખ ચાખ્યું રે ॥ ભવિકાં ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—વળી જે સમકિત ચાર સદ્ગુણ આદિક સડસઠ બોલે કરી અલંકરીયું એટલે ભૂષિત છે, શોભતું છે, તથા જ્ઞાન અને ચારિત્રનું મૂલ પણ એ સમકિતજ છે, કારણ કે સમકિત વિના જ્ઞાન, ચારિત્ર સર્વ વ્યર્થ છે. તે સમકિતદર્શનને નિત્ય પ્રત્યે હું પ્રણામ કરું છું, જે માટે તે શિવપંથ જે ભોક્ષમાર્ગ તેનું અનુકૂલ છે, એટલે તેનું સહાયભૂત છે. ઇહાં સમકિતના સડસઠ બોલનાં નામ સમકિત પચીશી તથા સડસઠ બોલની સબ્જયાદિક ગ્રંથોમાં છપાઇ ગયાં છે, માટે અહીં લખ્યાં નથી. એમ પાંચ ગાથાએ સમ્યક્ત્વની સ્તવના કરી ॥ ૩૦ ॥ હવે પાંચ ગાથાએ કરી સાતમું જ્ઞાનપદ વર્ણવે છે. (ભક્ષ કે) ખાવા ચોગ્ય, નિરવધ, નિર્દૂષણ, સચિત્ત મિશ્ર દોષ રહિત તે અને અભક્ષ તે ખાવીશ અભક્ષ્ય, બત્રીશ અનંતકાય પ્રમુખ વસ્તુ જાણવી. એ ભક્ષાભક્ષનો વિચાર તે જે વિના ન લહીએ એટલે ન જાણીએ, તથા પેય તે પાણી, છાશ, દુધ પ્રમુખ પીવા ચોગ્ય વસ્તુ અને અપેય તે મદિરા તાડી પ્રમુખ ન પીવા ચોગ્ય વસ્તુ, તે સંખંધી વિચાર, તથા કૃત્ય તે યતિ અને શુદ્ધસ્થને દિનકરણી પ્રમુખ જે કરવા ચોગ્ય છે તે અને અકૃત્ય તે લોક વિરુદ્ધ પ્રમુખ ન કરવા ચોગ્ય જે કાર્ય તે જ્ઞાન વિના ન લહીએ એટલે ન પામીએ, માટે જ્ઞાન તે એ (સકલ કે) સર્વ વસ્તુ જાણવાનો આધાર છે, પરંતુ જ્ઞાન વિના તો ચક્ષુ રહિત આંધલા સરખા જાણવા ॥ ૩૧ ॥ વળી પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી અહિંસા, તે જ્ઞાને કરી જ્ઞાની જાણે તે વારે દયા પાળે. જ્ઞાન વિના અહિંસાનો માર્ગ સમજાય નહીં, એમ શ્રીજિનોક્ત સિદ્ધાંત એટલે આગમ માંહે ભાખ્યું છે, કહ્યું છે. તે માટે જ્ઞાનને વંદો, જ્ઞાનને કોઇ નિંદશો માં. જે જ્ઞાનમાં લયલીન હતા તે જ્ઞાનીએજ શિવસુખ એટલે ભોક્ષસુખ ચાખ્યું છે ॥ ૩૨ ॥

સકલ ક્રિયાનું મૂલ તે શ્રદ્ધા, તેહનું મૂલ જે કહીએ ॥ તેહ
જ્ઞાન નિત નિત વંદીજે, તે વિષુ કહો કિમ રહીએ રે ॥
ભવિકાં ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૩૩ ॥ પાંચ જ્ઞાન માંહે જેહ
સદાગમ, સ્વપર પ્રકાશક તેહ ॥ દીપક પરે ત્રિભુવન
ઉપગારી, વળી જિમ રવિ શશી મેહ રે ॥ ભવિકાં ॥
સિદ્ધચક્રં ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—સમસ્ત ક્રિયાનું મૂલ તે શ્રદ્ધા છે એટલે પ્રતીતિ છે, પણ શ્રદ્ધા વિના ક્રિયા ચોખી
કહેવાય નહીં. તે શ્રદ્ધાનું મૂલ પણ જ્ઞાનજ કહીએ, કારણ કે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધા પણ બેસે
નહીં. એવું જે જ્ઞાન તેને નિત્ય નિત્ય વાંદીજે. તે જ્ઞાન ભવદુઃખનું છેદનાર છે, માટે કહો
કે તે જ્ઞાન વિના એક ક્ષણમાત્ર પણ કેવી રીતે રહી શકીએ? ॥ ૩૩ ॥ તે જ્ઞાન પાંચ પ્રકારનું
છે, એક મતિજ્ઞાન, બીજું શ્રુતજ્ઞાન, ત્રીજું અવધિજ્ઞાન, ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન અને પાંચમું
કેવલજ્ઞાન. તે માંહે જે (સદાગમ કે) શ્રુતજ્ઞાન છે તે સર્વમાં અધિક છે, તે સ્વમત અને
પરમતનું પ્રકાશક છે, અથવા એ શ્રુતજ્ઞાન જે છે તે સ્વ એટલે પોતાનું અને પર એટલે બીજાં
જે ચાર જ્ઞાન તેનું પ્રકાશક છે, એટલે પાંચે જ્ઞાન એનાથી જાણ્યાં જાય. વળી દીપકની પેરે
ત્રણ ભુવનને વિષે ઉપકારી છે, એટલે જેમ અંધકારમાં દીપક પ્રગટ થાય તે વારે ઘટ પદાર્થિક
પદાર્થ સર્વ દેખાઈ આવે, તેમ શ્રુતજ્ઞાનથી ત્રણ ભુવનમાં રહ્યા જે જીવાજીવાદિ પદાર્થ તે સર્વ
જાણવામાં આવે. વળી જેમ રવિ જે સૂર્ય અને શશી એટલે ચંદ્રમા તથા મેહ એટલે મેઘ,
એ ત્રણ ઉપકારી છે, એટલે સૂર્ય પ્રકાશ કરે છે, ચંદ્રમા ઉદ્યોત કરે છે અને શીતલતા પણ
ઉપજાવે છે, તથા મેઘ વરસે છે, પણ તે કોઈ પ્રત્યુપકાર કરાવવાની વાંચ્યા રાખતા નથી,
તેમ શ્રુતજ્ઞાનના આધારે જીવ સંસાર નિસ્તાર પામે છે ॥ ૩૪ ॥

લોક ઊરધ અધ તિર્યગ જ્યોતિષ, વૈમાનિક ને સિદ્ધ ॥
લોક અલોક પ્રગટ સવિ જેહથી, તે જ્ઞાને મુજ શુદ્ધિ રે ॥
ભવિકાં ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૩૫ ॥ દેશવિરતિ ને સરવ-
વિરતિ જે, ગૃહી યતિને અભિરામ ॥ તે ચારિત્ર જગત
જયવંતું, કીજે તાસ પ્રણામ રે ॥ ભવિકાં ॥ સિદ્ધ-
ચક્રં ॥ ૩૬ ॥

અર્થ—વળી લોક તે ચૌદ રાજલોક, તેમાં સંભૂતલાથી ઊરધ એટલે ઉંચા સાત રાજમાં
(વૈમાનિક ને સિદ્ધ કે) આર દેવલોક, નવ ઐવેયક, પાંચ અનુત્તરવિમાન, એ સર્વ વૈમાનિક
દેવ કહેવાય અને સિદ્ધશિલાની ઉપર સિદ્ધના જીવ છે, તથા (અધ કે) નીચે સાત રાજ-
લોકમાં વાણવ્યંતર, વ્યંતર, ભુવનપતિ, સાત નરકપુટ્ટી છે, અને તિર્યગ તે તિર્યંગલોક, તેમાં
પીસ્તાદીશ લાખ યોજનને વિષે મનુષ્યક્ષેત્ર છે તથા બીજા સ્વયંભૂરમણ સચુદ પર્વત અસં-

પ્રયાતા દ્વીપ, સમુદ્ર એ સર્વ એક રાજમાં છે, એમાં જ્યોતિષી દેવો પણ છે, એ સર્વ લોક રાખે ચોદ રાજલોક જાણવા, તેમજ અલોક અનંતો છે. તેના સર્વ ભાવ જે જ્ઞાનથી પ્રગટ થાય એવું નિર્મલ શુદ્ધ પ્રકાશક જે જ્ઞાન, તેણે કરી મારી પણ શુદ્ધિ થાય. એવી રીતે શ્રીપાલ રાજ જ્ઞાનની સ્તવના કરે છે. એ જ્ઞાનપદ કહ્યું ॥ ૩૫ ॥ હવે પાંચ ગાથાએ કરી આઠમું ચારિત્રપદ વખાણે છે. દશવિરતિ ચારિત્ર તે ગૃહસ્થને હોય, અને સર્વવિરતિ ચારિત્ર તે (યતિને કે) સાધુને હોય. એવાં એ બે પ્રકારનાં ચારિત્ર તે ગૃહસ્થ તથા યુનિને અભિ-રામ એટલે અનોહર હોય, તિહાં દશવિરતિ ચારિત્રવાલો ઉત્કૃષ્ટથી બારમા દેવલોક સુધી જાય, અને સર્વવિરતિ ચારિત્રવાલો ઉત્કૃષ્ટપણે મોક્ષે જાય, તે ચારિત્ર જગતમાં જયવંતું વર્તે છે. જે ચારિત્રની દેવ મનુષ્ય પ્રમુખ સેવા કરે છે (તાસ કે) તે ચારિત્રને પ્રણામ કરીએ ॥ ૩૬ ॥

તૃણ પરે જે ષટ્ પંડ સુખ છંડી, ચક્રવર્તી પણ વરીયો ॥
તે ચારિત્ર અખય સુખકારણ, તે મેં મન માંહે ધરીયો
રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૩૭ ॥ હુઆ રાંકપણે જેહ
આદરી, પૂજિત ઇંદ નરિંદે ॥ અશરણશરણ ચરણ તે
વંદું, પૂર્યું જ્ઞાન આનંદે રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥
૩૮ ॥ બાર માસ પર્યાયે જેહને, અનુત્તરસુખ અતિ-
ક્રમીએ ॥ શુકલ શુકલ અભિજાત્ય તે ઉપર, તે ચારિત્રને
નમીએ રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૩૯ ॥

અર્થ—વળી ચક્રવર્તી સરખાએ પણ ષટ્ પંડના સુખને તરણાની ધેરે છાંડીને જે ચારિ-ત્રને વચ્ચું છે એટલે આદર્યું છે તે ચક્રવર્તી ગાયરી ગયા થકા કોઈ તજ્જના કરે તોપણ તેથી લગારમાત્ર એક પામે નહીં. એવું ચારિત્ર તે અક્ષય સુખ જે નિરાપાધ મોક્ષનાં સુખ, તેવું કારણભૂત છે, તેને મેં મારા મન માંહે ધર્યું છે ॥ ૩૭ ॥ વળી જે ચારિત્રને રાંકપણે આદરી એટલે રાંક સરખા પણ આદરીને ચારિત્રમાં મન સ્થિર કરતા થકા સંપ્રતિ રાજવત્ ઇંદ્ર અને નરિંદ જે રાજ તેણે પૂજિત એટલે પૂજન કરેલા (હુઆ કે) થયા, મારે સંસારથી ખીતા જે પ્રાણી, જેને કોઈ શરણ નથી એવા અશરણને શરણરૂપ જે (ચરણ કે) ચારિત્ર તેને હું વાંદું છું. તે ચારિત્ર જ્ઞાને સહિત આનંદે પૂરિત છે, તે પ્રત્યે વાંદું છું ॥ ૩૮ ॥ વળી જે ચારિત્રના પર્યાય તે ચઢતે અધ્ધવસાયે બાર માસના જેટલા સમય થાય તેટલાં સમયસ્થાન ઉલ્લંઘ્યાં, તે વારે તે ચારિત્રીયાને જે સ્વરૂપના રમણનું સુખ થાય તે સુખ અનુત્તરવિમાનના દેવતાના સુખને પણ અતિક્રમીએ એટલે અતિક્રમી જાય છે, અર્થાત્ તેના કરતાં પણ અધિક સુખ તે ચારિત્રીયાને થાય છે. પછી (તે ઉપર કે) તે ઉપરાંત ચારિત્ર (શુકલ શુકલ કે) ઉજ્જવલ ઉજ્જવલ પરિણામે (અભિજાત્ય કે) તરતમાદિ ચોંગ ચુકત ચુજ સહિત હોય. તે ચારિત્રને નમીએ ॥ ૩૯ ॥

ચય તે આઠ કર્મનો સંચય, રિક્ત કરે જે તેહ ॥ ચારિત્ર
નામ નિરુત્તે ભાખ્યું, તે વંદું ગુણજેહ રે ॥ ભવિકા ॥

સિદ્ધચક્રં ॥ ૪૦ ॥ જાણુંતા ત્રિહું જ્ઞાને સંયુત, તે ભવ
મુગતિ જિણુંદ ॥ જેહ આદરે કર્મ ખપેવા, તે તપ શિવ-
તરુકંદ રે ॥ ભવિકાં ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૪૧ ॥ કરમ નિકા-
ચિત પણ ખય જાઇ, ખિમા સહિત જે કરતાં ॥ તે તપ
નમીએ જેહ દીપાવે, જિનશાસન ઉજમંતાં રે ॥ ભવિકાં
સિદ્ધચક્રં ॥ ૪૨ ॥

અર્થ—હવે ચારિત્ર શબ્દનો અર્થ કહે છે. ચય એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિક જે આઠ કર્મ
તેના સંચય એટલે ઘણી પ્રકૃતિનું એકદું થયું તેને સંચય કહીએ. તેને જે (રિક્ત કેં) ખાલી
કરે (તેહ કેં) તેનું નામ ચારિત્ર કહીએ. એવું નામ નિયુક્તિમાં ભાખ્યું છે, તે ચારિત્રને
હું વંદું છું. તે ચારિત્ર (ગુણગેહ કેં) ગુણનું ઘર છે. એ ચારિત્રપદ કહ્યું ॥ ૪૦ ॥ હવે પાંચ
ગાથાએ કરી તપપદનું વર્ણન કરે છે. (જિણુંદ કેં) શ્રીતીર્થંકર દેવ અનંતા થયા, વળી
અનંતા થશે, તે સર્વ મતિ, શ્રુત અને અવધિ, એ ત્રણ જ્ઞાને કરી સંયુક્ત થકા માતાના ઉદ-
રમાં આવી ઉપજે છે. તે જન્મ્યા પછી અવધિજ્ઞાને કરી જાણતા થકા છે જે અમે આ ભવ-
માંજ મોક્ષ જઇશું તોપણ જે તીર્થંકર શેષ કર્મપ્રકૃતિ અપાવવાને અર્થે તપને આદરે છે,
અનેક પ્રકારનાં તપ કરીને સર્વ કર્મને અપાવે છે, એવું એ તપ છે તે તપ શિવતરુ એટલે
મોક્ષરૂપ વૃક્ષનો (કંદ કેં) કાંદો એટલે મૂલરુકંધ જાણવું ॥ ૪૧ ॥ વળી ક્ષમાએ કરી સહિત
તપ કરતાં થકા નિકાચિત નિવિડ આકરાં જે કર્મ, તે સર્વ ક્ષય થઇ જાય, તે તપને નમીએ,
જે તપને (ઉજમંતાં કેં) ઉજમતાં એટલે ઉજમણું કરતાં થકા શ્રીજિનશાસનને દીપાવે ॥ ૪૨ ॥

આમોસહી પમુહા બહુ લલિ, હોવે જાસ પ્રભાવે ॥ અષ્ટ
મહાસિદ્ધિ નવ નિધિ પ્રગટે, નમીએ તે તપ ભાવે રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્રં ॥ ૪૩ ॥

અર્થ—વળી (જાસ કેં) જે તપના પ્રભાવથી (આમોસહી કેં) આમશૌંષધિ પ્રમુખ
ઘણી લબ્ધિઓ ઉપજે છે. તે લબ્ધિઓ સર્વ મલી અધ્યાવીશ છે. તેનાં નામ કહે છે. પ્રથમ
જે ઋષીશ્વરના હસ્તપાદસ્પર્શ માત્રે કરી રોગ જાય તે આમશૌંષધિ લબ્ધિ જાણવી. બીજી
જે મુનિરાજના મલ મૂત્રે કરી રોગ જાય તેને વર્ષાશૌંષધિ, વિરપુરીષ લબ્ધિ કહીએ. ત્રીજી
જે ઋષીશ્વરના રલેખ ઔષધિરૂપ હોય તેને ખેલૌષધિ લબ્ધિ કહીએ. ચોથી જે ઋષીશ્વરના
શરીરનું પ્રસ્વેદજલ ઔષધિરૂપ હોય તેને જલૌષધિ લબ્ધિ કહીએ. પાંચમી જે ઋષીશ્વરનાં
કેશ, રોમ, નખાદિક એ સર્વ ઔષધિરૂપ હોય, સર્વ પ્રકારના રોગ નિવારવાને સમર્થ હોય
અને મુગંધ યુક્ત હોય તેને સર્વૌષધિ લબ્ધિ કહીએ. છઠી જે એકજ વારે સધલી ઈંદ્રિયોએ
સાંભલવાની શક્તિ હોય અથવા એક ઈંદ્રિયે કરી સર્વ ઈંદ્રિયોના વ્યાપાર લેવાની શક્તિ
હોય અથવા આર યોજનમાં ચક્રવર્તીનું કરક હોય, તે કરકમાં જે વારે એકજ સમયે સર્વ
ભૂતિનાં વાજિત્ર વાજે તે વારે તે સમકાલે વાજતાં એવાં સર્વ પ્રકારનાં વાજિત્રોના શબ્દને
જૂઠા જૂઠા જાણી શકે તે શક્તિને સંલિખિત્રશ્રોત્ર લબ્ધિ કહીએ. સાતમી અવધિજ્ઞાનવાલાની જે
જાણવાની શક્તિ તેને અવધિજ્ઞાનરૂપ લબ્ધિ કહીએ. આઠમી જેથી મનપર્યવજ્ઞાને કરી સા-
મી. રા. ૩૪

માન્ય માત્ર જાણે, એટલે આ અમુક જીવે મન માંહે ઘટ ચિંતવ્યો છે એટલું જ જાણે, પણ એ ઘટ કેવો અને ક્યાંનો હતો ઇત્યાદિક ન જાણે, અથવા અદીદ્વીપના મનુષ્યનાં મન સંબંધી બાહર પર્યાય જાણે તેને ઋણુમતિ લખિય કહીએ. નવમી એવું જાણે જે એણે ઘટ ચિંતવ્યો છે તે સોનાનો છે અને પારદીપુરનો નીપવ્યો છે. અથવા અદીદ્વીપ સંબંધી મનુષ્યનાં જે મન, તેના સૂક્ષ્મ પર્યાય જાણે તેને વિપુલમતિ લખિય કહીએ. દશમી ચારણ લખિય એ પ્રકારે છે, એક જંઘાચારણ અને બીજી વિઘાચારણ, એને ચારણ લખિય કહીએ. અગીયારમી જેથી ઠાઠા વિષ યુક્ત હોય તેને આશીર્વિષ લખિય કહીએ. તે એક જાતિઆશીર્વિષ અને બીજી કર્મઆશીર્વિષ એ બે પ્રકારે છે. તેમાં વળી જાતિઆશીર્વિષ તે સર્પ, વીંછી, દડકાં અને મનુષ્ય, એ ચાર પ્રકારે જાણવી, અને કર્મઆશીર્વિષ તે તિર્થંચ તથા મનુષ્યને જ હોય, માટે તિર્થંચ અને મનુષ્ય આશ્રયી બે પ્રકારે છે. એ તપ અને ક્રિયા અનુષ્ઠનાદિકે કરી ઉપજે છે, તે સર્પાદિકની પેરે સર્પાદિકે કરી અનેરોને વિણાસે તેને આશીર્વિષ લખિય કહીએ. બારમી કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિ તેને કેવલ લખિય કહીએ. તેરમી શ્રીગણધરને ગણધરપણાની લખિય કહીએ. ચૌદમી પૂર્વધરને પૂર્વધર અથવા શ્રુતજ્ઞાન લખિય કહીએ. પંદરમી શ્રીતીર્થંકરને તીર્થંકર લખિય કહીએ, અથવા સમોસરણની રચના કરી તીર્થંકર જેવો મહિમા કરી દેખાડે તે ઋષીધરને તીર્થંકર લખિય કહીએ. સોલમી જેથી ચક્રવર્તીપણું પામે, અથવા ચક્રવર્તીની રાજઋદ્ધિ કરી દેખાડે તેને ચક્રવર્તીપણાની લખિય કહીએ. સત્તરમી બલદેવને અથવા જે બલદેવની ઋદ્ધિ ફારવે તેને બલદેવપણાની લખિય કહીએ. અઠારમી વાસુદેવને અથવા વાસુદેવની ઋદ્ધિ જે ઋષિ ફારવે તેને વાસુદેવપણાની લખિય કહીએ. એગણીશમી જેની વાણીમાં દુધ સાકર કરતાં પણ વધારે મીઠાશ ઉપજે તેને ક્ષીરાશ્રવ તેમજ મધ્વાશ્રવ, ઘૃતાશ્રવ તથા ધધ્ધુરસાશ્રવ લખિય કહીએ. વીશમી જે ઋષિના કોઠા માંહે પેટીની પરે સમસ્ત સૂતાર્થ નિશ્ચલરૂપ ઋદ્ધિ ભરી હોય તેને કોષ્ઠક લખિય કહીએ. એકવીશમી પદ્માનુસારિણી લખિય ત્રણ પ્રકારે છે. એક જેની ધુરલા પદનો અર્થ અથવા ધુરલું પદ સાંભલીને છેલ્લા પદ પર્યંત અર્થની વિચારણાને વિષે મોટી બુદ્ધિ હોય તેને અનુશ્રુતપદ્માનુસારિણી લખિય કહીએ. બીજી છેલ્લા પદના અર્થને સાંભલવે કરી પ્રતિકૂલ પદે કરી ધુરલા પદ સુધી વિચારણા કરવામાં જેની ચતુરાઈ હોય તે પ્રતિકૂલપદ્માનુસારિણી લખિય જાણવી. ત્રીજી જેને મધ્ય પદ એટલે વચલું એક પદ સાંભલવાથી પહેલા અને છેલ્લા પદનું વિજ્ઞાન થઇ જાય છે તેને ઉભયપદ્માનુસારિણી લખિય કહીએ. એમ પદ્માનુસારિણી લખિય ત્રણ પ્રકારે જાણવી. બાવીશમી જેમ કર્ષણી રડી રીતે કસાયેલી ભૂમિને વિષે બીજ વાવે, પછી તે બીજ અનેક બીજનું આપનાર થાય, તેમ જ્ઞાનાવરણીયાદિક ક્ષયોપશમના અતિશયથી એક અર્થરૂપ બીજને સાંભલવે કરી અનેક અર્થરૂપી બીજનું જાણપણું જે લખિયથી હોય તેને બીજબુદ્ધિ લખિય કહીએ. ત્રેવીશમી ક્રોધના અધિકપણથી પોતાના શત્રુને સુખે બાળવાને સમર્થ એવી અગ્નિની ઝાળ મૂકવાની જે શક્તિ તેને તેજોલેશ્યા લખિય જાણવી. તે અનેક યોજનને આશ્રિત વસ્તુવિશિષ્ટને બાળે, અને ષષ્ઠ તથે કરી પારણે કુદમાપના આકુલાની એક મૂડી અને ઉપર ચલૂ ભર ઉબ્બુ પાણીને લીએ તેને જ મહીનામાં ઉપજે છે. ચોવીશમી આહારક શરીર કરવાની જે શક્તિ તે આહારક લખિય. પચીશમી શીત એવું જે એક પ્રકારનું તેજ તે તેજોલેશ્યાને હજીવાને માટે તેના ઉપર મૂકવાની જે શક્તિ તે શીતલેશ્યા લખિય જાણવી. છવીશમી વિષ્ણુકુમારની પરે વૈકિય શરીર કરવાની શક્તિ તે વૈકિય લખિય જાણવી. તે અણુત્વ મહત્ત્વ ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે છે. સત્યાવીશમી અંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાડું પણ અન્ન કોષએ ભિક્ષાએ કરી આણું છતાં તે લખિયવંત પુરુષ પોતે જન્મે તો જોડ આવે, પરંતુ બીજા હજારો મહાત્મા જે તે અન્ન જમવા બેસે તો ખૂટ નહીં, એવી જે શક્તિ તેને અક્ષીણમહાનસી લખિય કહીએ. એ ગૌતમાદિકને

પ્રસિદ્ધપણે હતી. અઘ્યાવીશમી જે શક્તિથી સંઘ પ્રમુખનું કામ પડે તે વારે ચક્રવર્તીની સેનાને પણ ચૂર્ણ કરે તે પુલાક લખિષ જાણવી. એ અઘ્યાવીશ લખિષ કહી. વળી તે તપને પ્રભાવે કરી અણિમાદિક આઠ મહાસિદ્ધિ પ્રગટ થાય છે, તેનાં નામ કહે છે. પ્રથમ જેથી ઝીણા છિદ્ર માંહે પેસે, અથવા કમલના નાલ માંહે પેસીને ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ વિસ્તારે તે અણિમા સિદ્ધિ જાણવી. બીજી મેરુ થકી પણ મોટું શરીર કરવાની શક્તિ તે મહિમા સિદ્ધિ જાણવી. ત્રીજી વાયુથી પણ અત્યંત હલકું શરીર કરવાની શક્તિ તે લઘિમા સિદ્ધિ જાણવી. ચોથી વજ્રદિકથી પણ ભારે શરીર કરવે કરીને ઇંદ્રાદિકનો પણ પરાજય કરે તે ગરિમા સિદ્ધિ જાણવી. પાંચમી ભૂમિ ઉપર બેઠાં થકા સૂર્યમંડલાદિકને સ્પર્શ કરવાની શક્તિ તે કામવશા-ધત્વ સિદ્ધિ જાણવી. છઠી જલ ઉપર ભૂમિકાની પેરે ચાલે, અને ભૂમિ માંહે પાણીની પેરે ડુબકી ખાય તે પ્રાકામ્ય સિદ્ધિ જાણવી. સાતમી ત્રણ લોકનું ઠકુરાધપણું ભોગવે, અથવા તીર્થકરની કિંવા ઇંદ્રની ઋદ્ધિ વિસ્તારે તે ઇશિત્વ સિદ્ધિ જાણવી. આઠમી સર્વ જીવોને વશ કરવાની જે શક્તિ તે વશિત્વ સિદ્ધિ જાણવી. એ રીતે આઠ મહાસિદ્ધિ કહી છે. તથા તે તપના પ્રભાવથી નવ નિધિ પ્રગટ થાય છે. તેનાં નામ મહાપદ્મ, પદ્મ, પાંડક, નૈસર્ગ, ધિંગલ, સર્વરત્નક, કાલ, મહાકાલ અને માણવક, એ પ્રકારે જાણવાં. એ પૂર્વે કહેલા પદાર્થની જે તપથી પ્રાપ્તિ થાય છે તે તપને ભાવે કરી નમીએ ॥ ૪૩ ॥

ફૂલ શિવસુખ મહોદું સુર નર વર, સંપત્તિ જેહનું ફૂલ ॥
તે તપ સુરતરુ સરિખું વંદું, શમ મકરંદ અમૂલ રે ॥
ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૪૪ ॥ સર્વ મંગલ માંહિ પહેલું
મંગલ, વરણવીએ જે ગ્રંથે ॥ તે તપપદ ત્રિહું કાળ
નમીજે, વર સહાય શિવપંથે રે ॥ ભવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ૦ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ—હવે તપને કલ્પવૃક્ષની ઉપમાએ સ્તવે છે. મોક્ષનાં સુખ પામવા તેરૂપ જેનું મોટું ફૂલ છે તથા (સુર કે ૦) દેવતાની ગતિ અને (નર કે ૦) મનુષ્યની ગતિરૂપ જે (વર કે ૦) પ્રધાન સંપત્તિ એટલે સંપદા તે જેનું ફૂલ છે. એમ તે તપ તે સુરતરુ એટલે કલ્પવૃક્ષ સરિખું મનોવાંછિતનું દેનારું છે, તેને હું વાંદું છું, નમસ્કાર કરું છું. તે તપરૂપ વૃક્ષનો (શમ કે ૦) શમતારૂપ અમૂલક મકરંદ એટલે ફૂલનો રસ છે એવું જે તપ, તે કચ્છાથી ધન એટલે નિખિડ કર્તેને શિથિલ કરે ॥ ૪૪ ॥ વળી લૌકિક તથા લોકોત્તર જે માંગલિકનાં કારણ છે, અથવા મંગલ જે છે તે સર્વ મંગલ માંહે પહેલું સુખ્ય મંગલ તે તપ છે. જે સર્વ ગ્રંથે તપ મંગલનું વર્ણન કરીએ છીએ. જે માટે શ્રી આવશ્યક માંહે પણ છેલ્લું તપ મંગલ કહ્યું છે. સર્વ ગ્રંથ માંહે આદ્ય, મધ્ય અને અંત્ય, એ ત્રણ મંગલ જોઈએ. તિહાં આદ્ય મંગલ તે ગ્રંથની પૂર્તિ માટે કરાય છે અને મધ્ય મંગલ તે ગ્રંથની સ્થિરતા માટે કરાય છે તથા અંત્ય મંગલ તે પરંપરાએ વિસ્તાર માટે કરાય છે. તે માટે તપ તે સુખ્ય મંગલ જાણવું. તે તપપદને મોટું મહિમાવંત જાણીને ભૂત, ભાવી ને વર્તમાન, એ ત્રણ કાળ નમીજે. જે (શિવપંથ કે ૦) મોક્ષપંથે જતાં (વર કે ૦) પ્રધાન (સહાય કે ૦) સખાઈ જાણવું, એટલે સહાયી જાણવું. એ પાંચ ગાથાએ તપપદ વખાણ્યું ॥ ૪૫ ॥

ઇમ નવ પદ થુણુતો તિહાં લીણો, હુઓ તનમય શ્રીપાલ ॥

સુજશ વિલાસ છે ચોથે ખંડે, એહ ઇગ્યારમી ઢાલ રે ॥
લવિકા ॥ સિદ્ધચક્ર ॥ ૪૬ ॥

અર્થ—એમ એકેકા પદની પાંચ પાંચ ગાથાએ કરી જે રીતે ઇહાં નવ પદનું વર્ણન કર્યું તેવીજ રીતે એ અરિહંતાદિક નવ પદને (યુણ્ણતો કે૦) સ્તવતો થકો શ્રીપાલ રાજા નવ પદના ધ્યાન માંહે લીન થયો થકો તન્મય થયો. એ ચોથા ખંડમાં લલા યશનોજ વિલાસ છે, અથવા શ્રીયશોવિજયજી કવીન્દર કહે છે કે ચોથા ખંડને વિષે એ અગીયારમી ઢાલ પૂરી થઇ ॥ ૪૬ ॥

॥ દોહા ॥

ઇમ નવ પદ યુણ્ણતો થકો, તે ધ્યાને શ્રીપાલ ॥ પામ્યો
પૂરણ આઉખે, નવમો કદપ વિશાલ ॥ ૧ ॥ રાણી મયાણા
પ્રમુખ સવિ, માતા પણ શુભ ધ્યાન ॥ આઉખે પૂરે
તિહાં, સુખ ભોગવે વિમાન ॥ ૨ ॥

અર્થ—એ રીતે નવ પદને યુણ્ણતો થકો તેજ ધ્યાને કરીને ધ્યાનમાં લયલીન થયો થકો શ્રીપાલ રાજા સંપૂર્ણ આઉખે (વિશાલ કે૦) મોટો એવો (નવમો કદપ કે૦) નવમો દેવ-લોક તેને પામ્યો, એટલે નવમા દેવલોકમાં જે ઉત્કૃષ્ટાયુ છે તેને પૂર્ણાયુ કહીએ, તે આઉખે તિહાં ઉપન્યા ॥ ૧ ॥ વળી મયાણા પ્રમુખ સર્વે નવે રાણી તથા શ્રીપાલની માતા કમલપ્રભા, તે પણ શુભ ધ્યાનમાં રહ્યાં થકાં તિહાંજ નવમા દેવલોકે પૂર્ણ આઉખે ઉપન્યાં, અથવા સર્વ આયુ પૂર્ણ કરીને તિહાં ઉપન્યાં. તિહાં વિમાનનાં સુખ ભોગવે છે ॥ ૨ ॥

નરભવ અંતર સ્વર્ગ તે, ચાર વાર લહી સર્વ ॥ નવમે
ભવ શિવ પામશે, ગૌતમ કહે નિર્ગર્વ ॥ ૩ ॥ તે નિસુણી
શ્રેણિક કહે, નવ પદ ઉદ્દીસિત ભાવ ॥ અહો નવ પદ
મહિમા વડો, એ છે ભવજલનાવ ॥ ૪ ॥ વલતું ગૌતમ
ગુરુ કહે, એક એક પદ ભત્તિ ॥ દેવપાલ મુખ સુખ
લહ્યાં, નવ પદ મહિમ તહત્તિ ॥ ૫ ॥ કિં બહુના
મગધેશ તું, ઇક પદ ભક્તિ પ્રભાવ ॥ હોઇશ તીર્થંકર
પ્રથમ, નિશ્ચય એ મન ભાવ ॥ ૬ ॥

અર્થ—તિહાંથી વળી નરભવ પામીને વળી સ્વર્ગે જશે. એમ ચાર વાર દેવપણું ને ચાર વાર મહુબ્ધપણું પામી છેલ્લો નવમો મહુબ્ધભવ પામીને નવ રાણીઓ, માતા તથા પાતે સર્વ મહી અગીયારે જણ શિવ જે નિરુપદ્રવ મોક્ષસ્થાનક તેને પામશે. એ પ્રકારે શ્રેણિક રાજાની

આગલ ગર્વ રહિત એવા શ્રીગૌતમસ્વામી શ્રીપાલના વૃત્તાંત કહેતા હવા ॥ ૩ ॥ તે શ્રીગૌતમ-
સ્વામીનાં વચન સાંભળીને નવ પદને વિષે ઉદ્ધાસ પામ્યા છે ભાવ જેનો એવો શ્રેણિક
રાજા કહે છે કે અહો ! ઇતિ આશ્ચર્યે ! એ નવ પદનો મહિમા બુઝ્યો, કેવો મોટો છે ? એ
નવ પદ જે છે તે સંસારસમુદ્રમાં નાવ સમાન છે ॥ ૪ ॥ વલતા શ્રીગૌતમ ગુરુ કહેતા હવા કે
એકેકા પદની ભક્તિ કરવાના મહિમાથી દેવપાલ પ્રમુખે સુખ લહ્યાં, પામ્યાં, તીર્થસ્નાત્ર
આંધ્યું. તે વિચારામૃતસંગ્રહ ગ્રંથ માંહે એકેકા પદના વર્ણને વીશ દૃષ્ટાંત વિસ્તારે કથા સહિત
વખાણ્યાં છે, એવો નવ પદનો મહિમા તહુતિ એટલે સત્ય છે ॥ ૫ ॥ હે મગધેશ ! એટલે
મગધ દેશના અધિપતિ ! કિં બહુના એટલે ધણું શું કહીએ ? તું એક સમક્તિ પદની ભક્તિને
પ્રભાવે કરી આવતી ચોવીશીમાં પદનાભ એવે નામે પ્રથમ તીર્થકર થઇશ. એ નિશ્ચયથી
મનને વિષે ભાવ, એટલે ભાવના કર ॥ ૬ ॥

ગૌતમવચન સુણી ઇચ્છ્યાં, ઉઠે મગધ નરિંદ ॥ વધામણી
આવી તદ્દા, આવ્યા વીર જિણુંદ ॥ ૭ ॥ દેવે સમવસ-
રણ રચ્યું, કુસુમવૃષ્ટિ તિહાં કીધ ॥ અંબર ગાળે દુંદુભિ,
વર અશોક સુપ્રસિદ્ધ ॥ ૮ ॥ સિંહાસન માંડ્યું તિહાં,
ચામર છત્ર ઢલંત ॥ દિવ્ય ધ્વનિ દીએ દેશના, પ્રભુ
ભામંડલવંત ॥ ૯ ॥ વધામણી દેઇ વાંદવા, આવ્યો
શ્રેણિક રાય ॥ વાંદી બેઠો પરખદા, ઉચિત થાનકે આય
॥ ૧૦ ॥ શ્રેણિક ઉદેશી કહે, નવ પદ મહિમા વીર ॥
નવ પદ સેવે બહુ ભવિકે, પામ્યા ભવજલતીર ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—એવાં ગૌતમસ્વામીનાં વચન સાંભળીને મગધ દેશનો રાજા શ્રેણિક તિહાંથી
ઉઠ્યો. (તદ્દા કે૦) તે વારે વધામણી આવી જે શ્રીવીર જિનેન્દર આવ્યા છે ॥ ૭ ॥ દેવતાએ
સમવસરણ રચ્યું, તથા કુસુમની વૃષ્ટિ કરી, આકાશમાં દેવદુંદુભિનો ગર્જરવ થાય છે. જિહાં
પ્રધાન એવું અશોકવૃક્ષ સુપ્રસિદ્ધ છે ॥ ૮ ॥ તિહાં સિંહાસન માંડ્યું છે, ચામર ઢલી રહ્યાં છે,
ત્રણ છત્ર મસ્તકે ખિરાળે છે. તિહાં ભામંડલવંત એવા જે પ્રભુ તે દિવ્ય ધ્વનિએ દેશના
આપે છે. એ કુસુમવૃષ્ટિથી માંડીને દિવ્ય ધ્વનિ પર્યંત પ્રભુનાં આઠ પ્રાતિહાર્યે કહ્યાં ॥ ૯ ॥
તિહાં શ્રેણિક રાજા પણ વધામણીયાને વધામણી દ્વંને પ્રભુને વાંદવાને માટે આવ્યો. તે
વાંદીને પર્વદાને વિષે ઉચિત એટલે યોગ્ય સ્થાનકે આવીને બેઠો ॥ ૧૦ ॥ વીર ભગવાન પણ
શ્રેણિક રાજાને ઉદ્દેશીને નવ પદનોજ મહિમા કહે છે કે એ નવ પદ સેવ્યાથી ઘણા ભવ્ય
જીવ સંસારસમુદ્રનો (તીર કે૦) કાંઠો પામ્યા છે ॥ ૧૧ ॥

આરાધનનું મૂલ જસ, આતમભાવ અછેહ ॥ તિણે નવ
પદ છે આતમા, નવ પદ માંહે તેહ ॥ ૧૨ ॥ ધ્યેય

સમાપત્તિ હુએ, ધ્યાતા ધ્યાન પ્રમાણુ ॥ તિણુ નવ પદ
છે આતમા, જાણે કોઈ સુજાણુ ॥ ૧૩ ॥ લહી અસંગ-
ક્રિયાબળે, જસ ધ્યાને જિણે સિદ્ધિ ॥ તિણે તેહવું પદ
અનુભવ્યું, ઘટ માંહિ સકલ સમૃદ્ધિ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—(જસ કે૦) જેનું એટલે જે નવ પદનું મૂલ આરાધન તો નિશ્ચયે આત્મભાવ
છે, એટલે એ નવ પદનું આરાધન જે કરવું તેનું મૂલ છેહ રહિત આત્મભાવજ નાણવો. તે
માટે નવ પદ તે આત્માજ છે, અને નવ પદ માંહે પણ એજ આત્મા છે ॥ ૧૨ ॥ જે વસ્તુ
ધ્યાવવા યોગ્ય છે તેને ધ્યેય કહીએ. તે ધ્યેયની સમાપત્તિ તે સંપૂર્ણતા થયે એટલે સમ્યક્
પ્રકારે પામવે કરીને ધ્યાતા જે ધ્યાનારો જીવ, તેનું ધ્યેય વસ્તુનું જે ધ્યાન, તેનું પ્રમાણપણું
થાય. જે માટે ધ્યેયપૂર્તિ વિના ધ્યાનની પૂર્તિ નહીં, ધ્યાતાના ધ્યાનનું જે પ્રમાણ તે ધ્યેય
સમાપ્તે હોય. તે માટે એ નવ પદ તેજ આત્મા છે. એ કોઈ સુજાણુ હોય તે જાણે ॥ ૧૩ ॥ શુક્લ-
ધ્યાનના ચોથા પાયાને ધ્યાને અસંગક્રિયા (લહી કે૦) પામીને તે અસંગક્રિયાને બળે કરી
એ નવ પદ માંહેલા (જસ ધ્યાને કે૦) જે પદના ધ્યાન આરાધનથી જેણે સિદ્ધિ પામી તે
પ્રાણીએ તેવુંજ પદ અનુભવ્યું એટલે ભોગવ્યું, માટે નિશ્ચય નયે ઘટમાંજ સકલ સમૃદ્ધિ છે ॥ ૧૪ ॥

॥ હાલ પારમી ॥ સ્વામી સીમંધર ઉપદિશે ॥ એ દેશી ॥

અરિહંતપદ ધ્યાતો થકો, દવ્વહ ગુણુ પજ્જાય રે ॥
ભેદ છેદ કરી આતમા, અરિહંતરૂપી થાય રે ॥ ૧ ॥

અર્થ—છહાં પ્રથમ ગૌતમસ્વામીએ નિશ્ચય નય આશ્રયીને વ્યવહાર દેશના દીધી હતી,
તે હવે વીર પ્રજુ વ્યવહાર આશ્રયીને નિશ્ચય દેશના આપે છે. તિહાં એ અરિહંતાદિક નવ
પદ જે છે તે નિશ્ચયથી ઘટ માંહેજ છે. તેનું સંક્ષેપથી વર્ણન કરે છે. તિહાં પ્રથમ શ્રીઅરિહંત-
પદને ધ્યાતો થકો દ્રવ્ય તે અનંત ચતુષ્ઠયમય તેનું વિચારવું, તથા ગુણુ તે જ્ઞાન દર્શનાદિક
અનંત ગુણુ તેનું વિચારવું, અને પર્યાય તે અગુરુલઘુ આદિક પર્યાય પલટન તેનું વિચારવું,
એ ત્રણ ભેદ શ્રીઅરિહંતને ધ્યાતો થકો શ્રીઅરિહંતને અને પોતાને જે ભેદપણું છે તેના છેદ કરી
અભેદપણું પામીને તે આત્મા પોતે અરિહંતરૂપી થાય ॥ ૧ ॥

વીર જિણેસર ઉપદિશે, સાંભલજો ચિત્ત લાઇ રે ॥
આતમધ્યાને આતમા, ઋદ્ધિ મલે સવિ આઇ રે ॥
વીર૦ ॥ ૨ ॥ રૂપાતીત સ્વભાવ જે, કેવલ દંસણુ નાણી
રે ॥ તે ધ્યાતાં નિજ આતમા, હોયે સિદ્ધ ગુણુખાણી રે
॥ વીર૦ ॥ ૩ ॥ ધ્યાતાં આચારય ભલા, મહામંત્ર શુભ
ધ્યાની રે ॥ પંચ પ્રસ્થાને આતમા, આચારય હોયે પ્રાણી
રે ॥ વીર૦ ॥ ૪ ॥

અર્થ—એમ વીર જિનેશ્વર તે શ્રેણિક રાજ પ્રમુખ બાર પર્વદાને ઉપદેશ છે તેને હ લખ્યો! તમે ચિત્ત દંધ સાંભલજો, આત્માના ધ્યાનથીજ આત્માની જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર-મય ઋદ્ધિ, તે સર્વ આવીને મળે, માટે આત્મધ્યાન ધરવું, જેમ અનર્ગલ સંપત્તિ પામીએ ॥ ૨ ॥ હવે શ્રીસિદ્ધ ભગવાન કેવા છે? તો કે રૂપાતીત એટલે રૂપ રહિત અરૂપી સ્વભાવ છે જેમનો એવા, વળી કેવલદર્શન અને કેવલજ્ઞાનમય છે, તે શ્રીસિદ્ધને ધ્યાતાં થકા ગુણની ખાણ એવો પોતાનો આત્માજ સિદ્ધ થાય ॥ ૩ ॥ મહામંત્ર એટલે સૂરિમંત્રના જપનાર શુભ ધ્યાની એવા ભલા આચાર્યને ધ્યાતાં પંચ પ્રસ્થાનને સાધતો થકો પ્રાણી એટલે આત્માજ આચાર્ય હોય એટલે થાય. હવે પાંચ પ્રસ્થાનનાં નામ કહીએ છીએ, એક વિદ્યાપીઠ, બીજું સૌભાગ્યપીઠ, ત્રીજું લક્ષ્મીપીઠ, ચોથું મંત્રરાજપ્રયોગપીઠ અને પાંચમું સુમેરુપીઠ. હવે એતું વિવરણ લખીએ છીએ, પ્રથમ વિદ્યાપીઠ તેનો મંત્ર બાર પદનો વર્દ્ધમાન વિદ્યા પ્રમુખ સૂરિમંત્ર સવા કોટિ જપપૂર્વક જપતો સાધને સાધતો કોટિશ્રુતનો જાણ થાય. બીજું સૌભાગ્યપીઠ તે તેજ પૂર્વોક્ત મંત્ર વિધિપૂર્વક આરાધવે કરી સકલ જનમે વલ્લભ, આદ્ય વચન સૂરિ હોય. ત્રીજું લક્ષ્મી-પીઠ તે તેજ મંત્રારાધને રાજદિ વશ હોય, મહિમાવંત હોય. ચોથું મંત્રરાજપ્રયોગપીઠ તે મંત્ર આરાધને સર્વ ઈતિ તે ઉપદ્રવ, કામણ, મોહન, વરયાદિ હોય. પાંચમું સુમેરુપીઠ તે ઈંદ્રાદિકને માન્ય હોય, ગૌતમાદિકની ધેરે લખિધવંત હોય, અજેય હોય ॥ ૪ ॥

તપ સજ્જયે રત સદા, દ્વાદશ અંગનો ધ્યાતા રે ॥ ઉપા-
ધ્યાય એ આત્મા, જગબંધવ જગજ્ઞાતા રે ॥ વીર૦
॥ ૫ ॥ અપ્રમત્તે જે નિત રહે, નવિ હરષે નવિ શોચે
રે ॥ સાધુ સૂધા તે આત્મા, શું મુંડયે શું લોચે રે ॥
વીર૦ ॥ ૬ ॥ શમ સંવેગાદિક ગુણા, ખય ઉપશમ જે
આવે રે ॥ દર્શન તેહજ આત્મા, શું હોય નામ ધરાવે
રે ॥ વીર૦ ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે ચોથું ઉપાધ્યાયપદ કહે છે. તપસ્થા જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ ભેદ કરવામાં તથા સજ્જય ધ્યાનમાં સદા રક્ત છે, રાતા છે, દ્વાદશાંગીના ધ્યાતા છે એવા જે ઉપાધ્યાય તેતું ધ્યાન કરતાં થકા એ આત્મા તેજ ઉપાધ્યાયપદ પામે. તે ઉપાધ્યાય કેવા છે? તો કે જગ-તના બંધવ એટલે સંબંધી, મિત્ર તુલ્ય અને જગતના જ્ઞાતા એટલે ભાધ તુલ્ય એવા ઉપગારી શ્રીઉપાધ્યાયજી તે નિશ્ચયથી આત્માજ છે ॥ ૫ ॥ હવે પાંચમું સાધુપદ વર્ણવે છે. જે નિત્ય પ્રત્યે અપ્રમત્તપણે એટલે સાતમે ગુણઠણે રહે, પ્રમાદની આચરણ ન કરે, વળી સ્તવના કર-વાથી હર્ષ પણ ન કરે અને ઉપદ્રવ કરવાથી શાય પણ ન કરે એવા સૂધા સાધુ તે નિશ્ચે આત્માજ જાણવો, પણ સાધુનો વેશ ધારણ કરવાથી તથા મુંડન કરવાથી, કેશલોચ કરવાથી શું થાય? એથી કાંઈ પરમાર્થ નથી ॥ ૬ ॥ હવે સમ્યક્ત્વપદ વર્ણવે છે. શમ, સંવેગ, આદિ રાજથી નિર્વેદ, અનુકંપા અને આસ્તિક્યતા, એ પાંચ ગુણ તે ક્ષય તથા ઉપશમે જે આવે, તેથી જે સમ્યક્ત્વદર્શન પ્રગટે તેને સમ્યક્ત્વદર્શન કહીએ, તે આત્માજ જાણવો, એમ નિશ્ચયે વિચારવું, પણ અમે સમકિતી છીએ એવું નામ ધરાવ્યાથી શું થાય? ॥ ૭ ॥

જ્ઞાનાવરણી જે કર્મ છે, ક્ષય ઉપશમ તસ થાય રે ॥
 તો હોયે એહજ આતમા, જ્ઞાન અબોધતા જાય રે ॥
 વીર૦ ॥ ૮ ॥ જાણો ચારિત્ર તે આતમા, નિજ સ્વભાવ
 માંહિ રમતો રે ॥ લેશ્યા શુદ્ધ અલંકર્યો, મોહવને નવિ
 ભમતો રે ॥ વીર૦ ॥ ૯ ॥ ઇચ્છારોધે સંવરી, પરિણુતિ
 સમતા યોગે રે ॥ તપ તે એહીજ આતમા, વરતે નિજ
 ગુણુ ભોગે રે ॥ વીર૦ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ—હવે જ્ઞાનપદ વખાણે છે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જે છે તેની પાંચ પ્રકૃતિ છે. તે
 માંહલી કેટલીએક ક્ષય થાય, કેટલીએક પ્રકૃતિ ઉપશમ થાય તો એ આતમા તેજ (જ્ઞાન
 કે૦) જ્ઞાનરૂપ (હોય કે૦) થાય, અને અબોધતા હોય તે જતી રહે ॥ ૮ ॥ હવે આહું
 ચારિત્રપદ વર્ણવે છે. આતમા વિભાવથી વિરમ્યો, નિજ સ્વભાવમાં એટલે પોતાના આત્મ-
 સ્વભાવમાં રમણ કરતો શુદ્ધ લેશ્યાએ અલંકર્યો એટલે શુદ્ધ લેશ્યાએ વિભૂષિત થકો ફરી
 મોહરૂપ વનને વિષે ભમતો નથી તો તેજ આતમા તે ચારિત્ર જાણું ॥ ૯ ॥ હવે નવમું
 તપપદ વખાણે છે. સમતારૂપ થઇ સમતાના યોગમાં આત્માની પરિણુતિ થાય તો સ્વપરિ-
 ણુતિને યોગે સંવર ગુણને આદરતો ઇચ્છાનો રોધ કરે, પોતાના મૂલ ગુણને ભોગે એટલે
 ભોગવવે વર્તતો કપાયના કંડક ધરાડતો સમતા અને ક્ષમાના કંડક વૃદ્ધિમંતા કરે તો તપ તે
 એહીજ આતમા આણવો ॥ ૧૦ ॥

આગમ નોઆગમ તણો, ભાવ તે જાણો સાચો રે ॥
 આતમભાવે થિર હોજો, પરભાવે મત રાચો રે ॥ વીર૦
 ॥ ૧૧ ॥ અષ્ટ સકલ સમૃદ્ધિની, ઘટ માંહે ઋદ્ધિ દાખી
 રે ॥ તિમ નવ પદ ઋદ્ધિ જાણુજો, આતમરામ છે સાખી રે ॥
 વીર૦ ॥ ૧૨ ॥ યોગ અસંખ્ય છે જિન કહ્યા, નવ પદ
 મુખ્ય તે જાણો રે ॥ એહ તણે અવલંબને, આતમધ્યાન
 પ્રમાણો રે ॥ વીર૦ ॥ ૧૩ ॥ ઢાલ બારમી એહવી,
 ચોથે ખંડે પૂરી રે ॥ વાણી વાચક જશ તણી, કોઇ નયે
 ન અધૂરી રે ॥ વીર૦ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—માટે આગમ તે સિદ્ધાંત જાણવા, તે શ્રુતજ્ઞાન છે, અને નોઆગમ તે એક શ્રુતજ્ઞાન
 વિના ચાર જ્ઞાન જાણવાં. અથવા આગમ તે જ્ઞાનીઅનુપયોગી અને નોઆગમ તે જ્ઞાની-

ઉપચોગી એમ આગમ નોઆગમ એ બેના ભેદ જાણી એ બેનો ભાવ તે સાચો જાણો. તે સાચો જાણીને ચંચલતા મટાડી આત્મભાવે ધિર હોજો, પરભાવમાં રાચશો માં. ઇહાં આગમથી ભાવનિર્લેપો લઇને એ નવ પદ કહ્યાં છે. જે અરિહંતને ઉપચોગે તે ધ્યાને પરિણમ્યો તે જીવને ઋણુચ્ચ નયે અરિહંત કહીએ. તે માટે અરિહંતપદને ધ્યાવતો અરિહંતપદવી નીપજવતો તે અરિહંત કહીએ. એમ નવે પદની ભાવના કરવી ॥ ૧૧ ॥ માટે (સકલ કે૦) સર્વ જે અષ્ટ એટલે અણિમા, લલિમા પ્રમુખ આઠ સિદ્ધિ તેની સમૃદ્ધિ એટલે પરિ-પૂર્ણતા તે ઘટ માંહે (દાખી કે૦) દેખાડી છે, તેમ એ નવ પદની ઋદ્ધિ પણ ઘટ માંહેજ જાણજો, એનો આત્મારામ ચિદાનંદ સાક્ષી છે ॥ ૧૨ ॥ મોક્ષસાધન કરવાના તથા આત્મા શુદ્ધ થવાના અસંખ્યાતા યોગ (જિન કે૦) શ્રીવીતરાગ દેવે કહ્યા છે. તે સર્વ માંહે એ નવ પદ તે મુખ્ય જાણો, જે માટે એ નવ પદને આલંબને જે આત્મધ્યાન કરવું તેજ પ્રમાણ છે ॥ ૧૩ ॥ એવી ચોથા ખંડને વિષે બારમી હાલ પૂર્ણ થઈ છે. (વાયક કે૦) ઉપાધ્યાય શ્રીયશો-વિજયજી કહે છે કે શ્રીતીર્થંકરકથિત વાણી તે નૈગમાદિક સાત નય માંહેલા કોઇ નયે પણ અધૂરી નથી, સર્વ નયે સમ્મત છે. અથવા મારી વાણી તે કોઇ નયે અધૂરી નથી. એમ બે પ્રકારે અર્થ કવીયરે સૂચવ્યો છે. અથવા વાણી “વાચક જશ તણી, કોઇ થઈ ન અધૂરી રે” એવો પાઠ પણ કેટલીએક પ્રતોમાં લખેલો છે ॥ ૧૪ ॥

॥ દોહા ॥

વચનામૃત જિન વીરનાં, નિસુણી શ્રેણિક ભૂપ ॥ આનં-
દિત પહોતો ઘરે, ધ્યાતો શુદ્ધ સ્વરૂપ ॥ ૧ ॥ કુમતિ-
તિમિર સવિ ટાળતો, વર્દ્ધમાન જિનભાણુ ॥ ભવિકકમલ
પડિબોહતો, વિહરે મહિયલ જાણુ ॥ ૨ ॥ એ શ્રીપાલ
નૃપતિકથા, નવ પદ મહિમ વિશાલ ॥ ભણે ગુણે જે
સાંભલે, તસ ઘર મંગલમાલ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે એવાં શ્રીવીર જિનેશ્વરનાં અમૃત સમાન વચન સાંભળીને શ્રેણિક રાજા શ્રીવીરને નમી આનંદિત થકો પોતાને ઘર પહોતો, ચિત્તમાં શુદ્ધ સ્વરૂપ ચિદાનંદધનને ધ્યાતો થકો પ્રવર્તે છે ॥ ૧ ॥ અને કુમતિરૂપ (તિમિર કે૦) અંધકાર તે સર્વને ટાળતો, (જિન કે૦) સામાન્ય કેવલીને વિષે (ભાણુ કે૦) સૂર્ય સરખો, સંપૂર્ણ પરદ્રવ્યના સ્વરૂપનો જાણુ એવો શ્રીવર્દ્ધમાન સ્વામી તે ભવિકરૂપ કમલને પ્રતિબોધ દેતો (મહિયલ કે૦) મહીતલ જે પૃથ્વીતલ તેને વિષે વિચરે છે ॥ ૨ ॥ જેમાં (વિશાલ કે૦) મોટો નવ પદનો મહિમા છે એવી એ શ્રીપાલ રાજાની કથા તેને જે પ્રાણી જાણુ, ગુણુ અને સાંભલે તેના ઘરને વિષે માંગલિકની ખાલા થાય ॥ ૩ ॥

॥ હાલ તેરમી ॥ રામ ધન્યાશ્રી ॥

॥ શુભીયો શુભીયો રે પ્રજા હું સુરપતિ જિન શુભીયો ॥ એ દેશી ॥

તૂઠો તૂઠો રે મુજ સાહિબ જગનો તૂઠો ॥ એ શ્રીપાલનો
સસ કરેતાં, જ્ઞાન અમૃતરસ વૂઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧ ॥

પાયસમાં જિમ વૃદ્ધિનું કારણ, ગોચમનો અંગુઠો ॥ જ્ઞાન
માંહિ અનુભવ તિમ જાણો, તે વિણ જ્ઞાન તે જૂઠો રે ॥
મુજ ૦ ॥ ૨ ॥ ઉદકપયોમૃતકલ્પજ્ઞાન તિહાં, ત્રીજો અનુ-
ભવ મીઠો ॥ તે વિણ સકલ તૃષા કિમ ભાંજે, અનુ-
ભવ પ્રેમ ગરીઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૩ ॥

અર્થ—હવે આ રાસનો પ્રારંભ કર્યો હતો તે કાર્ય પૂર્ણ થયું. તેનો આનંદ ઉપન્યો, તેથી
કવીશ્વર અનુભવજ્ઞાનની મહતાપૂર્વક હર્ષનાં વચન કહે છે કે મુજને જગતનો સાહેબ
જે શ્રીજિનેશ્વર તે સંતુષ્ટ થયો. એ શ્રીપાલનો રાસ કરતાં જ્ઞાનરૂપ અમૃતરસનો વરસાદ થયો
॥ ૧ ॥ (પાયસમાં કે૦) ખીર માંહિ જેમ શ્રીગૌતમસ્વામીનો અંગુઠો વૃદ્ધિનું કારણ છે, જેણે
ખીરના એક પડઘામાંથી પંદરસેં ને ત્રણ તાપસને ભોજન કરાવ્યું, તેમ જ્ઞાન માંહિ પણ અનુ-
ભવજ્ઞાન તે વૃદ્ધિનું કારણ જાણો. તે અનુભવજ્ઞાન વિના જે જ્ઞાન છે તે જૂઠો એટલે મિથ્યા
જાણવું, મારે અનુભવજ્ઞાન મોટું છે ॥ ૨ ॥ જ્ઞાન ત્રણ પ્રકારનું છે. એક વ્યાકરણાદિ, શબ્દશાસ્ત્ર,
કાવ્યશાસ્ત્ર તે નવ રસાદિકનાં શાસ્ત્ર ઇત્યાદિક લૌકિક શાસ્ત્ર તથા પ્રાકૃત, ચરિત્રાનુવાદ, કથા-
નક, ચોપાઇ, રાસ, ભાષા પ્રમુખ તે (ઉદક કે૦) ઉદકકલ્પજ્ઞાન એટલે પાણી સરખું જ્ઞાન
જાણવું. જેમ પાણી પીધે થકે તૃષા મટે, પણ થોડી વાર પછી વળી લાગે, તેમ અંધ સાંભળે,
ભણે, વાંચે તિહાંસુધી રસ ઉપજે, પણ પછી કાંઈ નહીં. તથા ખીજું આગમ સૂત્ર સિદ્ધાંતનું
ઉપયોગરહિતપણે જ્ઞાન તે પયઃકલ્પજ્ઞાન એટલે દુધ સરખું જાણવું. જેમ દુધનું પાન કર્યાથી
તૃષા અને ક્ષુધા બેહુ મટી જાય, પરંતુ કેટલેક કાળે ફરી ઉદય થાય. ત્રીજું અમૃતકલ્પજ્ઞાન
તે શ્રદ્ધાપૂર્વક આગમજ્ઞાન ભેદભાવ ધારીને ઉપયોગસહિતપણે વર્તન તે જેમ અમૃતપાન કર-
વાથી ક્ષુધા, તૃષા, રોગ, શોક, ઉપદ્રવ અને વ્યાધિ પ્રમુખ સર્વ દૂર થઈ જાય, ફરી પાછા
ઉદય આવેજ નહીં, તેની સમાન ત્રીજું અનુભવજ્ઞાન મીઠું છે, તેથી અનુભવજ્ઞાન વિના સકલ
અનાદિ કાળની ભવભ્રમણરૂપ તૃષા કિમ ભાંજે? મારે અનુભવનો પ્રેમ તે ગરીઠો એટલે
મોટો, વડેરો છે ॥ ૩ ॥

પ્રેમ તણી પરે શીખો સાધો, જોઈ સેલડી સાંઠો ॥ જિહાં
ગાંઠ તિહાં રસ નવિ દીસે, જિહાં રસ તિહાં નવિ ગાંઠો
રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૪ ॥ જિનહી પાયા તિનહી છિપાયા, એ પણ
એક છે ચીઠો ॥ અનુભવ મેરુ છિપે કિમ મહોટો, તે તો
સઘલે દીઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૫ ॥ પૂરવ લિખિત લિખે
સવિ લેઈ, મસી કાગળ ને કાઠો ॥ ભાવ અપૂરવ કહે તે
પંડિત, બહુ બોલે તે બાંઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૬ ॥

અર્થ—મારે જેમ સાંસારિક પ્રેમને જોડવું, રૂવું, લેવું કરી એકપણું કરે, તે પ્રેમની પરે

અનુભવને શીખો, સાધો, શેલડીના સાંઠાનું દૃષ્ટાંત જોઈને. જેમ શેલડીના સાંઠા માંહે જિહ્વા ગાંઠ હોય તિહાં રસ દેખાય નહીં, અને જિહ્વા રસ હોય તિહાં ગાંઠ ન હોય. એની પરે અનુભવ પ્રેમ પણ જાણવો. એટલે જિહ્વા કર્મરૂપ ગાંઠ છે તિહાં અનુભવરસ નથી, અને જિહ્વા અનુભવરસ છે તિહાં કર્મરૂપ ગાંઠ નથી ॥ ૪ ॥ કોઈક કહે છે કે અનુભવનો રસ જેણે પામ્યો તેણે જિપાવ્યો, માટે પ્રગટ દેખાય નહીં. એ કહેવત પણ એક ચીઠો એટલે કાગળની ચીઠીપ્રાય છે, કેમકે અનુભવરૂપ ઓટો મેરુ પર્વત તે જિપાવો કેમ જિપે ? તે તો સઘલે દીઠો છે, એટલે સર્વત્ર છે. એવું જિનવચનથી જાણવું. વસ્તુતઃ દીઠામાં આવે, પણ જેણે પામ્યો તે તેનાજ આત્મા જાણે, પરંતુ બીજે કોઈ ન જાણે ॥ ૫ ॥ મસી તે શાધ, કાગળ અને કાઠો તે કલમ એ ત્રણ ચીજ લઈને પૂરવ લિખિત એટલે પૂર્વે લખેલાં જે પાનાં પોથાં હોય તેને જોઈને સર્વ કોઈ લખી નાખે તે તો મુગમ છે, પણ જે પૂર્વે કોઈએ લખ્યા ન હોય એવા અપૂર્વ ભાવ કહે તે પંડિત જાણવો, અને જે બહુ બોલે એટલે ઘણું બોલે તે લખાડ જાણવો ॥ ૬ ॥

અવયવ સવિ સુંદર હોય દેહે, નાકે દીસે ચાઠો ॥ ગ્રંથ-
જ્ઞાન અનુભવ વિણુ તેહવું, શુક નિર્યો શ્રુતપાઠો રે ॥
મુજ ૦ ॥ ૭ ॥ સંશય નવિ ભાંજે શ્રુતજ્ઞાને, અનુભવ
નિશ્ચય જેઠો ॥ વાદવિવાદ અનિશ્ચિત કરતો, અનુભવ
વિણુ જાય હેઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૮ ॥ જિમ જિમ બહુ-
શ્રુત બહુજનસંમત, બહુલ શિષ્યનો શેઠો ॥ તિમ તિમ
જિનશાસનનો વયરી, જો નવિ અનુભવ નેઠો રે ॥
મુજ ૦ ॥ ૯ ॥

અર્થ—વળી એક દૃષ્ટાંત કહે છે કે (દેહે કે) શરીરને વિષે અંગોપાંગાદિક સર્વ અવ-
યવ સુંદર હોય અને નાકે ચાઠું હોય તે જેમ ખરાબ દેખાય, એટલે સર્વ અવયવની શોભા
તે કુશોભા જેવી થાય, તેમ ગ્રંથ ઘણાય જાણ્યા હોય, ગ્રંથનું જ્ઞાન સખલ હોય, પરંતુ અનુ-
ભવ ન હોય તો તે કુંડશાપની પરે નિરર્થક જાણવું. જેમ (શુક કે) પોપટ તે અજ્ઞાની થકો
મનુષ્યની પ્રેરણાએ અચરે અચરે રામ ઇત્યાદિક શુક પાઠ કરે તેમ કુંડશાપ જાણવો ॥ ૭ ॥
જેને અનુભવનું જ્ઞાન ન હોય તે શ્રુતજ્ઞાને કરી મનના સંશય ભાંજી શકે નહીં, માટે નિશ્ચ-
યથી અનુભવજ્ઞાન તે (જેઠો કે) જ્યેષ્ઠ મોટું જાણવું. વાદ તે સ્વધર્મની ચર્ચારૂપ અને
વિવાદ તે પરમતખંડનરૂપ એવા વાદવિવાદમાં પણ અનિશ્ચિત એટલે વિતંડાવાદ તે ઓટો વાદ
કરતાં અનુભવ વિના હારે, હેઠો પડે, ભોંટો પડે, અથવા સભામાં નીચું જોવું પડે ॥ ૮ ॥
જેમ જેમ બહુશ્રુત હોયે એટલે ઘણું લખ્યો હોય, અને બહુજનસંમત એટલે ઘણા જનને
માન્ય હોય, તથા (બહુલ શિષ્યનો કે) ઘણા શિષ્યનો શેઠો એટલે શ્રેષ્ઠ સ્વામી હોય તેમ
તેમ તે જિનશાસનનો વૈરી જાણવો. જો નેટ અનુભવ ન હોય તો, માટે અનુભવની
મુખ્યતા છે ॥ ૯ ॥

માહરે તો ગુરુચરણપસાયે, અનુભવ દિલ માંહિ પેઠો ॥

ઋદ્ધિ વૃદ્ધિ પ્રગટી ઘટ માંહિ, આતમરતિ હુઇ બેઠો રે ॥
 મુજ ૦ ॥ ૧૦ ॥ ઉગ્યો સમકિત રવિ ઝલહલતો, ભરમ-
 તિમિર સવિ નાઠો ॥ તગતગતા દુર્નય જે તારા, તેહનો
 બલ પણ ઘાઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૧ ॥ મેરુધીરતા સવિ
 હર લીની, રહ્યો તે કેવલ ભાઠો ॥ હરી સુરઘટ સુરતરુડી
 શોભા, તે તો માટી કાઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૨ ॥ હરબ્યો
 અનુભવ જોર હતો જે, મોહમદ્દ જગ લૂંઠો ॥ પરિ પરિ
 તેહના મર્મ દેખાવી, ભારે કીધો ભૂંઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—મારે તો નિજ ગુરુચરણપ્રસાદથી અનુભવ દિલ માંહિ એટલે ચિત્ત માંહિ પેઠો,
 એટલે પ્રતિષ્ઠિત થયો. હવે ઋદ્ધિ અને વૃદ્ધિ સર્વ મારા ઘટ માંહિ પ્રગટી, તેથી આતમરતિ
 શાતામય થઇ બેઠો. એ કવિનાં વચન ગર્વિત છે. વળી એવું પણ જાણીએ છીએ જે અનુ-
 ભવવંત જીવને હોય તેજ સૂચવ્યાં હશે, પણ સૂત્રાનુસારે એમ જણાતું નથી ॥ ૧૦ ॥ જે વારે
 સમકિતરૂપ સૂર્ય ઝલહલતો ઘટમાં ઉગ્યો તે વારે ભ્રમરૂપ (તિમિર કે ૦) અંધકાર જે હતો તે
 સર્વ નાઠો. વળી સૂર્ય ઉગ્યાથી તગતગતા તારાનું બલ જેમ ઘટી જાય તેમ ધૂળ (દુર્નય કે ૦)
 માઠા નયરૂપ જે તારા હતા તેનું બલ જે તેજ તે પણ (ઘાઠો કે ૦) વિધરિત થયું, એટલે ક્ષય
 પામ્યું ॥ ૧૧ ॥ અનુભવજ્ઞાનીએ મેરુ પર્વતની ધીરતા જે હતી તે સર્વે હરી લીધી તે વારે તે
 કેવલ ભાઠો એટલે પત્થર સમાન રહ્યો, વળી સુરઘટ જે કામકુંભ તથા સુરતરુ જે કદપવૃક્ષ
 તેની શોભા પણ સર્વે હરી લીધી તે વારે તે સુરઘટ તો કેવલ માટી સમાનજ રહ્યો, અને
 સુરતરુ તે (કાઠો કે ૦) કાષ્ટ સમાન રહ્યું ॥ ૧૨ ॥ વળી જગતમાં મોહરૂપ મદ્દ તે (લૂંઠો
 કે ૦) મહાપરાક્રમી છે, તેનું જે જોર હતું તે અનુભવે હરબ્યો એટલે હઠાવ્યું, હઠાવીને પછી
 તે મોહના પરે પરે મર્મ દેખાવી એટલે તેનાં છિદ્ર હતાં તે સર્વ પ્રકટ કરી દેખાડીને તેને ભારે
 ભૂંઠો કીધો, એટલે અત્યંત ભ્રષ્ટ કીધો, ફરી હૂકડો ન આવે એવો કીધો. એવો અનુભવ
 આત્મા સાથે લીન થયો જે કોઇનો દૂર કર્યો પણ દૂર ન થાય ॥ ૧૩ ॥

અનુભવ ગુણુ આવ્યો નિજ અંગે, મિટયો રૂપ નિજ
 માઠો ॥ સાહિબ સન્મુખ સુનજર જોતાં, કોણુ થાયે ઉપ-
 રાંઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૪ ॥ થોડે પણ દંભે દુઃખ પામ્યા,
 પીઠ અને મહાપીઠો ॥ અનુભવવંત તે દંભ ન રાખે,
 દંભ ધરે તે ધીઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૫ ॥ અનુભવવંત
 અદંભની રચના, ગાયો સરસ સુકંઠો ॥ ભાવ સુધારસ
 ઘટ ઘટ પીયો, હુઓ પૂરણુ ઉતકંઠો રે ॥ મુજ ૦ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—અનુભવના ગુણ જે વારે પાતાને અંગે આવ્યા તે વારે (નિજ કે) પાતાનું જે અનાદિ કાળનું ભવપરંપરા કરવારૂપ માનું રૂપ હતું તે મર્યું, જે વારે પાતાને સાહેબ તે સુનજર એટલે ભલી નજરે કરી સન્મુખ જોતાં થકા બીજો કોણ ઉપરાંટો એટલે પરાસ્તુપ થાય ? ॥ ૧૪ ॥ થોડો પણ ફંલ જે પીઠે અને મહાપીઠે કસ્યો તો તે દુઃખ પામ્યા, ધર્મમાં કપટ કસ્યું તેથી સ્ત્રીવિદ્યપણું પામ્યા, તે માટે જે અનુભવવંત પ્રાણી હોય તે (ફંલ કે) કપટ ન રાખે, અને જે ફંલ રાખે તે ધીઠો એટલે મૂર્ખ શઠ જાણવો ॥ ૧૫ ॥ અનુભવવંત તે (અફંલ કે) અકપટી કપટ રહિત તેની રચના તેને રસે કરી સહિત ભલે કુંઠે કરી ગાચો. એની મધ્યગત જે ભાવ તદ્દપ સુધારસ એટલે જે અમૃત સમાન રસ તેને ઘટ ઘટ પીધો. તે પીતાં (ઉતકુંઠો કે) ઉત્સુક અર્થાત્ તરપ પામેલા એવા તમે પૂરણ એટલે તૃપ્ત થાઓ. અથવા અમૃત સમાન રસ છે તેને તમે ઘટ ઘટ પીધો અને પીતાં પૂર્ણ ઉત્કંઠિત થાઓ ॥૧૬॥

॥ કલશ ॥ રાગ ધન્યાશ્રી ॥ તે તરીયા રે ભાઈ તે તરીયા ॥ એ દેશી ॥

તપગચ્છનંદન સુરતરુ પ્રગટયા, હીરવિજય ગુરુરાયા ॥
અકબરશાહે જસ ઉપદેશે, પડહ અમારિ વળયા ॥ ૧ ॥
હેમ સૂરિ જિનશાસનમુદ્રાએ, હેમ સમાન કહાયા ॥
જાયો હીરો જે પ્રભુ હોતાં, શાસન સોહ ચઢાયા ॥ ૨ ॥
તાસ પટે પૂર્વાચલ ઉદયો, દિનકર તુલ્ય પ્રતાપી ॥
ગંગાજલ નિર્મલ જસ કીરતિ, સઘલે જગ માંહિ વ્યાપી ॥
૭ ॥ ૩ ॥ શાહ સલા માંહે વાદ કરીને, જિનમત ચિરતા થાપી ॥
બહુ આદર જસ શાહે દીધો, બિરુદ સવાઈ આપી ॥ ૪ ॥

અર્થ—તપગચ્છરૂપ નંદનવનને વિષે સુરતરુ એટલે કલ્પવૃક્ષ સમાન શ્રીહીરવિજય ગુરુ-રાજજી પ્રગટ થયા. જેમના ઉપદેશથી આદશાહ અકબરશાહે અમારીનો પડહ વળડાવ્યો ॥ ૧ ॥ તે પ્રભુ શ્રીહીરવિજય સૂરિ તો શ્રીજિનશાસનરૂપ મુદ્રા એટલે વીંટી તેને વિષે જાઓ હીરો એટલે જાતવંત હીરા સમાન હોતા હવા. જેણે જિનશાસનની ધણી શોભા ચઢાવી. તે વખતે હેમ સૂરિ તે શ્રીજિનશાસનરૂપમુદ્રામાં હેમ સમાન કહેવાણા ॥ ૨ ॥ તે શ્રીહીરવિજય સૂરિના પાટરૂપ પૂર્વાચલ એટલે ઉદય પર્વતને વિષે દિનકર એટલે સૂર્ય તુલ્ય પ્રતાપવંત એવા જેમની કીર્તિ ગંગાજલની પરે નિર્મલ એવી જગતમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહી ॥ ૩ ॥ ઘણી જેમણે શાહ એટલે આદશાહની સલા માંહે વાદ કરીને સર્વ અન્ય દર્શનોત્તમ ખંડન કરી એક સત્યપણે શ્રીજિનમતની સ્થિરતા સ્થાપન કરી, તેથી જેમને આદશાહે ઘણા આદર આપ્યો, અને બિરુદ સવાઈ એટલે જગદુરુની પદવી આપી ॥ ૪ ॥

શ્રીવિજયદેવ સૂરિ તસ પટધર, ઉદયા બહુ ગુણવંતા ॥
જાસ નામ દશ દિશિ છે ચાવું, જે મહિમાએ મહંતા ॥

॥ ૫ ॥ શ્રીવિજયપ્રભ તસ પટધારી, સૂરિ પ્રતાપે છાજે
 ૭ ॥ એહ રાસની રચના કીધી, સુંદર તેહને રાજે ૭
 ॥ ૬ ॥ સૂરિ હીર ગુરુની બહુ કીરતિ, કીર્તિવિજય ઉવ-
 આયા ૭ ॥ સીસ તાસ શ્રીવિનયવિજય વર, વાચક
 સુગુણ સોહાયા ૭ ॥ ૭ ॥ વિદ્યા વિનય વિવેક વિચક્ષણ,
 લક્ષણ લક્ષિત દેહા ૭ ॥ સોભાગી ગીતારથ સારથ,
 સંગત સખર સનેહા ૭ ॥ ૮ ॥

અર્થ—એવા શ્રીવિજયસેત સૂરિ થયા. વળી તેમને પાટે બહુ ગુણવંત એવા શ્રીવિજય-
 દેવ સૂરીશ્વર ઉદય પામ્યા. જેમનું નામ દશ દિશાને વિષે (ચાતું કે૦) પ્રખ્યાત છે તથા જે
 મહિમાએ કરી મહંતા એટલે મોટા હતા, અથવા જે મહિમાં એટલે પૃથ્વીમાં મહંતા એટલે
 મોટા હતા ॥ ૫ ॥ તેમના પટધારી શ્રીવિજયપ્રભ સૂરિ તે સૂરિ એટલે પંડિત અને પ્રતાપી
 એટલે તેજસ્વી અર્થાત્ સૂર્ય જેવા તેજસ્વી પ્રતાપે કરી છાજતા થયા. તેમના સુંદર એટલે
 મનોહર રાજ્યમાં આ શ્રીપાલ રાજના રાસની રચના કીધી ॥ ૬ ॥ તે પૂર્વોક્ત બહુ કીર્તિના
 ધરનારા સૂરિ શ્રીહીરવિજય ગુરુની સાક્ષાત્ રૂપવતી બહુ કીર્તિજ જાણે હોય નહીં? એવા
 શ્રીકીર્તિવિજયજી ઉપાધ્યાય થયા. તેમના (વર કે૦) પ્રધાન શિષ્ય (વાચક કે૦) ઉપાધ્યાય-
 પણાના રુઝા યુષ્મે કરી શોભાયમાન શ્રીવિનયવિજયજી થયા ॥ ૭ ॥ તે વિદ્યાએ કરી, વિનયે
 કરી તથા વિવેકે કરી વિચક્ષણ થયા. જેનું (દેહ કે૦) શરીર તે ઉત્તમ લક્ષણે કરી લક્ષિત
 હતું. વળી સૌભાગ્યવંત, ગીતાર્થના સમૂહને વિષે સાર્થકપણું છે જેમનું એવા એટલે ગીતાર્થ-
 પણાને સાર્થક કરનારા, વળી જેની સંગત એટલે સોખત તે સખર એટલે સારી હતી,
 રહી હતી, વળી રુઝા સ્નેહવાલા હતા ॥ ૮ ॥

સંવત્ સત્તર અડત્રીસા વરસે, રહી રાનેર ચોમાસે ૭ ॥
 સંઘ તણા આગ્રહથી માંડ્યો, રાસ અધિક ઉદ્દાસે ૭
 ॥ ૯ ॥ સાર્દ સસ શત ગાથા વિરચી, પહોતા તે સુર-
 લોકે ૭ ॥ તેહના ગુણ ગાવે છે ગોરી, મિલી મિલી
 થોકે થોકે ૭ ॥ ૧૦ ॥ તાસ વિશ્વાસભાજન તસ પૂરણ,
 પ્રેમ પવિત્ર કહાયા ૭ ॥ શ્રીનયવિજયવિબુધપયસેવક,
 સુજશવિજય ઉવઆયા ૭ ॥ ૧૧ ॥ ભાગ થાકતો પૂરણ
 કીધો, તાસ વચન સંકેતે ૭ ॥ તિણે વળી સમકિતદષ્ટિ
 જે નર, તેહ તણે હિત હેતે ૭ ॥ ૧૨ ॥ જે ભાવે એ

ભણુશે ગુણુશે, તસ ઘર મંગલમાલા ७ ॥ બંધુર સિંધુર
સુંદર મંદિર, મણિમય ઝાકઝમાલા ७ ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—તે શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયે સંવત સત્તરસેં ને આડત્રીશાના વર્ષમાં શ્રીરાનેર (રાંદેર) ગામને વિષે ચોમાસું રહીને શ્રીસંઘના આગ્રહથી આ રાસને અધિક ઉક્તિસે કરવા માંગ્યો ॥ ૯ ॥ તેની (સાર્દ્ધ કે૦) પચાસ અને (સમ રાત કે૦) સાતસેં એટલે સાતસેં પચાસ ગાથા (વિરચી કે૦) રચીને શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાય દેવલોકે પહોતા. જેના ગુણુને (ગારી કે૦) સ્ત્રીઓ તે થોકે થોકે મલી મલીને ગાય છે ॥ ૧૦ ॥ તે શ્રીવિનયવિજયજી ઉપાધ્યાયના વિદ્યાસના ભાજનરૂપ, વળી સંપૂર્ણ પ્રેમવંતનું પવિત્ર ખિરદ કહેવરાવતા એવા જે શ્રીનયવિજય પંડિતના પદ્મમલના સેવક રૂઝા યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય ॥ ૧૧ ॥ તેમને શ્રીવિનયવિજય ઉપાધ્યાયજીએ આ રાસ પૂર્ણ કરવાને કહેલું હતું, મારે તેમના વચનનો સંકેત હતો, તેણે કરીને તથા વળી સમકિતદષ્ટિ જે નર તેના હિતને (હેતે કે૦) કારણે આ રાસનો જે થાકતો એટલે અધૂરો રહેલો ભાગ, તે પૂર્ણ કીધો ॥ ૧૨ ॥ એ શ્રીસિદ્ધચંદ્રજીના રાસને ભાવે કરીને જે પ્રાણી ભણુશે ગુણુશે તેના ઘરને વિષે માંગલિકની માલા થશે તથા તે (બંધુર કે૦) ઉન્નત મોટા એવા (સિંધુર કે૦) હાથી પામશે, (સુંદર કે૦) રૂઝાં મંદિર પામશે, તથા મણિ-રત્ને જડાવ એવા ઝાકઝમાલ એટલે સુકુર કુંડલ આભૂષણાદિક પામશે ॥ ૧૩ ॥

દેહ સખલ સસનેહ પરિચ્છેદ, રંગ અલંગ રસાલા ७ ॥

અનુક્રમે તેહ મહોદય પદવી, લહેશે જ્ઞાન વિશાલા

७ ॥ ૧૪ ॥

અર્થ—વળી સખલ એટલે બલવાન દેહ પામશે, સ્નેહાલી પર્યદા પામશે તથા અલંગ-પણે રસાલ એવા (રંગ કે૦) આનંદ પામશે, તે પ્રાણી અનુક્રમે મહોદય એટલે મોક્ષપદવી પામશે, તથા (વિશાલા કે૦) મોટું જ્ઞાન પામશે ॥ ૧૪ ॥

ઇતિ શ્રીમન્મહોપાધ્યાયશ્રીકીર્તિવિજયગણિશિષ્યોપાધ્યાયશ્રીવિનયવિજયગણિવિરચિતે શ્રી-

શ્રીપાલચરિત્રે પ્રાકૃતપ્રબંધે તન્મધ્યે ઉપાધ્યાયશ્રીયશોવિજયગણિપૂરિતેડયં ચતુર્થઃ

ખંડઃ સંપૂર્ણઃ ॥ તત્સમાસૌ સમાપ્તઃ શ્રીપાલરાસઃ ॥ સર્વ ખંડ ચાર, તત્ર પ્રથમ-

ખંડે દાલ અગીયાર, દ્વિતીયખંડે દાલ આઠ, તૃતીયખંડે દાલ આઠ,

ચતુર્થખંડે દાલ ચૌદ, સર્વ દાલ એકતાલીશ, તન્મધ્યે ગાથા

॥ ૧૨૫૧ ॥ ગ્રંથાગ્રંથ શ્લોક ॥ ૧૮૨૫ ॥

ઇતિ શ્રીપાલરાસસ્ય ખાલાવખોધે ચતુર્થઃ ખંડઃ સમાપ્તઃ ॥ ૪ ॥ તત્સમાસૌ સમાપ્તોડયં ગ્રંથઃ ॥ ખાલાવખોધસંખ્યા ૭૩૦૦, મૂલશ્લોકસંખ્યા ૧૮૨૫, સર્વસંખ્યા ૯૧૨૫ ॥

॥ ઇહાં પ્રસંગથી ઉજમણાનો વિધિ લખીએ છીએ. સાડા ચાર વર્ષે એકાદશી આંખિલે નવ ઓળી પૂર્ણ થાય તે વારે ઉજમણું કરે. તે હાલના પ્રવર્તન મુજબ વિશાલ શ્રીજિનેશ્વરના જીવનને વિષે અથવા જે કોઇ મોટું વિસ્તારવંત ઉજમણું કરતા હોય તે પોતાના ઘરને વિષે શુદ્ધ ખિરવધ વિસ્તારવંત મોકળી જગાને મુશોભિત કરી તિહાં શ્રીસિદ્ધચંદ્રજીના મંડપની રચના કરે. તે આ પ્રમાણે કે:-પ્રથમ તો વચમાં અરિહંતપદને ચૈત ધાન્યમય સ્થાપે, અને પૂર્વ દિશાએ સિદ્ધપદને રક્ત ધાન્યમય સ્થાપે, વળી દક્ષિણ દિશે આચાર્યપદને પીતલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, તથા પશ્ચિમ દિશે ઉપાધ્યાયપદને નીલવર્ણ ધાન્યમય સ્થાપે, અને ઉત્તર દિશાએ

સાધુપદને રચામવર્ણુ ધાન્યમય સ્થાપે. પછી ચાર વિદિશિને વિષે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ, એ ચાર પદને યેતવર્ણુ ધાન્યમય સ્થાપે. તે માંહે ઉત્તર પૂર્વ વચે ધર્શન ખુણે દર્શનપદ સ્થાપવું અને પૂર્વ દક્ષિણ વચે અગ્નિ ખુણે જ્ઞાનપદ સ્થાપવું, તથા દક્ષિણ પશ્ચિમ વચે નૈઋત્ય ખુણે ચારિત્રપદ સ્થાપવું, વળી પશ્ચિમ ઉત્તર વચે વાયવ્ય ખુણે તપ:પદ સ્થાપવું. એ રીતે નવ પાંખડીનું કમલ કરી નવ પદની સ્થાપના કરીએ. પછી ત્રણ વેદિકા યુત પીઠિકાની રચના કરીએ. તે માંહે પહેલી વેદિકા રક્તવર્ણુ ધાન્યમયી, બીજી પીતવર્ણુ ધાન્યમયી અને ત્રીજી યેતવર્ણુ ધાન્યમયી. તિહાં પહેલી વેદિકાને પાંચવર્ણુ ધાન્યના કાંગરા, બીજી વેદિકાને રક્તવર્ણુ ધાન્યના કાંગરા અને ત્રીજી વેદિકાને પીતવર્ણુ ધાન્યના કાંગરા કરે. ઇત્યાદિ પ્રકારપૂર્વક. વળી તે ઉપરે નવ ગઢ પ્રકાર કરે, ધાન્યના રંગ તથા પદના રંગ કહ્યા તે રીતે કરી માંડીને જે વસ્તુઓ ઢાલીએ એટલે ચડાવીએ તે વસ્તુનાં નામ સામાન્ય પ્રકારે નીચે લખીએ છીએ.

નવ દેરાસર.	નવ ધૂપધાણું.	પીરેજી પીલે વણે	નવ હિંગલોનાં વાસણુ.
નવ જીર્ણોદ્ધાર.	નવ મંગલદીપક.	છત્રીશ.	નવ પાટલી.
નવ જિનબિંબ.	નવ ચંદ્રવા, નવ પુંડીયાં.	ચુનીઓ નીલી પ-	નવ ઓલીયા.
નવ સિદ્ધચક્રના ગઠા.	નવ તોરણુ.	ચીશ.	નવ પાટી.
નવ સિદ્ધચક્રની પી-	નવ વાસકુંપી.	ચુનીઓ કાળે વણે	નવ પુસ્તક રાખવાના
ઠિકા.	નવ કાંબલી.	સત્યાવીશ અથવા	ડાખલા.
નવ ધર્મશાલા.	નવ પછેડી, નવ છત્ર.	પાંચ.	નવ દેરા.
નવ સુકુંટ.	નવ ચામર.	ખોતી નંગ ૨૩૮.	નવ ચાખખી.
નવ ઝરમર.	નવ મોરપિચ્છિની.	રૂપાનો વરગ ૧૦૦.	નવ વાસકેપના વાટવા.
નવ તિલક.	નવ વાટકી, નવ કચેલાં.	સોનેરી વરગ ૧૦૦.	નવ વતરણું.
નવ સિંહાસન.	નવ થાળી, નવ પૂંજણી.	લાખીણુ હાર એક.	નવ કાંખી.
નવ કંલશ.	નવ કેશર ઘસવાના	શ્રીફલના ગોઠા પંચ-	હવે ચારિત્રનાં ઉપકરણુ
નવ કટોરી.	ઓરશીયા.	વર્ણી.	નવ પાત્રાં.
નવ ચંદનના કટકા.	નવ દીવી, નવ બાળેઠં.	નવ ગ્રહની સ્થાપના.	નવ પડલા.
નવ કેશરનાં પડિકાં.	નવ ધ્વજ, નવ ઘંટ.	હવે જ્ઞાનનાં ઉપકરણુ.	નવ ઝાલી.
નવ વાલાકુંચી.	નવ ડંડાસણુ.	નવ શ્રીપાલના રાસ.	નવ ચોલપટ્ટા.
નવ ઘોતીયાં.	નવ હાંડા, નવ ત્રાંખડી.	બીજાં નવ નવ પુસ્તકો.	નવ સંધારીયાં.
નવ અંગલુહણું.	નવ સ્થાપનાનાં ઉપ-	ગણણાની ટીપ નવ.	નવ કાંખલી ઓધાની
નવ સુખકોશ.	કરણુ.	નવ રુમાલ, નવ પાડાં.	નવ કપડાં.
નવ રકાળી.	નવ વાટકા.	નવ ડવણી, નવ કવલી.	નવ ડાંડા.
નવ ઘંટડી.	નવ અગરબત્તી.	નવ સાપડા સાપડી.	નવ ઓઘા.
નવ નોકરવાલી.	નવ બરાસ, નવ અગર.	નવ લેખણુ.	નવ સુહૃપત્તિ.
નવ થાપના.	નવ પ્યાલા.	નવ ચાકુ.	નવ કંદપસૂત્ર.
નવ આચમની.	નવ પ્રભાવના.	નવ કતરણી.	નવ તરપણી.
નવ ત્રાંખાકુંડી.	હીરા ચોત્રીશ.	નવ ડાખલા.	નવ ચરવલા.
નવ અષ્ટભાંગલિક.	ચુનીઓ રાતી એક-	નવ ડાખલી.	નવ ચરવલાની ડાંડી.
નવ આરતી.	ત્રીશ.	નવ ખડીયા.	છતિ ઉજમણાનો વિધિ.

